Carlos Fuentes

LAURA DÍAZ'LI YILLAR

roman

İspanyolca aslından çeviren
PERAL BAYAZ CHARUM

Carlos Fuentes

LAURA DÍAZ'LI YILLAR

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

Yayın Yönetmeni	: İlknur Özdemir
Yayına Hazırlayan	: Pınar Savaş
Dizgi	: Serap Kılıç
Düzelti	: Fulya Tükel
Montaj	: Mine Sarıkaya
Kapak Düzeni	: Semih Özcan
Baskı	: Özal Basımevi
Cilt	: ZE Ciltevi

1. basım : 2001

ISBN 975-07-0044-9

Carlos Fuentes

LAURA DÍAZ'LI YILLAR

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren
PERAL BAYAZ

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
web sayfamız: http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Özgün adı
Los años con Laura Díaz

**CARLOS FUENTES'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
KİTAPLARI**

ARTEMİO CRUZ'UN ÖLÜMÜ / *roman*
CAM SINIR / *roman*
DIANA (Yalnız Avlanan Tanrıça) / *roman*
LAURA DÍAZ'LI YILLAR / *roman*
SEFER / *roman*
YANIK SULAR / *öykü*

Meksika'nın önde gelen yazarlarından olan *Carlos Fuentes* 1928 yılında doğdu. Amerika Birleşik Devletleri'nde Columbia, Harvard, Princeton ve başka üniversitelerde ders verdi, çok sayıda deneme ve senaryo yazdı. Bir süre Meksika'nın Fransa Büyükelçiliği'ni yaptı. *Fuentes*'in romanları arasında en önemlilerinden olan *Terra Nostra* Venezuela'da Romulo Gallegos Ödülü'nü kazandı. 1987 yılında, İspanyol dilinde yazan yazarlara verilen en büyük ödül olan Cervantes Ödülü'ne değer bulundu. *Fuentes*'in öteki kitapları arasında *Artemio Cruz'un Ölümü, Yanık Sular, Terra Nostra, Koca Gringo* vardır.

İÇİNDEKİLER

Atalarımı anlatan
bu kitabı çocuklarımız
Cecilia
Carlos
Natasha'ya
armağan ediyorum.

I. Detroit: 1999

Öyküyü biliyordum. Gerçeğin ne olduğundan haberim yoktu. Bir anlamda benim varoluşum bile bir yalandı. Detroit'e Amerika Birleşik Devletleri'nde yapıtları olan Meksikalı duvar ressamları üzerine bir televizyon belgeseli hazırlamak için gelmiştim. Asıl amacımsa bir büyük kentin, otomobilin başkentinin çöküşünü görüntülemekti. Henry Ford'un, hiçbir hükümetin yönetemediği ölçüde yaşamlarımızı yöneten makinenin seri halde üretimi için seçtiği yerin çöküşünü.

Kentin ne denli güçlü olduğunu gösteren kanıtlar arasında 1932'de Meksikalı ressam Diego Rivera'nın Detroit Sanat Enstitüsü'nün duvarlarını süslemek için davet edilmesi de sayılabilir demişlerdi bize. Şimdi, 1999'da, bu ve Meksikalı ressamların ABD'deki başka freskleri hakkında bir TV dizisi çekmek için gelmiştim buraya –resmi davetli olarak, demek istiyorum–. Detroit'te Rivera ile başlayıp Dartmouth'ta Orozco ile devam edecek, sonra da istek üzerine Kaliforniya'ya gidip Los Angeles'ta kayıplara karışmış bir Siqueiros freskini gün ışığına çıkaracaktım. Araştıracaktım. Sonra da, yine Rivera'nın yitik yapıtlarıyla sürdürecektim çalışmamı: aralarında Lenin ve Marx'ın da görüntüleri olduğu için lanetlenen Rockefeller Center'daki duvar resmi ile New School için yaptığı freskler.

Bana verilen görev işte buydu. Detroit'ten başlamakta direnmemin bir başka nedeni daha vardı. Korkunç yirminci yüzyılımıza çok yakışan bir mezar taşı yazısı niteliğindeki bu büyük endüstri kentinin fotoğraflarla harap olma öyküsünü yazmak istiyordum. Beni bu işe heveslendiren yoksulluğu ve sakatlığı sergilemekten alınan bir tür sadist doyum değildi ya da sadece insanlık sevgisi. Ben bir fotoğrafçıyım, ama ne olağanüstü Sebastián Salgadoyum ne de ürkütücü Diana Arbus.

Örneğin ressam olsaydım Ingres'in sorunsuz aydınlığını ya da Bacon'ın içsel işkencesini yeğlerdim. Resim yapmayı denedim, ama başarısız oldum. Yenilgiyi kabullenmedim, kendi kendime fotoğraf makinesi çağımızın fırçası dedim ve işte karşınızdayım: Beni belli bir görev için çağırdılar ama başka bir amaçla buradayım.

Filmi çeken ekip Diego'nun fresklerinin önünde toplanmadan kendi işimi yapmak için erkenden kalktım. Saat sabahın altısıydı ve aylardan şubat. O saatte ortalığın karanlık olacağını biliyordum. Böyle olmasını bekliyordum daha doğrusu. Ama karanlığın beklediğimden daha uzun sürmesi beni rahatsız etti.

"Alışverişe, sinemaya filan gitmek isterseniz otelimizin Limuziniyle gidebilirsiniz," dediler resepsiyonda.

"Kent merkezi iki blok ötede," diye yanıtladım, biraz şaşkın, biraz da rahatsız.

Resepsiyon görevlisi, yapmacıklı bir edayla, "Siz bilirsiniz, ama sorumluluk kabul etmeyiz," dedi; yüz hatlarının hatırlanmaya değer bir özelliği yoktu.

Zavallının kent merkezinden çok daha uzağa gideceğimden haberi yoktu tabii. O anda ben de bilmiyordum acılar cehenneminin odağına gideceğimi. Hızlı adımlarla ilerleyerek bir aynalar kervanını andıran gökdelenleri –barbarların saldırısından korunmak için kurulmuş yeni bir ortaçağ kenti– arkamda bıraktım ve çöplerle kaplı boş arsaların birbirini izlediği karanlık, kireçleşmiş bir yaylaya varmak için birkaç blok yürüdüm.

Israrcı karanlık yüzünden adımlarımı körlemesine atıyordum. Tek gözüm kameramdı. Çağdaş bir Poliphemus'a benziyordum. Sağ gözüm Leica'nın vizörüne yapışmıştı, sol gözüm kapalıydı. Sol elimi bir polis köpeği gibi öne uzatıyordum. Sendeliyordum; el yordamıyla yürüyordum, bazen ayaklarım bir şeylere takılıyor, bazen bir yerlere bata çıka hâlâ inatla süren karanlıklara dalıyordum. Gece sanki yeniden bastırmıştı. Detroit'te gece geceyi doğuruyordu.

Bir an fotoğraf makinesini göğsümün üzerine bıraktım ve diyaframın kuru darbesini hissettim –her iki diyaframın da, benimki ve Leica'nınki–. Bu darbe duyumlarımı yeniden harekete geçirdi. Çevremi saran karanlık, gecenin kış sabahında uzayıp gitmesi değildi; imgelemimin bana dayatmak istediği

gibi, günün kaygı verici yoldaşı, yeni doğan bir karanlık da değildi.

Sürekli bir karanlıktı. Kentin koyu karanlığı, arkadaşı, sadık aynası. Bunu anlamam için çevremde dönüp gri, çorak arazinin ortasında duran kendimi görmem yetti. Orada burada çamurlu su birikintileri, korkak ayakların açtığı kaçak patikalar; bu savaş sonrası manzarasından daha da kara, çıplak ağaçlar görünüyordu. Uzakta hayaletleri andıran harap evler vardı, geçen yüzyıldan kalma, damları çökmüş, bacaları yıkık, pencereleri kör, kapı sundurmaları çıplak, kapıları çatlamış evler ve pislik içindeki bir boşluktan sevecen ama arsız bir anlatımla bir eve yaklaşan kuru bir ağaç. Bir salıncaklı iskemle yalnız başına gıcırdayarak sallanıyor, bana neden kaynaklandığını bilmediğim, belleğimdeki belli belirsiz uzak zamanlara ait bir şeyler hatırlatıyordu.

Fotoğraf makinemi yeniden elime alırken, bu yalnız alanlar, bu uğursuz dar geçitler bana okul anılarımı geri getiriyordu. Sanki usumda tık tık Mexico DF'nin, nehri olmasa Buenos Aires olmayacak Buenos Aires'in, deniz olmasa Rio olmayacak Rio de Janeiro'nun, Allahın cezası Karakas'ın, korkunç Lima'nın, kutsal ya da değil inançsız[1] Bogota'nın, çaresiz Santiago'nun fotoğrafını çekiyordum. Sanayi kentlerinin en sanayileşmişinde, otomobilin başkentinde, seri üretimin ve asgari ücretin beşiğinin: Detroit, Michigan'ın bugününde bizim Latin Amerika kentlerinin geleceğinin resmini çekiyordum. Her şeyi resimledim: terk edilmiş boş arsalarda terk edilmiş karoserleri, cam kırıkları içindeki sokakları, ışıkları göz kırpan... Sahi ne satılıyordu bu dükkânlarda?

Evet, bu kapkaranlık dipsiz çukurun tek aydınlık köşelerinde ne satılıyordu? İçecek bir şeyler istemek için o zavallı büfemsi yere girince neredeyse gözlerim kamaştı.

O gün kadar karanlık görünüşlü bir çift, burada her şey var, sen ne istiyorsun der gibi usanç, boş verme ve kötü niyetle konukseverlik karışımı bir anlatımla baktılar suratıma.

Şaşkınlıktan ya da belki alışkanlıktan, İspanyolca bir *coca.*[2] Suratıma aptal aptal güldüler.

"Burada yalnız bira ve şarap satılır, uyuşturucu satılmaz," dedi biri.

"Bir de piyango bileti satılır," diye ekledi kadın.

---

[1] Bogota'nın eski adı da Sante Fe de Bogotá, Santa: kutsal, Fe: inanç. (Çev.)

[2] Latin Amerika İspanyolcasında coca hem kokainin hem de coca-cola'nın kısaltması olarak kullanılıyor. (Çev.)

Otele sanki bir tür içgüdüyle, ayaklarımı sürükleyerek döndüm. Unutulmuşluğun pisliğiyle kirlenen ayakkabılarımı değiştirdim, bir kez daha duşun altına girsem mi diye geçirdim aklımdan. Saate baktım. Ekip beni lobide bekliyordu, dakikliğim sadece prestijimle ilgili değildi, iyi bir yönetmen olmayı da bu niteliğime borçluydum. Kabanımı giyerken pencereden dışarı baktım. Detroit'te Hıristiyan kentle Müslüman kent iç içe yaşıyordu. Işık yalnızca gökdelenlerin tepelerini ve camilerin kubbelerini aydınlatıyordu. Geri kalan her yer karanlığa gömülmüştü.

Çekim ekibiyle birlikte enstitüye vardık. Önce aynı bitmez tükenmez düzlüğü geçtik, birbiri ardına sıralanmış boş adalar, orada burada Victoria devrinden kalma bir malikâne yıkıntısı ve kentsel çölün sonunda (daha doğrusu ortasında) yüzyılın başlarından kalma gösterişli, tertemiz, iyi korunmuş, geniş taş merdivenleri rahatça çıkılarak yüksek demir çerçeveli camlı kapısından rahatlıkla girilen bir bina. Sanki mutsuzluklar defterine kaydedilmiş mutlu bir an, sanki dimdik ve çok değerli, kendinden sonraki tüm kuşaklardan daha uzun yaşamış bir ihtiyar, sanki gözyaşları kurumuş bir Raquel. Detroit Sanat Enstitüsü.

Saydam bir çatıyla korunan dev gibi orta avluda bir çiçek sergisi vardı. O sabah, orada bir sürü insan toplanmıştı. Ekipten bir Amerikalıya bu kadar insanı nereden bulup getirdiklerini sorduğumda omuzlarını silkmekle yetindi. Avlunun dört bir yanını süsleyen laleler, krizantemler, irisler ve glayöllere aldırmadan hızlı adımlarla geçtik oradan. Ekibin bana da zorla kabul ettirdiği hızlı bir çalışma temposu vardı. Televizyon ve sinema çalışmaları ânında bırakılan işlerdir, kes buyruğu duyulur duyulmaz iş hemen durdurulur. Ne yazık ki ekmek parasını bu işten kazananlar yaşamlarında her gün arka arkaya film çekmekten başka ne yapacaklarını bilemezler... Oraya çalışmak için gelmiştik.

Diego Rivera oradaydı. Diego Maria de Guanajuato ya da Diego Maria Concepciòn Juan Nepomuceno Estanislao de la Rivera y Barrientos Acosta y Rodríguez, 1886-1957.

Gülmemi bağışlayın. İyi niyetli, gönül borcunu ödemek için atılan bir kahkaha bu, belki de bir özlem. Neye duyulan özlem? Sanırım kaybettiğimiz saflığımızın, endüstriye inandığımız günlerin özlemi: gelişen sanayi ile toplumsal ilerleme, mutluluk, tarih el ele verecek bizi güzel günlere... Rivera Det-

roit'e bu başarılara ulaşmak için sesini yükseltmeye gelmişti. Ortaçağda o tek, mutlak, korkulan Tanrı'yı yüceltmek için kocaman katedraller inşa eden, süsleyen adsız mimarlar, ressamlar, yontucular gibi, eskiden Canterbury ve Compostela'ya giden hacılar gibi gelmişti Rivera, Detroit'e: yüreği inanç dolu. Ve güldüm çünkü Rivera'nın freski Chaplin'in *Modern Zamanlar*'ının siyah-beyaz dekorunun renkli bir kartpostalını andırıyor. Chaplin'in filmindekilerin aynısı, durmak dinlenmek bilmeyen dişliler, ayna gibi pırıl pırıl parlatılmış makineler. Marksist Rivera'nın güvendiği, gelişmenin gerçek simgesi olarak gördüğü bu makineleri Chaplin, işçileri yırtıcı hayvanlar gibi yutan, sonra da dışkı gibi atan mideleri demirden makineler olarak görmüştü.

Rivera'nın 1930'larda tanıdığı, yarım milyon işçiye iş ve düzgün bir yaşam düzeyi sağlayan, çok zengin endüstri kenti Detroit bu muydu? Hayır olamaz, bu bir endüstri maskaralığıydı.

Meksikalı ressam o zamanlar işçileri nasıl görmüştü?

Karıncaların çalışmalarını andıran bir etkinliğin gerçekleştiği, cilalama makineleri ve tarihöncesi bir hayvanın bağırsaklarını anımsatan upuzun borulara hizmet veren bir sürü insan figürünün doldurduğu bu duvar resminde tuhaf bir şey vardı. Geç kalmış, zorla ilerlemeye çalışan, ama bir türlü şimdiki zamana ayak uyduramayan bir şey. Resimde beni şaşırtanın ne olduğunu bulmakta ben de geciktim. Değişik ve heyecan verici duygular içindeydim. Televizyon için yapılan çalışmalarda az rastlanan, yaratıcılığı çağrıştıran bir duygu. O anda Detroit'te, Diego Rivera'nın freskinin önündeydim, nedeni belki de Rivera'nın sponsorlara gereksinimi olduğu gibi benim de izleyicilere ihtiyaç duymamdı. Ama Diego Rivera sponsorlarıyla alay ediyordu, kapitalizmin kalesine kırmızı bayraklar dikiyor, oraya Sovyet liderlerinin resimlerini yapıyordu. Oysa benim yaptığım ne sansüre neden oluyordu ne de skandal yaratıyordu: Seyircilerim beni başarılı ya da başarısız buluyorlardı, o kadar. Tık. Aptal kutu söndü. Artık sponsor filan hak getire, kimsenin umurunda bile değil. Yaşamında gördüğü ilk televizyon dizisini kim anımsıyor –ya da son gördüğü, ki ikisi de aynı kapıya çıkar–.

O çok tanınan duvar resmi karşısında duyduğum şaşkınlık iç rahatlığıyla çekim yapmama engel oluyordu. İnceden inceye araştırıyordum. En iyi açıyı, en iyi ışığı bulmayı bahane

ediyor, işi uzatıyordum. Teknisyenler sabırlı çocuklarmış. Çabalarım karşısında saygılı davranıyorlardı. Sonunda aradığımı buldum. Görmeden bakıyormuşum. Diego'nun resmettiği tüm Kuzey Amerikalı beyaz işçilerin, lehim yaparken yüzlerini kıvılcımlardan korumak için cam maske kullananları hariç arkaları dönüktü; işçileri arkadan çizmişti ressam. Yüzleri maskeli. Onların bizi, Meksikalıları gördüğü gibi görmüştü onları Rivera. Sırtlarını. Adsız. Yüzleri olmayan. Demek ki Rivera gülmüyordu, Şarlo değildi, onlara 'sizin yüzünüz yok' diyen bir Meksikalıydı yalnızca. O resimle Rivera, 'sizin emeğinizin ne adı var ne de yüzü, emeğiniz sizin değil' diyen bir Marksist'ti.

Peki, kim bakıyordu freski izleyenlere?

Zenciler. Onların yüzleri vardı. 1932'de de vardı yüzleri. Rivera resim yapmaya gelmişti Detroit'e, Frida ise Henry Ford hastanesine yatmıştı. Hamileydi, ama bebeğini düşürdü. Frida'nın doğmamış bebeğinin yerine bezden bir bebeği vaftiz ettiler. Bez bebeğin vaftiz törenine papağanlar, maymunlar, güvercinler, bir kedi ve bir geyik katıldı ve Diego meydan okurcasına duvar resmine gösterişli bir Kutsal Aile tablosu ekledi... Rivera *gringo*'larla alay mı ediyordu, yoksa onlardan korktuğu için mi dünyaya arkaları dönük çiziyordu onları?

Sanatçı, izleyicinin resimden ne anlayıp ne anlamadığını bilemez hiçbir zaman. Biz geleceği tanıdık, bu yüzden biliyoruz ki Rivera'nın bu freskte yüzlerine bakmaya cesaret ettiği zenciler, bize bakmaya cesaret eden zenciler, yalnızca Ford'un arabalarını üretmiyorlar. Rivera farkına varmadan 1932 yılında, kimbilir hangi sezginin dürtüsüyle 4 Temmuz 1967'de –tarih kentin yüreğine kazındı– Detroit'i ateşe veren, yağmalayan, kurşun yağmuruna tutan, yerle bir eden ve morga kırk üç ceset armağan eden zencileri resimlemişti. Duvar resminde yüzlerini saklamayan, dosdoğru karşıya bakanlar, gelecekteki bu kırk üç ölü, Diego'nun 1932'de çizdiği ve 1967'de, ressamın ölümünden on yıl, resimlerinin yapılışından kırk beş yıl sonra yok olan zenciler miydi?

Bir duvar resminde ilk anda ancak yüzeysel olan görülebilir. Aslında gizemleri bulup çıkarmak uzun ve sabırlı bir izleme, resmin bir ucundan öteki ucuna dek, hatta boyutlarını aşan bir inceleme gerektirir. Resim ister istemez içindeki figürlerin ve izleyenin bakışlarını sonsuza taşır. Resme bakarken tuhaf bir şey daha oldu. Bakışlarımı resimden uzaklaştı-

rıp sonra hızla resme çevirmem gerekti, tıpkı kamerayı *full shot*'tan sonra ani bir dönüşle yaklaştırıp ayrıntıya inmek gibi bir şey. Bakışlarımı kısa saçların ve işçi tulumlarının erkeksileştirdiği kadın işçilerin yüzüne çevirdim. İşçi kadınlardan biri Frida'ydı. Ama Frida değil arkadaşı, yanındaki öteki kadın –uzun boyuyla uyum içinde olan sivri yüz hatları, bakışlarına melankolik bir anlatım katan içine çökük gözler ve gölgeli gözkapakları, ince ve duyarlı boyasız dudaklar, dudakların kenarından kaçar gibi çizgiler sanki ona bir üstünlük, ağırbaşlılık veriyor, konuşurken, yemek yerken, sevişirken ifadesine bir gizem katıyor–.

Bu Avrupa-Meksika karışımı, neredeyse altın sarısı gözlere baktım, tıpkı birçok kez bir çekmece köşesinde unutulmuş pasaporta, Kasım 1968'de genç yaşta öldürülen babamın evinde ya da oraya buraya dağılmış, tomar halinde bir kutuya konmuş resimlere baktığım gibi baktım. Şimdi otuz yıl sonra, otuz dört yıl biterken ve yirminci yüzyıl tükenirken, ilk anılarımdan silinen, ölü anılarımın tanımadığı, ama canlı belleğimin ruhunun bir köşesinde sakladığı o gözlere titreyerek, neredeyse kutsal diyebileceğim bir korkuyla öyle uzun uzun bakakalmışım ki, çalışma arkadaşlarım işlerini bırakıp yanıma geldiler. Bir şey mi oluyordu?

Gerçekten, bana bir şeyler mi oluyordu? Bir şey mi anımsıyordum? Resimdeki işçi tulumu içindeki tuhaf ve güzel kadına bakıyordum, bakarken de her tür anı –bellek mi, yaşamın o ayrıcalıklı anları mı, ne derseniz deyin işte– kafamın içinde, birbirinin aynısı gibi görünen ama hiçbir zaman aynı olmayan coşkun okyanus dalgaları gibi şahlanıyordu. Laura Díaz'ın yüzünü görüyordum. Resimde, kalabalığın arasında yarısı saklı o yüz bir tek kadının yüzü olabilirdi. Bu kadının adı Laura Díaz'dı.

Eski dost –ama genç– kameraman Terry Hopkins veda edercesine son bir kez –Terry aslında ozandı– mavi filtreden geçen ışığı resmin olduğu duvara doğru tuttu. Sanki projektörün aydınlığı o 1999 Şubat akşamını selamlıyordu.

"Deli misin? Otele yayan mı döneceksin?" dedi Terry.

Yüzüne nasıl baktım bilmiyorum, ama başka bir şey söylemedi. Ayrıldık. Yükte (ve pahada) ağır film makinelerini minibüse yüklediler ve ayrıldılar.

Detroit, yenik kent ve ben baş başa kaldık. Yavaş yavaş yürümeye başladım.

Artık özgürdüm, bir gençlik mastürbasyonunun öfkeli heyecanıyla objektifi dört bir yana çevirerek fotoğraf makinemin deklanşörüne basmaya başladım. Zenci fahişelerin, motosikletli genç zenci kadın polislerin fotoğraflarını çektim; delik deşik yün bereli, ince ceketli zenci çocukların fotoğraflarını çektim; sobaya dönüştürdükleri çöp bidonlarının başına toplanmış ihtiyarları çektim; evsizlerin sığındıkları terk edilmiş binaların –hepsinin içine dalıyormuşum gibi bir duyguya kapılmıştım– fotoğrafını çektim; böbreklerine iğneyle haz ve pislik sıkan *yankee*'lerin fotoğraflarını çektim, çektim, çektim... Hepsinin karşısına geçip utanmadan aylak aylak, kışkırtırcasına deklanşöre bastım durdum; sanki sonu olmayan koridorlarda dolaşan görünmeyen adam onlar değil de bendim. Sanki bir anda, sağlığında tanımadığım o kadının sevecenliği, özlemleri, sevgisi bana geçmişti. Onu tanımamıştım ama isteyerek ya da istemeyerek, bazen ayrıcalıklı bazen tehlikeli anıları yaşamımı doldurmuştu hep. Evden kovulup aynı anda ana evine dönüşün anısı, korkunç düşmanla karşılaşmak ve inini özlemek.

Bir adam, elinde yanan bir meşaleyle boş evlerden birinin koridorlarında naralar atarak koşturuyor ve önüne çıkan yanabilecek ne varsa ateşe veriyordu. Enseme bir darbe yedim ve tek başına baş aşağı yükselen bir gökdelene bakarak yere yığıldım. Üzerini nezleli bir gökyüzü örtüyordu. Bir türlü gelmek bilmeyen yazın sıcak kanına dokundum, tenin koyu kirini silemeyen gözyaşlarını içtim, sabahın gürültüsünü dinledim ama onca özlenen sessizliğini duyamadım. Yıkıntılar arasında oynayan çocuklar gördüm, pervasızca kendini dinlemeye açmış, cansız yatan kenti inceledim. Bir tuğla ve duman felaketi, kentsel bir kıyım, gelecekte yaşanamaz kent vaatleri tüm bedenimi eziyordu.

Düşerken kendi kendime ancak şunları soracak kadar zamanım oldu: Ölmüş bir kadının yaşamı tıpkı onun yaşadığı gibi yeniden yaşanabilir mi, belleğinin gizemi keşfedilip onun anımsadığı şeyler anımsanabilir mi?

Onu gördüm, hep anımsayacağım.

O Laura Díaz.

II. Catemaco: 1905

Bazen anılara elimizle dokunabiliriz. Ailenin hiç unutulmayan söylencesi, Büyükanne Cósima Kelsen'in cesaret öyküsüydü. Bin sekiz yüz yetmişli yıllarda, bir gün Veracruz'daki evini döşemek için mobilya almaya Mexico City'ye gitmiş. Dönerken yolda, o zamanlar hâlâ tipik *Chican* giysileri içinde –geniş kenarlı sivri şapka, kısa süet ceket, demirli kısa çizmeler– dolanan haydutlar atlı arabasını durdurmuşlar. Giysilerindeki tüm düğmeler eski gümüş paralardanmış.

Cósima Kelsen olayı anlatmaktansa ayrıntıları anımsatmayı yeğlerdi. Ne de olsa böyle anlatılınca öykü kulağa daha bir hoş geliyor, daha inanılmaz oluyordu. Gerçi birçok ağızda dolanıp elden ele geçe geçe –el sözünü yinelemekte yarar var çünkü bu öykü elle (daha doğrusu parmaklarla) ilgili– uzayıp sıradanlaşsa da daha bir olağanüstülük kazanıyordu.

Haydutlar atlı arabayı Cofre de Perote denen o tuhaf yerde durdurmuştu. Cofre de Perote tuhaf bir yerdi, çünkü insan yükseldikçe sisle karşılaşacak yerde kendini tepenin pırıl pırıl aydınlığında bulur, sonra aşağıya inince sislerle örtülü gölle karşılaşırdı. İşte tam orada, dumanlarda kaybolmuş bir grup *chicano* at kişnemeleri ve silah sesleri arasından sıyrılarak karşılarına dikilmişti. Aslında haydutlar genelde 'ya canın ya malın' diye söze başlarlar, ama bu haydutlar, daha özgün kişilikli olduklarından belki de, "Ya canın ya canın!" diye girişmişler işe. Sanki görür görmez genç Doña Cósima'nın ödün vermez ve çok saygın bir kişi olduğunu hemen anlamışlardı.

Onlara bakmaya bile tenezzül etmemiş Cósima.

Çetenin elebaşı, Ferdinand-Joseph Maximilian'ın yenik imparatorluk ordusunun eski yüzbaşısı, sınıf farklılıklarını öğrenecek kadar uzun süre bulunmuştu Chapultepec Sara-

yı'nda. Veracruz bölgesinde daha çok cinsel açgözlülüğüyle tanınmış olsa da –lakabı 'Papantlalı Yakışıklı'ydı– bir sokak kadınını bir hanımefendiden ayırt etmesini bilirdi. Maximilian, Miramòn ve Mejía'nın –bazen körinançlı gönüllü askerlerin *mierda*'nın[1] üç m'si olarak ilan ettikleri– kurşuna dizilmesiyle son bulan imparatorluk ordusunun yenilgisinden sonra haydutluğa başlayan eski süvari subayı, soylu hanımlara içgüdüsel bir tepkiyle saygılı yaklaşırmış. Bu yüzden genç gelin Doña Cósima'nın önce parlak yeşil gözlerini ve hemen ardından arabanın penceresine dayalı gösterişli elini görünce ne demesi gerektiğini bilmiş:

"Hanımefendi lütfen bana yüzüklerinizi veriniz."

Cósima'nın arabanın penceresinden dışarı sarkan parmaklarında birkaç altın halka, göz kamaştıran bir safir ve incilerle süslü bir de yüzük varmış.

"Bu yüzükler benim nişan ve evlilik yüzüklerim, onları almak için önce parmaklarımı kesmeniz gerek."

Çevresine korku saçan imparatorluk yanlısı *chicano*, sanki her ikisinin de bildiği protokol kurallarına uyarcasına hiç zaman kaybetmeden yerine getirmiş hanımefendinin isteğini: Bir tek pala darbesiyle genç Büyükanne Cósima Kelsen'in sağ elinin dört güzelim parmağını kesmiş. Büyükannenin kılı bile kıpırdamamış. Yabani imparatorluk subayı, *chicano*'ların başlarına sardıkları geleneksel kırmızı eşarbını çıkarıp eline sarması için Cósima'ya vermiş. Kestiği parmaklar ise şapkasının içine düşmüş. Elinde ters çevrilmiş şapkasıyla, kurumlu bir dilenci gibi duruyormuş, güzel Alman'ın parmakları da sanki şapkanın içine bırakılmış bir sadaka. Şapkasını yeniden giydiğinde kanlar yüzünden süzülmüş. Haydutun yüzündeki kan lekeleri gölden çıkan bir insanın ıslak olması kadar doğal görünüyormuş.

"Sağ olun," demiş genç ve güzel Cósima, yüzüne yalnızca bir kez bakarak. "Başka bir arzunuz var mı?"

Papantlalı Yakışıklı, yanıt olarak en yakınındaki atın sağrısına bir kırbaç indirmekle yetinmiş ve atlı araba tepeden aşağı, son durağı olan sıcak Veracruz topraklarına doğru kayar gibi yoluna devam etmiş.

"Bu hanıma bir daha kimse dokunmayacak," demiş çetebaşı adamlarına. Onlar da bu buyruğu yerine getirmezlerse

[1] Mierda: Bok. (Çev.)

hayatlarını kaybedeceklerini anlamışlar. Yalnız bu kadarını anlamakla kalmamış, şeflerinin âşık olduğunu ve bütün bir ömür boyu bu kadını unutmayacağını da anlamışlar.

"Peki ama eğer büyükanneye âşık olduysa neden yüzüklerini geri vermemiş?" diye sormuştu Laura Díaz aklı ermeye başladığında.

"Çünkü Papantlalı Yakışıklı'ya Cósima'dan o yüzüklerden başka bir anı kalmamıştı," diye yanıtladı Hilda Teyze, Cósima Kelsen'in üç kızının en büyüğü.

"Tamam da, o zaman parmakları ne yapmış?"

"O laf ağıza alınmaz, çocuk," diye sinirli sinirli lafa karıştı üçlünün ikinci üyesi genç Doña Virginia, bir ayda okuduğu yirmi kitaptan o güne rastlayanı gururla elinden bırakarak.

"Çingenelerden sakın," diye söze karıştı, Karayip şivesiyle son harfleri yutan, hele r'leri seslendirmede bir hayli cimrilik eden aşçı kadın. "Çocuklaın parmaklaını kese dolma yapala sona."

Laura Díaz ellerine bakıyordu –küçücük eller–, uzatıyor, piyano çalar gibi parmaklarını oynatıyor, hemen arkasından mavi kareli okul önlüğünün altına sokuyor, saklıyordu. Büyükbabanın evinde tüm parmakları korkuyla izliyordu, sanki herkesin her oynattığı parmak bir zamanlar Almanya'dan yeni gelmiş, genç ve güzel Büyükanne Doña Cósima'nın parmaklarından biriydi, Papantlalı Yakışıklı'nın kestiği parmaklardan biri. Hilda Teyze uzun bir yolculuktan sonra New Orleans'tan Veracruz'a gelen Steinway piyanoyu gizli bir heyecanla çalıyordu. Uzun bir yolculuk yapmıştı piyano, ama yolcuların Señorita Kelsen'e anlattıklarına bakılırsa onlara hiç de uzun gelmemişti; martılar Luisiana'dan Veracruz'a dek yol boyu vapura eşlik etmişlerdi. Yoksa piyanoya mı?

"*Mutti nozze* çeyiz sandığını doldurmak için *Nouvelle Orleans*'a gitseydi daha iyi ederdi," diyordu, okuduğu kitapları karıştırdığı gibi birçok dili, büyük bir doğallıkla birbirine karıştıran Virginia Teyze. Böylece hem havasını atmış hem eleştirisini yapmış hem de çaktırmadan babasının o alışılmış buyruğuna karşı çıkmış oluyordu. Kim ne derse desin, Veracruz'a yakın en uygar alışveriş merkezi New Orleans idi. Liberal Benito Juárez gençliğinde, Topal Santa Anna'nın diktası sırasında orada sürgünde yaşamış, Küba puroları üreten bir fabrikada tütün işçisi olarak çalışmıştı. Juárez –o çirkin, yerli kılıklı adam– Fransızları yenilgiye uğratıp Habsburg soyundan ge-

len yakışıklı mı yakışıklı Maximilian'ı kurşuna dizince adına bir plaka koymuşlar mıdır acaba oralarda bir yerlere?

"Unutma ki Habsburg ailesi ötekilerin hepsinden çok daha uzun zaman yönetti Meksika'yı. Meksika'da başka hiçbir ülkenin olmadığı kadar Avusturya'nın etkisi vardır," diyordu okuryazar Virginia, kendinden küçük kız kardeşi, Laura Díaz'ın annesi, Leticia'ya. İmparatorluk tarihi, tek önem verdiği şey yuvası, kızı, mutfağı ve günlük yaşam düzeni olan Leticia'nın pek ilgisini çekmiyordu. Buna karşın, Hilda'nın becerikli parmaklarının Chopin'in prelüdlerine –en sevdiği parçalar– kattığı melankolik tını tropikal göle bakan tepenin üstüne inşa edilmiş büyük ama sade evdeki gelmiş geçmiş ve gelecek, tüm hüzün kalıntılarını çoğaltıyordu.

"Almanya'da yetiştirilseydik farklı mı olurduk?" diye soruyordu Hilda sık sık özlemle. Bu soruya hemen, "Evet," yanıtını yapıştırırdı Virginia. "Ve eğer Çin'de doğmuş olsaydık, çok daha farklı olurduk. *Assez de chinoiserie, ma chére.*"

"Sen Almanya'yı özlemiyor musun?" diye küçük kız kardeşi Leticia'ya dönerdi bu kez de Hilda.

Virginia bakışlarını Leticia'ya, Laura'nın annesine çevirerek, "Nasıl yani? Ben hiç oraya gitmedim ki. Yalnızca sen..." diye Hilda'nın sözünü keser ve azarlardı.

"Evde bir sürü iş var yapacak," diye tartışmayı bitirdi Leticia.

İspanya'dan Yeni Dünya'ya miras kalan tüm kır evleri gibi Kelsenlerin evi de tek katlı, kireç badanalıydı ve bir iç avlunun çevresine inşa edilmişti. Yemek odası, salon ve yatak odalarının kapıları bu avluya açılırdı. Tüm odalar ışığı avludan alıyordu; hem savunma amacıyla hem de mahremiyeti korumak için evin dışa açılan penceresi yoktu.

"Sanki yerliler, İngiliz korsanları ya da zenci isyancılar her an saldıracaklarmış gibi yaşıyoruz," derdi genç Virginia Teyze, alaylı bir gülümsemeyle. "*Aux armes!*"

Mahremiyete gelince; bundan hoşnuttular. Kahve toplamaya gelen mevsimlik işçiler çokluk meraklı, densiz, zaman zaman küstah olurlardı; bazen de kendilerini çiftlik sahipleriyle bir tutarlardı. Virginia yarı İspanyolca yarı Latince küfürler savurarak karşılarına dikilince sanki kara gözlü, beyaz tenli, ince dudaklı bu genç kadın gölün öbür kıyısında yaşadıkları söylenen büyücülerden biriymiş gibi hemen uzaklaşırlardı.

Patronun evine ancak davet edilirlerse büyük kapıdan girebilirlerdi. Mutfağın arka cepheden ağıllara, ahırlara, depolara ve kırlara açılan bir kapısı vardı. Bu kapıdan değirmene, su kanallarının olduğu yere çıkılırdı. Arka avluda ürünü hazırlamak, soymak, mayalamak, yıkamak, kurutmak için kazanlar ve makineler dururdu. Felipe Kelsen karısını, cesaretini değil ama parmaklarını kaybetmiş Cósima'yı onurlandırmak için 'Yolcu' adını vermişti çiftliğe. Çiftlikte çok az hayvan vardı: beş binek atı, on dört katır, elli büyükbaş hayvan. Bunlardan hiçbiri küçük Laura'yı pek ilgilendirmiyordu, çünkü büyükbabasının disiplinle yönettiği bu iş alanlarına hiç ayak basmıyordu. Büyükbaba işinden şikâyetçi değildi ama sık sık kahve yetiştirmenin pahalı bir üretim olduğunu, ama çok narin bir ürün olan kahvenin yetiştirilmesinde kullanılan işgücünün pahalı olduğunu, ürünün çabuk bozulduğunu ve zor pazarlandığını hatırlatmaktan da geri kalmıyordu. Kahve fidanlarına gölge sağlamak için dikilen ağaçları iyi gelişmeleri için sürekli budamak, kahve fidanlarını kesmek, filizlerini ayırmak, çevrelerini temizlemek gerekiyordu.

"Kahve, şekerkamışı, yabani kamış gibi her yerde yetişen bir bitki değil ki. Bakım ister," diye durup durup ahkâm keserdi değirmenlerin, dört tekerlekli arabaların, ahırların ve kahvenin güneşte kurutulduğu alanların yakın takipçisi patron Don Felipe. Gününü titizlikle çiftliğin bakım işleri ve hesapları arasında paylaştırırdı.

Küçük Laura bütün bunlarla hiç ilgilenmezdi. O çiftliğin kahve fidanlarıyla örtülü tepelere uzanışını, tepelerin ardında, yasak bölge ilan edilmiş bir yerlerde sık ormanın gölle buluşmasını seyretmeyi severdi. Küçük Laura kitap âşığı Virginia'nın gümüş çerçeveli ayna adını verdiği gölü uzaktan seyretmek için çatıya çıkardı. Çiftliğin en güzel noktasının aynı zamanda çiftliğe en uzak nokta olmasının nedenini sorgulamazdı. Yalnızca, bütün kalbiyle ellerini uzatarak dokunmak isterdi bu noktaya. Çocukluğunun tüm utkularını hayal gücüne borçluydu. Göl. Bir dize.

Salondan bir prelüdün melankolik ezgisi yükselirdi. Laura bir yandan hüzünlenirdi, bir yandan da bu duyguyu, çok güzel, çok yalnız, ancak kulağı okşayan bu notaları seslendiren on parmağa sahip genç kadınla, büyük teyzesiyle paylaşmaktan mutlu olurdu.

İşçiler velinimetleri patron Büyükbaba Don Kelsen'in emriyle alçı, küçük çakıllar ve *maguey*'in[1] özsuyuyla hazırladıkları karışımı evin duvarlarına sürerlerdi. Bu karışım duvarlara çıplak bir kadın sırtı gibi gergin bir görünüm verirdi. Büyükbaba Don Felipe iyice ilerlemiş hastalığına rağmen, her zaman dimdik duran karısı Doña Cósima'ya ölümünden bir gün önce şöyle demişti:

"Evin duvarlarına her elimi sürüşte parmak uçlarımla senin çıplak sırtını, senin güzelim, zarif, çıplak sırtını okşadığımı düşüneceğim. Anımsıyor musun?"

Ertesi sabah büyükanne son nefesini verdiğinde, kocası yaşamı boyunca Doña Cósima'ya kabul ettiremediği isteğini karısının ölüsüyle gerçekleştirdi: Sağ eline, kesik dört parmağı pamukla doldurulmuş siyah eldivenler giydirdi.

Don Felipe, Almanya'ya ısmarladığı nişanlısını, ebediyete, Meksika'ya ilk geldiği günkü kadar tam gönderdiğini söyledi. Gelin, yirmi iki yıl önce o resminin tıpatıp aynısıydı: ortadan ikiye ayrılmış, kulakları örtecek biçimde başın iki yanında toplanmış, kulak memelerinden sarkan incili küpeleri açıkta bırakan saçlar.

"Bir kadının en çirkin yeri kulaklarıdır," derdi homurdanarak Virginia.

"Sen de kusur bulmaktan başka bir şey bilmezsin," diye karşı çıkardı Hilda.

"Senin okuduğun şiirleri, Virginia ve senin Hilda, piyanondan yükselen ezgileri bu biçimsiz, bu korkunç kulaklarımla duyuyorum," diye bir kahkaha atardı Laura Díaz'ın annesi Leticia. "İyi ki Perote'den geçerken *mutti* Cósima'nın küpeleri kulaklarında değilmiş!"

Cósima Almanya'dan Meksika'ya geldiğinde yirmi iki yaşındaydı. Simsiyah saçları sanki teninin beyazlığını daha da belirginleştiriyordu. Fotoğrafta, beş parmağının eksiksiz olduğu sağ elinde tuttuğu yelpazeyi göğsüne dayamıştı.

Hilda, annesine 'oh ya, ben çalabiliyorum sen çalamıyorsun' dercesine utanç ve tutkuyla çalardı piyanoyu. Sanki böylece hem annesinin eksiğini tamamlar hem de hıncını alırdı. Kelsenlerin yalnızca bir kez, annesiyle birlikte Almanya'ya giden ve Köln'de ünlü besteci ve piyanist Franz Liszt'i dinleyen tek kızları sanki içindeki kini böylece dışarı vururdu.

[1] Nergisgillerden bir sıcak ve kuru iklim bitkisi. (Çev.)

Meksika'ya gelen Avrupalı göçmenlerin ağızlarından düşürmedikleri bir nakarat vardı: Kaba saba yerlilerin ülkesi Meksika'da doğa öylesine cömert ve zengin ki bu yerliler tüm gereksinimlerini çalışmadan karşılamaya alışmışlar. Almanya'dan göçmen gelmesine önayak olan politikaların amacı bu durumu değiştirmek, Meksika'ya farklı bir yaşam şekli, Avrupalıların çalışkanlığını aşılamaktı. Ama tarımı geliştirmek için çağrılan bu Avrupalılar kırsal yaşamın zorlu koşullarına ve yalnızlığa uzun süre dayanamıyorlar ve kentlere göçüyorlardı. Felipe Kelsen ise buralara geliş nedenini hiç unutmamış ve iki şeyi aklından çıkarmıştı: bir, Almanya'ya dönmek, iki, Cósima'ya çok pahalıya mal olan Mexico City'ye gidip gelmek. Konser çıkışında Hilda annesine:

"*Mutti*, neden burada kalmıyoruz? Meksika çok korkunç!" demişti.

Don Felipe bunu duyunca yalnız *waterland*'e yolculukları yasaklamakla kalmamış, evde Almanca konuşmayı da yasaklamıştı. Yumruğunu sıkarak -yalnızca sıkmış ama masaya indirmemişti sözgelimi, ki böylesi daha da etkileyici olmuştu- bundan böyle hepsinin Meksikalı olduklarını, bu kimliği özümsemeleri gerektiğini, bir daha kimsenin Ren'e gitmeyeceğini ve kimsenin İspanyolca'dan başka bir dil konuşmayacağını söylemişti. Philip artık Felipe olmuştu, Cósima ise, çaresiz, Cósima kalacaktı. Bu kuralı çiğnemeyi göze alan tek kişi Virginia'ydı, çapkın bir tavırla annesine *mutti* der, konuşurken araya Almanca sözcükler sokuştururdu. Don Felipe bu durumlarda, bu kız da böyle bir tuhaf çıktı ne yapalım, dercesine omuz silkerdi.

"Kimisi şaşı dolaşır, kimisi aşkın, kimisi de Virginia," derdi Virginia, gözlerini şaşılaştırarak. "*Gessundheit!*"

Kadınların Almanca konuşmak ve ev işleriyle ilgilenmekten (modern biçimde ev ekonomisi denirdi) başka uğraşları yoktu. Böylece kızlar tam birer ev hanımı oldular, kimbilir belki de annelerinin eksiğini kapatmak için. Cósima sallanan koltuğuna (bu da Luisiana'dan gelen bir başka yenilikti) oturup uzaklara, Camino Real'e ve genç yaşta parmaklarını, kimilerine göre de kalbini bıraktığı Perote'nin sislerine bakarak sol eliyle yelpazelenmeyi âdet edinmişti.

"Papantlalı Yakışıklı'yı bir kez gören kadın onu bir daha unutamaz," derdi Veracruz halkı.

Don Felipe genç geline alışveriş için Mexico City'ye gittiği için sitem etmekten vazgeçmemişti hiçbir zaman: "Görüyorsun işte. New Orleans'a gitseydin bunlar gelmezdi başına."

Cósima daha ilk günden kocasının Meksikalı olmayı istediğini sezmişti. Kadın, Philip Kelsen'in eski ülkesine verdiği son ödündü. Cósima kocasının artık hiçbir zaman oralı değil, tam anlamıyla buralı olma isteğini anlamakla kalmamış, daha da ileri gitmişti. Ve işte bu yüzden dört parmağından olmuştu. "Çeyiz için alışverişi Meksika'nın başkentinde yapmak istiyorum. Meksikalı değil miyiz?"

Laura bir elin yerde dolaştığını, duvarlara tırmandığını ve yüzünün hemen yanına, yastığın üstüne düştüğünü düşlediği karabasanlardan uyanınca, 'Parmaklar ne tehlikeli şeyler,' diye geçirirdi aklından. Çığlıklar içinde uyandığındaysa yastığın üstünde gördüğü bir örümcekten başka bir şey olmazdı. Laura Díaz bu böceği ezip öldürmeye cesaret edemezdi çünkü bu ona koltuğunda sallanan içine kapanık büyükannenin parmaklarını bir kez daha kesmek gibi gelirdi.

"Anne, yatağımın üstünü bir cibinlikle örtmek istiyorum."

"Evi tertemiz tutuyoruz. Bu eve bir tek toz taneciği bile sızamaz."

"Benim kafama kötü düşler sızıyor ama."

O zaman Leticia gülerek diz çöker ve sevecenlikle küçüğüne sarılırdı. Bu çocukta daha bu yaşta, melankolinin hasta ettiği güzel büyükanne dışında, aile bireylerinin özelliği olan keskin zekâ seziliyordu.

Karısına platonik aşklar yakıştıran alçaklara Felipe üç güzel, salt güzel değil aynı zamanda akıllı ve iyi birer ev kadını olan kızlarıyla yanıt vermişti. Bir gece barda, "Altı parmak bir kadının bir erkeği sevmesi için yeter de artar bile," diye övündü, ama hemen ardından tüm yaşamında o zamana dek hiç duymadığı ve ondan sonra hiçbir zaman duymayacağı kadar pişmanlık duydu ağzından çıkan bu sözler yüzünden. Çok çalışıyordu, yorgundu, biraz da başı dumanlıydı. Kahve yetiştiren koca bir çiftlik yönetiyordu. Bara giderek aradığı biraz gevşemekti. O gece söylediklerini bir daha ağzına almadı. İçinden gizli gizli o gece söylediklerini duyan herkesin çabucak ölmesi ya da bir daha dönmemek üzere bir yolculuğa çık-

maları için, ki bu da aynı anlama geliyordu zaten, yalvardı durdu.

"Ayrılık, biraz ölmektir," diye yineliyordu sık sık Felipe Fransız annesinin deyimini. Bir zamanlar Felipe, Philip iken, ve babası Heine Kelsen ve annesi Letitia Lasalle ile yaşarken, Bonaparte'ın, III. Napoléon, ardında bıraktığı Avrupa yıkılıp yıkılıp yeniden yükseliyordu. Endüstri büyüyor, atölyeler küçülüyordu. Herkes, çalışmak için, evlerinden ve topraklarından uzaktaki fabrikalara gidiyordu. Yazdıklarıyla birbirlerini seven delikanlılarla genç kızları birleştiren, delikanlıları coşturan, kızları âşık eden ve herkesi duygulandıran olağanüstü romantik ozan Alfred de Musset'nin dediği gibi kimse yeni bir yolda mı ilerliyor, yoksa eski külleri mi çiğniyor bilmiyordu. Coşkulu delikanlılar, esrimiş kızlar: Mavi gözleri, Grek yontularına benzeyen profili, yeni bitmiş sakalı, pelerini, silindir şapkası ve fildişinden kartal başlı bastonuyla hangi dünyada yaşadığını bilmek istiyordu Philip. Genç sosyalist Ferdinand de Lasalle'i Düsseldorf'ta bir mitingde, kürsüde görür görmez her şeyi anladığını sandı. Onda kendini görür gibi oldu, benliğini tanıdı, sevdi, sevmekten de öte hayran kaldı.

Yirmi dört yaşındaki Philip Kelsen, kürsüdeki, neredeyse yaşıtı olan ve annesi Letitia'nın –annesinin adı da Napoléon'un annesi gibi Letitia idi– soyadını taşıyan o adamı dinlerken, sanki geleceği görür gibi olmuştu. Genç Alman'ın Lasalle'i dinlerken içinden geçenler iyiye alametti. Bu duygular Musset'nin bir paragrafını anımsatıyordu ona: "Aklın en yüce katından maddenin ve formun en anlaşılamaz gizlerine varana dek bu ruh ve bu beden seninle kardeş."

'Lasalle, kardeşim,' diye hitap ediyordu içinden Philip kahramanına. Duyduğu kıvanç biraz isteyerek, biraz istemeyerek yaşamın temel olaylarını unutturmuştu Philip'e: Babası Heine Kelsen, toplumdaki yerini ihtiyar Johann Buddenbrook'la olan ticari ve bankacılık ilişkilerine borçluydu. Bu ilişkiler ihtiyarın denetimi altındaydı, ama Kelsen de kendine saygıdeğer bir yer edinmişti. Johann Buddenbrook, servetini buğday istifleyip sonra da istiflediği buğdayları Napoléon'a karşı savaşan Prusya birliklerine fahiş fiyata satarak kazanmıştı. Heine Kelsen, Lubeckli ihtiyar kurt Johann'ın Düsseldorf'taki işlerini yürütüyordu. Letitia ile evlenince varlığı –parası ve şansı– ikiye katlanmıştı. Letitia'nın vaftiz babası Fransız bankacı Nucingen, koruması altındaki kızını düşün-

müş, Letitia'ya ömür boyu yüz bin İngiliz lirası gelir bağlamıştı.

Yirmi dört yaşındaki Philip Kelsen, Ferdinand de Lasalle'in konuşmasını ilk kez dinlerken bütün bunları unutmuştu.

Lasalle, Ren bölgesi işçilerine, bir romantiğin tutkusu ve bir politikacının akılcılığıyla sesleniyordu. Onlara sanayi hanedanları Avrupa'sında Büyük Napoléon'un yerine Küçük Napoléon'un geçtiğini anımsatıyor, bu adi ve küstah despotun ne denli aşağılık bir yaratık olduğu, hükümeti ve burjuvaları işçilere karşı kışkırtmasından belli, diyordu. Kelsen, "Birinci Napoléon," diye haykırışını duydu Lasalle'in, "bir devrimciydi, yeğeni ise bir sersem can çekişen gericileri temsil eden bir ahlaksız, o kadar."

Düsseldorf polisinin bile 'olağanüstü entelektüel niteliklere, tükenmeyen enerjiye, vahşice solcu fikirlere, geniş bir çevreye, pratik bir zekâya ve hatırı sayılır maddi olanaklara sahip' diye tanımladığı o ateşli gence nasıl hayranlık duymuştu genç yoldaş Kelsen! Evet, polis bu yüzden Lasalle'i tehlikeli biri olarak görüyordu. Ve işte bu yüzden Lasalle'in olağanüstü biri olduğuna inanıyordu yoldaşı Kelsen. Olağanüstüydü Lasalle, çünkü iyi giyiniyordu (oysa rakibi Marx'ın yeleği yağ lekesi içindeydi), çünkü Lasalle karşıtı olduğu sınıfın davetlerine katılıyordu (Marx ise Londra'nın en sefil kafelerinden çıkmıyordu), çünkü Lasalle Alman ulusuna inanıyordu (Marx ise milliyetçiliğin düşmanıydı), çünkü Lasalle serüveni seviyordu (Marx ise soylu karısı von Westphalen'e bir yüzük bile armağan edemeyen sıkıcı bir aile babasıydı).

Philip Kelsen, tüm yaşamı boyunca Lasalle yanlısı, ateşli sosyalist gençliğine karşı savaş verecekti. Gençlik yıllarını bu parlak düş uğruna harcamıştı. O düş belki de ozanın dediği gibi yeni bir yol değil bir kül çukuruydu. Sosyalist Lasalle sonunda aşırı milliyetçi ve aşırı sağcı feodalist *junker*, derebeyi Bismarck'la anlaşmıştı. Kişiyi rahatsız eden bu anlaşmanın sözde nedeni açgözlü, vatansız kapitalistleri kontrol altına almaktı. Güçlüyü eleştirmek, eleştiriyi susturan güce, Philip Kelsen'in kahramanı Ferdinand de Lasalle'de eli kanlı bir kahramana dönüşmüştü. Philip Kelsen, bunu anladığı gün Almanya'yı terk etti. Ferdinand de Lasalle ise 28 Ağustos 1864'te Cenevre yakınlarında bir ormanda sosyalist ütopya kadar romantik ve akıldışı bir düelloda can verdi: Helena'ya (gazetede çıkan haberde von Doniger diye tamamlanmıştı He-

lena'nın adı) çılgınca âşık olmuş, güzel Helena'nın nişanlısını (Yanko von Racowitz, diye ekliyordu gazete haberi) düelloya davet etmiş, o da tarihe, sosyalizme, işçi hareketine, Çelik Şansölye'ye en ufak bir duyarlılık göstermeden tam kararlaştırılan saatte Lasalle'in midesini bir kurşunla delip geçmişti.

Hayal kırıklığına uğramış yirmi beş yaşındaki sosyalist Philip Kelsen, otuz dokuz yaşında ölen Lasalle'in Breslau'daki panteonundan uzaklaşmak için Amerika'dan başka nereye gidebilirdi? Hamburg Limanı'ndan çıkıp uzun bir yolculuktan sonra Atlantik Okyanusu'nun can çekiştiği Veracruz'dan bile daha öteye, kıyıdan içerlere girildikçe toprakların sıcak, bol, cömert, bereketli olduğu, insanın yozlaşan Avrupa'nın neden olduğu hayal kırıklıklarından uzak, doğayla bütünleşip gelişebileceğine inanılan Catemaco'ya gitti.

Philip'e Lasalle'den anı olarak milliyetçilik ve onu Ren kıyılarından Meksika Körfezi'ne getiren serüven sevgisinden başka bir şey kalmamıştı. Ancak yeni yurdunda Alman milliyetçiliğinin yerini Meksika milliyetçiliği alacaktı. Düsseldorf'ta yaşayan yaşlı Heine, isyancı oğlunun kararını alkışlamış, cebini markla doldurup Hamburg'dan Yeni Dünya'ya gitmek üzere yolcu etmişti. Philip Kelsen, üç yıl New Orleans'ta konakladı. Pek istekli olmasa da bir tütün fabrikasında çalıştı. Ama Güney Konfederasyonu'nun yanık harabeleri arasında hâlâ dumanı tüten Kuzey Amerika ırkçılığı ona tiksinti verdi. Tuxpan'dan başlayarak kıyı boyunca yeşil Huasteca'dan, göklerinde yüzlerce kuşun uçuştuğu Tuxlas'tan geçti ve Veracruz'a erişti.

"Karnı tok, sırtı pek," dedi Kelsen'e, Tuxpan'da seviştiği ilk kadın. Yatağa ve mutfağa aynı duygusallıkla giren bu melez, çapkın Alman'ın ağzına hem ucu mor memelerini hem de hazırladığı nefis ve bol yemekleri veriyordu... Philip Kelsen alışmıştı, bu kez de Santiago Tuxlas'ta bir başka melez buldu. Bunun da adı kenti gibi Santiago idi. Duygusal ve yenilikçi 'Alamancık'ı dinlenirken ona Karayip yemekleri sunuyordu. Ama Philip Kelsen'i, midevi ya da cinsel her tür gıdadan çok daha fazla Tuxlas'tan iki adım ötedeki Catemaco'nun güzelliği etkilemişti: dağlar, sık bitkilerle çevrili, ancak İsveç ya da Almanya'da rastlanabilecek, yüzü bir ayna gibi pırıl pırıl ve durgun, üzerinde kuşlar uçuşan bir göl, oradan oraya koşuşturan cıvıl cıvıl maymun sürüleri ve gizli çağlayanların mırıltısı.

Philip Kelsen, bu göle bakan bir tepede, bir anda içindeki tüm karşıtlıklarla, gençliği ve geleceğiyle, romantik ruhu ve maliyeci soyağacıyla, idealizm ve pragmatizmiyle, duygusallık ve akılcılığıyla uzlaşarak: "Burada kalıyorum. Benim yurdum burası!" dedi.

Küçük Laura gururlu, disiplinli ve yakışıklı, yalnız İspanyolca konuşan –belki de hâlâ Almanca düşünüyor ve kimbilir hangi dilde düş görüyordu– Alman büyükbabasının geçmişini uzaktan ve dinlediği öykülerle yavaş yavaş öğrenmeye başlıyordu. Bu küçük kız için tüm tarihler yakın tarihti. Zamanın geçişini gösteren tek olay doğum günüydü. Bu günü kutlamayı kimse unutmasın diye sabah erkenden kalkar, geceliğiyle avluya çıkıp şarkı söyleyerek dans ederdi.

Mayıs'ın on ikisinde
Bakire peleriniyle
beyazlar içinde
göründü

Evdeki herkes o gün kutlama yapılacağını biliyordu kuşkusuz, ama doğum gününden önceki günlerde unutmuş gibi yapıyorlardı. Belki Laura da unutmadıklarını biliyordu da, o da bilmemezlikten geliyordu, kimbilir? Herkes bu oyununa katılırdı. Böyle kutlamak çok daha keyifliydi. Hele Laura yedi yaşına girdiği, yüzyılın beşinci yılına rastlayan o 12 Mayıs günü... Büyükbabası ona olağanüstü bir armağan vermişti: başı, ayakları ve elleri porselenden, içi pamuk dolu, kırmızı ipekten, siyah şeritli ve kenarları yaldızlı Çin mandarini giysileri içinde bir Çin bebeği. Küçük kız öylesine sevinmişti ki, bebeğin görkemli egzotik giysisini fark etmemişti bile. İlk gördüğü anda onun küçücük, beyaz ipek çoraplı ve siyah kadife iskarpinli ayaklarına, güleç yüzüne, basık burnuna, çekik gözlerine, kalkık kaşlarına âşık olmuştu. Ama bebeğin en zarif yanı küçücük elleriydi. Laura tüm çocukluğunun bu en güzel armağanını alır almaz elinden tutarak onu piyanist teyzesi Hilda, yazar teyzesi Virginia, aşçı *mutti* Leticia, çiftlik sahibi Büyükbaba Felipe ve elinde olmadan parmaksız sağ elini şalının altına gizleyerek beceriksizce torununa sol elini uzatan sakat Büyükanne Cósima'yla tanıştırdı.

"Bebeğine bir ad buldun mu?" diye sordu Doña Cósima.

"Li Po," dedi Laurita sevinçle, "adını Li Po koyacağız."

Büyükanne 'nasıl yani' der gibi bakınca Laura 'işte öyle' anlamında omuz silkmekle yetindi; herkesten bir öpücük aldıktan sonra Li Po'yu yatağına, yastıkların arasına yatırmak üzere odasına koştu. Li Po'yu yatağa yerleştiririrken Laura cezalandırılsa da Li Po'nun hiç azarlanmayacağına, Laura güçlüklerle karşılaşsa da Li Po'nun her zaman Laura Díaz'ın odasında, yastıklar arasındaki tahtında hüküm sürmeye devam edeceğine söz verdi.

"Dinlen, Li Po, uyu ve mutlu yaşa. Ben her zaman seni koruyacağım."

Laura, Li Po'yu odasında bırakıp evden her çıkışında, çocukluk içgüdüsü ona uçsuz bucaksız bir bahçe olduğunu söylüyordu. Bolluk içinde, 'cömertçe', ama daha da önemlisi, özenle yaratılmış doğal bir evrene dönüşün sevincini duyuyordu içinde. Gizem dolu sık orman, sabırsızlanan bir göl; yeniden, yeniden yetişen kahve fidanlarıyla çevrili, hemen gözlerinin önünde, elini uzatsa değebileceği gerçek bir evren; Virginia Teyze yüksek ve ezgili bir sesle söylüyordu bunları. Sonra da:

"Ve bereketli," diye ekliyordu, hiçbir tamlayanı eksik bırakmamak için. "Most fertile."

Ama evdeki parmaklar, sarmaşıkların tropik ormanların küçücük dünyasını sardığı gibi peşini bırakmıyordu Laura'nın. Hilda Teyze piyano çalıyordu (Hem şaşıyorum hem heyecanlanıyorum hem de utanıyorum; ama bir yandan da gizliden gizliye on parmağımı kullanarak unutmak, kendimden geçmek, duygulanmak ve herkese 'çaldığım ezgi benim değil Chopin'in, ben yalnızca seslendiriyorum, ellerime, parmaklarıma bu olağanüstü sesleri çıkarttıran Chopin' diyebilmek mutlu ediyor beni. Balkonda, sallanan koltuğunda oturan, benim Almanya'da kalıp müzik eğitimi görmemi, ünlü bir piyanist, gerçek bir sanatçı olmamı istemeyen annemin bu ezgileri dinlediğini biliyorum. Bizi bu geleceği olmayan kasabada yaşamaya mahkûm eden babam da dinliyor. İkisini de geleceğimi mahvetmekle suçluyorum; olabileceğim ama artık ne kadar uğraşsam da asla olamayacağım Hilda Kelsen olmama engel olmakla suçluyorum onları. Chopin'in bu hüzün dolu prelüdlerini sabırla çalmak beni avutmuyor, ama böylece annemi ve babamı kızdırdığımı düşünmek beni rahatlatıyor), Virginia Teyze şiir yazıyordu (Yazgıma boyun eğmiş yaşıyorum işte, ama ben yazgıma boyun eğmek istemiyorum, bir

gün bu yaşamdan kaçmak istiyorum. Bendeki bu çok okuma ve yazma alışkanlığının bir yetenek değil de, bir kaçış olmasından korkuyorum. Yetenek olsa Almanya'da, burada ya da Çin'de olmuşum, fark etmezdi. Bir gün onlara da söyledim bunu. Sonum yeğenimin bebeği gibi çok güzel ama dilsiz, sonsuza dek yumuşacık yastıklar arasında gelecek, dedim). *Mutti* Leticia dolma yapan aşçı kadına yardım ediyordu (Yumuşak domuz eti ve acı biberli içi hazırlamak, önce hafifçe pişirmek, sonra iyice kaynatmak ve daha sonra da bir bebeğin altına bez sarar gibi sevgiyle muz yapraklarından çarşafına sarmak ne denli hoş, lezzetleri, aromaları birbirine karıştırmak, et ve acı biberi, meyve ve unu... Damak için ne nefis bir ziyafet, bana kocam Fernando'nun öpücüklerini anımsatıyor, ama şimdi bunu düşünmemeliyim, bir kez karar verdik, hepimiz için en iyisi bu, kızımızın burada benimle, çiftlikte büyümesi en uygunu. Her birimize düşen bir görev var, gençlikte tüm zevkleri tadıp sonraya hiçbir şey bırakmamak olmaz, onları ilerisi için saklamak gerek, zevkleri bir ayrıcalık olarak düşünmeyip bir ödül gibi kabul etmeliyiz. Kolay elde edilen armağanlar kaprisler gibi çabuk gözden düşer, insan her şeyi hak ettiğini düşünürse hiçbir şey hak etmez; ben sabırla beklemeyi yeğliyorum, daha yirmi üç yaşındayım, önümde uzun bir yaşam var, upuzun bir yaşam). Büyükbaba Felipe gözlüğünü takıp hesapları gözden geçiriyordu (Durumumda yakınacak bir şey yok, her şey yolunda gitti, çiftlik günden güne daha iyiye gidiyor, kızlar gelişiyor, Hilda'nın müziği var, Virginia'nın kitapları, halinden şikâyet etse etse kocasından uzak kaldığı için Leticia şikâyet edebilir, ama onlar da böyle olmasını kendileri istediler, benim despotluğum yüzünden ya da benim zorlamamla değil. Geleceği düşünerek. Acaba geleceği yakalayamadıklarının farkında değiller mi? Kişi istediğini hemen yapmalı, uçan bir kuşu yakalar gibi, yoksa sonsuza kadar bir daha ele geçiremez; tıpkı benim sosyalistlik serüvenine atılmam, bu serüven biter bitmez de Amerika'ya gelmem gibi. Görünüşe bakılırsa Amerika bitmeyen bir serüven, sonu olmayan bir kıta, Avrupalılar tarihimizi bütün bütün yutarken –geviş getiriyoruz, bazen de geğiriyoruz, yok canım sıçıyoruz, bizler tarih sıçanlarız– burada her şeyden önce tarihi yazmak gerek, Avrupa'nın yanlışlarına düşmeden, Avrupa'nın düşlerini paylaşmadan, yalanlarına kanmadan, sıfırdan başlayarak... Kişinin kendi geleceğinin efendisi olması ne büyük ra-

hatlık, nasıl da güç veriyor insana. Böyle olunca yanlışların doğurduğu talihsizlikleri kabul etmek daha kolay, çünkü onlar uzak geçmişteki olayların değil kendi yazgımızın bir parçası, Napoléon, Bismarck, Lasalle, Karl Marx... tahtlarında ya da kürsülerinde benim burada olduğumdan daha az özgürdü, burada oturmuş kahveden elde edeceğim kârı hesaplarken, *Himmel* ve Allah kahretsin, işte). Ve Büyükanne Cósima başkentten değil de Luisiana'dan gelen *rocking chair*'de sessiz sessiz sallanıyordu (Ben de isterdim yalnız ve yalnızca bu topraklara aitim demek... Buraya gelir gelmez, daha onu ilk tanıdığım gün Alman geçmişine verdiği son ödün olduğumu anladım. Neden beni seçti? Hâlâ anlamış değilim. Neden beni çok seviyor? Umarım Perote'de başıma gelenlerden dolayı bana acıdığı için değildir. Bana hiçbir zaman acıdığını belli etmedi, tam tersi beni tam bir erkek tutkusuyla sevdi. Kızlarımız, hiç utanmadan, birbirimize bizi tanıyanların hiç akıllarına getiremeyeceği sözler söylediğimiz, şehvet dolu gecelerin ürünleri. O bana orospuymuşum gibi davranırdı ve ben bundan hoşlanırdım. Ben de ona parmaklarımı kesen *chicano*'yla seviştiğimi hayal ettiğimi söylerdim, bu da onun hoşuna giderdi. Yoğun, utanma ve pişmanlık duygularının karışmadığı, salt onun ve benim bildiğimiz bir aşk var aramızda ve bu sevgi ölümümün yaklaştığı şu günlerde bana, bize diyor ki: Şimdi ikiniz de öteki olmadan yaşayacaksınız. Sevginizi nasıl sürdüreceksiniz? Ben ne yaparım bilmiyorum, çünkü ölümün ötesini tanımıyorum. Ama o kalıyor ve beni hatırlayabilir, düşleyebilir, anılarda yaşatabilir, ölmediğime, bir daha hiç görmediğim yakışıklıyla kaçtığıma inanabilir. Doğru, onu bir daha hiç görmedim, çünkü görseydim... Ne yapardım, öldürür müydüm onu, yoksa onunla gider miydim? Hayır, her zaman başkalarına söylediğimi düşünürdüm yalnızca: Bunu ötekilerin hayatını kurtarmak için yaptım. Ama o hayvansıl bakışları, o maço duruşu, o sırtlan yürüyüşünü, o doyurulamayan isteği, onunkini ve benimkini, nasıl unuturum? Asla, asla, asla).

Hilda Teyze piyano çalmayı sürdürüyordu; Virginia Teyze hâlâ kaztüyü kalemle yazıyordu; annesi Leticia yemek pişiriyordu, mutfak işlerini çok seviyordu, kıyı bölgesine özgü nefis yemekler yapıyordu: pirinç, kurufasulye, yemeklik muz, domuz etini karıştırıyor; 'eski giysi' denen yemek için etleri didikleyip üzerlerine limon suyu döküyor; ahtapotları suyunda pişiriyordu. Bezeler, kaymak tatlıları, yoğurt tatlıları ha-

zırlıyordu. Barcelona'dan Havana'ya, Küba'dan Veracruz'a gelen, tatlıların en tatlısı krem karameli yapmayı, bu toprakların devrim, fetih ve diktatörlükler sırasında çektiği acıları örtmek istercesine her zaman en sona bırakıyordu.

"Beni ilgilendirmiyor. Meksika'nın geçmişini bilmek istemiyorum, gelecek Amerika'da," derdi kararlılıkla büyükbaba, Meksika'nın acı geçmişinden söz açılınca. Bu yüzden sohbet toplantılarına, yemek davetlerine pek seyrek katılıyordu. Hele kahveye, yorgunluktan kontrolünü kaybettiği o geceden sonra bir daha hiç gitmemişti... İlk zamanlar ne kiliseye gidiyor ne de ayinlere katılıyordu, önceleri eski bir sosyalist olduğu için, daha sonra da Protestanlığa geçtiği için. Ama sonunda Veracruz'un göreneklerine yenik düştü. Küçük kasaba büyük cehennem misali Veracruzlular Tanrı'ya ve mucizelere inanıyor, kiliseye ve papazlara inanmıyorlardı. Bu da Felipe'nin işine geliyordu, kuralları hiçe saydığı için değil, böylesi ona rahat geldiğinden. Ancak yeni papaz Don Elzevir Almonte'nin kasabaya gelmesiyle tüm kasabalılar gibi Felipe'nin de rahatı kaçtı. Genç, koyu esmer, hoşgörüsüz Papaz Don Elzevir Almonte, plato kasabalarına gönderilen birçok din adamından biri olarak, Meksika başpiskoposunun buyruğuyla, içine kapanık ve dindar bir kent olan Puebla de los Angeles'ten alınıp Körfez bölgesinde yaşayan iyice saygısızlaşmış (ve yozlaşmış) din kardeşlerini yola getirmek, onlara yeniden iyi alışkanlıklar aşılamak göreviyle Catemaco'ya gönderilmişti.

Hayal kırıklığına uğrayarak Amerika'ya göçen sosyalist Philip Kelsen, mektupla Almanya'ya bir eş ısmarlamıştı. Aslında tam bir agnostik olan Philip-Felipe, Meksika'da inançsız bir eş bulamayacağını anlamıştı. Meksika'da ateistler bile Tanrı'ya inanıyorlardı, fahişelere varana kadar herkes Katolik'ti, günah çıkarıyorlardı ve Roma'ya bağlıydılar. Veracruz'daki ilkel kahve plantasyonuna getirttiği yeni gelin Cósima Reiter ise bir Protestan olarak dünyaya gelmiş ve bir Protestan olarak büyümüştü.

Guillermo Almanya'sına ateist bir gelin ısmarlamak hakaretten çok tropikal bir güldürü olarak algılanabilirdi ancak. Philip oradan buradan, arkadaşlarından ve ailesinden gelen önerileri değerlendirdi. Gönderilenler arasında en çok siyah saçları özenle ortadan ayrılmış, elinde bir yelpaze tutan genç kızın fotoğrafı ilgisini çekti.

Genç Lasalle yanlısı adam, kendinden daha genç olan Protestan gelinin, Veracruz'a gelince inançlı topluluğun gerici dinci kanadının etkisi altına alınacağını hesaba katmamıştı. Bu tür topluluklarda her ne kadar istisnalar kaideyi bozmasa da, genelde tutucu kanat hep ağır basardı. İşte Felipe'nin genç karısını da toplumun bu kesimi birçok yönden etkisi altına alacaktı. Ama asıl etkili olan toplumsal baskı olmamıştı. Aslında Philip ya da Felipe'nin Veracruz'daki bekârlık günlerini pek öyle bir azize yaraşacak biçimde geçirmemiş olması daha etkili olmuştu. Uzun, dalgalı saçlı, sarı sakallı, Yunan yontularını andıran profili olan bu genç yabancı, hiçbir dinin kurallarına uymamıştı. Göl kıyısındaki küçük kasabanın dedikoduları Cósima'nın kulağına erişmekte gecikmedi. Resmi nikâh törenlerinden yirmi üç saat sonra güzel ve narin Alman şaşkınlıkla bakan kocasına:

"Şimdi bir de Katolik tören istiyorum," dedi.

"Ama sen de ben de Protestanız. Önce Protestanlıktan çıkmamız gerek."

"Hıristiyanız ya. Kimsenin daha fazla bir şey bilmesi gerekmez," diye yanıtlamıştı Cósima.

"Bunu yapmamız için bir neden göremiyorum."

"Melez kızının nedimem olmasını ve eteğimi tutmasını istiyorum."

İşte Maria de la O, neredeyse daha ilk günden böyle katılmıştı aileye. Cósima, Señorita'nın odasını hazırlamayı kendisi üstlenmiş, hizmetkârlara ona Señorita diye hitap etmelerini salık vermişti. Masada ona bir yer ayırmış, kızıymış gibi davranmış, geçmişini unutmaya özen göstermişti. Cósima'nın Maria de la O'nun annesine söylediklerini o sıralar sekiz yaşlarındaki bu kızdan başka hiç kimse duymamıştı: "Señora, kızınızın nasıl yetişmesini istiyorsunuz, karar verin. Nereye isterseniz oraya gidebilirsiniz, Tampico'ya ya da Coatacoalcos'a, kızınızın hiçbir eksiği olmayacak."

"Sevgiden başka," dedi zenci kadın ağlamaklı.

"Böyle olmadığını sen de biliyorsun," dedi Cósima, bu kez kadına sen diye hitap ederek; buraların alışkanlıklarını çabuk öğreniyordu yeni Señora Kelsen. Yaşlandığında bir gün kocasına, Laurita'nın ıtırların arkasına saklanmış onları dinlediğinin farkında olmadan, bu sözlerini anımsattı.

Cósima güzel melezi herkese Maria de la O Kelsen olarak tanıttı. Don Felipe de kızı böylece kabullendi. Evin hanımı,

kocasına gençliğinde inandığı hümanist ilkelere sadık kalması için yalvarmak zorunda kalmadı. Cósima kilisede pazar ayinlerine gitmeyi alışkanlık haline getirdi; önceleri iki elinde tuttuğu dua kitabı, zenci kızı yanına alıp gidiyordu, daha sonra dua kitabını bir eliyle tutarak öbür üç kızını da yanına alıp dört kızıyla söylentilere, şaşkın bakışlara, iftiralara kulak asmadan gururla katıldı ayinlere. Kimi dili uzunlar Maria de la O'nun gerçek babasının Papantlalı Yakışıklı olduğunu söyleseler de, Alman Cósima ile yerli bir haydutan bir zenci çıkmasının pek kolay bir iş olmadığı meydandaydı, bunun gerçekleşmesi için en azından her ikisinin de soylarında birer melez olması gerekirdi.

En büyük kız kardeşi Hilda'dan yedi yaş, Virginia'dan sekiz yaş, Leticia'dan on yaş büyük olan Maria de la O, yüz hatları ince ve zarif, güler yüzlü, dimdik yürüyen bir melezdi. Cósima'nın evine geldiğinde başı eğikti, omuzları düşüktü, yüzünde kara gözlerinden daha da kara bir ifade vardı. Sık sık dayak yiyip köşeye sıkıştırılmış bir hayvancığı andırıyordu. Ona dik yürümeyi, sonradan kendi seçimi ve isteğiyle annesi olan Cósima Reiter de Kelsen, gerektiğinde zorlayarak, öğretti.

"Koy şu kitabı kafanın üstüne bakayım. Hadi, şimdi de düşürmeden yanıma dek yürü. Dikkat et!"

Ona çatal bıçak kullanmayı, temiz olmayı da öğretti, kara teniyle tam bir zıtlık oluşturan, bembeyaz, kolalı, güzel elbiseler giydirdi. Başına beyaz ipekten bir kurdele bağladı, Maria de la O'nun saçları düzdü, annesininkiler gibi kıvırcık değildi. Babası Philip'in düz saçlarını almıştı kız.

"Bak seni Almanya'ya götürsem," derdi Cósima kızından gururlanarak. "Orada herkesin gözü sende olur."

Kiliseye gitti ve Rahip Morales'e bir çocuğu olacağını, sonra da en az iki çocuk daha doğuracağını söyledi.

"Hiçbir çocuğumun ablalarından utanmasını istemiyorum. Dünyaya yeni gelecek Kelsenler onlara benzemeyen, ama onlardan daha iyi olan bir Kelsen bulsunlar istiyorum."

Eliyle Maria de la O'nun kurdelesini düzeltti.

"Onu vaftiz et ve Katolik olduğunu herkese ilan et, kutsa onu ve Tanrı aşkı için, dürüst bir insan olması için dua et."

Rahip Jesus Morales, cemaatini seven bir papazdı. Onun yerine gelen Elzevir Almonte ise cemaati ıslah etmek istedi. Cósima'da eksik olan parmaklar yeni rahipte öğüt vermek,

azarlamak, cezalandırmak için fazlasıyla havaya kalkıyordu... Vaazları tropiklerdeki yüksek platoların ağır, sıkıcı, çekilmez ve hoşgörüsüz havasını estiriyordu. Halk, bu geçmişi karanlık genç rahibin kürsüden koyduğu yasakları bir bir saymaya başladı: Kadın bedenini gözler önüne seren bol bluzlar giymek yok, hele yağmur yağıp ıslandıklarında; yani bluzun altına doğru dürüst iç çamaşırı giyilecek ve şemsiyesiz sokağa çıkılmayacak; Veracruz'un aşağılılıkları ve bayağılıkları yetti; ne belediye başkanıyım ne de yargıç, küfür etmeyi yasaklama yetkim yok ama küfür edenler Kurtarıcı'nın adını bir daha ağızlarına alamayacaklar, bunu yapmak elimde; geceleri insanları coşturan ve Hıristiyanların rahatını kaçıran serenatlar yok artık; genelevler, barlar kapanacak ve dokuzdan sonra sokağa çıkma yasağı uygulanacak. Bunu yöneticiler onaylar mı? Nasıl onaylamayacak, onaylayacak tabii ki; bundan böyle üzerinde yürüdüklerim denecek, 'bacak' demek yok; üzerine oturduğum denecek...

Yeni kasaba rahibi, tüm bu yasakları gülünç ve küstah el hareketleriyle ilan etmişti, katı yasaklarına havada biçim vermek istercesine. Genelevler Santiago Tuxtla'ya, barlar San Andrés'e taşındı, müzisyenler arplar ve gitarlarıyla kapağı Boca del Rio'ya attılar ve bulaşıcı bir hastalık gibi çevreye yayılan hüzün ve perişanlığın ortasında Peder Almonte yeni günah çıkarma kurallarıyla bardağı taşırdı:

"Söyle bakayım kızım, sen soyunup aynanın karşısında kendine bakıyor musun?"

Felipe, Cósima'nın yeni inancına karşı çıkmamıştı. Pazar ayininden döndüğünde karşısına geçip gözlerinin içine bakmakla yetinmişti ve işte o zaman Cósima ilk kez başını eğmişti.

"Gizli gizli bir yerlerine dokunuyor musun, çocuk?"

Laura aynada çıplak bedenine baktı ve her zaman gördüğünden değişik, onu şaşırtan bir şeyler göremedi: Rahibin bedenine bilmediği bir şey koyduğunu sanıyordu, örneğin göbeğine bir çiçek ya da bacakları arasına bir örümcek, hani derenin ıssız kıyılarında yıkanırken teyzelerinde gördüğü örümceklerden. Zaten Peder Almonte herkesten kuşkulanmaya başladığından beri onlar da derede yıkanmaktan vazgeçmişlerdi.

"Babanın cinsel organını görsen hoşuna gider mi, ufaklık?"

Yeni bir şeyler olup olmadığını anlamak için Laura aynanın karşısında Señor rahibin acayip hareketleri ve sözcüklerini abartarak yineliyordu. Rahibin sesini daha da boğuklaştırarak:

"Kadın, çirkef kuyusu üstüne kurulmuş bir tapınaktır."

"Babanı çıplak gördün mü?"

Laura babası Fernando Díaz'ı hemen hemen hiç görmüyordu ki, ne giyinik ne de çıplak. Babası bir bankada saymandı. İlk evliliğinden olan on sekiz yaşındaki oğluyla Veracruz'da yaşıyordu. İlk karısı Elisa Obregón doğum yaparken ölmüştü. Fernando daha sonra Tlacotalpan şenlikleri sırasında gencecik Leticia Kelsen'e âşık olmuştu. Leticia da sıcağa aldırmayan, ceket, yelek ve iğnesini eksik etmeden kravatlı gezen bu tuhaf liman kuşuna âşık oldu. Sıcağa karşı kıyafetinden verdiği tek ödün tepesi basık hasır şapkaydı; Virginia Teyze, kardeşinin İngilizsever talibinden heveslenerek bu tür şapkalara İngilizlerin *straw boater* dediklerini açıkladı. Yazışma sonucu evlenen Büyükbaba ve Büyükanne Kelsenler bol bol İngilizce okuyan ve İngiliz kültürüne düşkün Señor Díaz'ın ısrarla *love match* dediği bu evliliğe karşı çıkmadılar. Ayrıca daha sonraları Germen etkisini azalttığı için sağlıklı olduğunu bile düşündüler. Ayrı yaşama kararını Leticia da onaylıyordu. Laura doğduğunda Büyükbaba Felipe, kızının ve torununun o uzak ve gürültülü –"Şom ağızlıların dediklerine bakılırsa, kimbilir hangi günahkârlarla dolu," demişti Cósima– liman kentinde değil de kendi koruması altında, bu sakin çiftlikte yaşıyor olmalarına sevinmişti.

Fernando Díaz yeni ailesinden (başta Leticia'dan, tam dokuz ay sonra Laurita doğunca her ikisinden) tek bir şey istiyordu.

"Şimdilik size layık olduğunuz hayatı sağlayamayacağım. Don Felipe'nin evinde rahatınız yerinde. Ben Catemaco'ya gelecek olsam saymanlıktan öteye geçemem. Veracruz'da işimde ilerleme şansım daha çok. O zaman sizi yanıma alırım. Ne babandan yardım istiyorum ne de kardeşlerinin merhametini. Ben yanaşma değilim."

Gerçekten de başlangıçta genç çiftin Kelsenlerin Catemaco'daki evindeki yaşamları sıkışıklık ve rahatsızlık vericiydi. Fernando Díaz'ın kararı herkese rahat bir nefes aldırdı.

"Oğlun Santiago neden hiç bizi görmeye gelmiyor?" diye soruyorlardı Leticia'nın bekâr kız kardeşleri.

"Okuyor," diye kısaca yanıtlıyordu Fernando.

Laura Díaz annesiyle babasının nasıl tanıştıklarını, nasıl evlendikleri, babasıyla o liman kentinde oturmayı hak eden o üvey ağabeyin kim olduğunu tüm ayrıntılarıyla bilmeyi çok istiyordu. Ne zaman birlikte oturacaklardı? Annesi bu kadar iyi ev hanımı olmakta haklıydı, iki evi birden idare ediyordu, bir yanda oturduğu babasının evini, bir de uzakta olan kocasının evini, sanki hem buradakiler hem de oradakiler için pişiriyordu yemekleri...

Doğruydu, anne-kızın yalnızlıkları gün geçtikçe tüm eve, üç bekâr kız kardeşe yayılıyordu. Hilda piyano çalmayı sürdürüyor, Virginia yazıyor ve okuyor, Maria de la O kuzey rüzgârları esmeye başladığı zaman ortalığı kasıp kavuran soğuk günler için yün şallar örüyordu.

"Sen kocanın yanına gitmeden evlenmeyeceğiz Leticia," diyorlardı koro halinde Hilda ve Virginia.

"Kocan bunu senin ve kızının iyiliği için yapıyor. Fazla bekletmez sizi, bundan eminim," diye ekliyordu Maria de la O.

"Elini çabuk tutsun, yoksa üçümüz de evde kalmış kızlar olarak öleceğiz," diyordu gülerek yalnız Virginia. "İnşallah yukarıdaki Efendimiz dediklerini duyuyordur, Mein Herr!"

Ama hepsinden daha çok yalnız olan Büyükanne Doña Cósima'ydı.

"Hayatta yapmam gereken her şeyi yaptım, Felipe. Şimdi sessizliğime saygılı ol."

"Ya anıların?"

"Bir tek anımı bile kendime saklamadım. Hepsini seninle paylaşıyorum. Hepsini."

"Merak etme. Biliyorum."

Olayların birbirini izlediği o 1905 yılında işte böyle demişti Doña Cósima.

Catemacolular kavgacı, küfürbaz olabilirlerdi, ama (eşref saatleri geldiğinde) dindardılar, Rahip Morales bunu biliyordu. Rahip Almonte ise Catemacoluları tanımıyordu. Kiliseye en cömert bağışlar zengin ailelerden ya da zengin geçinen kasabalılardan değil, yoksullardan gelirdi; ırgatlar, balıkçı ve kürekçiler, balık ağlarını tamir edenler, duvarcı ustalarından ve bütün kadınlardan yani.

Don Felipe ve bölgedeki diğer kahve üreticileri ya para verirlerdi ya da çuvalla yiyecek. En yoksullar başlarına gelen

iyilikler ya da kötülükler için, ki her iki durum da Tanrı'nın bir mucizesi sayılırdı, Efendimize gönül borçlarını ödemek için gizli gizli değerli armağanlar getirirler, türlü türlü takılar, atalardan kalma antika parçalar, kimbilir hangi gizli yerden, hangi yatağın altından, hangi çıkından ya da sandıktan ya da üstü hasırlarla örtülü toprak zemindeki gömütten, hangi gizli maden ocağından çıkardıkları oniks gerdanlıklar, gümüş taraklar, altın bilezikler, işlenmemiş zümrütler yağdırırlardı kiliseye...

Peder Morales tüm bu armağanları kilisede özenle saklardı. Cemaatinin mallarını dikkatle korurdu. Değerli malını aslında Otatitlánlı Kara İsa'ya armağan eden ailenin paraya gereksinimi olursa, ancak o zaman, armağanı Veracruz'a götürüp satar ve parasını onlara verirdi.

Meksika Körfezi'ndeki tüm köy ve kasabalarda azizlerin günleri, ayak sesleri iyice duyulsun diye tahta bir pistte dans ederek kutlanırdı. Her yönden arp, vihuela,[1] keman ve gitar sesleri yükselirdi. Kimse unutamaz, olay bin dokuz yüz beş yılının Santo Niño de Zongolica şenliklerinin kutlandığı gün olmuştu. Rahip Elzevir Almonte ortalarda görünmüyordu. Yardımcısı onu aramaya kiliseye gittiğinde ne rahibi bulabilmişti ne de hazineyi. Armağan sandığı boştu ve kasaba papazı sırra kadem basmıştı.

"Demek ki 'Puebla, aziz fideliği, Veracruz düzenbaz yatağı' sözü doğruymuş."

Felipe Kelsen'in olay üzerine tek yorumu bu olmuştu. Yeterince alaylı ve özlü bir yorum. Ama kasaba halkı Felipe Kelsen kadar incelik göstermemişti, kaçak rahibe yakıştırılan sanlar haydut, boynuzludan aşağı düşmedi. Kelsenlerin dört kızının ise kılı kıpırdamamıştı. Yaşam hırsız rahibin yokluğunda yeniden normale döndü, barlar ve genelevler çalışmaya başladı, sakin gece yarılarını serenatlar yardı, gidenler geri döndüler... Buna karşın o günden sonra zaten içine kapanmış olan Büyükanne Cósima Reiter daha da düşkünleşti, sanki yaşamını ona layık olmayan bir inanç uğruna ve aşkını da romantik bir hayduta değil de, onurlu bir erkeğe adayarak heba etmişti.

"Laurita, kızım," dedi artık iyice hasta olduğu bir gün, sanki gizinin sonsuzda kaybolmasını istemiyordu. "Görsen ne yakışıklı, ne kuvvetli, ne gözü pek bir adam..."

[1] Yayla çalınan, farklı büyüklüklerde telli bir saz. (Çev.)

'Bırak baştan çıkarsınlar, korkma, güçlü ol, yitirilen fırsatlar bir daha ele geçmez yavrum,' demedi, haydutun yakışıklılığından, parlaklığından da övgüyle söz etmedi. Çünkü o saygın bir hanımefendi, örnek bir büyükanneydi; ama Laura Díaz büyükannesinin bu sözlerini, verdiği bu dersi her zaman yüreğinde sakladı. 'Fırsatları kaçırma kızım, kaçırma...'

"Hiçbir fırsat yinelenmez..."

Laura, küçük kız, aynada kendine baktı; bu kez nefretlik rahibin sözünü ettiği şeytanlıkları (nedense bunlar aklına geldikçe Laura'nın gülmesi tutuyordu) görmek için bakmıyordu, kendi suretinde hasta büyükannesinin gençliğini ya da hiç değilse ondan bir iz bulmak istiyordu. Fazla büyük bir burun dedi içinden, yüz hatları yumuşak, gözler pırıltılı ama baştan çıkarıcı değil, belki de yedi yaşında olmanın yavanlığıdır. Çin bebeği Li Po tombul yanaklı, zıp zıp zıplayan, öpme hevesi uyandırmayan, öpülme tutkusuyla yanmayan küçük sahibinden çok daha kişilikliydi...

Anneleri toprağa verildiği gün Kelsenlerin dört kızı –üçü bekâr, biri evli ama o günkü durumda o da...– kara giysiler giymişlerdi. Leticia, Laura'nın annesi, henüz üstü örtülmemiş gömütten, sanki üzerine toprak atılmasından kaçmak istercesine uçan tuhaf bir kuş gördü. "Bakın, bakın, beyaz bir karga!" diye bağırdı.

Herkes bakakaldı, ama Laura sanki ölen büyükannesinin bir buyruğunu yerine getirmek istercesine beyaz kuşun arkasından koşmaya başladı. Sanki o da uçabilirdi, sanki beyaz kuş onu çağırıyordu. Kuş ona 'Arkamdan gel küçük kız, uç benimle, sana bir şey öğretmek istiyorum' diyormuş gibi gelmişti Laura'ya...

Küçük kız işte o gün öğrendi nerede yaşadığını, kim olduğunu, nereden geldiğini; sanki büyükanne ölümüyle ona, ormana dönmesi için kanat takmıştı. Onun oynayarak, zıplayarak uzaklaştığını gören aile bireyleri iç çekip, "Ah çocukluk, çocuklar ölümün ne olduğunu ne bilecekler! Büyükanne Cósima'nın o muhteşem günlerini hiç görmedi ki, bilmiyor. Yoksa kötülükten değil bu yaptığı..." dediler.

Laura ormanın bildiği sınırlarının ötesine dek beyaz karganın peşinden gitti. Ve o günden sonra sonsuza dek gördüğü, dokunduğu her şeyi tanımayı ve sevmeyi öğrendi. Sanki bu cenaze günü bir daha yinelenemeyecek özel bir durum için Laura'ya adanmıştı. Yalnız onun, yalnız Bakire'nin beyaz peleri-

niyle göründüğü 1898 yılının 12 Mayısı'nda doğmuş olan Laura Díaz'ın o yaşında yaşanacak bir şey...

Laura yabanincirlerini, hintlalesini, her yıl üç kez çiçek açan çinzambağını o gün gördü ve tanıdı. Daha önceden bildiği, ama aklından çıkmış olan kırmızı zambağı, kırmızı kütüğü, mango ağacının yuvarlak tepesini hemen tanıdı. O güne dek hiç fark etmediği, ama şimdi keşfetmekten çok anımsadığını sandığı *araucaria*'nın –her dal tam karşısında bir ikizini yaratıyordu– o muhteşem simetrisine hayran kaldı; hem yağmura hem kuraklığa meydan okuyan o olağanüstü küçük sarı çiçekli ağacı tanıdı...

Dehşetle bir çığlık atacaktı ki korkusunu zor bastırdı, ama şaşkınlığı geçmemişti. Karşısında bir dev duruyordu. Laura titredi, gözlerini yumdu, deve dokundu. Bu bir taştı, kocaman bir taş. Sık ormanın tam orta yerinde dimdik duruyordu, ekmek ağacından, kökleri her yere –su kanallarına, toprağa, ekinlere– yayılan istilacı defne ağacının köklerinden bile daha bir güvenle yerleşmişti toprağa.

Üzeri yosunla kaplı bir kadın figürü sonsuzluğa bakıyordu. Beline deniz kabuklarından, yılanlardan yapılmış bir kemer sarılmıştı, başında ormanın yeşilinin okşadığı bir taç vardı. Kolyeler, yüzükler, bilezikler, küpeler ve burnunda halkalarla bezenmişti.

Laurita koşa koşa, bir an önce gördüklerini anlatmak için eve döndü. Yoksullara o takıları armağan eden, bu ormandaki kadındı; ormanda gizlenen bu yontu, kiliseden sevimsiz Rahip Almonte'nin –'çıkarın, boşaltın ceplerinizi!'– çaldığı kutsal eşyaların koruyucusuydu. Ve işte o, Laura Díaz, ormanın gizini öğrenmişti artık, ama aynı anda öğrendiği bu gizi kimseye, evdekilere bile anlatamayacağının da bilincine vardı. Hemen anlatamazdı. Hayır, onlara anlatamazdı.

Koşmaktan vazgeçti. Tepenin kahve ekili hafif eğimli yamaçlarından kıvrılarak inen yollardan yavaş yavaş döndü eve. Avluda Büyükbaba Felipe, kâhyalara defne ağacının dallarını kesmekten başka çare olmadığını söylüyordu: "Defne ağaçları sanki hareket ediyor, her yanı istila ediyorlar. Su kanallarını yutuyorlar, yakında evi de yutacaklar. Zaten evin hemen yanındaki *ceiba*'ya tüneyen ardıç sürüleri girişi pisletip duruyorlar, böyle giderse yakında kahve fidanları da örümcek ağlarıyla dolacak."

"Kimi ağaçları kesmek gerekecek."

Evin en büyük kızı olmasa da, tüm doğallığıyla annesinin sallanan koltuğuna sahip çıkan Virginia Teyze içini çekti.

"Dinliyorum, o kadar," dedi kardeşlerine. "Hayatta olan hiç kimsenin bir ağaç kadar yaşlı olmadığını görmüyor musunuz..."

Laura gördüklerini onlara anlatmak istemiyordu, yalnızca büyükbabasına söyleyecekti. Siyah redingotunun eteğinden çekiştirdi: "Büyükbaba, ormanda kocaman bir kadın var, görmelisin onu." "Neden söz ediyorsun kızım sen?" "Ben seni götürürüm büyükbaba, yoksa kimse bana inanmaz. Gel, seninle gidersek korkmam, sarılırım ona."

Gözünde canlandırmaya çalışıyordu: 'Ona sarılırsam canlanır. Büyükannemin bana anlattığı masallarda böyle oluyordu, bir yontuya sarılmak yeter ona can vermek için.'

Kendi kendini suçladı: 'Ormandaki kadının gizini ne kadar az saklayabildin!'

Büyükbabası elinden tuttu ve gülümsedi, aslında böyle yaslı bir günde gülümsememeliydi ama bu dümdüz, uzun saçlı, yüzündeki anlatım günbegün daha belirginleşen, tombul yanakları geride bırakmaya başlayan güzel çocuk, yeniden yeşeren yaşamdı. Büyükbaba, Laura daha kendini aynalarda ya da düşünde bile görmeden, büyüyünce nasıl olacağını tahmin etmişti o gün: upuzun bacaklar ve kollar, belirgin bir burun, yaşıtlarından daha ince dudaklar (yazar Virginia Teyze'nin dudakları gibi). Cósima sanki geri dönüyordu, bir yaşam yeni bir yaşamda devam edecekti. Ve o, büyükbaba, birbirini seven bir çiftin, Cósima ve Felipe'nin, anısını yaşatmak için bu çocuğun yaşamından alacaktı gücünü –kendisi altmış altı yaşında; Cósima ise öldüğü zaman elli yaşındaydı–. Laurita'yla ormandaki açıklığa ulaşmışlardı.

"İşte, büyükbaba, yontu burada."

Don Felipe güldü.

"O bir *ceiba*, kızım. Dikkatli ol. Bak çok güzel bir ağaç, ama bir o kadar da tehlikeli. Görmüyor musun? Üstü sivri sivri çivilerle dolu, daha doğrusu bunlar ağacın kendini korumak için ürettiği kama gibi dikenler. Görüyor musun? Gövdesinden kılıçlar çıkıyor. Ağaç kimse yanına yaklaşmasın, kimse ona sarılmasın diye silahlanmış," diye güldü yeniden büyükbaba. "Amma da kötü kalpli bir ağaç bu!"

Kötü haberler bir süre sonra gelmeye başladı, Cananea'da madenciler grev yapmışlardı, bir grev haberi de Rio

Blanco'daki tekstil fabrikasından geldi. Hemen oracıkta, yanı başlarında, Veracruz bölgesinde, federal ordunun grevi bastırmak için öldürdüğü işçilerin cesetleri herkesin gözü önünden açık furgonlarla geçirilerek Orizaba'dan denize taşınmışlardı, herkes görsün de ders alsın diye.

"Don Porfirio düşer mi dersin?"

"Nerdeee o günler! Baksana bu yaptıklarıyla her zamanki gibi gücünü gösteriyor, istediği kadar seksen yaşını doldurmuş olsun."

"Patron, bu *chalacahuitre*'leri kesmek gerekecek."

"Yazık olacak kahve fidanlarına gölge yapan bu ağaçlara."

"Öyle, kahve fiyatları yüksek olsa dediğiniz doğru. Ama şimdi fiyatlar çok düşük. Ağaçları kesip tahta olarak satmak daha kârlı."

"N'apalım, Tanrı isterse yeniden büyürler."

III. Veracruz: 1910

Bir gün geç gelirdi, bir gün erken. Her zaman ya çok geç gelirdi ya çok erken. Bakarsın bir gün, beklenmedik bir saatte kapıda beliriverirdi. Başka bir gün ise gelmeyiverirdi.

Kocası Fernando Díaz ailesini Veracruz'a getirtir getirtmez, Leticia, Catemaco'daki evin yemek saatlerini orada da aynı titizlikle uygulamaya başlamıştı, hem de tüm doğallığıyla, baskı yaptığını aklına bile getirmeden. Liman kenti pis ve gürültülüydü, ama güneş göl kıyısında da deniz kıyısında da aynı saatte doğuyordu. Kısacası sabah kahvaltısı saat altıda, öğlen yemeği saat birde, ikindi kahvaltısı ya da akşam yemeği saat yedideydi. Olağanüstü durumlarda akşam yemeği saat dokuza kayabilirdi.

Liman kenti Veracruz, Laura'nın annesi Leticia Kelsen'e, zengin deniz ürünleri ve balık çeşitleri sunuyordu. O da bu olanakları değerlendirip tüm becerisini ve imgelemini kullanarak harikalar yaratıyordu: kendi mürekkebinde pişirilmiş ahtapot ve sade pirinç pilavı, ünlü kurufasulye yemeği ve muz kızartması, tabii ki muzlar iki kez kızartılacak, soğan, karabiber ve zeytinle hazırlanan sos içinde yüzen körfez balıklarından beyaz *huchinango*, kişniş yaprağı ya da taze peynirle hazırlanmış 'masaörtüsülekeleyen', koyu renk soslu küçük küçük doğranmış et yahnisi, rahibe tatlısı, bir de dinlendirilmiş, hem sıcakları hem de uykusuzlukları iyi tanıyan, öğle uykularının ve mehtabın yoldaşı dünyanın dört bucağından gelen çeşit çeşit kahveler.

Günün her saatinde beyaz önlüklü, papyon kravatlı garsonların bir karnavalda ucuza çalışan sihirbazlar gibi vızır vızır dolanıp, kahve ile sütü aynı anda cam bardaklara akıtırken bir yandan da küçük ekmekler ve sahanda yumurta servisi yaptıkları ünlü Café de la Parroquia'da kahve içebilirlerdi.

Salonun başköşesine, Arjantinli bir kraliçe gibi kurulmuş, musluklar ve borularla bezenmiş, köpükler ve buharlar saçan, üzerinde fabrikanın damgası parlayan, *Lebrecht und Justus Krüger, Lübeck, 1887*, ta Almanya'dan getirtilmiş gümüş kaplamalı bir kahve makinesi yerleştirilmişti.

Avrupa'dan bir de resimli dergiler ve kitaplar gelirdi Veracruz'a. Laura'nın babası, Fernando Díaz, her ay Southampton ve Le Havre'dan gelen gemileri sabırsızlıkla beklerdi. Bu gemiler sanki yalnızca kızgın güneşten korunmak için kuytu bir köşeye mıhlanmış saymanı memnun etmek için demir atardı limana. Bir elinde fildişi saplı baston, Catemaco'da Leticia'ya kur yaptığı ve kalbini fethettiği günlerde tüm dikkatleri üzerine çeken yelekli takım elbise. Öbür eliyle on iki yaşındaki kızının elini tutardı.

"Dergiler baba, önce dergilere bakalım."

"Olmaz, önce ağabeyinin kitapları. Geldiklerini haber ver ona."

"En iyisi odasına götüreyim."

"Nasıl istersen."

"Sence on iki yaşındaki bir kızın neredeyse yirmi yaşındaki bir gencın odasına girmesi doğru mu?" diye sorardı Leticia alçak sesle, Laura hâlâ küçük bir çocuk gibi zıplayarak odadan çıkar çıkmaz.

"Birbirlerini sevmeleri ve güvenmeleri önemli," diye yanıtlardı sakin bir edayla kocası Fernando Díaz.

Leticia omuz silker, iki yüzlü kaçak Peder Elzevir Almonte'nin ahlak kurallarını anımsayarak yüzü kızarır, ama hemen ardından bu düşünceleri kafasından savar ve kocasının henüz bir aydır müdürlüğe yükseldiği Merkez Bankası'nın üst katındaki yeni evlerinin salonuna bakardı gururla.

"Sözünde durdu. Çok çalışarak vaadini yerine getirdi. Kasiyerlikten saymanlığa, saymanlıktan müdürlüğe yükseldi," derdi Leticia. Kendi deyimiyle bugüne Laura ve karısıyla birlikte geçirebileceği doğru düzgün bir evlilik ve aile yaşamının on bir yılını feda ederek gelmişti. On bir yıl iki erkek –Fernando ve merhume Elisa Obregón'la ilk evliliğinden olan oğlu– bekâr hayatı yaşamışlardı, tabii buna ne kadar bekârlık denebilirse. Ev işlerine yardım eden birisi olsa da kesik purolar yarı yanık oraya buraya atılmış kalmış, yatağın içinde bir kitap, yanında yerde çoraplar, yatak saatlerce öyle, darmadağınık, düzeltilmeden duruyor olmalıydı o günlerde.

Şimdi Santiago yine yataktaydı. Rahat bir yatakta ve neredeyse lüks denecek bir yuvada. Uzun, önü fırfırlı gömleği bir kuş yuvasını andırıyordu. Laurita, üvey kız kardeşi, iki eliyle tuttuğu birbiri üstüne konmuş kitaplarla içeri girince bacaklarını topladı ve hemen, Anatole France ve Paul Bourget yeri öpmeden Laura'nın taşıdığı Pisa Kulesi'ne destek olmak için kardeşinin yardımına koştu.

O günlerde sık kullanılan deyimle birbirlerini görür görmez 'kardeş' oluvermişlerdi. Her ne kadar bu buluşmanın er geç gerçekleşeceğini biliyor olsalar da, bu konuda Leticia'nın da kocası Fernando'nun da başlangıçta birbirlerinden sakladıkları bazı korkuları vardı. Anne, ergenlik çağı eşiğindeki bir kızın kendinden dokuz yaş büyük bir gencin uygunsuz olabilecek etkisinden, hatta dokunmalarından zarar görmesinden korkuyordu. Evet ağabeyiydi ama gene de yabancı sayılırdı, o güne dek hiç birlikte olmamışlardı. Birlikte yaşamak her ikisi için de bir yenilikti. Öteden beri planlanmış olan, ama uzun süre ertelenen, Don Felipe Kelsen, sakat büyükanne, üç teyze ile çiftlikteki ataerkil ve kırsal yaşamı bırakıp kent yaşamına geçmek zaten yeterli bir yenilik değil miydi? Üstelik annesinden ayrı bir odada (annesi onu yalnız bırakarak o güne kadar yalnız uyuyan babasının yanına gitmişti) uyuyacaktı. İlk kez o zaman gelmişti aklına Laura'nın o masum istek: ağabeyiyle aynı odada uyumak. Hayır, Laura ağabeyiyle aynı odada yatamazdı. Gölün dalgaları parmaklıklarla durdurulabilir mi?

"Biz kadınlar tropikte erken olgunlaşırız, Fernando. Bak ben de seninle on yedi yaşımda evlendim."

Gerçekleri tam olarak dile getirmiyordu Leticia: Aynı anne-babadan olan iki kardeşim ve anne ayrı öbür kardeşimin yüzlerinde yalnızlık okudum. Üçünün de gönlünde başka türlü bir yaşam yatıyordu, bu yüzden evlenmek istemiyorlardı. Virginia yazmak istiyordu, Hilda piyano virtüözü olmak istiyordu. Hiçbir zaman isteklerine ulaşamayacaklarını biliyorlardı ama gene de isteklerinden vazgeçmeyeceklerdi. Emellerine bu sonsuz bağlılıkları onları olmayan okurlar için yazmaya, duymayan dinleyiciler için çalmaya zorlayacaktı. Ama sanal okurlar ve dinleyicilerden öte Virginia'nın soneleri, Hilda'nın sonatları bir başkaldırıydı: İki kişiye, Felipe'ye ve Cósima'ya bayrakları açıyorlardı. Maria de la O ise salt gönül borcunu ödeyebilmek için evlenmeyecek, ona arka çıkan aile-

ye her zaman sadık kalacaktı. Leticia, şansın babası Don Felipe ile annesi Cósima arasında hiç de eşit dağılmış olmadığını, suskunluğu kendi yararına kullanabileceğini çok erken yaşta fark etmişti. Ailenin bu en genç kızı, Catemaco'nun sislerinin birer pantomim yıldızına dönüştürdüğü öbür üç kızın silik, gri, sonu belirsiz yazgılarından kurtulabilmek için bir an önce ve hiç koşulsuz evlenmeye karar vermişti. Fernando ile evlendi, bekârlıktan kurtuldu. Bir kızı oldu, kısırlıktan kurtuldu. Evlendikten sonra ailesinin yanında yaşadı –aslında kocasının durumu onun da işine yaramıştı–, nankörlük etmiş olmaktan kurtuldu. Kocası Fernando, Leticia'ya karşı anlayışlı davrandı. İşinde yükselip Leticia ve Laura'ya iyi bir yaşam sağlayabilmesi, bir yandan da oğlu Santiago'ya annesiz bir çocuğa gereken özeni gösterebilmesi için zamana gereksinimi vardı. Böylece aralarında yaptıkları anlaşma her ikisi için de yalnızca doğru bir karar olmakla kalmayıp dayanılır geldi.

Felipe Kelsen ile damadı arasındaki dayanışma Başkan Porfirio Díaz'ın yaşlılık günlerindeki grevler kanlı bir şekilde bastırıldığı; ülkenin kuzeyinde devrimci patlamalar, Veracruz'da anarşist sendikacı hareketler başgösterdiğinde Felipe Kelsen'in damadının yardımına gereksinimi olunca daha da güçlendi. Don Porfirio'nun Amerikalı gazeteci Creelman'a verdiği zamansız demeç ('Meksika demokrasiye hazır'), Madero ve Flores-Magón kardeşlerin yeniden seçilme kampanyaları, pazarlarda endişe yaratmıştı. İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki kanlı savaştan sonra toparlanan Küba şeker endüstrisiyle Veracruz arasındaki rekabetten Veracruz zararlı çıkmıştı. Meksika'daki Almanların Mexico City'deki Alman Maden Ocakları firmasına yaptıkları başvuruya yanıt gelmemişti. Avrupa'da savaş rüzgârları esiyordu. Balkanlar ateş almak üzereydi. Fransa ile İngiltere aralarında dostluk anlaşması imzalamış, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Üçlü İttifak yapmışlardı. İş siperler kazıp Avrupa'daki yangını tutuşturacak kıvılcımı beklemeye kalmıştı. Kaynaklar Germen asıllı Amerikalı çiftlik sahiplerine kredi vermek için değil, savaşı finanse etmek için bir kenara istif ediliyordu.

"Bin beş yüz kental üreten iki yüz bin kahve fidanım var," diye ekledi Don Felipe. "Tek eksiğim kredi, nakit para..."

Damadı Fernando Díaz, Felipe'ye üzülmemesini söyledi. Merkez Bankası Veracruz Şube Müdürlüğü'ne atanmıştı, Don Felipe'nin, güzel Alman Doña Cósima'nın anısına, 'Yolcu' adını verdiği güzelim çifliğine kredi bulma işini ona bırakmalıydı. Banka, ürünü limandaki ticari şirketlere teslim edecek, zararı kapatacak, satışlar üzerinden belli bir komisyon alacak ve kâr Felipe'nin çiftliğine kalacaktı. Leticia ve kızı Laura da artık Fernando Díaz ve oğlu Santiago'yla Merkez Bankası, Veracruz Şube Müdürlüğü'nün çatısı altında birlikte yaşayabilirlerdi.

Laura için kırlarla değil de caddelerle çevrili bir evde yaşamak öylesine büyük bir değişiklikti ki. Balkonun önünden gün boyu geçen tanımadığı insanlar, ikinci katta oturuyor olmaları, alt katta bir işyeri olması, balkon parmaklıklarındaki tuz tadı, Veracruz denizinin bir fırtına geçmeden bir sonraki fırtınaya hazırlanırken büründüğü durgunluk, renk, ağırlık, parlaklık ve gölün serin havasının yerine çıkardığı sıcak buharlar, her şey, her şey yenilikti... Ormanda gördüğü, hayır düş görmemişti, bir sürü takıları olan o koskocaman yontu *ceiba* değildi, Büyükbaba Felipe Laura'yı aptal mı sanıyordu gerçekten...

"Kalın duvarlar, su sesi, havalandırma ve bol bol sıcak kahve: sıcaktan korunmak için en etkin yöntem," diye hüküm verdi Leticia. Her gün biraz daha kendine güveni artıyordu. Artık evinin hanımıydı ve babasının himayesinden çıkmıştı. Tlacotalpan'daki Candelaria şenliklerinde tanıdığı erkek artık sevgilisi değil kocasıydı. Sevgilisinde bulduğu erdemler kocasında da vardı.

Sevecen bir insandı. İşinde etkin ve sorumluydu. Kendini geliştirmeye kararlıydı. İngilizce ve Fransızca biliyordu ama Fransızlardan çok İngilizlere yakınlık duyuyordu. İyi ya da kötü olarak tanımlamadan insanların kişiliğinin bir parçası olan gizleri anlamaya engel olan eksik bir yanı olduğunun bilincindeydi. Bu eksikliği gidermek için bol bol okuyordu. Yine de sonuçta, Fernando için yaşamın kuralları belliydi: işinde dürüst olmak, gelişmeyi amaç edinmek, zevklerin ölçüsünü bilmek, her biri bir giz olan kişiliklere, kendi ve ötekilerin kişiliklerine saygı duymak.

Kırk beş yaşındaki bu iyi eğitimli adam için başkalarının ruhlarının derinliklerine inmeye çalışmak, çaçaron kocakarıların merakı ve dedikoduculuğundan başka bir şey değildi.

Leticia kocasını seviyordu. Onunla henüz on yedi yaşındayken evlenmişti, ama yirmi sekiz yaşında da hâlâ aynı erdemleri paylaşıyorlardı, kocası gibi ötekilerin gizleri onu da şaşırtıyordu. Leticia bu 'ötekiler' sözcüğünü bir tek kez kullanmıştı. Sözcük ağzından çıkar çıkmaz Fernando elindeki kitabı –Thomas Hardy'nin bir romanı– elinden düşürmüş ve, "Bir daha ötekiler deme, böyle söylenince sanki onlar fazlalıkmış gibi geliyor insana," demişti. "Her zaman insanları adlarıyla anmanı öneririm."

"Tanımasam bile mi?"

"Bir şeyler uydur işte. Yüz hatları, giyimi sana ipucu verir zaten," demişti Fernando.

"Şaşı, Yüzsüz, Çöpçü filan gibi mi, örneğin?" diyerek gülmüştü Leticia, kocası da o kendine özgü sessiz gülüşüyle eşlik etmişti ona.

Yakışıklı. Bu takma adın çocukluğundan beri Büyükanne Cósima'nın parmaklarını kesen çetebaşı için kullanıldığını duymuştu. Şimdi ise bu gizi, saat on ikide kalkıp beyazlara bürünen –baştan aşağı bembeyaz, kaskatı kolalı, dik yakalı bir beyaz gömlek, ipek kravat, keten ceket ve pantolon, siyah karmaşık bağcıklı potinler– baba bir güzel ağabeyiyle paylaşmak ('demek istediğim, yalnız ona gizlice') istiyordu. Santiago'nun yüz hatları düzgün olmaktan öte öylesine simetriktiler ki Laura'ya tropik ormanlarındaki *araucaria*'yı ansıtıyordu. Ağabeyinin her şeyi çiftinin aynıydı ve yataktan kalkarken yere gölgesi düşse, gölge onu kendine tıpatıp benzeyen bir ikiz kardeşi gibi izlerdi, hiç ayrılmadan, hep yanında ve dimdik.

Yüzünün bir yarısının diğer yarısının tıpatıp aynı olduğunu göstermek istemiyormuş gibi ince gümüş çerçeveli, neredeyse görünmeyen bir gözlük kullanıyordu. Gözlüğü gözündeyken bakışları derinleşiyordu, aslında gözlüğü çıkardığında da değişmiyordu bakışları. Böyle olduğunu kendi de bildiği için istediği gibi oynayabiliyordu gözlüğüyle. Bazen ceketinin cebine koyuyor, bazen bir şeyi işaret etmek için kullanıyor, bazen yeniden cebine koymadan, canı sıkılmış gibi havaya atıp tutuyordu.

"Liseyi bitirdim, babam bana bir yıl dinlenmek ve araştırma yapmak için izin verdi."

"Dinlenme ve araştırma yılı ne demek?"

"Ne yapmak istediğime ciddi ciddi karar vermek için özgür olacağım bir yıl. Bol bol okuyorum. Görüyorsun işte."

"Pek göremiyorum Santiago. Çoğu zaman ortadan kayboluyorsun."

Santiago gülerek bastonu eline alıyor, onu çocuk yerine koyduğu için ateş püsküren küçük kardeşinin saçlarıyla oynuyordu.

"On iki yaşıma geldim. Yani neredeyse."

"Keşke on beş yaşında olsaydın, seni kaçırırdım," diyerek gülüyordu Santiago.

Don Fernando uzun boylu ve şık giyimli oğlunun evden çıkışını makam odasının penceresinden görebiliyordu. Karısının onu suçlamasından korkuyordu. Hayır, on iki yıl ayrı yaşadıkları için değil, yaşamını oğluyla paylaştığı ve anne-kızı bu yaşamdan uzak tuttuğu için de değil... Onlar da sonuçta mutlu olmuşlar, ana-kız birbirlerine eşlik etmişlerdi. Bir süre ayrı yaşamaya birlikte karar vermişlerdi. Her ikisi de bu fedakârlığın, gelecekteki sürekli mutluluklarının temelini atmak, günü geldiğinde müşterek yaşamlarında dengeyi ve güvenceyi sağlamak için gerekli olduğunu düşünmüşlerdi.

Tam tersine, Don Fernando kendi kendilerine uyguladıkları bu sınavın yalnızca ayrı yaşadıkları günleri olağanüstü uzun bir sevgililik dönemine dönüştürmekle kalmayıp artık geçmişte kalmış, evliliklerini taçlandıran bir tür hale (sınav ya da fedakârlık demek doğru değil belki de, yalnızca şimdiyi, beklentiyi, mutluluğu erteleme diyelim) olduğuna inanıyordu.

Onu korkutan şey başkaydı. Santiago'nun kendisi korkutuyordu Fernando'yu.

Oğlu sanki bir babanın tüm gayretlerinin oğlunu istediği gibi yetiştirebilmesi için yeterli olmadığının canlı bir göstergesiydi. Fernando durmadan kendi kendini sorguluyordu. Onu tamamen özgür bıraksaydım daha mı iyi yetişirdi; yoksa ona kendi değerlerimi dayatmak istemem mi onu farklı yapan?

Yanıt, Fernando Díaz'ın kavramayı bir türlü beceremediği o giz denen şeyin ucunda yatıyordu: yabancısı olduğu, bilmediği bir kişilik. Oğlu kimdi, ne istiyordu, ne yapıyordu, ne düşünüyordu? Baba bu soruların yanıtını bilmiyordu. Liseyi bitirdiğinde Santiago ona üniversite eğitimini hangi dalda yapacağına karar vermeden önce bir yıl dinlenmek ve araştırma yapmak için izin istediğini söylediğinde, memnuniyetle kabul

etmişti. Sayman ve banka müdürü her şeyin düzene girdiğini sanıyordu: Oğlu liseyi bitirmişti, ikinci karısı ikinci çocuğuyla yanına gelmişti. Santiago'nun 'dinlenme ve araştırma yılı' süresince evde olmaması (Fernando bunu biraz utanarak itiraf ediyordu kendi kendine) yeni yuvanın olaysız bütünleşmesini sağlayacaktı.

"Dinlenme yılını nerede geçirmek istiyorsun?"

"Burada Veracruz'da, baba. Ne tuhaf! Bu liman, tüm yaşamımı geçirdiğim, benim kentim ama onu hiç tanımıyorum. Öyle değil mi?"

Ergenlik çağından beri öyle çalışkan, öyle çok okuyan ve iyi yazan bir çocuk olmuştu ki. Gençlerin çıkardıkları dergilerde şiirleri, edebiyat ve sanat eleştirileri yayınlanmıştı... Hocası ozan Salvador Díaz Mirón, onun için genç yetenek diyordu. 'Kim söyledi başarılarının süreklilik vaat ettiğini?' diye soruyordu kendi kendine Fernando Díaz, 'Evet şimdilik dinlenecek, ama sonra yine devam edecek mi?' Şimdiye dek süregelen bu düzen, eğer bir başkaldırının işareti değilse, uğursuz bir ayrıklık habercisi olabilir miydi? Santiago liseyi bitirip bir yıl dinlenme izni isteyince, onun bu yılı gezerek geçireceğini –babası bunun için gerekli tasarrufu yapmıştı– ve dönüşünde gençlik meraklarından kurtularak üniversitede edebiyat eğitimine devam edeceğini, daha sonra da bir aile kuracağını düşünmüştü. İngiliz romanlarında olduğu gibi *grand tour*'unu gerçekleştirmiş olacaktı.

"Burada kalmak istiyorum baba, senin için bir sakıncası yoksa."

"Yok oğlum, ne sakıncası olacak. Burası senin evin."

Korkacak hiçbir nedeni yoktu. Fernando Díaz'ın özel yaşımı öyle dürüst, öyle örnek bir yaşamdı ki. Geçmişi meydandaydı. Kanarya Adaları'ndan göçmüş bir aileden gelen ilk karısı Elisa Obregón'un Santiago'yu doğururken öldüğünü herkes biliyordu. Şimdi yeni liseyi bitiren genç ozan, çocukluğunun ilk yedi yılını Orizaba kentinde hayırsever bir Cizvit papazın himayesinde geçirmişti. Bu arada babası yeniden evlenmişti ama yeni ailesini Catemaco'da bırakmış, Santiago'yu yanına alarak Veracruz'a yerleşmişti.

Veracruzlularla yaptığı bir sohbet sırasında meraklılar niye yalnız oturduğunu sormuşlardı. Dürüst ama hayal gücü sınırlı sayı uzmanı, onlara bazen bir görevi yerine getirmek

için mutluluğu ertelemek gerektiğini, böyle yapınca geç gelen mutluluğun ikiye katlandığını söylemişti.

Sohbete katılanların meraklarını tatmin eden bu nedenleri, konuklar arasında bulunan ozan Salvador Díaz Mirón bir gülümsemeyle karşılamıştı:

"Don Fernando, siz ayrımında değilsiniz ama Góngora'dan bile daha tuhaf bir insansınız, biliyor musunuz? Çok barok bir yapınız var."

Don Fernando nasıl kimsenin iç dünyasına erişemiyorsa kimse de onun iç dünyasına –yoksa olmadığı için mi?– erişemiyordu. Tek istisna ikinci karısı, örnek eş, Leticia'ydı, çünkü o da bu konuda kocasına benziyordu. Yeni çiftin evliliklerinin başında yaptıkları anlaşma gerçekten de tuhaftı. On bir yıl süresince Leticia baba bir kardeşi Maria de la O ile her ay Veracruz'a Fernando'yu görmeye gelmişti. Fernando karısıyla yalnız kalabilmek için Hotel Diligencias'da bir oda ayırtırdı. Bu arada Maria de la O da esrarlı bir şekilde ortadan yok olurdu. Nereye gittiğini tahmin eden tek kişi parmaksız büyükanne, Doña Cósima olurdu. Bunun dışında her üç ayda bir Fernando da Catemaco'ya gelir, Alman büyükbabanın hatırını sorar ve küçük Laura ile oynardı.

Liman kentinde baba-oğul bir pansiyonda birbirine bitişik odalarda kalıyorlardı, Fernando, Santiago rahatça derslerini çalışıp yazılarını yazabilsin diye yatak odasını oğluna bırakmıştı, kendisi de iş saatleri dışındaki zamanını salonda geçirirdi. Her ikisinin de odalarında bir ayna ve tuvaletlerini yapabilmeleri için bir maşrapayla bir tas dururdu. Yıkanmak için iki yüz metre uzaklıktaki hamama gidiyorlardı. Lazımlıklarla, arıkovanı gibi saçları olan zenci bir kadın ilgileniyordu. Yemeklerini pansiyonda yiyorlardı.

Şimdi artık her şey değişmişti. Bankanın üst katında Müdür Bey'e verilen evde tüm rahatlıklara sahiptiler: rıhtıma bakan büyük bir salon, hasır bir kanepe, ayakları cilalı ahşaptan üstü mermer masalar, salıncaklı iskemleler, biblolar, elektrik lambaları ve antika şamdanlar, vitrinleri Dresden figürleriyle dolu dolaplar –zarif pozlar veren soylu figürleri, hayal kuran çoban kızlar– ve iki tablo. Birinci tabloda bir sokak çocuğu elindeki bir sopayla uyuyan bir köpeği dürtüklüyor, ikincisinde de köpek, kaçarken duvara tırmanan, ama öbür tarafa geçemeyen çocuğun baldırını ısırıyor.

"Let sleeping dogs lie..." derdi Señor Díaz yan gözle tuvallere her bakışında.

Yemek odasında on iki kişilik bir masa ve vitrinli dolaplar vardı. Bu dolaplarda Napoléon'un savaşlarını anlatan resimlerle süslenmiş, kimilerinin kenarları yaldızlı, kimileri ise kabartmalı porselen takımlar dururdu.

Yemek odası ile çeşit çeşit ot, sos ve sulu tropik meyve kokularının birbirine karıştığı mutfak arasında Fernando'nun *pantry* dediği bir antre vardı. Ocaktaki tavaların, tencerelerin altındaki ateşi yanık tutmak için körüğü üfletecek ya da palmiye dalını sallayacak becerikli eller gerekiyordu. Doña Leticia'nın büyük bir zevkle yaptığı işlerin başında kararlı bir şekilde içi tuğla kaplı demir fırındaki koru yelpazelemek ve çorba tenceresinin, pilav suyunun fokur fokur kaynadığını görmek gelirdi. O ocağın alevini harlı tutarken dağlık Zongolica bölgesinden gelen yerliler sacda pişirecekleri *tortilla*'ları hazırlarlar, zenci Zampaya bir yandan koridordaki çiçekleri sularken bir yandan da şarkısını mırıldanırdı:

Karaoğlan Zampayita
dans eder dans eder
hıçkırığı hemen geçer,
geçer, geçer...

Zaman zaman Laura başını annesinin dizine dayar ve büyük bir keyifle bilmem kaçıncı kez annesiyle babasının, Tlacotalpan'da, Candelaria şenlikleri sırasında tanışmalarının öyküsünü dinlerdi. Bu oyuncak gibi kasabada her yıl şubatın ikinci günü yapılırdı Candelaria şenlikleri. Tüm kasaba halkı, en gencinden en yaşlısına dek, *requinto* ve *jarana* eşliğinde Papaloapan Nehri kıyısında kurulan tahta pistte dans ederler, sandallara doluşur Meryem Ana'nın bir tekneden ötekine geçişini izlerlerdi. Yerliler aralarında, İsa'nın annesinin başındaki peruğun bir önceki yıl olduğu gibi, Dulce Maria Estevez'in saçından yapılıp yapılmadığı ya da kurumlana kurumlana Maria Elena Muñoz tarafından armağan edilip edilmediği konusunda bahse girişirlerdi. Evet, Meryem Ana'ya her yıl yeni ve taze saçlar gerekirdi ve iyi aile kızları için saçlarını Azize Meryem için feda etmek bir onurdu.

Kıyıda, at üzerinde sıraya girmiş erkekler Meryem Ana geçerken şapkalarını çıkararak selamlarlardı, ama Verac-

ruz'dan gelen, otuz dört yaşındaki dul Don Fernando Díaz'ın gözleri uzun boylu, ince, zarif Señorita Leticia Kelsen'den (soruşturmuş ve kim olduğunu öğrenmişti) başkasını görmüyordu. On yedi yaşındaki Señorita Kelsen'in üzerinde parşömeni andıran sert bir kumaştan beyaz bir elbise vardı ve yalınayaktı, hayır ayakkabısı olmadığı için değil (böyle demişti Fernando'ya, genç dul kıyının ıslak kumlarında ayağı kaymasın diye koluna girmesini teklif ettiğinde), Tlacotalpan'ın çim kaplı sokaklarında yalınayak yürümekten büyük keyif aldığı için. Fernando sokakları çimle kaplı başka bir kent biliyor muydu? Hayır, bilmiyordu. Fernando da keyifle, Tlacotalpanlıların kahkahaları arasında potinlerinin bağlarını bir bir güçlükle çözerek Señorita Leticia'yı katıla katıla güldüren kırmızı-beyaz çizgili çoraplarıyla kalmıştı.

"Tıpkı palyaçoların çorapları gibi!"

Fernando'nun yüzü kıpkırmızı kesilmişti ve her zamanki ölçülü alışkanlıklarına ters düşen böyle bir hareket yaptığı için kendi kendini suçlamıştı. Leticia, Fernando'yu hemen oracıkta sevmişti, ayakkabılarını çıkardığı için ve yüzü çorapları gibi kızardığı için...

"Başka, başka?" diye sıkıştırıyordu öyküyü ezbere bilen Laurita.

"Başka mı? O kasaba anlatılamaz, görmek gerek," diye eklerdi babası o zaman da.

"Nasıl, nasıl yani?"

"Oyuncak gibi," diye sürdürürdü öyküsünü Doña Leticia. "Bütün evler tek katlı, bir örnek, ama başka başka renklerde."

"Mavi, pembe, yeşil, kırmızı, turuncu, beyaz, sarı, mor..." diye saymaya başlardı Laurita.

"Dünyanın en güzel duvarları," diye noktalardı babası, bir Havana purosu yakarak.

"Oyuncak gibi bir kasaba..."

Kelsen kardeşler liman kentindeki bu büyük eve Leticia ve kocasını görmeye geldiklerinde Don Fernando onları, "Hani Leticia, Laurita ve ben beraber oturmaya başlayınca evlenecektiniz?" diye sıkıştırırdı.

"Evlenirsek Maria de la O'ya kim bakacak?"

"Her zaman bir bahane buluyorsunuz," der ve gülerdi Don Fernando.

"Doğru söylüyor," diye hak verirdi Maria de la O Don Fernando'ya. "Ben çiftlikte babama bakarım. Hilda ve Virginia ne zaman isterlerse evlenip gidebilirler."

"Bana koca lazım değil," diye ilan ederdi yazar Virginia. "*Je suis la belle tenebreuse*. Kimsenin bana hayran olması gerekmiyor."

Şakacı kardeşinin kahkahasını piyanist Hilda yarıda keser, kimsenin konuyla ilgisini kuramadığı sözlerle tartışmaya son noktayı koyardı:

"Bir yerlerde saklanmış gözler bizi gözetliyor."

Fernando ne demek istiyor der gibi Leticia'ya bakardı, Leticia da Laura'ya. Küçük kız ise yanıt olarak en beyaz tenli teyzesine öykünerek piyano çalar gibi parmaklarını oynatırdı, Virginia Teyzesinden başına kötü bir darbe yiyene kadar. Teyzesi öyle kötü vururdu ki Laurita gözyaşlarını ve çığlığını zor tutardı.

Teyzelerin gelişi Veracruz sosyetesinden tanıdıkları davet etmek için bir bahane olurdu. Bir keresinde herkes salonda toplanmışken Maria de la O Teyze içeri girdi. Davetliler arasından bir hanım:

"Kız, ne iyi ettin de geldin, beni biraz yelpazele lütfen. Haydi bakayım, tembellik etme, baksana hava çok sıcak," dedi.

Sağdan soldan kıkırdamalar duyuldu, Maria de la O kalakaldı. Laura hemen ayağa fırladı ve esmer teyzesinin koluna girerek bir koltuk gösterdi.

"Buraya otur teyzeciğim. Ben önce hanımı biraz yelpazeleyeyim sonra da seni yelpazelerim, canım."

Laura Díaz, yatak odasının hemen yanındaki ağabeyinin odasından boğuk bir inilti duyduğu geceden sonra yaşamında bir şeyin kesin olarak değiştiğine inandı. Korkmuştu ama yerinden kıpırdamamıştı, ikinci kez daha kuvvetle, acıyla boğuluyormuş gibi inlediğini duyunca parmaklarının ucuna basarak koridora çıktı ve Santiago'nun odasının kapısına dek gitti. Kapıyı tıklatmadan içeri girdi. Yatakta acıyla kıvranan Santiago'nun yüzünde küçük kızı karşısında görmekten sevinç duyduğunu gösteren bir gülümseme belirdi, ama sözleriyle bu duygusunu yalanlamaya çalışıyordu: "Laurita ses etmeden hemen odana dön, kimseyi uyandırma..."

Gömleği omzundan aşağıya doğru yırtılmış, sağ eliyle sol kolunu tutuyordu. Kardeşi ona yardım edebilir miydi?

"Hayır! Evet! Hemen git yat ve kimseye bir şey söyleme. Söylemeyeceğine yemin et. Ben kendime bakarım."

Laura istavroz çıkardı. İlk kez, açıkça söylemese de birinin ona ihtiyacı olmuştu, bir şeyler isteyen kendisi değildi, ondan bir şeyler isteniyordu. 'Hayır' ama, "Evet, Laura, yardım et bana..."

O geceden sonra her cumartesi mendirekte el ele tur atmaya başladılar. Laura'nın elini tutan yaralı kol yavaş yavaş iyileşiyordu, ama hâlâ kaskatıydı. İkisinin bir sırrı vardı artık. Santiago ona güvenebileceğini biliyordu. Laura da kendini yepyeni hissediyor, ağabeyinin ona güvenmesinden gurur duyuyordu. Ve Laura, ancak o zaman, ağabeyi ile aralarında doğan bu yeni ilişkiden sonra, kendini Veracruz'a yakın hissetti. Bu kentte denizle gökyüzü, limanın ötesinde dalgalanarak birleşiyordu. Gökyüzü ve deniz birlikte öyle bir üflüyorlardı ki, Veracruz'un sırtını verdiği aydınlık ve dümdüz ova da dalgalanarak ormanda son buluyordu. Artık ağabeyine Catemaco'yu anlatabilirdi. O, ormanın orta yerindeki taştan kadının bir ağaç değil de bir yontu olduğuna inanırdı.

"Tabii. Zapotal kültürüne ait bir figürdür kesin. Büyükbaban bunu bilmiyor muydu?"

Laura başıyla hayır işareti yaptı, koyu renk, sabun kokan örgüleri sallandı, hayır, büyükbabasının da bilmediği şeyler vardı işte.

"Babam, 'Santiago ailenin tüm zekâsını kendinde topladı, bize yalnızca artıkları bıraktı,' dediği zaman doğru söylüyor," dedi Laura.

Santiago gülerek, özür dilercesine Laura'nın ağaçlar, kuşlar ve tüm doğa hakkında ondan çok fazla şeyler bildiğini söyledi. Bu konularda kendisi pek bir şey bilmiyordu, ama bir gün ormana karışarak, küçük kardeşinin ezbere bildiği ağaçlardan birine, kızılağaca, bir *araucaria*'ya ya da defne ağacına dönüşerek yok olmak istediğinden emindi...

"Hayır, *araucaria* kötü bir ağaç."

"Ama çok görkemli."

"Her şeyi yok ediyor, yutuyor..." dedi Laura.

"Ya da *ceiba*."

"Hayır *ceiba* da olmaz. Dallarına sığırcık kuşları doluşur, her yeri pisletirler."

O zaman Santiago gülmekten iki büklüm incir ağacı, mor iris, hintlalesi diye saydı döktü. Laura da gülerek –artık o es-

ki küçük kız gibi değil de olgun bir kadın gibi güldüğünü görerek şaşırdı, koyu renk ve sabun kokan örgülü saçlı küçük Laura gitmiş yerine başka birisi gelmişti– "Evet bunlar olabilir Santiago," dedi. O güne dek Santiago için Li Po gibi bir bebek olduğunu, ama bundan böyle her şeyin farklı olacağını duyumsuyordu.

"*Ceiba*'ya sarılamazsın. Gövdesinde dikenleri var."

Bir şey söylemeden ağabeyinin yaralı koluna baktı.

Her cumartesi paylaştıkları evin önünde, sanki Santiago başka bir yerlerden gelecekmiş de ona bir armağan –bir dal çiçek, kulağına götürünce okyanusun mırıltısı duyulan bir deniz kabuğu, bir deniz yıldızı, bir kartpostal, kâğıttan bir kayık– getirecekmiş gibi, ağabeyini beklemeye başladı. Aynı anda Leticia çatıdaki terasa kendi eliyle yıkadığı çamaşırları asarken (Catemaco'da olduğu gibi yeni yıkanmış çarşafların serinlik veren kokusuna bayılıyordu), kocasının da salonun balkonundan bakıyor olduğundan habersiz, endişeyle uzaklaşan çiftin arkasından bakıyor olurdu.

Bu gezintiler Laura'ya deniz kabukları, çiçekler ve yıldızlardan çok daha başka şeyler kazandırıyordu. Baba bir anne ayrı ağabeyi, ona sanki on bir yaşında değil de kendisi gibi on dokuz-yirmi yaşında ya da daha büyük birisiymiş gibi davranıyordu. İçini dökme gereksinimi mi vardı, yoksa onu ciddiye aldığı için mi böyle davranıyordu? Santiago bütün anlattıklarını anladığını mı sanıyordu? Laura için onu gezdirmesi, ona verdikleri, armağanlar değil anlattıkları, içinden geçenleri onunla paylaşması, arkadaşlığı yeterince olağanüstüydü.

Buluşmaya gelmediği bir gün Laura evin duvarına dayanmış (bu duvarlar alt kattaki bankanın duvarlarıydı) öylece kalmıştı. Öğle uykusuna yatmış kentte kendini öylesine korumasız hissetti ki, hemen koşarak odasına dönmeyi geçirdi aklından, ama bu bir kaçış, bir korkaklık (sözcüğü tam olarak bilmiyordu, ama o anda daha sonra bu duyguyu unutmayacaktı) gibi geldi ona. En iyisi tropikal ormana dalmak, orada saklanmak ve kendi kendine acele etmeden büyümek, yaşıtı olmayan, vaktinden önce büyümesine neden olan bu güzel ve akıllı oğlandan uzak durmaktı.

Yürümeye başladı ve köşeyi dönünce Santiago'yu öteki yandaki duvara yaslanmış buldu. Güldüler. Öpüştüler. Yanılmışlardı. Birbirlerini bağışladılar.

"Düşünüyorum da, göl kıyısında seni ben gezdirmeliyim."

"Sen olmadan ormanda kaybolurum zaten, Laura. Ben buraya, kente, limana aitim. Doğa beni korkutuyor."

Laura ağzını açmadan sordu:

'Ama doğa senden de benden de çok yaşayacak değil mi?'

Tersanelere doğru yürüdüler. İç limana gelince Santiago düşüncelere dalarak durdu. Öyle içine kapanmıştı ki bu hali Laura'yı korkuttu. Hani o ormana dalıp kaybolmak, bir daha ormandan hiç çıkmamak ve tek bir insan yüzü görmemek istediğini söylediğinde korktuğu gibi korktu Laura.

"Benden ne bekliyorlar Laura?"

"Herkes senin çok akıllı olduğunu, çok güzel yazıp, çok güzel konuştuğunu söylüyor. Babamız senin için geleceğin yıldızı diyor."

"Bizim ihtiyar iyi bir insan. Ama söyledikleri yalnızca onun iyi dilekleri. Bir gün yazdıklarımı sana göstereceğim."

"Harika!"

"Harika değil. Yalnızca doğru şeyler, bildiğim şeyler."

"Bu dediklerin yeterli değil mi?"

"Hayır, değil. Biliyor musun? Nefret ettiğim bir tek şey var, o da sürüden biri olmak. Babamız öyle, sana bunu söylediğim için bağışla beni ama bir meslek sahibi olmak sürünün iyi bir koyunu olmakla eşanlamlı genelde. Sanatkârlar bir sürüye ait olmamalı, sanatta ve yazında biri daha olmak... Bu beni öldürür, Laura, ortalama biri olmaktansa kimse olmayayım daha iyi..."

"Sen kötü yazar değilsin ki, Santiago. Söyleme böyle şeyler. Çok iyisin, yemin ederim..."

"Sen de çok güzelsin, bunu da sana ben söylüyorum."

"Amaan Santiago! Neden hep birinciler arasında birinci olmak istiyorsun? İkincilerin birincisi olamaz mısın?"

Santiago yanağından bir makas aldı ve yeniden güldüler. Bu gezilerden eve dönerken sessizleşiyorlardı. Dönünce evdeki büyükler de bir şey söylemeye cesaret edemiyorlardı; çünkü: 'Fernando, bu, olmayan yerde günah aramak olur, Catemaco'daki Rahip Elzevir'in yaptığı gibi, kendi hayal ettiği günahlarla insanları suçlayıp mahveder.' 'Leticia, oğlumu tanımadığımı biliyorum, bu çocuk benim için bir muamma, ama sen Laura'nın içini dışını biliyorsun ve ona güveniyorsun, değil mi?'

Santiago, Laura'yı ertesi cumartesi yine rıhtıma, aynı yere götürdü ve şöyle dedi: Şu raylara bak, buraya ceset dolu

furgonlar geldi, grev başlattıkları ve cesurca direndikleri için Don Porfirio'nun emriyle öldürülen Rio Blanco işçilerinin cesetleri. Evet, cesetleri buraya getirdiler ve denize attılar. Diktatör ancak kan dökerek yerinde kalabiliyor artık, başkaldıran *yankee*'leri ayaklarına zincir vurdurarak bir gemiden Sonora Denizi'ne attırdı, Cananea'daki maden işçilerini kurşuna dizdirdi, Valle Nacional denen yerde yüzlerce işçiyi köle gibi çalıştırıyor. Burada, Ulúa Kalesi'nde liberaller, Madero yanlıları ve Flores Magón kardeşler tutuklu, anarşist sendikacılar annem Elisa Obregón'un akrabaları. Laura, devrimciler Meksika ve Meksikalılar için fazla bir şey talep etmiyorlar. Yalnızca demokrasi diyorlar, seçim, toprak, eğitim, iş diyorlar, başkanlara yeniden seçilme hakkı verilmesin diyorlar. Don Porfirio otuz yıldır iktidarda.

"Bağışla beni Laura. On iki yaşındaki bir çocuğu bile rahat bırakmıyorum."

Devrimciler, bu sözcük kafasının içinde çınladı durdu o gece ve o geceden sonra birçok gece Laura'nın. O güne dek hiç duymamıştı bu sözcüğü. Bir gün Catemaco'da, annesiyle kahve plantasyonlarını gezmekten döndüklerinde büyükbabasına sordu. Eski sosyalist Felipe Kelsen'in yaşlı bakışları bir an için buğulandı. Devrimci ne demek?

"Otuz yaşında kaybedilmesi gereken bir düş," diye yanıtladı büyükbabası.

"Ay, Santiago daha yeni yirmi yaşına girecek."

"Anlaşıldı. Ağabeyine söyle elini çabuk tutsun."

O sırada Don Felipe, bahçede kirli beyaz eldivenli bir İngilizle satranç oynuyordu. Torunun sorusu ona fili kaybettirdi ve İngiliz, kralı kalenin üzerinden aşırıp yanına yerleştirdi. İhtiyar Alman başka bir şey söylemedi. Buna karşın İngiliz direnmeyi sürdürdü:

"Bir devrim daha, öyle mi? Neden? Devrimcilerin hepsi ölmüştür kesin."

"Öyleyse savaş da olmasın diye dua edin, çünkü olursa daha pek çok insan ölür," dedi Don Felipe, Laura'nın dikkatini eldivenli İngiliz'e çekip İngiliz'in oyuna verdiği dikkati dağıtmak için.

"Üstelik siz Alman, ben İngiliz, ne diyelim... Düşman kardeşler!"

Don Felipe artık Alman değil Meksikalı olduğunu söyleyerek karşı çıkayım derken kralını unuttu ve İngiliz kralı da

alarak *check mate* diye bağırdı. Ama Don Felipe ve Don Richard bu olaydan tam dört yıl sonra küsüşecekler, ikisi de satranç arkadaşını kaybettiği için can sıkıntısı ve hüzün içinde ölecekti. Ypres'deki çatışmalardan top sesleri yükseliyordu, siperler İngiliz ve Alman gençlerinin kanlarıyla sulanıyordu; büyükbaba kızları ve torununa işte o zaman açıkladı Don Richard'ın gizini:

"Amma iş. Suçunun diyetini ödemek için kendi kesmiş parmaklarını. O beyaz eldivenleri işte bunun için hiç çıkarmazdı elinden. İngilizler Hindistan'da dokumacıların parmaklarının uçlarını keserlermiş, Manchester dokuma fabrikalarıyla rekabet etmesinler diye. Kimse İngilizler kadar zalim olamaz."

"Hain Albino," diyordu Virginia Teyze ve ekliyordu: "*Perfidious Albion*."

"Ya Almanlar, büyükbaba?"

"Doğru, yavrum! Avrupalılar kadar barbar insan yok bu dünyada. Göreceksin. Hepsi barbar."

"*Uber alles*," diye mırıldadı Virginia babasının yasaklarını hiçe sayarak.

Laura'nın gözü hiçbir şey görmeyecekti, ağabeyinin cesedinden başka. Santiago Díaz'ı 1910 yılının Kasım ayında yargısız kurşuna dizdiler. Suçu federal hükümete karşı isyan hazırlamak ve Veracruzlu komplocular, liberaller, sendikacılarla suç ortaklığı yapmak ve aynı ay Puebla'da kurşuna dizilen Carmen ve Aquiles Serdán kardeşler gibi Madero yanlısı olmaktı.

Fernando Díaz, bankanın üst katındaki salonda kurşunların delik deşik ettiği oğlunun cesedinin başında beklerken, polislerin gelip cesedi bir kez daha hırpalayacaklarını hiç aklına getirmemişti. Oğlu beyazlar içinde huzurla uzanmış yatıyordu. Yüzü her zamankinden daha solgundu ama anlatım aynıydı, yalnız göğsünde bir delik vardı.

"Burası resmi bir yer," dedi polis memuru.

"Benim evim. Ölenin evi. Saygılı olmanızı rica ediyorum."

"İsyancıların yası mezarlıkta tutulur. Haydi bakalım, herkes dışarı."

"Kim yardım ediyor bana?"

Fernando, Leticia, zenci Zampayita, yerli hizmetçi kızlar ve yeni dikilmeye başlayan göğüsleri arasına bir çiçek yerleş-

tirmiş olan Laura taşıdılar tabutu. İlk Laura'nın aklına geldi: "Baba, anne, mendireği çok seviyordu, denizi çok seviyordu, Veracruz'u çok seviyordu. Onun mezarı deniz olmalı, lütfen." Annesinin eteğine yapıştı, yalvarır gibi babasına ve hizmetkârlara baktı. Sözünü dinlediler, hepsi de sanki Santiago'yu gömerlerse bir gün yeniden mezarından çıkarır, bir kez daha kurşuna dizerler diye korkuyorlardı.

Bembeyaz giysili ağabeyin beyaz bedeni ne kadar da yavaş kayboluyordu ona mezar olan denizde. Ceset tabutun içindeki şilteye tutturulmuş, durgun gece denizinde yavaş yavaş kaybolurken Santiago'yu görebilmek için tabutun kapağı açık bırakılmıştı. Ve Santiago kapağı açık tabut içinde sulara gömülürken her an biraz daha güzelleşiyor, daha hüzünleniyor, daha özlem doluyor, daha acı veriyordu. Henüz yosunlar başına taç olmadan, köpekbalıklarının saldırısına uğramadan, yazmadığı bütün şiirleri beraberinde götürerek celladına son arzusunu haykırıyordu:

"Yüzüme, hayır! Yüzüme dokunmayın!"

Santiago ardında denizden başka bir iz bırakmadan yok oluyordu, yüzünün görüntüsünü bozmayan bir ayna içine girer gibi yavaş yavaş, gizemlere dalarak uzaklaşıyordu, yeryüzünde yaşadıklarını kazıdığı öteki aynadan, havadan, gençliğinin vaatlerinden uzaklaşıyordu. Denizin üzerine asılı kaldığı sürede onu sevenlere yalvarır gibiydi: N'olur bırakın beni deniz olayım. Bir gün söylediğim gibi orman olamayacağım, Laura. Sana yalnızca bir tek yalan söyledim sevgili kardeşim. Doğru, anlatacak, söyleyecek çok şeyim vardı. Seni tanıdıktan sonra artık en iyi olamamaktan korkup susmayacaktım ve her gece yatarken Laura olmasa kime anlatabilirdim diye hayaller kurdum. Bir keresinde senin hatırın için yazmaya karar verdiğimi hayal ettim, güzel küçük kız. Sen bilmesen de, bir daha birbirimizi göremesek de her yaptığımı senin için yapacağım ve sen her şeye karşın ta içinde hissedeceksin bunu. Sözlerim kulaklarına gelecek ve sen o sözlerin senin için söylendiğini bileceksin, sen benim tek okurum olacaksın. Sen var olduğun için tek bir sözüm boşa gitmeyecek, şimdi denizin sonsuzluğuna dalarken ciğerlerimde kalan son havayı sana armağan ediyorum, son kabarcıkları sevgilim. Yaşama dayanılmaz acılar içinde veda ediyorum, çünkü bundan böyle kiminle konuşabilirim bilmiyorum, bilemiyorum...

Laura ağabeyinin ormanda sonsuza dek yok olmak, orman olmak istediğini anımsadı. O zaman kendisi de onunla beraber deniz olmayı istedi, ama o anda tek aklına gelen, kıyısında büyüdüğü gölü betimlemek oldu: Ne tuhaf Santiago, bir gölün hemen yanı başında büyümek ama hiçbir zaman onu gerçekten görmemek. Doğru, çok büyük bir göldü, neredeyse küçük bir denizdi. Ama ben yalnızca parça parça anımsıyorum o gölü. Rahip Elzevir gelmeden önce teyzelerim şurada yıkanırdı, kıyının şu bölümünde balıkçılar olurdu, kayıkçılar o yanda dinlenirlerdi... Ben göle senin denize baktığın gibi bakmamıştım, Santiago, hayır görmemiştim... Kıyısında büyüdüğüm o gölü şimdi imgelemimde canlandırmayı öğrenmem gerekecek, ağabeyciğim. Sen beni buna zorluyorsun. Şu anda biliyorum ki bundan böyle olayları oluruna bırakmayacağım, sen beni senin artık gerçekleştiremeyeceğin yaşamını hayal etmeye zorlayacaksın, yemin ederim benim yanımda, aklımda, öykülerimde, fantezilerimde yaşayacaksın, yaşamımdan çıkmana izin vermeyeceğim Santiago. Sen benim şimdiye dek sahip olduğum en önemli varlıksın, sonsuza dek seni düşünecek, sana sadık kalacağım, senin adına yaşayacağım, senin yapamadıkları ben yapacağım. Nasıl yaparım, bilmiyorum benim güzel, genç, ölü Santiagom, içtenlikle söylüyorum, nasıl yaparım bilmiyorum ama yemin ederim yapacağım...

Dalgalara gömülen tabuta arkasını dönmeden önce son aklından geçirdikleri bunlar oldu Laura'nın. Kent kapılarının yakınındaki sokakta bulunan evlerine döndüğünde bütün bu düşüncelerine karşın yeniden çocukluğa dönmeye, erken eriştiği olgunluğu bir süre daha ertelemeye hazırdı, 'bir süre daha, Santiago'. Ağabeyinin kırık gözlüklerini o saklamak istedi. Onu ateş edilmesini beklerken gözlüğünü gömleğinin cebine koyarken gözlerinin önüne getirmeye çalıştı.

Ertesi gün, karaoğlan hiçbir şey olmamış gibi evin önünü süpürüyordu, her zamanki şarkısını mırıldanarak:

Sarılır beline sevgilinin
Dans edersin, eğer izin verirse.
İzin verirse, verirse...

IV. San Cayetano: 1915

"Santiago'yu iyi tanıdığını mı sanıyorsun? Ağabeyin her şeyini yalnız sana mı verdi sanıyorsun? Öylesine anlaşılması zor bir insanla ilgili ne denli az şey biliyorsun. Sana ruhunun yalnızca bir parçasını verdi. Kalanını ailesi, şiiri, politika arasında paylaştırdı. Sana verdiği, çocuk ruhundan arta kalanlar. Ya tutkusu, büyük aşkı? Neydi, kimdi?"

Doña Leticia sessiz sedasız kızına balo için diktiği tuvaletin eteğini bastırmayı bir an önce bitirmek istiyordu.

"Kıpırdamasana, kızım!"

"Çok heyecanlıyım, anne."

"Heyecanlanman için hiçbir neden yok, tuvalet giyip gidilen balolar da öyle ahım şahım bir şey değil."

"Benim için öyle! Bu benim ilk balom, *mutti*."

"Alışırsın."

"Ne yazık!" diyerek gülümsedi Laura.

"Sus bakayım. Bırak da bitireyim. Allah Allah, ne biçim kızsın!"

Laura açık sarı tuvaleti giyince aynaya koştu, ama tuvaleti görmüyordu. Her türlü ev işinde olduğu gibi dikişte de becerikli annesi tuvaletin modelini *La vie Parisienne*'in son sayısından çıkarmıştı. Bu dergi Avrupa'daki savaş ve Xalapa'nın limana uzaklığı nedeniyle bir hayli geç geliyordu ama yine de düzenli olarak geliyordu. Paris'te artık on dokuzuncu yüzyılın Versailles stili telalı, balinalı, beli korsajlı karmaşık ve rahatsız giysilerinin modası geçmişti. İngilizsever Don Fernando'nun dediği gibi artık moda *streamlined* olmuştu, yani su gibi akıcı, basitleştirilmiş, düz çizgilerin ağır bastığı, kadınların doğal vücut çizgilerine uygun, omuzları, göğüsleri ve beli hafifçe meydana çıkaran ve kalçalardan aşağıya doğru birden bollaşan giysiler modaydı. Laura'nın Paris dergilerinden çık-

ma elbisesi bedeninin kalça ve baldırların arasında bir yerine oturtulmuş, aşağıya doğru zengin drapelerle düşüyordu, sanki bir prenses dans etmek için uzun eteğini eliyle toplamış da kaldırmış ve koluna dolayacağına etek sanki kendiliğinden bacaklarına dolanmıştı.

Laura aynada tuvaletine bakmıyordu, kendine bakıyordu. On altı yaşındaydı; on iki yaşındayken yüzünde bulduğu kusurlar yok olmamış, daha da ortaya çıkmıştı. Yüz hatları fazla keskindi, alnı çok genişti, burnu iri ve kemerliydi, dudakları incecikti, gözleri –ama işte bunları kendi de beğeniyordu– elaydı, saydam ve neredeyse sarı, gün doğumunda ve batımında ise renk değiştirip tam altın rengi oluyorlardı. Bakışları sanki uyanıkken düş görüyormuş gibiydi.

"Burnum, anne..."

"Şansın varmış. Filmlerdeki İtalyan yıldızlarına baksana. Hepsi de iri burunlu... etkileyici bir profilleri var. Basık burunlu, hiçbir özelliği olmayan ablak suratlı biri olmayı yeğlediğini söylemek istemiyorsun herhalde..."

"Alnım, anne..."

"Beğenmiyorsan kâkül kestir ve kapat."

"Dudaklarım..."

"İstediğin şekli ver rujla. Bak, Tanrı sana ne güzel gözler vermiş. Sen onlara bak canım..."

"Bak bu doğru, anne."

"Seni kendini beğenmiş küçüğüm seni..." diyerek gülümsedi Leticia.

Laura sormaya çekindi: Ya öpüşürken dudaklarının boyası silinirse, bir sahtekâr gibi kalmaz mıydı ortalıkta? Ya bir daha öpmek istemezlerse? Yoksa yaşlı kadınlar gibi, öpüştükten sonra dudaklarımı ısırarak kusacakmış gibi tuvalete koşup rujumu mu tazelemeliyim? Genç kız olmak ne zor işmiş.

"Merak etme. Çok hoşsun. Göreceksin, çok sükse yapacaksın."

Leticia'ya niye onunla baloya gelmediğini sormadı. Refakatçisiz, tek başına olacaktı baloda. Bu kötü bir izlenim bırakmaz mıydı? Leticia bol bol iç çekerek oflamıştı, ama bir daha iç çekmemeye söz verdi kendi kendine. Catemaco'daki evde, salıncaklı koltuğunda iç çeken kendi annesini anımsıyordu. Bugüne dek çok fazla içine atmıştı her şeyi. Don Fernando'nun dediği gibi: *it never rains but it pours.*

Üç bekâr teyze, Catemaco'da yaşlandıkça daha sık rahatsızlanmaya başlayan Büyükbaba Felipe'ye bakıyorlardı. Bir keresinde zorla Veracruz'a, doktora götürdüklerinde, doktora dediği gibi hastalıklar artık soluk aldırmaz olmuştu yaşlı adama. Üç kız bir ağızdan –farkında olmadan bir ağızdan konuşmayı huy edinmişlerdi– babalarına sormuşlardı: "Doktor seni nasıl buldu?"

"Safra kesemde taş var, çarpıntım var, prostatım bir kavun büyüklüğünde, midemde gastrit var, ha bir de ciğerlerim su toplamış."

Kızları korku, heyecan ve şaşkınlıkla yüzüne bakmışlar, o ise yalnızca gülümsemekle yetinmişti.

"Merak etmeyin. Doktor Miquis ayrı ayrı bu hastalıkların hiçbirinin beni öldürmeyeceğini söylüyor. Ama hepsi sözleşip de aynı anda gelirse pat diye gidermişim."

Leticia hasta babasının yanında değildi, kocasının ona ihtiyacı vardı. Santiago'nun kurşuna dizilmesinden sonra bankanın genel müdürü Fernando Díaz'ı Mexico City'ye çağırdı.

"Arkadan vurmak olmasın, Don Fernando, ama siz de hak verirsiniz ki banka hükümetle iyi ilişkiler içinde olmak zorunda. Kimse çocuklarının tutumlarından sorumlu tutulmamalı, biliyorum, ama ne de olsa çocuklarımız –benim de sekiz çocuğum var, bunun ne demek olduğunu anlıyorum– ve suçlu olmasak da onların yaptıklarından sorumlu sayılırız, hele aynı çatı altında yaşıyorsak..."

"Kısa kesin lütfen, Müdür Bey. Bu konuda konuşmak beni üzüyor."

"Evet, Veracruz'da sizin yerinize gelecek olan görevlinin tayini çıktı."

Fernando Díaz bir şey söylemeden sert sert baktı müdüre.

"Ama merak etmeyin. Sizi Xalapa şubemize göndereceğiz. Gördüğünüz gibi bu bir cezalandırma değil, yalnızca bir önlem, değerli bir elemanımız olduğunuzu unutmuş değiliz. Aynı görev, yalnız başka bir kentte."

"Kimsenin oğlumla aramda ilişki kurmayacağı bir kent."

"Hayır, nereye gidersek gidelim onlar bizim çocuklarımız..."

"Kabul, Müdür Bey. Bence iyi düşünülmüş bir çözüm. Ailem ve kendi adıma size teşekkür etmek isterim."

Denize ve limana bakan evden ayrılmak herkes için zor oldu. Leticia'ya zor geldi, çünkü Catemaco'dan, babası ve kar-

deşlerinden daha da uzaklaşıyordu. Laura'ya zor geldi, çünkü doğup büyüdüğü tropiklerin sıcak havasını seviyordu. Fernando'ya zor geldi, çünkü korkakça cezalandırılıyordu. Ve her üçüne de zor geldi, çünkü Veracruz'dan gitmek Santiago'dan ayrılmak, onun anısından, sular altındaki mezarından uzaklaşmak demekti.

Evden ayrılmadan Laura uzun bir süre ağabeyinin odasında kaldı, odayı ayrıntılarıyla belleğine kazımaya, inlemesini duyduğu ve yaralandığını öğrendiği geceyi yeniden gözünün önüne getirmeye çalıştı. Babasına ve annesine anlatmalı mıydı? Anlatmış olsaydı Santiago'yu kurtarabilir miydi? Neden genç ağabeyinin isteği ağır basmıştı? Kimseye bir şey söyleme... Şimdi bu odaya veda ederken Santiago'nun orada bütün yazabileceklerini, boş bıraktığı bütün sayfaları, dünyada tek olan bir insanın elini, kalemini, güzel yazısını bekleyen ama sayfaları boş kalan o upuzun kitabı düşündü...

"Bak Laura, yazarken yalnızsındır, çok yalnız, ama herkese ait olan bir şeyi kullanırsın yazmak için, dil. Dil sana dünyaları verir, seni dünyaya döndürür. Dil başlı başına bir dünyadır; bizden sonra da yaşayacak. Ne demek istediğimi anlıyor musun?"

Don Fernando sessizce yaklaşmıştı kızına. Elini omzuna koydu ve kendisinin de Santiago'yu özlediğini ve yaşasaydı neler yapabileceğini düşündüğünü söyledi. Hep 'benim oğlum çok şey vaat ediyor, hepimizden daha zeki' demişti. Ve işte şimdi, odası, bir yılını geçireceği, şiirler yazacağı yer, boş kalmıştı... Don Fernando kızına sarıldı, Laura babasının gözlerine bakmak istemedi; ölülere bir kez ağlanırdı, sonra onların yapmak istediklerini ama artık yapamayacaklarını yapmaya çalışmak gerekti. Kişi gözü yaşlı, kafası bulanıkken ne sevebilir ne yazabilir ne savaş verebilir ne de çalışabilirdi; uzun süren bir yas ölenin yaşamına ihanetti.

Xalapa Veracruz'dan farklı bir kentti. Sahil kenti Veracruz'da geceleri gündüzden de sıcak olurdu. Dağlık bölgedeki Xalapa'da günler sıcak, gecelerse soğuktu. Veracruz'un gök gürültülü, ani fırtınalarla gelen yağmuru, Xalapa'da ince ince ama sürekli yağmur olarak düşüyor, çevreyi yeşile boğuyor, kent için özel bir yeri olan El Dique Barajı iyice doluyor ve bir yandan kente hüzünlü bir görünüm verirken bir yandan da su gereksinimini sağlayacağı için bir güvence oluyordu. Barajdan kentin üstüne yayılan hafif sis biraz ötede dağların yoğun

sisine karışıyordu. Laura Díaz kente ilk geldiği günkü izlenimini şöyle anımsıyordu: soğuk hava–yağmur ve yine yağmur–kuşlar–siyahlar giyinmiş kadınlar–güzel bahçeler–demir banklar–rutubetin yeşile boyadığı beyaz yontular–kırmızı damlar–dar ve dik sokaklar–pazaryerinden ve ekmek fırınlarından, ıslak avlulardan ve meyve ağaçlarından, portakal çiçeklerinden ve mezbahadan yükselen kokular.

Yeni yuvasına girdi. Her yer vernik kokuyordu. Laura kendi kendine, kısa aralıkların dışında sürekli sise bürünmüş bu kentte koku alma duyusuna güvenerek yolunu bulmaya karar verdi. Bundan böyle onun için rahatlamanın ya da endişelenmenin ölçüsü bu olacaktı: parklardaki nem, çiçeklerin bolluğu, atölyeler, tabaklanmış deri ve yoğun katran kokusu, saraçlar ve hırdavatçılar, balyalanmış pamuk ve halatlar, ayakkabıcılar ve eczaneler, berberler ve patiska kokuları. Kaynamış kahve ve köpüklü kakao kokusu. Kör taklidi yapıyor, duvarlara dokunuyor ve duvarların sıcaklığını hissediyordu, gözlerini açınca yağmurla yıkanan dik, eğimli damlar parıldıyordu. Sanki güneşi özlemişlerdi, sanki damlardan yağmur suları kolayca kanallara, kanallardan sokaklara ve bahçelere, gökyüzünden baraja çabucak ulaşsın diye böylesine tehlikeli bir şekilde dimdiktiler. Doğanın durmamacasına yenilendiği bu solgun kentte her şey hareket içindeydi.

Oturacakları ev tüm Güney Amerika kentlerinde rastlanan İspanyol stilinde bir yapıydı. Sokağa bakan cephede kör duvarlar; süssüz-sade bir giriş kapısı; küçük kiremitlerle kaplanmış beşik çatı ve saçaklar; oturma mekânları ve yatak odalarının çevrelediği, saksı içinde çiçekler ve sardunyalarla donatılmış dikdörtgen bir avlusu olan 'tipik iç avlulu bir ev'. Doña Leticia kendisinin olduğuna inandığı eşyaları getirmişti: tropikal iklimin sıcak havası için düşünülmüş, buranın soğuk ve nemli havasına hiç uygun olmayan hasır koltuk takımı; sokak çocuğu ve uyuyan köpek tabloları. Bu iki tabloyu yemek odasının duvarlarına astı.

Doña Leticia'nın evde egemenliğini ilan ettiği bölge mutfaktı ve yeni evinin mutfağını beğenmişti. Kısa sürede evin hanımı kıyı bölgesi yemekleriyle dağlık bölge tatlarını karıştırarak yeni sentezler yarattı. Una batırılmış dolmalar ve *pambazo*'ya, sade Veracruz pilavına Xalapa biberi katmaya, taze mısır, tavuk eti, tatlı peynir karıştırarak hazırladığı iç-

lerle çok lezzetli küçük, yer mantarını andıran poğaçalar yapmaya başladı.

"Dikkatli ol," diyordu Don Fernando. "Buranın yemekleri insanı şişmanlatır, burada soğuktan korunmak için yemeklerde fazla yağ kullanıyorlar."

"Merak etme. Bizim ailemiz sıskalar ailesi," diye yanıtlıyordu Leticia, kocasının sevecen ve hayran bakışları arasında *molota, quesadilla, frita rellena de frijol,* küçük küçük doğranmış et yahnisi hazırlarken. Ekmek evde yapılıyordu: Fransız işgali sırasında *baguette* modası gelmişti, ama Meksika gibi küçültmelerin nesneler ve insanlar için sevgi gösterisi olarak kullanıldığı bir ülkede *baguette* de çabucak krikkrak veya çubuğa dönüştü ve *baguette*'ler kısaldıkça kısaldı, inceldikçe inceldi. Bu arada Meksika'nın geleneksel tatlı ekmekleri yaşamlarını sürdürdüler, un kurabiyesi, tatlı poğaça, *deniz kabuğu* adlı bir tür çörek ve tabii ki İspanyol fırınının ünlü çikolata kaplı tatlı halkaları.

Leticia sahil yemeklerinde çok kullanılan ahtapot ve yengeçten vazgeçmek istemiyordu ama ayrımında olmadan zamanla bunların eksikliğini duymayı unuttu. Doğal olarak bulunduğu yerin koşullarına kolayca uyum sağlayan bir insandı Leticia. Hele bu evde olduğu gibi, yaşam ona güzel bir mutfak, büyük bir fırın ve iyi bir ocak sunuyorsa.

Ev tek katlıydı, ama arka tarafında, araba garajının üstünde bir çatı katı vardı. Laura çatı katını ona vermelerini istedi. Tuhaf bir önseziyle bu çatı arasına yerleşirse bir anlamda Santiago'nun anısını yaşatabileceğini düşünüyordu. Küçük Laura, belleğinin gizli bir köşesinde, hâlâ yaşamını Santiago'nun adına gerçekleştireceğine, Laura Díaz'ın yaşamının Santiago'nun yaşamının devamı olacağına inanıyordu. Belki de Santiago yaşamını onun bedeninde sürdürsün istiyordu. Her nasılsa, Laura ağabeyine verdiği sözü kendine ait bir mekânla özdeşleştirmişti, istediği gibi yazıp çizeceği, yüksek ve herkesten uzak bir yer... Ve Laura böyle bir yerde, esrarengiz bir şekilde yok olan ağabeyin anısı aracılığıyla geleceği için ne istediğini, eğilimlerini bulmayı umuyordu.

"Büyüyünce ne olmak istiyorsun?" diye sorardı bazen, Señoritas Ramosların okulundaki sıra arkadaşı Elizabeth García.

Ne yanıt vereceğini bilemiyordu Laura. Gizini, kendi kendine verdiği, başkalarının anlaması güç sözü anlatamazdı.

'Ben, çatı katındaki odada ağabeyim Santiago'nun yaşamını sürdürmek istiyorum' mu diyecekti?

"Hayır," dedi annesi Laura'ya. "Üzgünüm, ama çatı katında Armonía Aznar oturuyor."

"O da kim? Neden bizim evimizde oturuyor?"

"Bilmiyorum. Babana sor. Dediklerine bakılırsa çoktan beri burada oturuyormuş ve bu evde ancak onun burada kalmasını kabul etmek, onu rahatsız etmemek ya da daha doğrusu, aldırmamak koşuluyla oturabilirmişiz."

"Deli miymiş?"

"Saçmalama, Laurita."

"Hayır," diye açıkladı Don Fernando. "Bayan Aznar burada yaşıyor, çünkü bir anlamda bu evin sahibi. Bayan Aznar İspanyol asıllı anarşist sendikacı bir ailenin kızı. Juárez, Maximilian'ı yenilgiye uğrattığında Mexico City'ye yerleşen birçok anarşistten biri. O zamanlar birçokları gelecekte özgürlüğün bu ülkede gerçekleşeceğine inanıyormuş. Daha sonra Porfirio iktidara gelince hayal kırıklığına uğramışlar. Birçoğu Barcelona'ya dönmüş. O günlerde yönetim Sagasta ve Cánovas'a geçmişmiş ve böylece orası, Porfirio'nun Meksika'sından daha özgür bir ülke olmuş. Kimileri de ideallerinden vazgeçip ticaret hayatına atılmışlar, tarımla uğraşmaya başlamışlar ya da bankacı olmuşlar."

"Bütün bunların o bayanın bizim evimizde oturmasıyla ne ilgisi var?"

"Ev onun evi."

"Bizim evimiz mi onun?"

"Bizim kendi evimiz yok, kızım. Bankanın bize verdiği evlerde yaşıyoruz. Banka bu evi satın almak istemiş, ama Doña Armonía satmak istememiş. Özel mülkiyete inanmıyormuş. İstediğin gibi yorumlayabilirsin bu mülkiyet işini. Banka da evin geri kalan bölümünü kullanabilmek için onun çatı katında yaşamasına izin vermiş."

"Peki ama nasıl geçiniyor, ne yiyor, ne içiyor?"

"Banka bütün gereksinimlerini karşılıyor. Barcelona'daki yoldaşları para gönderiyorlarmış sözde."

"Deli mi?"

"Hayır deli değil, yalnızca inatçı. Hâlâ hayallerinin gerçekleşeceğine inanıyor."

Laura, Doña Armonía'ya düşman kesilmişti, çünkü Doña Armonía bilmeden de olsa Santiago'ya rakip olmuştu: Genç

ölünün bu yeni evde kendine ait bir mekânı olmasına engel oluyordu.

Laura, Señoritas Ramos'un okuluna gitmeye başlayınca kimsenin hiç görmediği Armonía Aznar'ı unuttu. Kültürlü ama yoksullaşmış bir aileden gelen Ramoslar, Xalapa'nın ilk ve tek, üstelik kız-erkek karışık özel okulunu yöneten iki genç kız kardeşti. İkiz değillerdi ama giyimleri, saç modelleri, konuşmaları ve hareketleri tıpatıp birbirinin aynıydı. Birbirlerine öyle çok benziyorlardı ki herkes onların ikiz olduklarına inanıyordu.

"Niye herkes aynı olduklarını sanıyor? İyice bakınca oldukça farklılar," diye sordu Laura sıra arkadaşı Elizabeth García'ya.

"Çünkü kendileri onları böyle görmemizi istiyorlar," diye yanıtladı, her zaman beyaz elbiseler giyen sarışın, pırıl pırıl genç kız. Laura'ya göre bu kız ya çok budalaydı ya da çok ölçülü ve cin fikirli. Sinsice aptal görünmeye mi çalışıyor, yoksa budalalığını kapatmak için akıllı rolü mü oynuyordu? Laura bunu tam olarak hiçbir zaman kestiremeyecekti. "Görmüyor musun, ikisi bir araya gelince tek tek bildiklerinden çok daha fazla şey biliyorlar. Yan yana gelince müzikten anlayan matematikten de anlar oluyor, şiir okuyan sana kalbin nasıl çalıştığını da anlatabiliyor, Laurita. Kalbi konu alan ozanların neler söylediklerini biliyorsun, kalp de kalp. Oysa kalp hiç de güvenilir olmayan bir kastan başka bir şey değil."

Laura, Ramos kardeşleri ayırt etmeyi amaç edindi ve sonuçta birisinin şöyle, öbürünün böyle olduğuna karar verdi, ama farklılıklarının adını koymak istediğinde Laura'nın da aklı karışıyor, kuşkuya düşüyordu. Neden farklı olduklarını söyleyemiyordu. Ya gerçekten aynıysalar? Ya gerçekten babasının *Encyclopedia Britannica*'sı gibi her şeyi biliyorlarsa?

Elizabeth muzipçe gülümseyerek, "Kendilerini señoritalar olarak tanıtıyorlar ama ya tek bir señoritaysalar?" diye bir fikir attı bir gün ortaya. Laura bunun Kutsal Üçleme gibi bir giz olduğunu söyledi. Araştırmadan inanılan bir giz, işte o kadar. Señoritas Ramos tek kişi de olsa, iki ayrı kişi de olsa fark etmez, onlar Señoritas Ramos'tular.

Araştırmadan bu inanca boyun eğmek Laura için kolay olmamıştı. 'Santiago öğretmenlerin tek veya çift oluşları üzerine geliştirilen bu kurmacayı olduğu gibi kabul eder miydi, yoksa emin olmak –İki kişi!– için bir gece, korkusuzca evleri-

ne girip onları gecelikleriyle yakalar mıydı?' diye sormadan edemedi kendi kendine. Okulda, bilerek ya da bilmeyerek –kimbilir– birlikte görünmemeye özen gösteriyorlardı. Gizemli öykü de zaten onların bu tutumlarından kaynaklanıyordu. Sonra, Santiago gıcırdayan merdivenlerden çatı katına çıkardı kesin, şimdilerde garaj denen eski arabalığın üzerindeki yere. Ne tuhaf, Xalapa'da hâlâ atsız araba, 'oto-mobil', yani kendi kendine yürüyen bir araba yoktu, olsa da sömürge zamanından kalma yollardan geçemezdi zaten. Yazar Doña Virginia'ya soracak olursanız, karada yolculuk etmek için tren ve atlar yeterliydi, denizlerde ise savaş gemileri vardı, başkaldırı türkülerinde dedikleri gibi...

"Ya atlı arabalar? Hani büyükannenin parmaklarını kestikleri arabalardan."

Xalapa'dan devrim trenleri ve süvariler geçmişti, ama geçmeyi planladıkları için değil. Aslında istedikleri, limana ulaşmak ve Veracruz gümrüğünü ele geçirmekti. Veracruz'u ülkenin alternatif başkenti olarak ele geçirmenin simgesel öneminin ötesinde, tüm mallar ülkeye bu limandan giriyor, birliklerin giyim kuşam ve yiyecek gereksinimleri bu limandan sağlanıyordu. Bu nedenle de Mexico City'deki hükümete karşı gelenler olsun, isyancılar olsun, anayasal güçler olsun, hepsi Veracruz'da konuşlanmak istiyorlardı: "Burası benim, burada benim sözüm geçer, senin değil!" Veracruz 1914'te, genç Santiago'nun uğrunda yaşamını verdiği demokrat Madero'nun katili zalim diktatör Victoriana Huerta'ya baskı yapmak için Kuzey Amerika deniz birlikleri tarafından kuşatılmıştı.

"Bu *yankeeler* de ne kadar salak," diyordu İngiliz yanlısı Don Fernando. "Huerta'yı devirmek isterken onu Amerikalılara savaş açan ulusal özgürlük savunucusu derecesine yükselttiler. Ne denli zalim bir yönetici olursa olsun, Birleşik Devletler'in saldırısına uğrayan bir Latin Amerika diktatörüyle kim mücadele etmeyi göze alır? Huerta, Kuzey Amerikalıların Veracruz istilasını bahane ederek *yankeelere* karşı savaşmak için asker toplamayı artırmıştı. Oysa bu zavallıları *yankeelere* karşı değil, kuzeyde Villa'ya, güneyde de Zapata'ya karşı savaşmaya gönderiyordu."

Xalapa Askeri Okulu'nun genç öğrencileri, Fransız keplerini ve sarı metal düğmeli lacivert üniformalarını giyerek hizaya girdiler. Veracruz'a, *gringo*'lara karşı savaşmaya gitme-

den önce bir geçit töreni yaptılar. Bu yüzden Veracruz'a varmakta geç kaldılar; sonunda vardıklarında Huerta düşmüş, *gringo*'lar da çekip gitmişlerdi. Villa ve Zapata devrim önderliğini ele geçirmek için Carranza ile çekişiyordu, Mexico City'yi fethettiler. Carranza, 1915 Nisan'ında Obregón Villa'yı Celaya'da yenilgiye uğratıp Mexico City'yi yeniden ele geçirene dek Veracruz'a sığındı.

Bütün bu olaylar Xalapa'ya kimi zaman söylenti, kimi zaman ise haber olarak ulaşıyordu, bazen de türküler ve baladlarla duyuluyordu. Gazetelere ambargo konmuştu. Yalnızca bir kez bir isyancı grup geçti Xalapa yakınlarından, tüfek sesleri arasında atlarını dörtnala sürerek. O gün Leticia pencereleri kapattı, Laura'yı yere yatırdı ve üzerine bir yatak attı. 1915 yılında Meksika artık barış günlerine geri dönmüş gibi görünüyordu. Aslında küçük taşra kentinin yaşamı zaten pek etkilenmemişti devrim çatışmalarından.

Aynı yıl Mexico City'de kıtlık yaşandığı haberleri geliyordu Xalapa'ya. Ülkenin öbür bölgeleri kargaşa yıllarında kendi derdine düşmüş, lüks yaşamlı, bencil Mexico City'yi unutmuş, başkente et ve balık, mısır ve fasulye, tropik meyveleri ve serin bölgelerde yetişen tahıllardan göndermez olmuştu. Böylece kent Yüksek Milpa bölgesinin ineklerinden elde edilen kısıtlı süt ve süt ürünleri ve Xochimilco'dan Ixtapalapa'ya kadar uzanan dağlık bölgeden gelecek sebzelerle yetinmek zorunda kalmıştı. Ova her zaman olduğu gibi çiçek doluydu, ama karanfil ve zambakla kimin karnı doyardı ki.

Bir başka söylenti ulaştı kulaklara: Zaten zor bulunan malları istifliyorlar. Müthiş General Alvaro Obregón Meksika'ya geldi ve ilk iş olarak bakkallara sokakları süpürttü, ibret olsun diye. Arkasından dükkânlarını boşalttırdı ve malların rahatça kente gelebilmesi için ulaşımı yeniden düzenledi.

Söylentiydi bunlar. Yine de Doña Leticia yastığının altında bir kamayla uyuyordu.

Devrimden geriye Don Fernando'nun çok sayıda aldığı gazete ve dergilerdeki fotoğraflar kalmıştı: Porfirio Díaz, dikdörtgen yüzlü, yerlilerinki gibi elmacık kemikleri çıkık, beyaz bıyıklı ve göğsü madalyalarla dolu bir ihtiyar. Kendi deyimiyle bir Alman vapuruyla Veracruz'dan demir alarak 'ülke'ye veda ederken, diktatörü alt etmenin şaşkınlıkla karışık sevinci ve düşleri Madero'nun –kısa boylu, kel kafalı, kapkara bıyık ve sakallı bir adamcağız– gözlerinde okunuyordu. Ama bu

gözler aynı zamanda General Huerta'nın kurbanı olacağının da habercisiydi. General Huerta iskelet kafalı, kara gözlükler takan, bir yılanın ağzını andıran dudaksız bir ağzı olan bir cellat. Carranza beyaz sakallı, mavi gözlüklü, milli *pater* olmaya aday bir yaşlı. Obregón mavi gözlü, fiyakalı bıyıklı, Celaya Savaşı'nda kolunu yitirmiş genç ve parlak bir general. Zapata gizem ve sessizliğin adı, sanki bir süre için bedenleşmesine izin verilen bir hayalet. Gazetelerin 'Güneyin Atillası' dedikleri bu adamın iri ve pırıl pırıl parlayan gözlerine bakmaya bayılıyordu Laura. Pancho Villa'ya da 'Kuzeyin Centaurosu' adını takınışlardı ama Laura onun inci gibi beyaz dişli, kurnaz Çinli gibi çekik gözlü resmini hiç görmemişti.

Laura şimdi, ilk balosuna gitmek üzere evden çıkmadan aynaya bakarken –incecik, upuzun boyluydu, annesi hep 'ne kadar güzel, fidan gibi derdi'– devrim yıllarından aklında kalan en canlı anının, sokaktan tüfek sesleri geldiğinde yatağın altına sığınması olduğunu düşünüyordu.

"Anne, emin misin, gitmeli miyim?"

"Laura, Tanrı aşkına, neler geçiriyorsun aklından?"

"Babamı."

"Onu merak etme. Biliyorsun, ben yanındayım."

Don Fernando'nun hastalığı dizinde fazla önem vermediği bir ağrıyla başlamıştı. Ağrı bacağından beline doğru yayılınca Leticia, onu Sloane merhemiyle ovdu. Ama kısa bir süre sonra kocası yürürken zorluk çekmekten ve kolunun uyuşmasından yakınmaya başladı. Sonunda, bir gün yataktan kalkarken yere yuvarlandı. Doktorlar bacaklardan başlayan, sonra kollara ve zamanla bütün vücuda yayılan bir tür felç tanısı koymakta gecikmediler.

"İyileşme umudu var mı?"

Doktorlar başlarıyla hayır işareti yaptılar.

"Süre verebilir misiniz?"

"Bütün bir ömür boyu sürebilir, Don Fernando."

"Ya beyin?"

"Hayır, beyinde bir şey yok. Yürümek için yardıma gereksiniminiz olacak o kadar."

Bunun üzerine herkes evin tek katlı oluşuna sevindi. Maria de la O, Xalapa'ya gelip kayınbiraderine bakmayı ve tekerlekli iskemlesinde bankaya götürüp getirmeyi teklif etti.

"Catemaco'da teyzelerin Hilda ve Virginia büyükbabana iyi bakıyorlar, aramızda konuştuk ve hepimiz benim buraya

gelip annene yardım etmemin yapılacak en doğru iş olduğunda anlaştık."

"Babamın bir İngilizce deyimi vardı, nasıldı o? Hani yağmur yağarken gök gürler miydi neydi? Kısacası, başımıza yıldırım düştü teyzeciğim."

"Haydi artık düşünme Laura. Ama bir şey var. Birileri bana kötü davranırsa savunmaya kalkmayacaksın. Başına iş açarsın yoksa. Önemli olan babanın iyi bakılması ve kardeşim Leticia'ya ev işlerini yürütmek için zaman kalması.

"Neden yapıyorsun bunu?"

"Beni eve alan büyükannene olduğu kadar babana da gönül borcum var. Bir gün anlatırım nedenini sana."

Santiago'nun ölümünün ardından başlarına gelen bu ikinci felaket Leticia'nın gözünü korkutmadı. Yalnız biraz daha zayıfladı, daha hareketli oldu, bir de saçlarındaki kırlar arttı ve yüzünün güzelim hatları yavaş yavaş incecik buruşukluklarla örtülmeye başladı, yüzündeki kırışıklıklar hastalıklı kahve fidanlarını örten örümcek ağlarını anımsatıyordu.

"Baloya gideceksin. Aksini bir an olsun aklından geçirme. Babana da bir şey olmaz, bana da."

"Kötüleşecek olursa bana haber göndereceğine yemin et."

"Tanrı aşkına, kızım, San Cayetano buradan kırk dakika. Üstelik yalnız da gitmiyorsun. Elizabeth ve annesi yanında olacaklar, unuttun mu, kimse bir şey diyemez... Bir şey olursa Zampayita'yı gönderirim landoyla."

Elizabeth o gece çok güzeldi. Sarışın, on sekiz yaşında, tam gelişmiş bir genç kadın. Laura'dan daha kısa boylu ve daha dolguncaydı, giysisi de çok daha dekolte. Artık modası geçmiş, yoksa hiç modası geçmeyen mi demek gerek, pembe taftadan volanlı, fırfırlı elbisenin içine zorla sokulmuş gibiydi.

"Kızlar, memeciklerinizi sergilemeye kalkışmayın sakın," dedi Elizabeth'in annesi, Dupont. Bu soyadı ABD'de olduğu gibi soylu bir ad mıydı, yoksa Fransa'da olduğu gibi sıradan bir ad mı? Lucía Dupont tüm yaşamı boyunca bir türlü hangisinin doğru olduğuna karar verememişti. Üstelik gidip bir García ile evlenmişti. Bunun nedeni ancak kocasının erkeklik cazibesiyle açıklanabilirdi. Ya kızının inatçılığına ne demeliydi? Soyadı olarak García-Dupont'u ve tam da böyle seçkin Anglo-Amerikan *hyphen*'ıyla, kullanacak yerde salt García'yı kullanıyordu.

"Laura'nın öyle bir sorunu yok anne, zaten dümdüz baksana, ama ben..."

"Elizabeth, yavrucuğum, beni üzüyorsun..."

"Ne yapalım, çaresi yok, senin de yardımınla Tanrı beni böyle yaratmış."

"Tamam, tamam, unutun memeleri," diye ağzından kaçırdı Elizbeth'in annesi, kibarlığı bir yana bırakarak. "Hayatta daha önemli şeyler olduğunu düşünün. Saygın kişilerle ilişkiler kurmaya çalışın. Samimi bir tonda Olivierler, Trigoslar, Sortorioslar, Fernandez Landerolar, Estavalar, Pasqueller, Bouchezler, Luengasların hatırlarını sorun..."

"Carazalar nasıllar," diye ekleyerek sözünü kesti annesinin, Elizabeth.

"Gösterişi bırak," diye parladı annesi. "Yüksek sosyetenin adlarını aklınızda tutun. Siz onları unutursanız onlar da sizleri unutur."

Genç kızlara acır gibi baktı Doña Lucía.

"Zavallıcıklar. Başkalarının yaptıklarına iyi bakın. Siz de onlar gibi davranın!"

Elizabeth abartılı bir çalımla: "Yeter anne! Beni telaşlandırıyorsun, şimdi bayılacağım!" diyerek kapattı konuyu.

San Cayetano aslında bir kahve plantasyonuydu ama herkesin 'San Cayetano' diye bildiği, plantasyonun dışında kalan yerleşim bölgesiydi. Burada İspanyol gelenekleri unutulmuş, yerine 1860'lı yıllarda suları köpürerek inen çağlayan ve şırıl şırıl akan bir dereyi çevreleyen kayın ormanının tam ortasında, Fransız geleneklerine uygun bir 'petit chateau' inşa edilmişti. Binanın neoklasik ön cephesi, başlıkları asma yapraklarıyla bezenmiş sütunlar üzerinde yükseliyordu.

Malikânenin büyük evi iki katlıydı, önünde ulu bir incir ağacı, girişte suskun bir çeşme vardı. Bahçeden, yatak odalarının bulunduğu –diye kızının dikkatini çekti Leticia– birinci katın ahşap doğramalı kapısına on beş basamak merdivenle çıkılıyordu. Toplantıların yapıldığı ikinci kata ise geniş ama zarif bir taş merdivenle çıkılıyordu. Salonlar, yemek odaları, ve en önemlisi –evin önde gelen özelliği– alan olarak tüm evin yüzeyinin yarısına eşit genişlikteki teras bu kattaydı. Üzeri bir taraçayla örtülü terasın üç bir yanı açıktı –yapının ön, sağ ve sol cepheleri–, çevresinde parmaklıklar vardı. Bu mekân geceleri serin olurdu. Öğleden sonraları ise salıncaklı kanepede güneşlenmek için ideal bir yerdi.

Bu güzel mekânda çiftler parmaklıklara dayanarak dinleniyor, sohbet ediyor, istediklerinde kadehlerini bırakarak dans edebiliyorlardı. Ömrünün sonuna dek bu teras, Laura'nın belleğinde birçok kez, genç olmanın mutluluğunu duyduğu mekân olarak canlanacaktı.

Çiftliğin efsanevi ev sahibesi ve taşra sosyetesinin yardımseverlik simgesi Doña Genoveva Deschamps de la Trinidad, konuklarını terasın girişinde bekliyordu. Laura uzun boylu, herkese yüksekten bakan, hatta biraz da küstah bir kadınla karşılaşacağını düşünmüştü. Tam tersine ufak tefek ama dimdik, şipşirin bir gülümsemeyle gamzelerin çukurlaştırdığı pembe yanaklı, sade ve zarif elbisesiyle aynı renkte gri gözleri içtenlikle bakan bir kadın buldu karşısında. Anlaşılan Señora Deschamps de la Trinidad da *La vie Parisienne*'i izliyordu, üzerinde Laura'nın elbisesinden daha modern bir kıyafet vardı: tüm gösterişli fazlalıklardan arınmış, parlak ipekten, vücudunun hatlarını belirginleştiren gri bir elbise. Doña Genoveva çıplak omuzlarını ince gri bir tülle örtmüştü. Giyimi çelik bakışlarıyla tam bir uyum içindeydi ve saydam takılarını daha parlaklaştırıyordu.

Laura ev sahibesinin bu denli nazik bir hanım oluşuna sevinmişti ama Señora Deschamps'ın her konuğa, nazikçe selamlamadan önce ve selamladıktan sonra bir tuhaf, soğuk, içinden bir şeyler geçiriyormuşçasına, daha doğrusu yargılar gibi baktığı da gözünden kaçmamıştı. Herkesin imrendiği zengin hanımın bakışlarında bazen onaylama, bazen de kınama seziliyordu. Çiftlikte bir yıl sonra verilecek baloda kimlerin *placet*'i hak edip kimlerin kabul görmediği meydana çıkacaktı. Bu buz gibi –kınayan ya da onayan– bakışlar yalnızca kısa bir an sürüyordu, bir konukla ondan sonra gelen konuk arasında, sonra hemen bir kez daha pırıltılı, gülümseyen, nazik bakışlar geri geliyordu.

"Annenle babana onları bu gece burada göremediğim için çok üzgün olduğumu söyle," dedi Doña Genoveva hafifçe Laura'nın saçlarına dokunarak, birkaç asi saçı düzeltir gibi. "Don Fernando'nun sağlık durumu hakkında bilgilendirilmek isterim."

Laura, Señoritas Ramosların öğrettikleri gibi küçük bir reverans yaptı ve Xalapa sosyetesinin ağzından düşmeyen, herkesin hayran olduğu bu yeri keşfe çıktı. Açık yeşil boyanmış *plafonds*, tavanlar, çiçekli duvar kâğıtları, renkli pencere-

lerin yarattığı büyülü havaya Laura da kapıldı. Dışarda saksılarla süslenmiş, parmaklıklarla çevrili terasta *smoking*'li müzisyenlerden oluşan bir orkestra vardı. Konukların çoğunu gençler oluşturuyordu. Erkekler fraklıydı, genç kızlar ise çeşit çeşit modeller sergiliyordu. Laura bir erkeğin siyah bir ceket, beyaz kravat ve beyaz bir göğüslükle her zaman zarif giyimli olabileceğini, oysa bir kadının kendine özgü, eksantrik ya da klasik –ama her iki olasılıkta da öznel– bir şıklık anlayışını geliştirmek zorunda olduğunu düşündü.

Dans henüz başlamamıştı, kâhya her genç kıza üzerinde ev sahibesinin adının başharfleri olan –DLT– küçük bir not defteri veriyordu, genç kavalyelerden gelecek dans tekliflerini not etmek için. Laura ve Elizabeth bu gençlerden bazılarını Xalapa'daki gazinoda düzenlenen çok daha az şatafatlı eğlencelerde görmüşlerdi, ama onlar o zamanlar neredeyse çocuk yaştaki gösterişsiz, dümdüz göğüslü kızlara aldırmamışlardı. Artık kadınlığın eşiğinde, kendilerine gerçekte olduklarından daha güvenli görünen Elizabeth ve Laura önce okuldan tanıdıkları ya da ailece tanıştıkları kızları selamladılar, sonra da frakları içinde dimdik duran gençlerin yanlarına gelmesini beklediler.

Açık kahve rengi gözlü bir genç dansa kaldırmak için Elizabeth'e yaklaştı.

"Teşekkür ederim ama başkasına söz verdim."

Genç kibarca başıyla selamlayarak uzaklaştı. Laura ayağıyla arkadaşına vurur gibi yaptı ve:

"Yalancı, daha şimdi geldik."

"İlk dansa ya Eduardo Caraza'yla kalkarım ya da hiç kimseyle dans etmem."

"Şu senin Eduardo Caraza'nın ne özelliği varmış?"

"Pek çok. Para. *Good looks.* Bak, geliyor işte. Demedim mi!"

Elizabeth'in Eduardo'su Laura'ya öbürlerinden ne daha iyi ne daha kötü göründü. Fena sayılmazdı, hakkını vermek gerek, insan böyle bir genci beğenebilirdi, hatta hayran bile olabilirdi. Xalapa'da beyaz ırktan insanlar çoğunluktaydı, Maria de la O Teyze gibi koyu renkli kimse pek yoktu bu kentte, ara sıra birkaç yerli göze çarpıyordu, o kadar. Çok esmer ve çok zayıf bir genç Laura'ya çekici geldi; Santiago'dan kalan kitaplar arasındaki bir Salgari romanındaki Malezyalı korsanlara benziyordu. Cildi pürüzsüz, tıraşı kusursuz, hare-

ketleri yavaş ve zarifti. Romandaki Hint Prensi Sandokan'a benziyordu en çok. Laura'yı ilk dansa kaldıran bu genç oldu. Doña Genoveva programı valslerle başlatmıştı, arkasından modern danslar, son olarak da valsten daha eski danslar, polkalar, eski İspanyol dansları geliyordu.

Hint prensinin ağzından tek bir sözcük olsun çıkmadı, öyle ki Laura, aksanı ya da aptallığı meydana çıkar ve yolunu şaşırmış zarif Malezyalı izlenimi bozulur diye mi korkuyor acaba diye geçirdi içinden. Buna karşın Córdoba'nın zengin ailelerinden birinden gelen ikinci kavalyesi çenesi düşüğün biriydi, tavuk yetiştirmek ve tavukları farklı cinsten horozlarla çiftleştirmek üzerine bir sürü aptal şey anlatarak iyice şişirdi Laura'nın başını. Bunları kur yapmak ya da sözü başka bir yere getirmek için değil salt aptallığından anlatıyordu. Üçüncü kavalyesi kızıl saçlı, iriyarı genci tenis kortlarında ince, uzun, bol kıllı bacaklarını sergilerken görmüştü Laura. Utanmadan sarkıntılık etmeye kalkıştı. Dans ederlerken Laura'yı sımsıkı göğsüne yapıştırdı, bacağını bacak arasına sokmayı denedi, kulak memesini emdi.

"Bu serseriyi kim davet etmiş?" diye sordu Laura, Elizabeth'e dans bitince.

"Her zaman böyle terbiyesizlik etmez. Sanırım çocuğun hevesini kabarttın. Ya da içki başına vurmuş. İstersen Doña Genoveva'ya şikâyet et."

"Ya sen, Elizabeth?" diye lafı değiştirdi Laura, hayır anlamında sert bir baş hareketiyle.

"Baksana. Çok tatlı değil mi?"

O, Eduardo Caraza denen genç gözlerini tavana dikmiş vals yaparak geçti önlerinden.

"Bak, görüyor musun! Dans ettiği kıza bakmıyor bile."

"Herkes ona baksın, onu beğensin istiyor," dedi Laura.

"Fark etmez," diye yanıtladı Elizabeth.

"İyi dans ediyor."

"Ne yapmalıyım, Laura, söylesene," diye kekeledi Elizabeth, ağladı ağlayacak. "Benimle hiçbir zaman ilgilenmeyecek."

Parça biter bitmez Doña Genoveva yaklaşarak Elizabeth'i, o anda burnunu silen Eduardo Caraza'nın yanına götürdü.

"Çocuk," dedi evsahibesi gözleri yaşlı sarışının kulağına. "Âşık olduğunu herkese göstermemelisin. Kendini herkesten

üstün görüyormuşsun gibi geliyor insanlara, senden nefret ediyorlar." Sonra Eduardo'ya döndü: "Eduardo, bu parçanın arkasından modern danslar geliyor. Elizabeth ona *cake-walk*'u Irene Catle'dan daha iyi yapmayı öğretmeni istiyor."

Gençleri kol kola bırakıp taburlarını teftiş etmek zorunda olan bir general gibi konuklarının önünden geçerken hepsini bir bir baştan ayağa –tırnaklar, kravat, ayakkabılar...– gözden geçirdi. Bu taşra sosyetesi Doña Genoveva'nın adres defterine bir göz atabilmek için neler neler vermezdi. Bu defterde tüm gençler, okulda sınıf geçer gibi, bir sonraki yıl için davet edilip edilmemek üzere onanır ya da diskalifiye edilirdi. Kusursuz ev sahibesinin (yazık ki kabul etmek zorundaydı) her ne kadar ölçülerine uymasalar da, tırnakları iyi kesilmemiş olsa da, iskarpinleri fraklarına yakışmasa da, kravat bağlamayı bilmeseler de ya da şu tenisçi gibi gerçekten kaba olsalar bile, yine de davet etmeden yapamayacağı bir sürü insan vardı.

"İnsan toplumun hakemliğine soyunabilir, ama güç ve paranın her zaman zarafet ve kibarlıktan önce geldiğini unutmamak gerek."

Doña Genoveva'nın yemekleri ün yapmıştı ve hiçbir zaman bu davetler konukları hayal kırıklığına uğratmazdı. Beyaz peruklu, on sekizinci yüzyıl giysileri içinde bir kâhya Fransızca olarak yemeğin hazır olduğunu haber verdi: *Madame est servi.*

Kesin Veracruzlu olan bu esmer uşağın Doña Genoveva'dan öğrendiği ve Fransızca olarak bildiği yegâne tümceyi kusursuz seslendirdiğini görünce Laura gülmesini tuttu. Ama Elizabeth'in annesi koruması altındaki iki kızı yemek odasına götürürken olayı başka açıdan değerlendiriyordu:

"Geçen seneki beyaz peruklu bir zenciydi. Herkes Haitili sanmıştı. Bir yerliyi XV. Louis kılığında ortaya çıkarmak..."

Yemek odasına doğru geçit törenine katılan Avrupa kökenli konuklar ev sahibesini haklı çıkarıyordu. Hepsi İspanyol, Fransız, İtalyan ya da Alman göçmenlerinin çocukları, torunları ya da torunlarının çocuklarıydı, Laura Díaz Kelsen ya da ağabeyi Santiago gibi Ren bölgesinden ve Kanarya Adaları'ndan gelen göçmenlerin soyundan. Büyükbabaları ya da babaları Veracruz Limanı'ndan giriş yapmışlar, kimileri Veracruz'a yerleşmişler, kimileriyse Xalapa, Córdoba ve Orizaba'ya gitmişler, servetlerini kahve ya da şekerkamışı üretimi, hay-

vancılık, bankacılık, dış alım-satımla kazanmışlardı. Aralarında serbest meslek sahibi olanlar, hatta politikacılar bile vardı.

"Don Porfirio kabinesinin şu fotoğrafına baksana, kendinden başka yerli suratlı kimse var mı hiç? Ondan başka herkes beyaz ırktan, açık renk gözlü, İngiliz takım elbiseli. Maliye Bakanı Limantour'un gözlerine bak, denizi anımsatıyor; Mexico City Valisi Landa y Escandón'un dazlak kafalarına bak, Romalı senatörleri andırıyorlar; bir de soylu ama gerici Adalet Bakanı Justino Fernández'e bak; ya da hırsız Katalan Porfirio'nun gözdesi Casasús'a bak... Söylentilere bakılırsa, Diktatör pirinç pudrası kullanıyormuş, yüzünü beyaz göstermek için. Başlangıçta liberal gerillacı, ıslahat kahramanı olduğu aklıma geldikçe..." diye söylev veriyordu, şarap ithal edip şeker ihraç eden altmışlık bir ihracatçı.

"Ya ne istiyordunuz? Aztekler zamanına dönmemizi mi?" diye yanıtladı ihracatçının başarısızca ikna etmeye çalıştığı bayan.

"Meksika tarihinin en ciddi insanıyla dalga geçmeyin," diye ünledi bakışlarında aşırı bir özlem görülen bir bay. "Göreceksiniz, arayacağız onu."

"Şimdilik hayır," diye yanıtladı şeker ihraç eden adam. "Savaş sayesinde her zamankinden çok fazla mal ihraç ediyoruz, kazancımız yerinde..." Bu sözlerine aldığı yanıt ise:

"Ama devrim sayesinde, hanımlar bağışlasınlar beni, donumuzdan bile olacağız," oldu.

Laura Aztekleri beğenmeyen kadının, "Ay, ama Zühaflar çok yakışıklılar," dediğini duydu ve sohbetin geri kalan kısmını duyamadan, mezeler, *patéler*, ördekler, jambonlar, rosto dilimleriyle dolu masalara doğru ilerleyen davetliler arasına karıştı...

Soluk renkli, neredeyse sarımsı bir el dolu bir tabak uzattı Laura'ya. Parmağındaki OX yazılı altın yüzük, frağının kolundan görünen kolalı beyaz manşet, siyah oniks kol düğmeleri ve kumaşın kalitesi Laura'nın dikkatini çekti. Ama bilmediği bir neden bakışlarını kaldırıp bu adamın bakışlarıyla karşılaşmaktan alıkoyuyordu onu.

"Santiago'yu iyi tanıdığını mı sanıyorsun?" dedi aslında tok ama bilinçli olarak yumuşatılmış bir ses. Bu yumuşak tınıyı besbelli bariton ses telleri üretiyordu. Laura neden yüzüne bakmamakta direniyordu? Adam çenesinden tutarak başı-

nı kaldırdı ve terasın geniş olduğunu, sağ tarafa doğru giderlerse yalnız kalabileceklerini söyledi.

İki eliyle tabağı tutan Laura'nın koluna girdi ve Laura yanında uzun boylu, ince, iyi giyimli, hafifçe İngiliz lavantası kokan bir erkek figürünün düzgün ama kararlı adımlarla onu terasın en uç köşesine, müzisyenlerin çalgılarının kılıflarını bıraktıkları küçük köşkün olduğu tarafa yönlendirdiğini ayrımsadı. Rahatça ilerlemesine yardım etmeye çalışıyordu ama Laura beceriksizce tabağı elinden düşürdü. Tabak mermerin üzerine düştü ve bin parça oldu, içindekiler dört bir yana savruldu...

"Gidip bir tane daha getireyim," dedi birden sertleşen bir sesle davetsiz centilmen kavalye.

"Ziyanı yok. Zaten aç değilim."

"Nasıl istersen."

Terasın bu köşesi çok az aydınlatılmıştı. Laura alacakaranlıkta önce çok düzgün bir profil gördü. Düz, kemersiz bir burun, üst dudağı alt dudağa göre biraz daha içeride kalan dudaklar, genel tarih kitabında gördüğü Habsburg ailesinden gelen kralların çenesine benzeyen belirgin bir çene.

Genç adam Laura'nın kolunu bırakmıyordu, Laura ise genç adamın ilk sözlerinden afallamış, hatta biraz korkmuştu: "Orlando Ximénez. Sen beni tanımazsın ama ben seni tanıyorum. Hem de çok iyi. Santiago senden sevgiyle söz ederdi. Sanırım onun en gözde bakiresiydin."

Orlando başını geriye atarak sessiz bir kahkaha savurdu. Laura o zaman ay ışığında parlayan kıvırcık sarı saçlı başı ve tuhaf yüzü daha iyi seçebildi. Yüz hatları Batılıydı, ama gözleri Doğuluydu. Sarımsı teni Veracruz rıhtımlarında çalışan Çinlilerin rengini anımsatıyordu.

"Sanki birbirimizi tanıyormuşuz gibi konuşuyorsunuz."

"Sen de lütfen, bana sen diye hitap etmezsen gücenirim. Yoksa seni rahat bırakıp gitmemi mi istiyorsun?"

"Anlamıyorum, Señor... Orlando... neden söz ediyorsun."

Orlando Laura'nın sabun kokan elini tuttu ve öptü.

"Santiago'dan söz ediyorum."

"Onu tanıyor muydun? Ben onun hiçbir arkadaşını tanımadım."

"*Et pour cause*," diyerek güldü Orlando yine o sessiz, Laura'yı endişelendiren gülüşüyle. "Ağabeyinin her şeyini sana, yalnız sana verdiğini mi sanıyorsun?"

"Hayır sanmıyorum, nasıl böyle düşünebilirim..." diye lafı ağzında geveledi genç kız.

"Evet böyle olduğuna inanıyorsun. Santiago'yu tanıyan herkesin inandığı gibi. O hepimizi böyle olduğuna, tek olduğumuza, yeri doldurulamaz olduğumuza inandırmayı bilirdi. *C'était son charme.* Böyle bir yeteneği vardı: Salt seninim."

"Evet, çok iyi..."

"Ah, Laura, Laura, 'iyi' *c'est pas le mot!* Eğer birisinin ona 'iyi' dediğini duysa suratına bir tokat indirirdi, aşağılardı onu, aşağılamak onun en acımasız silahıydı."

"Acımasız değildi, yanılıyorsun, beni kızdırmak istediğin için söylüyorsun bunları..."

Laura gitmek istiyormuş gibi bir hareket yaptı. Orlando onu elinin sert, ama aynı zamanda şaşırtıcı, okşamayla karışık bir hareketiyle durdurdu.

"Gitme."

"Beni rahatsız ediyorsun."

"İşine gelmiyor da ondan. Beni şikâyet mi edeceksin?"

"Hayır, ama gitmek istiyorum."

"İyi git, ama en azından seni biraz olsun kuşkulandırdığımı ümit ederim."

"Ben ağabeyimi sevmiştim. Sense onu sevmiyorsun."

"Laura, ben ağabeyini, senin onu sevdiğinden çok daha fazla sevdim. Ama sana imrendiğimi itiraf etmeliyim. Sen Santiago'nun yalnızca melek yüzünü tanıdın... Senden söz ederken, 'Ne yazık, Laura küçük bir kız! Keşke çabucak büyüse. Onu delice istiyorum. Delice!' diyordu. Bana hiçbir zaman böyle şeyler söylemedi. Bana karşı katıydı... Sence acımasız yerine katı sözcüğünü kullanmam daha mı doğru olur? 'Acımasız Santiago' yerine 'Katı Santiago', ya da, *pourquois pas, 'Promiscuous* Santiago', herkes, erkekler ve kadınlar, kız çocukları ve erkek çocukları, yoksullar ve zenginler tarafından sevilmek isteyen adam. Neden sevilmek istediğini biliyor musun? Karşılık vermemek için. Ne müthiş bir tutku, Laura, ne coşkulu bir yaşama özlemi onunki. Doyumsuz Havari Santiago! Sanki erken öleceğini biliyormuş gibi. Evet bunu biliyordu. Bu yüzden yaşamın ona sunduğu her şeye sabırsızlıkla sarılıyordu. Ama bir yandan da ayrımcıydı. Buralıların deyimiyle her tarakta bezi olduğunu sanma. *Il savait choisir.* Seni ve beni bu yüzden seçmişti, Laura."

Laura bu saygısız, küstah, yakışıklı gence ne yanıt vereceğini bilemedi, ama onu dinledikçe Santiago'ya olan duyguları zenginleşiyordu.

Başta bu (yağcı, züppe, dandy... Sanki Laura'nın içinden geçenleri okur gibi, sık sık başkalarının ona yakıştırdıkları sıfatları aradığını anlamış gibi gülümsedi Orlando) adamdan huylanmıştı, ama Orlando anlattıkça istemeyerek de olsa çekiciliğine kapıldı. Laura'ya Santiago hakkında bildiklerinden çok daha fazlasını sunuyordu: Santiago hakkında daha fazla bir şeyler öğrenme isteği, Orlando'ya karşı ilk baştaki duygularına baskın çıktı. Orlando da Laura'nın bu iki duygu arasında bocaladığının ayrımında olmalı ki konuşmasını kesti, Laura'yı dansa kaldırdı.

"Dinle, bak, yeniden Strauss'a döndüler. Modern dansları hiç çekemiyorum."

Belinden ve elinden tuttu, Uzakdoğuluların gözlerini andıran gözlerini Laura'nın ışıkla renk değiştiren gözlerinin ta derinliklerine dikti. Laura'ya hiç kimsenin daha önce bakmadığı gibi bakıyordu. Orlando ile bu valsi yaparken Laura her ikisinin de giysilerinin altında çırılçıplak, ancak Rahip Elzevir'in silinmeyecek düşüncelerinde olabilecekleri denli çıplak olduklarını duyumsayarak ürperdi. Vals temposunun bedenleri arasına mesafe koyduğu gerçek değildi, çıplaktılar ve birbirlerine sıkı sıkı sarılmışlardı.

Laura bakışlarını Orlando'dan uzaklaştırır uzaklaştırmaz bu trans halinden uyandı ve herkesin dansı bırakarak onları, Laura Díaz ve Orlando Ximénez'i izlediğini gördü. Sürü halinde, bir grup pijamalı çocuğun, ellerinde bahçeden çaldıkları portakallarla doldurdukları şapkalarıyla bağrışarak salona girmeleriyle her şey bir anda son buldu.

"Hadi bakalım! Balonun yıldızı oldun," dedi okul arkadaşı Elizabeth García, Xalapa'ya dönerlerken.

"O gencin adı kötüye çıkmış," diye ekledi Elizabeth'in annesi bir çırpıda.

"Keşke beni kaldırsaydı dansa," diye mırıldadı Elizabeth. "Benim yüzüme bile bakmadı."

"Ama sen zaten Eduardo Caraza'yla dans etmek istiyordun, en büyük beklentin buydu," dedi Laura şaşkın.

"Konuşmadı bile benimle. Görgüsüzün biri. Konuşmadan dans ediyor."

"Bir başka zaman, yavrucuğum."

"Hayır anne, ömrüm boyunca unutmayacağım," diye ağlayarak annesinin kollarına atıldı. Annesi yan çizerek kızını teselli etmektense Laura'yı uyarmayı yeğledi:

"Her şeyi annene anlatmak zorunda hissediyorum kendimi."

"Telaşlanmanıza gerek yok, Señora. O genci bir daha görmeyeceğim."

"Böylesi senin yararına olur. Kötü arkadaşlıklar..."

Zenci Zampayita kapıyı açtı ve García-Dupontlar Laura'ya veda etmek için mendillerini –anneninkì kuru, Elizabeth'inki gözyaşlarından sırılsıklam olmuş– salladılar.

"Burada hava ne soğuk, Señorita," diye yakındı zenci. "Limana ne zaman döneceğiz?"

Dans eder gibi bir adım attı, ama Laura bu hareketini görmedi. Katalan Señora Armonía Aznar'ın yaşadığı çatı katından başka bir şey görecek gözü yoktu.

Ertesi sabah çok erkenden Catemaco'ya gitmek üzere landoyla yola çıktılar: Melez teyze büyükbabanın yolcu olduğunu haber vermişti. Laura yeniden gözlerinin önünde açılan o çok sevdiği tropik manzarasına bakarken, Büyükbabası Felipe'ye son kez veda ettiğinde nasıl hüzünlendiğini anımsadı.

Büyükbabanın yatak odasındaydılar. Yaşlı adamın yıllarını geçirdiği oda; önce bekâr olarak, sonra sevgili karısı Cósima'yla beraber ve şimdi evlenmemek için dul babalarını bahane eden üç kızıyla, yeniden yalnız.

"Bakalım şimdi evlenir misiniz, kızlar?" dedi Felipe Kelsen gülümseyerek, hasta yatağından.

Catemaco'daki evin girişi farklı görünmüştü Laura'ya, oradan uzak kaldığı sürede sanki her şey küçülmüş, uzamış, daralmış gibi geldi. Geçmişe dönmek upuzun, bitip tükenmek bilmeyen bir koridordan geçmek gibiydi, orada görmeye alışık olduğumuz, görmeyi özlediğimiz eşyaların ve insanların artık olmadığı uzun bir koridor. Geçmişte tanıdığımız kişiler ve eşyalar, sanki hem belleğimize hem de düş gücümüze bir oyun oynuyordu, onları bugünkü yerlerine yerleştirmemiz için bize meydan okuyordu, bir geçmişleri olduğunu, bir gelecekleri olacağını unutmadan, geleceklerinin aslında bugünkü anılar olduğunu bile bile. Ölümle karşı karşıya olunduğunda yaşam için geçerli olan zaman hangisiydi? Bütün bunları düşündüğü için Laura'nın büyükbabasının odasına ulaşması o denli uzun sürmüştü, sanki odaya ulaşmak için yaşlı adamın yaşadığı

her günü yeniden yaşaması gerekiyormuş gibi: Almanya'da Laura'nın bilmediği çocukluk yılları, Musset'nin şiirleri ve Lasalle siyasasının doldurduğu tutkulu gençlik yılları, politik hayal kırıklığı ve Meksika'ya göç, Catemaco'da yeni bir iş kurmak ve kahve üretiminden sağlanan birikim, sevgilisi Cósima ile mektup aşkları, Papantlalı haydutla yaşanan korkunç olay, üç kızının doğumu, evlilik dışı kızını aileye kazandırma, Leticia'nın Fernando ile evliliği, Laura'nın doğumu, gençlikte sabrımızı taşıracak denli yavaş geçen ve yaşlılıkta kazanılan sabrın bile hızını kesmediği alaycı ve trajik zaman. İşte bu yüzden Laura'nın büyükbabasının odasına ulaşması o denli uzun sürdü. Ölümle pençeleşen yaşlı adamın yatağının yanına varabilmek için yaşamının tüm günlerine tek tek dokunmak, o günleri anımsamak, hayal etmek, belki de yaşanmamış, dahası hayal bile edilemeyecek, eksik kalmış yanlarını tamamlamak gerekiyordu, salt sevilen bir kişinin varlığı, sanki yaşanmamışlar, yaşananları, yaşanabilecekleri, hiçbir zaman yaşanamayacakları temsil ediyordu.

O gün, büyükbabasının yanı başında, kalın damarlı, yaşlılık çilleriyle kaplı elini tutarken, neredeyse saydamlaşmış, iyice yıpranmış tenini okşarken Laura Díaz, bir kez daha başkaları için yaşadığı duygusuna kapıldı. Sanki varoluşunun tek anlamı yaşanmamış yazgıları tamamlamaktı. Ölüm döşeğinde, yetmiş beş yaşındaki, dolu dolu yaşamış bir adamın elini okşarken bunları neden düşünüyordu?

Santiago gerçekleşmeyen bir umuttu. İleri yaşına karşın büyükbaba da mı öyleydi? Gerçekten tamamlanan bir yaşam var mıydı, yarım kalmamış, gizlisi olmayan, hatta dahası?.. Her ölenle ölen geçmiş değildi. Gelecek ölüyordu.

Laura büyükbabasının açık renk düşler dolu, ölüme göz kırpan gözlerine baktı, bakabildiğince derinlemesine. Kendi kendine sorduğu soruyu ona da sordu. Felipe Kelsen zorlanarak gülümsedi.

"Dememiş miydim kızım? Bir gün bütün hastalıklarım sözleşir, bir araya gelirse... İşte o gün geldi... Ama sana haklı olduğunu söylemeden ölmek istemiyorum. Evet, ormanın ortasında, takılarla dolu bir kadın yontusu var. Bu konuda bilerek yanıldım. Kafanın boş inançlar ve büyülerle dolmasını istemiyordum. Sana bir *ceiba* gösterdim ki yaşamını aklını kullanarak yönlendiresin, fanteziler ve duygusallıkla değil. Duygusallık ve fanteziler gençliğimde bana çok pahalıya mal ol-

du. Tedbirli ol. *Ceiba*'nın gövdesi, dalları sipsivri uçlu dikenlerle doluydu. Hatırlıyor musun?"

"Tabii, hiç unutur muyum büyükbaba..."

Birdenbire yaşlı adam, başka bir şeyler söylemeye zamanı kalmadığını anlamışçasına, kime söylediğine aldırmadan, hatta birilerinin duyup duymadığını düşünmeden kendi kendine mırıldanır gibi:

"Genç bir sosyalistim. Darmstadt'ta yaşıyorum ve burada ölmeliyim. Irmağıma, sokaklarıma ve meydanlarıma yakın olmak istiyorum. İlaç fabrikalarının sarı kokusunu duymak istiyorum. Bir şeylere inanmam gerek. İşte benim yaşamım bu, bir başka yaşamla değişmem onu," dedi.

"Başka bir..." Ağzı hardal rengi köpüklerle doldu ve sonsuza dek açık kaldı.

Vals bitince Orlando bir kız çocuğunkiler gibi etli dudaklarını Laura'nın kulağına yaklaştırdı.

"Ayrılalım. Dikkatleri üstümüze çekiyoruz. Evinin çatı katında bekliyorum seni."

Laura balonun gürültüsünde, konukların meraklı bakışları arasında Orlando'nun şaşırtıcı önerisi karşısında afalladı kaldı.

"Ama orada Señorita Aznar oturuyor."

"Artık orada değil. Barcelona'da ölmek istiyordu. Biletini aldım. Artık çatı katı benim."

"Ama babamlar..."

"Kimse bilmiyor. Yalnız sen biliyorsun. Seni orada bekliyor olacağım. İstediğin zaman gel."

Ve dudaklarını Laura'nın kulaklarından uzaklaştırdı.

"Sana Santiago'nun vermek istediğini vermek istiyorum ben de. Beni hayal kırıklığına uğratma. Bu onun da hoşuna giderdi."

Büyükbabasının cenazesinden döndükten sonra günlerce Orlando'nun sözleri kafasının içinde uğuldadı: 'Santiago'yu iyi tanıdığını mı sanıyorsun? Kardeşin her şeyini sana mı verdi sanıyorsun? O eşsiz insanı ne denli az tanıyorsun, sana yalnız yaşamının bir parçasını verdi. Ya tutkusunu, tutkulu aşkını kime verdi?'

Durmadan çatıya bakıyordu. Hiçbir şey değişmemişti. Yalnızca kendisi değişmişti. Kendisindeki değişikliğin ne olduğunu pek anlayamıyordu. Belki de kimseye görünmeden –babasına, annesine, Maria de la O Teyzesine, Zampayita'ya,

yerli hizmetkârlara–, gizlice merdivenleri çıksa anlayabilirdi neler olduğunu. Kapıyı vurması gerekmeyecekti, çünkü kesin Orlando aralık bırakmıştır. Orlando onu bekliyordur. Orlando ay ışığında yakışıklı, tuhaf, anlaşılmazdı. Ama belki de gün ışığında çirkin, sıradan bir yalancı olurdu. Laura'nın tüm bedeni Orlando'nun bedenine yakın olmak için çırpınıyordu, onun için, kendisi için, balodaki romantik karşılaşmanın anısı için ama biraz da Santiago için, çünkü Orlando'yu sevmek dolaylı olarak kardeşini sevmekti, sakınmadan. Orlando'nun dokundurmaları doğru muydu? Orlando'yu salt kendisi olarak, arada Santiago'nun hayali olmadan sevebilir miydi? Yoksa Orlando'dan da Santiago'dan da nefret mi ederdi? Ya da Orlando'nun yüzünden Santiago'dan mı nefret ederdi? Bütün duyduklarının bir fars, genç çapkının uydurduğu bir yalan olmasından kuşkulanarak ürperdi. Laura'nın uygunsuz yakınlıklardan, kolay cinselliklerden uzak durması için Rahip Elzevir Almonte'nin şeytansı uyarılarına gereksinimi yoktu Yedi yaşındayken aynada çıplak bedenine bakmak yeterli olmuştu, bedeninde rahibin sözünü ettiği o günah işleme eğilimlerinden eser yoktu. Bir tür önseziyle, bedenini ancak sevdiği birisiyle paylaşacağını, bunun da günah işlemek olmadığını erken yaşta anlamıştı.

Santiago da dahil, tüm aile bireylerine duyduğu sevgi, kıvanç veren, sıcacık, temiz bir sevgiydi. Şimdi ise ilk kez bir erkek onu başka türlü heyecanlandırıyordu. Bu erkek gerçek miydi, değil miydi? Laura'yı tatmin edebilecek miydi? Yoksa cinsel yaşamına değersiz, kendine uygun olmayan bir insanla, bir hayaletle, kardeşinin uzantısıyla, yakışıklı, albenili, baştan çıkarıcı, sinsi, elinin altındaki, rahatça ulaşabileceği, onu kendi evinde, baba evinin çatısı altında bekleyen bir komedyenle mi başlamış olacaktı?

Belki de en doğru yanıtı, ayrımında olmadan, Laura, Elizabeth ve Señora Dupont de García'yı balodan sonra Xalapa'ya getiren zenci Zampayita vermişti:

"Saygıdeğer bayanlar kümesin önündeki incir ağacını gördüler mi?"

"Ne kümesi," diye karşı çıktı Dupont de García. "Bölgenin en şık çiftliği o, cahil sen de! Bu balo da yılın en önemli balosu."

"İzninizle Doña, en iyi balolar sokaklardaki balolardır."

"Sana göre," dedi hanımefendi, içini çekerek.

"Dışarıda üşümedin mi, Zampayita?" diye sordu gönlünü almak istercesine Laura.

"Yok, küçükhanım. İncir ağacına baktım durdum. Aziz Felipe de Jesús'un öyküsünü anımsadım. Kaba ve terbiyesiz bir çocukmuş, bu gece evden çıkarken gördüğüm kimi tipler gibi. Önünde kuru bir incir ağacı olan bir evde otururmuş. Ninesi 'Felipillo aziz mertebesine eriştiği gün bu incir ağacı çiçek açacak,' dermiş."

"Utanmıyor musun sen azizlerden böyle söz etmeye, karaoğlan!" diye sözünü kesti Señora, öfkeli öfkeli. "Aziz Felipe de Jesús, Japonları Hıristiyan yapmak için Doğu'ya gitti ve haince çarmıha gerildi. Şimdi o da bir aziz, bilmiyor musun?"

"Ninesi de bunu diyordu, sayın hanımım. Felipillo'yu öldürdükleri gün incir ağacı yeşermiş."

"Buradaki kuru," diyerek çapkın çapkın güldü Elizabeth.

"Santiago'nun gücü kimseye gereksinim duymamasından geliyordu," diye açıklamıştı Orlando San Cayetano'nun terasında. "Biz de bunun için o denli tapıyorduk ona."

Bir ay sonra çatı katında Señora Armonía Aznar'ın cesedini buldukları haberi duyuldu. Zampayita günlük yemek tepsisini kapıya bırakmadan bankadan çekini getiren memur bulmuş cesedi. Öleli henüz iki gün olmuşmuş. Henüz kokmaya başlamadan bulunmuş.

"Bütün gözler saklandıkları yerden bizi gözetliyor," dedi Laura, Virginia Teyzesinin o beylik gizemli tümcesini tekrarlayarak. Laura bu sözleri yatakta kendisi ile yastıklar arasında rahatça yatan Çin bebeği Li Po'ya söylemişti. Laura Díaz ilk balo anısını kurtarmaya karar vermişti. Kendini uzun boylu ve saydam olarak düşündü, öylesine saydammış ki tuvaleti bedeniymiş, tuvaletin altında hiçbir şey yokmuş ve zarif bir saydamlık içinde dönüyor, dönüyor, dönüyormuş, düşlerin tülü üstünü örtene dek.

V. Xalapa: 1920

"Şimdi yanıldın işte Orlando. Burada olmaz. Görüşebilmemiz için başka bir yol bul. Hayal gücünü kullan biraz. Ailemle alay etmeye kalkma, beni de kendime küçük düşürme."

Laura yeniden aile yaşamına döndü. Büyükbabasının ölümü, babasının hastalığı onu canevinden vurmuştu. Orlando'nun ayartma tekniklerini, Señorita Aznar'ın ölümünü belleğinden değilse bile anılarından silmişti. Her ikisinden de bir daha hiç söz etmedi, ne başkalarına ne de kendi kendine Belleğinin bir yerine gizlenmiş olsalar da bir daha hiç anımsamadı, eskilerin saklandığı sandığın anahtarına hiç elini değdirmedi. Evdeki acılara ve sıkıntılara bir de 'Orlando Ximénez' ile 'Armonía Aznar'ı eklemek ona dayanılmaz geliyordu. Orlando'nun Santiago'nun anısına bulaşması da bir o denli dayanılmazdı. Laura, Santiago'nun anısını saf ve dupduru saklamak istiyordu. 'Pötimetr'in en bağışlayamadığı suçu, Laura'nın hâlâ yüreğinin derinliklerinde sakladığı Santiago'nun yaşamının o parçasına leke sürmüş olmasıydı.

'Santiago babamın da yüreğinde hâlâ yaşıyor mu acaba?' diye soruyordu kendi kendine yirmi bir yaşındaki genç kız, Fernando Díaz'ın yenik yüzüne bakarak.

Bunu anlamak olanaksızdı. Muhasebe uzmanı bankacıyı yenik düşüren inme huysuz bir düzen içinde ilerliyordu: hızla ve bedeninin her yanına. Bacaklardan başlamış, tüm bedene yayılmış, en sonunda da konuşmasını etkilemişti. Laura'nın yüreğinde, giderek tekerlekli iskemleye, küçük bir çocuk gibi önünde önlük, sadık Maria de la O Teyze'nin yemeğini ağzına yedirmesine mahkûm olan, dünyaya boş gözlerle bakan babasına duyduğu yoğun acıma duygusundan başka bir duyguya yer kalmamıştı. Duyuyor mu, düşünüyor mu, çaresizlik içinde göz kırpmaktan ya da kimsenin dayanmayacağı kadar uzun

bir süre hiç gözlerini kapamadan öylece bakmanın ötesinde dış dünya ile iletişimi var mıydı? O donuk bakışlardan bunu anlamak olanaksızdı. Öyle tuhaf bakıyordu ki bir gün gözlerini kapayacak olsa sanki bir daha hiç açamayacaktı. Gözleri camlaşmış, bakışları sulanmıştı sanki. Yüz anlatımındaki tüm bu donukluğa karşın Don Fernando tuhaf bir kaş hareketi geliştirmişti. Bu kaş hareketinde, normal duruşundan öyle farklı bir anlam vardı ki Laura'yı ürkütüyordu. Kişiliğinden ona kalan tek şeyi tutan iki yay gibiydi babasının kaşları, şaşkınlık değildi onları büken, kıvıran. Hayır, sanki aynı anda hem sorguluyor hem de bir şeyler anlatmaya çalışıyordu.

Leticia ev işleriyle uğraşırken kara teyze hastanın bakımıyla ilgileniyordu. Ama zamanla kocasının bakışlarını okumayı öğrenen Leticia olmuştu; elini tutuyor ve onunla konuşuyordu.

"Kravat iğnesini takmanı istiyor, Maria de la O."

"Los Berros'a götürüp gezdirelim istiyor."

"Canı *moros con cristianos* çekiyormuş."

Annesi doğru mu söylüyordu, yoksa anlıyormuş gibi yapıp hâlâ canlı olduğuna mı inandırmak istiyordu? Maria de la O, Leticia için zor olan her işe kardeşinden önce koşturuyordu. Hastayı ılık havlular ve yulaflı sabunla temizlemek, her sabah evin efendisine, sanki işe gidecekmiş gibi takım elbise, yelek, yakası kolalı gömlek, kravat, koyu renk çoraplar, potinler giydirmek, akşamları soyup Zampayita'nın yardımıyla saat dokuzda yatağa yatırmak, bütün bu işler Maria de la O Teyze'nindi.

Laura babası için elini tutmak, çok sevdiği Fransızca ve İngilizce romanları okumaktan başka ne yapabilirdi, bilemiyordu; Fransızca ve İngilizce kitapları okurken kendisi de bu dilleri öğreniyor, böylece yaşama yenik düşen babasına bağlılığını göstermiş oluyordu. Fernando Díaz'ın fiziksel çöküşü hızla hatlarına yansıyordu. Yaşlanıyordu, ama duygularına hâkimdi. Laura yalnızca bir kez ağladığını gördü: Thomas Hardy'nin romanında, babasının bu kadar çok boğazı doyuramayacağını söylediğini duyan çocuğun intiharını okuduğunda. Bu gözyaşları Laura'yı çok sevindirmişti. Babası onu duyuyordu. Dinliyordu ve hastalığın donuk peçesinin ardında hissediyordu.

"Çık evden kızım, kendi hayatını yaşa. Onun uğruna yaşamını feda ettiğini düşünmek babanı çok üzerdi."

Annesi neden dilek-koşul kipini kullanıyordu. Señoritas Ramos'a göre bu kipin anlam kazanması için başka bir fiil kullanılması gerekirdi, varsayım gösteren bir haber kipi derdi birinci Señorita Ramos; dilek diye açıklardı ikincisi; 'senin yerinde olsaydım...'a benzer bir şey derlerdi ikisi bir ağızdan, ayrı ayrı yerlerde olsalar bile. Baba ile kızın tek paylaştıkları günü gününe birlikte olmak ama sonun ne zaman geleceğini bilmemekti. Fernando anlıyor olsaydı, Laura ona her gün yaptıklarını, Xalapa'da yaşamın nasıl geliştiğini, ne yenilikler olduğunu anlatırdı... Laura düşününce, aslında hiçbir yenilik olmadığını ayrımsıyordu. Okul arkadaşları okulu bitirip evlenmişlerdi. Kimileri taşradan ayrılmış, Mexico City'ye gitmişlerdi, çünkü kocaları onları da yanlarında başkente taşımıştı, çünkü devrim diktatörlükten daha merkezciydi, çünkü yeni toprak dağılımı ve işçi hakları taşralı zenginlere meydan okuyordu, onları çarpışmalar sırasında harap olan iç bölgelerdeki topraklarını ya da fabrikalarını terk edip korumasız kalmış taşra kentlerinden ve kırsal alanlardan uzaklaşarak, başkentte yaşamlarını yeniden düzenlemeye zorluyordu. Laura'nın bazı arkadaşları da bu nedenlerle Xalapa'dan gitmişlerdi.

Dandy Orlando ile anarşist Katalan'ın yarattığı heyecanlar da geçmişte kalmıştı, hatta Santiago'ya olan ateşli düşkünlüğü bile biraz yatışmıştı; bunların yerini birbirini izleyen saatler, günler, yıllar almıştı. Xalapa'da gelenekler pek değişmiyordu. Sanki dış dünya, kentin törelerini, sessizliğini, kanaatkârlığını –yoksa bilgeliğini mi demek gerek– etkileyemiyordu. Kent şans eseri ya da isteyerek o yıllarda yaşanan fiziksel karmaşadan nasibini almamıştı. Veracruz'da devrim, zenginlerin gözünde ellerindekini yitirme korkusu, yoksulların gözündeyse gereksinimlerini elde etme özleminden öteye gitmiyordu. Don Fernando Veracruz'dayken üstü kapalı olarak anarşist sendikacı fikirlerin Meksika'ya bu limandan girdiğinden söz ederdi, daha sonra kendi evinde hiç kimsenin görmediği Armonía Aznar'ın barınıyor oluşu Laura'nın pek anlamadığı bu kavramları somutlaştırmıştı. Okul çağının sona ermesi, arkadaşlarının evlenip ortadan yok olmaları, Laura'nınsa evlenmemiş olması ya da arkadaşlarının başkente taşınmaları, onunsa Xalapa'da kalması, Laura'yı ailenin yaşadığı bu zor günlerde annesi Leticia'nın istediği gibi normal yaşamını sürdürebilmek için kendinden küçük kızlarla arka-

daşlık etmeye zorluyordu. Bu kızların davranışları Laura'nın davranışlarıyla kıyaslandığında çok daha çocuksuydu. Bu ayrım aralarındaki yaş farkından çok, Laura'nın Santiago'nun kız kardeşi, Orlando'nun fethetmeye kalkıştığı genç kız, hasta bir babanın ve görevini yerine getirmede acımasız, hoşgörüsüz olan bir annenin kızı olmanın ona kazandırdığı deneyimlerden kaynaklanıyordu.

Laura, belki de yara alan duygularını biraz olsun yatıştırmak için fazla düşünmeden kendini hem onun olan hem de olmayan bu yaşama kaptırmıştı. Evet, bu yaşam şekli hemen elinin altındaki, en kolay yaşam şekliydi, gerisini fazla önemsemiyordu. İmkânsızı istemeyecekti, Xalapa'nın günlük yaşamının dışında bir yaşam düşünmüyordu bile. Hiçbir şeyin gümüş renkli kavak ağaçları, demirden banklar, suları yeşile çalan fıskiyeli havuzu, yosun kaplı parmaklıklarıyla, kentin en gözde parkı Los Berros'taki gezintilerin keyfini kaçırmasını istemiyordu. Parkta kız çocuklar ip atlarlar, genç kızlar bir yönde delikanlılar aksi yönde yürüyerek birbirlerine kur yaparlar, kimileri hiç çekinmeden göz göze bakışırlar, kimileriyse utanarak bakışlarını kaçırırlardı, ama hepsi de bu birkaç saniyelik görüşme fırsatını değerlendirmek isterdi. Aslında bu fırsatlar verdikleri heyecan ya da kişinin sabrı izin verdiği oranda birçok kez yinelenebilirdi.

"Juárez Parkı'nda elinde bastonla dolaşan adamlara dikkat edin," diye kızlarını uyarırdı anneler. "Kötü niyetli olur bu kişiler."

Revaçta olan bir başka açık hava buluşma yeri de bu Juárez Parkı'ydı. Parkın kayın ağaçları, hintdefneleri, *araucarialar*, jakarandalarla örtülü serin ve mis kokulu yollarında paten kaymak; kurulan kermeslere katılmak; havanın açık olduğu günlerde parktan olağanüstü güzellikteki Pico de Orizaba Tepesi'ni, Meksika'nın en yüksek volkanı Citlaltépetl Dağı'nı seyretmek Xalapalılara bağışlanmış ufak lükslerdi. Citlaltépetl'in günün belirli saatlerinde ya da yılın belirli dönemlerinde kendine özgü bir büyüsü vardı. Sanki ışığın geliş yönüne göre bu görkemli dağ hareket eder, yer değiştirirdi: Saydam şafakta yakınlaşır, öğle vaktinin sisli güneşinde uzaklaşır, yağmur çiselediğinde örtünür, gurup vakti –ikinci gündoğumu– en görkemli görüntüsüne bürünürdü. Geceleriyse herkes bilirdi ki bu yüce dağ Veracruz göklerinde görünmeyen

bir yıldız olurdu. Gökyüzü zaten Citlaltépetl Dağı'nın koruyucu meleğiydi.

Meksika'da yağmurun soluk aldırmadığı günler vardır. Böyle günlerde Laura hiçbiri yaşıtı olmayan arkadaşlarıyla (adlarını bile unutmuştu) parktan çıkar, kendilerini bir sağa bir sola atarak ıslanmamak için saçakların altına sığınırlardı. Yine de böyle günlerde, yağmurun ılık çatılarda çıkardığı sesi, bitkilerin fısıldaşmasını dinlemek çok hoş olurdu. Sonra, akşam serinliğinde yağmur sularıyla yıkanan yollar lale ve fulya kokusuna boğulurdu. O saatlerde gençler piyasaya çıkardı. Yedi-sekiz arası 'pencere sefası' saatiydi: Sevgililer, özellikle açık bırakılan balkon kapılarının önünde buluşur, konuşurlardı, kocalar sanki karılarına bağlılıklarını yenilemek, duygularını tazelemek istercesine –dünyanın hiçbir yerinde böyle olmayabilir ama Xalapa'da çok doğaldı– özbeöz karılarına kur yaparlardı 'pencere sefası' saatlerinde.

Meksika Devrimi'nin ve Avrupa'daki savaşın aynı anda doruğa erişip sona yaklaştığı o yılların en büyük yeniliği sinemaydı. Silahlı çarpışmalar durulmaya başlamıştı: Alvaro Obregón'un Celaya'da Pancho Villa karşısında kazandığı büyük zaferden sonra artık çarpışmalar hafif sürtüşmelerden ileri gitmiyordu. Villa'nın güçlü Kuzey Bölüğü bölünmüş, kanun kaçaklarının sığındığı önemsiz çetelere dönüşmüştü. Venustiano Carranza'nın zaferinin hemen ertesinde tüm isyancı gruplar destek, uzlaşma, avantajlar ve bir ideal –tıpatıp da bu sırayı izleyerek– arayışı içine girmişlerdi. Anayasal Ordu ve 1917 yılında yürürlüğe giren *Carta Magna* –gazeteler yeni anayasayı bu adla anıyorlardı– Xalapa Gazinosu'nda akşamüzerleri toplanan kentin saygın beylerinin en gözde araştırma, tartışma konusu olmuştu, bir yandan da sürekli korku kaynağıydı.

"Eğer toprak reformu harfi harfine uygulanırsa bizi mahvederler," diyordu Córdobalı genç dansözün horoz ve tavuk muhabbetinden başka bir şey bilmeyen babası.

"Yapmazlar. Ülke halkı ne yiyecek? Üretim büyük toprak sahiplerin elinde," diye fikir yürütüyordu kızıl saçlı, edepsiz genç tenisçinin babası.

"Ya işçi hakları?" diye üçlüyü tamamlardı yakışıklı Fransız zuhaflarının hasretini çeken hanımefendinin kocası. "Ya anayasada, boğanın sırtına saplanan kargılar gibi sıralanan işçi haklarına ne demeli?"

"Silahını kuşanan İsa gibi, efendim."

"Kızıl Taburlar, *Casu del Obrero Mundial*...[1] Sizi temin ederim Carranza ile Obregón komünist, Lenin ve Troçki'nin Rusya'da yaptığını bunlar da burada yapacaklar."

"Beyler, bunların hiçbiri burada uygulanamaz. Görürsünüz."

"Peki bir milyon ölü neye yarayacak, beyler?"

"Sizi temin ederim ölenlerin yarısından çoğu meyhane kavgalarında ölmüştür, savaş alanında değil."

Gazinodaki tartışmalardan hepsi çok keyif alıyordu, ama Abitia kardeşlerin devrimci çatışmalar sırasında çektikleri film Salon Victoria'da gösterildiğinde tüm bu kültürlü beyler filmi protesto ettiler. Kimse çarıklıları ellerinde tüfekle görmek istemedi. Sinema dediğin İtalyan sinemasıydı. Beyazperdede heyecan ve güzellik İtalyan divalarıyla vampirlere yaraşırdı; toplum *Pina Menichelli, Italia Almirante Manzini, Giovanna Terribili Gonzalez*'le, pırıl pırıl çukura kaçmış gözleri, kalkık kaşları, elektriklenmiş gibi dikilmiş saçları, şehvetli dudaklarıyla trajik el hareketleri yapan muhteşem kadınlar ve jönlerle ağlayıp, onlarla gülmeliydi. Salondakiler Kuzey Amerika'dan gelen ilk görüntülere de karşı çıktılar. Gish kardeşler ağlarken neden yüzlerini saklıyorlardı, Mary Pickford neden dilenci giysileriyle dolanıyordu? Yoksulluk görmek isteyenlere sokaklar yetmiyor muydu? Heyecanlanmak istemeyenler evlerinde otursunlardı.

Evler Laura'nın ve tüm taşra sosyetesinin yaşamında vazgeçilemez mekânlardı. Sürekli ama her aile için ayrı ayrı, neredeyse sıraya konularak 'davetler' verilirdi. Yemekten sonra da masanın etrafına oturup tombala, yedi buçuk gibi oyunlar oynanırdı. Mutfak töreleri gene evlerde korunuyordu. Genç kızlar 'şöyle eteğini tut, biraz kaldır' diye dans etmeyi evlerde öğrenirler; önemli balolar, vaftiz toplantıları, Noel'den hemen önce Çocuk İsa için yapılan toplantı, Noel gecesi ayini için hazırlıklar hep evlerde yapılırdı. Noel kutlamalarının arkasından karnaval ve kıyafet balosu gelirdi. Daha sonra da Señoritas Ramosların yıl sonu gösterilerinde sahnede bağımsızlığı ilan eden Rahip Hidalgo'nun ya da Guadalupe Bakiresi'yle anlaşma yapan yerli Juan Diego'nun yeniden canlanışı temsil edilirdi. Bütün bu kutlamaların arasında en

[1] Dünya İşçi Odası: Devrim sırasında kurulan en güçlü işçi sendikası. (Çev.)

önemlisi gazinodaki baloydu. İşte o gün tüm yerel sosyete bir araya gelirdi.

Laura'ya sorsalar, baloya gitmektense evde kalmayı yeğlerdi. Yalnızca anne ve babasıyla beraber olmak için de değil. Katalan anarşistin ölümünün ardından çatı katına kilit vurulmuş ve gene bu günlerde Laura çocukluktan çıkıp genç kızlığa ilk adımı bu evde atmıştı. Nedense bu evde sürdürdükleri keyifli yaşamın fazla uzun süremeyeceğini sezmişçesine evin her köşesi gözünde ayrı bir değer kazanmıştı. Catemaco'da büyükbabanın evi, Veracruz'da bankanın üst katında denize bakan ev ve şimdi Xalapa'da, Lerdo Sokağı'ndaki tek katlı bu ev... Ömrü boyunca daha kaç evde yaşayacaktı? Bundan sonra yaşayacağı evleri gözünde canlandıramazdı elbette. Ama dünkü evleri anımsayabilir, bugün yaşadığı bu evi belleğine kazıyabilirdi. Ancak böylece belirsiz, önceden kestiremeyeceği gelecekteki yaşamı için çocukluğunun geçtiği göl kenarındaki ev kadar güvenli sığınaklar hazırlayabilirdi. İstediği kadar kendi kendine 'ne olursa olsun gelecek bugünden farklı olacaktır' derse desin, Laura yirmi bir yaşında gözünde canlandıramazdı geleceği. Değişik bir yaşam düşünürken kötü olayları aklına getirmek istemiyordu. Başına gelebilecek en kötü olay babasının ölümü olurdu. En acıklısı da Hilda ve Virginia teyzeler gibi, baba evinde kök salmak ve bakireliklerinin nedeni ortadan kalktıktan sonra da ücra bir köy köşesinde unutulup kalmak olur diyecekti... Evet teyzeleri evde kalma nedeni olarak Don Felipe Kelsen'i yalnız bırakamayacaklarını bahane etmişlerdi. Büyükbaba çoktan ölmüştü, şimdi boş kalan evde Hilda Teyze piyanosunu yalnız başına çalıyor, Virginia Teyze sayfalar dolusu, kimsenin okumayacağı şiirlerini biriktiriyordu. Maria de la O Teyze gibi bir başkasına yardım ederek yaşamak öbür teyzelerinin yaşamından çok daha iyiydi.

"Sensiz ne yapardım Maria de la O?" derdi sık sık içtenlikle, yorulmak bilmez *mutti* Leticia.

Laura daha önce Santiago'nun Veracruz'daki odasını ezberlediği gibi şimdi de gözlerini yumduğunda avluları, koridorları, Marsilya tuğlaları döşenmiş yerleri, palmiyeleri, eğreltiotlarını, maun dolapları, aynaları, sütunlu karyolaları, su küplerini, tuvalet masasının üstünde duran ibriği, çamaşırlığı, annesinin mekânı nane ve maydanoz kokan mutfağı görebiliyordu.

"Büyükannen Kelsen gibi içine kapanma," diyordu Leticia, ama o da kendi hüzünlü bakışlarını saklayamıyordu artık. "Çık, gez arkadaşlarınla. Eğlen. Daha yirmi bir yaşındasın."

"Yani, artık yirmi iki yaşındasın mı demek istiyorsun, *mutti*? Sen benim yaşımdayken beş yıllık evli bir kadındın ve ben doğmuştum – hayır, sorma, *mutti*, hoşuma giden bir genç yok."

"Tüm başımızdan geçenler yüzünden mi seni aramıyorlar, yani?"

"Hayır, *mutti*, asıl ben onlardan kaçıyorum."

Sanki nereden geldiği bilinmeyen bir değişim rüzgârına tutulmuşlar gibi Laura'nın o sıralar arkadaşlık ettiği bütün kendinden küçük kızlar çocukluklarını uzatma kararı almışlardı. Gerçi, arada bir ufak tefek ödünler veriyorlardı, ama hiçbiri büyümek, olgunlaşmak istemiyordu gerçekten. Kendilerine 'küçük penguenler' adını takmışlardı ve on sekiz yaşına yakışmayacak yaramazlıklarını sürdürüyorlardı. Parkta delikanlıları tavlamak için piyasaya çıkmadan önce yanaklarını pembe pembe yapmak için ip atlıyorlar, Los Berros'ta tenis oynamaya gitmeden uzun uzun öğle uykusuna yatıyorlar, karnavalda erkek arkadaşlarının kılıkları ile çocukça dalga geçiyorlardı.

"Sirkte mi çalışıyorsun?"

"Kıyafetimi aşağılama. Görmüyor musun? Prens oldum ben."

Bol bol yedikleri '*şeytanlar*'ların –içi çikolatalı kek dışı kozhelvası kaplı, her yandan pastane kokuları gelen bu kentin en lezzetli tatlılarından biri– kazandırdığı kiloları atmak için Juárez Parkı'nda paten kayıyorlardı. Señoritas Ramosların yıl sonu gösterilerine katılıyorlardı, Ramosların iki ayrı insan olduklarını görebilmek için tek fırsat bu gösterilerdi. Bir Señorita Ramos gösterileri yapacakları denetlerken öbürü perde arkasında kızları azarlayarak dolaşırdı.

"Başıma öyle tuhaf bir şey geldi ki Laura. Sahnede Meryem Ana'yı oynuyordum, birden sıkıştım. Señorita Ramos'un perdeyi kapatması için korkunç el ve yüz hareketleri yapmam gerekti. Hemen tuvalete koşup çişimi yaptım, sonra da yine sahnede Meryem Ana oldum."

"Evdekiler benim oyunlarımdan, kıyafet değiştirmemden usandılar, Laura. Beni izlemesi için babam bir seyirci kiraladı, ne dersin bu işe!"

"Çok kendini beğenmişsin, Margarita."

"N'apim, oyuncu olmaya karar verdim."

Hepsi birlikte balkona çıkıp Fransız stili kepleri, omuzlarında silahları, parlak düğmeli üniformaları, daracık pantolonlarıyla geçit törenine katılan askeri okul öğrencilerini izliyorlardı.

Bankadan haber geldi, evi eylülde, gazinodaki balodan sonra boşaltmaları gerekiyordu. Don Fernando'ya emekli maaşı bağlanacaktı, ama tabii ki artık bu evde oturamazlardı; ev yeni gelecek müdüre verilecekti. O günlerde bir de Doña Armonía Aznar'ın oturduğu çatı katına bir plaket konmuştu. Díazlar evi boşaltmadan önce bu plaket de bir törenle açılacaktı. Meksika sendikaları kendilerine para yardımında bulunan, Devrim sırasında Kızıl Tugaylar ve *Casa del Obrero Mundial* arasında iletişimi sağlayan, dahası aranan sendikacıları bu evde, banka müdürünün evinde saklayan cesur yoldaşlarını onurlandırma kararı almışlardı.

"Bundan senin haberin var mıydı, *mutti*?"

"Hayır Laura. Ya senin abla?"

"Yo, nerden olsun!"

"Bazen her şeyi bilmemek daha iyi, öyle değil mi?"

Üçü de Don Fernando gibi saygın bir kişinin bile bile kendi çatısı altında hükümet karşıtı hareketlere izin verdiğini düşünmek istemiyordu, hele hele oğlu Santiago'nun 1910 Kasım'ında kurşuna dizilmesinden sonra. Laura bunları aklından geçirirken Orlando Ximénez'in gerçeği bildiğini ve anarşist sendikacılarla Doña Armonía arasındaki bağlantıyı onun sağlamış olabileceğini düşündü. Ama hemen bu kuşkusunu yersiz buldu; 'Yakışıklı', 'Dandy' Orlando... Ama belki de bu yüzden böyle bir iş için en uygun insandı? Laura içinden gelerek güldü, daha yeni bitirmişti babasına Orczy Baronesi'nin *The Scarlet Pimpernel*'ini okumayı ve işte zavallı Orlando'yu Meksikalı bir Pimpernel olarak hayal etmeye başlamıştı bile, gece külahlı gündüz silahlı der gibi gece dandy, gündüz anarşist... Ve sendikacıları kurşuna dizilmekten kurtarıyor.

Okuduğu romanlardan hiçbirisi Laura'yı yaşamının bundan sonraki öyküsünü yazmıyordu. Leticia ile Maria de la O Fernando'nun emekli maaşına uygun bir ev aramaya koyul-

dular. Üvey abla bu durumda Hilda ve Virginia'nın Catemaco'daki çiftliği satıp o parayla Xalapa'da bir ev almalarının ve hep birlikte yaşamalarının yapılacak en uygun iş olacağını ilan etti.

"Peki, niye Catemaco'ya dönmüyoruz? Sonuçta hepimiz orada yaşadık... ve mutluyduk," dedi Leticia, annesi gibi iç çekmemişti her şeye karşın.

Bekâr ablalar Hilda ve Virginia denkler, kitap kutuları, mankenler, kuş kafesleri, hatta Steinway piyano ile Xalapa'daki evin kapısında bitince Leticia'nın sorusu havada asılı kaldı.

İnsanlar bu garip taşınmayı izlemek için Lerdo Sokağı'na doluşmuşlardı. İki kız kardeş toz içinde, büyük hasır şapkaları kurdelelerle boyunlarına bağlı, yüzleri tozdan korunmak için tüllerle örtülü, bilmem ne zaman sona ermiş bir savaştan kaçan mülteciler gibi eşyalarıyla birlikte katırların çektiği bir arabaya binip gelmişlerdi.

Öyküleri kısaydı. Veracruzlu toprak reformu yanlıları silahlarıyla Kelsenlerin çiftliğini ve bölgedeki tüm öbür çiftlikleri basmışlar, hepsini kooperatif ilan etmişler ve mal sahiplerini sepetlemişlerdi.

"Size haber bile veremedik,"dedi Virginia Teyze. "Ve işte kalktık geldik."

Eylülde, gazinodaki balodan sonra evin boşaltılması gerektiğinden haberleri yoktu. Hasta kocası, ufukta evlenme şansı görünmeyen Laura, bir de üstüne ablaları gelince Leticia dayanamadı ve boşandı. Evleri kamulaştırılan ablalar şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Leticia gözyaşlarını önlüğüyle silerek özür diledi ve yeni gelenleri içeri davet etti. O gece Laura'nın odasında, Maria de la O Teyze yeğeninin yatağına oturdu, saçlarını okşayarak:

"Sıkma canını, kızım. Bana baksana. Benim hayatımı düşün, hiç de kolay olmadı, hele annemle yalnız yaşarken. Ama biliyor musun? Dünyaya gelmek her zaman bir kıvanç kaynağıdır, hüzün ve sefalet içinde döllenmiş olsan bile. Dışardaki hüzün ve sefaletten söz etmiyorum, kişinin içindeki sefaletten söz ediyorum. Dünyaya gelir gelmez geliş nedenin siliniyor, doğmak her zaman bir şenlik, ben de bu dünyadan geçişimi kutlamaktan başka bir şey yapmadım ömrüm boyunca, nereden gelmişim, ne olmuş, nasıl, nerede doğurmuş annem beni, babam ne yapmış aldırmadan... Biliyor musun? Büyükannen

Cósima her şeyi düzeltti, ona çok şey borçluyum ve çok sevdiğim bir insan; ama o olmasaydı da sevinirdim dünyaya geldiğime. Yaşamı yüceltmek için dünyaya geldiğimi biliyorum ve böyle sürdüreceğim geri kalan yaşamımı, her türlü güçlüğe göğüs gererek, anasını satayım. Böyle ağzımı bozduğum için kusuruma bakma, ne de olsa bir süre ağzı bozukların arasında yaşadım..."

Maria de la O, güleç yüzünü, sanki yeğenini daha iyi görmek istermişçesine, Laura'nın başından uzaklaştırdı. Sanki teyzecik sıcaklığı ve neşeyi hep dudaklarında ve gözlerinde taşıyordu.

"Resmi tamamlamak için bir şey daha Laurita. Büyükannen gelip beni buldu, sizinle yaşamam için beni evine getirdi. Beni kurtardı, bunu yinelemekten usanmayacağım. Ama annemle ilgilenmedi, sanki seni kurtarmak yeterli, annen ne hali varsa görsün der gibisine. Annemle baban Fernando ilgilendi. Fernando annemi arayıp bulmasa, ona yardım etmese, ona para verip onurluca yaşlanmasını sağlamasa hali nice olurdu bilmem. Açık konuşacağım, bağışla, ama yaşlı bir orospunun yaşamından daha acıklı bir yaşam olamaz. Yani bütün bunları söylerken sana demek istiyorum ki: önemli olan yaşıyor olmak ve nerede yaşadığın. Bu evi de, bu evde yaşayanları da kurtaracağız, Laura. Senin kimsenin saymadığı kadar çok sayıp, sevdiğin Maria de la O Teyzen sana söz veriyor. Sana verdiğim bu sözü hiç unutmayacağım!"

Maria de la O, fazla şişmanladığı için hareketlerinde zorlanıyordu. Laura'nın sakat babasını tekerlekli iskemlesinde gezdirmeye götürdüğünde insanlar bir kötürümle koyu renkli melezin oluşturduğu bu çifte acımaktan çekindikleri için gözlerini başka tarafa çeviriyorlardı. Şiş ayaklı melez ise aldırış etmeden gezilerini sürdürüyor, genç ve sağlıklı insanların keyiflerini kaçırıyordu. Maria de la O'nun direnci tüm engellerden daha güçlüydü ve dört kız kardeş el ele verip Hilda ve Virginia'nın gelişlerinin ertesi günü yeni bir ev bulmak için kolları sıvadılar. Bununla da kalmayıp yeni evlerini pansiyon olarak işletmeye, böylece masrafları karşılamaya karar verdiler. Herkes kendi üzerine düşeni yapacak, Fernando'ya iyi bakacaklardı.

"Sen de hiç merak etme, Laura," dedi Hilda Teyze.

"Hiç eksiklik duymayacaksın," diye ekledi Virginia Teyze.

(...Merak etmiyorum, sevgili teyzelerim, *mutti*, hiçbir eksiğim olmayacağını biliyorum. Ben bu evin küçük kızıyım, yirmi bir yaşımda değil hâlâ yedi yaşımdayım, savunmasızım ama korunuyorum. İlk ölümden, ilk acıdan, ilk tutkudan, ilk öfkeden önceki gibiyim. Bütün bunlar oldu ve geçti, olanları gördüm, tanıdım, üstesinden geldim. Şimdi yaşadıklarım yönlendiriyor beni. Acıyla, tutkularla, öfkeyle, ölümle yaşamayı ve bütün bunlara karşın yaşamayı öğrendiğimi sanıyorum. Ama kaldıramayacağım bir şey var: kendi gözümde küçük düşmek. Başkalarının, o budala kızların, koruyucu teyzelerimin, bilincini yitirmemek için hiçbir tutkuya izin vermeyen *mutti*'nin gözünde değil. Kendimi küçümseyerek yaşayamam. Evet, bir yanda *mutti*, salim kafayla ev işlerini yürütebilmek için hiçbir aşırılığa izin vermiyor. Bu işleri o yürütmezse ev, çocukların Mocambo plajında yaptıklar kumdan şatolar gibi yerle bir olur. İşleri o yürütmese kim yürütecek? Öbür yanda ben, Laura Díaz, kendimi düşünüyorum, kendimi kendi yaşamımdan uzakta, sanki bir başkasının yaşamında hissediyorum. Sanki başka bir Laura evinden bu denli uzakta yaşayan Laura'ya, bana bakıyor. Bu duygular sağlıklı mı? Hem bu evin insanlarını bu denli düşünmek hem de onlardan bunca uzak olmak, Thomas Hardy'nin romanındaki çocuk gibi onlara yük olduğum için kendimi suçlu hissetmek. Hepsi seviyor beni, ama söylemeseler de artık onlara yük oluyorum, ekmeğini yediği eve ekmek getirmeyen yirmi iki yaşına gelmiş koca bir bebeğim, felçli babasına kitap okuduğu için kendini bir iş yapmış sanan kocaman bir kız. Onları sevdiğim için onlar da beni seviyorlar. Dağıttığım sevginin karşılığıyla mı yaşayacağımı? Hayır bu yeterli değil. Annemi sevmem yetmez, babama, kaybettiğim ağabeyime acımam yetmez. Acılarıma sahip çıkmak, evdekileri sevmem başka sorumluluk yüklenmememi haklı çıkarmıyor. Artık onları benden sorumlu olmaktan kurtarmam, onlara sevgimden başka şeyler vermem, acıma duygusunun ötesine geçmem gerek. Her zaman onları düşünmeyi sürdürmek, ama onların benim için üzülmemelerini sağlamam gerek. Fernando babacığım, *mutti* Leticia, Hilda, Virginia, Maria de la O teyzelerim, Santiago sevgilim, sizden ne anlayış bekliyorum ne de yardımlarınızı, size bağımlı olmadan sizinle beraber olmak için, sizler için ne yapmam gerekiyorsa yapacağım.)

Juan Francisco López Greene, çok uzun boylu –bir seksenin üstünde–, çok esmer, yüzünde hem Meksika yerlilerinden hem de kara ırktan izler taşıyan –dudakları kalın ama burnu ince, saçı kıvırcık ama teni durgun sular gibi pürüzsüz ve Çingenelerinki kadar karanlık– bir adamdı. Gözleri koyu sarı bir denizdeki yeşil adaları andırıyordu. Geniş ve dik omuzları arasından olduğundan daha da uzun görünen güçlü bir boyun uzanıyordu. Kolları uzun, elleriyse bir işçinin elleri gibi iriydi. Gövdesi kısa, bacakları upuzun, ayakları giydiği maden işçisi botlarından da daha büyüktü.

Güçlüydü, acemiydi, duyguluydu, farklıydı.

Gazino balosuna soylu bir ailenin, o sıralar işçi sınıfını destekleyen genç avukatın oğlu Xavier Icaza ile gelmişti. Toplumun farklı bir kesiminden gelen bu adamı Xalapa'nın iyi ailelerinin arasına bu genç avukat sokmuştu.

Icaza parlak ama sıra dışı kişiliği olan bir gençti. Avangard şiirler, pikaresk öyküler yazıyordu. Kitaplarını gökdelenler, uçaklarla dolu kübist resimler süslüyordu. Şiirleri yazarının arayış içinde olduğu çağdaş hızı yansıtıyor, romanları ise Francisco Quevedo'nun, Lazarillo de Tormes'in üsluplarını çağdaş Mexico City'ye taşıyordu. "Mexico City öyle bir kent ki," diye anlatıyordu, yıllık gazino balosunda bir grup davetliye Icaza, "köylerden gelen göçmenlerle dolup taşıyor, büyüyor, büyüyor, büyümekten başka bir şey yapmıyor." Sonra Xalapalı işadamlarına göz kırparak, "Şimdi ucuz ucuz Colonia Hipódromo'da, Colonia Nápoles, Chapultepec Heights, Lama Parkı'nda, hatta Desierto de los Leones'de bir yer almanın tam zamanı, göreceksiniz arsa fiyatları nasıl yükselecek, aptallık etmeyin," diyor, dişlerini göstererek çapkın çapkın gülüyordu. "Yapın yatırımınızı bugün."

Icaza'ya fütürist, yaygaracı, dadacı diye adlar takmışlardı. Bu sözcükler o zamana dek Veracruz'da kimsenin duymamış olduğu adlardı, Icaza bu yenilik rüzgârlarını saygınlığını kanıtlamak istercesine, küstahça, üstü açık, sarı renkli Issota-Fraschinisi içinde gittiği her taşra kentine, kasabasına taşıyordu. Ana Guido'ya evlenme teklif etmişti. Kızın ailesi bir türlü karar veremeyince, Xavier Icaza bir pazar ayini sırasında güçlü italyan arabasını katedralin merdivenlerinden yukarı sürdü. Bu arada merdivenleri çıkan motorun homurtusuna, genç ve parlak avukatın has... ve benzeri sözcükler savuran gür sesi eşlik ediyordu. Son basamakta arabasını güçlükle

durdurduktan sonra haykırarak oraya Anita ile evlenmeye geldiğini, hiç kimsenin buna engel olmaya gücünün yetmeyeceğini cümle âleme ilan etti.

"Ben hayal tacirliği yapmıyorum," diye açıklıyordu genç avukat eski tanıdıklara, gazino balosunda. "Karşılıklı anlaşmadan söz ediyorum. Devrim tüm uyuyan güçleri uyandırdı, yerli ticaret ve sanayi sektöründe ülkenin yabancılara peşkeş çekilmesinden boğulan ne kadar tacir ve sanayici varsa, eski Porfirio bürokrasisinde yükselememiş ne kadar memur varsa... Hele hele topraksız köylüler ve örgütlenerek seslerini duyurmak isteyen işçiler artık uyandı. Rio Grande fabrikalarında, Cananea maden ocaklarında diktatöre karşı ilk ayaklananlar kimdi? İşçiler."

"Madero onlara ayrıcalık tanımadı ama," dedi Córdobalı genç horoz dövüştürücünün babası.

"Çünkü Madero anlamamıştı" diye karşı çıktı Icaza. "Oysa, korkunç Victoriano Huerta, Madero'nun katili, işçi sınıfının desteğini almayı bildi, 1 Mayıs'ta o zamana dek gerçekleştirilmiş mitinglerin en büyüğüne izin verdi. İşçilerin sekiz saatlik işgünü, haftada altı gün çalışma gibi isteklerini kabul etti, ama sendikalar demokratik örgütlenme isteyince iş değişti tabii. Liderlerini tutukladı ve sürgüne gönderdi. Sürgüne gönderilen sendikacılardan biri de arkadaşım Juan Francisco Greene, size tanıtayım. Bu Greene soyadından İngiliz olduğunu sanmayın. Tabasco'da herkesin adında bir Greene vardır, çünkü ataları İngiliz korsanlarıdır, ama anneleri ya bir Meksika yerlisidir ya da bir zenci. Öyle değil mi, sen söyle?"

Juan Francisco gülümseyerek başıyla evet işareti yaptı. "Laura sen kültürlü bir kızsın, arkadaşımı sana emanet ediyorum," dedi Icaza kararlı ama zarif bir anlatımla yanlarından ayrılmadan önce.

Laura bu yeni gelenin, bir keresinde Córdobalı toprak ağasının dediği gibi San Cayetano balosunda yerden bitercesine ortaya çıkan 'silahlı İsa' kadar taşra geleneklerinin yabancısı ve ayağındaki küt burunlu, altı demirli maden işçisi botları kadar kaba olacağını, konuşmasınınsa, hani birilerini taş yağmuruna tutarken aralıklarla taşlar bir gelir bir durur ya, işte öyle kesik kesik olacağını düşünürken, düzgün, sakin, kulağa hoş gelen her sözcükte inancının güçlülüğü sezilen bir ses duyunca şaşırdı. Evet, Juan Francisco López Greene

inançlıydı ve bu yüzden o denli yumuşak ve alçak sesle konuşabiliyordu.

"Xavier Icaza'nın dedikleri doğru mu?" diye sorarak sohbeti başlatmak istedi Laura.

"Evet. Artık bizi kullanmak istediklerini biliyorum," dedi sözcüklerin üzerine basa basa.

"Kimi kullanmak istiyorlar?" diye sordu bu kez Laura, yapmacıksız.

"İşçileri."

"Sen işçi misin?" diye yeni bir soruyla dikildi López Greene'in karşısına. Ona 'sen' diye hitap etmişti, biraz buna gücenmeyeceğini düşündüğü için, ama daha çok *señorita*'lığı ya da sizli bizli konuşmayı bir yana bırakarak ona eşiti gibi davrandığını göstermek için. İçinde, aklına kötü şeyler getiren Orlando'nun yanında hiçbir zaman hissetmediği, biraz yabansıl, biraz hayvansı tuhaf bir duygu vardı. Kuvvetli, haz verici ama uçarı bir duygu.

Becerememişti. "Tehlike de zaten burada, Señorita. Zor ama bu tehlikeyi göze almalıyız."

('N'olur bana sen de,' diye yalvardı içinden Laura, 'benimle senli benli konuşmanı istiyorum, bana señorita deme, bir kezcik olsun kendimi farklı hissetmek istiyorum, bir erkek bana bilmediğim, beklemediğim, ondan isteyemeyeceğim şeyler söylesin, yapsın istiyorum. Bu istediklerimi ona söyleyemem, onun içinden gelmeli, bundan sonra olacaklar buna bağlı, basit bir sen ya da siz...')

"Hangi tehlike, Señor Greene?" Laura bu kez sizi denedi.

"Bizi kullanmaları Laura."

Kızın renk değiştirdiğinin ayrımına varmadan (ya da görmemezlikten gelerek), '*biz*'in de '*onlar*'dan yararlanabileceğini ekledi sözlerine. Laura o anda bu adamın büyük bir doğallıkla kucakladığı, bir topluluğa, işçileri, mücadele verenleri, yoldaşları içine alan bu tuhaf çoğula ısınıverdi.

"Icaza'nın beklentileri yok. Benim var," diyerek ilk kez gülümsedi Juan Francisco. Sözlerinde biraz hınzırlık seziliyordu, ama daha çok hafif bir alay var diye geçirdi aklından Laura. "Benim var."

Ümitlendiğini söylüyordu çünkü yeni anayasa, Meksikalı köylüler ve işçilere yeni haklar tanıyordu. Carranza, işçiler ve yerlilerle karşı karşıya geldiğinde keçi sakalı diken diken olan eski bir çiftlik sahibiydi. Oysa Obregón akıllı ama fırsat-

çı bir yerli-İspanyol kırmasıydı, hem Tanrı'yla hem de Şeytan'la anlaşabilir, hatta Şeytan'ı Tanrı olduğuna inandırabilir, Tanrı'ya ise Şeytan'ı kuruntu etmemesini söyleyebilirdi. Öylesine şeytandı ki Lucifer yanında halt etsindi. Sonuçta yargıçlık yapacak, kararları verecek olan da General Obregón'du elbet: Sen Şeytansın. Anayasa işçilere haklar tanıyor ve köylüye toprak veriyor, *'biz'* olmadan –devam et, devam et, diyordu içinden Laura– *'onlar'* devrimi beceremezler, ne de iktidarda kalabilirler...

Laura'yı dansa kaldırdı. Laura yüzünde acı bir anlatımla, ayakkabıları basılmaktan rezil olmuş, gülmekten kendini alamıyordu, balkona çıkıp konuşmalarına devam etmelerinin daha iyi olacağını söyledi sendika yöneticisine. O da gülerek, haklı olduğunu ne Tanrı'nın, ne de Şeytan'ın onu dans salonları için yaratmadığını söyledi... Eğer *'biz'*in neler yaptıkları Laura'yı ilgilendiriyorsa, balkonda ona devrim sırasında işçilerin mücadelelerini nasıl örgütlediğini anlatabilirdi. Herkes devrimi bir yerli seçkin grubun ve onların peşine takılan köylü gerillaların yaptığına inanıyor, olayların aynı anda fabrika ve maden ocaklarında başladığını unutuyordu. Rio Blanco'da ve Cananea'da işçiler kızıl taburlar oluşturmuş, Huerta'nın dikta rejimine karşı savaşmışlardı. Mexico City'de, aristokratların eski Jokey Kulübü'nün bulunduğu Azulejos Sarayı'na Casa del Obrero Mundial yerleşmişti. Huerta'nın polisleri *'biz'*i nasıl sıkıştırdı, nasıl tutukladı, sarayı nasıl ateşe verdi, *'biz'*i kaçmak zorunda bıraktı ve General Obregón nasıl *'biz'*e kucak açtı...

"Dikkat!" diye Laura ve Juan Francisco'ya katıldı Icaza. "Obregón tilki gibi kurnazdır. İsyancı köylülere, Zapata'ya ve Villa'ya darbe indirmek için işçilerin desteğine ihtiyacı var. Proleter Meksika'dan söz ediyor ama asıl aradığı işçileri köylü ve yerli Meksika'nın üzerine saldırtmak, çünkü onun da aralarında olduğu devrimin yerli liderlerine göre köylüler ve yerliler geri kalmış, yobaz, dindar, boyunlarına astıkları muskalarla boğazları sıkılmış, kiliselerde çok fazla tütsü koklamış insanlar. Dikkatli ol, aldatılmayasın, Juan Francisco, çok dikkatli ol..."

"Ama haksız da değiller," dedi Juan Francisco. "Köylülerin şapkalarında Meryem Ana'ın sureti var, ayine dizleri üzerinde sürünerek giderler, köylüler modern değiller, onlar hem Katolik hem de taşralı, sayın avukat."

"Bana avukat deyip durma, Juan Francisco, yoksa yumruk yumruğa girişeceğiz. Hem de böyle hırboluk etme. Sosyeteden hoşuna giden bir genç kız tanıyınca ona 'sen' de, kocaoğlan. Gerici, geri zekâlı, eski kafalı bir köylü gibi davranma," diyerek bir kahkaha attı Xavier Icaza.

Ama Juan Francisco tüm ciddiyetiyle köylüıerin gerici, kızıl tugaylarda savaş veren on beş bin işçiyle, Casa del Obrero Mundial'e üye olan yüz elli bin kentli işçinin ise gerçek devrimci olduklarında ısrar ediyordu. Böyle bir hareket Meksika'da ne zaman görülmüştü?

"Çelişkilere örnek mi istiyorsun, Juan Francisco?" diye sözünü kesti Icaza. "Celaya'da köylü Pancho Villa'yı yenmek için Obregón'un saflarına katılan Yaqui yerlilerini düşün. Yavaş yavaş alışmaya çalış dostum. Devrimler çelişkilerle doludur, hele devrim Meksika gibi bol çelişkili bir ülkede olursa, insan çıldırabilir," diye yakındı Icaza. "Tıpkı Laura Díaz'ın gözlerine bakınca başına gelecekler gibi. Kısacası, López Greene, devrimden sonra Carranza ve Obregón iktidara gelince kızıl tugaylara verdikleri sözü tuttular mı, fabrikalarda yerli yönetimi kabul edip yabancı kapitalistleri kapı dışarı ettiler mi?"

Juan Francisco karşı çıkmaya kalkışmadı. '*Biz*'in hükümetle gerilim içinde olacağını, ama '*biz*'in temel inançlardan ödün vermeyeceğini, '*biz*'in Meksika'da gelmiş geçmış grevlerin en büyüğünü yaptığını, '*biz*'i resmi işçi hareketinin kuklalarına çevirmek için devrim hükümetinin baskı yaptığını, ama '*biz*'in tüm baskılara karşı direndiğini, pazarlık ettiğini, Carranza'yı çıldırttığını söyledi. Carranza '*biz*'i nasıl köşeye sıkıştıracağını bilemedi, tutuklattı, '*biz*'i hain ilan etti, o zaman '*biz*' Mexico City'nin elektriğini kesti, elektrikçilerin lideri Ernesto Velasco'yu tutuklattı ve silah zoruyla elektriklerin yeniden nasıl bağlanacağını söyletti ona, *biz*'i bir kez, bir kez daha yıldırmaya çalıştı ama '*biz*' teslim olmadı, her keresinde yeniden savaştı ve pazarlık masasına oturdu. Kimi zaman kazandılar, kimi zaman kaybettiler, yine az kazanıp çok kaybedebilirlerdi gerekirse, ama bayrakları indirmemeliydiler, ışıkları söndürüp yakmayı *biz* biliyor, *onlar* bilmiyor, *biz* *onlar* için gerekli...

"Armonía Aznar örnek bir mücadeleciydi," dedi Juan Francisco López Greene, Laura ve ailesinin oturduğu eve anarşist Katalan için konan levhanın üstünü açarken. "Tüm

diğer anarşist sendikacılar gibi o da Veracruz'a İspanyol anarşist Amadeo Ferrés'in peşinden geldi, Porfirio'nun başkanlığı sırasında gizlice basımcı ve tipografları örgütledi. Sonra, devrim sırasında, Armonía Aznar, Casa del Obrero Mundial'in kahraman bir militanıydı. Burada, Xalapa'da, en zor ve en nankör bir görevi başardı, gizli haber ajanıydı. Veracruz Limanı'yla Mexico City arasında iletişimi sağladı..."

Juan Francisco söylevinin burasında durakladı ve sayıları yüzü aşan dinleyici arasında Laura Díaz'ın bakışlarını aradı.

"Bu görevi gerçekleştirmesini Banka Müdürü Don Fernando Díaz'ın devrimci cömertliğine borçludur. Fernando Díaz Armonía Aznar'ın bu evde saklanıp gizlice görevini yapmasını sağlamıştır. Don Fernando şimdi hasta, ama ben bu kürsüden kendisini, karısını ve kızını selamlamak, onlara işçi sınıfı adına teşekkür etmek istiyorum. Bu gösterişsiz, sessiz sedasız ama kahraman insan bu yardımı, diktatörün kiralık katillerince öldürülen oğlu Santiago Díaz'ın anısı için yaptığını söylüyordu. Hepsini saygıyla anıyoruz."

O gece, Laura hasta babasının sessiz gözlerinin içine dikkatle ve ısrarla baktı. Sonra yavaşça Juan Francisco López Greene'in törende söylediklerini tekrarladı, Fernando Díaz gözkapaklarını kaldırıp indirdi. Laura ev halkının babasıyla iletişim kurmak için kullandıkları küçük tahtaya SANTIAGO'NUN ANISINI ONURLANDIRDIĞIN İÇİN TEŞEKKÜRLER yazdı yalnızca. O zaman Fernando Díaz, ne zaman bir şey söylemek istese yaptığı gibi gözlerini kocaman kocaman açtı ve kırpmamak için büyük bir güç harcadı. Hepsi –evdeki tüm kadınlar– bu yüz hareketini çok iyi biliyorlardı, bazen birkaç kez arka arkaya gözlerini kırpıştırıyor, bazen de gözleri yerlerinden fırlayacakmışçasına açıyordu. Ama bu işaretlerin ne anlama geldiğini bilmiyorlardı. Bu kez, Fernando ellerini kaldırmak ve yumruklarını sıkmak için olağanüstü bir gayret gösterdi, ama kaldıramadı, kolları yenik, kucağına düştü. Yalnızca kaşlarını yay gibi germekle yetindi.

"Yakında burada, Bocanegra Sokağı'nda yerleşip pansiyon işleteceğimiz bir ev buluruz," dedi *mutti* Leticia kararlılıkla, birkaç gün sonra.

"Ben her gece Fernando'ya kitap okurum," dedi yazar Teyze Virginia, heyecanla dudaklarını büzerek. "Sen hiç merak etme Laura."

Laura veda etmek için sessizce babasının yanına gitti, yarım saat kadar ona *The Dark Jude*'den pasajlar okudu. Hardy'nin romanı sayesinde babasının öldükten sonra nasıl olacağını gözünde canlandırabiliyordu. Ölüm babasının yüzünü güzelleştirecek, gençleştirecekti. Ölümü inanç, hatta kıvançla beklemeliydi. Ölüm Don Fernando'nun yüzünden zamanın izlerini silecekti ve babası Laura'nın belleğinde sonsuza dek sevecen ama gerektiğinde güçlü bir insan olarak kalacaktı.

"Bu fırsatı iyi değerlendir," dedi piyanist Teyze Hilda Kelsen yine o veda gecesi. "Bak benim ellerime. Bu ellerle artık ne yapabilirim? Oysa neler neler yapabilirdim biliyorsun değil mi, Laura? Bir gün senin de aynı şeyleri söylemeni asla istemem."

Laura Díaz ile Juan Francisco López Greene, Xalapa'da hâkim önünde 20 Mayıs 1920'de evlendiler; 'mayısın yirmisinde bakire peleriniyle, beyazlar içinde göründü' diye şarkılar söyleyen Leticia'nın doğum gününde... Zenci Zampayita süpürgesi elinde 'şimdi kaçimba-bimba-bimba, şimdi kara sevgilim bir o yana bir bu yana' diye şarkı söyleyerek evin önünü süpürürken Laura Díaz kocasıyla iki okyanusu birbirine bağlayan Tren Interoceánico'ya binerek Mexico City'ye doğru yola çıktı. Yarı yolda Çin bebeği Li Po'yu Xalapa'da, yastıkların arasında unuttuğu aklına gelince ağlamaya başladı. Tehuacán İstasyonu'nda Juan Francisco'ya Başkan Venustiano Carranza'nın Tlaxcalantongo'da öldürüldüğü haberini verdiler.

VI. Mexico D.F.: 1922

Mexico City'de dört mevsim yoktur. Bir yağışsız mevsim vardır, kasım ayı başlarından mart sonuna dek sürer, ardından nisandan başlayarak ekime dek süren yağmurlu mevsim gelir. Zamana asılmak isterseniz ya suya tutunacaksınız ya da güneşe. Su ve güneş Meksika'nın gerçek simgeleridir. Bu iki simge de yabana atılamaz. Laura Díaz'ın belleğine kocası Juan Francisco López Greene'in imgesi sonsuza dek yağmurlu bir geceyle kazınmıştı. Juan Francisco'nun açıkta, kentin en büyük meydanında, kalabalık bir dinleyici kitlesine hitap ederken bağırması gerekmiyordu. Sesi karşılıklı konuşmalarda olduğunun tam tersi kalın ve güçlüydü, görüntüsü ensesine uzanan, ıslak dümdüz saçları, alnından kaşlarına, kaşlarından gözlerine ve ağzına süzülen yağmur suları, ilk evlilik gecelerinde Laura'nın korku, saygı, kaygı ve minnetle yaklaştığı bedenini saran muşamba yağmurluk içinde tam bir kavga simgesiydi. Laura Díaz yirmi iki yaşında seçimini yaptı.

Taşra kentindeki balolarda gördüğü gençleri anımsıyordu, biri ötekinden ayırt edilmezdi, biri ötekiyle değiş-tokuş edilebilirdi, hepsi sempatikti, hepsi şıktı...

"Ama Laura, çok çirkin."

"Evet, tanıdığımız kimseye benzemiyor, Elizabeth."

"Çok esmer."

"Maria de la O Teyzemden daha esmer değil."

"Sen teyzenle evlenmeyeceksin. Veracruz'da bu kadar beyaz genç varken."

"Bu daha değişik, belki daha ürkütücü, ne bileyim ben."

"Bunun için mi seçtin onu? Delisin sen? Sen de çok ürkütücüsün, Laura! Sana hem imreniyorum hem de acıyorum. Seni gidi seni!"

Yeni evliler Xalapa'dan çıkar çıkmaz, henüz yayladan geçerken Laura taşra kentinin güzelliğinin ve dengesinin, dinginliğinin, her gurup vakti çevreye yeni bir hayat veren o muhteşem gecelerinin özlemini çekmeye başlamıştı bile. Evini anımsayınca sanki yaşadığı tüm şanssızlıklar, annesi, babası, Santiago, bekâr teyzeleri, ölen büyükbabası ve büyükannesiyle uyum içinde geçirdiği günlerin anısında eriyip yok oluyordu. 'Armonía', yani uyum sözcüğünü aklından geçirince Juan Francisco'nun meydandaki söylevinde kahraman Katalan anarşistin anısına da değindiğini anımsayarak tuhaf bir huzursuzluk duydu. O gün öğleden sonra Juan Francisco söylevinde, sekiz saatlik işgününü, asgari ücreti, doğum ertesinde ücretli izni ve dinlenceyi, kısacası devrim sırasında verilen tüm sözlerin yerine getirilmesini savunurken, ciddi ama yeri göğü çınlatan bir sesle, yağmur altında meydanda toplanmış kitleleri Mayıs 1922 Anayasası'nın 123. maddesini savunmaya ve uygulanması için yöneticilere baskı yapmaya çağırmıştı. İnsanlık tarihinde ilk kez çalışma hakkı ve işçilerin korunması anayasayla düzenleniyordu, işte bu nedenle Meksika Devrimi gerçek bir devrimdi, bir kazan kaldırma, bir isyan ya da diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi basit bir başkaldırı değildi. Juan Francisco, Meksika'da yaşananların başka olduğunu, bir başka örneği olmadığını, burada her şeyin halk adına yapıldığını, devrimin halkın gerçekleştirdiği kökten bir dönüşüm olduğunu söyledi. Bunları yağmur altında toplanmış iki bin kişiye söylüyordu, yağmura söylüyordu, erken gelen geceye söylüyordu, yeni hükümete söylüyordu, suikasta kurban giden Venustiano Carranza'nın yerine geçenlere söylüyordu, Carranza'yı öldürenlerin triumvirliği oluşturan Agua Prieta, Calles, Obregón ve De la Huerta olduğunu düşünen herkese söylüyordu. López Greene, devrim adına herkese sesleniyordu, ama en çok da taşradan yeni getirdiği uzun boylu, yüz hatları tuhaf bir şekilde belirgin ve tuhaf olduğu için güzel olan genç karısına, Laura Díaz'a sesleniyordu. 'Bu sözleri bana da söylüyor, ben de bu sözlerin bir parçasıyım, Juan Francisco'nun söylevinin parçası olmalıyım...'

Şimdi orta vadiye yağmur yağıyordu, Laura, Xalapa'dan yola çıkan trenin Mexico City'nin Buenavista İstasyonu'na tırmanmasını anımsıyordu. Kumları taşlarla, ormanı çölle, *araucaria*'yı kaktüsle değiş tokuş ediyorum. Platoya doğru yükselirken sisli ve yanmış topraklarla örtülü bir bölgeden

geçiliyordu, sonra çetin bir düzlük, taş ocakları ve bu ocaklarda çalışan taş gibi işçiler; gümüş renkli yapraklarıyla birkaç kavak... Bu görüntüler karşısında Laura'nın soluğu kesilmişti, susadığını ayrımsadı.

"Uyudun mu küçüğüm?"

"Bu manzara beni ürkütüyor, Juan Francisco."

"Tepelerdeki çamları göremeden kaldın."

"Aaa! Demek bu hoş koku oradan geliyor."

"Buralarda her yerin kıraç ve düzlük olduğunu sanmayasın sakın. Biliyorsun ben Tabascoluyum, ben de tropiği özlüyorum, aynı senin gibi; ama artık yayladan da, kentten de uzakta yaşayamıyorum..."

Laura nedenini sorunca Juan Francisco sesine yapmacık bir tını vererek, hatta biraz da yumuşatarak Mexico City'yi anlatmaya başladı. Mexico City ülkenin merkeziydi, kimilerinin dediği gibi kalbi, Aztek kenti, sömürge kenti, modern kent, hepsi birbiri üstüne kurulmuş...

"Bir pasta gibi," diyerek güldü Laura.

Juan Francisco gülmedi, Laura karşılaştırmalarını sürdürdü.

"Senin kahramanın Señorita Aznar'a yemek götürdükleri sefertasları gibi, sevgilim."

Juan Francisco bu kez daha da ciddileşti.

"Bağışla. Şaka söylüyorum."

"Laura, Armonía Aznar'ı hiç merak etmedin mi, görmek istemedin mi?"

"O zamanlar çocuktum."

"Yirmi yaşındaydın."

"Çocukluk korkularım uzun sürdü belki de, Juan Francisco. Bazen ne kadar büyüsen de çocukluğunda dinlediğin hayalet hikâyeleri seni hâlâ korkutur..."

"Bunlar geçmişte kaldı, Laura. Artık bebek değilsin. Ciddi bir mücadele veren bir erkeğin yanındasın."

"Biliyorum, Juan Francisco. Ve saygı duyuyorum."

"Senin desteğine ihtiyacım var. Sağduyuya, fantezilere değil."

"Seni hayal kırıklığına uğratmamaya çalışacağım, sevgilim. Sana çok saygı duyduğumu biliyorsun."

"Önce neden ailene karşı gelip Armonía Aznar'ı görmek için çatıya çıkmadığını sormakla başla kendine."

"Sana korkuyordum diyorum, çok çocuksuydum."

"Çok büyük bir kadını tanıma fırsatını kaçırdın."

"Bağışla beni, sevgilim."

"Sen beni bağışla." Juan Francisco Laura'ya sarıldı ve sımsıkı sıktığı yumruklarını öptü. "Yavaş yavaş sana gerçek hayatı öğreteceğim. Çok uzun süre düşler dünyasında yaşamışsın."

Orlando bir düş değildi demek istedi kocasına, ama ürkütücü sarışın gençten kocasına söz etmeye hiçbir zaman cesaret edemeyeceğini biliyordu. Orlando çapkının biriydi, bana çatıda randevu verdi, bu yüzden çatıya çıkmak istemedim. Ayrıca Señorita Aznar sayılmak istiyordu, kimseyi istemiyordu, bu yüzden...

"Señorita Aznar kendisi söylemiş rahatsız edilmek istemediğini. Ben nasıl onun isteğine karşı gelebilirdim?"

"Kısacası, cesaret edemedin."

"Hayır, edemedim. Cesaret edemediğim daha birçok şey var," diye gülümsedi Laura yapmacıklı bir pişmanlık pozu takınarak. "Seninle cesaret bulacağım. Bana cesur olmayı öğreteceksin, değil mi?"

Juan Francisco güldü ve Tren Interocéanico'da birlikte geçirdikleri ilk gecenin coşkuyla öptü karısını. İri, güçlü ve âşıktı, öteki kısa ömürlü aşkını, Orlando Ximénez'i örten esrar perdesi yoktu Juan Francisco'nun çevresinde, ne de San Cayetano balosundaki kıvırcık saçlı, sarışın gencin başının üstündeki kötülük halesi. Orlando'yla karşılaştırıldığında, Juan Francisco yalınlığın ta kendisiydi, açık yürekli, dosdoğru, duygulu, istekleri neredeyse ilkelliğe varan bir kişilik. İşte bu yüzden Laura onu her gün biraz daha, biraz daha çok seviyordu. Sanki kocası her geçen gün genç kadının Xalapa Gazinosu'nda onu ilk kez gördüğü geceki izlenimlerini pekiştiriyordu. Juan Francisco sevgili olarak da söylev veren politikacı, sendika yöneticisi Juan Francisco kadar olağanüstüydü.

('Başkasını bilmiyorum, tanımıyorum, karşılaştırma yapamam, ama keyfini çıkarabilirim, çıkarıyorum da, doğruyu söylemek gerekirse, Orlando gibi parfüm kokmayan, incelikleri olmayan bu irikıyım adamla, bu maçoyla yatakta keyifleniyorum, Juan Francisco, benim Juan Franciscom...')

"Bana herkesin önünde 'sevgilim' deyip durma."

"Olur, sevgilim. Ay, bağışla! Neden ama?"

"Yoldaşlar arasındayız. Bir kavganın içindeyiz. Doğru olmaz."

"Yoldaşlar arasında aşk olmaz mı?"

"Ciddi olamazsın, Laura. Yeter!"

"Özür dilerim. Senin yanında benim için her şey sevgi, aşk. Sendika bile." Her zamanki gibi erkeğinin uzun, tüylü kulağını okşayarak güldü. İçinden: 'Sen benim erkeğimsin, ben de senin kadının, erkeğim, aşkım,' demek geliyordu, 'ama ona aşkım, sevgilim dememeliyim...'

"Sen bana her zaman 'kız' diyorsun, hiçbir zaman 'sevgilim' demedin; bunu saygıyla kabul ediyorum, biliyorum ki senin içinden böyle demek geliyor, benim de içimden sana..."

"'Sevgilim' demek geliyor..." dedi Laura'ya öykünerek, Juan Francisco.

Karısını öptü, ama bu konuşma, Laura'nın damağında buruk bir tat bırakmıştı, sanki gizliden gizliye birbirlerine yinelenemeyecek, çok önemli, bir gün çok sevinecekleri ya da pişman olacakları bir şey söylemişlerdi. Aslında birbirlerini tanımadıklarının kanıtıydı bu. Her gün, her şey bir yenilikti, her ikisi için de. Her ikisi de kendi açısından ötekinin, yavaş yavaş gerçek kimliğini göstermesini bekliyordu. Yoksa Laura böyle düşünerek kendini mi avutuyordu? Bu tatsız duyguya kapılmasının asıl nedeni kocasının merdivenleri çıkıp Armonía Aznar'ın kapısını çalma cesaretini gösterememiş olmasını başına kakması mıydı? Juan Francisco'nun varlığı ve geçmişi Laura'nın nedenlerini çürütüyor, onları anlamsız bir bahaneye dönüştürüyordu. Señorita Aznar'ın kendisi yalnız kalmak, sayılmak istemişti. Görünüşte Laura'nın mazereti buydu. Ama bu mazeretin arkasında bir giz saklıydı: Orlando, ama onun adını anamıyordu. Bu yüzden de kendini suçlu hissediyordu. Adını koyamadığı, kendini nasıl savunacağını bilemediği karmaşık bir suçluluk duygusu. Birden suçunu örtbas etmek için kocasıyla aralarını açacak bir neden olmaktan kurtarıp onunla özdeşleşmek, davasında ona destek olmak için bir alete dönüştürmeye çalıştığını ayrımsadı. Böylece gizi birbirlerine yaklaşmak için bir engel olmaktan çıkıyordu, onları birbirinden uzaklaştırmıyor, yakınlaştırıyordu. Kısacası, duygularını nasıl tanımlayacağını bilemiyordu, bir sürü adlar denedi, sonunda deneyimsizliğinde karar kıldı.

"Bana herkesin önünde 'sevgilim' deme."

"Merak etme... sevgilim!" Genç kadın gülerek gözlerinden uyku akan, çıplak, esmer kocasının saçları darmadağınık başına yastığı fırlattı. Şimdi o da iri ve keskin dişlerini göstere-

rek gülüyordu; 'Yerlilerin kenar süslemelerine, kızarmış taze mısıra benziyor dişleri,' diye geçirdi içinden Laura, kocasını tanrılaştırmamak için. 'Ay, dişlerin taze mısır gibi!' Juan Francisco yaşamında bir yenilikti, ailesinden, Veracruz'dan, anılardan uzakta, başka bir öykünün başlangıcı.

"Onu yalnızca değişik olduğu için seçmemelisin," diye uyarmıştı Maria de la O Teyzesi.

"Senden daha değişik birini gösterebilir misin bana, teyzeciğim. Ve ben, en çok kimi seviyorum, bil bakalım?"

Sevecenlikle birbirlerine sarılmış ve öpüşmüşlerdi teyze-yeğen. İşte şimdi, Juan Francisco'yla yüzü yüzüne değerek sevişirken Laura o çekici esmerliği, dayanılmaz farklılığı duyumsuyordu. Âşık olmak, şekere batmak, yabansıl bir bostanda mangolar, papayalar, vanilya bitkileri arasında dünyaya gelmiş gibi tenine tarçın kokusu sinmiş tropik insanının parfümüyle esrimek gibiydi. Yatakta, kocasının yanında elinde olmadan sık sık başka şeyler geçiyordu usundan; mangolar, papayalar, vanilyalar. Böyle olunca da dikkatini yaptıkları işe veremediğinin farkındaydı. Ama bu dalgınlığı, aynı zamanda, birlikteliklerini uzatmaya yarıyordu. Bir yandan da Juan Francisco aklının başka yerde olduğunu fark eder ve bunu ya ilgisizliğine yorarsa, ya yatakta tutkuyla birleşen bedenlerini bir başka birleşmeyle karşılaştırdığını düşünürse diye korkuyordu. Gerçi Laura'nın bakire olduğunu ve ilk kez kendisiyle seviştiğini anlamış olmalıydı. Ama olsun. Onu düşündüren şeyin yatakta ilk olmaktan çok karısının sevdikleri arasında bir başkası, biri daha, ikinci, üçüncü, kimbilir belki de dördüncü olabileceğinden şüphelenmiyor muydu?

"Bana erkek arkadaşlarından hiç söz etmedin."

"Sen de kız arkadaşlarını anlatmıyorsun."

Juan Francisco'nun bakışları, yüzündeki anlatım, omuz hareketleri 'biz maçolar başkayız' diyordu sanki. Neden yüksek sesle, açıkça söylemiyordu?

"Biz erkekler farklıyız."

Neden bu farklılığın açıklanmasına gerek yoktu? Çünkü toplum böyleydi ve kimse bunu değiştiremezdi... Kentin kalbinin attığı, o alabildiğine büyük meydanda, yağmur altında, onun tok ve gür sesini dinlerken Laura'nın içi onunla, onun için, ondan gelen sesler ve nedenlerle doluyordu. Bu seslere, nedenlere onu daha iyi anlamak için anlam vermeye çabalıyordu. Juan Francisco'yu daha iyi anlayabilmek, o nasıl La-

ura'nın içine giriyorsa, Laura da, onun inanç arkadaşı, dava ortağı olmak için kocasının düşüncelerinin derinliklerine varmak istiyordu. Devrim Meksikalı erkeklerin kadınlarıyla olan ilişkilerinde bir değişimi öngörmüyor muydu? Kadınlara Juan Francisco'nun işçiler için savunduğu yeni yaşam biçimini getirmeyecek miydi?

Başka hiçbir erkeğe ait olmamıştı. Bu erkeği seçmişti. Tüm varlığıyla ona ait olmak istiyordu. Juan Francisco bu deneyime izin verecek miydi? Laura'nın istediği, karısı olduğunu kabul etmesiydi, bunu istemiyor muydu? Kız arkadaşlarından hiç söz etmeyen, Laura'ya hiçbir zaman, ne başkalarının yanında ne yalnızken 'sevgilim' demeyecek olan Juan Francisco, Laura'nın benliğine girmesinden, içine işlemesinden, gizlerini açığa çıkarmasından mı korkuyordu? Katıldığı tüm mitinglerde peşinden gittiği bu adamın arkasında başka birisi olabilir miydi? Laura'nın kendisine eşlik etmesine hiçbir zaman karşı çıkmamış, sen evde kal, bu erkek işi dememişti. Tam tersine, Laura'nın yanında olmasından, davaya duyduğu ilgiden, lider kocasını, söylevini –Juan Francisco'nun söylevi işçileri, işçi haklarını, sekiz saatlik işgününü savunmada eşsizdi, tekti– dinlemesinden kıvanç duyuyordu. Söylevi tekti çünkü bir tek kaynağı vardı: Rio Blanco'daki tekstil işçilerinin, Cananea maden işçilerinin grevleri, liberal ve anarşist sendikacıların verdikleri mücadeleler, durup dinlenmek bilmeyen bir çağrıştırma, kusursuzca birbirine bağlanmış, suyu, bakırı, gümüşü bile ateşe verebilecek isyan alevleriyle kesintiye uğrayan bir nedenler ve sonuçlar ırmağı.

Laura kafasında başka sorular üretemedi. Her şey, evlenmelerinden dokuz ay sonra ilk çocuklarının doğumuyla yarıda kaldı. Santiago López Díaz, bir erkek çocukları olmuştu. Babası bir erkek çocuğu olmasına öylesine sevinmişti ki Laura ya kız olsaydı diye sormaktan kendini alamadı. Çocuğun erkek olması, Juan Francisco'nun mutluluğu, Laura'ya ad seçimi için yeterli oldu.

"Adını Santiago koyacağız, ağabeyim gibi."

"Ağabeyin devrim uğruna öldü. Çocuk için iyi bir başlangıç."

"Ben yaşamasını istiyorum, Juan Francisco, ölmesini değil. Ne devrim için ne de başka bir şey için."

O anda her ikisi de söyleyebilecekleri başka şeyleri kendilerine sakladılar. 'Toplumların yazgısı bireylerin yazgıların-

dan daha önemlidir, Laura, biz ikimiz yalnız değiliz, halkız, işçileriz. Kardeşin konusunda bu denli bencil olamazsın, onu kitap arasında kurutulmuş bir çiçek gibi küçücük yüreğine hapsedemezsin.' 'Doğan çocuk yeni, başka bir insan, Juan Francisco. Onu olduğu gibi, yeryüzünde bir yenilik olarak kabul edemez misin? Daha önce olmayan, daha sonra da var olmayacak biri. Ben oğlumuzun dünyaya gelişini böyle kutluyorum, ona böyle sarılıyorum, öpüyorum, böyle emziriyorum, hoş geldin sevgili oğlum diye şarkılar söyleyerek, teksin, senin yerini kimse dolduramaz, sana tüm sevgimle bağlanacağım, çünkü sen sen'sin, seni ölen Santiago'nun yerine koymayacağım, sen ikinci Santiago'sun; dünyaya sevgili ağabeyim birinci Santiago'nun yarım kalan yazgısını tamamlamak için gelmedin...'

"Oğlumu her Santiago diye çağırışımda kardeşinin yürekliliğini düşünüyorum."

"Hayır, ben düşünmüyorum, Juan Francisco. Umarım bizim Santiagomuz dediğin gibi olmaz. Kahraman olmak acı veriyor."

"Tamam. Anlıyorum. Yeni Santiago'da birincisinin yeniden doğuşunu görmek isteyeceğini sanmıştım."

"Seni hayal kırıklığına uğrattımsa bağışla, ama ben öyle düşünmüyorum."

Juan Francisco bir şey söylemeden kalkıp pencereye doğru yürüdü, temmuz yağmurunu seyretmeye koyuldu.

Juan Francisco'ya on bir ay sonra doğan ikinci çocuklarına Dantón adını koymasını nasıl söyleyecekti? General Alvaro Obregón iki yıldır başkanlık koltuğunda oturuyordu, yavaş yavaş ülkede barış sağlanıyordu. Laura bu parlak ya da en azından zeki başkanı beğeniyordu. Obregón çok hazırcevaptı, Celaya'daki Pancho Villa ve ona bağlı Doradoların öldürüldüğü çarpışmada kolunu kaybetmişti. Kendi kendisiyle, çolaklığıyla alay edebiliyordu.

"Savaş meydanı bir mezbahayı andırıyordu. O kadar ceset arasında uçurttukları kolumu nasıl bulacaktım? Hemen, oracıkta, aklıma parlak bir fikir geldi beyler. Havaya bir altın savurdum ve kolum onu yakalamak için havalanıverdi. Bin pesoya dayanabilecek devrim generali daha anasından doğmamıştır!"

"Tek elli kalmış olabilir ama, yumruğunu iyi sıkıyor," dediğini duymuştu Laura, Juan Francisco'nun evde düzenlediği politik toplantılara katılan bir sendika yöneticisinin.

Laura en iyisini yapıyor, zamanını tanımadığı bu kentte dolaşarak değerlendiriyordu. Gideceği yere göre rengârenk boyanmış –ROMA-MERIDA-CHAPULTEPEC VE DOLAYLARI, PENSIL-BUENOS AIRES-PENITENCIARIA-SALTO DEL AGUA, COYOACAN, CALZADA DE LA PIEDAD, NINO PERDIDO– otobüslerin ve sarı renkli, daha da uzaklara giden –CHURUBUSCO, XOCHIMILCO, MILPA ALTA– tramvayların, otomobillerin, hele 'serbest'lerin –boş olduklarını ön camına yerleştirdikleri levhalarla ilan eden taksiler– ve 'fotingo'ların –Paseo de la Reforma'yı yarış pisti sanan Ford marka otomobiller– gürültüsünden uzak, sakin yerler keşfediyordu.

Parkları çok seviyordu, kendine park âşığı adını takmıştı. Önceleri bir, sonra iki oğlunu pusete koyup Sonora Bulvarı'ndaki evlerinden okaliptüs, çam ve kuru ot kokan Chapultepec Korusu'na, yemyeşil göle gidiyordu.

Dantón doğunca Maria de la O Teyze yanlarına gelip Laura'ya yardım etmeyi teklif etti. Juan Francisco'nun melez teyzeyle aynı evde yaşamaya bir itirazı olmadı. Maria de la O Teyze'nin ayak bilekleri her geçen gün biraz daha kalınlaşıyor, neredeyse şişkin kollarına yaklaşıyordu. İki katlı evin ön cephesi alt katta süslü tuğla döşemeyle kaplanmış, üst katta ise sarımsı bir alçı boyasıyla sıvanmıştı. Eve garajdan giriliyordu. Juan Francisco garajı ilk kez ikinci oğlunun doğduğu gün, yeni rejimin en güçlü işçi örgütü olan Confederación Regional Obrera Mexicana (Meksika Bölgesel İşçi Konfederasyonu), CROM'un armağanı spor Ford arabasını koymak için kullandı. Sendika Başkanı Luis Napoleón Morones otomobili Juan Francisco'ya teslim ederken, devrim sırasında gösterdiği yararlı çalışmaları ödüllendirmek için demişti.

"İşçi sınıfı olmasaydı," dedi Morones. Bu adam için şişman sıfatı bile az gelirdi. Geniş, kalın dudaklı, iri burunlu, boynu kalın, gerdanı sarkık, gözkapakları et ve deriden birer perde gibiydi. "Casa del Obrero Mundial ve kızıl tugaylar olmasa zafer bizim olamazdı. Devrimi işçiler yaptı. Köylüler, Villa ve Zapata, Meksika'nın karanlık geçmişini temsil eden kiliseye bağlı, taşımamız gereken bir yüktü."

"Tam senin duymak istediklerini söyledi," dedi Laura, bir şey sormadan, soruyu sözlerinin arasına gizleyerek.

"Yalnızca gerçeği dile getirdi. Devrimin öncüsü işçi sınıfıdır."

Evet, işte oradaydı Ford T, Xavier Icaza'nın Xalapa'ya getirdiği şatafatlı Issota-Fraschini denli etkileyici olmasa da beş kişilik bir aileyi Tenayuca piramitlerine ya da Xochimilco'nun asma bahçelerine rahatça götürüp getiriyordu. Garajın arka tarafında başköşede içinde odun ve gazete kâğıdı yakılarak sıcak su gereksinimini karşılayan *boilers* duruyordu. Garajdan yeri mozaik döşenmiş küçük bir kabul salonuna, oradan da sokağa bakan büyük salona geçiliyordu. Salon sade ve rahat eşyalarla döşenmişti. Laura, Palacio de Hierro'da bir hesap açtırmıştı, Juan Francisco da onu eşya seçiminde serbest bırakmıştı. Laura eşya olarak mavi kadife döşemeli bir koltuk ve kanepe takımı, resimli dergilerde sık sık rastlanan *art-deco* taklidi lambalar almıştı.

"Merak etme sevgilim. Şimdi yeni bir ödeme sistemi var, taksit yapıyorlar ve paranın tamamını birden ödemek gerekmiyor."

Salondan camlı kapılarla yemek odasına geçiliyordu. Yemek odasının eşyaları ortadan ayaklı ahşap bir masa, dik arkalıklı sekiz maun iskemle ve ikindi güneşini yansıtan bir aynadan oluşuyordu. Yemek odasından bir kapıyla mutfağa geçiliyordu. Kömürle ısıtılan ocaklar ve günlük ihtiyacı karşılayacak odun ve buzluklar mutfakta duruyordu. Günlük ihtiyaçları karşılamak için her gün odun ve kömür, süt ve buz kamyonları kapıya dayanıyordu.

Salon yoldan birkaç metre yüksekte kalan hoş bir mekândı, önünde Chapultepec Korusu'na bakan bir balkon vardı.

Yukarı kata evin boyutlarına göre fazla gösterişli sayılabilecek bir merdivenle çıkılıyordu, dört oda ve küvet, tuvalet ve bir de bidenin –Maria de la O Teyze bu aleti o zaman dek hiç görmemişti– bulunduğu bir banyo vardı. Juan Francisco bideyi kaldırmayı düşünmüştü, ama Laura bu eğlenceli yeniliğe dokundurtmadı.

"Sendikalı arkadaşlarımı bunun üstüne oturmuş olarak gözünün önüne getirebiliyor musun?"

"Hayır, koca göbek Morones'i bunun üstünde düşünemiyorum. Bir şey söyleme. Bulsunlar bakalım ne işe yaradığını."

Zaman zaman Juan Francisco'nun arkadaşları banyodan çıktıklarında rahatsız görünüyorlar, hatta bazen pantolonlarında ıslaklıklar bile oluyordu. Juan Francisco ise her zamanki ciddiyetiyle görmemezlikten geliyor, herhangi bir şakaya izin vermiyor, dik dik bakarak sözü ağızlarına tıkıyordu.

Juan Francisco arkadaşlarıyla yemek odasında toplandığında, Laura da salonda kitap okuyordu. Hasta babasının yatağı başında yaptığı gibi yüksek sesle, babası daha iyi anlasın diye sesini bir kazazedenin denize attığı şişe gibi dalgalandıra dalgalandıra okuma alışkanlığından vazgeçmiş, yeni gelin için okumak sessiz ve keyifli bir alışkanlığa dönüşmüştü. Yakın geçmişin olaylarını konu alan yeni bir yazın doğmaktaydı. Laura, Mariano Azuela adında bir yazarın *Aşağıdakiler* adlı kitabını okudu. Romanda çizilen köylü tipleri onlara ilkel çapulcular takımı diyenlere hak verdirecek türdendi, ama hiç değilse canlıydılar, buna karşın romanın kentsoylu politikacıları, avukatları, aydınları hem yabanıl hem de kalleş, oportünist ve haindiler. Okudukça devrimin daha çok ülkenin kuzeyinde ve orta bölgelerinde şahlandığını, Veracruz'dan ise rüzgâr gibi geçtiğini daha iyi anlıyordu. Laura'nın okumaya merak sarmasında Tabascolu, genç, yalnızca yirmi üç yaşındaki bir ozanın büyük etkisi olmuştu. Adı Carlos Pellicer'di. Laura, Pellicer'in ilk kitabını okuduğunda diz çöküp Tanrı'ya teşekkür mü etmeli, dua mı etmeli, yoksa oturup ağlamalı mı bilemedi, çocukluğunun tropikleri şimdi bir kitabın sayfaları arasında canlanıyordu. Üstelik Pellicer de Juan Francisco gibi Tabascolu olduğundan Laura okudukça kendini kocasına daha yakın hissediyordu.

Ey tropik, neden bana
Acıyla dolu eller verdin?

Laura, Juan Francisco'nun toplantı süresince karısının hemen orada, yakında olmasından hoşlandığını biliyordu. Yalnızca toplantı uzadığında onlara yemek hazırladığı için değil, asıl arkadaşlarına söylediklerini duyması hoşuna gidiyordu. Böyle zamanlarda çocuklara teyze bakıyordu. Laura yemek odasından gelen seslerin kime ait olduğunu kestirmekte güçlük çekiyordu, çünkü bu adamlar masanın başından kalkınca sessiz, içine kapalı insanlar oluyorlardı, sanki karanlık

bir yerlerden yeni çıkmışlardı. Kimileri ceket giymişler ve kravat takmışlardı, ama aralarında yakasız gömlek ve yün bere giyenler de vardı, hatta birkaçının işçi tulumu ya da kolları kıvrılmış çizgili gömlekle geldiği bile oluyordu.

O gün öğleden sonra yağmur yağıyordu, hepsi ıslanmışlardı, kimisinde yağmurluk vardı ama çoğu yağmura hazırlıklı değildi. Mexico City'de yok denecek kadar az insan şemsiye kullanıyordu. Oysa yağmur pek kendini özletmiyor, saati saatine indiriyor, yağdığı zaman da kuvvetli yağıyordu. Genelde öğleden sonra iki gibi bastırıyor ve kısa aralıklarla bütün gece, tan vaktine dek sürüyordu. Sabahları ise pırıl pırıl bir güneş oluyordu. O gün de gelenlerin ıslak giysileri, çamurlu ayakkabılarından çevreye keskin bir koyu yayılıyordu.

Laura onları gelirken ve giderlerken sıraya girmiş olarak görüyordu. Başında bere olanlar Laura'yı görünce hemen çıkartırlar ama sonra başlarına geçirirlerdi. Şapka kullananlar ise şapkalarını girişte bırakırlardı. Bazıları da Laura'yla karşılaştıklarında ellerini nereye koyacaklarını bilemezlerdi. Buna karşın yemek odasına girince dilleri çözülür, konuşkan olurlardı; Laura gizli gizli, onlara görünmeden kulak verdiği bu seslerin iyi konuşmasını bilen ama yüzyıllarca susturulmuş kişilerden geldiğini düşünürdü. Bu kişiler Don Porfirio'nun diktatörlüğüne karşı savaş vermişlerdi –Laura'nın dinlediklerinin kısa bir özeti–, aralarında daha yaşlı olanlar anarşist bir sendika olan *Luz,* yani Işık grubunun eski militanlarıydı, sonra anarşist Profesör Moncaleano'nun kurduğu Casa del Obrero Mundial'e geçmişlerdi, son olarak da, Carranza Casa'yı kapatınca, İşçi Partisi'ne girmişlerdi. Devrim başarıya ulaşır ulaşmaz nankör ihtiyar bu başarıyı kızıl tugaylara ve Casa del Obrero Mundial'e borçlu olduğunu unutmuştu. Ama Obregón (Carranza'yı o mu öldürtmüştü?) işçilere adalet arayışlarını sürdürebilmeleri için yeni bir parti, İşçi Partisi'ni ve yeni bir konfederasyon olan CROM'u kurmuştu.

"Bu da başka bir kazık olmasın? Görmüyor musunuz arkadaşlar, kaç hükümet geldiyse hepsi de bizi kandırmaktan başka bir şey yapmadılar. Madero, sözde devrim havarisiydi, başa geçer geçmez ilk işi '*cosaco*'larını üstümüze salmak oldu."

"Ne bekliyordun, Dionisio? O bücür bir devrimci değildi ki. Yalnızca bir demokrattı. Gene de ona borçlu sayılırız. Madero Meksika'da demokrasinin devrim olmadan da yerleşebi-

leceğini düşünüyordu. Saflığı hayatına mal oldu. Askerler, toprak ağaları, dokunmaya cesaret edemediği herkes üstüne çullandı, ona göre demokratik yasalar getirmek yeterliydi. Gördü işte!"

"Ama Madero'nun katili Huerta bizi görmemezlikten gelemedi. 1 Mayıs 1913 mitinginden daha büyük bir miting gördün mü sen hiç? Sekiz saatlik işgünü, haftada altı gün çalışıp bir gün dinlenme, General Huerta bütün bunları kabul etmek zorunda kaldı."

"Aldatmaca, hepsi aldatmaca. Unuttun mu, demokrasiden söz etmeye başlar başlamaz merkez binamızı ateşe verdi, hepimizi tutuklayıp sürgüne gönderdi. Bu bize ders olmalı. Bir diktatör bize çalışma güvencesi verebilir ama politik özgürlük asla. 1915'te Obregón proletarya devriminden, kapitalistlere boyun eğdirmekten filan söz ederek Mexico City'ye girdiğinde karşılamaya gitmeyip de ne halt edecektik?"

"Sen oradaydın, Palomo, Obregón'un nasıl mitingimize katıldığını gördün. Teker teker hepimize sarıldı, o zaman hâlâ iki kolu vardı, her birimize haklısın kardeşim diye hitap etti, duymak istediklerimizi söyledi..."

"Bu da bir başka kazık, José Miguel. Obregón'un istediği, bizi kendi tarafına çekip köylülere karşı, Villa ve Zapata'ya karşı kullanmaktı. Bizi köylülerin gerici olduklarına inandırarak istediğini elde etti de. Yok efendim köylüler kilise yanlısıymışlar, yok şapkalarında Meryem Ana sureti varmış, ne bileyim ben, yok eski kafalıymışlar..."

"Salt aldatmaca, Pánfilo. Bir kere Carranza çiftlik sahibiydi ve köylülerden nefret ediyordu. Zapata ve Villa böyle olduğunu bildikleri için keçi sakallıya sormadan toprakları paylaştırmaya başladılar."

"Ama artık Obregón kazandı. O bizi her zaman savundu, Zapata ve Villa'ya karşı destek almak için bile olsa. Bunu kabul etmelisiniz, arkadaşlar. Obregón herkese karşı verdiği savaşı kazandı..."

"Hepsini öldürdü demek istiyorsun."

"Olsun, politika bu."

"İlla böyle mi olması gerekiyor? Biz değiştireceğiz, Dionisio."

"Obregón kazandı, gerçek olan bu. Kazandı ve kalacak. Meksika barışa kavuştu."

"Sen bunu bir de tatlı su frenki generallere anlat. Hepsi hükümetten paylarını istiyorlar, iktidarın paylaşılması henüz tamamlanmadı, Palomo, dur bakalım daha neler neler göreceğiz, başımıza neler gelecek."

"Hepsi bize kazık atıyor. Kandırmaca. Ağzımıza bir parmak bal çalıyorlar o kadar."

"Arkadaşlar," diye tartışmayı noktaladı Juan Francisco. "Bizi ilgilendiren şeyler son derece somut: grev, ücretler, sekiz saatlik işgünü, sonra elde etmek istediğimiz diğer haklar, ücretli dinlence, doğum izni, sosyal sigorta vb. Bizim elde etmek istediğimiz bunlar. Bunu aklınızdan çıkarmayın, arkadaşlar. Amacımızı saptırmayalım, politikanın karmaşık yollarında kaybolmayalım."

Laura örgüsünü bıraktı, gözlerini yumarak kocasını yemek odasında, ayakta tartışmayı sonuçlandırırken düşündü. Doğru söylüyordu, ama akıllıca bir doğru, gerçekleşmesi olası bir doğru: Obregón'u, CROM'u ve Milli Şef Luis Napoleón Morones'i desteklemek gerekti. Yağmur yeniden hızlanmıştı, Laura kulak kesildi. Juan Francisco'nun arkadaşları tam teşkilatlı bir evde, özellikle de erkeklerin toplantı salonlarının olmazsa olmaz parçası olan bakır tükürük hokkalarını kullandılar.

'Biz kadınların neden tükürme alışkanlığımız yok?' diye geçirdi aklından Laura.

Sonra sırayla yemek odasından çıkıp ağızlarını açmadan Laura ile vedalaştılar. Laura boş yere duyduklarını önünden geçen yüzlere yakıştırmaya çalıştı, şu gözleri çukura kaçmış (Pánfilo mu?), cennetin kapıları gibi incecik burunlu olan şu öteki (José Miguel mi?), gözlerinin içi gülen bu adam (Dionisio mu?), kör gibi yürüyen öbürü (Palomo mu?), genel görünüş ve ayrıntılar, gizlenmeye çalışılan kararsızlıklar, sevilen birinin ardından ağlama isteği, tükürüğün tuzlu tadı, yeni geçmiş nezle, yaşanmamış eski günlerin yavaş yavaş gözler önünden geçişi, gençliği bir kezden çok yaşama arzusu, kanla ipotek edilmiş bakışlar, ertelenmiş aşklar, ölülerin sıkılmış yumrukları, özlenen kuşaklar, güçsüzlüğün yarattığı çaresizlik, neşeyi tanımaya gerek duymadan yüceltilen yaşamlar, verilen sözlerin geçit töreni, gömleğin üzerine düşmüş ekmek kırıntıları, yakadaki bir tel ak saç, sahanda yumurtalı kahvaltının dudakların kenarında kalan izleri, terk edilmişe yeniden dönme

telaşı, geri dönüşü uzatmak için yavaştan alma, Laura kocasının arkadaşlarının yüzlerinde işte bunları görüyordu.

Kimse gülümsemiyordu, bu Laura'yı telaşlandırmıştı. Juan Francisco haklı olabilir miydi? Hiçbir şey anlamayan kendisi miydi? Ağızlarını açmadan vedalaşan, evinden çıkan bu yüzlere bir şeyler söylettirmek istiyordu, endişelenmişti, hatta kendini suçlu hissetti, belki de yalnızca istekler ve düşler vardı, o kadar, nedenler aramamalıydı.

Başkan Obregón'dan hoşlanıyordu. Şimdilerde iki koluyla savaştığı günlerde olduğu kadar yakışıklı görünmese de gene akıllı ve zekiydi. Artık tek kolluydu, saçları kırlaşmıştı, şişmanlamıştı ve başkanlık şeridi bu eksiklikleri örtmeye yetmiyordu. Her şeye karşın Laura, sabah saatlerinde, sağanak yağmur başlamadan, çocuklarını arabaya koyup parkta gezdirirken bir şeylerin değişmekte olduğunu hissediyordu. Devrim hükümetinin ilk eğitim bakanı heyecanlı ve parlak bir filozoftu, resmi binaların duvarlarını istedikleri gibi resimlemeleri için ressamlara açmıştı, onlar da din adamlarını, burjuvaziyi, Kutsal Üçlü'yü, dahası onları çalıştıran ve paralarını ödeyen hükümeti eleştiren resimler yapıyorlardı. Laura, "Artık özgürlük var!" diyor ve teyzesi çocuklara bakarken Orozco'nun duvar resimleri yaptığı Preparatoria'ya ve Rivera'nın resimlediği Ulusal Saray'a gidiyordu.

Orozco'nun da Obregón gibi bir kolu yoktu, gözleri de görmüyordu, hüzünlü bir görünüşü vardı. Laura bu ressama hayranlık duyuyordu, resim yaparken sanki başka bir adam oluyordu, güçlü tek eliyle, gözlerini kırpmadan güneşe dikerek tüm varlığıyla çalışıyordu. Sanki gözlerine perde inmemiş bir başka Orozco gözleri görmeyen tek kollu Orozco'ya yol gösteriyor, onu aydınlatıyordu. Kendi kendine, 'Düşün Laura Díaz, bu nasıl parlak bir deha ki ressamın tüm bedenini yönetiyor, bu felçli, yarı kör, sert, çatık kaşlı sanatçının içini görünmez bir ateşle dolduruyor,' diyordu.

Laura başka bir gün Diego Rivera'nın resim yapmasını izlemek için yakası işli, kısa etekli yeni tayyörüyle Ulusal Saray'ın merdivenlerine oturur oturmaz ressamın dikkati dağıldı ve Laura'ya öyle keskin bir bakış fırlattı ki zavallı kıpkırmızı kesildi.

"Yüzün bir delikanlı yüzü mü, yoksa bir Madonna yüzümü karar veremedim. Sen seç. Kimsin?" diye sordu Laura'ya Rivera, bir ara.

"Genç bir kadın," diyerek gülümsedi Laura. "Ve iki de oğlum var."

"Benim de iki kızım var. Hadi evlendirelim onları, böylece veletlerden kurtulmuş oluruz ve senin resmini yaparım. Ne kadın, ne erkek, erdişi olarak. Böyle olmanın avantajı ne biliyor musun? Kendi kendine sevişebilirsin."

Rivera, Orozco'nun tam karşıtıydı. Şişmanlığı, çok uzun boyu, patlak ve uykulu gözleriyle tuhaf, iri bir kurbağayı andırıyordu. Bir başka gün, babasının Xalapa'da ölümünden sonra yas giysileri ve başında siyah bir kurdeleyle gittiğinde ressamın yardımcılarından biri yanına gelerek oradan gitmesini istedi: Usta kem gözlerden korkuyordu, şanssızlığı üzerinden atmak için ellerini başına koyarak boynuz işareti yapması gerekiyordu, o zaman da resim yapamıyordu...

"Ha, yasta olduğum için! İlahi Kızıl Usta, ne denli boş inançlarınız varmış. Demek karalar giymiş bir kadına bakamıyorsunuz."

Xalapa'ya, cenazeye yetişemedi. Annesi Leticia, *mutti*, telgraf göndermişti. Senin bir sürü sorumlulukların var Laura, kocan, iki oğlun. Gelmeye kalkma. Neden başka bir şeyler eklememişti, baban ölmeden önce seni düşünüyordu, adını söyledi, Laura diyebilmek için son bir kez konuştu, Tanrı ona bu lütfu bağışladı gibi bir şeyler, örneğin?

"Efendi bir insandı, Laura," dedi Juan Francisco. "Bize çok yardımı oldu, biliyorsun."

"Santiago için yaptı," diye yanıtladı Laura, bir elinde telgraf, öbür eliyle perdeyi aralayıp yağınura bakarken. Saat akşamın altısıydı, ortalık iyice kararmıştı, Laura uzaklara bakıyordu, bakışlarıyla Xalapa mezarlığına ulaşmak ister gibi. İki volkanın beyaz taç giymiş tepesi yağmurda sanki vadinin üzerinde yüzüyordu.

Eve döndüğünde Maria de la O Teyzesi Tanrı'nın ne yapacağını bildiğini, Fernando Díaz'ın kimseye daha fazla yük olmamak için ölmek istediğini söyledi. Böyle olduğunu biliyordu, çünkü ikisi konuşmadan birbirlerinin içlerinden geçenleri okumayı öğrenmişlerdi. Maria de la O nasıl okumayacaktı ki annesini kurtaranın, ona saygın bir yaşam sağlayanın içini?

"Annen yaşıyor mu?" diye soruyordu Laura zaman zaman.

Teyzesi bu sorudan sanki rahatsız oluyor, başıyla hayır işareti yapıyordu. Ama bir gün teyze çocukları dolaşmaya çıkardığında, Laura teyzesinin yastığının altında zarif, uzun boylu, incecik belli, üzerinde iri göğüslerini rahatça sergileyen açık yakalı bir giysi olan, dudakları boyalı bir zenci kadın fotoğrafı buldu. Maria de la O'nun iki yüz metre yürüyünce yorulup şişen bilekleri üzerinde sallanarak eve döndüğünü duyunca da hemen resmi yerine koydu.

"Of, bu kentin yüksek rakımı, Laurita."

Yüksek rakımı ve boğucu havası. Yağmurlu ve serin havası. Bir güneş, bir yağmur, bir yağmur ve bir güneş sanki Mexico City'nin kalp atışlarıydı, kalp damarları bir açılıyor bir kapanıyordu. Neyse ki yağmur geceleri yağıyordu ve sabahları güneş açıyordu. Hafta sonları Xavier Icaza ziyaretlerine geldikçe CROM'un Juan Francisco'ya armağan ettiği Ford'u kullanmayı öğretiyordu onlara.

Laura, iriyarı, ön koltuğa zar zor sığabilen, bacaklarını bir türlü yerleştiremeyen kocasından daha eli yatkın çıktı araba kullanmada, sanki içgüdüsel bir yeteneği vardı bu konuda. Artık çocukları kanalları seyretmeye Xochimilco'ya, piramitleri görmeye Tenayuca'ya, ahırlarda dolaşıp saman, saban ve hayvan kokusunu içlerine çekip yeni sağılmış sıcak süt tatmaya Milpa Alta'ya götürebilirdi.

Yas giysilerini üzerinden attıktan hemen sonra Rivera'nın izniyle yeniden gitmeye başladığı Ulusal Saray'dan yağmurdan korunmaya çalışarak çıktığı bir gün, La Moneda Sokağı'nda park ettiği otomobile bindi ve kısa bir süre önce Madero Bulvarı olarak yeniden vaftiz edilen eski Plateros Caddesi'ne saptı. Bulvarın iki yanında güzelim kolonyal malikâneler sıralanıyordu. Biraz daha ilerde, Alameda ile El Paseo arasında düzenli bahçeler ve yüksek çatılı Fransız mimarisinin ağır bastığı binalar yer alıyordu.

İçinde bir rahatlık duyumsadı, evlilik hayatı rahattı, doyurucuydu, iki güzel oğlu vardı, kocası herkesten farklıydı, zaman zaman zor bir insan oluyordu, ama her zaman dürüst ve karakter sahibi bir adamdı, kolay kolay uzlaşmayan, her zaman sevecen, meraklı, aklı işinde bir adam. Laura'ya sorun çıkarmıyordu. Niza Meydanı'nda sola dönüp Insurgentes Bulvarı'nı geçerek Sonora Bulvarı'ndaki evine yaklaşırken bu rahatlık, rahatsız etti Laura'yı. Her şey fazlasıyla sakin, fazlasıyla iyiydi, bir şeyler olmalıydı...

"Önseziye inanır mısın, teyzeciğim."

"Hadi canım sen de! Ben duygulara inanırım. Teyzelerinin, Hilda ile Virginia ve annenin arka arkaya gelen mektuplarından görüyorum ki konuklarla işleri başlarından aşmış. Mektup yazmaya oturunca sanki bir başka insan oluyorlar. Ne yazdıklarını bildiklerini bile sanmıyorum. Bazen de gücüme gidiyor, sanki bana yazmıyorlar da bana yazarken beni bahane edip kendi kendileriyle konuşuyorlar. Hilda romatizmaları yüzünden artık piyano çalamıyormuş, bana müziği nasıl kafasının içinde duyduğunu anlatıyor. Al, oku! Tanrı ne büyükmüş ya da ne acımasızmış, Chopin'in bilmem hangi sonatını, notalarıyla tıpatıp anımsıyormuş ama müziği kulaklarıyla duyamıyormuş. Şu gramofon denilen yenilikten haberim var mıymış? Chopin, plak mı deniyor her ne ise işte, onlarda cazırdıyormuş, ama onun kafasının içinde, sanki seslerin arılığı ruhun duyumsadığı melankoliden esinlenirmişçesine billur gibi saydam ve hüzünlüymüş. Duyuyor musun, ablacığım, sen de duyabiliyor musun? Bir başkasının da benim duyduğum gibi Chopin'i içinin derinliklerinde duyabildiğini bilmek beni ne denli mutlu ederdi. Ah, Maria de la O, benim için en değerli olanı bir başkasıyla paylaşmak. Tek başıma aynı sevinci duyamıyorum. Müziğin bana verdiği sevinci bir başkasıyla, başkalarıyla paylaşmak... Ben yazgım böyle olsun istemiyordum, ama belki de, istemesem de böyle olacağını biliyordum. Beni duyuyor musun, ablacığım? Yalnızca alçakgönüllü bir dua, Chopin'inki gibi acizane bir yalvarış. Dediklerine göre Chopin son sonatını fırtınadan korunmak için sığındığı bir kilisede yazmış. Bu yalvarışlarımı anlıyor musun, ablacığım? Virginia'ya gelince, bana açıkça söylemiyor ama yazdıklarının hiçbiri basılmadan ölüme boyun eğmek istemiyor. Laura, kocan Virginia Teyze'nin şiirlerini bastırmak için Bakan Vasconcelos'tan yardım isteyemez mi? Üniversitede bastırdığı yeşil ciltli kitapları gördün mü? Ne kadar güzel. Ne dersin? Virginia gururu yüzünden bana bu duygularından hiç söz etmiyor, ama ben biliyorum, Virginia da Hilda'nın yazdıklarına benzer şeyler hissediyor. Ama ozan Virginia duygularını söze dökemiyor, kendinin de söylediği gibi 'benim sözcüklerim suskunluğumda'; piyanist Hilda ise, kendi deyimiyle, müziğini sözlerle anlatıyor... Yalnız annen Leticia hiçbir zaman durumundan şikâyet etmez, ama aslında onun da sevinecek pek bir şeyi yok."

Laura içinde bir boşluk hissediyordu. Juan Francisco'ya onun yanında çalışmak, ona yardım etmek istediğini söyleyecekti. Hiç değilse yarım gün birlikte çalışabilirlerdi. Laura ona işçileri örgütlemekte yardımcı olabilirdi. Juan Francisco Laura'nın bu önerisini onayladı, ama önce birkaç gün ona eşlik etmesini istedi. Bakalım hoşlanacak mıydı?

Yalnızca kırk sekiz saat birlikte oldular. Kent bir tür farklı işler yapan insanlar topluluğuydu: ayakkabı tamircileri, demirciler, bakkallar, marangozlar, çanak çömlek imalatçıları, sakat devrim savaşçıları; sokak aralarında *corrido*'larla kaybedilen savaşları anlatan şarkılar mırıldanarak börek satan eski kaynakçılar; proleterlerin nabzının attığı kral naipliği, birçok ailenin iç içe yaşadığı evlere dönüştürülen eski malikâneler; şeker ve piyango bileti satan seyyar satıcıların sığınağı olarak kullanılan görkemli bina girişleri; tuhafiyeciler ve saraçlar; işsiz güçsüzlerin, sokak serserilerinin, evsizlerin, dilencilerin, iğrenç toplumsal kargaşa içinde yönlerini yitirmiş yaşlıların akşamları sığınma evi olarak kullandıkları eski hanlar; kapıları sonuna dek açık, davetkâr ve kışkırtıcı genelev sokaklarının kokusundan önce duyulan, cenaze evlerinin kokusunu andıran fahişe kokusu –ikisi de keskin kokular olan gardenya, meşe bir koku–, barlardan gelen ve sokak köpeklerinin sidik kokusuna karışan kusmuk kokusu; her gün biraz daha çoğalan ve kanserli bir akciğer gibi kentin soluğunu kesen karanlık çöplüklerde eşelenen başıboş, uyuz hayvan sürüleri; eski yerli kentinin, her gün sayıları biraz daha azalan kanallarından taşan çöpler, katledilen kent... Kanalların sularını boşaltıp üzerlerini asfaltla örteceklerini söylemişlerdi.

"Peki, söyle bakalım nereden başlamak istersin, Laura?"

"Sen karar ver, Juan Francisco."

"Ne düşündüğümü açıkça söyleyeyim mi? Kendi evinden başla, kızım. Evini iyice çekip çevirmen, bu mahallelere gidip onları örgütlemen ve kurtarmandan daha çok yararlı olur. Oradakiler, onlar için yapacaklarına teşekkür bile etmeyeceklerdir. Onlarla çalışmayı bana bırak. Bu iş sana göre değil."

Haklıydı. Ama o gece, eve dönerken, Laura Díaz nedenini pek bilmeden tutkuya benzer bir heyecan duymuştu. Sanki yaşadığı ama bu denli yabancısı olduğu bu kentte dolaşmak, çocukluğunda tanıyıp derin bir sevgiyle bağlandığı tropikal ormanlara olan tutkusuna benzer bir tutku uyandırmıştı için-

de. Hani o üzerleri sarmaşıklar, takılarla bezenmiş, olağanüstü iri kayaların, defne ağaçlarının arasında gizlenen tanrıların olduğu ormana duyduğu tutkuya benzer bir tutku. Sonra Veracruz'da Santiago ile paylaştığı, Santiago'nun ölümünden sonra yılların bir türlü unutturamadığı, tam tersi arttığı tutkuya benzer bir tutku. Xalapa'da Orlando'nun narin bedenine yenilmeyen, babasının hasta bedenine sarılan o tutkuya benzer bir tutku. Ve işte şimdi de, Mexico City'de, kocası Juan Francisco, ev, çocuklar ve kocasının bir sineği ezer gibi ezdiği o istek: Bırak seninle, senin yaptıklarını paylaşarak coşayım, bundan coşku duyayım, Juan Francisco.

"Belki de haklısın. Ne istediğimi ben de bilmiyorum. Sana başka bir şeyler daha vermek istiyorum. Sahip olduğum her şeyi çok seviyorum, onları hiçbir şeye değişmem. Ama başka bir şey daha istiyorum. Ne istiyorum?"

Juan Francisco ise tutkulu bir yürekten sessizce itaat etmesini istiyordu.

"Otomobil ne oldu, Juan Francisco?"

"Geri verdim. Bakma öyle yüzüme. Arkadaşlar öyle istedi. Resmi sendikadan hiçbir armağan kabul etmemi istemiyorlar. Bunun yolsuzluk, rüşvet olacağını söylüyorlar."

VII. Sonora Bulvarı: 1928

Juan Francisco ne düşünüyordu? Laura ne düşünüyordu?

Kapalı bir kutu gibiydi, içine girmek olanaksızdı. Laura onun ne düşündüğünü ancak kendisinin ne düşündüğünü bilirse sezinleyebilirdi. Kocası onu Xalapa'da anarşist Katalan'ı görmek için çatıya çıkmamakla suçladığında Laura ne düşünüyordu? Kocasının suçlamaları Laura için giderek daha sinir bozucu olmaya başlamıştı. Juan Francisco ise her keresinde biraz daha aşağılayıcı davranıyordu. Sonunda Laura iyice sıkıldı ve kendi nedenlerini göz ardı ederek yenilgiyi kabullendi. Hiç fırsat vermediği halde kocası onu çatıya çıkmamakla her suçlamasında, masrafları yazdığı deftere kayıt düşmeye başladı. Juan Francisco'nun yaptığı artık azarlamaktan çıkmış, bir alışkanlık, elinde olmadan göz kırpmak gibi bir tik haline gelmişti. Dokuz yıl süresince defalarca duyduğu bu söylevi Laura ilk başlarda haklı buluyordu. Sonraları, her keresinde anlaması daha güç gelmeye başladı, çünkü artık aynı şeyleri dinlemekten sıkılmıştı. Dinlerken Laura aklından neler geçiriyordu? Juan Francisco'nun söylevi fazlasıyla usçuydu. Laura ise boş yere kocasının sözlerinin ardında düşsellik arıyordu. Özellikle de çocuklar, Santiago ile Dantón, konuşmaya başladıktan sonra bir anne olarak onlarla ancak düşler ve masallar aracılığıyla iletişim kurulabileceğini anlamıştı. Babalarının söylevinde ise düşe yer yoktu. Onun söylevi göz kırpmayan bir söylevdi. Juan Francisco'nun söylevi uyumuyordu. Her an tetikteydi.

"Anne korkuyorum, dışarıya baksana. Güneş yok olmuş. Nereye gitmiş? Yoksa güneş öldü mü?"

"Juan Francisco, benimle bir toplantı salonunda bin kişiye söylev verir gibi konuşma. Karşında ben varım. Laura. Karın."

"Bana eskisi gibi hayranlık duymuyorsun. Eskiden beni çok beğeniyordun."

Laura kocasını sevmek istiyordu. Evet seviyordu da. Ama ne oluyordu ona? İçinden neler geçiyordu? Kendisi bile anlayamıyordu.

"Kadınları kim anlayabilmiş ki? Saçı uzun aklı kısalar işte."

Juan Francisco'yu, çocukların onlara anlattığı öyküleri, sorularına verdiği yanıtları anladıklarına inandırmak için çaba harcayıp boşuna zaman kaybetmeyecekti. Sözcükler imgelemden, keyiften doğar, bin kişilik bir salon ya da bayraklarla donanmış bir meydandakilere hitap etmiyorsun, sözcükler senin için, benim için. Kiminle konuşuyorsun, Juan Francisco? Laura kocasını hep kürsüdeymiş gibi görüyordu ve kürsü hep yükseklerdeydi, evlendikleri günden beri kocasını yükseklere çıkaran da gene kendisiydi. Kimse Juan Francisco'yu Laura kadar yüceltmemişti, ne devrim ne işçi sınıfı ne sendikalar ne hükümet. Juan Francisco López Greene adlı tapınağın tek rahibesi Laura'ydı ve kocasından bu koşulsuz bağlılığına layık olmasını istiyordu. Ancak tapınaklar törenlerin ayinlerin yinelendiği yerlerdir. Eğer bu ayinler bir inançla beslenmiyorlarsa usanç verirler.

Laura, Juan Francisco'ya olan inancını yitirmemişti. Yalnızca kendine karşı dürüst davranıyor, ortak yaşamlarının yarattığı rahatsızlıkları kaydediyordu. Uzun bir birliktelik süresince birbirine hiç kızmayan bir çift olabilir miydi? Sekiz yıllık evlilikten sonra bu tür sıkıntılar doğaldı. İlk başlarda birbirlerini tanımıyorlardı, her şey onlar için bir yenilikti. Laura şimdi de şaşırmak istiyordu, ama yinelenince daha önce yenilik olan şeyler alışkanlığa dönüşüyordu. Artık Laura yenilikleri özler olmuştu. Suç kendisinde miydi? Juan Francisco'nun kamusal kişiliğine hayranlıkla başlamıştı ilişkileri. Sonraları onu tanımaya çalışmıştı, ama kamusal kişiliğinin ardında ancak bir kamusal kişilik daha bulabilmişti o kadar. Juan Francisco'nun gerçek kişiliği bu göz kamaştırıcı konuşmacıydı, kitleleri coşturan bu sendikacıydı. Bunda hiçbir kandırmaca yoktu, başka bir kişilik aramamalı, karısını ve çocuklarını kendisine gönül borcu olduğunu düşündüğü halkla aynı kefeye koyan bu adamla böylece yaşamayı kabul etmeliydi. Ama kürsüdeki bu kişi Laura'yla yatağını da paylaşıyordu. Bir gece çarşafların altında ayağı ayağına değince La-

ura istemeyerek ayaklarını çekti, kocasının dirsekleri ona tiksinti vermeye başlamıştı, buruşukluklarla dolu bu eklemlere baktıkça kocasını koskocaman bir eklem olarak imgeliyordu, başından ayaklarına dek yalnızca bir deri parçası.

"Bağışla. Yorgunum. Bu gece olmaz."

"Neden bana daha önce yorulduğunu söylemedin? Bir hizmetçi tutmamızı ister misin? Teyzenle sen evi rahatça çekip çeviriyorsunuz sanıyordum."

"Doğru düşünüyorsun, Juan Francisco. Hizmetçiye gerek yok. Maria de la O ile ben yeterliyiz. Senin evinde hizmetçi olmamalı. Sen işçi sınıfı için çalışan birisin."

"Bunu anlamış olman çok iyi, Laura."

"Biliyor musun, teyzeciğim," diye içini döktü Maria de la O'ya. "Bazen Veracruz'u öyle özlüyorum ki. Orada hayat daha eğlenceliydi."

Teyze ne evet ne de hayır dedi. Yalnızca bütün dikkatini toplayarak Laura'ya bakmakla yetiniyordu böyle zamanlarda, Laura da önemli değil dercesine gülüp geçiyordu.

"Sen çocuklarla kal. Pazara ben giderim."

Zor gelmiyordu pazara gitmek Laura'ya, tam tersine Colonia Roma'daki Parián'a gitmek onu eğlendiriyordu. Evin tekdüze havasından kurtuluyordu. Aslında tekdüze demek doğru değildi, teyzesini seviyordu, çocuklarına tapıyordu ve onların büyüyüp gelişmelerini izlemekten büyük keyif alıyordu... Pazar minyatür bir orman gibiydi, tüm sevdiği şeyler, iki Meksika'nın tüm çiçekleri, meyveleri, çeşitliliği ve bolluğu oradaydı: zambaklar ve glayöller, papatyalar ve menekşeler; sevişirken imgeleminde canlandırdığı *mango*'lar, *papaya*'lar ve vanilya; *mamey,* ayva, *tecote*, ananas, *lima* ve limon, *guanabana,* kara *zapote* ve küçük *zapote*. Bu çiçeklerin ve meyvelerin şekilleri, tatları pazaryerini şenlendiriyor ama aynı zamanda içini çocukluğunun ve gençliğinin özlemiyle dolduruyordu.

"Daha yalnızca otuz yaşımdayım!"

El Parián'dan Sonora Bulvarı'ndaki evine dönerken kendi kendine soruyordu: Başka bir şey yok mu? Hepsi bu kadar mı? Kim söyledi sana evlilikten ve çocuklardan sonra başka bir şeyler olduğunu? Birileri sana başka şeyler mi vaat etti ki? Ağır sepetleri umursamadan taşırken, hafifçe omuz silkerek ve adımlarını sıklaştırarak kendi kendini yanıtlıyordu. Artık otomobilleri yoksa bu Juan Francisco'nun dürüstlüğün-

dendi, CROM'un armağanını geri çevirmişti. Sonra kocasının otomobili kendi isteğiyle geri vermediğini anımsadı. Hükümetin desteklediği sendikadan armağan kabul etme. Rüşvet kabul etme. Kendi iradesiyle gerçekleştirdiği bir davranış değildi. Böyle yapmasını istemişlerdi.

"Juan Francisco, arkadaşların sana geri ver dememiş olsalardı da geri verir miydin otomobili?"

"Ben işçi sınıfı için çalışıyorum. Hepsi bu kadar."

"Neden ikide bir adaletsizlikten söz ediyorsun, sevgilim?"

"Adaletsizlikten hoşlanmadığımı biliyorsun..."

"Zavallı Juan Franciscom benim, adaletli bir dünyada halin ne olurdu..."

"Zavallı deme bana, bazen seni hiç anlamıyorum. Elini çabuk tut ve kahvaltıyı hazırla, önemli bir kurul toplantısına yetişmem gerek."

"Önemli bir toplantın olmayan bir gün yok zaten. Ne de ay, ne de yıl. Her an önemli bir kurul toplantısı var."

Laura hakkında ne düşünüyordu Juan Francisco? Yalnızca bir alışkanlık mıydı? Cinsel ayinde ona eşlik edecek, sesini çıkarmadan sözlerini dinleyecek, ona karşı minnettarlık duyacak birisi miydi Laura onun için?

"Yani, ne mutlu sana demek istiyorum, çevrende savunacağın insanlar var. Bu sana güç veriyor. İçini dökebiliyorsun. Eve yorgun dönüşünü görmek hoşuma gidiyor..."

"Anlaşılmaz bir kadınsın."

"Bunda anlaşılmayacak ne var? Başını göğsüme dayayıp uyumandan hoşlanıyorum, sana yeniden güç vermek beni sevindiriyor. İşin seni yoruyor, sen farkında olmasan da..."

"Çok kaprislisin. Bazen eğlenceli oluyor ama bazen de..."

"Sinirine dokunuyor... Seni kızdırmak da hoşuma gidiyor!"

Juan Francisco yanıtlamadan çekip gidiyordu. Evet, Laura hakkında ne düşünüyordu? Xalapa Gazinosu'ndaki baloda tanıdığı yirmi yaşındaki genç kızı anımsıyor muydu? Onu yetiştirmeye, ona kenti ve dünyayı tanıtıp onu bir kadın yapmaya söz vermişti. Ona uğraşında eşlik etmek, onunla özdeşleşmek isteyen, hem aile yaşamını hem de çalışma hayatını paylaşmayı deneyen genç anneyi anımsıyor muydu?

Bu düşünceler yavaş yavaş Laura Díaz'ın tüm benliğini sarıyordu. Kocası onu geri çevirmişti, her zaman birlikte olmak için verdiği sözü tutmamıştı. Yatakta, ebeveyn olarak,

ama en önemlisi çocukların portakal kabuklarını kemirdikleri gibi günün büyük bir bölümünü kemiren, yaşamın bütün öbür anlarını, yatak ve babalık görevlerini, aile hayatını, düşleri sayılı dakikalara sığdırmayı zorunlu kılan çalışma hayatında birlikte olmak için verdiği sözü tutmamıştı.

"Tutkulu ruhların sessizce baş eğmesi."

Laura kendini suçluyordu. Catemaco'daki çocuğu, Veracruz'daki küçük kızı, Xalapa'daki genç kızı anımsıyordu. Hepsinin içinde sekiz yıl önceki evlilikle sonuçlanan umut dolu bir beklenti vardı. 'Evlendikten sonra küçüldüm, büyüyecek yerde bir cüceye dönüştüm. Sanki ona layık değilmişim, sanki o bana bir lütuf yapıyormuş. Bunu benden o istemedi. Ona layık olmayı kendim istedim, bunu amaç edindim. Şimdi layık olmak istediğimin yalnızca bir giz olduğunu biliyorum. Onu tanımıyordum. Fiziği, konuşması, o heyecanlı kitleleri kontrol edebilmesi beni etkiledi. Xalapa'daki evimizde Katalan'ın anısına verdiği söylevden etkilendim. Bunları sevdim ve sevgimi, sevdiğim kişiyi tanımak için kullandım, onun dolangacını çözmek için bir tramplen olarak kullandım. Aman Tanrım! Sekiz yıldır bir dolangaçta dolanıyorum, sekiz yıldır hiç de gizemli olmayan bir gizi çözmeye çabalıyorum. Kocam bu, göründüğü gibi, nasıl görünüyorsa öyle, keşfedilecek bir yanı yok. Lider López Greene kime hitap ediyor, soruyorum salonu dolduran dinleyicilerine. Bu adam olduğu gibi, gerçek bir kişi, anlattıkları doğru, sözlerinin ardında giz yok, inançlarını dile getiriyor, tamı tamına kendi gerçeğinden söz ediyor. Dinleyenler ona inanıyorlar, içi dışı bir, insanlar onu nasıl görüyorlarsa öyle, ne olduğunu söylüyorsa o.'

Laura'dan istedikleri, birlikteliklerinin ilk günlerinden beri Laura'nın ona verdiği şeylerdi. Ondan değişik bir şey istemiyordu, yalnızca almaya alıştıklarını istiyordu. Başlangıçta bu alışveriş ikisini de mutlu ediyordu. Ama daha önceleri ikisini de mutlu eden şeyler yavaş yavaş Laura'yı tatmin etmez olmuştu.

"Seni ilk tanıdığımda sana layık olmadığımı düşünüyordum. Ne dersin? Neden susuyorsun?"

"Seni değiştireceğimi sanmıştım."

"Yani Xalapa'da satın aldığın şimdi beş para etmez geliyor sana, öyle mi?"

"Demek istediğimi anlamıyorsun. Hepimiz ilerliyoruz, hepimiz daha iyi olabiliriz ya da daha kötü."

"Beni değiştirmek istediğini mi söylüyorsun?"

"Daha iyi olmanı istiyorum."

"Bak, doğru söyle. İyi bir eş, iyi bir anne değil miyim? Seninle birlikte çalışmak istediğimde beni o cehennem gezintisine götürüp yanında olmama engel olan sen değil misin? Daha ne istiyorsun?"

"Güvenebileceğim biri olmanı," dedi Juan Francisco, birden fırlayarak ayağa kalktı, ama sonra gözleri parıldayarak Laura'ya baktı ve yüzünde acı bir anlatımla kendini karısının kollarına attı.

"Sevgilim, sevgilim..."

O yıl başkanlığa Plutarco Elías Calles gelmişti, Agua Prieta Üçlüsü'nün bir başka Sonoralı üyesi. Devrimi yapanlar avaz avaz SAHTE OY, YENİDEN SEÇİLME YOK diye bağırmışlardı, çünkü Porfirio Díaz hileli seçimlerle otuz yıl iktidarda kaldıktan sonra, şimdi de eski başkan Obregón alnındaki karayı silip bir kez daha kartal ve yılan simgeli koltuğa oturmak istiyordu. Birçokları bunun devrim ilkelerine ihanet olduğunu söylüyordu. Güçlü olan haklı çıktı. Anayasa ikinci kez seçilme hakkı tanıyacak şekilde değiştirildi. Herkes Sonoralıların ölene dek, dönüşümlü olarak, iktidarı paylaşacaklarından emindi, tıpkı Porfirio Díaz gibi; ola ki bir başka Madero çıksın, bir başka devrim...

"Morones bizden, yani sendikacılardan General Obregón'un ikinci kez seçilmesini desteklememizi istiyor. Bu konuyu sizinle tartışmak istiyorum," dedi Juan Francisco evinde yönetici arkadaşlarıyla her ay yaptıkları toplantıda. Laura yandaki salonda elindeki kitabı bırakarak onlara kulak misafiri oldu.

"Morones bir fırsatçı. Bizim gibi düşünmüyor. Anarşist sendikacılardan nefret ediyor. Hükümetin ekmeğine yağ sürmekten başka bir şey yapmayan hükümet yanlısı sendikacıları sever o. Destekleyecek olursak tarafsızlığımızı yitiririz. Bizi sürüye çevirir ve sonumuz mezbaha olur. Onun için bir şey değişmez."

"Haklısın Palomo. Ne yapmamız gerekiyor Juan Francisco? Tarafsız ve mücadeleci sendikalar olarak mı kalmalıyız, yoksa resmi sendikacı olmayı kabul mü edeceğiz? Söyleyin ne yapmalıyız?" dedi Laura'nın antrede kimin kim olduğunu çıkarmaya uğraştığı, o yüzü olmayan seslerden biri.

"Allah kahretsin, Juan Francisco, salondaki hanım beni bağışlasın, ama biz anarşist Luz grubunun, Kızıl Tribün'ün, Casa del Obrero Mundial'in, kızıl devrim tugaylarının mirasçılarıyız. Bizi kullanmak isteyen, devrimci geçinen hükümetin uşakları mı olacağız? Ben buna yalancı pehlivanlık derim."

Laura kocasının: "Hangisi işimize gelir?" dediğini duydu. "İstediğimizi elde etmek, işçiler için daha iyi bir yaşam sağlamak mı, yoksa hükümete karşı savaşarak kendimizi harcamak mı? Devrimi yaparken verilen sözleri yerine getirmeyi başkalarına mı bırakalım? Elimize geçen fırsatı kaçıracak mıyız?"

"Ayağımızdaki donu bile kaybedeceğiz."

"Aramızda ruhlara inanan var mı?"

"Devrim kendi kendini yasallaştırır ve birtakım haklar yaratır, arkadaşlar," diye özetledi Juan Francisco. "Devrimi yapanlar Obregón'u destekliyorlar. Şimdilerde Zapata ve Villa'nın adamları bile destekliyor onu. Gönüllü devrim savunucularını yanına çekmeyi başardı. Bizim bir ayrıcalığımız mı var?"

"Ben ayrıcalığımız olsun diyorum, Juan Francisco. İşçi hareketi bir ayrıcalık elde etmek için doğdu. Gel yapma, bizi her zaman hükümet karşıtı olma zevkinden mahrum etme! Ben..."

Laura'nın ilk evlilik yılları sürekli aynı söylevi dinlemekle geçmişti, tıpkı kilisede pazar ayinlerinde verilen vaazları dinler gibi. 'Alışkanlıklara,' diye geçirdi içinden bir kezinde Laura, 'bir anlam verilmeli, bir ayine dönüştürülmeli.' Yaşamının törensel olaylarını teker teker anımsadı: doğum, çocukluk, genç kızlık, evlilik, ölümler. Otuz yaşındaydı ve bu olayların hepsiyle tanışmıştı. Kişisel bir bilinçlenmeydi onunki, ailesiyle ilgili bir bilinçlenme. Sonraları, bu olaylar arasında ölüm ortaklaşa bir bilinçlenmeye dönüşmüştü. Sanki tüm ülke, nasıl bir sevgiliden ayrılınamazsa ölüm olgusundan da ayrılamıyordu. Bir haziran günü Juan Francisco her zamankinden önce, saat altıya doğru eve döndü ve:

"Onuruna verilen bir yemekte yeniden başkan seçilen Obregón'u öldürmüşler."

"Kim öldürmüş?"

"Bir Katolik."

"Öldürmüşler mi?"

"Obregón'u mu? Öldürmüşler dedim ya!"

"Hayır canım, onu öldüreni."

"Hayır, tutuklanmış. Toral adında birisiymiş. Bir fanatik."

Bu olaylardan hiçbirisi Laura'yı bir gün, öğleden sonra, sokaktan gelen sesler ve hafifçe kapının vurulduğunu duyduğunda telaşlandığı kadar telaşlandırmamıştı. Maria de la O çocukları parka götürmüştü, Juan Francisco eve her gün biraz daha geç dönüyordu. Yemek odasında her zamanki alışılmış toplantılar artık yerini eyleme bırakmıştı. Obregón ve Calles, iktidarı aralarında paylaşıyorlardı. Şimdi Obregón ölünce bir tek güçlü adam kalmıştı. Obregón'u öldürten Calles miydi? Meksika bitip tükenmek bilmeyen kurbanlar ülkesi miydi? Bir kurban bir başka kurbanı mı muştulayacaktı hep? Ve bir ölümle başa gelen yine ölümle mi iktidarı bırakmak zorundaydı?

"Gördün mü Juan Francisco, Morones'le CROM Obregón'un ölümünden pek memnunlar. Morones seçimlerde başkan adayı olmak istiyordu..."

"O şişko bir koltuğa sığmaz, ancak bir kanepeye sığar..."

"Dalga geçme, Palomo. Yeniden seçilmeme ilkesi kutsal bir ilkeydi..."

"Kes sesini, Pánfilo! Dinden aşırılmış sözcükler kullanma, bana..."

"Sana ciddi ol diyorum. Devrimin dokunulmazlığı olan ilkesi diyelim istersen. Calles arkadaşı Obregón'u kayırmak için Morones'in başkan olma emellerini suyu düşürdü. Obregón'un öldürülmesiyle kim kazanıyor? Bu yanıtı sormakta yarar var elbet. Kim kazançlı çıkıyor bu durumda?"

"Calles ve Morones. Kabak kimin başına patlar? Katoliklerin."

"Sen her zaman Kilise'ye karşı olmuşsundur, Palomo. Köylüleri koyu Katolik olmakla suçlarsın hep."

"Onun için korkuyorum ya. Kilise'yi güçlendirmek için en etkili yol ona saldırmak. Şimdi de korkum bu."

"Öyleyse Calles neden Kilise'ye saldırıyor? Bu *Turco* hiç de salak değil oysa."

"Kabadayı Jóse Miguel'in öfkesini üstüne çekmemek için. Bir şekilde 'devrimci' olduğunu göstermesi gerek."

"Ben artık bütün bunlardan bir şey anlayamaz oldum."

"Şunu iyi belle: Meksika'da artık sakatlar bile akrobat oldular."

"Sen de başka bir şeyi unutma: Politika yüzünü buruşturmadan kurbağa yutma sanatıdır."

Beti benzi atmıştı. Alnının bir ucundan öteki ucuna uzanan kaşları bu kireç gibi yüzde daha da çarpıcı görünüyordu, gölgeleri, büyük gözlerinin gölgeleri gibi duran göz altı halkalarını daha da koyultuyordu. Kara günahı simgeler derler ya, bu kadının kara gözleri de sanki kara bir haberi muştuluyordu. Giysileri de kapkaraydı, uzun bir etek, topuksuz ayakkabılar, yakasına dek iliklenmiş bir bluz, bir de omuzlarını örten kara bir şal. Şala sımsıkı sarınmıştı ama şal bir türlü üstünde durmuyor, durmadan beline doğru kayıyor, ikide bir düzeltip omuzlarını örtmek zorunda kalıyordu. Ne denli örtünmeye çabalasa ortadan özenle ikiye ayrılmış, ensesine toplanmış, yer yer giysilerinin ciddiyetine başkaldırır gibi uçları oradan buradan fışkıran uzun saçlarını gizleyemiyordu. Solgun yüzlü ve sinirli görünen kadının sarkan saçlarının uçları daha açık renkti ve sanki bir şey anlatmak, istenmeyen bir haberi vermek ister gibiydiler.

"Rahatsız ettim, bir hizmetçi aradığınızı söylemişlerdi de."

"Hayır, Señorita, burada kimseyi sömürmüyoruz," dedi gülümseyerek Laura, sesinde bastırmakta her kezinde daha güçlük çektiği bir alaysılama vardı. Ne aşağılayıcı ne yüceltici, yalnızca bir alaysılama. Alışkanlıklara karşı kendini savunmak için kullanabileceği tek silah bu muydu?

"Yardımcıya gereksiniminiz olduğunu biliyorum, Señora."

"Bakın, size söyledim..."

Sözlerini tamamlayamadı, çünkü benzi atmış, kara giysiler içindeki kadın zorla garaj kapısından içeri girdi. Ellerini kavuşturarak, ses etmemesi için yalvarır gibi baktı. Sonra şaşırtıcı bir hareket yaparak Laura'ya sarıldı. Sanki görmek istemediği bir felaket karşısındaymış gibi gözlerini yummuştu. Aynı anda çizmeleriyle kaldırımları delercesine koşarak geçen askerlerin ayak sesleri duyuluyordu. Kurşun askerler, ruhsuz bir kentin yine kurşun gibi ağır kaldırımlarında yürüyorlardı. Kadın Laura'nın kollarında titredi.

"Lütfen, Señora..."

Laura kadının gözlerinin içine baktı.

"Adın ne senin?"
"Carmela."
"Bir bölük askerin sokakta, neden Carmela adlı bir hizmetçinin peşine düştüklerini anlamıyorum."
"Señora, ben..."
"Bir şey söylemene gerek yok, Carmela. Gel. Avlunun sonunda boş bir hizmetçi odası var. Toplayalım. Gazete dolu. Termosifonun yanına koy gazeteleri. Yemek yapmasını bilir misin?"
"Mayasız ekmek yapmayı bilirim."
"Ben öğretirim sana. Nerelisin?"
"Guadalajaralıyım."
"Annem ve babam Veracruzlu diyeceksin."
"İkisi de öldü."
"Tamam, öyleyse Veracruzluydular dersin. Seni savunmak için bir şeyler bulmam gerek. Ortak konular. Ben ne dersem onu yap."
"Tanrı sizi korusun, Señora."
Juan Francisco, Carmela'nın evde olmasına karşı çıkmayınca Laura'nın da açıklama yapmasına gerek kalmadı. Zaten kocası kendi kendini ev işleriyle ilgilenmemekle suçluyordu öteden beri. Juan Francisco, evin idaresi tümüyle Laura'ya kaldığı için, okuma ve resim gibi meraklarını geliştirmeye zaman ayıramadığını düşünüyor, bundan kendini sorumlu tutuyordu. Çocuklar büyüyorlardı ve anneleri onların eğitimiyle ilgilenmeliydi. Maria de la O yaşlanıyordu ve artık çabuk yoruluyordu.
"Niye biraz dinlenmek için Xalapa'ya gitmiyorsunuz? Carmela benim işlerimi görür."
Laura Díaz, Xalapa'da annesi ve teyzeleri Hilda ve Virginia'nın çalıştırdıkları pansiyonun terasından görünen eski evlerinin çatısına bakıyordu. Kelsen kardeşlerin yaşları ilerliyordu, daha doğrusu ilerlemişti, yaşlanmışlardı. Artık zamanı geride bırakan onlardı.
Laura hepsini ne denli çok sevdiğini fark etti. Leticia, pek gösterişli olmayan küçük salona hasır koltuk takımları, mermer konsol, sokak çocuğu ve köpek tablolarını yerleştirmişti Hilda'nın ak saçların çevrelediği pembemsi tombul bir gerdanı vardı artık, ama kalın camlı, durmadan burnundan kayan gözlüğüne karşın gözleri hâlâ masmaviydi.

"Kör oluyorum, Laurita. Ellerimi görmemem için bu bana Tanrı'nın bir lütfu. Baksana, denizcilerin düğümleri gibi düğüm düğüm oldu ellerim, kurumuş bir ağacın köklerini andırıyorlar. Bu ellerle nasıl piyano çalarım? Neyse ki Virginia Teyzen yüksek sesle kitap okuyor da biraz oyalanıyorum."

Virginia ise, bir sevgiliyi okşar gibi elinde tuttuğu deri ciltli bir kitabı okşuyor, kara gözlerini, sanki bir şeylerden ürkmüş gibi iri iri açarak bakıyor, gözkapaklarını dikkatle indirip kaldırarak sanki tempo tutuyordu. Bir şeylerin gerçekleşmesini, beklenmedik bir Tanrı misafirinin kapıdan girmesini mi bekliyordu? Tanrı, postacı, bir sevgili, bir yayıncı? Tüm bu olasılıklar Virginia Teyze'nin dikkatli bakışlarında uçuşuyorlardı.

"Bakan Vasconcelos'la şiir kitabım hakkında hiç konuşmadın mı?

"Virginia Teyze, Vasconcelos artık bakan değil. Şimdi Calles hükümetine karşı muhalefet yapıyor. Ayrıca ben onu hiç tanımadım ki."

"Politikadan anlamıyorum. Neden bizi ozanlar yönetmiyor?"

"Yüzlerini buruşturmadan kurbağa yutmayı bilmiyorlar da ondan!" dedi Laura gülerek.

"Ne? Ne diyorsun, sen? Delirdin mi? *Nett affe!*"

Her ne kadar üç kardeş pansiyon işletmeye birlikte karar vermiş olsalar da, bu görevi aslında Leticia üstlenmişti. Yemekleri hazırlayan, odaları temizleyen, çiçekleri sulayan bu zayıf yapılı, sinirli, uzun boylu, göğsünü çıkararak her zaman dimdik yürüyen, kelamı kıt, sadakati bol kadın. Sadık yardımcısı Zampayita, nereden öğrendiği bilinmeyen şarkıları ve danslarıyla hâlâ evi neşelendiriyordu.

Haydi, kaçambam-bimba-bimba
Haydi kaçimbamba
Haydi kara yavuklum bu yana
Haydi kara yavuklum o yana

Zencinin başındaki ak teller Laura'yı şaşırtmıştı. Zampayita'nın dans ederek ayinler düzenleyen gizli bir büyücüler tarikatı ve görünmez kişilerin korosuyla ilişki içinde olduğundan emindi. 'Ağabeyim Santiago'nun bedenini denize atarken

işte bu kişiler vardı yanımızda, bizim tanıklarımız onlar...' Laura çatıya bakıyor, burada, Xalapa'da Armonía Aznar'ı düşünüyor, nedenini bilemeden Mexico City'de, hizmetçi odasında kalan, soyadı olmayan Carmela geliyordu aklına.

Leticia'nın pansiyonunda kalanlar, genellikle Xalapa'ya uğrayan eskiden beri tanıdığı Veracruzlulardı. Ama Laura, çocuklar, Maria de la O gelince, pansiyonun sürekli iki müşterisi dışında ancak iki kişiye daha yer kalmıştı. San Cayetano'daki balolarda kızları rahat bırakmayan tenisçiyi Leticia'nın pansiyonunda görmek Laura'yı şaşırtmıştı. İri yapılı, kalın bacaklı sarışın tenisçi nasıl da birden yaşlanmıştı.

Başı önüne eğik, orada bulunması kadar şaşırtıcı bir hareketle özür diler gibi selamladı Laura'yı. Córdoba-Orizaba-Xalapa-Veracruz arasında gidip geliyor, otomobil lastiği satıyordu. Neyse ki cehennemsi liman kenti Coatzacoalcos'a göndermemişlerdi onu. Altına özel bir araba vermişlerdi –1915'te *cake-walk* dansı yaparken olduğu gibi yüzü aydınlandı– gerçi araba şirketindi, ama olsun.

Işıklar söndü.

Diğer konuğun yaşlı bir adam olduğunu söyledi Leticia. Odasından hiç çıkmıyor, Leticia yemeklerini oraya götürüyordu.

Bir akşam Leticia kapıda oyalandı, yemek tepsisini mutfakta bırakmıştı ve yemekler soğuyordu. Laura tepsiyi alarak hiç ortalıklarda görünmeyen konuğun odasına götürdü.

Yatağın kenarında oturan adam, Laura'nın ayak seslerini duyar duymaz elindekini sakladı. Laura kulağına gelen şıkırtıdan tespih çekiyor olduğunu anlamıştı. Tepsiyi konuğun yanına bırakırken birden tüm bedeninin titrediğini hissetti. Aslında titreme değildi bu, unutuşun, zamanın ve bu durumda değer yitiminin kat kat sislerin arasından sıyrılarak tanımanın verdiği bir ürperişti.

"Bay rahip, siz!"

"Sen Laurasın değil mi? Lütfen sesini çıkarma. Anneni zor durumda bırakırsın."

Bir gün ansızın bağış sandığıyla ortadan yok olan, hoşgörüsüz, esmer, o zamanlar genç olan kasaba rahibini anımsamak için Laura'nın belleği geriye doğru büyük bir sıçrama yapmak zorunda kalmıştı.

"Peder Elzevir."

Rahip Laura'nın ellerini tuttu.

"Nasıl hatırlardın? Sen o zaman küçücük bir kızdın."

Neden orada saklandığını sormaya gerek yoktu: Lütfen ses çıkarma. Anneni zor durumda bırakma. Laura'nın soru sormasına gerek kalmadan her şeyi anlatacağını söyledi. Çaldıklarıyla fazla uzaklara gidememişti. Korkağın biriydi. Kabul ediyordu bunu. Polis onu ha yakaladı ha yakalayacaktı. Bunu anlayınca kilisenin merhametine sığınmanın daha akıllıca olacağını düşündü, çünkü Porfirio'nun jandarmaları merhamet nedir bilmezlerdi.

"Özür diledim, kabul ettiler. Suçumu itiraf ettim, bağışladılar beni. Pişmanlığımı ilan ettim, yeniden kilisemin kapılarını açtılar bana. Ama fazlasıyla kolay kurtulduğumu, çok çabuk bağışlandığıını düşünüyordum. Yaptığım kötülüğün, suçumun, sahtekârlığımın bedelini ödemeliydim. Tanrı, Efendimiz, bana bu hak ettiğim cezayı bağışladı, Calles'i din adamlarının peşine düşürdü."

Yenik, yerli gözleriyle Laura'ya baktı.

"Şimdi kendimi hiçbir zaman hissetmediğim kadar suçlu hissediyorum. Karabasanlar görüyorum. Kilisesine karşı açılan bu savaşla Tanrı'nın, günahlarım yüzünden beni cezalandırdığına inanıyorum. İşlediğim kişisel suç nedeniyle ortak bir kötülükten sorumlu olduğuma inanıyorum. Evet, buna gerçekten inanıyorum."

"Benim karşımda günah çıkarmanıza gerek yok, peder."

"Yo! Yapmalıyım bunu." Elzevir, Laura'nın hâlâ tuttuğu ellerini sıktı. "Yapmalıyım. Sen küçük bir kızsın. Ruhumun bu skandaldan arınması için küçük bir kızdan başka kimden özür dileyebilirim. Beni bağışlar mısın?"

"Evet, peder. Ben sizi hiçbir zaman suçlamadım. Ama annem..."

"Annen ve teyzelerin anlayış gösterdiler. Bağışladılar beni. Onun için buradayım. Onlar olmasa şimdiye dek çoktan kurşuna dizmişlerdi beni..."

"Bana bir kötülüğünüz dokunmadı. Bağışlayın ama sizi çoktan unutmuştum..."

"Kötü olan da bu, anlıyor musun? Unutulmak. Kilisemde bir skandal yarattım, eğer Kilise'ye bağlı olan halk bunu unutursa, skandal öyle derinlere işlemiş ki sonunda unutulmuş ve bağışlanmış..."

"Annem sizi bağışladı demek?" diye rahibin sözünü kesti Laura, rahibin anlattıkları biraz şaşırtmıştı onu.

"Hayır, ama beni besliyor, bana sığınmak için bir çatı, karnımı doyurmak için yemek veriyor, bana merhametin ne olduğunu öğretiyor. Benim cemaatimden esirgediğim merhamet. Annen karşımda canlı bir serzeniş, bunun için ona borçluyum. Kimsenin beni bağışlamasını istemiyorum."

"Peder, çocuklarım için henüz Kudas ayini yapılmadı. Kocam, şey... ona söyleyecek olsam... olay çıkarır. Siz, ister miydiniz?.."

"Bunu benden neden istiyorsun? Doğruyu söyle."

"Olağanüstü bir ayin istiyorum, peder. Sıradan şeyler korkunç canımı sıkıyor," diye inledi Laura, öfke ile ağlamak arası bir ses çıkararak.

Evinde yapamayacağı bu töreni gerçekleştirmekten, kocasının açıkça söylemediği isteğine karşı çıkmaktan gerçekten derin bir mutluluk duyacaktı. Juan Francisco ne kiliseye giderdi ne de dinden söz ederdi. Maria de la O, aynasının kenarına birkaç eski estamp iliştirmişti. Juan Francisco bir şey demiyordu ama bunu bağnazlık olarak gördüğü besbelliydi.

"Karşı değilim, ama nedenini öğrenmeyi çok istiyorum," diye sordu Leticia.

"Yaşam zamanı belirleyen törenler olmazsa çok sıkıcı oluyor."

"Yılların geçişini fark etmek seni bu denli çok mu korkutuyor?"

"Evet, *mutti*. Saatlerin geçtiğini bile hissetmekten ödüm kopuyor. Ölüm bu olmalı."

Leticia, üç kardeşi, Laura ve çocuklar, Santiago ile Dantón rahibin odasında toplandılar.

"Bu bedenim, bu kanım," diye çınlattı ortalığı Elzevir, sekiz ve dokuz yaşlarındaki çocukların ağzına birer parça kutsal ekmek vererek. Karanlık bir odaya kapanıp Latince sözler dinleyerek bir dilim ekmek yemek Santiago ile Dantón'a eğlenceli gelmişti. Xalapa'nın bahçelerinde, Los Berros'ta, Juárez Parkı'nda koşuşturmayı seviyorlardı. Her zaman olduğu gibi esmer teyzenin gözetimi altında tehlikelerden uzak bu onlar için bir yenilik olan uzamı, bu sakin kenti çoktan benimsemişlerdi. Sokakları otomobil, okulları kabadayılarla dolu başkentte onlara yasaklanan özgürlüğe burada sahip çıkıyorlardı. Başkentte Santiago kardeşini tüm bu tehlikelerden korumak zorundaydı.

"Neden durmadan o evin çatısına bakıyorsun, anne?"

"Hiç, Santiago. Gençliğimde büyükbaban ve anneannenle o evde oturmuştuk."

"Bizim evimizde de böyle bir mazgal olmasını isterdim. Ben şatonun sahibi olurdum, seni tüm kötülüklerden korurdum."

"Santiago, Xalapa'ya gelmeden önce eve bir hizmetçi aldım, siz teyzeyle buraya geldikten sonra. Evimize dönünce Carmela'ya saygılı davranmanızı istiyorum."

"Carmela mı? Tabii anne."

Laura sanki bir şeyler sezinlemişti. Maria de la O'dan kendisi Mexico City'ye dönüp evi düzene koyarken birkaç gün daha çocuklarla Xalapa'da kalmasını istedi. Juan Francisco o kadar işi arasında evde yalnız kalmıştı, evin düzeni iyice bozulmuş olmalıydı: Her şeyi yoluna koyunca sizi çağırırım.

"Laura."

"Ne var, *mutti*?"

"Bak evlenip gittiğinde ne unuttun."

Çin bebeği Li Po'yu gösteriyordu. Tabii. Bebeği bir daha hiç aklına düşmemişti.

"Ay, anne, nasıl da unuttum!"

İçten hüznünü yalancı bir gülümsemeyle saklamaya çalıştı.

"Sanırım ben kocamın Li Po'su oldum, onun için unuttum bebeğimi."

"Götürmek ister misin?"

"Hayır, *mutti*. Benim dönüşümü burada beklesin, böylesi daha iyi."

"Döneceğinden emin misin?"

Laura Buenavista İstasyonu'ndan Sonora Bulvarı'ndaki eve geldiğinde trenlerin her zamanki gecikmeleri yüzünden saat öğlen on ikiyi bulmuştu. Juan Francisco da, Carmela da evde yoklardı.

Evde bir tuhaflık hissetti. Bir sessizlik, bir eksiklik vardı. Tabii, evin sesi, neşesi olan çocuklar ve teyzesi orada değillerdi. Garaj kapısının altından atılan gazeteyi aldı. Yalnız geçireceği gün için planlar yapmaya başladı. Royal Sineması'na mı gitmeli? Bir bakalım gösteride hangi film var.

El Universal'ı açar açmaz karşısında Carmela'nın fotoğrafını buldu. Gloria Soriano, Mont-Carmel Tarikatı rahibesi, Alvaro Obregón'a yapılan suikastla suçlanarak tutuklanmıştı. Chapultepec Korusu'na yakın bir evde basılmıştı. Kaçma-

ya çalışırken polis ateş etmiş ve sırtından vurulmuştu. Rahibe hemen oracıkta ölmüştü.

Laura bütün gününü siyaset toplantılarının yapıldığı yemek odasında, masanın üzerinde açık duran gazetenin karşısında, gözlerini beti benzi atmış, kapkara çukur gözlü kadının fotoğrafından ayırmadan geçirdi. Akşam karanlığı çökmüştü, artık resmi seçemiyordu, ama ışığı yakmadı. Yüz belleğine kazınmıştı. Ahlaki bir fidyenin yüzüydü bu yüz. Eğer Juan Francisco yıllarca, evlerinin çatısında yaşayan anarşist Katalan'ın yanına çıkmamakla suçlamışsa Laura'yı, şimdi de aranan bir rahibeyi saklamakla suçlayacak mıydı? Tabii ki suçlamayacaktı, sonunda ikisi de insanlık savaşında eşit hissedeceklerdi kendilerini. Laura bunları 'savaşçı' sözcüğünün üzerine basa basa geçiriyordu aklında.

Juan Francisco gece saat on birde döndü eve. Ev karanlıktı. İriyarı adam şapkasını kanepenin üzerine fırlattı, bir soluk aldı ve ışığı yaktı. Laura'yı gazetenin karşısında görünce abartılı bir şekilde irkildi.

"A! Döndün demek."

Laura başıyla evet işareti yaptı.

"Rahibe Soriano'yla ilgili haberi gördün mü?" diye sordu López Greene.

"Hayır. Anarşist Aznar'la ilgili haberi gördüm."

"Anlamadım."

"Xalapa'da, çatıdaki plaketin açılış töreninde, Armonía Aznar'ı sakladığı için babamı övmüştün. Seni o zaman tanıdım ve sevdim."

"Doğru. O işçi sınıfının kahramanıydı."

"Ezilen inançlıları sakladığım için bana övgüler yağdırmayacak mısın?"

"O başkan öldüren bir rahibe."

"Çarları ve prensleri öldürenler de anarşist değiller miydi?"

"Hayır, Armonía işçiler için savaşıyordu, senin Carmelan ise rahipler için."

"Ha, o benim Carmelam, senin değil."

"Hayır, benim değil."

"Demek o insan değil, Juan Francisco. Başka bir gezegenden gelen bir yaratık..."

"Başka zamanlarda, geçmişte kalan biri, o kadar."

"Senin savunmana layık olmayan..."

"O bir katil. Üstelik, dedikleri gibi yapsaydı, sakin sakin bekleyip kaçmaya kalkmasıydı, vurulmazdı."

"Devrim polislerinin de diktatörlük polisleri gibi arkadan vurarak öldürdüklerini bilmiyordum."

"Onu da katil Toral ve suç ortağı Başrahibe Conchita gibi yargılarlardı diyorum sana."

"Kimin gözüne girmek istiyordun, Juan Francisco? Çünkü benim gözümden düştün, sonsuza dek..."

Hiçbir açıklama duymak istemiyordu, zaten Juan Francisco da açıklama yapmaya kalkışmadı. Laura bavulunu hazırladı, sokağa çıktı, bir 'serbest' durdurdu ve gençlik arkadaşı Elizabeth García-Dupont'un adresini verdi.

Juan Francisco peşinden geldi, öfkeyle taksinin kapısını açtı ve Laura'yı kolundan çekip dışarı sürüklemeyi denedi, suratına bir tokat indirdi. O arada şoför de taksiden indi, Juan Francisco'yu ittirip yere düşürdü. Sonra da arabaya atlayarak hemen oradan uzaklaştılar.

Laura, Elizabeth'in Colonia Hipódromo'daki modern apartman dairesine yerleşti. Gençlik arkadaşı onu neşeyle karşıladı, sarılıp öptü, tam Laura'nın umduğu gibi. Elizabeth San Cayetano Çiftliği'ndeki balolarda peşinden koştuğu ünlü Eduardo Caraza'dan yeni boşanmıştı. Eduardo evlenip Mexico City'ye geldikten sonra da Elizabeth'e fazla yüz vermemişti. Devrim sırasında her siyasal grubun kendi parasını bastığı, ünlü '*bilimbiques*'ler, enflasyonun ülke maliyesini altüst ettiği günlerden sonra gerçek bir mucize yaratarak mali durumu yoluna koyan Maliye Bakanı Alberto Pani'nin yakın dostuydu. Kendini çok beğeniyor, dayanılmaz buluyor, kendi kendine 'Tanrıların kadınlara armağanı' diye adlar takıyordu. Elizabeth'e her an onu eş olarak almakla büyük bir lütufta bulunduğunu hissettiriyordu.

"Bu başıma gelenler hep alttan almam yüzünden."

"Mutlu olmalısın, kızım. Benim gibi bir adamın karısısın, ama bana bir kadın yetmiyor. Bu konuda bir anlaşmaya varmalıyız."

"Sen varsın ama bana da başkaları gerek."

"Elizabeth, orospu gibi davranıyorsun."

"Sende bir ibne gibi, sevgili Lalo."

"Bağışla seni kırmak istemedim. Şaka yapıyordum."

"Seni bundan daha ciddi görmedim hiç. Bana hakaret ettin, hayat felsefeni öğrendikten sonra hâlâ yanında kalıp aşa-

ğılanmak büyük aptallık olur, canım. Yani, senin her şeyi yapma hakkın var, benimse hiçbir hakkım yok. Ben orospuyum, sen maçosun. Ben zavallıyım, sen ne yaparsan yap, hani derler ya, *gentleman*'sin. Öyle mi? Haydi yallah, güle güle."

Neyse ki çocukları olmamıştı. Nasıl olsundu ki. O boş gezenin boş kalfası müthiş Lalo, partilerden bitkin bir halde ta sabahın altısında dönüyordu eve.

"Yok hayır, Juan Francisco'nun öyle huyları yok. Her zaman bana karşı saygılı olmuştur. Yani bu geceye dek. Evden çıkarken dövmeye kalktı."

"Dövmeye kalktı ne demek? Suratına baksana."

"Tamam, bir tokat attı. Ama başka zamanlar böyle değil."

"Laura, canımın içi, bu gidişle yaptıklarını bağışlar, bir haftaya kalmaz dönersin yuvaya. En iyisi biraz çıkıp eğlenelim. Seni Kocagöbek Roberto Soto'yu izlemeye lirik tiyatroya davet ediyorum, *'Yıkılış'*ı sahneye koymuşlar. Morones üzerine bir taşlama, dediklerine bakılırsa insan bol bol, içinden gelerek gülüyormuş. Hadi yürü, kapıları kapanmadan yetişelim."

Daha rahat olmak için bir loca aldılar. Roberto Soto, Luis Napoleón Morones'in tıpkısının aynısıydı, her yeri çiftti: gerdanı, göbeği, dudakları, yanakları, gözkapakları. Olay sendika başkanının Tlalpam'daki çiftliğinde geçiyordu. Sahneye rahip yamağı kılığında 'Ben rahip yamağıyken' şarkısını söyleyerek çıkıyordu. Sahneye çıkar çıkmaz Josephine Baker'ın Paris'te Folie Bergère'de lanse ettiği modaya uygun, bir yerleri muzlarla örtülü, meme uçlarına yıldızlar yapıştırılmış dokuz-on kadar yarı çıplak kız çevresini sarıyordu.

"Sağ ol, López Greene kardeşim, senin bana herkesten çok hizmetin geçti. Sade adını López-Red yap ki ayıp olmasın. Biliyor musun? Burada hepimiz kocamış kızıllarız, aramızda kocamış yeşil olmamalı. Doğru söylemiyor muyum çocuklar, hey gidi, ha ha ha..."

"*Mutti*, ben çağırana dek çocuklar sizinle kalsın. Teyzem de yanınızda olur, hep beraber bakarsınız onlara. Size para gönderirim. Yaşamımı düzene sokmalıyım, sevgili *muttim* benim. Sana sonra anlatırım. Li Po'yu da sana emanet ediyorum. Haklıymışsın."

VIII. Paseo de la Reforma: 1930

"Öyle Meksikalılar vardır ki yalnızca tabutta göze güzel görünürler."

Carmen Cortina'nın kuzini, sinema yıldızı Andrea Negrete'nin portresini tanıtmak için verdiği kokteylde Orlando Ximénez'in yaptığı esprileri herkes alkışlamıştı. Andrea Negrete'nin portresini Guadalajaralı genç ressam yapmıştı. Andrea Negrete, suretlerini sonsuza armağan etmek isteyen ama bu görevi komünist, korkunç yaratıklar diye niteledikleri ve 'maymunlar' adını takarak aşağıladıkları Rivera, Orozco, Siqueiros'un üstlenmesini asla istemeyen yüksek sosyeteden kişilerin portrelerini yaparak kısa sürede ün kazanmıştı.

Kim ne derse desin, Carmen Cortina görgü kurallarını hiçe sayarak verdiği kokteyllere kendi deyimiyle 'başkent faunası' adını verdiği bir sürü insanı da davet ederdi. Elizabeth, Laura ile ilk kez bu toplantılardan birine gittiğinde arkadaşını davetlilere tanıtmak zorunda kaldı. Aslında kimse gerçek davetlileri, ev sahibesinin de hoşgörüyle karşıladığı 'yanaşmalar'dan ayırt edemezdi, ama olsun. Ev sahibesi, bu davetsiz misafirlerin toplantılarına katılma hevesini gerçek davetlilerin ünlü kişiler olmasına yorardı. Evet, kendini adamdan sayan kim Carmen Cortina'nın *soirées*'lerinde görünmeyi istemeyebilirdi ki? Zaten burnu büyük ve yarı kör Carmen Cortina bile davetliler arasında kimin kim olduğunu pek ayırt edemezdi. Onun koku alma ve dokunma duyularını büyük bir sanat düzeyine yükselttiği söylentileri almış yürümüştü; burnunu bir yanağa yaklaştırır yaklaştırmaz, 'Ay, Chata, ne tatlısın!' ya da has kaşmire dokunur dokunmaz, 'Rudy, ne mutlu seni gören gözlere!' diye ünleyebilirdi.

Rudy Rudy'ydi, oysa Orlando gerçekten kabaydı. Carmen davetkâr Andrea'yı, 'watch out' diye uyardı. Andrea sedef ten-

li, gözleri her dem mahmur, neredeyse görünmeyen incecik kaşlı bir kadındı; genç yaşına karşın şakakları iki ak perçemle süslenmişti, ortadan ayrılmış saçları çehresinin kusursuz simetrisini tamamlıyordu. Ak perçemlerinden dolayı ona 'La Berrenda', yani 'Ebruli' adını takmışlardı. Yalnızca perçemleri için değil, aslında boynuz takma sanatındaki ustalığından ötürü, derdi dilini tutamayan Orlando. Andrea yakın bir zamanda, hani insanların 'varlıklı' diye niteledikleri kadınlar vardır ya, işte onlardan biri olacaktı, *but not yet*, dalından yeni koparılmış olgun bir meyve gibiydi, dünyaya meydan okuyordu.

"Ye beni," dedi Andrea gülümseyerek.

"Soy beni," diye yanıtladı Orlando büyük bir ciddiyetle.

"Edepsiz!" Carmen gürültülü bir kahkaha attı.

Tizoc Ambriz'in tablosu, üstü bir perdeyle örtülmüş, açılmak için gecenin doruk noktasına varmasını bekliyordu... Gecenin doruk noktası, tüm 'fauna'nın salonda toplandığı andı. O ânın gelip gelmediğine de yalnız ve yalnızca Carmen karar verebilirdi. İçinden, davetliler listesini gözden geçirir. Kim gelmiş? Kim eksik?

"Tam bir *high life* istatistik uzmanısın," dedi Orlando, Carmen'in kulağına, ama yüksek sesle.

"Yavaş ol, sağır değilim," diye inledi Carmen.

"Olduğun gibi çok iyisin," diyerek poposuna bir çimdik attı Orlando.

"Edepsiz. İstatistik de neymiş?"

"Yeni ama önemsiz bir bilim dalı. Yalanları ölçmek için yeni bir yöntem."

"Neymiş, neymiş? Çok bilmek istiyorum."

"Vargas'a sor."

"Pedro Vargas'a mı? Radyoda sansasyon yaratıyor. Dinledin mi kendisini? 'W'de söylüyor."

"Carmen, canım, Güzel Sanatlar Sarayı'nı açtılar. Artık bana 'W'den söz etme."

"Nasıl yani, Don Porfirio'nun yarım bıraktığı anıtkabri mı?"

"Artık bir senfoni orkestramız da var. Carlos Chávez yönetiyor."

"Hangi Chávez?"

"Hangisini istersen!"

"Aman, defol! Çekilmezsin."

"Ben seni bilmez miyim, şu anda kafanda listeler yapıyorsundur."

"*I am the hostess. It's my duty.*"

"Kafanın içini okuyorum, iddiaya var mısın?"

"Biraz sağına soluna bakmak yeter, Orlando."

"Sen ne görüyorsun, güzeller güzeli görme özürlü?"

"*The mixture, darling, the mixture.* Sosyal sınıflar yok oldu. Az mı sence? Söyle bakalım, yirmi yıl önce, ben küçük bir kızken..."

"Seni 1910'da Yüzüncü Yıl Balosu'nda çapkınlık ederken de gördüm Carmen –laf aramızda, pek başarılı sayılmazdın–."

"O benim teyzemdi. *Anyway*, bir göz at bakalım. Ne görüyorsun?"

"Bir söğüt görüyorum. Bir peri görüyorum. Bir hale görüyorum. Melankoli görüyorum. Hastalık görüyorum. Bencillik görüyorum. Kendini beğenmişlik görüyorum. Kişisel ve toplumsal kargaşa görüyorum. Çirkinlikler görüyorum."

"Hadi ordan, sümüklü! Hevesi kursağında kalmış bir ozansın sen. Ad ver bana. *Names, names, names.*"

"*What's in a name?*"

"Ne, ne dedin?"

"Romeo ve Juliette, filan?"

"Nasıl yani? Kim davet etmiş onları?"

Laura arkadaşı Elizabeth'in isteklerini geri çevirmişti. "Dul olmadan bir dul gibi davranıyorsun, Laura. Tam zamanında kurtardın yakanı López Greene'den, tıpkı benim Caraza'dan kurtulduğum gibi," diyordu Madero Bulvarı'nda 'indirimli satış' yapan mağazalarda bakınırken. Bu gezileri, devrimden sonra yeniden Gante'de, Bolivar'da ve 16 Eylül mağazalarında boy göstermeye başlayan dış ülkelerden gelen, uygun fiyatlarla satılan giysi ve süs eşyaları avına çıkmak için Elizabeth programlıyordu. Gün Sanborn'da kahvaltıyla başlıyor, Prendes'te yemekle sürüyor ve Donceles Sokağı'ndaki Iris Sineması'ndaki bir filmle sona eriyordu. Laura, Clark Gable, Greta Garbo, William Powell gibi en iyi oyuncuların rol aldığı MGM'in 'özgün' Amerikan filmlerinin gösterildiği bu sinemalara gitmeyi seviyordu; Elizabeth ise, su katılmamış Meksika filmlerinin gösterildiği Beş Mayıs Caddesi'ndeki Palacio Sineması'na gitmekten yanaydı, Chato Ortín'le gülmek, Sara García ile ağlamak ya da Fernando Soler'in şaklabanlıklarını izlemek. Bayılıyordu bu programlara.

"Follies'ye Kocagöbek Soto'yu izlemeye gittiğimiz günü anımsıyor musun? Orada hayatın değişti."

"Ölü bir evlilik her şeyi öldürür, Elizabeth."

"Senin derdin ne biliyor musun? Sen kocandan daha akıllısın. Tıpkı benim gibi."

"Hayır, ben onun beni sevdiğine inanıyorum."

"Ama seni anlamıyor. Ondan daha akıllı olduğunu anladığın gün bıraktın kocanı. Bana aksini söyleyemezsin."

"Hayır, hayır, sadece Juan Francisco'nun ideallerine erişebilecek gücü olmadığını hissettim. Bugün bunu düşünmek bile beni rahatsız etse de belki ben ondan daha dürüsttüm."

"Kocagöbek Soto'nun esprisini anımsıyor musun? Meksika'da sana akıllı demeleri için açıkgöz olmalısın. Benim sana önerim, canım, özgür ve duygusal bir kadın ol, yani açıkgöz ol. Neyse, hadi *ice-cream soda*'nı bitir de alışverişe gidelim, sonra da sinemaya gideriz."

Laura, Elizabeth'e kendisine bu kadar çok 'ateş etmesinden' utandığını söyledi –başkent argosunda o sıralar sık kullanılmaya başlayan eski süsü verilmiş yeni deyimler ya da yeni süsü verilmiş eski deyimlerden birini kullanarak–. Silahlı çatışma günlerinden kalma bir tür yeni dil türemişti, örneğin, 'ateş etmek' armağan vermek, 'Carranza'cılık hırsızlık, 'kuşatmak' kur yapmak, 'savaşa girmek' çaba göstermek, 'Bana Wilson'a mal oldu' Pancho Villa'yı cezalandırmak için General Pershing'in başında olduğu filo ile Veracruz'a denizden çıkarma emreden Amerikan Başkanı gibi kötü nam kazanmak anlamına geliyordu. 'Alın yazısı' hep Valentina'nın şarkısında dediği gibi 'Yarın öleceksem bugünden öldürsünler'; aşkta diretmek Adelita'nın şarkısında dediği gibi 'Bir başkasıyla giderse, dünyanın ucuna dek peşlerini bırakmam' anlamına geliyordu. Kent-köy karşılaştırması türkülerdeki 'üç mısır tarlası kaldı' sözlerinden esinleniyordu. Daha buna benzer neler neler. 'Kurşuna dizmek' kopya çekmek demekti. 'Maderear' ise o anda Laura ile Elizabeth'in yaptıkları gibi, kent merkezinin en büyük bulvarı olan Madero Bulvarı'nda dolaşmaktı. Devrim ve demokrasi kahramanını onurlandırmak için eski Platero Sokağı'nın adı değiştirilmiş, Madero Bulvarı olmuştu.

"Julio Torri'nin çok ilginç bir kitabını okudum. Adı *Kurşuna Dizilme Üzerine.* Kurşuna dizilmenin en kötü yanının sabah erken kalmak zorunluğu olduğunu söylüyor," dedi Laura vitrinlere bakarak.

"Bunlarla kafanı yorma, Laura. Kocam, zavallı Caraza devrim sırasında bir milyon insan öldüğünü söylerdi, ama dediğine bakılırsa savaş meydanlarında ölmemişler, bar kavgalarında ölmüşler." Elizabeth Donceles Sokağı'ndaki Meclis binasının önünde durdu. "Iris Sineması'na gelmeyi, kocan milletvekili olduğu için seviyorsun. Yalan mı, doğru söyle?"

Clark Gable ve Norma Shearer'ın oynadıkları *A Free Soul*'u görmek için bilet aldılar. Elizabeth sinemanın girişinde burnuna gelen elma şekeri kokusunun içini gıdıkladığını söyledi.

"Taze elma ve tatlı bal," diye iç çekti sinema çıkışında, her gün biraz daha sarışınlaşan ve tombullaşan genç kadın, "Gördün mü Norma Shearer her şeyi, mevki, soylu sevgili –ne saygıdeğer bir adam o İngiliz, Leslie Howard– her şeyi her şeyi nasıl feda ediyor bir gangster uğruna... Clark Gable! Koca kulaklı yakışıklı! Bayılıyorum ona!"

"Ben sarışını, Leslie Howard'ı beğeniyorum. Ayrıca İngiliz değil, Macar."

"Olamaz, Macarlar Çingene olurlar, kulaklarına halka küpeler takarlar. Nerede okudun Macar olduğunu?"

"*Photoplay*'de."

"O sarışını beğeniyorsun ama gittin kapkara bir adamla evlendin. Beni aldatamazsın, şekerim. Iris Sineması'na gitmeyi seviyorsun, çünkü Meclis binasının yanında. Şansın yaver giderse görürsün onu. Yani görüşürsünüz diyorum. Yani. İşte!"

Laura, Elizabeth'in sözlerinin üstünde durmadan hayır anlamında başını salladı, başka açıklama da yapmadı. Bazen yaşamının gündönümlerine benzediğini düşünüyordu, yalnız evliliği birden ilkbahardan kışa geçmişti, aradaki çiçek açma ve hasat mevsimlerini atlayarak. Juan Francisco'yu sevmişti, ama bir erkek ancak onu seven kadına değer verirse sevilmeye layıktır. İşte, Laura'nın evliliğinde eksik olan buydu. Belki de Elizabeth haklıydı, başka çiçekler koklaması, başka sularda yüzmesi gerekiyordu: İdeal aşkı bulamasa da hiç değilse romantik bir tutku yaşayabilirdi, bu tutku 'platonik' bile olsa ne gam... Elizabeth 'platonik' sözcüğünü bilmiyordu, ama katıldığı partilerde sık sık uyguladığı bir pratikti.

"Bana bakabilirsin ama dokunmak yok. Dokunursan sana da bulaşır."

Elizabeth kimseye teslim olmuyordu. Arkadaşı Laura kişinin isterse kendine bir tutku yaratabileceğini düşünüyordu. Böylece, ikisi de erkeksiz, sorun çıkarmadan birlikte yaşıyorlar, devrim sırasında evleriyle bağlarını koparıp sevgili arayan, ama asıl aradıkları bir anne olan Don Juanlarından uzak duruyorlardı.

Tizoc Ambriz'in yaptığı Andrea Negrete portresinin açılışı için verilen parti sonunda Laura'nın, Elizabeth'in biraz da fesatlık katarak dediği gibi, 'ortada ceset olmadan girdiği dulluk yası'ndan kurtulması için bir bahane oldu. Artık eskiyi düşünmek, olmayacak aşklar düşlemek, Veracruz öyküleri anlatmak, oğullarını özlemek, kendini suçlu hissetmek, yaptığından utandığı için Xalapa'ya gidememek yoktu. Evini niye terk ettiğini, Juan Francisco'yu oğullarının gözünden düşürmeden onlara nasıl anlatacağını bilemiyordu. *Mutti*'ye ve teyzelerine yanıldığını, San Cayetano'daki partilerde ya da Xalapa Gazinosu'ndaki balolardan birinde kendi sınıfından bir genç bulmuş olsaydı daha doğru bir seçim yapmış olacağını itiraf etmek istemiyordu. Daha da önemlisi, Juan Francisco hakkında kötü konuşmak istemiyordu. Hepsi, Juan Francisco'yu kavgasına inanmış, cesur, bu yüzyıl başından beri Meksika'da yaşanan her şeyi benliğinde bütünleştiren biri olarak görsün istiyordu. Onlara yanıldım, kocam yozlaşmış bir adammış ya da vasat bir insan, tutkusunun adamı değilmiş demek istemiyordu. 'Santiago, senin baban, övülmeden, başkaları onu beğenmeden yaşayamayan biri; Dantón, senin baban, başkaları yaptıklarına değer vermeyince yıkılan biri; Elizabeth, benim kocam, artık erdemlerini yitirdiğini kabul edemiyor. Madalyalarının yaldızı döküldü, bakırı çıktı.'

"Baban hayatta hiçbir şey yapmadı."

Bunu Santiago'ya, Dantón'a nasıl söylerdi? Biri sekiz yaşına girecekti, öteki yedi. *Mutti*'ye, teyzelerine ne diyebilirdi? Yıllarca mücadele ederek kazanılmış saygınlığın yalnızca tek bir yanlışla yok olmasını nasıl açıklayabilirdi? Laura gönüllü olarak inzivaya çekildiği günlerde kendi kendine, 'Juan Fransisco onu yargıladığımı ve mahkûm ettiğini düşünürse düşünsün,' diyordu. Juan Francisco yalnızca Laura tarafından yargılandığını düşündüğü sürece Laura'nın içi rahattı. Ama bu konuda başka kimse yargılamamalıydı onu, ne oğulları ne pek de umursamadığı, Xalapa'da pansiyon işleten yaşlı kadın-

lar. Kocasının gururu lekelenmeyecekti. Kadın olmanın sıkıntısını yalnızca kadın çekecekti.

Bu düşüncelerini onu durmadan sıkıştıran Elizabeth'e, mektuplaşmayı sürdürdüğü Veracruzlu ailesine nasıl söyleyeceğini bilemiyordu. Mektuplar hâlâ Sonora Bulvarı'na geliyordu ve Juan Francisco'nun yeni hizmetçisinden alıyordu adına gelen mektupları. Eski evine öğlende, kocası evde olmadığı saatlerde gidiyordu. Laura, Maria de la O'ya güveniyordu, bir şeylerden kuşkulansa bile sesini çıkarmayacağından emindi. Teyzeciğinin doğuştan ağzı sıkıydı.

Açılıştan bir gün önce Elizabeth konuğuna Andrea Negrete'nin portresinin açılışına gitmek için gereken hazırlıklardan söz edince toplantıya gitmesi kaçınılmaz oldu.

"Merak etme, Laura. Şapkanın, elbisenin parasını sonra verirsin bana," dedi Elizabeth.

"Juan Francisco parayı göndermekte gecikti."

"Zaten yetişmez ki o para!" diyerek sevecenlikle gülümsedi, pembe yanaklı sarışın. "Gardırobun Marlene'ninki gibi."

"Güzel şeylerden hoşlanıyorum n'apim! Belki de şu anda başka teselli bulamadığım için, onca... eksikliği kapatmak için, belki de."

"Yakında olur. Acele etme."

Aslında öyle çok para harcamıyordu. Bol bol kitap okuyordu. Konserlere ve müzelere yalnız gidiyordu. Ancak sinemaya, yemek yemeye Elizabeth'le beraber gidiyorlardı. Kocasından ayrılma nedeninin yasını tutuyordu. Ortada bir ele verme, bir ölüm –ölen bir kadın– vardı. Chanel parfüm, Schiaparelli şapka, Balenciaga tayyör... Moda öyle kısa zamanda, öyle çok değişmişti ki, herkes Hollywood'daki yeni yıldızlar gibi giyinirken, Laura kısa çarliston etek, Clara Bow stili kesilmiş saçlarla nasıl çıkardı insan arasına. Etekler uzamış, saçlar dalgalanmış, göğüslerin üstü geniş pike yakalarla örtülmüştü; biraz cüretkâr olanlar açık sarı saçlı Jean Harlow'un giysilerini andıran, bedeni sıkı sıkı saran, ipek gece elbiseleri giyiyorlardı. Bir de modaya uygun bir şapka, iyi giyimin olmazsa olmaz parçası olmuştu. Kadınlar şapkalarını bir uyumak için, bir de tenis oynarken çıkarıyorlardı başlarından. Havuzlarda bile Marcel stili bukleleri korumak için lastik boneler giyiliyordu.

"Hadi artık, yüzün gülsün."

Daha ev sahibesini selamlayamadan, dekorasyonunu Pani'nin yaptığı belirgin Bauhaus stili çekme katı alıcı gözle göremeden, gecenin şeref konuğu Andrea Negrete'ye şöyle bir bakamadan, Laura Díaz'ın gözlerini iki el örttü ve kulağına cilveli bir *guess who* sözü çalındı. Bir gözünü aralayabildiğinde üzerinde OX harfleri olan iri bir yüzük gördü.

Bir an yüzüne bakmak istemedi. Biliyordu ellerin ardında Orlando Ximénez'in olduğunu. Onu San Cayetano Çiftliği'nin yemek salonunda ilk gördüğünde yüzüne bakmak istememişti. Gene İngiliz lavantası kokusu geldi burnuna, yeniden o İngilizlerinki gibi dalgalanan bariton sesi duydu, tropikal terasın hafif ışığını görür gibi oldu, keskin profil, düz burun, kıvırcık sarı saçlar canlandı gözünde...

Gözlerini açınca üst dudağı alta göre hafifçe içine çekik, biraz Habsburg ailesinden gelen hükümdarların çıkık çenelerini çağrıştıran çeneyi tanıdı. Ama artık kıvır kıvır saçların yerini daha ilk bakışta göze çarpan bir kellik almıştı. Karşısında olgun, Veracruz rıhtımlarında çalışan Çinli işçilerin tenlerini andıran sarımsı bir beniz vardı.

Orlando Laura'nın bakışlarındaki hüzünlü şaşkınlığı sezmişçesine:

"Orlando Ximénez," dedi. "Beni tanımadın ama ben seni tanıdım. Santiago senden sevgiyle söz ederdi. Sanırım onun... sana ne ad taktığını söylemiştim?"

"En çok sevdiği bakire."

"Artık öyle değil misin?"

"İki oğlum var."

"Kocan?"

"Artık yok."

"Öldü mü?"

"Öyle sayılır."

"Ve senle ben hâlâ yaşıyoruz. Hay Allah! Şu işe bak."

Orlando sanki San Cayetano'daki balkonu arıyormuş gibi çevresine bakındı. Sanki gene yalnız kalabilecekleri, konuşabilecekleri bir yer bulmaya çalışıyordu. Yitirilen fırsatın tatlı burukluğu kapladı Laura'nın içini. Ama Carmen Cortina, partilerinde hafifmeşrep samimiyetlere, yüz kızartıcı yalnızlıklara izin vermezdi; sanki özel –yani çevredekileri dışlayan– bir durumun gelişmekte olduğunu sezmiş gibi çiftin anlık birlikteliğini bozarak onları başkalarıyla tanıştırmaya kalkıştı. İşte Nalgón del Rosal, monokl kullanan yaşlı bir aristokrat,

en büyük esprisi –bakın bakın!– jelatinden yapılmış monoklunu yutmaktı. Arkasından şişman, al yanaklı bir İspanyol olan Onomástico Galán geliyordu; bu adam partilere gecelik entarisi gibi bol, uzun bir gömlek, başında çizgili ve kırmızı püsküllü bir takkeyle geliyordu ve ışıkların sık sık söndüğü bu düzensiz, devrimci ülkede önlem olarak da hep elinde bir mumla geziyordu; ona göre Meksika'ya da İspanya'daki Rivera'nın kuzeni gibi yumuşak bir diktatör gerekliydi. Bu ikisini denizci kıyafetli bir çift izliyor; erkeğin üstünde kısa pantolon ve başında ÖP BENİ yazılı bir külah vardı, kadın ise Mary Pickford kılığındaydı, başında sarı bukleli bir peruk, ayağında rugan ayakkabılar, pembe kısa etekliğinin altından kırmalı bir don görünüyordu. Onlardan sonra da şımşık beyaz takım elbisesiyle bir sanat eleştirmeni geliyor, ağzını bilgiç bilgiç kıvırarak durmadan:

"Hepiniz grotesksiniz!" diye yineliyordu. Bir eliyle de şekerden yapılmış uzun ve güzel bir çubuğu andıran, 'grotesk, hepimiz groteskiz' diye ağabeyinin sözlerini yankılayan kız kardeşinin elini tutmuştu. Bu arada, ağzının kokusu karşıya vuran bir ressam Tizoc'un ustası olduğunu herkese ilan ediyordu. Melankolik ve hep bir hayal kırıklığı yaşar gibi yüzü asık, siyah-beyaz cenaze tabloları, safkan zenci olan sevgilisi ve öğrencisiyle ünlü bir başka ressam da Tizoc'un ustası olmak konusunda ötekiyle rekabet halindeydi. Mexico City'nin ve tüm dünyanın 'Xangó' takma adıyla tanıdığı iriyarı zenciyse erkekliğine toz kondurmamak için –'teşbihte hata olmaz' diyordu Carmen Cortina– '*Mona Lisa*'ya modellik edebilirdi' diye tanıttığı İtalyan bir karı edinmişti.

Carmen, bu sirk gösterisine uzaktan, eleştirel gözle dudak bükerek bakan bir İngiliz çifti Laura ve Orlando'ya Felicity Smith ve James Saxon olarak tanıttı. Kadın çok uzun boylu olduğu için olanları izlerken küçümseyen bir edayla gözlerini indirmek zorunda kalıyordu; ama aynı zamanda fazlaca kibar olduğu için bakışlarını uzağa dikmeyi yeğliyordu, çünkü kavalyesi, yani James Saxon kısa boylu, sakallı ve zarif bir adamdı. Carmen, James Saxon'u tanıtırken, bir punduna getirip alçak sesle, V. George'un gayri meşru oğlu olduğunu, Potosi Eyaleti'ndeki Huasteca yakınlarında, tropikal bir çiftliğe sığındığını da fısıldamış ve arkadaşı Felicity de adı geçen *bâtard*'ın çiftliği eksantrik yazıncıların kralı William

Beckford'a yaraşır bir *follie*'ye dönüştürdüğünü eklemeden edememişti:

"James'in evinde yaşamak durmadan orkideler, kaktüsler, bambu perdeler arasında yolunu bulmaya çalışmak demek."

"Buradakilerin sorunu," diye fısıldadı Carmen, Laura ve Orlando'ya, "herkesin birbirine âşık olması. Felicty James'e âşık, James eşcinsel ve 'grotesk, grotesk' diye ortalarda dolanan eleştirmeni deli gibi arzu ediyor, eleştirmense zenci Xangó için deli oluyor, zenci melankolik ressamın gönlünü hoş tutmak için yalancıktan ibne numarası yapıyor ama aslında Napolili sözde Mona Lisa'yla keyif çatıyor. Napoliliye gelince; melankolik ressamı heteroseksüelliğe çevirmeyi aklına koymuş; yani bir *menage à trois.* Bu da eğlenceli olmaktan öte, kimsenin, ama hiç kimsenin tek bir tablo almadığı şu kriz günlerinde ekonomik açıdan bir hayli kârlı bir iş. Bu kadarla da kalmıyor, Mary Pickford da İtalyan'a âşık, oysa İtalyan gizli gizli bir denizciyle yatıyor, aslında denizci de öteki takımdan ama İtalyan ısrarla denizciye gerçek maço olduğunu ispatlamak için çabalıyor. Bu zaten ortada, bizim Temel Reis ibne gibi davranarak kadınların analık içgüdüsünü kamçılıyor, korumak için yanına yanaşmalarından faydalanıp zavallıları gafil avlıyor. Öteki yandan, Mona Lisa kocasının Mandrake olmayıp Lothar olduğunu biliyor ve kendisi de Narda rolüne soyunuyor –anlattıklarımı izleyebiliyor musunuz? Yoksa pazar günleri *El Universal*'de çıkan çizgi romanları okumuyor musunuz?– ve Xangó ile birliklik demin de söylediğim gibi melankolik ressamı normalleştirip üçlüyü kurmak düşleri tehdit altına giriyor ve üçlü, dörtlü, hatta Mary Pickford'u da katacak olursak beşliye dönme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor. Şimdi bir düşünün, bütün bunlar benim gibi ne de olsa iyi aileden gelen bir ev sahibesi için ne baş ağrısı!"

"Carmen," dedi Orlando sabırla. "Rahat bırak herkesi. Düşünsene, Dostoyevski psikanaliz yaptıracak olsa *Budala*'yı yazamazdı."

"Señor Orlando," diye homurdandı Carmen, kendini beğenmiş bir edayla. "Ben partilerime yalnızca IQ'ları yüksek kişileri davet ederim, budalaları değil. Bir bu eksikti!"

Sıkıcı söylev Carmen Cortina'yı soluk soluğa bırakmıştı ama gene de yoksullaşmış bir aristokrat olan Pimpinelle de Ovando ile Franz von Papen'in casusu olduğu söylentileri ay-

yuka çıkan Gloria Iturbe'yi takdim edecek gücü buldu kendinde. "Gloria hakkında neler neler söylemiyorlardı ki! Ama çocuklar, şimdilerde her şey öylesine uluslararası oldu ki artık kimse Malinche'nin günahlarıyla ilgilenmiyor."

Carmen Cortina'nın sözlü şelaleleri konuklarının ağzında çağlayanlara dönüşüyordu, bir kişi hariç: Orlando'ya ünlü tümcesini –'Öyle Meksikalılar var ki yalnızca tabutta göze güzel görünürler'– söyleten, siyah-beyaz ustası, iskeletimsi ressam. ('Tablolarımdan tüm fazlalıkları çıkardım.') Orlando bu ünlü sözleri, o günkü hükümetin Milli Eğitim Bakanı'nın salonda boy göstermesinden hemen önce söylemişti. Bakanın gelişi ev sahibesine ve kayırdığı Guadalajaralı ressama tablonun üzerindeki perdeyi birlikte açma fırsatı verdi. Böylece herkes *Gelincik, Artık Yalnız Değilsin*'in divasını tüm göz kamaştırıcı çıplaklığıyla görmüş oldu; mavi bir divan üzerine uzanmış imgede, tenin beyazlığı, kimi zaman ustaca gizlenmiş, kimi zaman da özenle vurgulanan tüyler, ressamın sanatıyla birleşince olağanüstü güzel bir tinsel bütünlük oluşturmuştu. Ve sanki çıplaklık, cinsel birleşmenin daha üstün bir biçimiymiş gibi kendini kırbaçlanmaya bırakmış, zevkini iffetten öte bir şey için feda etmeye hazır bu rahibenin giysisi olmuştu. Ya da, Orlando'nun kısaca özetlediği gibi: Bak Laura, geçen yüzyıl romanlarının adı gibi, *Rahibe, Evli, Bakire ve Kurban*.

"Bu resim benim ruhumun resmi," dedi Andrea Negrete Eğitim Bakanı'na.

"Çok tüylü bir ruhunuz var öyleyse," oldu bakanın yanıtı. Ressamın yıldızın pubisindeki tüyleri tıraş etmeyip şakakları gibi beyaz boyamış olduğu bakanın dikkatli gözlerinden kaçmamıştı.

Şaha kalkan dalgaların birden durulması gibi parti böylece sona erdi. Sesler alçaldı, şaşkınlık ya da hayranlık nidaları arkadan çekiştirmelere ve fısıltılara dönüştü. Artık Tizoc'un sanatı ya da Andrea'nın cüretkârlığı konusunda kimin ne düşündüğünü topluca öğrenmek olasılığı kalmamıştı. Bakan yüzünde kararlı bir anlatımla veda etti ve alçak sesle Carmen'e:

"Bana kültürel bir etkinlik olduğunu söylemiştiniz," dedi.

"Goya'nın *Maya*'sı gibi Sayın Bakan. Bir gün sizi tanıştırırım kendisiyle, Maya Alba Düşesi'dir, çok yakın arkadaşım..."

"Açık saçık prenses," dedi Ortiz Rubio kabinesinin üyesi, sert bir tonla.

"Ay, nasıl isterdim bütün kabinelerin bütün üyelerinin bütün organlarını görmeyi," dedi BECER BENİ yazan bahriyeli beresi giymiş adam.

"Hoşça kalın," diye başını eğerek veda etti Bay Bakan. O sırada kısa denizci pantolonu giymiş olan BLOW JOB yazılı bir balonu şişirerek havaya savurmaya hazırlanıyordu.

"Bu toplantı burda biter," dedi ufak tefek Temel Reis, keyifle. "Nerede devam ediyoruz?"

"El Leda'da," diye bir çığlık attı, Mary Pickford.

"Las Veladoras'ta," diye başka bir öneri getirdi ağzı kokan ressam.

"Los Agachados," diye iç çekti beyaz giysili eleştirmen.

"Ne sinir!" diye ünledi kız kardeşi.

"El Rio Rosa," diye öne çıkmayı denedi İtalyan kız.

"El Salon Mexico," diye ahkâm kesti solak İngiliz.

"Güzel ve sevgili Meksika," diye esnedi uzun boylu İngiliz kadın.

"Afriquita," diye homurdandı, köşe yazarı.

"Bir *high ball* bulmaya çalışacağım," dedi Orlando Laura'ya.

"Adaşız demek," diye lafa karıştı kanepede oturan çok hoş bir kadın, yanındaki sehpadaki lambanın ışığını ayarlamaya çalışırken. Sonra da, "Bir yaştan sonra ışık bizim için çok önem kazanıyor," diye ekledi, gülerek.

"Siz daha çok gençsiniz," diye yanıtladı Laura, bir taşralı kibarlığıyla.

"İkimiz de aynı yaşlarda olmayız, otuzun biraz üstünde, öyle değil mi?"

Laura başıyla evet anlamına gelen bir işaret yaptı ve bir eliyle yanındaki yastığı düzelterek Laura Díaz'ı yanına davet eden, öbür eliyle de içkisine uzanan kül rengine yakın sarışın kadının davetini kabul etti.

"Laura Rivière."

"Laura Díaz."

"Evet, Orlando söyledi."

"Demek onu siz de tanıyorsunuz?"

"İlginç bir erkek. Ama saçsız kaldı. Başını kazıtmasını öneriyorum. O zaman ilginç olmakla kalmaz üstelik tehlikeli olur."

"Size bir itirafta bulunayım mı? Öteden beri beni hep korkuttu."

"Lütfen bana sen de. Beni de. Neden, biliyor musun? Anlatayım. Hiçbir zaman ilk olmadı."

"Hayır."

"Sana sormuyorum, canım. Olmadığını söylüyorum. Cesaret edemedim."

"Ben de."

"Öyleyse, cesaret et. Kimseye sana baktığı gibi baktığını görmedim. Ayrıca, seni temin ederim, kapıları kapatmak açmaktan daha tehlikelidir." Laura Rivière ellerini gerçek taşlarla süslü boynunda gezdirdi. "Biliyor musun? Kocamdan ayrıldığımdan beri bir antikacı dükkânım var. Bir gün gelsene dükkâna."

"Elizabeth'in evinde kalıyorum."

"Hep orada kalmayacaksın herhalde?"

"Hayır."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Bilmiyorum. Sorun da bu ya."

"Sana imkânsızı fazla uzatmamanı salık veririm, sevgili adaşım. En iyisi keyfince yaşa ve zaman kaybetmeden yaşamını düzene koy. Bak, arkadaşın Elizabeth geliyor."

Laura Díaz çevresine bakındı. Kimse kalmamıştı, Carmen Cortina bile tayfasıyla birlikte bir yerlere gitmişti. Nereye? Tenampa'da *Mariachi* dinlemeye mi? La Bandida'da fahişe kiralamaya mı? Yeni Reforma Oteli'nde Luis Arcaraz orkestrası eşliğinde dans etmeye mi? Eski Regis Oteli'nde ipek sesli tenor Juan Arvizu'yu dinlemeye mi?

Laura Rivière saçını yüzünün yarısını örtecek gibi düzeltti. Elizabeth García-Dupont, Caraza'nın eski karısı, Laura Díaz'a, López Greene'in eski karısına: "Gerçekten mahcubum sana karşı, şekerim, ama bu gece evde programım var, anlarsın ya, parti iyi sona erecek. Ha ha ha! Yalnızca bu gecelik. Ama seni unuttum sanma. Sana Regis Oteli'nde bir oda ayırttım, işte anahtarı, için rahat olsun, yarın bana telefon et..." dedi.

Otel odasının kapısını açtığında Orlando Ximénez'i, soyunuk, beline bir havlu sarmış olarak bulunca şaşırmadı. Onu asıl şaşırtan, bir erkekten hoşlandığını fark etmek oldu, bir erkeğin ondan hoşlanması değil. Bir erkeğin ondan hoşlanabileceğini tahmin edebiliyordu. Aynası ona yalnızca yüzünü

yansıtmıyordu, aynadaki imge belli belirsiz bir güzellikle derinleşiyor, konuşan bir hayalet oluyor –o anda olduğu gibi–, ona cesaret veriyordu. Çekingenliğini yenebiliyor, tıpkı Alice gibi aynanın içine giriyordu. Ve aynaya her girişinde içinde bir başka ayna olduğunu, Laura Díaz'ın her yansımasının ardında elini uzatması için sabırla bekleyen bir başka Laura Díaz imgesi olduğunu keşfediyordu; ve dokunur dokunmaz bu imgenin de bir sonraki yazgıya doğru koştuğunu görüyordu. Hayır, kesin olarak, onu şaşırtan bir erkeğin ondan hoşlanması değildi, kendisinin başka bir erkekten hoşlanmasıydı.

Çıplak, yatağa uzanmış Orlando'ya baktı, içinden, 'Kaç yazgımız var?' diye sormak geldi.

Orlando onu bekliyordu. Laura birçok erkekle olmak istediğini düşündü, tıpkı erkeklerin birçok kadınla olmayı istedikleri gibi. Yalnız kadınlara bu konuda akıllarından geçenleri uluorta söylemek yasaklanmıştı, ancak en gizli mahremiyet anlarında söyleyebilirlerdi: 'Ben tek bir erkeği değil, birçok erkek seviyorum, kadın olduğum için, orospu olduğum için değil.'

Yüzüklerini çıkararak başladı soyunmaya, yataktan ona bakan Orlando'nun bedenine boş, çevik ve istekli ellerle dokunmak istiyordu. Orlando, Laura'nın içinden neler geçirdiğini çözmeye çalışıyordu, yumruklarını sıkmıştı, adının başharfleri kazınmış, OX, altın yüzük meydan okurcasına sevişmek için kaybettikleri yıllar yüzünden Laura'yı suçluyordu. İleri bir tarihe bırakılan buluşma bu kez, şimdi, hemen gerçekleşmeli. Laura da Orlando'nun yattığı yatağa doğru ilerlerken yüzüklerini, özellikle alyansını ve Papantlalı Yakışıklı'nın bir kama darbesiyle parmaksız bıraktığı Büyükanne Cósima Kelsen'den kalan pırlanta yüzüğü çıkartıp halının üstüne bıkarak sanki evet diyordu. Tıpkı ormanda kaybolmamak için yola ekmek kırıntıları atan Kırmızı Şapkalı Kız gibi arkasında izler bırakıyordu. Ama ormanda kuşlar vardı ve hepsi de yırtıcı, güzeller güzeli yağmacı kuşlar. Kırmızı Şapkalı Kız'ın bıraktığı izleri yok ediyorlar, sanki ona, 'Artık dönemezsin, şimdi sen kurdun inindesin...' diyorlardı.

IX.Tren Interoceánico: 1932

Yeni evli Laura Díaz'ı Xalapa'dan Mexico City'ye götüren tren şimdi de onu gerisin geriye Xalapa'ya götürüyordu. Bu kez gece değil gündüzdü. Ve yalnız yolculuk ediyordu. Mexico City'de, Colonia İstasyonu'na varana dek ona yalnızca kimisi önünden giden kimisi arkasından gelen köpekler eşlik etmişti. Laura arkasında köpeklerle dolaşmaya alışık olmadığı için sanki onu tehdit ediyorlarmış gibi gelmişti. O güne dek kentteki iki değişimi fark etmemişti. Bir, kentin kuruduğunu. Göller ve kanallar –sularını ölümcül Aztek Gölü'nden alan Texcoco, La Viga, La Verónica– birbiri ardından önce çöplerle, sonra toprakla, en sonunda da asfaltla örtülmüştü; Laura'nın zaman zaman sularla çevrili bir piramit olarak düşlediği göllerle bezenmiş kent sonsuza dek yok olmuştu.

İkincisi, göllerinden olan kent, haçsız haçlıların, yani yolunu şaşırmış ya da kaybetmiş, insanda hem korku hem de acıma duygusu uyandıran köpeklerin istilasına uğramıştı. Aralarında bir zamanların zarif Coolieleri, dörtnala koşturan Danesleri, iyiden iyiye dejenere olmuş Alman çoban köpekleri vardı. Artık hepsi de sürü halinde, sahipsiz, şaşkın, tasmasız dolaşan, ne cins olduklarının ayrımında ne de nereye gittiklerini bilen köpeklerdi. Tüm cins köpek sahipleri devrimden kaçarak Meksika'dan gitmişlerdi ve giderken kimileri kaçsınlar diye köpeklerini başıboş bırakmışlardı, kimileri de sadakatten kulübelerinin önüne bağlamışlardı ölmeleri için. Colonia Roma ve Paseo Reforma'daki birçok evde direklere bağlı, köpek kulübelerinin içinde, yiyecek bulamayan ama kaçmayı da beceremeyen köpeklerin cesetleri bulunmuştu. Canlarını kurtarmak için –köpekler de, sahipleri de– sadakatsizliğe bel bağlamışlardı.

"Bilinçsizce birbirleriyle çiftleşmişler. Tabii köpekler cinsiyetlerini ne bilsin Laura. Sahipleri dönerlerse –ki dönmeye başladılar bile, çoğu Paris'ten, birkaçı New York'tan, bir sürüsü Havana'dan– artık bıraktıkları köpeklerini bulamayacaklar..." demişti Orlando.

Trende, başıboş dolanan köpeklerin zavallı görüntülerini ne kadar unutmaya çalışsa da Orlando ile geçirdiği son on sekiz ayın tüm görüntülerini bastırmıştı bu görüntüler. Regis Oteli'ndeki o ilk geceden sonra hep o otelde kalmışlardı. Oda ve servis ücretlerini Orlando ödüyordu. 'Romanım için gözlemler' dediği sosyal yaşamı birlikte sürdürmüşlerdi. Zaman zaman Laura, kendi kendine sevgilisinin yirmi yıllık devrimci kargaşadan sonra barışa kavuşan kenti teslim alan bu uçarı havadan gerçekten keyif alıp almadığını sormadan edemiyordu. Yoksa Orlando'nun kentteki tüm sosyal gruplar arasında gidip gelişleri, tıpkı anarşist Katalan Armonía Aznar'la olan ilişkisi gibi, gizli bir planın parçası mıydı?

Bu soruyu Orlando'ya hiçbir zaman soramadı. Cesaret edememişti. Her şeyi anlatan, her şeyden bir söylev türeten Juan Francisco ile Orlando arasındaki fark işte buydu. Orlando yaptıklarından hiçbir zaman söz etmiyordu. Ne Xalapa'daki çatı katında yaşayan yaşlı anarşistle olan ilişkisinden, ne Veracruz'da kurşuna dizilen ağabeyiyle olan ilişkisinden. Oysa Orlando'nun birinci ilişkisiyle övünmesi, ikincisindense yarar sağlaması çok kolay olurdu. O günlerde Armonía Aznar ve Santiago Díaz'a yakın olan herkesin başında bir hale oluşuyordu. Orlando ün kazanmak için bu fırsatı neden kullanmıyordu?

Laura karşısında yorgun, korumasız uyuyan Orlando'ya bakarken neler neler düşünmüyordu ki. Öncelikle, toplum terbiyesi: Orlando buna gizlilik, zariflik diyordu, her ne kadar kendi kendine taşlamalar sokuşturup topluma zehir gibi eleştiriler yağdırsa da. Laura cinselliği akla gelmeyecek edepsizliklerle dolu bu adam için bu konuda terbiyeli sıfatını kullanmaktan çekinmiyordu. Belki de, böylece politik amacına ulaşmak için gizlice verdiği sözü tutmuş oluyordu. Hangi söz; anarşistlere verdiği sözü mü, sendikacılık mı, ikinci dönem seçilmeme mi, devrim mi? Yoksa büyük harfle yazılan devrim gibi Meksika'yı altüst eden, herkesin yaşamına giren ve Diego Rivera'nın yaptığı duvar resimleri gibi dev bir duvar diken, at koşturmalar ve adam öldürmeler, kavgalar ve savaş-

lar, sonsuz kahramanlıklar ve bir o kadar da alçaklıklar, kaçışlar ve yakınlaşmalar, sarılmalar ve arkadan bıçaklamalarla dolu bir olgu mu?.. Genç ve yeni evli bir kadınken yeni yeni gelişen duvar resimleri akımını keşfetmesini ve Güzel Sanatlar Sarayı'nın duvarlarını boyayan Diego'yu izlemeye gidişini anımsadı.

"Beni kovdu, Orlando, o sıralar ölen babamın yasını tuttuğum için siyahlar giyiyordum."

"Xalapa'yı özlemiyor musun?"

"Sen yanımdasın. Neden özleyeyim?"

"Oğullarını, anneni..."

"Ve yaşlı teyzelerimi," diye dalga geçerek gülümsedi Laura, çünkü Orlando alışık olmadığı bir ciddiyetle konuşuyordu. "Diego Rivera'nın boş inançları olacağını düşünebiliyor musun?"

"Evet, Laura, yaşlı teyzeleri..."

Gizemli bir kahraman mıydı? İnce düşünceli bir dost mu? Ya da duygusal bir çocuk mu? Laura'nın gündüzleri Orlando'nun 'gerçek' kimliğine ilişkin düşündüklerini, geceleri 'gerçek' Orlando yıkıyordu. Bir vampir gibi, şafakla temiz yürekli ve sevecen oluyor, güneş batınca dilinden zehir akan, alaycı bakışlı, saldırgan bir şeytana dönüşüyordu. Doğru, Laura'ya hiçbir zaman kötü davranmamıştı. Laura evden çıktığı o gece, kocası Juan Francisco'nun onu taksiden çekip çıkartarak attığı tokadı hâlâ yüzünde hissediyordu. Hiçbir zaman da unutmayacaktı. Hiçbir zaman bağışlamayacaktı kocasını. Bir erkek, bir kadının yüzüne inen tokadın ne demek olduğunu bilemez; cezasız kalan bir kötülük, güçlünün saldırganlığı, korkaklığı, hiç ayrımsız tüm kadınların yüzlerinde taşıdıkları güzelliğe bir hakarettir kadının yüzüne inen tokat... Orlando onu geceleri gündüzki Orlando'yu yadsımaya zorlasa da, hiçbir zaman ona kötü bir söz dokundurmadı, çirkin şakalar yapmadı. Gündüzleri sessiz, duygusal, erotik, kadın bedenine kendi bedeniymiş gibi ağırbaşlı davranan Orlando, geceleri şehvetli ama kendi bedeniyle kaynaşan kadın bedenine saygılıydı.

"Hazır ol," dedi Orlando, yüzüne bakmadan, sirkte aslanların kafesine giren adamın kararlılığıyla kolundan tutarak. "*Brace yourself, my dear*. Bu en büyük sirk, ama burada aslanların kükremesi yerine ineklerin böğürmesi, koyunların melemesi duyulur. Doğru, yalnızca kurtların uluduğunu fark

eder insan. *Avanti, popolo romano...* İşte ev sahibemiz geliyorlar. İyi bak. Bak. Carmen Cortina. Betimlemek için beş sözcük yeterli. İçki içer, sigara içer, yaşlanır."

"*Darlings!* Sizi tekrar görmek ne mutluluk... ve birlikte. Mucize, mucize..."

"Carmen. İçkiyi bırak. Sigarayı bırak. Yaşlanıyorsun."

"Orlando!" diye bir kahkaha attı ev sahibi. "Ben sensiz ne yapardım? Rahmetli annemden duymaya alışkın olduğum gerçekleri söylüyorsun..."

İçerde fırtınalı ve gergin bir gece yaşanıyordu.

"Ne istersen düşün ama benden arkadaşlarım hakkında iyi sözler bekleme," dedi karanlık görünüşlü ressam beyaz giysili eleştirmene. Her zaman olduğu gibi 'hepimiz groteskiz' diye ünledi.

"Demek istediğim o değil. Yani benim bütün arkadaşlarım savunulamaz kişiler. Benim arkadaşım olmayı hak etmiş olsalar da benden onları savunmamı bekleyemezler. Kimse bu kadarına layık değildir."

"Hepsi grotesk!"

"Sorun o değil," diye söze karıştı, adı haklı olarak ayrım yapmayan çapkına çıkmış genç felsefe öğretmeni.

"Önemli olan kamuoyunda kötü olarak ün kazanmak. Bu gün Meksika'da geçerli olan erdem bu. Adın Plutarco Elías Calles ya da Andrea Negrete olabilir," diye sürdürdü adı Ambrosio O'Higgins olan uzun boylu, sarışın, tedirgin Husserl uzmanı. Kendi kişisel fenomenolojisi ise yüzünden hiç eksik olmayan hoşnutsuzluk anlatımı ile hep uykulu ama iyi niyet dolu iki gözdü.

"Bu konuda birinciliği kimseye kaptırmazsın sen de," dedi laf altında kalmak istemeyen Andrea Negrete. Son filmi *Yaşam Bir Gözyaşı Selidir*'in –altbaşlığı 'Ama Kadınlar Erkeklerden Daha Çok Acı Çekerler'– başarısızlığından sonra doğduğu eyalet Durango'da, teyzesinin yönetiminde, yalnızca on iki kuzininin yaşadığı bir manastıra kapanmıştı. O inzivadan sonra ilk kez insan arasına çıkıyordu.

"Ne başrahibe teyzem ne de rahibe kuzinlerim yemekhanedeki masada on üç kişi olduğumuzu fark ettiler. Akıllarına bir kötülük getiremeyen birer azize her biri. Yemekler boğazımda kalacak diye ödüm kopuyordu. Hiç kuşkusuz Meksika'nın en iyi restoranı teyzem Sör Maria Auxiliadora'ın manastırı..."

Parmaklarını öperek istavroz çıkarıyordu. Bu arada Laura gözlerini yummuş bir kez daha Papantlalı Yakışıklı'nın sevecenlikle inen bıçağını, Büyükanne Cósima'nın kesilen parmaklarını, liberal gerillanın şapkası içine düşen kan içindeki parmak uçlarını düşünüyordu...

"Ama sen birinciliği kimseye kaptırmazsın," diyordu sanatçı felsefe profesörüne.

"Evet. Sen," diye yanıtladı soyadı İrlandalı olan ve bir kaşı sürekli yay gibi gergin duran genç.

"Öyleyse bakalım ikimiz bir çift oluşturabilir miyiz..." diyerek gülümsedi Andrea.

"Bunun için saçların biraz kırlaşmalı," dedi O'Higgins, piposunu çıkararak. "Biraz şurada, biraz öbür yanda. Kır saçlardan söz ediyorum, arzulamaktan değil."

"İlahi çocuk! Ne iyisin, moralin hep yüksek."

Andrea onlara arkasını döner dönmez kısa pantolonlu denizci ve bukleli çocuk yıldızla burun buruna geldi. Zarifçe birbirlerini tehdit ettiler.

"Bir gün kamamı çıkarıp seni delik deşik edeceğim."

"Senin sorunun ne biliyor musun, sevgili kadın? Bir tek kıçın var ama bütün lazımlıklara sıçmak istiyorsun."

"Şuna bak Orlando, görüyor musun ne kadar yakışıklı bir oğlan?"

Orlando Laura'ya hak verdi ve ikisi de gecenin en yakışıklı gencine baktılar.

"Biliyor musun, geldiğimizden beri hiç gözlerini aynadan ayırmıyor."

"Hepimiz aynada kendimize bakıyoruz, Laura. Ama sorun ne biliyor musun? Çok kez aynadaki gerçek yansımamızı görmüyoruz. Andrea Negrete'ye bak. Yirmi dakikadan beri sanki herkes ona hayranmışçasına poz veriyor, oysa kimse oralı değil."

"Senden başka kimse... Sen her şeyi görüyorsun," dedi Laura sevgilisinin çenesini okşayarak.

"Bir de kimseyle konuşmadan, durmadan aynaya bakan yakışıklı genç... Andrea," diye sinema yıldızına doğru ani bir dönüş yaptı Orlando. "Şu gencin arkasında dur."

"Adonis'in mi?"

"Tanıyor musun, onu?"

"Kimseyle konuşmuyor. Yalnız aynada kendine bakıyor."

"Onun arkasında durur musun? Lütfen..."

"Ne demek istiyorsun?"

"Görün. Onun aynadaki yansıması ol. İstediği bu. Onun hayali ol. Bunu yaparsan bu akşam onunla yatağa gireceğine bahse girerim."

"Ah canım, aklıma kötü şeyler sokuyorsun..."

O sırada Laura Rivière, yanında esmer, burnu havada bir adamla kapıdan giriyordu. Orlando adamı Laura'ya 'kaçın kurası' diye takdim etti. Carmen Cortina yanlarına yanaşarak:

"Milyoner ve çok güçlü bir politikacı, Artemio Cruz, Laura'nın sevgilisi," diye dedikoduyu tamamladı. "Kimse karısından neden ayrılmadığını anlayamıyor. Karısı rüküş bir taşralı –pardon Laura, sana laf dokundurmak istemedim–, bizim sosyetenin en seçkin kadınlarından birini eline geçirmişken, altını çiziyorum, eline geçirmişken. *C'est fou, la vie!*" diye bağırdı, kör Carmen. Orlando keyifsiz olduğunda, bir de başka şeyler canını sıkarsa Carmen'i böyle çağırırdı.

"Sevgili Laura," dedi Elizabeth, Xalapa'da partilere beraber gittiği arkadaşının yanına yaklaşarak. "Kim geldi gördün mü? Nasıl fısıldaşıyorlar? Artemio Cruz'un Laura Rivière'e söylemeye cesaret edemediği şey ne olabilir? Ha, sana bir de öğüt vereyim, canım: Bir erkeği fethetmek istiyorsan konuşmayacaksın, sadece iç çekeceksin, derin derin, şöyle... Bunu sana söylemek gereğini duyuyorum, çünkü bazen sesini fazla yükseltiyorsun."

"Ama, Elizabeth, benim zaten erkeğim var..."

"Belli olmaz, *you never know*... Ama sana soluk almayı öğretmek için gelmedim yanına, faturaları bana göndermeye devam et, berber, giyim kuşam, hiç çekinme şekerim. Asık suratlı Caraza benim rahatça geçinmemi sağlıyor, kimse arkadaşının arkasından Orlando Ximénez'in yanaşması desin istemem..."

Laura dudaklarında acı bir gülümsemeyle Elizabeth'e: "Neden kalbimi kırıyorsun?" diye sordu.

"Kalbini kırmak mı? En yakın arkadaşımın mı? Aman Tanrım!"

Elizabeth heybetli göğüslerinin arasında parıldayan ter taneciklerini sildi.

"Evet, beni yaralıyorsun."

"Kötüye alma."

"Sana borcumu ödeyeceğimi söyledim. Durumumu biliyorsun."

"Bir dahaki devrimi bekleyelim bakalım, canım. Belki kocan daha başarılı olur. Tabasco milletvekili öyle mi? Güldürme beni. Tabasco rahiplerin başını yiyenlerin, *tepache* içenlerin eyaleti, para veren beylerin eyaleti değil."

Laura Elizabeth'e sırtını döndü, kaçmak ister gibi Orlando'nun elini tuttu. Orlando gülümseyerek Laura'yı okşadı.

"Asansörde Artemio Cruz'la burun buruna gelmek istemezsin herhalde? Dediklerine bakılırsa tam bir köpekbalığı. Ve sevgilim, seni bir tek ben yerim."

"Baksana, ne kendini beğenmiş bir tip. Laura'yı ortada bıraktı."

"Sana bir köpekbalığı dedim ya. Ve köpekbalıkları yerlerinde duramazlar. Durdukları an denizin dibini boylarlar ve ölürler."

İki Laura'yı sanki gizli bir mıknatıs birbirlerine doğru çekti. İki Laura da hüzünlüydü. "Hüznü bu denli soylu yapan nedir?" diye fısıldadı Orlando ve iki Laura'ya içki bulmaya gitti.

"Sosyal yaşama neden katlanıyoruz?" diye sordu sarışın kadın, durup dururken.

"Korkuyu yenmek için, sanırım," diye yanıtladı Laura Díaz.

"Konuşmaktan korkmak mı, doğruyu söylemekten korkmak mı, alaya alınmaktan korkmak mı? Farkında mısın, buraya herkes hazırlıklı geliyor. Nükteler, şakalar, *wit*, hazır. Bunların her biri, ödülü ün, para, cinsellik ve en çok da kendini öbüründen daha akıllı hissetme olan yarışta kendini savunmak için kullanılacak birer kılıç. Senin aradığın da bu mu Laura Díaz?"

Laura üzerinde durarak yadsıdı, hayır.

"Öyleyse kendini çabuk kurtar."

"..?"

"Ben bu şansı yitirdim. Kapana kısılmışım bir kere. Bedenim tekdüzeliğin tutsağı olmuş. Ama yemin ederim, kendi bedenimden kaçabilsem... ondan nefret ediyorum," dedi Laura Rivière acıyla sessizce inler gibi. "Bütün bunlar insanı nereye sürükler, biliyor musun? Acımasız bir töresellikle sürekli kendi kendinden nefret etmeye."

"Görüyorsunuz ya," diye yanlarına yaklaştı Orlando iki eliyle tuttuğu üç Manhattan kadehini sallayarak. "En Büyük Yıldız'la En Büyük Narsisist klik oluşturdular. Haklıymışım. Ünlü kadınları yaratanlar masum erkekler."

"Hayır," dedi Laura Rivière, kadehini alırken. "Bizi rol yapmaya mahkûm edenler hınzır erkekler."

"Sevgili dostlarım," diye araya girdi Carmen Cortina. "Size Querubina de Landa'yı tanıştırmış mıydım?"

"Querubina de Landa olmak kimin aklına gelir!" dedi Orlando Carmen'e, havaya, geceye, yakışıklı filozofun koluna girmiş Señorita Querubina de Landa'ya. Bu arada filozofa laf atmadan duramadı: "Sana boşuna Büyük Çöpçü demiyorlar!"

"Adlar konusunda, sevgili cahil Orlando, en güzel sözü Platon söylemiş: Hiçbir özelliği olmayan adlar vardır, nesnelerin özüne uyan adlar vardır, bir de kişilerin doğasına ve gereksinimlerine uyan adlar vardır. Örneğin Laura Rivière ya da Laura Díaz. İyi geceler."

O'Higgins oradakileri başını eğerek selamladı ve sıradan, doğasıyla uyum içinde bir adı olan Querubina de Landa'nın poposuna bir tokat indirerek: "*Let's fuck,*" dedi.

"Aslında gerçek adının Petra Pérez olduğuna iddiaya girerim," dedi kibar ev sahibesi ve Paseo Reforma'daki *penthouse*'un salonuna yeni giren tuhaf bir çifti selamlamaya gitti. Yeni gelenler hiç durmamacasına titreyen bir hanımla koluna girmiş, çok yaşlı bir beydi.

Laura Díaz'ın topukları kaldırımların üzerinde çekiç darbeleri gibi ses çıkarıyordu. Orlando'nun koluna girmiş gülümsüyordu. Veracruz'da bir çiftlikte tanıştıktan sonra şimdi de kendilerini Paseo Reforma'daki bir *penthouse*'ta bulmuşlardı. Ama oyunun kuralları ve beklentileri değişmemişti: yüksek sosyete ve sosyetenin imparatoriçeleri –San Cayetano'da Genoveva Deschamps, Mexico City'de Carmen Cortina– tarafından kabul edilmek ya da dışlanmak.

"Kaçamaz mıyız? On sekiz aydır hep aynı şey, sevgilim."

"Senin yanında olduğum sürece zamanın önemi yok benim için," dedi Orlando Ximénez, artık pek genç sayılmazdı ve tepesi iyice açılmıştı.

"Neden hiç şapka giymiyorsun? Şapkasız gezen bir tek sensin."

"O nedenle, tek olmak için."

O soğuk aralık gecesinde bulvarın ağaçları arasında yürüdüler. Yumuşak toprak yol sabah erkenden atla gezintiye çıkanlar için yapılmıştı.

"Hâlâ senin hakkında hiçbir şey bilmiyorum," dedi Laura ve tüm cesaretini toplayarak Orlando'nun elini sıktı.

"Senden hiçbir şey saklamıyorum. Yalnızca bilmek istediğini bilmemezlikten geliyorsun."

"Orlando, bu gece ve her gece beylik, bildiğimiz..."

"Yarım bırakma tümceni. Umutsuz sözler dinliyoruz."

"Biliyor musun? Bana tanıttığın bu dünyada sonumuzun ne olacağı önemli değil, sonunda anladım bunu. Bu akşam benim için ilginçti. Birbirleriyle gerçekten ilgilenen iki kişi vardı. Laura Rivière'le Artemio Cruz. Artemio Cruz gitti ve gece sona erdi. Gecenin en önemli olayı buydu."

"Bırak da avutayım seni biraz. Haklısın. Sonumuzun ne olduğu önemli değil. İyi olan, her şeyin bittiğinin farkında olmamak."

"Ah sevgilim, dik bir merdivenden düşüyormuşum gibi bir duygu var içimde..."

Orlando bir taksi durdurdu ve Laura'nın daha önce hiç adını duymadığı bir adres verdi şoföre. Şoför şaşkın şaşkın baktı çifte.

"Gerçekten mi, patron? Emin misiniz?"

1932'de, Mexico City geceleri erkenden boşalırdı. Evlerde, akşam yemeği hep aynı saatte yenirdi. Aile bağları çok güçlüydü ve tüm aile bireyleri birlikte otururdu sofraya. Yirmi yıl, hiç soluk aldırmadan süren iç savaş aileleri, oymaklarda olduğu gibi, korku içinde, birbirlerine sarılarak, hep en kötüyü bekleyerek –işsizlik, kamulaştırma, kurşuna dizilme, kaçırılma, ırza geçme, birikimlerin yok olması, paranın pul olması, kim olduğu belli olmayan isyancı gruplar– yaşamayı öğretmişti. Eski toplum yok olmuştu. Yeni toplumun nasıl olacağı henüz açıklık kazanmamıştı. Yurttaşların bir ayakları çukurda diğeriyse küllerin arasındaydı, Musset'nin Napoléon sonrası Fransa için söylediği gibi. En kötüsü de, bazen kan, hem çukurları hem de külleri örtüyor, sonuna dek verimsiz kalacak topraklarla yeni tohumların yeşereceği topraklar arasındaki sınırları siliyordu. Yeni tohumların yeşermesi için eski tohumların ölmesi gerekiyordu.

Ünlü ve kör Carmen Cortina'nın davetlerinde olduğu gibi başkişileri arasında hem Tohumlar hem de Küller olan top-

lantılar, devrimci felaketten kurtulan, devrim sayesinde sağ kalan ya da ölen ama hâlâ gömülemeyen monden eliti biraz olsun rahatlatıyordu. Carmen'in partileri kural dışı, ender toplantılardı. İyi aileler birbirlerini erken saatlerde ziyaret ediyor, daha da erkenden kendi aralarında evleniyor, aralarına girmesine izin verecekleri yeni devrimci toplumun üyelerini büyüteçle seçiyor, sıkı sıkı süzgeçten geçiriyorlardı... Sonoralı kaba bir general Sinaloalı güzel bir kızla mı evlenecek, tüm akrabalar ve Culiácanlı yakınlar onaylamak ya da geri çevirmek için hemen ortaya dökülüveriyorlardı. Obregón ailesinin sosyetik olma kaygısı yoktu, Celayalı Çolak da bir daha seçilmek için uğraşacağına Huatabampo'daki çiftliğine çekilip *guajolotes*'lerine bakarak ölümü beklese daha iyi ederdi. Oysa Callesler ilişkiler kurmak, göze girmek, kızlarını Churubusco'daki Country Club'de yüksek sosyeteye tanıtmak, sonra da hepsini kilisede –başka türlü nasıl olabilirdi ki?– özel bir törenle evlendirmek istiyorlardı. Ancak, bunlar arasında en çarpıcı ve seçkin örnek devrimin elebaşları arasında en önde gelen General Joaquín Amaro'ydu. Benzersiz bir süvari, süvariden de öte, bir *centauros,* boynunda rengârenk mendil, kulağında halka küpe, abanoz renkli, şehvetli, kalın dudaklarıyla herkese meydan okuyan, bakışları kabilesinin kökenlerine takılı kalmış bir *Yaqui* yerlisi, bir Aborijin olan Joaquín Amaro, kuzeyli yüksek sosyeteden bir genç kızla evlendi. Ondan düğün hediyesi olarak Fransızca ve görgü kurallarını öğrenmesi istenmişti.

Yabancı ülkelerde okutmak için pek para bulunamasa da her zaman eğlenceye düşkün gençler bulunuyordu. Ama artık San Ildefonso'daki Hukuk Fakültesi'ne, San Domingo'daki Tıp Fakültesi'ne gidiyordu bu gençler, en fiyakalılarıysa mimarlık eğitimi görüyordu. Bütün bu okullar eski kent merkezinde, barlar, gece kulüpleri ve genelevler arasına sıkışmıştı. Öbür yanda halk, yaşamını karıncalar gibi gece ve gündüz çalışarak, göze görünmeden sürdürüyordu. Mexico City hâlâ şapkalılarla çarıklıların, işçi tulumlularla pançoluların kenti olmayı sürdürüyordu. "Kocam Juan Francisco beni varoşlara götürdüğünde bunu göstermek istiyordu. Beni kentin büyük sorunları olduğuna ve yapabileceğim en iyi şeyin evde kalıp çocuklarıma bakmak olduğuna inandırdı..."

"Kocan sana hiçbir şey göstermemiş," dedi Orlando Ximénez, alışılmışın ötesinde bir kızgınlıkla. Laura Díaz'ı bileğin-

den yakalayarak uzaktan boş gibi görünen ama gerçekte evlerin olduğu bir arazinin karşısında taksiden inmeye zorladı. Manzara çok çarpıcı ve çelişkilerle doluydu. Görünenler ev olmasına ev, aralarındaki boşluklarsa sokaktı ama manzaranın tümü kentin ortasında bir çölü, toz topraktan inşa edilmiş bir harabeyi andırıyordu. Daha başlangıçta bir harabe olarak tasarlanmıştı. İki yanında, ilk bakışta görülemeyen, tamamlanmamış siluetler vardı. Burası adı zor konabilecek şekillerden oluşmuş kumdan bir piramit, yarı inşa edilmiş bir dünyaydı. Laura ve Orlando bu karanlık kentsel gizin ortasında ilerliyorlardı, sanki Vergilius Dante'yi değil de Beatrice'i elinden tutmuş götürüyordu. Orlando da Petrarca'yı değil de başka bir Laura'yı elinden tutmuş, çevresine bakmaya zorluyordu. "Bak, görürsün, çukurlardan nasıl çıkıyorlar, çöplerin arasından nasıl sıyrılıyorlar. Söyle bana Laura, kalçasına dayadığı değneğiyle sıçrayan şu Otlubağa denen kadın için bir şey yapabilir misin? İyice bak, bir kurbağa gibi sıçrayarak çöplerin arasında yiyecek bulmaya mahkûm edilen bu kadın için ne yapabilirsin? Bak Laura, şu adama bak, sokakta burunsuz, kolsuz, bacaksız bir yılan gibi sürünen şu adam için ne yapabilirsin? Onlara iyi bak, çünkü ancak şimdi görebilirsin, çünkü şimdi gece, çünkü yalnız karanlıkta ortaya çıkıyorlar, çünkü güneşten korkuyorlar, çünkü gündüzleri korkudan, görünmemek için dışarı çıkmıyorlar, içeri kapanıyorlar. Ne bunlar, Laura? İyice bak. Cüce mi, çocuk mu? Artık büyümeyecek çocuklar, tozun içine gömülmüş, kaskatı kesilmiş ölü çocuklar. Söyle Laura, kocan bunları gösterdi mi sana? Yoksa yalnızca yoksulluğun güzel yüzünü mü gösterdi, rengârenk gömlekli işçiler, yüzleri pudralı fahişeler, laternacılar, çilingirler, çörek satıcıları, saraçlar mı gösterdi? Onun işçi sınıfı bunlar mı? Kocana başkaldırmak mı istiyorsun, sana başkaları için bir şeyler yapmak fırsatını vermediği, seni küçük gördüğü için ondan nefret mi ediyorsun? Bunlar için ne, neler yapabilirsin? Neden gecelerimizi bunların arasında, Otlubağa'yla, Yılan'la, artık hiç büyümeyecek çocuklarla, güneşten korkanlarla geçireceğimize Carmen Cortina, Querubina, Valleli Kocagöt'le, pubisleri beyaza boyayan ressamla geçiriyoruz, ha? Neden?"

Laura, Orlando'ya sıkı sıkı sarıldı ve çoktan beri, doğduğundan, ölümle ilk tanışıp kendine sevdiklerim neden ölüyor, öleceklerse neden doğdular diye sorduğu günden beri boğazına düğümlenen hıçkırığı haykırdı.

"Ne yapılabilir ki? Binlerce, milyonlarca insan, belki de Juan Francisco haklı. Nereden başlamak gerek? Bütün bu insanlar için ne yapılabilir?"

"Söyle."

"Sen söyle."

"Aralarından bir tanesini, en yoksulunu seç. Bir tanesini, Laura. Bir tanesini seç, hepsini kurtarabilirsin."

Laura Díaz baba evine, Veracruz'a dönerken, gecenin karanlığında kum piramidinin tozları arasında tırtıllar, karafatmalar, yengeçler gibi çukurlarından fışkıran yaralılardan, kurbağa kadınlardan, yılan erkeklerden, raşitik çocuklardan uzak, pulman koltuklu trenin penceresinden kıraç platoya bakıyordu.

O geceye dek gerçek sefaleti tanımamıştı. "Koruma altına alınmış, yalnızca görmek istediğimizi görerek yaşıyoruz," demişti Orlando, Laura'ya. Şimdi Xalapa yolunda, o da şiddetli bir acınma gereksinimi duyuyordu; birileri ona acısın, şefkat göstersin istiyordu. Biliyordu ki kendisi için talep ettiği bu merhameti, payına düşecek bu şefkati, aslında arkada, Bocagrande Sokağı'nda bıraktıkları, unuttukları –annesi, teyzeleri, oğulları– ondan bekliyorlardı. Onlar da bir parça şefkat, bir parça ilgi istiyorlardı. Onları bırakmış, onlara gerçeği söylememişti. Onların, her şeyin eskisi gibi sürdüğüne inanmalarını istemişti, çünkü zorluklarla dolu Mexico City'de, çukurlardan, küllerin ve kanların arasından çıkarak yeniden bin bir zorlukla inşa edilecek ülkede Laura ve Juan Francisco yaşamlarını düzene sokmaya çalışırken Dantón ve Santiago'nun taşra kentinde annesi ve teyzelerinin koruması altında büyümelerinin daha iyi olacağını düşünmüştü... Gerçeği yalnız Maria de la O Teyze biliyordu, ama bildiği bir şey daha vardı: ağzı sıkılıktan zarar gelmediği.

Dört kardeş, ailenin Veracruz'dan beri yanlarında oradan oraya sürükledikleri hasır koltuklarda oturuyorlardı. Kapıyı kara oğlan Zampayita açtı ve Laura ilk şaşkınlığını o anda yaşadı. Fıkır fıkır, neşeli zencinin saçları bembeyaz olmuştu ve artık süpürgesini 'izin verirse, eşinin beline sımsıkı sarılarak' dans etmek için değil, baston olarak kullanıyordu. Emektar hizmetkâr 'Küçükhanım Laura' diye bir çığlık atacak oldu, ama Laura parmağını ağzına götürerek 'sus' işareti yapınca hemen sesini kesti. Taşımakta zorlansa da küçükhanımın

bavulunu taşımasına karşı gelmedi Laura, Zampayita'nın kendine olan saygısını yitirmesini istemiyordu.

Laura annesini ve teyzelerini salonun kapısından, havı dökülmüş perdelerin arkasından, onlar kendisini görmeden görmek istiyordu. Dört kardeş sessiz sedasız oturuyorlardı. Hilda Teyze romatizmalı parmaklarını sessiz sessiz piyano çalar gibi oynatıyordu. Virginia Teyze kâğıda geçirmeyi göze alamadığı bir şiirini okuyordu içinden. Maria de la O Teyze içine kapanmış şiş topuklarına bakıyordu. Sadece Leticia, *mutti*, dizlerinin üzerine dek uzanan bir lizöz örüyordu, böylece bir yandan örgü örerken bir yandan da Xalapa'nın aralık ayı soğuğundan korunmuş oluyordu. Bu aylarda Perote Tepesi'nin sisi kanallardan, pınarlardan, derelerden yükselen sislerle dağlar ve kıyı arasındaki verimli subtropikal bölgede buluşurdu.

Leticia örgüsüne bakmak için gözlerini kaldırdığında Laura'nın bakışlarıyla karşılaştı. "Yavrum, kızım!" diye bir çığlık attı, sonra utanarak kendini toparladı. Kalkmaya hazırlanırken Laura da ona sarılmak için koşturuyordu. "Kalkma, *mutti*, yorma kendini, kimse yerinden kıpırdamasın lütfen." Yerlerinden kıpırdayacak olsalar, boğazını sıkan yakası, akvaryum camlarını andıran kalın gözlük camlarının ardında az gören gözleri daha da küçük görünen Hilda Teyze'yi boğar mıydı? Artık pudralanmış bir buruşukluk değil de buruşmuş bir pudra yığını gibi görünen Virginia Teyze'nin yüzü, pirinç unu ile sıvanmış derisi kavlar mıydı? Şiş topukların artık zor taşıdığı Maria de la O Teyze halısız, yeni silinmiş taş yerde kayıp düşer miydi?

Ama Leticia kendini toparlayarak, evin duvarlarına paralel bir ok gibi dimdik ayağa kalktı. Sanki Laura'ya bu benim evim, bu evi temiz, düzenli, canlı olarak ayakta ben tutuyorum diyordu, mütevazı ama bize yeterli. Hiçbir eksiğimiz yok.

"Seni özlüyoruz yavrum. Çocukların özlüyor seni."

Laura annesine sarıldı ve susup kaldı. Ona bir zamanlar, ikisinin de, anne ve kızın, Catemaco'da babası Fernando ve ağabeyi Santiago'dan uzakta yaşamak zorunda kaldıklarını, o gün geçerli olan nedenlerin benzeri nedenlerin bugün de geçerli olabileceğini anımsatmak istemedi. Dünün bugünü, bugünün geçmişi değildi. Bir çırpıda Carmen Cortina'nın partileri geçti Laura'nın gözlerinin önünden, tıpkı tren istasyonuna giderken önünden koşarak geçen başıboş köpekler gibi.

Yoksa o köpekler de hızlı lokomotiflere mi özeniyorlardı? Yoksa Carmen Cortina'nın davetlileri de sahipsiz bir köpek sürüsü müydü?

"Çocuklar okulda. Birazdan gelirler."

"Dersleri nasıl gidiyor?"

"Señorita Ramosların okuluna gidiyorlar, tabii ki."

'Aman Tanrım, onlar hâlâ ölmediler mi?' sözü çıkacaktı az kalsın ağzından, ama bu da bir başka yanlış olurdu, Carmen Cortina'nın deyimiyle bir *faux pas*. Artık dünyasından silinmeye başlayan, uzak ve görünmez bir gerçekdışılığa itilmiş bir dünyaydı Carmen Cortina'nın, Orlando Ximénez'le bir buçuk yıl süren aşklarının, Laura ve Orlando'nun günlük, daha doğrusu gece yaşamlarının dünyası.

Laura ve Orlando. Burada, Veracruz'da, Xalapa'daki evde, birinci Santiago'nun yeniden canlanan anıları arasında ne değişik geliyordu kulağa bu iki ad bir arada söylendiğinde. O anda bunu düşünmüş olmak Laura'yı şaşırttı. Ağabeyi yirmi yaşında kurşuna dizilmişti, omzuna asılı okul çantasıyla salona giren yeni Santiago ise dokuz yaşında ciddi bir beyefendiydi. Ağzından çıkan ilk sözler dolaysız ve açık oldu:

"Dantón cezalı kaldı. Mürekkeple lekelemeden tam yirmi sayfa doldurması gerek."

Señoritas Ramos hep aynı Señoritas Ramos olabilirlerdi ama Santiago dört yıldır annesini görmemişti. Ama hemen tanımıştı. Koşup boynuna sarılmadı. Onun yanına gelmesini, eğilip öpmesini bekledi. Çocuk yüzü değişmemişti. Laura evdeki kadınlara yardım bekliyormuş gibi baktı.

"Santiago böyle işte," dedi *mutti* Leticia. "Hiç bu kadar ciddi bir çocuk görmedim."

"Odama gidebilir mi? Çok ödevim var."

Laura'nın elini öptü. El öpmeyi ona kim öğretmiş olabilirdi? Señorita Ramoslar mı? Yoksa doğuştan soğuk, ciddi bir çocuk muydu? Salondan zıplayarak çıktı. Bu çocuksu hareket Laura'yı sevindirdi, oğlu bir yargıç gibi konuşsa da hâlâ zıplaya, oynaya yürüyordu.

Akşam yemeği çok yavaş ve zor geçti. Dantón bir hizmetçi aracılığıyla bir arkadaşının evinde kalacağını haber verdi. Laura özgür ve etkin bir başkentli izlenimi vermek istemiyordu. Uyurgezer gibi ortalarda dolaşan teyzelerinin rahatını kaçırmak, annesinin sinirli hareketliliğini kınamak da istemiyordu. Tam tersine, annesine hayranlık duyuyordu. Evde her

işe koşturan, yemekleri pişiren, herkese hizmet eden Leticia'ydı. Zampayita avluda şarkısını mırıldanıyordu. Kimse kimseyle konuşmadığı için evin dört bir bucağına kendine özgü bir tuhaf koku, bir pansiyon kokusu yayılıyordu. Bu koku yalnız geçen gecelerin ölgün kokusu, kısa ziyaretlerin kokusu, *mutti*'nin tüm çabalarına ve zencinin süpürgesine karşın kıyıda köşede biriken toz, zaman ve unutulmuşluğun kokusuydu.

Leticia bir-iki hafta kalan konuklardan gelen paralar ve Laura'nın çocuklar için gönderdiği yardımlarla iyi kötü çekip çeviriyordu evi, ama o sırada pansiyonda kalan konuk yoktu. Annesi ve erkeksiz evdeki öbür kadınlarla yalnız olmak Laura'yı sevindirmekle birlikte bir yandan da onlar için endişe duyuyor, onları bu durgunluk ve isteksizlikten kurtarmak istiyordu. Ama bunu düşünmek bile annesi ve teyzelerini aşağılamaktan da öte, iki yüzlülükmüş gibi geliyordu Laura'ya. İki yıldır Elizabeth'in yardımıyla yaşamıştı. CROM adına milletvekili olan Juan Francisco'nun verdiği aylık nafakayı Elizabeth'e yaptığı ödemelerle Xalapa'ya sığınan çocuklarına gönderdiği yardımlar arasında bölüştürmüştü. Kendisi de geceleri üçlere dek uykusuz kaldığı için, Orlando'nun sabah erken kalkıp gizemli uğraşlarına gidişini duymadan, ertesi gün öğleye dek uyumuştu. Laura bir süre, yattığı yerden kitap okuyarak geçirdiği zamanın kayıp zaman olmadığını, kendini eğittiğini söyleyerek kendi kendini kandırmıştı. Genç kızlığında okumadığı ne kadar kitap varsa okumuştu. Carlos Pellicer'i keşfettikten sonra, Neruda'yı, Lorca'yı okumuş, sonra daha gerilere giderek Quevedo, Garcilaso de la Vega'yı yutmuştu... Orlando ile Güzel Sanatlar konser salonuna, Carlos Chávez'in yönettiği, onun için yeni olan yapıtları dinlemeye gitmişlerdi zaman zaman. Evet, müzikal bir ayinde buluşan Bach, Beethoven ve Berlioz, Revueltas ve Villalobos Laura için bir yenilikti, çünkü hâlâ belleğinde Catemaco'da Hilda Teyze'den dinlediği Chopin nağmeleri bir parfüm gibi uçuşuyordu. Hayır, hayır, zamanını yalnızca Carmen Cortina'nın partilerinde harcamamıştı. Kitap okumak, konser dinlemek ona düşüncelerinin derinliklerinde dolaşmak fırsatı veriyor ve –sık sık içinden yinelediği gibi– dünyada kendine bir yer bulmasına, yaşamındaki değişiklikleri anlamasına, kendine sağlam, kolaya kaçmayan hedefler yaratmasına yardım ediyordu. Şimdi yeniden genç kızlık yatağına uzanmış, bir kez daha Li Po'ya sarılarak, Juan Francisco'yla geçen evlilik yaşamını,

Orlando ile yaşadığı eğlenceli bohem günleri düşündüğünde bundan böyle oğulları Santiago ve Dantón için daha iyi, daha olgun, kendine güveni olan bir anne olabileceğini düşünüyordu...

İşte yeniden aile yuvasına dönmüştü ve en doğru olanı yapmıştı. Kökenlerine dönmek, duvarına 'Bu işletmede tatlandırıcı olarak sakarin kullanılmıyor' diye levha asan Don Antonio C. Báez'in Jalapeña'sında oturup *espumusa* içmek, hâlâ 'La Opera' markalı korseler sergileyen Olivier Kardeşler'in vitrinlerine bakmak, Don Raúl Basáñez'in 'kitapçı dükkânı La Moderna'da, babası Fernando Díaz'ın Veracruz rıhtımlarında sabırsızlıkla beklediği Avrupa'dan gelen resimli dergilere göz gezdirmek. Hilda Teyzesine, Orlando ile Carlos Chávez'in Güzel Sanatlar konserinde dinledikleri Maurice Ravel'in bir parçasının notalarını almak için Juárez Parkı'nın karşısındaki Wagner ve Lieven mağazasına girdi. Teyzesinin belki de Ravel'den haberi bile yoktu.

Teyzeleri sanki hiçbir şey değişmemiş gibi davranıyorlardı. Güçleri de buradan geliyordu. Sanki hâlâ Darmstadtlı Felipe Kelsen'in kahve çiftliğinde yaşıyorlardı. Masa başında sanki çelik değil de hâlâ gümüş çatal bıçak takımı kullanıyorlarmış, seramik değil de porselen tabaklarda yiyorlarmış, masa örtüsü amerikanbezi değil de ketenmiş gibi davranıyorlardı. Bütün öbür yok olan şeylere aldırmıyorlardı, ama hâlâ vazgeçmedikleri tek bir şey vardı: hepsinin adlarının ilk harflerinin, bir V, bir H, bir MO, bir L, olağanüstü bir beceriyle işlendiği ve gümüş halkasına özenle yerleştirildiği birer keten peçete. Masada yerlerini aldıklarında ilk el attıkları şey bu keten peçeteler olurdu. Onların gururu, can simidi, soylarının simgesiydi bu peçeteler. Evlilikten, evde kalmış unvanına erişmeden, ölümlerden önceki Kelsen soyunun simgesi. Gümüş peçete halkaları her birinin kişiliklerinin, geleneklerinin, belleklerinin simgesi, varoluşlarının kanıtıydı.

Masada, bir halkanın içinde tertemiz, kaskatı kolalanmış bir keten peçete olduğu sürece hiçbir şey değişmemiş gibi davranabiliyorlardı.

Laura ayrı ayrı her biriyle yalnız kalabilmek için fırsat kolluyordu. İçinde sanki iki geçmişten de, Laura'nın geçmişi ve her birinin kendi geçmişlerinden kaçan kuşu yakalamaya çıkmışmış gibi tedirgin edici bir duygu vardı... Virginia ve Hilda, kendilerinin bile ayrımında olmadıkları kadar çok ben-

ziyorlardı birbirlerine. Almanya'da müzik eğitimi görmesine izin vermedi diye babası Felipe Kelsen'den durmadan yakınan piyanist teyzenin ağzından daha da acıklı bir yakınma duydu Laura: Ortada kalmış bir kocakarıyım, Laurita, iflah olmaz bir evde kalmış kız. Neden mi? Çünkü bütün hayatımı ben yüz verseydim, bütün erkeklerin peşimden koşacaklarına inanarak geçirdim. Tlacotalpan'da, Candelaria şenliklerinde –annen ve baban orada tanışmışlardı, hatırlıyor musun?– erkekler çevremde dönerdi, bense gururum yüzünden onlara bana layık olmadıklarını gösterme görevini yüklenmiştim.

"Kusura bakma Ricardo. Gelecek cumartesi piyano eğitimi görmek için Almanya'ya dönüyorum."

"Heriberto, çok tatlısın ama benim Almanya'da bir sevgilim var. Hiç beklemediğim bir anda gelip beni alıp götürebilir."

"Senden hoşlanmadığımı söyleyemem, Alberto, ama bana uygun değilsin. İstersen beni öpebilirsin; ama bu bir veda öpücüğü olur."

Ve bir yıl sonraki Candelaria şenliklerine Hilda yine sevgilisiz gelince, Ricardo onunla dalga geçer, Heriberto sevgilisiyle gelir, Alberto ise evlenmiş olurdu... Bunları söylerken Hilda Teyze'nin, Perote yolunun sisli havası gibi buğulanmış kalın gözlük camlarının ardındaki deniz mavisi gözlerinden gözyaşları süzülürdü. Arkasından da bildik öğütler gelirdi: 'Laurita, yaşlıları unutma, gençler acımasız olur, başkalarını düşünmezler...'

Virginia Teyze kendini zorlaya zorlaya avluda dolaşıyordu. Yaşlıların sık rastlanan düşüp ayağını kırma ve Kıyamet Günü'ne dek ayağa kalkamama korkusundan dolayı artık sokağa çıkmaz olmuştu. Saatlerce yüzüne pudralar sürüyor ve süsünün tamamlandığına iyice aklı kesmeden avluya çıkmıyordu. Dolanırken kendi şiirlerini mi mırıldanıyordu, başkalarının şiirlerini mi, bilmek olanaksızdı.

"Seninle dolaşabilir miyim, Virginia Teyze?"

"Hayır, dolaşamazsın."

"Neden?"

"Bana acıdığın için yanımda olmak istiyorsun. Bana acınanı yasaklıyorum."

"Hayır, hiç değil. Yalnızca seni sevdiğim için."

"Haydi, haydi, alıştırma beni acınmaya. Bu evde kalan son canlı olacağım, yalnız öleceğim diye ödüm kopuyor. Öyle

olur da, Mexico City'ye telefon edecek olursam yalnız ölmemem için yanıma gelir misin?"

"Gelirim tabii, söz veriyorum."

"Nah gelirsin! O gün ertelenemez bir toplantın olur, uzakta olursun, fox-trot yapıyor olursun, ben yaşıyor muyum ölmüş müyüm umurunda bile olmaz."

"Virginia Teyze, yemin ederim."

"Boş yere yemin etme. Günahtır. Çocuklarına bakmayacaktın da neden doğurdun? Bakarım diye yemin etmemiş miydin?"

"Yaşam her zaman kolay değil, Virginia Teyze..."

"Yok canım! Güç olan insanları sevmek. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Yakınlarını bırakmamak, kimseyi ölmeden biraz sevgi, biraz merhamet dilenmek zorunda bırakmamak. *Sacre blue!*"

Durakladı ve yüzündeki bol pudradan ötürü daha da koyu renk görünen kara elmas gözlerini Laura'ya dikti.

"Bakan Vasconcelos'u şiirlerimi bastırmaya ikna edemedin. Sen sözlerini böyle mi tutarsın, nankör? Şiirlerimi kendimden başka kimse okumadan ölüp gideceğim."

Ürkek bir hareket yaparak yeğenine sırtını döndü.

Laura, Virginia Teyze'yle aralarında geçen konuşmayı Maria de la O'ya anlattı. Bu teyzesinin de yanıtı yalnızca merhamet, sevgisiz kalmış, kimseden beğeni görmemiş yaşlılar için biraz merhamet oldu...

"Gerçeği bilen bir tek sen varsın, teyzeciğim. Söyle bana, ne yapmam gerekiyor?"

"Bırak da biraz düşüneyim. Yanlış bir adım atmak istemem."

Şiş topuklarına baktı ve gülme krizi tuttu.

Geceleri, Laura acı duyuyor, korkuyor, uykusu kaçıyordu. Gündüzleri Virginia Teyze'nin yaptığı gibi o da geceleri avluda yalnız başına, gürültü yapmamak, her biri kendi odasında uyuyan dört kız kardeşin işitilmeyen hıçkırıklarını ve çığlıklarını yarıda kesmemek için yalınayak dolaşıyordu.

İlk ayrılan hangisi olacaktı? Kim sona kalacaktı? Laura kendi kendine, nerede olursa olsun son kalan kardeşle ilgilenmeye söz verdi. Son kalan kız kardeşi yanına alacaktı ya da buraya gelip yanında olacaktı. Virginia Teyze'yi, 'sona kalıp, yalnız ölmekten ödüm kopuyor', haklı çıkartmayacaktı.

Geceleri dört yaşlı kadının karabasanlarının buluştuğu bir avlu.

Laura annesini bu korku korusuna katılmış olarak düşünemiyordu. Eğer biri sona kalacaksa, inşallah bu ya *mutti* ya da teyzecik olur diye geçirdi aklından. Ama bu düşüncesinden kendi de utandı. Hilda ve Virginia teyzeler iyice kafayı üşütmüşler, çekilmez olmuşlardı ve her ikisi de, Laura bundan emindi, bakireydiler. Maria de la O ise bakire değildi.

"Annem beni on bir yaşıma gelince müşterileriyle yatmaya zorladı..."

Teyzesinin bu açıklaması ne korkunç geldi ne de acıma duygusu uyandırdı Laura'da. Cömert ve sevecen melez teyze bunları ona, Felipe Kelsen'in piç kızının yaş, sınıf ve ırk farkına karşın, kendisi kadar insancıl olan Büyükanne Cósima Reiter'e ve Laura'nın babası cömert Fernando Díaz'a neler borçlu olduğunu daha iyi anlaması için söylüyordu.

Yıllar önce, Maria de la O hayatını anlattığında yeğeni teyzesine yaklaşmış, sarılıp onu öpmeye kalkmıştı, ama teyze kolunu uzatarak durdurmuştu. Kendisine acınmasını istemiyordu. O zaman Laura, öğüt vermek için kalkan eli tutmuş, avucunu öpmekle yetinmişti.

Geriye bir Leticia kalıyordu ve Laura, yuvaya bu dönüşünde, tüm kalbiyle son ölecek olanın *mutti* olmasını istedi; çünkü bütün kardeşler arasında şikâyetlerini dışa vurmayan bir tek annesiydi, yenik düşmeyi kendine yediremeyen, pansiyonu temiz tutan, işleri çekip çeviren oydu. Laura, annesi olmasa öbür üçünün acılı ruhlar gibi başıboş koridorlarda dolaşmalarını, kirli tabakların mutfakta yığılışını, bahçenin otlarla örtülüşünü, kilerdeki dolapların tamtakır oluşunu, kedilerin evi istila edişlerini, kara sineklerin bir maske gibi uyurken Virginia, Hilda, Maria de la O'nun yüzlerini örtüşünü gözünde canlandırabiliyordu.

"Evet, hepimizin geleceği belirsiz," dedi hiç beklenmedik bir anda Leticia, öğle yemeğinden sonra tabakları yıkarken. Kısa bir duraklamadan sonra Laura'yı yeniden bu evde, yanında görmekten mutlu olduğunu ekledi.

"*Mutti*, çocukluk günlerimi çok özlüyordum. En çok da iç mekânları. Nasıl insanın aklında iz ediyor geçmişte kalan bir oda, bir dolap, bir ibrik ve neden hâlâ sakladığını anlayamadığım şu sümüklü çocukla köpeğin resimleri..."

"O resimler bana babanı hatırlatıyor. Neden bilmiyorum, halbuki baban hiç mi hiç öyle değildi."

"Yani çapkın ya da pitoresk mi demek istiyorsun?" dedi Laura, gülümseyerek.

"İçinde ne olduğu önemli değil. Bana onu çağrıştıran şeyler bunlar. Arkasında bu resimler onu masanın başköşesinde görmeden masaya oturamam."

"Birbirinizi çok mu sevmiştiniz?"

"Birbirimizi çok seviyoruz, Laura."

Kızının ellerini tuttu, "Yoksa geçmişin bizi ölüme mahkûm ettiğine mi inanıyorsun?" diye sordu.

"Bir gün geçmişin bize nasıl yaşama gücü verdiğini göreceksin. Birbirini sevmiş olanların nasıl birbirlerini sevmeye devam ettiklerini anlayacaksın."

Laura geçmişiyle yeniden ilişki kurmayı başardıysa da çocuklarıyla gerçek anlamda yakın bir ilişki kuramadı. Santiago gerçek bir beyefendi gibi saygılı ve yaşından beklenmeyecek ciddiyetle davranıyordu. Dantón şeytan gibiydi, annesini ne şakaya alıyordu ne de ciddiye, yalnızca ona bu sultansız haremde bir başka teyzeymiş gibi bakıyordu. Laura çocuklarıyla nasıl konuşması gerektiğini, onların dikkatlerini nasıl çekeceğini bilemedi. Eksikliğin kendinde olduğunu düşünüyordu, aralarında duygusal bir eksiklik vardı ve boşluğu doldurmak ona düşerdi, çocuklarına değil.

Daha doğrusu, sekiz yaşındaki küçük oğlu evin sultanı kendisiymiş gibi davranıyordu, sanki istediği şımarıklığı yapmakta serbest prensiydi evin. Ona da ağabeyine olduğu gibi sevecenlikle yaklaşan, ama ağabeyinin aksine ondan korkan dört kadına baş eğdirip istediğini yaptırıyordu. Dahası, teyzeleri ve büyükannesinin kendisine karşı ürküntüye varan bir çekingenlik göstermelerinden gurur duyuyor gibiydi. Ama bir keresinde Maria de la O, "Bu yumurcağın aradığı poposunun biraz okşanması," diye homurdanmış, bir başka gün haber vermeden akşam eve gelmeyince büyükanne bu okşama görevini üstlenmişti. Çocuğun buna yanıtı, "Bu hakareti unutmayacağım," olmuştu.

"Ben sana hakaret etmiyorum, çok bilmiş yumurcak, sadece dayak attım. Hakareti önemli kişilere saklarım ben."

Laura annesinin kızdığını ilk kez görüyordu. *Mutti*'nin bu davranışıyla kendi yaşamını etkilemeye başlayan tüm otorite eksiklikleri, tüm yokluklar bir anda yaşama geçti, sanki asi

oğluna disiplini öğretemediği için annesinin dayağını hak eden Laura'nın kendisiydi.

Santiago'nun bakışları her zaman ciddiydi. Bazen kardeşine sanki yaptıklarını onaylamıyormuş gibi bakıyordu.

Laura iki kardeşi bir araya getirmek için onlarla birlikte oynamayı, geziler yapmayı denedi. Ama ikisi de Laura'nın bu çabalarına inatla karşı çıktılar. Laura onlara darılamıyordu, aslında annelerine karşı gelmiyorlardı, sorun ikisi arasındaydı, birbirlerine karşıydılar, iki ayrı takımda rakiptiler. Laura savaş sırasında ailedeki müttefik yanlılarıyla Alman yanlılarının eski çekişmelerini anımsadı, ama oğullarının arasındaki çekişmenin o çekişmelerle hiç ilgisi yoktu. Oğullarının arasındaki bir karakter çekişmesi, bir kişilik sorunuydu. Büyük oğlu Santiago kime benziyordu? Küçük oğlu Dantón kime benziyordu? (Adlarını yanlış mı koymuşlardı, büyük Dantón, küçük Santiago mu olmalıydı?) İkinci Santiago, yirmi yaşına geldiğinde genç yaşta kurşuna dizilen dayısına benzeyecek miydi? Dantón babası Juan Francisco gibi hırslı mı olurdu? Yoksa oğul babası gibi zayıf olmaz güçlü mü olurdu? (Juan Francisco hırslı ama zayıf karakterliydi, azla yetiniyordu.)

Oğullarına ne diyeceğini, onlara nasıl yaklaşacağını bilemiyordu. Eksikliğin kendinde olduğunu hissediyordu, duygusal bir eksiklik. Ve evet, bu boşluğu doldurmak ona düşerdi, oğullarına değil.

"Sana söz veriyorum, *mutti*," dedi Leticia'ya ayrılırken, "çocukları yanımıza alabilmek için yaşamımı düzene koyacağım."

Çoğulun altını çizmişti, Leticia kızına yalancı 'biz' için sitem edercesine yapmacık bir şaşkınlıkla kaşını kaldırdı. Sanki kızına 'biz uzak kalmaya katlandık, çünkü birbirimizi çok seviyorduk' diyordu. Laura da sanki annesinin aklından geçenleri okumuşçasına, "İkimiz, Juan Francisco ve ben," dedi.

Laura trende Mexico City'ye dönerken yalan söylediğinin ayrımındaydı, kendisi ve çocukları için Juan Franciscosuz bir gelecek arayacağını biliyordu, kocasıyla barışmak kolay yolu seçmekti, çocukların geleceği içinse en kötü çözümdü.

Pulman vagonun camını indirdi, hepsi Xavier Icaza'nın gereksiz ama zarif bir jest yaparak Juan Francisco ve Laura'ya düğün armağanı olarak verdiği Isotta-Fraschini'nin içinde oturuyordu. Evlerinden çıkmayan Kelsen kardeşler de gereksiz yere, kırk yılda bir Zampayita caka satsın ya da ço-

cukları biraz gezdirsin diye elden çıkarmıyorlardı otomobili. Büyük bir özveriyle çocuklarla beraber Laura'yı geçirmeye gelen ve arabada oturan dört kız kardeşe baktı. Dantón, Laura'ya bakmıyordu, ağzından burnundan gürültüler çıkararak arabayı kullanıyormuş gibi yapıyordu. Küçük Santiago'nun bakışını ise hiçbir zaman unutmayacaktı. Sanki kendi kendisinin gölgesiydi.

Tren hareket etti. Laura birden bir tedirginlik hissetti. Xalapa'daki evdeki kadınların sayısı dört değildi. Li Po! Li Po'yu unutmuştu. Çin bebeği neredeydi, neden onu hiç düşünmemiş, neden aramamıştı? İçinden bağırıp sormak geldi, ama tren uzaklaşıyordu. Mendiller sallandı.

"Lüks bir Avrupa arabasını bir işçi liderinin garajına park edilmiş olarak düşünebiliyor musun? Unut onu, Laura. Annene, teyzenlere ver."

X. Detroit: 1932

Orlando'nun Regis Oteli'nin resepsiyonunda bıraktığı not Xalapa dönüşünde Laura'yı bekliyordu. Laura da böyle bir not bekliyordu.

LAURA, SEVGİLİM, NE OLDUĞUMU SÖYLEDİĞİM, NE DE GÖRÜNÜŞTEKİ KİŞİYİM VE GİZİMİN SAKLI KALMASINI İSTİYORUM. SEN KENDİ GİZEMİNİ ÇÖZMEYE ÇOK YAKLAŞIYORSUN.
SEÑİN,

ORLANDO

VE GİZ OLMADAN AŞKIMIZ ANLAMINI YİTİRİR. SENİ SONSUZA DEK SEVECEĞİM...

Otel yönetimi odayı hemen boşaltmasına gerek olmadığını, Señora Cortina'nın odanın bir haftalık ücretini ödediğini bildirdi.

"Evet, Doña Carmen Cortina. Sizin ve arkadaşınız Señor Ximénez'in oda parasını o ödüyor. Yani şey, dört yıldır Señor Ximénez'in odasının parasını."

Aptal aptal, kimin arkadaşı diye soracaktı neredeyse. Nasıl arkadaşı? Laura'nın arkadaşı mı, Carmen'in arkadaşı mı? Kimin sevgilisi, ikisinin de mi?

Şimdi Detroit'te, o anda duyumsadığı o korkunç terk edilmişlik duygusunu yeniden anımsadı: ertelenemez bir merhamet gereksinimi, 'birilerinin bana acıması için duyduğum açlık', çaresizlikten doğan ani tepki, kendini Diego Rivera'nın Coyoacán'daki evinde bulması. 'İşte geldim beni anımsıyor

musun? Çalışınam gerek, başımı sokacağım bir çatı gerek, lütfen hocam, beni kabul edin,' demesi. Bunları anımsıyordu.

"A! Karalar giyen kız."

"Evet, tanıyasınız diye yas giysilerimle geldim. Anımsadınız mı?"

"Hâlâ korkunç geliyor ve rahatsız ediyor. Frida'ya söyle de sana daha renkli bir şeyler versin, ondan sonra konuşuruz. Her neyse, bugün bana daha değişik görünüyorsun, çok güzelsin."

"Bence de," diye melodik bir ses geldi Laura'nın arkasından. Frida Kahlo kolyelerini, takılarını, yüzüklerini şakırdatarak içeri girdi. Hele yüzükleri olağanüstüydü, her parmağında bir yüzük vardı. Laura Díaz herkesten farklı, bitişik simsiyah kaşlı, yün şeritlerle örülmüş siyah saçlı, uzun, bol, kat kat köylü kadın etekliğiyle işliğe giren bu kadını görünce Büyükanne Cósima Kelsen'in başına gelenleri anımsadı. İçinden, 'Sakın Papantlalı Yakışıklı Büyükanne Cósima'nın yüzüklerini sevgili Frida'ya vermek için çalmış olmasın?' diye geçirdi. Laura, Rivera'nın karısını görür görmez bu kadının Büyükbaba Kelsen'le Veracruz'daki ormanda gördükleri Metamorfoz Tanrıçası'nı simgeleyen, Zapotal kültürüne ait figürün ta kendisi olduğuna karar vermişti. Büyükbabası o zaman küçük Laura fantezilere kapılmasın diye bu güzel, deniz kabukları, yılanlar, başında rengini ormanın yeşilinden alan bir taç, boynunda kolyeler, kollarında bilezikler, parmaklarında yüzükler olan bu olağanüstü kadın figürünün tanrıça değil bir *ceiba* olduğunu söylemişti... Oysa gövdesi dikenlerle dolu bir ağaç olan *ceiba,* büyükbaba ne derse desin, o kadın figüründen çok daha tehlikeliydi. Bu ağaca dokunulamazdı. İnsan ona sarılamazdı.

Frida Kahlo zaman zaman orada burada gerillalar, haydutlar ve sanatçılarla sevişmek için ortaya çıkan yerli tanrıçanın geçici adı mıydı yoksa?

"Benim yanımda çalışsın," dedi Frida buyurgan bir anlatımla. Merdivenlerden inerken bakışları bir Rivera'nın cıvıl cıvıl gözlerine, bir Laura'nın gölgeli göz çukurlarına gidiyordu. Bir an Laura da Frida'nın gözleriyle kendine baktı. Frida'nın gözlerinde Laura Díaz, Laura Díaz'a bakıyordu. Kendini değişmiş gördü, bildik yüz hatlarında yeni bir kişiliğin doğmak üzere olduğuna tanık oldu. Yoksa Laura Díaz kendi yüz hatlarını unutmuş muydu? Bir yontuyu andıran ince ama

güçlü bir yüz, kalkık, uzun ve yine güçlü bir burun, her gün biraz daha melankolik bakan iki göz, üzerlerinde sisler uçuşan gölleri andıran göz çukurlarının altındaki soluk yanaklar. Daha aşağılarda, daha sert bir anlatım kazanan, kırmızı, ince dudakları bulmak sanki mutluluk veriyordu... Laura'nın silueti, Diego Rivera'nın karısının bitkisel, yorgun ama büyüyen bir çiçeği çağrıştıran figürü karşısında gerçekte olduğundan daha heykelsi, daha gotik görünüyordu sanki.

"Benimle çalışsın... Detroit'e gidince yardıma ihtiyacım olacak, sen çalışırken ben... biliyorsun işte..."

Yanlış bir adım attı ve ayağı kaydı; Laura yardım etmek için yanına koştu, kolunu tutarken istemeyerek bacağına dokundu. "Bir yerinizi incitmediniz ya?" Kupkuru, etsiz bir bacağa dokunmuştu. İki kadın, aynı anda tuhaf bir içgüdüyle göz göze geldiler. Sanki biri meydan okuyan, öteki güçsüzlük anlatan bakışlarıyla yanlışı düzeltmeye ya da onaylamaya çalışıyordu. Rivera gülümsedi.

"Merak etme. Ona el atmayı geçirmiyordum aklımdan, Friducha. Senin olsun. Biliyor musun, bu kızcağız da senin gibi Alman. Bir Walkiri bana yeter de artar."

Frida ilk bakışta hoşlanmıştı Laura'dan. Onu odasına götürdü ve ilk iş olarak, çerçevesi çivit mavisi mineli bir ayna çıkarıp Laura'dan aynada kendisine bakmasını istedi. "Yüzünü gördün mü hiç? Güzel olduğunun farkında mısın? Güzelliğinin kıymetini biliyor musun? Değişik bir yüzün var. Böyle geniş bir alın, bıçakla kesilmiş gibi bir profil, çıkıntılı bir burun, içine çökük derin derin bakan gözler, gözlerinin altındaki halkalar, herkesin eline geçmez. Senin Orlando, bakışlarındaki kederi yok edebileceğini mi sanıyordu? Bırak bakışların olduğu gibi kalsın. Ben sevdim bu bakışları."

"Siz nereden biliyorsunuz?"

"Bırak şu siz lafını. Bu kent bir kasaba gibi. Herkesin her şeyden haberi oluyor."

Rengârenk sütunların süslediği yatağının üzerindeki yastıkları düzeltti ve hemen ardından Laura bavulunu hazırlamasına yardım ederken, "Yarın *Gringolandia*'ya gidiyoruz," diye ekledi. "Diego Detroit Sanat Enstitüsü'nde bir duvar resmi yapacak. Henry Ford çağırdı, düşünebiliyor musun? Görüyorsun ne işler karıştırıyor. Buralı komünistler kapitalistlerden para aldığı için saldırıyorlar. Oralı kapitalistler komünist olduğu için saldırıyorlar. Bir sanatçının bu budalalıkların öte-

sinde olması gerektiğini bir tek ben biliyorum. Önemli olan yapıt. Geriye bir o kalır. Kimse, kimse onu akıllardan silemez. Ve politikacı ve eleştirmenlerin palavraları tükendiğinde halkla yapıtlar kalır."

"Kendine özgü bir giyinme biçimin var mı? Bana öykünmeni istemiyorum. Biliyorsun ben fantezilerimi tatmin etmek için böyle kıyafet balosuna gider gibi giyiniyorum ama daha çok da bacağımı örtmek, topalladığımı göstermemek için. Ayağı aksayan seçimini yapsın dedim, yani benim gibi topala..." dedi Frida dudağının üstündeki kara tüyleri okşayarak.

Laura küçük bir çantayla döndü Rivera-Kahloların evine. Elizabeth'le ve onun cömertliği sayesinde Balenciaga ve Schiaparelli'den aldıkları giysilerden hoşlanır mıydı Frida, yoksa daha düz ve basit modeller mi seçmeliydi kendine? İçinden bir ses Laura'ya bu abartılı ve çok süslü kadının ve özellikle kendisi öyle olduğu için, başkalarında aradığının doğallık olduğunu söylüyordu. Başkalarına onun, Frida Kahlo'nun doğallığının bu olağanüstülük olduğunu ancak böyle gösterebiliyordu.

Evden ayrılırken çirkin, tüysüz, yerli *ixcuintles* köpeklerini öptü ve hep birlikte Detroit'e giden trene bindiler.

Meksika'nın kuzeyindeki çöllerde uzun süren yolculukları sırasında *maguey*'ler[1] arasından geçerken Rivera genç ozan Salvador Novo'nun bir dizesini anımsadı: 'Uzaklarda yüzlerce *maguey* İsveç jimnastiği yapıyor...' ama Frida o adamın ağzı bozuk, kötü bir adam olduğunu, ona dikkat etmelerini söyledi. Bildiği, sevecen ve tatlı ibnelere benzemiyordu.

Rivera güldü:

"Gerçekten kötüyse, ne kadar kötü olursa o kadar iyi," diye ekledi.

"Kendini ondan sakın. Hani kötü bir oyun etmek için anasını bile satan Meksikalılar vardır ya, işte bu adam onlardan biri. Geçen gün, Tizoc'un sergisinde bana ne dedi biliyor musun? 'Hoşça kal, Pavlova'. Ben de ona 'Güle güle Nalgador' deyince apışıp kaldı."

"Sen de ne kincisin, Friducha. Novo hakkında kötü konuşursan, onun da bizim hakkımızda kötü konuşması için çanak tutmuş olursun."

---

[1] *Maguey*: Meksika'da yetişen, nergisgillerden kalın, sivri uçlu yaprakları, sarı çiçekleri olan; yaprakları *tequila* ve *mezcal* gibi alkollü içkilerin yapımında kullanılan bir bitki. (Çev.)

"Sanki konuşmuyor mu? Sana boynuzlu diyor, bana da 'Frida Kulo'."[1]

"Fark etmez. Bunlar kötü niyet göstergesi, dedikodu, fıkra. Geleceğe ozan Novo kalır. Ressam Rivera kalır. Yaşam kalır. Fıkralar unutulur."

"Tamam, tamam. Ver şu *ukelele*'yi. *Mixteca* şarkısını söyleyeceğiz. Meksika'dan ayrılırken en çok bu şarkıyı söylemeyi seviyorum."

Doğduğum topraklardan bu denli uzaklarda
Düşüncelerim özlemle doluyor...

Sınırda bir aktarma yaptılar, sonra bir kez de St. Louis, Missouri'de tren değiştirdiler ve Detroit'e dek hep aynı trende sürdü yolculukları. Frida *ukelele* eşliğinde şarkılar söylüyor, belden aşağı fıkralar anlatıyordu. Hava karardıktan sonra Rivera uyurken, Kuzey Amerika'nın göz alabildiğince uzayıp giden düzlüklerine bakarak lokomotifin kalp atışlarının tüm öteki makineler gibi hem heyecan verici hem de bozguncu olduğunu anlattı durdu.

"Gençliğimde erkek kıyafetleri giyer, felsefe derslerinde sınıf arkadaşlarımla dalga geçerdik. Adımız Kasketliler Grubu'ydu. Ve ben mutluydum, geldiğim sınıfın kurallardan kurtulmuş, benim gibi bu kente vurgun başka gençlerle parklarda, mahalle aralarında gezerek Mexico City'yi bir kitap okur gibi o bar senin bu bar benim, o kapı senin bu kapı benim dolaşıyor, tanıyorduk. Küçük, güzel, pembe-mavi bir kent. Güzel ama yabanıl parklar, sessiz sevgililer, geniş bulvarlar ve sürprizlerle dolu dar, karanlık sokakların kenti..."

Kansas'ın düzlüklerini, Mississipi'nin enginliklerini geride bırakırken tüm yaşamı boyunca kentin karanlık köşelerini aradığını, oradaki kokuları, tatları tanımak istediğini anlatıyordu Laura'ya. Ama asıl aradığı arkadaşlıktı, gençliğin neden olduğu yalnızlık duygusundan kurtulmak, kötülerden korunmak için bir arkadaş grubunun parçası olmak. 'Çünkü Laura, Meksika'da başının ucunu gösterecek olursan kesmek için bekleyen bir sürü cüce var.'

"Küskünlük ve yalnızlık," diye yineliyordu yumuşacık bakışları sert kaşların altında saklı kadın. Başına dört gül

---

[1] Culo: göt demek, Kahlo'yu Kulo diye yazarak bir kelime oyunu yapıyor. (Çev.)

yerleştirmeye çalışıyor, kompartımanın aynasında çiçeklerle bezediği saçlarıyla nehirlerin babası, büyük nehrin üzerinde batan güneş buluşuyordu. Burunlarına kömür, kil, hayvan dışkısı, verimli toprak kokusu geliyordu.

"Kasketliler Grubu'yla ne çılgınlıklar yapardık, bunların arasında tramvay çalmak ve Buster Keaton'ın filmlerinden özenti, polisi peşimizde koşturmak en sevdiklerimdi. Yavrularını uçurttuğum için o tramvaylardan birinin benden intikam alacağı kimin aklına gelirdi... Evet, Kasketliler geceleri Indianilla'da yalnızlığa terk edilen tramvayları çalardık. Kimseye zarar vermezdik, Lauracığım. Sadece biz özgürlüğümüze kavuşur ve bütün gece gönlümüzün çektiğince gezerdik Mexico City'de. Düşlerimizin peşinde koştururduk. Düşler raylara takılı kalırdı, raylardan kurtulamazdık. Asıl sorun da bu ya, rayları olduğunu yadsımamak, ama onları kaçmak için, özgürlüğe erişmek, uçmak için kullanmak."

Yerlilerin elinden alınan topraklarda doğan, deniz kadar engin büyük nehir, insanın sularında yıkanınca mutlandığı, insanı kucaklayan, okşayan, serinleten, alanları tam Tanrı'nın hayal ettiği gibi paylaştıran nehir: su, insanı iten, yaralayan katı maddenin tersine, bizi sarmalayan, içimize işleyen bir madde.

"Yedi yıl önce, 1925 Eylül'ünde oldu olanlar. Ben Coyoacán'daki evimizden otobüse binmiştim, bir tramvay bize çarptı ve omurgamı, kaburga kemiklerimi, boynumu kırdı ve karnıını delip geçti. Sol omzumu çıkarttı –karpuz kollu bluzum ne güzel örtüyor bu ayıbı, değil mi–. Neyse, bir bacağım bir daha eski haline gelemeyecek şekilde yaralandı. Hani otobüslerde tutunduğumuz o borular vardır ya, işte onlardan biri sırtımdan girdi vajinamdan çıktı. Darbe öylesine şiddetliydi ki giysilerim paramparça oldu, düşünebiliyor musun? Yok oldular. Orada çıplak, kanlar içinde, paramparça kalakaldım. Ve işte o anda Laura, olağanüstü bir şey oldu. Üzerime altın yağdı. Çıplak, paramparça bedenim altın tozuyla kaplandı."

Bir Alas sigarası yaktı ve kahkahalar arasında ortalığı dumana verdi.

"Kaza ânında bir ustanın elinde bir paket altın tozu varmış. Paramparçaydım ama üzerime altın tozu yağmıştı. Nasıl ama?"

Frida ve Diego eşliğinde Detroit'e yolculuk öylesine dolu dolu geçiyordu ki, Laura'nın hiçbir şey düşünmeye zamanı ol-

madı. Ne Xalapa ne annesi ne oğulları ne teyzeleri ne kocası Juan Francisco ne sevgilisi Orlando ne sevgilisinin sevgilisi Carmen ne 'arkadaşı' Elizabeth geldi aklına. Her şey ve herkes, hüzünlü ve yoksul Laredo sınır bölgesi, ondan önceki çöller ve yaylalar kadar uzaklarda kalmıştı. "Oralarda," diyordu Frida, "marifet kendini hainlerden savunmak."

Laura, Frida uyurken ona bakarak soruyordu içinden: 'yalnız başına savunabilir mi kendini, yoksa ne olursa olsun huzuru bozulmayan, kendi gerçeğine ve kendi yalanına inanan Diegosuz yapamaz mı?' Laura yaşamına girmiş tüm erkekler için olduğu gibi bu adam için de başka erkeklerin ne düşündüklerini bilmek isterdi. Büyükbabası Felipe ve babası Fernando gibi ahlak kuralları olanlar, kocası gibi küçük hırslar peşinde koşanlar, ağabeyi Santiago gibi yaşamı yarım kalmış genç değerler, oğulları Dantón ve ikinci Santiago gibi henüz geleceği bilinmeyenler, Orlando gibi bir giz perdesinin ardında saklanan erkekler Diego hakkında ne düşünürlerdi acaba? Sonra, gayri meşru melez çocuğunu terk edecek kadar ahlaksızca davranan büyükbabası gibiler ne düşünürdü? Büyükannesi Cósima'nın kararlılığı ve babası Fernando'nun bir o kadar kararlı merhameti olmasa sevilesi Maria de la O Teyze'nin hali ne olurdu?

İşte Rivera oracıktaydı (vagon restoranda pencere kenarına oturmuş, kökenleri üzerine inanılmaz yalanlar –kimi zaman bir rahibe ve âşık bir kurbağanın oğlu, kimi zaman muhafazakâr bir yüzbaşı ve çılgın İmparatoriçe Carlota'nın oğlu– uyduruyor, Picasso, Modigliani ve Diego'nun yaşamöyküsünü konu alan *Meksikalı Julio Jurenito'nun Serüvenleri* adlı kitabın yazarı, Rus Ilya Ehrenburg ile geçirdiği inanılmaz Paris günlerini anlatıyor, Aztek mutfağının insan etine, özellikle de Tlaxcaltecalıların etlerine –ona göre en hainleri domuz yağında kızartılmayı hak etmişlerdi– düşkünlüğünden söz ediyordu. Bir yandan bunları anlatırken bir yandan da masanın üzerine serdiği koca koca kâğıtlara Detroit'te yapacağı, modern endüstriye bir övgü olacak duvar resminin taslaklarını karalıyordu). Laura için, aynı anda hem fantezilerle dolu hem disiplinli, hem bir duvar işçisi gibi çalışan hem de bir ozan gibi hayaller kuran, hem bir sirk palyaçosu kadar güldürücü hem de acımasız olabilen bu yaratıcı insanla olmak yepyeni bir duyguydu. Onunla olmak heyecan veriyordu. Diego, çevresindekilerin gereksinimlerine, sıkıntılarına, yardım çağrıları-

na kulak asmadan zamanına zorbaca sahip çıkan bir sanatkârdı... Diego Rivera resim yapıyordu ve o resim yaparken dünyaya ve insanlara açılan kapılar kapanıyordu. Kapanıyordu ki şekiller, renkler, anılar sanatın kapalı evreninde özgürce uçabilsin. Ve resimlerin içeriği ne denli toplumsal ve politik olursa olsun, yaptığı resimler toplumsal tarihin değil sanat tarihinin bir parçası oluyordu. Ancak bu yolla etkiliyordu gelenekleri, olumlu ya da olumsuz, yani sokaktaki insanın birbirinden bağımsız olduğuna inandığı gerçekler ve geleneklere bir şeyler katıyor ya da alıyordu. Sanatçı sanatının gerçeği bire bir yansıtmadığını bilir. Sanatı gerçeğe bir temel oluşturur. Bu görevi yerine getirmek için de sanatçının çevresine cömert davranması, çevresiyle iletişim içinde olması önemli değildir, hele hele bu onun yapıtını gerçekleştirmesine engel oluyorsa ya da olaylara bakışını yumuşatıyorsa. Buna karşın, harislik, burnu büyüklük, bencillik, üstelik bu nitelikler yapıtını gerçekleştirmesine katkıda bulunuyorsa, anlı şanlı erdemlerdir.

Frida Kahlo kadar kırılgan bir kadının böyle bir erkekten beklediği ne olabilirdi? Rivera'nın gücü nereden geliyordu? Rivera ona kırılganlığının gereksinimi olan gücü veriyor muydu, yoksa önemli olan acı veren fiziksel zayıflığın üstesinden gelmek için iki gücü birleştirmek miydi? Ve Diego, kendisi, o iriyarı, devasa fiziksel görünümü kadar güçlü müydü bakalım? Yoksa Laura'nın bir sabah yanlışlıkla kompartımanın kapısını açtığında gördüğü o çıplak, tüysüz, pembemsi, şişman, bir çocuğunkini andıran penisin süslediği bedeni kadar zavallı mı? Rivera'ya, o güçlü ve utkulu erkeğe asıl güç veren, zavallı kurban Frida olmasındı?

Işık yoğunluğunun değiştiğini Diego'dan önce Frida fark etmişti, ama sanki ilk gören, ilk keşfeden Diego'ymuş gibi söylemişti. Üstelik Diego'nun bu yalana ta içten teşekkür edeceğini, ama hemen ardından yalan olduğunu unutup kendi gerçeği gibi kabulleneceğini bile bile.

"*Gringolandia*'da yeterli ışık yok, bu yüzden gölge de yetersiz. Nasıl da hemen fark ettin, bebeğim..." demişti Frida. Diego ise duymamazlığa gelerek arkasını dönmüş, içinden, 'Senin gecelerinin aynası bebeğin için yalnızca iki ışık var, birisi beni ressam yapan Paris'in günbatımlarında parlayan ışık, biri de beni erkek yapan Meksika platosunun ışığı. Ne *Gringolandia* kışının ışığından bir şey anlarım ben ne de tro-

pikal Meksika'nın ışığından. İşte bu yüzden gözlerim birer yeşil kılıç gibi saplanır tenine ve ellerinde ışık dalgalarına dönüşür, Frida...' diye geçirmişti.

İşte böyle güç veriyorlardı birbirlerine ve bu yüzden ikisi de istasyondan otele gelirken tüm güçlüklere karşı koymaya, çekişmeye hazırdılar, hiçbir şeyin peşini bırakmayacaklar, kimseye rahat vermeyeceklerdi. Bu konuda Detroit de onları hayal kırıklığına uğratmadı. Daha ilk gününden Diego'ya skandal yaratmak için nedenler ve Frida'ya da eğlenmek için bol bol fırsat sundu. Otelde kayıt işlemlerini yapmak için sıraya girdiler. Resepsiyondaki görevli önlerindeki yaşlı çifti kararlı bir yanıtla geri çevirdi:

"Özür dileriz. Yahudileri kabul etmiyoruz."

Yaşlı çift ne yapacaklarını, bavullarını kime taşıtacaklarını bilemeden, alçak sesle söylenerek gerisin geriye döndüler. Frida kayıt formlarını istedi ve doldururken büyük harflerle MR. AND MRS. DIEGO RIVERA, altına Coyoacán'daki adreslerini, uyruklarını yazdı: Meksikalı. Bunların altına din hanesine daha da iri harflerle YAHUDİ diye ekledi. Resepsiyondaki görevli afallamış gibi bakıyordu yüzüne. Frida onun yerine konuştu:

"Bir şey mi oldu, efendim?"

"Şey, bilmiyorduk."

"Neyi bilmiyordunuz?"

"Özür dilerim, hanımefendi, dininiz..."

"Dinden de öte. Irk."

"Şey..."

"Yahudileri kabul etmediğinizi mi söylemek istiyorsunuz?"

Resepsiyoncunun yanıtını beklemeden yüz seksen derece döndü. Laura kahkahasını zor tuttu ve ari müşterilerin, 'Çingene mi bunlar, şu kadının kılığı ne öyle?' der gibi bakan, geniş kenarlı yazlık hasır şapkalı kadınlar ve o tuhaf, *gringo*'lara özgü, hani şu mavi çizgili beyaz poplin kumaştan *seersucker* takım elbiseli erkekler, arasından yürüdüler.

"Gidelim Diego, Laura hemen dışarı."

"Bayan Rivera," diye peşlerinden koştu silgi kokan otel yöneticisi, masasının üzerinde gazetenin çizgi roman sayfası açık duran bürosundan kendini nasıl dışarı attığını bilmeden. "Bağışlayın, bilmiyorduk, önemi yok, siz Bay Ford'un konuğusunuz. Özür dileriz, lütfen mazur görün..."

"Gidin o iki ihtiyara da burada kalabileceklerini söyleyin, Yahudi olsalar da. Evet, evet şu kapıdan çıkmak üzere olan iki ihtiyar. *Step on in it, shit,*" diye buyurdu Frida. Daha sonra, *suite*'te, *ukelele*'siyle '*yes we have no bananas today*' şarkısına eşlik ederken: "Bizi kabul etmekle kalmadılar, o Yahudi çifte de oda verdiler, üstelik bir de indirim yaptılar," diyerek katıla katıla gülüyordu.

Diego hiç zaman kaybetmeden işe başladı. Hemen ertesi sabah Detroit Enstitüsü'ne giderek mekânları incelemeye, boyaları hazırlamaya başladı. Asistanlarına bilgi verdi, desenleri yaydı ve gazetecileri kabul etti.

"Çelik çağının yarattığı yeni ırkı resimleyeceğim."

"Belleği olmayan halklar iyi niyetli denizkızları gibidir. Hangi zamanda yaşadıklarını bilmezler çünkü zamanı nasıl ölçeceklerini bilmezler."

"İnsanlıktan kopan endüstriye bir insanlık halesi armağan edeceğim."

"Amnezi Birleşik Devletleri'ne anımsamayı öğreteceğim."

"İsa tacirleri tapınaktan kovdu. Ben tacirleri yitirdikleri tapınağa kavuşturacağım."

"Mister Rivera, otomobilin başkentindesiniz. Otomobil kullanmayı bilmediğiniz doğru mu?"

"Hayır bilmiyorum, ama yumurta kırmayı biliyorum. Öyle güzel omlet yaparım ki, bilemezsiniz."

Durmadan konuşuyor, şakalar yapıyor, sağa sola buyruklar yağdırıyordu. Konuşurken resim yapıyor, resim yaparken konuşuyordu, sanki şekilleri ve renkleri uykulu ve patlak gözlerinde canlandırabilmek için dış dünyanın kargaşasından, deviniminden kurtulmak için sözcüklere gereksinimi vardı. Otele bitkin dönüyordu.

"*Gringo*'ların yüzlerini anlayamıyorum. İyice inceliyorum. Sevmek istiyorum onları. İnanın sempatiyle bakıyorum, yalvarıyorum ne olur bana bir şey söyleyin diye. Ama sanki bir fırının vitrinindeki simitlere bakıyorum. Hepsi bir örnek. Yüzlerinde renk yok. Ne yapacağım, bilmiyorum. Çizdiğim makineler çok güzel, insanlarsa korkunç. Ne yapmam gerek?"

Kara ikliminde yazın o çekilmez sıcağına kalmadan erkenden otelden çıkmaya hazırlanırken, bir yandan da Frida'ya ve Laura'ya, "Yüzlere nasıl şekil verebilirim, vücutları nasıl çizebilirim?" diye sorup duruyordu.

"*Doğduğum topraklardan ne kadar uzaktayım...*" diye bir türkü mırıldanıyordu Frida. "Neden bu kadar sıcak, biliyor musun?"

"İki okyanustan da çok uzaktayız. Deniz rüzgârları buraya ulaşamıyorlar. Ancak Kuzey Kutbu'ndan gelen rüzgârlar biraz serinletebilir bizi. Amma da rahatlatıyor ha!"

"Bütün bunları nereden biliyorsun?"

"Babam bankacıydı ama çok okurdu. Her ay dergiler gelirdi. Veracruz'da limana gider, Avrupa'dan gelen kitapları ve dergileri alırdık."

"Termometre ne gösterirse göstersin neden bana bu kadar sıcak geldiğini de biliyor musun?"

"Çünkü bir bebek bekliyorsun."

"Allah Allah, bunu nereden çıkardın, şimdi!"

"Yürüyüşünden," dedi Laura. "Ama ben topalım." "Evet, ama şimdi topukların yere değiyor. Daha önce parmak uçlarında yürüyordun, kararsız, sanki uçmaya hazırlanır gibi. Şimdiyse sanki her adımında kök salıyor gibisin."

Frida, Laura'ya sarıldı ve yanında olduğu için ona teşekkür etti. Daha ilk gördüğünde hoşlanmıştı Laura'dan, ama sonra ona görerek baktığında, birbirlerine yaklaştıkça, genç kadının için için kimseye yararı olmadığını düşündüğünü anlamıştı, böyle diyordu Frida.

"Şimdiye dek bu denli çalışma isteğiyle dolu bir kadın görmemiştim. Sanırım bunun sen bile ayrımında değildin."

"Bilmiyordum, tek bildiğim kendime bir dünya yaratmam gerektiği ve bunun bende bir tutku haline dönüştüğü, sanırım bu da kendime bir uğraş yaratmak demek."

"Ya da bir çocuk, o da yaratmanın bir başka şekli," dedi Frida, Laura'ya sorgular gibi bakarak.

"İki oğlum var."

"Neredeler?"

Laura Díaz, Frida Kahlo ile hiçbir şey gizlemeden, dolambaçlı sözlere gerek duymadan, biraz olsun kötü niyet bulaştırmadan yaptıkları bu denli kadınsı konuşmalarda neden Frida'nın onu sorumsuz bir anne olmakla suçladığı duygusuna kapılıyordu? Frida onu alışılmışı yapmadığı için değil anneyi çocuklarından uzaklaştıran erkeklere –kocası, sevgilisi– yeterince başkaldırmadığı için eleştiriyordu. Laura'ya tüm açık yürekliğiyle Rivera'ya ihanet ettiğini çünkü ilk önce Rive-

ra'nın ona ihanet ettiğini anlattı. Ancak aralarında bir anlaşma yapmışlardı.

Diego kadınlarla yatıyordu, Frida da, çünkü erkeklerle yatacak olsa Diego çok kızardı. Ama kızmasının nedeni ikisinin de kadınlara karşı aynı duyguları paylaşmaları değildi. Sorunun o olmadığını itiraf etti bir gece sakat kadın Laura'ya. Bazen sadakatsizliğin cinsellikle hiç ilgisi yoktur. Sadakat iki kişi arasında bir mahremiyetin doğmasıdır. Bazen bu mahremiyet gizlilik gerektirebilir. Gizliliği korumak için yalan gerekir. İşte bazı hallerde bu yalan 'cinsellik' olur.

"Kiminle yatıp kalktığın önemli değil, kime güvendiğin, kime yalan söylediğin önemli. Bana öyle geliyor ki sen kimseye güvenmiyorsun Laura ve herkese yalan söylüyorsun..."

"Beni arzu ediyor musun?"

"Senden hoşlandığımı söylemiştim. Ama içinde bulunduğumuz durumda sana daha çok refakatçi ve hastabakıcı olarak gereksinimim var. Bir de duygusal bir ilişkiye girecek olursak işler karışır ve sonra şu ya da bu nedenle yalnız kalabilirim. O zaman sancılar başladığında beni hastaneye kim götürecek? Ya, sevgili dadıcığım!"

Sözünü bitirince her zaman yaptığı gibi yine bol bol kahkahalar attı, ama Laura, "Ya öbür neden? Bir yandan dedin, ya işin öbür yanı?" diye üstüne üstüne gitti.

"Bunu sana söylemem. Belki yarın senden bugün eleştirdiklerimi yapmanı istemem gerekir. Pratik olmalıyız."

Aylardan hazirandı. Bebeğin doğumu aralıkta bekleniyordu. Eğer Diego işlerini ekimde bitirirse tehlikesizce birlikte Meksika'ya dönebilirler, bebeği orada doğurabilirdi. Ama Diego gecikecek olursa... 'Çocuğu burada, o soğukta, yanımda senden başka yardımcı olmadan nasıl doğururum? Eğer Meksika'ya daha önce dönmeye kalkarsam, bebeği sevgili doktorlarıının dediği gibi sarsıntıdan belki de trende kaybederim?'

Böyle anlarda Laura karşısında son derece savunmasız, küçücük bir kadın görüyordu. Bol köylü giysileri yalnızca fiziksel deformasyonlarını örtmüyordu, gözle görünmeyen korkusunu, içindeki titreyişi de örtüyordu. Sakat kadının nesnel korkuları ikiye katlanmış, eski korkuların yerini içinde büyümekte olan varlıkla paylaşılan bir yeni korku almıştı. Anne ile karnında büyüyen çocuğun arasında paylaşılan bir şey. Bu gizli alana kimse giremezdi.

Frida kahkahalar atıyor, Laura'dan saçlarını örmesine, etekliğini bluzunu giymeye, şalını omzuna atmaya, bıyıklarını almasına yardım etmesini istiyordu. Laura'nın elini tutuyor, *Gringolandia*'da dolaşmaya çıkıyorlar, 'dünyanın en ünlü ressamı ve Mrs. Rivera'nın onuruna verilen yemeklere partilere gidiyorlar, sanayi milyarderleriyle dans ediyorlardı. Frida dans ederken ayakları birbirine takılıp sendeleyince, 'bunlar Oaxaque danslarının, yerli danslarının stepleri' diye kestirip atıyor, kimsenin daha fazla ırgalamasına izin vermiyordu. Bir keresinde yemeğin tam ortasında, yüksek sesle Yahudi düşmanı Henry Ford'a, "Bay Ford, Yahudi olduğunuz doğru mu?" diye sorarak herkesi şaşırtmıştı. Bir keresinde de masadan kalkarken İngilizce bilmiyor numarasıyla, vedalaşmak için en kibar gülümsemesini takınıp *shit on you* demiş, başka bir gün de, bir oyunun en heyecanlı ânında *I enjoy fucking, don't you* diyerek Michigan sosyetesini ağzı açık bırakmıştı. Bazı günler kent yüz derece *–Fahrenheit–* sıcakla kavrulurken Laura ile sinemaya, Chaplin'in *Şehrin Işıkları* ya da pastaların uçuştuğu, evlerin yakılıp yıkıldığı, polislerin koşturduğu, ev sahibesinın dekoltesinden aşağı koca bir tabak spagetti boşaltıldığı Laurel Hardy filmleri görmeye gidiyorlardı. Filmi izlerken Laura'nın elini tutarak katıla katıla gülüyor, gülüyor, gülmekten gözlerinden yaşlar geliyor, ağlıyor, çığlıklar atıyordu...

Sedye, kocaman açılmış gözleri andıran lambaların altından kayarcasına geçti. Doktorlar Laura'yı Frida hakkında soru yağmuruna tutuyorlardı: Kendini nasıl hissediyordu? Sıcaktan şikâyet ediyor muydu? Teninde lekeler oluşmuş muydu? Midesi bulanıyor muydu? Rahminde ağrılar oluyor muydu? Bir tramvay kazasında, bir boru vajinasını delmiş. Bu gün ne yemişti? İki bardak konsome ve sebze, hepsini çıkardı. 'Bu kadının çiçeğini tramvayın soldurduğunu biliyor muydunuz? Kocası tertemiz, pırıl pırıl, cilalı makine resimleri yapıyor ama biliyor musunuz, eski, paslı, edepsiz bir makine korna çalarak bu kadının ırzına geçti,' diye bağırmaya başladı sinemada. Mosmor kesilmişti, kan kaybetmeye başladı, kan gölünün ortasından, çevresinde gülmekten katılaşmış kan pıhtıları arasından çekip çıkardılar Frida'yı. Laurel Hardy biliyor musunuz?

Ağlamaktan saçları sırılsıklam, küçülmüş, kurumuş, on iki yaşındaki bir kız çocuğu gibi, sessiz yatıyordu yatakta.

"Oğlumu görmek istiyorum."

"Yalnızca bir cenin o, Frida."

"Olsun."

"Doktorlar izin vermiyor."

"Onlara sanatsal nedenlerle görmek istediğimi söyle."

"Frida, paramparça doğdu. İçindeyken parçalanmış. Şeklini kaybetmiş."

"O zaman ben ona şekil veririm."

Uyuyordu. Uyanıyordu. Sıcağa dayanamıyordu. Ayaklanıyordu. Kaçmak istiyordu. Yatağına yatırıyorlardı. Çocuğu görmek istiyordu. Diego onu görmeye geliyordu. Sevecen, anlayışlı davranıyordu, ama aklı başka yerdeydi, bir an önce işinin başına dönmek istiyordu, bakışları karşısındaki kadında değildi, duvarlarda kayboluyordu.

Bir gece Laura Catemaco'da geçirdiği çocukluk günlerini anımsatan, çok eskilerden tanıdığı bir gürültüyle uyandı. Hastanede, Frida ile aynı odada portatif bir yatakta uyuyordu. Gözlerini açınca yatağında çırılçıplak yatan bir Frida gördü. Bir bacağı öbür bacağından daha inceydi, vajinasından durmamacasına karanfiller fışkırıyordu, sırtı kör bir pencere gibi vidalanmış, saçları gözle görülür bir hızla uzuyor, denizanaları gibi kafatasından fışkırıyor, her saniye daha uzun daha uzun, yastığın üzerinde örümcekler gibi geziniyor, yılanlar gibi yataktan aşağıya sarkıyor, karyolanın ayaklarına sarılıyordu. Bu arada Frida ellerini uzatarak Laura'ya kanayan vajinasını gösteriyor, dokunmasını, korkmamasını söylüyordu. 'Biz kadınlar, içimiz gül rengi. Çek çıkar renkleri cinsel organımdan, elime ver. Parmaklarıma sür, bana fırçalarımı, defterlerimi getir, Laura. Bakma bana öyle! Çıplak bir kadın bir başka çıplak kadının gözüne nasıl görünür? Sen de çıplaksın Laura, çıplak olduğunu bilmesen de. Ama ben biliyorum, seni başında kurdelelerle, bacaklarına yüzlerce göbek bağı sarılmış olarak görüyorum. Ben senin düşlerini görüyorum, Laura Díaz, düşünden geçen salyangozları görüyorum. Yaşadığın her yılın üzerinden yavaş yavaş geçiyorlar, kırılgan ve ıslak bir yavaşlıkla. Bu bahçenin hem bahçe hem mezarlık olduğunu, bahçedeki bitkilerin ağladıklarını, hıçkırdıklarını, süt istediklerini, meme istediklerini bilmiyor o salyangozlar. Bahçedeki dişi bitkilerin acıktığını, eril salyangozların sağır olduklarını, annelerini dinlemediklerini bilmiyorlar. Onları yalnız ben görüyorum, ben duyuyorum, ben anlıyorum, dün-

yanın eril salyangozcuklarının, dişi bitkiciklerinin, ana ormanın gerçek renklerini yalnız ben görüyorum; renkleri mavi, yeşil, sarı, kızıl, mor, al... Toprak bahçe, toprak gömüt... Ve gerçek şu ki, bu hastane odası Detroit denen çimento bozkırının tek cömert ormanı. Hastane odası sapsarı papağanlar, gri kediler, bembeyaz kartallar, kapkara maymunlarla doluyor, hepsi bana armağanlar getiriyor. Bana tek armağan vermeyen sensin Laura. Sen ne armağan edeceksin bana?'

Diego Frida'yı öyle görünce Laura'dan ona defterler, kalemler ve suluboyalar getirmesini istedi. Bir kez bakışmaları ve birkaç sözcük yeterli oldu.

"Güzel küçük sevgilim, iyi bakınca, hiç de dedikleri gibi çirkin değilsin..."

"Friduchita, seni çok, çok seviyorum."

"Sana kim çirkin dedi, aşkım?"

"Bak, sana Meksika gazetelerinden bir kupür getirdim. Bana Kurtürkütenşişko diyorlar."

"Ya benim için ne diyorlar?"

"Çöküşe geçmiş bir Coatlicue."

Frida güldü, Laura'nın elini tuttu. Hepsi birlikte güldüler. Ya Laura?

"Ben seni Doğal Çam Kelebeği diye vaftiz ediyorum," dedi Diego. "Adın böyle olsun diyorum."

Laura yanında duruyor, ona kalemler, fırçalar, kâğıtlar uzatıyordu. Frida da, tıpkı kocası gibi, konuşarak resim yapıyordu. Sanki ikisi de ressama uzak, ama olmazsa olmaz olan söz'ün koruyucu gölgesine sığınmadan yaratamıyorlardı. Söz'ün sanatçıya uzak ama olmazsa olmaz gölgesi... Frida, Laura'ya söylüyordu, ama kendisiyle konuşuyordu. Ama Laura'yla da konuşuyordu. Ona kendini görmek istediğini söyledi. Laura bu büzüşmüş, yatakta küçücük görünen, saçları yapış yapış, kaşları asice meydan okuyan, bıyıkları alınmamış kadına baktı, durakaldı. Frida iyi düşünmesini söyledi, beden ve güzellik başka başka şeylerdi. Şimdilik Frida için beden olmak yeterliydi, yaşıyordu. Güzellik sonradan gelirdi. Her şeyden önce, ona meydan okuyan, onu kahkahalar arasında zorla dışarı atabildiği cenin gibi paramparça olmakla bir kez, bir kez daha tehdit eden bu bedene şekil vermek gerekti. Gittikçe daha çabuk, daha çabuk, heyecanla çiziyordu, çizgileri tıpkı Laura'nın bir daha hiç unutmayacağı sözleri gibi ateşliydi: 'Şekilsiz bir bedendir çirkin olan, darmadağın olmuş şu parça-

ları toparlamama yardım et, Laura. Bu bedene şekil vermeliyim, bulutları, güneşi yakalamama yardım et. Katılaşan elbisemin siluetini, beni cenine bağlayan kırmızı kurdeleyi, pelerin görevi gören kanlanmış çarşafımı, yanaklarımdan süzülen billurlaşmış gözyaşlarını, hepsini bir araya getirmeme, darmadağın olan parçaları bir araya toplamama, onlara şekil vermeme yardım et lütfen. Bunu yapar mısın benim için? Hangi dürtüyle bedene şekil verdiğin önemli değil; acı, sevi, ölüm, doğum, devrim, güç, gurur, kendini beğenmişlik, düş, bellek, istenç, bunlardan herhangi biri olabilir nedenin. Ama bedene şekil verirsen işte o zaman çirkinlikten kurtulur. Güzellik yalnızca onu anlayan, gören içindir. Güzellik her birimizin kendi gerçeğidir. Diego'nun gerçeği resim yapmak. Benim gerçeğim bu hastane yatağında yaratıyor olmak. Senin de kendi gerçeğini bulman gerek, Laura. Şimdiye dek söylediklerimden anlamışsındır, bu gerçeğin ne olduğunu sana ben söylemeyeceğim. Kendi gerçeğini kendin anlamak, kendin bulmak zorundasın. Bana sıkılmadan bakabilirsin Laura Díaz ve korkunç göründüğümü söyleyebilirsin. Aynayı elime vermek istemiyorsun, senin gözünde, bugün bu yerde güzel değilim. Ben sana sözcüklerle yanıt vermeyeceğim, senden boyalar ve kâğıt istiyorum ve yaralı bedenimin korkunçluğunu, dökülen kanımı gerçeğim yapacağım, güzelliğe dönüştüreceğim. Neden biliyor musun, benim gerçek dostum? Çünkü kendimizi tanımak, isteklerimize bir ad vermek bizi güzelleştirir, istekleri olan bir kadın her zaman güzeldir...'

Hastane odası önce defterler, sonra sayfa sayfa kâğıtlarla doldu. Daha sonra da Diego, Guanajuato Kilisesi'nin mihrabına bırakılan ahşap levhalardan getirdi. Diego, Frida'ya köylerde ve kasabalarda insanların pirinç ve tahta levhaları nasıl boyadıklarını, bir kenara bırakılmış o değersiz tahta parçalarının rustik ellerde nasıl birer adağa dönüştüğünü anımsattı. Antochalı Kutsal Çocuğa, Remedios Bakiresi'ne, Chalmo Efendisi'ne yarattıkları mucizelerde çocuğu hastalıktan, babayı çöken maden ocağında ölmekten, anneyi derede yıkanırken boğulmaktan kurtardıkları için sunulan adaklardı bunlar. Ve şükredilecek başka mucizeler: bir boru bedenini delip geçtiğinde Frida'yı ölmekten, Büyükanne Cósima'yı Perote yolunda bıçak darbeleri altında yıkılmaktan, Maria de la O Teyze'yi zenci kadınlarla dolu bir genelevde terk edilmiş kalmaktan, Büyükbaba Felipe'yi Marne'da cephede ölmekten,

ağabey Santiago'yu şafak vakti Veracruz'da kurşuna dizilmekten, yine Frida'yı doğumda kan kaybederek ölmekten kurtaran ve Laura'yı... Laura neden kurtulduğu için şükretmeliydi.

"Frida'ya şu şiiri oku," dedi Rivera ve Laura'ya ince bir *plaquette* uzattı. "Meksika'da Sör Juana'dan sonra yazılmış en iyi şiir. Şu sayfada yazılı olanı oku."

Benimle dolu, tenimin altına yerleşmiş
Erişilemez bir tanrı boğuyor beni,

Ve biraz ilerde,

Ah zekâ, yalımlar arasında yalnızlık,
Her şeyi var ediyor, yaratmadan!

Ve sonuncu satır,

O'nunla, kendimle, üçümüz...

"Gördünüz mü Gorostiza nasıl her şeyi anlamış? Yalnız üçümüz varız, her zaman üç. Baba, ana ve oğul. Kadın, erkek ve sevgili. İstediğin gibi değiştir, sonuçta elde hep üç var, çünkü dört ahlak dışı, beşle başa çıkılmaz, iki dayanılmaz ve bir yalnızlığın, ölümün eşiği."

"Hadi canım sen de, dört neden ahlak dışı oluyormuş?" dedi Frida şaşırmış gibi. "Laura evlenmiş ve iki oğlu olmuş."

"Kocam gitti," diye çekingence gülümsedi, Laura. "Daha doğrusu ben onu bıraktım."

"Ve bir düzine çocuğun da olsa hep aralarında en çok sevdiğin biri olur," diye ekledi Frida.

"Üç, her zaman üç," diye söylenerek çıktı odadan, ressam.

"Gene kafasında bir şeyler kuruyor bu pezevenk," diye kaşlarını çattı Frida. "Ver şu resimleri bakayım, Laura."

Hastane yöneticileri odanın dağınıklığından, her yana dağılmış kâğıtlardan, boya kokusundan şikâyet ettiklerinde Diego klasik trajedilerdeki tanrılar gibi, Jüpiter gibi bitiveriyordu yanlarında. İngilizce, "Bu kadın bir sanatçı, anlamıyor musunuz budalalar?" diye gürledi. Hastane personelini paylıyordu ama aslında Frida'ya söylüyordu, sevgiyle, gururla, bu kadın benim karım, dünyanın tüm gerçeklerini, acılarını, acımasızlıklarını acıların onu yapmaya zorladığı resimlere dökü-

yor; hastanenin gündelik sıkıntılarında boğulan sizler acıların şiire dönüştüğünü hiç görmediğiniz için anlayamazsınız...

"Sevgili bebeğim benim," dedi Frida.

Frida yeniden ayağa kalkabilecek duruma gelince otele döndüler. Laura, Frida'nın hastanede yaptığı resimleri sıraya koydu. Ve nihayet, bir gün, iki kadın birlikte Diego'yu freskleri boyarken görmeye gittiler. Fresk bir hayli ilerlemişti ama Frida hemen ressamın hangi sorunla karşılaştığını ve güçlüğün nasıl üstesinden geldiğini anladı... Pırıl pırıl ve hırsla çalışan makineler upuzun yılanlar gibi birbirlerine dolanmışlar, onları çalıştıran işçilerin karanlık dünyasına hükmeder gibiydiler. Frida boş yere Amerikalı işçilerin yüzlerini aradı. Bulamadı ve işte o zaman anladı. Diego hepsini arkaları dönük olarak resimlemişti, çünkü yüzlerindeki anlatımı anlayamıyordu, çünkü bu yüzler çiğ hamur gibi, kişiliksiz yüzlerdi, pudralanmış yüzler. Buna karşın aralarına kattığı esmerlerin, zencilerin ve Meksikalıların yüzleri görünüyordu. Onlar yüzlerini dünyaya dönmüşlerdi.

İki kadın her gün Diego'ya sepet içinde güzel yemekler götürüyorlardı. Karşısına geçip ağzından çağlayanlar gibi sözcükler dökülerek çalışan ressamı izliyorlardı. Frida ağzını tatlandırmak için yanık sütle hazırlanan Celaya *cajeta*'sı atıştırıyordu. Genellikle Laura'nın üstünde basit bir tayyör oluyordu, Frida ise her gün başka başka, rengârenk –yeşil, mor, sarı– şallara bürünüyor, saçlarını renkli kurdelelerle örüyor, yeşim taşından kolyeler takıyordu.

Diego resimde üç yüzü boyamadan bırakmıştı. İskelenin yanında oturan iki kadına her kezinde daha dikkatle bakmaya başladı. Frida tatlısını yiyor, kolyelerini şakırdatıyor, Laura ressamın yardımcılarının bakışları karşısında bacak bacak üstüne atarken dikkat etmeye çalışıyordu. Bir gün enstitüye geldiklerinde kendilerini işçi kılığına girmiş buldular. Kısa saçlı, uzun işçi tulumlu, pazen gömlekli, ellerinde aletler tutan işçiler. Frida ve Laura duvarın alt köşesinde ışığı üzerlerine çekiyorlardı. Laura'nın köşeli yüz hatları daha da belirginleşmişti, sivri burnu, kulakları, saçları Veracruzlu kadınların beğenmedikleri kâküllü ve alagarson kesimden de daha kısaydı. Freskteki Frida'nın da saçları kısaydı ve erkek gibi favorileri vardı. Kaşları kalındı ama en erkeksi yanı olan dudağının üzerindeki hafif bıyığı ressam yok etmişti. Bu modeli şaşırttı: "Ben kendimi bıyıklı çiziyorum ama."

Duvarın orta yerinde yukarıya doğru beyaz ve boş bir alan daha vardı. Bu boşluklar Frida'yı endişelendiriyordu. Sonunda bir gün öğleden sonra Laura'nın elinden tutup 'haydi gidelim' diye çekiştirdi. Bir taksiye binip otele geldiler. Frida bir kâğıt kopardı, masanın üzerine serdi ve çizmeye başladı, bir kez, bir kez daha, durmadan güneş ve ay resimleri yapıyordu, birbirinden ayrı, üst üste.

Laura otelin penceresinden gökyüzünde Frida'nın gündüz yıldızlarına dönüştürdüğü gök cismini ve uyduyu 'arıyordu. Günün ilk, gecenin son yıldızı Venüs'ün doğurduğu güneş ve ay. 'Dünyadan görüldükleri gibi, aynı büyüklükte ama farklı saatlerde ortaya çıkan güneş ve ay Laura, evrende oldukları gibi değil. Diego o boş alanları neyle dolduracak?'

"Korkuyorum. Şimdiye dek benden hiçbir şey saklamamıştı."

Ancak açılış gününde öğrenebildiler boş yerleri kimler için ayırdığını. Bir kutsal işçi üçlüsü başköşeye kurulmuş, makinelerin çalışmasına ve sırtı dünyaya dönük beyaz işçilerle yüzünü dünyaya dönmüş esmer tenli işçilere bakıyordu. Resmin köşesinde erkek kılığında iki kadın da erkeklere bakıyorlardı. Üst bölümde, işçilerin ve makinelerin üzerinde Detroit'te herhangi bir mağazada çalışan bir satıcı kızın gösterişsiz giysileri içinde bir bakire, başında bir hale olan çıplak bir çocuğu kaldırırken, umutsuzluk içinde anne ve çocuğa arkasını dönmüş bir marangozdan yardım ister gibiydi. Marangozun bir elinde çekiç ve çiviler vardı, öbür elinde haç şeklinde iki tahta tutuyordu. Onun başının üzerindeki hale işçileri kutsal üçlüden ayıran dalga dalga kızıl bayrakların yanında solgun kalıyordu.

Duvar resmini örten perde yavaş yavaş kalktıkça homurdanmalar artıyordu.

Bu bir güldürü, bir parodi, ona bu işi veren kapitalistlerle alay ediyor, Detroit'in ruhunu gülünç duruma düşürüyor, küfür ediyor, komünistlik bu... Bu kez Diego Rivera'nın duvarının karşısında, seslerden oluşan bir duvar yükseliyordu. Orada bulunanlar ikiye bölünmüştü, sesler gitgide, iyiden iyiye duyulur olmaya başladı. Edsel Ford, ünlü sanayicinin oğlu, oradakileri sakin olmaya çağırıyordu. Rivera portatif bir merdivenin üzerine çıktı ve geleceğin toplumu için yeni bir sanatın doğduğunu müjdeledi. Kendi ayarladığı provokatörlerin kova kova üzerine attıkları boyalarla sarı kırmızıya boyanmış

olarak inmek zorunda kaldı. Öbür yandan, yine kendisinin önceden örgütlediği bir grup işçi sonsuza dek resmin bekçisi olacaklarını haykırıyordu.

Diego, Frida ve Laura ertesi sabah Rockefeller Center projesine başlamak üzere trenle New York'a hareket ettiler. Rivera benzinle yüzündeki boyaları silerken, bir sonraki şakasını hazırlayan yaramaz bir çocuk gibi heyecanlı ve hevesliydi. Bir yandan kapitalistlerin komünist diye saldırdıkları, öbür yandan komünistlerin kapitalist olmakla suçladıkları Rivera, kendini katıksız bir Meksikalı gibi hissediyordu: alaycı ve muzır. Amerikalı ve Meksikalı ahlaksızlardan kendini savunmak için bir kirpi gibi dikenlerini dikmiş, buralı ve oralı ahlaksızların kinlerine karşı şerbetlenmişti. Meksika milli sporu haline gelen Diego Rivera'ya saldırma oyununa bir de bu yeni *gringo* sporunun eklenmesinden hoşnuttu. Dünyaya bir yaz gecesi ormanda ağaçların tepesine çıkıp bakmak yerine, yere düşmeden önce freskleri yaparken çıktığı iskelesinin tepesinden bakarak herkesle alay ediyordu Şişko Puck Diego. Kafasının bir eşek kafası olduğunu keşfetmişti. Yere düşünce de kafası eşek kafası olduğunu anlamış, ama sığınabileceği bir köşe, başını okşayacak bir gece perisi bulmuştu. Perisi eşek kafasını görmüyordu, onu gökteki ayın, perisinin sevmesi için gönderdiği, kurbağaya dönüştürülmüş güzel prens olarak görüyordu. Friduchasını korusun, küçüğüm, her yanı kırıklar acılar içindeki sevgili bebeğim, her şeyi senin için yaptığımı biliyorsun. Biliyorsun değil mi? Ve sana 'Frida, zavallı Fridam, bırak sana yardım edeyim' dediğimde, asıl demek istediğimin 'Ay! Zavallı ben, bana yardım et, sevgili Diegona yardım et' demek olduğunu biliyorsun değil mi?

Laura'dan, yazlık eşyalarını yerleştirdikleri bavullarla ve içi kâğıtlar, resimlerle dolu kutularla Meksika'ya dönmesini ve Coyoacán'daki evi yerleştirmesini istediler. İsterse evlerinde kalabilirdi. Başka bir şey söylemelerine gerek yoktu. Bebeği kaybettikten sonra her zamankinden çok ihtiyaçları vardı baş başa kalmaya. Frida bir süre çalışmayacaktı. New York'ta Laura'ya gereksinimi kalmamıştı. Orada çok arkadaşı vardı, onlarla gezmeye, sinemaya gitmeyi severdi. O günlerde bir Tarzan filmleri festivali olacaktı. Frida gorilli filmlere bayılırdı, *King Kong*'u dokuz kez izlemişti. Bu filmleri izlerken yeniden keyifleniyor, kahkahalara boğuluyordu.

"Biliyor musun, Diego soğukta hiç uyuyamaz. Bir güzel dinlenmesi, yeni resmi için güç toplayabilmesi için gecelerimi onun yanında geçirmem gerek. Coyoacán'daki yatağımın üzerine bir bebek koymayı unutma, olur mu Laura."

XI. Sonora Bulvarı: 1934

Günlerden bir gün Hilda ve Virginia teyzeler kayboldular.

Kardeşleri Leticia, her gün olduğu gibi kahvaltıda yedikleri –mangolar ve muşmulalar, *mamey*'ler ve şeftaliler, çiftlik yumurtaları, çörekler, sütlü kahve– şeyleri saat yediden önce masada işaretlenmiş peçetelerin yanına koyup kahvaltıyı hazır etmek için sabah saat altıda kalkmıştı.

Sanki bir şeyler sezmişçesine biraz hüzünle üzerlerine adlarının ilk harfleri kazınmış –H, V, MO– gümüş peçeteliklere baktı. Saat yediyi çeyrek geçe hiçbirinin kalkmadığını görünce Maria de la O'nun odasına gitti ve ablasını uyandırdı.

"Kusuruma bakma, dün gece çok kötü düşler gördüm. Uyanamadım."

"Ne gördün?"

"Bir dalga... Ne bileyim ben," dedi teyze canı sıkılmış gibi. "Allah kahretsin, bu düşler neden böyle hemen uçup giderler sanki?"

Leticia, hemen ardından Hilda'nın kapısını tıklattı ama yanıt gelmedi. Kapıyı araladı ve yatağın bozulmamış olduğunu gördü. Dolabın kapısını açıp baktı, Leticia'nın defalarca yıkayıp ütülediği uzun beyaz elbisenin her zaman asılı durduğu askı boş boş sallanıyordu. Ayakkabı ve botlar düzenli, rahat vaziyeti almış bir tabur asker gibi sıralanmış, yerli yerlerinde duruyordu.

Orada da yatağı bozulmamış bulacağından emin, telaşlı adımlarla Virginia'nın odasına gitti. Oda boştu ama aynaya tutturulmuş, üzerinde Leticia yazan bir zarf ve içinde bir de not vardı:

"Sevgili kardeşim, Hilda yapmak istediğini yapamadı, ben de öyle. Dün aynada kendimize baktık ve ikimiz de aynı şeyi düşündük. Ölüm, hastalık ve düşkünlükten çok daha iyi. 'Dini bütün olup' son saati beklemenin ne anlamı var? Neden bir gece o gelip bizi bulmadan biz ona gitmeyelim? Burada Xalapa'da oturup, senin çabaların ve iyi yürekliliğin sayesinde bir mum gibi yavaş yavaş erimek. İkimiz de yaşamımız boyunca gerçekleştiremediğimiz bir şey yapmak istedik. Kardeşimiz romatizmalı ellerine baktı ve Chopin'in bir sonatını mırıldandı. Ben gözlerimin altındaki kırışıklıklara baktım ve her kırışıkta basılmamış bir şiir gördüm. Birbirimize baktık ve ikimizin de aynı şeyi düşündüğümüzü anladık –düşünsene, doğduğumuzdan beri, onca yıl, hep birlikte yaşamışız, birbirimizin düşüncelerini kestirebiliyoruz–. Hatırlarsın, dün gece dördümüz salonda iskambil oynuyorduk. Kâğıtları dağıtma sırası bendeydi (Hilda'ya, elleri romatizmalı olduğu için artık dağıttırmıyorduk), kendimi kötü hissettim, ancak can çekişen biri kendini bu kadar kötü hissedebilir. Ama kendimi ne kadar kötü hissedersem hissedeyim belli etmemeliydim, kâğıtları dağıtmayı sürdürdüm. Sen ve Maria de la O şaşırmış gibi baktınız bana. Bu kez kartları daha da hızlı karıştırıp dağıtmaya başladım, sanki yaşamımız, benim yaşamım, senin yaşamın bu kartları dağıtmama bağlıydı. İşte tam o anda o ölümcül cümleyi söyledin, o bildik şakacı ve korkunç cümleyi: 'İhtiyar bir kadın iskambilleri dağıtırken ölmüş.'

O anda Hilda'ya baktım, o da bana baktı ve birbirimizi anladık. Sen ve Maria de la O başka bir yerdeydiniz, bizim dünyamızın dışında.

Kartlara bakıyorduk. Sen masaya basto kralını koydun. Hilda'yla ruhumuzun ta derinliklerinden baktık birbirimize... Bizi arama. Gece beyaz giysilerimizi giydik, çıplak ayak Zampayita'yı uyandırdık ve bizi Issota'ya, denize, doğduğumuz göle götürmesini söyledik. Karşı gelmedi. Bizi beyaz giysiler içinde görünce delirdiniz mi der gibi baktı. Ama o her zaman bizim buyruklarımızı yerine getirir. Uyanıp bu mektubu okuduğun zaman ne Hilda'yı ne beni ne Zenci'yi ne de otomobili bulacaksın. Zampayita bizi ona göstereceğimiz yerde bırakacak ve biz, ikimiz, yalınayak ormanda kaybolacağız, yönsüz, parasız, ekmeksiz, yalınayak, üzerimizde yalnızca geceliklerimizle. Eğer bizi seviyorsan aramaya kalkma. İsteğimize saygılı ol. Ölümü bir yapıta dönüştürmek istedik. Son yapıt. Tek yapıt. Bize bunu çok görme. Seni seven kardeşlerin

VIRGINIA VE HILDA"

"Teyzelerin bulunamadı," dedi Leticia Laura'ya. "Arabayı Acayucan yolunda bir dönemeçte buldular. Zenciyi, özür dilerim yavrum, Maria de la O Teyze'nin büyüdüğü genelevde bulmuşlar, şişleyerek öldürmüşler. Bakma öyle yüzüme. Her biri bir giz, aydınlatmak bana düşmez. Bildiklerimle kafam yeteri kadar karışık zaten, bir de bilmediklerimi öğrenip daha beter karıştırmak istemiyorum."

Laura, evde kalmış teyzelerinin kaybolduklarını duyar duymaz Xalapa'ya gitmişti, ama yılların sadık hizmetkârının başına gelenlerden haberi yoktu. Sanki Maria de la O'nun annesi 'la Triestina'nın kötü, teni kadar karanlık ruhu geri dönmüş, yaşamını değiştirenlerden öç alıyordu. Özbeöz kızının söylediğine bakılırsa onun yaşamından bir şikâyeti yoktu.

"Orospuyken ne mutluydum. Beni doğru yola getirenlerin canı cehenneme!"

Leticia'nın öbür anlattıklarını Laura zaten biliyordu. *Mutti* dedikodu peşinde koşan biri değildi. Olayları olduğu gibi kabul ederdi. Araştırmasına gerek yoktu, bildiklerini anlamıştı, o kadar. Daha önce de söylediği gibi, anlamadığını da hayal ediyordu.

Laura, Veracruz'daki eve dönünce, geri kalmış bir güneş saatine bakarcasına eskiler dönmüş, teyzelerin başına gelenlerden ve annesinin ona karşı tutumundan Leticia'nın kendisiyle ilgili her şeyi bildiğini anlamıştı. Juan Francisco'yla evliliğinin yürümediğini, kocasına karşı asi tavrının Elizabeth'in koruması altına girince eriyip gittiğini, izleyen günlerde duyduğu boşluğu, Orlando ile olan anlamsız ilişkisini, her şeyi, her şeyi biliyordu annesi. Bu evreler tek tek anlamsız gibi görünse de art arda sıralanınca anlam kazanıyorlar ve Laura'yı, şimdilik tam ne olduğunu bilmese de, gereksinimi olan bilinçlenmeye yaklaştırıyordu. Gölgesi olmayan bir güneş saati düşünülemezdi elbet.

Leticia'nın evde kalmış ablalarının kaçışını fırsat bilerek bir şey demeden kızının gözünün içine bakması Laura'nın annesinin ondan söylemesini istediği şeyi anlaması için yeterli oldu: "Senin ve teyzemin, yalnız başınıza, biri sekiz öbürü dokuz yaşında iki erkek çocuğa bakmanız çok zor. Onları Meksika'ya götüreceğim. Teyzemle seni de..."

"Biz burada kalıyoruz kızım. Birbirimize destek oluruz. Sen evini yalnız kurmalısın."

"Evet, *mutti*. Juan Francisco, Sonora Bulvarı'ndaki evde bizi bekliyor. Ama teyzemle sen de gelmek isterseniz daha büyük bir ev buluruz."

"Bizsiz yaşamaya alıştır kendini," dedi Leticia gülümseyerek. "Bütün hayatımı burada, Veracruz'da geçirdim. Buradan ayrılmak istemiyorum. Başkent beni ürkütüyor."

Orlando onu terk edince neden yeniden Juan Francisco'yla birlikte yaşamaya karar verdiğini annesine açıklaması gerekiyor muydu? Zayıflıktan değil, Orlando ile yaşamaktan çıkardığı derslerin verdiği güç ve istek verdirmişti ona bu kararı. İçten olmamakla suçlamıştı kocasını, çünkü Juan Francisco'yu suçlarken, bir kadını kocasından ve kendinden nefret ettirecek korkak ve hain sıfatlarını kullanmak istememişti. Bir işçi lideriyle evlenirken kendi kendini haklı çıkarmak için öne sürdüğü nedenler, o zamanlar genç ve deneyimsiz olduğunu kabul etse de, artık Laura'ya yeterli görünmüyordu.

O gün öğleden sonra, genç kızlığının geçtiği o eski kentte *mutti*'ye bunları söylemek istemişti, ama Leticia kararlı bir cümleyle sözünü kesti:

"İstersen kocanla sorunlarınızı çözüp yeniden beraber yaşamaya başlayana dek çocukları burada bırakabilirsin."

İkisi de aynı anda 'Evet?' diyecek oldular ama hemen hiçbir şey söylemeye gerek olmadığını anladılar, ikisi de söyleneceklerі söylemeden biliyorlardı. Leticia, Laura'nın evliliğinin başarısız olduğunu biliyordu. Laura da, kocasıyla aralarında geçenlere karşın ona ve çocuklarına yeni bir fırsat vermek için Juan Francisco'nun yanına döneceğini biliyordu. Sonra Laura içinden geçenleri annesine anlatmasına ramak kaldığını anımsadı. Evet, yakın geçmişini kendini aldatmakla geçirmişti, hayal kırıklığı onu yalana sürüklemişti: evini yıkmasını ve o iki dünyaya –biri hınçla dolu iç dünyası ve öteki, Mexico City sosyetesinin dış dünyası, eğlence ve özgürlük– sığınmasını, aşağılanmış bir kadının öç alması olarak tanımlamış, kendini haklı çıkarmaya çalışmıştı. Evet o iki sözcük: eğlence ve özgürlük.

Laura eğlence ve özgürlüğü tatmış mıydı? Şimdi bunları gerçekten yaşayıp yaşamadığını tam bilmiyordu. Elizabeth'in cömertliği önce patronluğa, daha sonra rahatsızlığa ve sonunda aşağılamaya dönüşünceye dek onun yanında yaşamıştı, bir yanaşma gibi. Tutkusunun bir oyun, bir aldatmaca olduğunu görene dek Orlando'nun aşkına tutunmuştu. Orlando'yla ya-

şarken, eski varlıklı ailelerden gelenlerle yeni zenginlerin oluşturduğu yeni ama gerici bir sanat çevresini tanımaya çalışmıştı. Bunu yaparken hiçbir zaman kendini kandırmamıştı: Carmen Cortina'nın partilerinin özü göze görünendi, gerçek ise bir maske.

Yararlı olduğunu bilme, bir işe yaradığını düşünme isteği onu Kahlo-Rivera klanının çatısı altına götürmüştü. Onu kötü gününde yanlarına alan, ona bir dost gibi davranan bu çifte duyduğu gönül borcu bir yana, ona iyi davranmaları yanlarında bir hizmetkâr olarak bulunduğu gerçeğini değiştirmiyordu. Sanatçı çiftin yaşamında Laura, Diego'nun Detroit'te resmettiği pırıl pırıl parlatılmış çelik makineler gibi değiştirilip yerine yenisi konulabilen bir makine parçasından başka bir şey değildi, parçaları Frida Kahlo'nun bacakları gibi kırılgan olan bir makine. Diego ve Frida kendilerine yetiyorlardı. Laura onları her zaman sevecekti ama fazla umutlanmıyordu: Onlar da Laura'yı seviyorlardı ama ona gereksinimleri yoktu.

"Neye gereksinimim var anne? Bana gereksinimi olan kim var?" diye sözü bağladı Laura annesine bütün bunları anlattıktan sonra –oysa, anlatmadan önce hiçbir zaman anlatmayacağına yemin edebilirdi–. Ama şimdi, çabuk çabuk anlatıp bitirmiş, annesinin becerikli ve güçlü ellerini tutarken gerçekten söyleyip söylememiş olduğunu bilmiyordu, yoksa Leticia bir kez daha aklından geçenleri mi okumuştu? Laura söylemeden kızının duygularını anlamış mıydı?

"Ne dersin?" dedi Leticia ve Laura annesinin her şeyi bildiğini anladı.

"Yani çocuklar burada mı kalsın?"

"Yalnız bir süre için, sen kocanla anlaşana dek."

"Ya anlaşamazsak, böyle olma olasılığı da var."

"Hiçbir zaman anlaşamayacaksınız. Önemli olan, şimdiye dek yaptığın gibi, başkalarından seni kurtarmalarını bekleyecek yerde, gerçekten kendini kurtarmaya karar vermen. Böyle açık konuştuğum için bağışla beni."

"Yürümeyeceğini bilsem de mi?"

Leticia evet der gibi başını salladı. "Başarısız olacağımızı bilsek de bazı şeyleri yapmamız gerek."

"Bundan kazancım ne olacak, *mutti?*"

"Bence başarısızlıklarını bir yana bırakarak kendin olma şansı verecektir sana bu deneyim. Aynı yanlışlarını bir daha yapmazsın."

"Gözlerim kapalı felaketime doğru mu gideyim, benden istediğin bu mu, anne?"

"İşleri bir sonuca bağlamak gerek. Sen yarı yolda çok şey bırakıyorsun. Kendin olmak sana biraz pahalıya mal olsa bile kendin ol, başkalarına oyuncak olma."

"Orlando'dan ayrıldıktan sonra yaşadıklarım 'gerçek' değil mi?"

Leticia bu soruya yanıt olarak Çin bebeğini kızının eline tutuşturmakla yetindi.

"Al. Son geldiğinde unutmuştun. Şimdi Señora Frida'nın işine yarayabilir."

Laura Li Po'yu aldı, Dantón ve Santiago'yu uyurlarken öptü ve teyzelerinin kaybolma telaşı içinde Xalapa'ya gitmeden çok önce bitirdiği evlilik yaşamına döndü.

İlk geceyi yan yana bir gömütte yatar gibi geçirdiler, sıcaklıktan yoksun, birbirlerini suçlamadan ama birbirlerine dokunmadan. İkisi de belli konularda anlaşmaya hazırdılar. Sevişme olasılığını toptan saf dışı etmediler ama bir zorunluluk olarak da görmüyorlardı. Yan yana yatarken, birbirlerine bazı sorular soracak ve yanıtlarını arayacaklardı. 'Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi Juan Francisco? Daha seni tanımadan senin hakkında söylenenleri dinlemiştim. Sen yaptıklarınla hiç övünmedin, seni övünmekle suçlayamam. Tam tersi Xalapa Gazinosu'na alçakgönüllü bir tavırla gelmiştin ve bana cazip gelen de bu tavrın oldu. Benim dikkatimi çekmek için hava atmadın. Zaten imgelemimde yarattığım heyecan verici, cesur erkek etkilemişti beni. Bu imgede sen kurban giden ağabeyimin kahramanlığını sürdürecektin, sen yaşıyordun ve onun yerine, onun kavgasını sürdürecektin. Düşlerimdeki düzeye erişemedinse bu senin suçun değil, benim suçum. Umarım bu kez sen ve ben, birlikte düşlerden arınmış yaşarız.' 'Hiçbir zaman beni sevdiğini hissettirmedin, Laura, bana karşı saygılıydın, hayrandın, fantezilerin vardı ama tutkulu değildin. Tutku çabuk geçer, kalıcı olan saygı ve hayranlıktır. Eğer bunları da yitirirsek, geriye ne kalır Laura?' 'Tutkusuz ve bize hayranlık duyan kimse olmadan yaşamak, Juan Francisco, ama saygı olmadan, hayır. Gerçekten, birbirimizi olduğumuz gibi saymalıyız, aldatıcı olmadan, çocuklarımızın hatırı için. Onların hiç suçu yok, onları dünyaya getirirken ne düşündüklerini sormadık. Aramızda böyle bir anlaşma yapabilir miyiz? Hayır, bir şey daha var. Korkumu yenmeme yar-

dımcı ol. Senden korkuyorum, çünkü bana vurdun. Bir daha vurmayacağına yemin et. Aramızda ne geçerse geçsin. Bir erkek tokat atmak için bir kadının üzerine yürüdüğünde kadının neler hissettiğini anlayamaz. Bu benim baş koşulum.' 'Merak etme tekrarlamam, bir an için kendimi olduğumdan daha güçlü sandım. Bağışla beni.'

Ve sonra, Juan Francisco'nun birkaç hüzünlü okşayışı, Laura'nın gönül borcunu ödemek için bir an izin vermesi, ama hemen ardından kendi kendinden utanarak pişman olması ve yatakta dikilip oturması: Seni aldatmamalıyım Juan Francisco. İşe buradan başlamalıyım. Sen rahibe Gloria Soriano'yu ele verdikten sonra evden giderken beni tokatladığın günden bugüne dek neler yaptım, bir bir anlatmalıyım. Kiminle yattım, kimi arzu ettim, kiminle keyif aldım, hepsini anlatmalıyım. Senden uzakta olduğum sürede neler yaptığımı bilmeni istiyorum. Şimdi soracağım soruyu yanıtlayabilmek için bunları bilmen gerek. Hemen yanıtlayamazsın belki, düşünmen gerekir. Beni neden seni aldattığım için mahkûm etmedin de seni sevdiğim için yargıladın? Bu soruyu sana şimdi soruyorum, Juan Francisco, anlatacaklarımı anlatmadan, şimdiye dek olanlar bir kez daha yinelenmeden. Bundan sonra da beni seni sevmemekle ve sana geri dönmekle suçlayacak mısın, yoksa şimdiden, seni yeniden aldatırsam beni lanetlemeye hazır mısın? Bu soruyu yanıtlayacak cesareti buluyor musun kendinde? Aşağılık bir kadınım, doğru, ama sorduğum soruya çok dikkat et. Seni aldatırsam beni yargılamayacak kadar cesur olabilecek misin? İlkinde ya da ondan sonrakilerde... Bilmiyorsun, değil mi? İtiraflarım doğru mu, yoksa intikam almak için uyduruyor muyum, bunu da asla bilemeyeceksin. İstersen sana adlar ve adresler verebilirim, seni bıraktıktan sonra yaşadığım aşkları araştırabilirsin. Ama bu, şimdi sana söylediklerimi değiştirmez. Artık beni asla yargılamamalısın. Senden bunu ele verdiğin rahibenin adına, ihanet ettiğin inançlarının diyeti olarak istiyorum...................................

....

.... Juan Francisco karısının sözlerini izleyen sessizliği bozmadı. Bir süre sonra kalktı, kırmızı-beyaz çizgili pijamasının önünü ilikleyerek tuvalet masasına doğru yürüdü, sürahideki suyla bardağını doldurdu, suyu içti ve yatağın kenarına oturdu. Yağmur mevsimiydi, oda soğuktu, tavanda giderek daha sık ve hızlı düşen dolu tanelerinin tıkırtı-

sı duyuluyordu. Açık pencereden yeni çiçek açan jakarandaların kokusu geliyordu. Yağmur taneleri perdeleri hafifçe kıpırdatarak pencerenin altında küçücük göller oluşturuyordu. İşte Juan Francisco'nun sözleri o zaman duyuldu, sözcükler ağzından yavaş yavaş çıkıyordu, geçmişi olmayan birisi gibi konuşuyordu: 'Annen, baban nereliydiler, neden onların geçmişinden hiç söz etmiyorsun?'

"Ben öteden beri dışardan güçlü, içerden zayıf olduğumu biliyordum. Daha çocukken biliyordum bunu. Bu yüzden herkese kendimi güçlü göstermek için onca çaba harcadım. Özellikle de sana. Daha çocukken korkularımı ve zayıf yanlarımı biliyordum. Demosthenes'in adını duymuş muydun. Kekemeliğinin, utangaçlığının nasıl üstesinden gelmiş, biliyor musun? Deniz kıyısında dolaşırken sesini dalgaların sesini bastıracak kadar yükselterek konuşa konuşa ve Yunanlıların en ünlü hatibi olmuş. Bana da buna benzer bir şey oldu. Güçlendim çünkü zayıftım. Bilemediğim, korkuya karşı savaşı ne zaman kazanabileceğim, Laura. Çünkü korku bir hastalık. Korkuyu rahatlatmak için hayat sana fırsatlar sunarsa –para, güç, duygusallık, hepsini birden ya da teker teker, korku durulur–, yaşamın sana acımış olmasına sevinirsin ve hiçbir şeye sahip olmadığın zamanlarda kazandığın gerçek gücü yavaş yavaş seni yanına çağıran yalancı güce teslim etmeye başlarsın. İşte o zaman, ayırdına varmadan güçsüzlüğe yenik düşersin. Bana yardım edersen belki birlikte bir denge kurabiliriz. Böylece, ne beni tanıdığın zamanki kadar güçlü olurum, ne de beni terk ettiğin gün olduğum kadar güçsüz."

Laura kimin kimi terk ettiğini tartışmayacaktı. Eğer Juan Francisco terk edildiğine inanıyorsa, Laura terk edilmiş koca rolünü oynamasına izin verecek, ama acıma duygusuna kapılıp ona olan saygısını büsbütün kaybetmemek için direnecekti. Ancak, buna karşın, Juan Francisco, Laura'nın tüm gerçeklerini, en acımasız olanı bile öğrenip kabul etmeliydi. Hayır, Laura acımasız olduğu için değil, bundan böyle ikisinin de, çirkin de olsa gerçeklerle yaşamaları gerektiği için. Ve en önemlisi, Dantón ve Santiago'nun yalansız bir ortamda büyüyebilmeleri için.

Laura Xalapa dönüşünde Çin bebeğini Frida Kahlo'ya götürdü. Coyoacán'daki ev boştu. Bahçeye girdi ve yüksek sesle "Evde kimse var mı?" diye seslendi. Hizmetçi ince bir sesle yanıt verdi: "Hayır, Señora, kimsecikler yok." Karı koca hâlâ

New York'taydı. Rivera, Rockefeller Center'ın duvarlarını renklendirmeyi sürdürüyordu. Laura, Li Po'yu Frida'nın yatağının üzerine bıraktı, o kadar. Ne bir not ne başka bir şey. Frida anlardı, bu bebek Laura'nın yitirilen bebeğe armağanıydı. Kısa bir süre sonra, Frida'nın söylediği gibi, maymunlar, papağanlar, kelebekler, tüysüz köpekler, benekli yabankedileri ve orkidelerle dolacak olan bu evde, tropikal bitki örtüsü arasında Doğulu bebeğin bembeyaz yüzünün nasıl görüneceğini gözünde canlandırmaya çalıştı.

Çocukları yanına getirtti. Santiago ve Dantón, uslu uslu Büyükanne Leticia'nın verdiği ayrıntılı ve pratik talimatlara uyarak trenle, yalnız başlarına Buenavista İstasyonu'na dek rahat bir yolculuk yapmışlardı. Laura ile Juan Francisco onları istasyonda bekliyordu. Çocukların farklı kişilikleri Juan Francisco için bir sürpriz olmuştu. Laura daha önceden bildiği halde o bile biraz şaşırdı, çünkü günbegün iki oğlunun kişiliklerindeki farklılıklar daha belirginleşiyordu. Dantón, cesur ve atılgan, anne ve babasını yanaklarından öptükten sonra koşarak şeker almaya, "Anneannem bize boşuna para vermiş, trende ne Larin çikolatası ne Mimi dondurması vardı, zaten yanımıza da çok az bisküvi koymuş..." diye söylene söylene *Pepin* ve *Chamaco Chico*'nun son sayılarını almak için gazete bayiine gitti, ama elinde kalan paranın bu dergilere yetişmeyeceğini anlayınca *Supersabios* dergisinin son sayısını almakla yetindi. Juan Francisco dergilerin parasını ödemek için elini cebine atınca Laura kocasını durdurdu. Dantón'un onlara arkası dönüktü. Ötekileri arkada bırakarak yoldan aşağı doğru koşmaya başladı.

Santiago ise anne ve babasını ellerini sıkarak selamladı, uzak durarak öpmelerine izin vermedi. Yalnız Laura'nın elini omzuna koyarak yol göstermesine ses çıkarmadı, babasının bavulları çıkışın karşısına park edilmiş siyah Buick'e götürmesine yardım etmeye kalkışmadı. İki çocuk da rahatsız görünüyorlardı, ama bu rahatsızlıklarının nedeni anne ve babalarıyla buluşmaları olarak yorumlanmasın diye ikide birde elleriyle kolalı yakalarını düzeltiyorlardı. Doña Leticia onlara çok resmi kolalı gömlek, kravat, üç düğmeli ceket, *knickers* pantolon, kahverengi bağlı ayakkabılar giydirmişti.

İstasyondan Sonora Bulvarı'na gelene dek hiç kimse konuşmadı. Dantón *comics* okumaya, Santiago dikkatle görkemli kenti seyre dalmıştı: İnsanların büyük bir benzin istasyonu-

na benzettikleri yeni açılan Devrim Anıtı, Paseo Reforma ve herkesin yerine soluk alır gibi gibi görünen birbiri ardına sıralanmış heykeller, Juárez kavşağındaki Caballito, Bucarelli ve Ejido yontuları, çevresindeki rahipler ve yazıcılarıyla Kristof Kolomb, Insurgentes kavşağında başı yukarda, mızrağını kaldırmış Cuauhtémoc. İki yanı ağaçlarla süslü, günün bu saatlerinde atlıların gezindiği geniş yaya kaldırımları, yolun iki yanında Paris'teki binaları andıran köşklerin sıralandığı büyük bulvar. Paseo Bulvarı'nı Colonia Juárez'in şık caddeleri kesiyordu. Colonia Juárez'de evler taştan yapılmıştı. Alt katlarda garajlar vardı. Saçları çeşit çeşit örgülü hizmetkârların halı silkelemek, havalandırmak için açtıkları bembeyaz boyalı balkon kapılarından salonların içi görünüyordu.

Chapultepec Korusu'na gelene dek Santiago sokak ve caddelerin adlarını –Nice, Cenova, Amber, Prag– okudu. Dantón Chapultepec'e geldiklerinde bile başını *comics*'lerinden kaldırmadı. Sonora Bulvarı'ndaki evlerine yaklaşmışlardı. Okaliptüs ve çam ağaçlarıyla dolu parkın girişinin iki yanında, yere uzanmış aslan heykelleri Santiago'ya bir rüya gibi gelmişti. İlerde görünen şatoda, söylentilere göre, eskiden Moctezuma'nın hamamları vardı ve Askeri Lisenin Kahraman Gençleri 1848'de Alcazar'ı Amerikalılara teslim etmektense kendilerini sulara atarak ölmüşlerdi. Habsburglardan gelen Maximilian'dan Abelardo de los Casinos'a varana dek birçok devlet başkanı bu şatoda yaşamışlardı. Yeni Başkan Lázaro Cárdenas, bu tür muhteşem yerlerin ona göre olmadığına karar vermiş ve cumhuriyetçi bir tavırla Şato'nun yakınında, Los Pinos denen yerdeki mütevazı bir villaya taşınmıştı.

Çocuklar günün ikinci kahvaltısını etmek için masaya oturup göz kırpmadan yeni yaşam kurallarını dinlediler. Ancak Dantón'un çakmak çakmak bakışları sessizce her yükümlülüğe beklenmedik bir yaramazlıkla karşılık vereceğini müjdeler gibiydi. Santiago'nun bakışlarında ise ne şaşkınlık ne de hayranlık belirtisi vardı. Laura'nın doğru yorumuyla, bu boşluğu bir özlem dolduruyordu. Xalapa'ya, Büyükanne Leticia'ya, Maria de la O Teyze'ye duyulan bir özlem. Genç Santiago hep geride kalan bir şeyleri özleyecek miydi? Laura ölen dayısına çok benzeyen, tarçın rengi tenli, kalın kara kaşlı, briyantinle kafasına yapıştırılmış simsiyah saçlı Dantón'dan çok farklı olan büyük oğlunun ciddi, ince hatlı yüzünü inceler-

ken bunları düşündüğünü ayrımsadı. Sarışın Santiago'nun gözleri koyu renk, esmer Dantón'un gözleri ise açık yeşil, neredeyse kedi gözleri gibi sarımsıydı.

Laura iç çekti; özlemin nedeni her zaman geçmişti, gelecek için özlem duyulmazdı. Yine de Santiago'nun gözlerinde Juárez Bulvarı'nı süsleyen yepyeni ışıklı reklam panoları gibi yanıp sönen buydu: 'Gelecekte olacakları özlüyorum' der gibiydi bakışları.

Evlerine pek uzak olmayan Mazatlán Bulvarı'ndaki Gordon Koleji'ne gideceklerdi. Onları sabahları Juan Francisco Buick'le götürecek ve öğleden sonra beşte okulun turuncu otobüsüyle döneceklerdi. Okul gereçleri karşılanmıştı; kalemler İsviçre malı Ebehard, sıralardaki mürekkep hokkalarına batırılarak kullanılacak olan kalem uçlarının ise ne markası ne de ülkesi belliydi, matematik için kareli defter, kompozisyon dersi için çizgili defter, Meryem Ana tarikatından Rahip Anfossi'nin matematik kitabını dengelemek için kilise düşmanı Teja Zabre'nin *Ulusal Tarih*'i, İngilizce okuma kitapları, İspanyolca dilbilgisi ve Fransız Malet ve Isaac'ın yeşil kaplı dünya tarihi. Yemek çantası. Fasulye çöreği, iki dilim kara ekmek arasında sardalye ve Serreno tipi acılı ezme, olmazsa olmaz portakal; şeker yasaktı, çünkü dişleri çürütür...

Laura günlerini bu yeni uğraşlarla doldurmaya çalışıyordu. Geceler onu gözlüyor, sabah kapısını çalıyordu ve bu arada Laura: Geceler bizim diyemiyordu.

Kendine kızıyordu: 'Kendimi anıların mezarına gömmemeliyim.' Ama geceleri kocasının sessiz yalvarmaları –'Senden çok az şey istiyorum, bırak da bir işe yaradığıma inanayım'–, gündüzleri çocuklar okula, Juan Francisco sendikaya gittikten sonra yalnız geçirdiği saatlerde duyduğu sürekli rahatsızlığı yatıştırmaya yetmiyordu. 'Kocasız ve çocuksuz yaşam ne rahat olurdu.' Riveralar arkalarında kara skandal bulutları bırakarak döndüklerinde yeniden Coyoacán'a gitti. Diego, Rockefeller Center'da yaptığı duvar resmine Marx ve Lenin'in yüzlerini koymuştu. Aynı soyadını taşıyan Nelson, Sovyet liderinin yüzünü resimden çıkartmasını isteyince Diego Nelson'un isteğini reddetti ama bir dengeleme yapmak için Lincoln'ün başını eklemeyi teklif etti. Bunun üzerine silahlı dört koruma ressama resmi yarıda bırakma emrini ulaştırdılar ve eline on dört bin dolarlık bir çek tutuşturdular ('Kapitalistlerin Dolarlarıyla Zengin Olan Komünist Ressam'). Sendi-

kalar duvar resmini kurtarmaya çabaladılar ama Rockefellerlar keski darbeleriyle parçalattırıp çöpe attırdılar. 'İyi oldu' dedi ABD Komünist Partisi, çünkü onlara göre Rivera'nın freskleri 'devrim karşıtı'ydı. Ve Diego ile Frida Meksika'ya döndüler, Rivera hüzünlüydü, Frida *gringo*'lara küfürler savuruyordu. Dönmüşlerdi ama artık yanlarında Laura'ya yer yoktu. Diego bir başka duvar resmiyle *gringo*'lardan intikam almak istiyordu, New School için bir fresk daha yapacaktı. Frida acıklı bir resim yapmıştı, ruhsuz gökdelenler arasında, tipik bir Tehuantepec giysisi içinde havada asılı duran kendi resmi, tam Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri sınır çizgisinin üstünde. 'Merhaba Laura, nasılsın? Ne zaman istersen uğra, görüşelim...'

Kocasız ve çocuksuz bir yaşam. Yalnızca bir tedirginlik, kovalasan da inatla burnunuzun ucuna bir kere, bir kere daha konan sineğin verdiği rahatsızlığı andıran bir tedirginlik. Laura artık Juan Francisco ve çocuklar, Dantón ve küçük Santiago olmadan yaşamın nasıl olduğunu biliyordu. O yaşamda da yeniden evli bir kadın ve anne olmaktan daha çekici bir şey bulamamıştı –bir de Juan Francisco karısının onu yargıladığı inancıyla onu sevmek zorunluluğunu, bu denli uluorta, birbirine karıştırmasaydı–. Koca hâlâ aynı limana demir atmıştı, yerinde sayıyordu. Geçmişteki yanlışları affettirmek için karısına göstermeye karar verdiği aşırı sevecenlik Laura'yı rahatsız ediyordu. Çünkü bu tutumuyla sanki özür dilemek ister gibiydi ama sonuçta Laura'yı çok farklı etkiliyordu. 'Ondan nefret etmiyorum, sadece yoruyor beni. Beni çok fazla seviyor. Bir erkek bir kadını bu denli çok sevmemeli. Sevgide, Juan Francisco'da olmayan, akıllıca bir denge olmalı. Bir kadının sevilme gereksinimi ile ne kadar sevildiğini bilmemesi arasında hassas bir çizgi olduğunu öğrenmeli.'

Juan Francisco, şımarmaları, kibarlığı, altı yıldır görmediği çocuklarına düşkün bir baba olması, yeni edindiği bir alışkanlıkla bütün gün yaptıklarını Laura'dan hiçbir açıklama istemeden anlatma alışkanlığı, geç de olsa Laura'nın sevgisine gereksinimi olduğunu bir şekilde ona hissettirme çabası, yorganın altında ayağını Laura'nın ayağına yaklaştırması, göbeğinin büyüdüğünün, esmer bedeninin inceliğini kaybettiğinin ayrımında olmadan aniden banyodan çırılçıplak odaya girip şaşkın şaşkın pijamalarını arar gibi yapması, Laura'yı

ilk adımı atmaya zorlaması, evlilik görevini yerine getirir gibi telaşlı telaşlı sevişmesi...

Laura, arkasında bir gölgenin varlığını hissettiği güne dek bütün bunlara ses çıkarmamıştı. Önce bulvarın kalabalık trafiğinde fazla cisimleşmemişti gölge, sonra evin karşısındaki bankta bir bedene kavuştu, en sonunda Laura günlük alışverişlerini yapmak için Parián'a giderken birkaç adım arkasında iyice kendini göstererek açık açık izlemeye başladı. Laura yanına bir yardımcı almak istememişti. Rahibe Gloria Soriano'nun acısını hâlâ içinde duyuyordu. Üstelik ev işleri yalnız saatlerini dolduruyordu.

İşin tuhaf yanı, Laura kocasının bir adamı tarafından izlendiğini anladığında bu olayı fazla ciddiye almadı. Ama bu kayıtsızlık onu daha da çok etkiledi. İçinde derin bir yara açtı. Bu kez kendisi de kocasını –o aptal adamın onu izlediği gibi– nesnel olarak izlemek değil de manevi bir gözetlemeye aldı.

Michoacán eyaletinin yerlilerinden olan, aynı eyaletin eski valisi ve parti başkanı General Lázaro Cárdenas devlet başkanı seçilmişti. Herkes yeni başkanın da devrimin en büyük şefi, General Plutarco Elías Calles'in kuklası olacağı görüşündeydi. Bu konuda şakalar öyle ileri gitti ki Pascual Ortiz Rubio'nun başkanlık döneminde şakacı birisi Chapultepec'teki başkanlık köşkünün kapısına DEVLET BAŞKANI BURADA, DEVLETİ YÖNETEN KARŞIDA OTURUYOR diye bir levha astı. Büyük Şef'in bir başka uşağı olduğu düşünülen bir sonraki Başkan Abelardo Rodríguez de birbiri ardına gelen grevleri bastırdı. Önce telgraf çalışanlarının grevini, ardından Yeni Lombardia ve Yeni İtalya'daki gündelikçilerle Antonio Gramsci'nin Komünist Partisi'nde haklarını korumaya alışık olan İtalyan asıllı çiftçilerin grevleri ve son olarak da Chiapas, Veracruz, Puebla, Nueva Leon'daki tarım işçilerinin ulusal hareketleri: Başkan Rodríguez grevcileri işten atıp yerlerine askerleri getirmiş, hükümetin baskısı altındaki mahkemeler grevleri 'haksız' ilan etmiş, ordu ve beyaz jandarmalar İtalyan-Meksikalı topluluklardan gelen birçok işçiyi öldürmüş ve Abelardo, aralarında genç yazar José Revueltas'ın da bulunduğu, asgari ücret için savaş veren sendika yöneticilerini Marías adalarındaki cezaevine göndermişti.

Yeni lider Vicente Lombardo Toledano'nun yıldızı parladıkça işçileri savunmaktan aciz kalan Luis Napoleón Morones'in CROM'u giderek zayıfladı. Çilekeş görünüşlü, hüzünlü

bakışlı, zayıf, dağınık saçlı, ağzından piposunu düşürmeyen Lombardo Toledano, önceleri Tomi yanlısı bir filozofken, daha sonra Marksist olmuştu. Lombardo, Meksika Ulusal İşçi ve Köylü Konfederasyonu'nu örgütleyerek işçiler için gerçekten mücadele verecek bir seçenek yarattı. Toprak, ücret artışı, toplu sözleşme için mücadele veren işçiler CGOCM'un (Birleşik Meksika İşçi ve Köylü Konfederasyonu) çatısı altında toplanmaya başladılar. Yeni Başkan Cárdenas, Michoacán'da yaptığı gibi sendikal mücadelenin başını çekmeye başlayınca her şey yeniden değişti: Artık işçi hareketinin simgesi Calles ve Morones değildi. Şimdi yeni hareketin simgesi Cárdenas ve Lombardo olmuştu...

O sıralar eski arkadaşlarından Juan Francisco'yu görmeye gelen tek arkadaşı Pánfilo'ydu. Bir gece Laura, Pánfilo'nun:

"Peki, sendikal hareketin bağımsızlığı nerede kaldı, Juan Francisco?" dediğini duydu. Pánfilo artık iyice yaşlanmıştı ve Laura bakır tükürük hokkalarını kaldırdığı için tükürecek yer bulamıyordu.

Juan Francisco bir süredir ağzından düşürmediği bir sözü yineledi:

"Meksika içinden değişiyor, dışardan değil..."

"Ne zaman aklın başına gelecek?" diye yanıtladı Pánfilo bir iç çekişle.

Cárdenas bağımsızlık, Calles ise sabırsızlık işaretleri vermeye başlamıştı. İkisi arasında kalan Juan Francisco, işçi hareketinin hangi yolu seçeceğini, kendisininse bu hareket içinde nerede olması gerektiğini kestiremiyordu. Laura kocasının bu sıkıntısını sezmişti, ısrarla ve haklı bir tedirginlikle Büyük Şef Calles ile Başkan Cárdenas'ın araları açılacak olursa hangi tarafa geçeceğini soruyordu. Juan Francisco da Laura ile barışmadan önceki yanlışlarını yineleyerek, Nuh diyor peygamber demiyor, politikacı ağzıyla devrimin birlik ve beraberlik içinde olduğundan, liderler arasında ayrılıklar olmadığından başka bir şey söyleyemiyordu. 'Ama devrim birçok ideallerinden, senin anarşist sendikacı olduğun zamanlardaki ideallerinden (Laura'nın aklından, Xalapa'daki çatı katı, Armonía Aznar'ın iki duvar arasına sıkışmış yaşamı ve Orlando ile gizemli ilişkisi, Juan Francisco'nun törendeki söylevi bir bir geçti) çoktan uzaklaştı, Juan Francisco." Ama Juan Francisco, durmadan aynı duaları yineleyen bir softa gibi, "İçerden

etkili olmak gerek, dışardan yapmayı denersen bir tahtakurusu gibi ezerler seni; mücadele sistemin içinden gerçekleştirilir," deyip duruyordu...

"Uyum sağlamak gerek, öyle değil mi?"

"Tabii, her zaman. Politika anlaşma sanatıdır."

"Anlaşma?" diye yineliyordu Laura tüm ciddiyetiyle.

"Evet."

Olanları kabul etmemek için yüreğinin taş kesilmiş olması gerekirdi, yoksa Juan Francisco hükümetle bir anlaşmaya varmak gerektiğini nasıl açıklayabilirdi...

"Bütün hükümetlerle mi? Herhangi bir hükümetle de mi?"

Laura, kocasına vicdanının sızlayıp sızlamadığını soramıyordu. Başkalarının ne düşündüklerinden korkmadığını söyleyebilir, ama Laura Díaz'ın ne diyeceğinden, onun kendisini yeniden yargılamasından korktuğunu kabul edebilirdi. Sonunda ikisi de dayanamadılar. Bir gece parladılar:

"Beni yargılamandan bıktım artık."

"Ben de beni gözetlemenden."

"Neden söz ettiğini bilmiyorum."

"Ruhumu bodruma kapatmak istiyorsun."

"Kendine bu kadar acıma, içim parçalanıyor."

"Sen de benimle bir günahkârla konuşan aziz gibi konuşma. Doğrudan bana söyle, benimle konuş!"

"Benden gerçekle ilgisi olmayan şeyler isteme, sinirime dokunuyor."

"Seni yargıladığımı düşünmekten vazgeç."

"Beni yargılayan bir tek sen olduğun sürece sorun yok. Yazık sana. Umurumda değil." Ve Laura'nın içinden, 'Senin yanına yalnızca kendi yanlışlarımı bağışlatmak için döndüğümü mü düşünüyorsun?' demek gelmişti ama dudaklarını ısırdı ve sustu. 'Gece beni gözetliyor, sabah özgürlüğümü bağışlıyor.' Çocukların odasına gitti, uyurken onları seyrederek sakinleşmeye çalıştı.

Uyurken onları seyretmek.

Yastıklara gömülmüş başlarını görmek yetiyordu, Santiago boğazına kadar yorgana sarınmıştı. Dantón'un yatağı darmadağınıktı. Karşıt kişilikleri uykularında bile belli oluyordu. Onlara bakarken kendi kendine yaşamının şu aşamasında çocuklarına öğretebileceği bir şey olup olmadığını ya da hiç

değilse onlara, 'Ne öğrenmek istersiniz, size ne diyebilirim?' diye sorma cesaretini gösterip göstermeyeceğini sordu.

İkiz yatakların karşısında otururken çocuklarına tek söyleyebileceği, dünyaya ne düşündükleri sorulmadan getirildikleriydi. Ama anne ve babaların onları dünyaya getirirken özgür olmaları onları kurtarmak için yeterli değildi. Çocuklar yeryüzünde var olan hınçların, gereksinimlerin, bilgisizliklerin mirasçısıydılar. Anneler babalar ne kadar çabalarlarsa çabalasınlar, çocukların özgürlüklerini kısıtlamadan bu sıkıntıları yok edemezlerdi. Her çocuk kötülüklerle kendi savaşmalıydı. Tabii ki Laura, anneleri, geri adım atamazdı, aradan çekilemez, bir hayalete dönüşemezdi. Onların hatırı için direnmeli, ama bunu onlara hissettirmemeliydi. Fazla öne çıkmadan, çocuklarının onurunu kırmadan yanlarında olmalıydı. Oğulları özgür olduklarına inanmalı, bunun sorumluluğunu yüklenmeli, geleceklerini kendileri yönlendirmeliydiler. Peki Laura'ya yapacak ne kalıyordu? Kendini hissettirmeden çocuklarının gelişimini izlemek, hoşgörülü olmak, ama aynı zamanda kendisi için zaman ayırmak, teyzeleri Hilda ve Virginia'nın çektiği acıları çekmemek mi?

Bazen bütün gece onlar uyurken çocuklarını seyrediyordu. Birbirlerinden çok farklıydılar. Denizlerin kıyılardan ayrılmadıkları gibi o da, nereye giderlerse gitsinler, çocuklarından ayrılmamaya karar verdi. Bu yolculuk tek bir gece sürecek olsa bile, hiç bitmeyeceğini düşünmek. 'Tanrı ve insanlar yeryüzünde oğullarıma ne kadar zaman tanırlar?'

Onlara güneş doğana, güneş ışıkları başlarını okşayana dek baktığında, Laura eliyle güneşe dokunarak çocuklarıyla birlikte kaç şafak görebileceğini soruyordu kendi kendine. Işığın her düştüğü yerde bir de gölge olurdu.

Sonra Laura Díaz tuhaf bir baş dönmesi içinde oturduğu yerden kalkar, çocuklarının yataklarından uzaklaşırken kendi kendine (ama aslında onlara) annelerini anlamalarını ve onu önce acımaya, sonra da unutulmaya mahkûm etmemelerini söylerdi. Evet, çocuklarının nefret ettiği bir anne olmak, nefret edilen ve özgür. Nefret edilen ama unutulmaz bir anne. Etkin olmam gerek, ateşli ve etkin, ama henüz bunun için ne yapmam gerek bilmiyorum. Daha önce yaşadığım gibi yaşayamam. Gerçek bir esin kaynağına gereksinimim var. Öyle bir esin kaynağı olmalı ki beni yüceltmeli, vazgeçirmemeli. Çocuksuz ve kocasız bir yaşam ne denli kolay olurdu! Gene mi?

Bu kez evet mi? Neden olmasın? Özgürlük kazanmak için ilk denetim başarısız olursa, evden uzak mutlu olmanın kapıları kapanmış mı demektir? Geleceğim harcandı mı? Santiago, Dantón beni terk etmeyin. Bırakın, ne olursa olsun, nereye giderseniz gidin peşinizden geleyim. Tapılmak istemiyorum. Beklenmek istiyorum. Bana yardım edin.

XII. Lama Parkı: 1938

1938'de Avrupa demokrasileri Münih'te Hitler'in önünde dize geldiler. Naziler Avusturya ve Çekoslovakya'yı istila ettiler. Cumhuriyetçi İspanyollar bütün cephelerde geri çekilerek çarpışmayı sürdürüyorlardı. Walt Disney *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'in, Sergei Eisenstein *Alexander Nevski*'nin, Leni Riefenstahl *Berlin Olimpiyatları*'nın açılışını kutladılar. Almanya'da 'Kristal Gece' yaşandı ve SS birlikleri Yahudilerin sinagoglarını, dükkânlarını, evlerini, okulları yaktılar. Amerika Birleşik Devletleri Parlamentosu'nda Amerikan Aleyhtarı Hareketler Komitesi kuruldu. Antonin Artaud 'acımasızlık tiyatrosu' adlı bir tiyatro ekolü önerdi. Orson Welles herkesi New Jersey'i Marslıların istila ettiklerine inandırdı. Meksika'da Lázaro Cárdenas petrolü millileştirdi. Ve yine o zamanlar Meksika'da iki rakip telefon şirketi –İsveçli Ericsson ve yerli Mexicana– ayrı ayrı hizmet veriyorlar, bu iki ayrı şirketin aboneleri aralarında iletişim kuramıyorlardı. Yani bir Ericsson abonesi bir Mexicana abonesiyle, bir Mexicana abonesi bir Ericsson abonesiyle konuşamıyordu. Bu kargaşa içinde Ericsson telefonu olan birisi Mexicana telefonu olan birisiyle konuşmak isterse komşusundan, yandaki işyerinden yardım istemek zorunda kalıyordu.

"Meksika'da telefonlar bile bir tuhaf," diyordu Orlando Ximénez.

Modern kentler aşk ilişkilerini de zorlaştırıyordu. Kimse bir-bir buçuk dakikalık sevişme için bir saat otobüs ya da otomobil yolculuğu yapmayı göze alınıyordu. Telefonlar sevgililere ortak buluşma noktaları için yararlı oluyordu. Paris'te *pnuematique* ya da öbür adıyla '*petit blue*' buluşturuyordu çiftleri; bu mavi zarflar içinde her türden sevgi sözleri bulmak işten değildi. Sevgililer bu zarfları açarken, bir telgraf açarken

duyulan heyecandan bile daha büyük bir heyecan duyuyorlardı. Ama Meksika'da petrolün millileştirildiği, Madrid'in savunulduğu yıllarda, sevgililer yakın oturmuyorlarsa ve birinin evinde Ericsson öbürünün evinde Mexicana telefonlar varsa haberleşmek için farklı, karmaşık ya da Orlando'nun deyişiyle tuhaf yöntemler icat etmek zorundaydılar.

Yalnız ikisinin arasındaki o ilk iletişimden daha dolaysız bir iletişim olamazdı. Düpedüz bakışları buluşmuştu. Daha sonra Laura kendi kendine, bu ilişkiye önceden hazır olduğunu söyleyecekti. Daha ilk gördüğü anda sanki tüm yaşamı boyunca onu düşünmüş gibi bir duyguya kapılmıştı. Bakışmadılar, bakışlarını birbirlerinin gözlerine sapladılar. Laura kendine bu adamın neden oradaki öbür erkeklerden farklı olduğunu soruyordu. Aralarında yüzlerce davetli vardı, ama o da uzaktan, sessizce 'çünkü yalnız sana bakıyorum' der gibiydi.

"Çünkü yalnız bana bakıyor."

Bir anda, Laura hemen oradan uzaklaşmak istedi, bu denli ani ama böylesine dolu dolu bir çekim korkutmuştu onu. Bu yeni duygulardan paniğe kapılmıştı. Bu yakınlaşmanın doğuracağı sonuçlar endişe veriyordu Laura'ya. Başına gelebilecekleri düşündü: aşırı tutku, teslimiyet, suçluluk duygusu, pişmanlık, kocası, çocukları. Bütün bunları olanlar olduktan sonra düşünmüş olamazdı. Bir anlık bir sürede, ayrımında olmadan daha önce düşünmüş olmalıydı. Sanki bir anda ailesinin tüm bireylerinin hayaletleri salona doluşmuş, sakin sakin onu yargılıyorlardı.

Oradan gitmeyi düşündü. Kaçacaktı. O sanki niyetini sezmiş gibi yanına yaklaştı ve:

"Biraz daha kal," dedi.

Göz göze geldiler. Boyu Laura kadardı, kocasından daha kısa. Ağzından çıkan ilk sözlerde kendisine karşı saygılı olduğu izlenimi yaratmıştı Laura'da. Sen demesi İspanyol alışkanlığıydı. Şivesi Kastilya şivesiydi, görünümü de. Kırk yaşından yaşlı değildi, ama saçları tamamen kırlaşmıştı ve teninin tazeliğiyle çelişki oluşturuyordu. Yüzünde kırışıklık yoktu, iki kaşı arasındaki derin çizgi dışında. Bembeyaz bir gülümsemesi, düz bir burnu, saygılı ama aynı zamanda tutkulu bakışları vardı. Teni çok beyaz, gözleri çok karaydı. Laura onun kendisini nasıl gördüğünü bilmek istedi.

"Biraz daha kal."

"Emredersin," dedi Laura kendini tutamayarak.

"Hayır," diye gülümsedi. "Öneriyorum."

Daha ilk anda Laura bu adama üç erdem yakıştırmıştı: sakınganlık, saygılılık ve bağımsızlık. Bunların yanı sıra bir de toplum içinde nasıl davranılacağını çok iyi bilmek. San Cayetano Çiftliği'nde, Carmen Cortina'nın kokteyllerinde tanıdığı zengin Meksikalılara benzemiyordu. İspanyol'du ve iyi bir aileden geliyordu, ama bakışlarında hüzün, bedeninde bir tedirginlik okunuyordu. Bu da Laura'yı hem büyülemiş hem de endişelendirmişti. İçinde bu gizi çözme isteği uyanmıştı. Yoksa insanların karşısına bir giz gibi çıkma taktiği *hidalgo*'nun[1] –ona hemen bu adı takmıştı– akıllıca kurduğu bir pusu muydu?

Laura bu adamın bakışlarının derinliklerine, çukura kaçmış, beynine yakın gözlerine ulaşmaya çalıştı. Saçları ağaran Meksikalı esmer melezlerin yüzleri nasıl aydınlanırsa, örneğin gençliğinde koyu esmer olan birisi sanki zamanla tenini yıkayıp aklaştırmışçasına nasıl nur yüzlü bir yaşlı olursa, onun da kır saçları simsiyah bakışlarını aydınlatmıştı.

'Hidalgo' Laura'ya hayran hayran, sanki 'sana geleceği armağan edeceğim' dercesine baktı. Lama Parkı'nın yanındaki Escargot Oteli'ndeki odada yan yana yatağa uzanmış, birbirlerinin yanaklarını, saçlarını, şakaklarını defalarca okşarken Laura'nın ona imrenmesi gerektiğini söyledi. Ona imrenmeliydi çünkü değişik açılardan Laura'nın, beraberliklerinin verdiği mutluluğun aydınlattığı yüzünü görebiliyordu. Işık bir kadının yüzünü nasıl etkiler? Bir kadının yüzü günün değişik saatlerindeki ışıkla, şafak vakti, sabah, öğlende, öğle sonrasında, akşamüstü alacakaranlıkta, gece, nasıl farklı görünür? Herhangi bir saatte, yüzüne karşıdan ya da yandan, aşağıdan ya da yukardan başına taç gibi yerleşerek şaşırtan, gün ortasında ansızın saldıran ya da alacakaranlıkta gölgeler arasından okşayan bir ışık demeti, bir kadının yüzüne ne anlamlar verirdi? O bütün bunları soruyordu Laura'ya. Laura'nın verecek yanıtı yoktu, yanıt bulmak da istemiyordu zaten. Yalnızca beğenildiğini hissediyor, kendine imrenilmesi gerektiğini anlıyordu, o kadar. Evet, imrenilesiydi, çünkü o yatakta tüm kadınların ve kendisinin de bütün yaşamı boyunca bir kez olsun bir erkekten duymak istedikleri soruları duyuyordu.

---

[1] İspanyol soylu kişisi, efendi. (Çev.)

Laura artık dakikaları, saatleri saymıyordu, onunla yaşıyordu, o kadar. Bu geceden başlayarak, onunla tutkunun ölçülemez zamanını, yaşamın tüm öbür endişelerini zamanın burgacından bilincin ötesine fırlatarak yaşayacaktı. Unutulan tüm sahneleri yaşıyordu. O gecenin şafağında, zaman o geceye dek tüm yaşananları nasıl yuttuysa o gece yaşadıklarını da yutar diye korkuyordu elbet. Erkeğin bedenine sımsıkı, bir sarmaşık kararlılığıyla sarıldı ve öptü. İmgeleminde onu unutmadan, onsuz olacağı anları canlandırdı. Hiç mi hiç istemese de böyle anlar yaşayabileceğini düşündü: onun artık yanında olmadığı ama anısının tüm canlılığıyla belleğinde yaşadığı bir an. Bu bedeli ödemeye hazırdı, o an yaşadığı sonsuz mutluluk düşünülürse bu bedel az bile sayılırdı. Yine de yüreği hop ederek kendi kendine bu hareketin –bu bakışın–, içinde duyduğu bu tanımadığı sesin ne demek olduğunu sormadan edemiyordu. Daha ilk andan onu bir daha kaybetmek istememişti.

"Neden bütün öbürlerinden bu denli farklısın?"

"Çünkü yalnız sana bakıyorum, yalnız seni görüyorum."

Cinsel ilişkiden sonra gelen bu sessizliği seviyordu. Daha ilk seviştiklerinde sevmişti. Paylaşılacak bir yalnızlığı müjdeliyordu. Bu yeri de seviyordu, çünkü sanki o da yazgının bir parçasıydı. Sevgililere ait bir yer. Kentin ortasında, gölgesi bol, serin ve gizli bir bahçeye bitişik bir otel. Böyle olsun istemişti hep. Bilinmeyen bir yer, sevgililerden başka herkesin olağan diye baktığı, gizemli bir duyarlılığı olan bir yer. İnce ama güçlü, orantılı ama tutkulu, ölçülü ama yabanıl erkeğinin bedeninin kavislerini çok sevdi. Sanki erkeğin bedeni değişimlerin aynası, Yaradan'la yaratılanın arasında önüne geçilemez bir düelloydu. Ya da içimizde bizimle yaşayan hayvansılık ve kutsallıktı. Laura tutkudan durgunluğa, durgunluktan yangına, ağırbaşlılıktan coşkuya böylesine ani bir değişimle geçildiğini görmemişti o âna dek. Islak, verici, kendisini ötekinde bulan bir çift. Onu nerede görse hemen tanıyacağını söyledi.

"Karanlıkta, el yordamıyla da mı?"

Laura evet anlamında başını salladı. Bedenler özgürce tutkunun çekimine baş eğerek birleştiler. Dışarda gün ağarmaktaydı, parkın salkımsöğütleri otelin çevresinde nöbet tutar gibiydiler. Yüksek çiçeklikler arasında kaybolabilir, daha da yüksek ağaçların tepelerinden sevgililerin kulaklarına dek

gelen fısıltılar onlara yollarını kaybettirebilirdi. Yakındakilerden çok uzak, kaybolmaya çok yakındılar.

"Ne zamandan beri evinden uzakta bir gece geçirmiyorsun?"

"Döndüğümden beri."

"Bir bahane bulacak mısın?"

"Sanırım, evet."

"Evli misin?"

"Evet."

"Ne diyeceksin?"

"Geceyi Frida'nın evinde geçirdiğimi söylerim."

"Hesap vermek zorunda mısın?"

"İki küçük oğlum var."

"İngilizlerin bir deyimi vardır, bilir misin: *Never complain, never explain.*"

"Sanırım benim de sorunum aynı."

"Açıklama yapmak ya da yapmamak mı?"

"Doğruyu söylemezsem kendimi kötü hissedeceğim. Ama doğru söylersem ötekileri yaralayacağım."

"Bunun seninle benim aramda özel bir şey olduğunu, kimsenin hiçbir şey bilmesi gerekmediğini hiç düşündün mü?"

"Bu ikimiz için de geçerli mi, sen de susmak zorunda mısın?"

"Hayır, yalnızca sana evli bir kadının da bir erkeği baştan çıkarmaya hakkı olduğunu düşünüp düşünmediğini soruyorum."

"Neyse ki Frida'nın telefonu Mexicana, bizim evdeki ise Ericsson. Kocam hareketlerimi izleyemez."

Bu telefon kargaşası onu güldürdü, ama Laura onun da evli olup olmadığını, yaşamında bir başkası olup olmadığını soramadı. Evli bir kadın da kocasından başka bir erkeğe kur yapabilir, kendine âşık edebilir dediğini duydu. Ve heyecan verici, ama aynı zamanda endişe uyandıran bu sözler Laura'nın, daha önce hiç tanımadığı bir çekimle İspanyol *hidalgo*'nun, sevgilisinin, paylaşılan erkeğinin koyu renkli tüylerle kaplı, güçlü kollarına atılması, aç dudaklarına teslim olması için yeterli oldu. Sevgilisi evli olduğunu hemen anlamıştı. Laura da, onun yaşamında bir başka kadın olduğunu düşünmüştü, ama öteki kadının kim olduğunu anlayamıyor, gözünde

canlandıramıyordu. Jorge Maura'nın öteki kadınla nasıl bir ilişkisi vardı? Kadın neredeydi?

Laura Díaz korkaklığı seçti. Jorge öteki kadının kim olduğunu, nasıl birisi olduğunu söylemiyordu. Laura, Jorge'ye kocasının kim olduğunu, nasıl birisi olduğunu söyleyecekti, ama o öteki kadından söz edene dek Juan Francisco'ya, Jorge'den söz etmeyecekti. Yeni sevgilisi (Orlando'yu anılarında gezdirdi) iki katlı bir ev gibiydi. Girişte içine kapalı, özenli ve kusursuz bir davranış sergiliyordu. İkinci kata gelince, kendini bırakıyor, açılıyor, teslim oluyordu. Sevişirken her şeyini veriyordu. Laura bu nitelikleri kendinde toplayan böyle eksiksiz erkeği geri çeviremezdi. Ağırbaşlı ve coşkulu, açık kalpli ve gizemli, giyinikken kibar, ama soyununca çılgın, hep böyle bir erkek hayal etmişti. İşte sonunda karşısındaydı. Çoktan beri arzu edilen, 'ezeli bir arzu'nun şimdi cisimleşmesiydi karşısındaki erkek.

Laura Díaz birlikte geçen gecenin ardından parka açılan otel penceresinden bakarken, ilk kez bir erkekle uzun uzun anlatmalar, açıklamalar, gereksiz hesaplar yapmalarına gerek kalmadan birbirlerini görebilecek ve tanıyacaklarından emindi. Her ikisi de her şeyi anlayacaklardı. Paylaştıkları her an onları birbirlerine daha yaklaştıracaktı.

Jorge, Laura'nın içinden geçenleri okumuş gibi bir kez daha öptü. Laura onun teninden, yüzüne değen yüzünden ayrılamıyordu, orgazmı durdurarak uzatmak, orgazm sırasında paylaştıkları bakışların yalnızca onların olduğunu haykırmak istiyordu. Böyle anlarda tüm çiftlerin kendisi ve Maura'nın keyiflendikleri kadar keyiflenmelerini diliyordu, bu onun en evrensel, en şehvetli dileğiydi. O güne dek kimse gözleri açık, yüzünü çevirmeden uçtuğunu görmemişti. Göz göze bakışarak ikisi birlikte uçabiliyorlardı. Her keresinde böyle olmuştu. Tutkulu ama bilinçlerini kaybetmeden bakışlarıyla sanki birbirlerinin adını anıyorlardı, kadın erkeğin adını, erkek kadının adını. Birbirlerine bakarak sevişiyorlardı. Yüz yüze sevişen tek hayvanlardı. Gözlerimin içine bak, beni hiçbir şey seni bana bakarken görmek kadar heyecanlandıramaz. Orgazm bakışların içine işliyor, bakışlar orgazmın ruhu oluyordu. Bunun dışında tüm pozisyonlar, tüm yanıtlar yalnızca bir çekim olarak kalıyor, çekime teslim olmaksa gerçek müjde, sevgililerin en büyük heyecanı, bir sonra gelecek heyecanın müjdecisi oluyordu.

Yüz yüze olmak ve beraberce gelişi görebilmek için gözleri açmak.

"Dünyadaki tüm sevgililer için dileğimiz bu olsun, Jorge."

"Tüm sevgililere Laura, aşkım."

Şimdi otel odasında, dağınıklıklar arasında bir kedi gibi dolaşıyordu. Ortalığa dökülmüş bu kadar çok kâğıt, açık dosyalar görmemişti Laura o güne dek. Hele başka birçok açıdan öylesine temiz ve düzenli olan birine ait bir mekânda. Sanki Jorge Maura bu kâğıtları sevmiyordu, sanki bavullarında atılacak, rahatsızlık veren bir şeyler taşıyordu. Sanki dosyaları havalansınlar diye dağıtmıştı. Sanki uçup başka bir yerlere gitsinler istiyordu, bunu bekliyordu. Ya da belki meraklı bir oda hizmetçisinin içindekileri okumasını istiyordu.

"Bir şey anlayamaz," dedi Maura, acı bir gülümsemeyle.

"Efendim?"

"Hiç. Umarım her şey düzelir."

Laura Jorge'nin yanında, yeniden eski Laura olduğunu, ya da hiç olmadığı bir başka Laura olduğunu duyumsuyordu: durgun, çekingen, dikkatsiz, sevecen, güçlü. Yeniden böyle olmuştu çünkü ancak böyle frenleyebilirdi arzularındaki kararlılığı. Yoksa arzu hazzı yok edebilir, her keresinde daha talepkâr olur, kadının ve erkeğin sınırlarını zorlar, çiftin mutluluklarının bilincine fazlasıyla varmalarına neden olur. Laura bu nedenle daha ilk geceden keyiflerine eşlik eden, onları gizli gizli korkutan bu yıkıcı fırtınayı bastırmak için günlük yaşama ait konulardan söz edecekti. Ama gerek kalmadı. Jorge daha atik davrandı. O elini daha mı çabuk tutmuştu yoksa ikisinden birisinin tutkudan sıyrılıp eyleme geçmesi gerektiğini o da sezmiş miydi?

Jorge Maura 1938 Mart'ında yalnızca Madrid ve Barcelona ile Valencia'nın Akdeniz kıyılarındaki güney bölgelere sıkışmış kalmış İspanya Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak gelmişti Meksika'ya. Lázaro Cárdenas başkanlığındaki Meksika hükümeti cumhuriyetçilere diplomatik yardım sağlıyordu, ama bu yardım ne Nazi ve faşist rejimlerin asi Franco'ya verdikleri maddi yardımı karşılardı ne de Avrupa demokrasilerinin, İngiltere ve Fransa'nın, korkakça geride kalmalarını telafi ederdi. Berlin ve Roma bütün güçleriyle Franco'yu destekliyorlardı, Paris ve Londra ise, Maria Zambrano'nun deyişiyle, 'genç cumhuriyeti' yalnız bırakmışlardı. Herkes, dost, düş-

man, hatta bazen yandaşlar, İspanyol demokrasisinin bu küçücük çiçeğini ayaklarıyla çiğniyordu...

Laura Díaz ona hep yanında olmak, her şeyi paylaşmak, her şeyi bilmek istediğini söyledi; seviyordu onu, çılgınlar gibi seviyordu.

Onu dinlerken Jorge Maura'nın yüzündeki anlatım hiç değişmemişti. Laura, Jorge'nin onu hiç ses çıkarmadan dinlemesini ciddiyetine mi vermeliydi, yoksa '*hidalgo*'su anlatmaya başlamadan duraksamış mıydı, bilemedi. Belki de ikisi de. Laura'nın karar vermeden önce kendisini dinlemesini istiyordu Maura.

"Yemin ederim, eğer her şeyi öğrenmezsem ölürüm," diye sabırsızlıkla öne çıktı Laura.

Jorge Maura İspanya aklına gelince düşüncelere dalıyordu. Meksikalılar için Meksika neyse İspanyollar için de İspanya'nın aynı şey olduğunu söyledi, acı veren bir tutkuydu İspanya. İspanyollar için İspanya, Kuzey Amerika'nın Amerikalılar için olduğu gibi bir iyimserlik türküsü, İngiltere'nin İngilizler için olduğu gibi soğukkanlılıkla karşılanacak bir şakaydı. Ne duygusal bir çılgınlık –Ruslar–, ne akılcı bir ironi –Fransızlar–, ne Almanların vatanlarını algıladığı gibi saldırgan bir yönetimdi. İspanya da, Meksika da birbirine karşı olan iki yarının savaşıydı, ruhların çekişmesiydi, güneş ve gölge ülkeleriydi.

Lama Parkı'ndaki çiçekli çitler ve çam ağaçları arasında yürürken Maura, Laura'ya yorum yapmadan bazı olayları anlatarak başladı söze. Bu gezileri sırasında ilk söylediği Meksika ve Kastilya arasındaki benzerliğin onu ne denli şaşırttığı oldu. İspanyollar neden Amerika'daki ilk ve en önemli kral naipliğini kurmak için Kastilya'ya bu denli benzeyen bir platoyu seçmişlerdi?

Kuru topraklara, gri dağlara, dağların karla kaplı doruklarına, soğuk ve saydam havaya, yolakların ıssızlığına, eşeklere ve çıplak ayaklara, karalar giyinmiş kadınlara ve omuzlarına attıkları şallara, dilencilerin onurlu davranışlarına, çocukların güzelliğine, açlıktan ölen iki ülkede çiçeklerin bolluğuna ve mutfaklarının zenginliğine bakıyordu da, çölün orta yerindeki bir vaha gibi, örneğin bu park, yemyeşil serin yerlerde gezinirken sanki yer değiştirmemiş, sanki aynı anda iki yerdeymiş duygusuna kapılıyordu. Yalnızca fiziksel olarak de-

ğil, tarihsel olarak da, çünkü Meksika olsun İspanya olsun, her türlü deneyimi yazgıya dönüştürüyordu.

Laura'yı seviyordu ve hakkında her şeyi bilmesini istiyordu. Savaş hakkında her şeyi, aynen onun yaşadığı gibi. Jorge Maura bir erdi. Buyruklara uyuyordu. Ama buyrukları daha iyi yerine getirmek için önce başkaldırmıştı. Sosyal kökeninden yararlanarak önceleri onu diplomatik görevlerde kullanmak istemişlerdi. Ortega y Gasset'nin öğrencisi olmuştu, İspanya'yı yeni yüzyıla taşıyan reformcu Başbakan Antonio Maura ve Montaner'in soyundan geliyordu, Almanya'da Friburg Üniversitesi'ni bitirmişti. Ama o önce savaşı yaşamak ve gerçeği öğrenmek istiyordu, ondan sonra savunacak, gerekirse pazarlığa oturacaktı. Evet önce gerçeği bilmek. Önce, deneyimle kazanılan gerçek. Sonra sonuçlardan çıkarılan gerçek. "Denemek ve bir sonuca varmak," dedi Laura'ya, "asıl gerçek budur, yeni deneyimler bu gerçeği de yadsıyana dek."

"Bilmiyorum, hem inanıyorum hem de kuşkularım var. Ayrıca emin olmanın düşünmeye set çektiğine inanıyorum. Ve yaratılmasına yardımcı olduğumuz sistemin bizi yok etmesinden korkuyorum. Kolay değil."

Anlatmayı sürdürdü: 1937 kışında Jarama Nehri yakınlarındaki çatışmalara katıldım. O günlerden ne kalmıştı belleğinde? Her şeyden önce bazı fiziksel duyumlar. İnsanın ağzından buğular çıkıyordu. Buz gibi bir rüzgâr gözleri oyuyordu. Neredeyiz? Savaşta insanı en çok şaşırtan bu duygu. Hiçbir zaman tam olarak nerede olduğunu bilememek. Askerin kafasında bir harita yoktur, nerede olduğumu bilmiyordum. Yandan saldırmamızı öğütlüyorlardı, hiçliğe doğru, bir hedef olmadan. Bombalardan etkilenmemek için dağılmamız gerekiyordu. Çarpışmada en çok akıl karıştıran da bu oluyordu. Soğuk ve açlık hiç değişmeyen verilerdi. Ama çevrendeki kişiler sürekli değişiyordu. Bir yüzü o gördüğün yerden uzakta ya da bir sözü duyduğun günün ötesinde aklında tutabilmen olanaksızdı. Bu yüzden, savaşı bir şekilde cisimleştirmek için dikkatimi birkaç kişide topladım. Daha çok da dostlarla birlikte olayım diye, savaşta yalnız olmamak için. Öyle yalnızdım ki.

Bir gün üzerinde işçi tulumu olan çok güzel bir kız gördüğümü anımsıyorum. Görünüşü bir rahibeyi andırıyordu ama duyduğum en yakası açık küfürleri savuruyordu. Onu her zaman böyle anımsayacağım, çünkü bir daha hiç görmeyeceğim.

Saçları öylesine karaydı ki, insana geceyi, lacivert gökyüzünü anımsatıyordu. Kalın kaşları alnının ortasında birleşiyordu. Burnunun üzerine bir bant yapıştırmıştı ama bu bile yırtıcı kartal profilini saklamaya yetmiyordu. Ağız dolusu savurduğu küfürler sessizce okuduğu duaları örtmeye yarıyordu. Böyle olduğundan emindim, aklımdan geçenleri bir bakışla anlattım ona. Anladı ve bozuldu. Aptalca bir şeyler söyledi, 'Amin' diye yanıtladım. Hiç güneş görmemiş bir rahibeninki kadar bembeyazdı teni. Dudağının üstünde bıyığı çağrıştıran ince tüyler vardı. Ama bütün bunlarla ya da bunlardan ötürü son derece güzel görünüyordu. Sözleriyle sadece faşistlere değil ölüme meydan okur gibiydi. Franco ve Ölüm o eşşoğlueşeklerin ikiz çocuklarıydı. Bazen işçi tulumlu, lacivert saçlı o güzel kızın imgesi belleğimden silinecek gibi oluyor. O zaman güldü, senin gibi, ona hiç benzemeyen birini görmem gerekiyor onu yeniden anımsamam için. Hayır, ikisi de uzun boylu kadınlardı ya da kadınlar.

O kız Guadarrama'ya gidiyordu, bense Jarama'da mevzilenmiştim. Yol boyunca büyük bir ciddiyetle yumrukları havaya kalkmış, güneşe karşı gözlerini kırpıştıran, anılar yüzlerine yazılmış (Fransız ve İngiliz ailelere gönderilen Guernicalı yetimlerin her uçak geçtiğini duyduklarında çığlıklar atıp ağladıklarını biliyor musun?) çocukları anımsıyorum. Sonra yalnızca insanların telaşla geçtikleri terk edilmiş ve hüzünlü yerler anımsıyorum.

Hırçın ve sarı renkli bir nehrin yanında.

Dolangaçlar, sivri kayalarla dolu bir mağaranın içinde.

Soğuk ve açlığın pençesinde.

Luftwalle'nin bombardımanları başladı.

Almanların askeri hedefleri asla bombalamadıklarını biliyorduk.

Bunları sapasağlam Franco'ya saklamak istiyorlardı.

Stuka'ları dosdoğru kentlerin ve sivil halkın üzerine gönderiyorlardı, bu da bir köprüyü uçurmaktan daha çok yıkıma ve moral bozukluğuna neden oluyordu.

Bu yüzden köprüler korunmak için en güvenli yerlerdi.

Hedef Guernica'ydı.

İbret olsun diye.

Halkı hedef alan bir savaş.

Neredeyiz?

Kim kazandı?

Önemli değil. Kim sağ kaldı?

Jorge Maura, Laura Díaz'a sarıldı: Laura, tarih yazarken yanıldık. İnancımızı kıracak hiçbir şeyi kabul etmek istemiyorum...

Uluslararası tugaylar gelmeye başladılar. Franco yanlısı Mola, Madrid'i dışardan dört koldan, içerden de casus ve hainlerden oluşan 'beşinci' kolla kuşatmıştı. Franco'dan kaçarak Madrid'e gelenler direnişe yeniden güç veriyordu. Başkent sığınmacılarla dolmuştu. Hep birlikte '*Madrid que bien resistes*' ve '*con las bombas de esos cabrones se hacen las madrileñas tirabuzones*'.[1] Tam olarak doğru değildi bu aslında. Kentte birçok Franco yanlısı vardı. 1936'da Madrid'in yarısı Halk Cephesi'ne karşı oy kullanmıştı. Faşistleri, papazları ve rahibeleri öldürerek çaldıkları otomobillerle kentte 'gezi'ler yapan serseri cumhuriyetçiler, insanların cumhuriyete duydukları sempatiyi de çalmışlardı. Sanırım Madrid'in savunmasına en fazla katkıda bulunanlar sığınmacılar oldu. Tirbuşonlar değilse bile cesur ama zarif bir meydan okuma kente renk katıyordu. Yazarlar bir tiyatroya sığınmışlardı. Rafael Alberti ve Maria Teresa León her gece Luftwaffelerin saçtığı korkuyu azaltmak için karanlıkta danslı eğlenceler hazırlıyorlardı. Katıldığım bu eğlencelerden birinde İspanyollardan başka Latin Amerikalılar da vardı. Pablo Neruda, César Vallejo, Octavio Paz, kendi kendine 'Ünlü Albay' unvanı veren ve çizmeleri her zaman pırıl pırıl olsun diye peşinde bir ayakkabı boyacısıyla dolaşan Meksikalı ressam Siqueiros da oradaydı. Neruda okyanus gibi yavaş ve uykuluydu, Vallejo ölümü gözkapaklarında taşıyordu, Paz'ın gözleri gökyüzünden de maviydi, Siqueiros tek başına askeri bir geçit resmiydi. Hepsi tiyatro kostümleri içindeydiler, *Las Leandras, La Venganza de Don Mendo, El Alcalde de Zalamea,* her türlü insan vardı. Hepsi bombaların düştüğü, Alman *stuka*'larının orada olduklarını bilmeden aydınlattığı Madrid'de, bir çatıda dans ediyorlar, şampanya içiyorlardı. O ne çılgınlıktı, ne kıvançtı, ne şenlikti Laura, bir bilsen! Bir grup ozan ve ressam ölümün kıyısında yaşamı kutluyordu; tüm sıkıcılığı, geriliğiyle ve yasaklar listesiyle –kan, din, cinsel ayrımcılık– üstümüze gelen, bizi kapana kıstıran Allahın cezası bir düşmana 'Canın Cehenneme' diyor. Buna gülmek mi gerek, yoksa kınamak mı? Daha o za-

[1] 'Madrid nasıl da direniyorsun', 'Bu pezevenklerin bombalarıyla Madridliler tirbuşon yapar'. (Çev.)

mandan faşistlerin ne mal olduklarını biliyorduk. 1931'de cumhuriyet kurulduğunda karışık eğitime karşı çıkanlar, okullar laikleştirildiğinde çocuklarını okula göğüsleri üzerinde koca koca haçlarla gönderenler, koltuk altlarından ortalığa pis kokular saçan, uzun etek hayranı yalancı sofulardı onlar. Arapların yıkanmalarına, Yahudilerin tutumluluğuna düşman tutuculardı. Yıkanmak Mağripli olmanın kanıtı, tefecilik Yahudi günahkârlığıydı. Dili kirletenler de onlardı Laura, inanman için onları duyman gerekir. Utanmadan birtakım değerleri öne çıkarıyorlar, savunuyorlar: Tanrı'nın ateşli soluğuymuş, vatanın aziz topraklarıymış, ahlaklı ve iffetli kadınmış... Uydurdukları bu sözleri, onların deyimiyle haremağası cumhuriyetçilere, mason Yahudilere, İspanya'ya yabancı fikirleri getirerek inançlı Katolik İspanyollar arasına nifak sokan Marksistlere: vatansız kozmopolitler, dönekler, damarlarında kirlenmiş İspanyol ve Hıristiyan kanı kalıntıları taşıyanlara karşı kullanıyorlardı. Bu yüzden Alberti'nin bombaların aydınlattığı tiyatronun damında örgütlediği maskeli balolar öteki İspanya'nın meydan okuması anlamına geliyordu, imgelem gücü sayesinde kendini baskıdan kurtaran öteki İspanya. Orada uluslararası tugaylardan iki genç tanıdım, iki Kuzey Amerikalı. Onların eğitilmesiyle görevlendirilenler İtalyan komünist Palmiro Togliatti ile Fransız komünist André Marty idi. 1936 Haziran'ından beri bin gönüllü yabancı Pireneler'i geçmişti, Kasım başlarında ise Madrid'deki yabancı gönüllülerin sayıları üç bini bulmuştu. O sıralar en çok duyulan söz 'No pasarán'dı.[1] Faşistlerin geçmelerine izin verilmeyecek, tugaycılar geçecekler ve sevgiyle karşılanacaklardı. Kafeler tugaycılar ve yabancı gazetecilerle dolmuştu. Hepsine halk 'Vivan los rusos'[2] diye bağırıyorlardı. Orada bir de soylu bir aileden gelen Alman komünisti vardı, onun o inanılmaz adını hiç unutamam, Arnold Friederich Wieth von Golsenau. Beni iyi tanıyormuşçasına yanıma yaklaştı, kökenlerimizin benzediğini anımsatarak, beni kendi yanına çekmek istercesine tüm adlarımı birbiri ardına sıralayarak 'Maura' dedi, sanki aristokrat ve komünist olmak bir üstünlükmüş gibi. Çekingen davrandığımı görünce gülümsedi: "Biz güvenilir kişileriz, Maura. Kazanacağımız hiçbir şey yok. Dürüst olduğumuz kuşku götürmez. Devrimi soylu kişiler yapmalı, aşağılık duygusu

---

[1] Geçit yok. (Çev.)

[2] 'Yaşasın Ruslar'. (Çev.)

ve ekonomik gereksinimleri olmayan kişiler. Devrimleri yolsuzluklar yıpratıyor. İnsanlar eski rejimden nefret etseler de yenisinin daha beter olduğunu düşünüyorlar, çünkü muhafazakârlardan umut kalmadı, ama solcular umuda ihanet ettiler." "Bu da geçicidir," diye yanıtladım, uzlaşmacı bir anlatımla, "çünkü devrimde kaybedenler soylular ve halktır, kazananlarsa burjuvalar." "Evet," diyerek kabul etti, "onların her zaman kazanacakları bir şey vardır." "Ve bizim," diye anımsattım, "kaybedecek bir şeyimiz." Çok gülmüştü. Tugaylarda savaş adı, 'Renn'le tanınan, kuralları hiçe sayan Von Golsenau'nun utanmazlığı benim tarzım değildi. Bu savaşta iki tür insan vardı. Birisi durmadan konuşanlar, kuramcılar, düşünürler ve strateji üretenlerin oluşturduğu grup. Öteki çoğunlukta olan sıradan insanlar: Aslında sıradanlıkla hiç mi hiç ilişkileri yoktu, olağanüstüydüler ve her gün çarpışmaların ateş hattında, Madrid ve Jarama'da, Brunete ve Teruel'de, Guadalajara'da Mussolini'nin yenilgisi gibi örneğin, benzersiz kahramanlık örnekleri veriyorlardı, Laura. Ateş hattı hiçbir zaman boş kalmıyordu. İlk ölenler hep halk arasından çıkan cumhuriyetçilerdi. Yumrukları havaya kalkmış çocuklar, ayakkabısı olmayan erkekler, son somunu göğüslerinde saklayan kadınlar, paslanmış tüfeklerini havaya kaldırmış milisler, hepsi siperlerde, sokaklarda savaş veriyorlardı, gözlerini kırpmadan, korkmadan. O zamana dek böyle bir şey görülmemişti. General Orgaz'ın emrinde, Nazi kartal lejyonlarınca tanklar ve uçaklarla korunan binlerce Afrikalı birliğin İspanya'ya gelmesiyle çatışmaların yoğunlaştığı sırada ben Jarama'daydım. Cumhuriyetçilere destek veren Rus tankları faşistleri durduruyordu; çatışma hattı iki güç arasında bir ileri bir geri gidip geliyordu. Bu arada kan gövdeyi götürüyor, hastaneler yaralılar, Afrikalıların getirdiği sıtmaya yakalanıp yatağa düşenlerle dolup taşıyordu. Bir anlamda ilginç bir görüntüydü. Katolik Krallar'ın ırkı temizlemek için İspanya'dan kovduğu Mağripliler şimdi ırkçı Almanlarla omuz omuza cumhuriyet ve demokrasi isteyen halka karşı savaşıyordu. Halka yardım edenlerse bir başka totaliter despot, Josef Stalin'in çocuklarıydı. Bir tür önseziyle, liberallere duyduğum sempati ve Renn'le Togliatti'ye duyduğum antipati yüzünden, Kuzey Amerikalı tugaycılarla arkadaş oldum. Birinin adı Jim, ötekininki Harry idi. Harry New Yorklu Yahudi bir gençti, burada olmasının nedeni Yahudi düşmanlarına duydu-

ğu nefret ve komünizme olan inancıydı. Jim'in daha karınaşık bir kişiliği vardı. New Yorklu tanınmış bir gazeteci-yazarın oğluydu ve çok genç yaşta –o günlerde yirmi beş yaşında var yoktu– basın kartıyla, Vincent Sheean ve Ernest Hemingway'in koruması altında gelmişti İspanya'ya. Sheean ve Hemingway İspanya'da cephede ölmek için yarış ediyorlardı. Hemingway, Sheean'e, "Neden İspanya'ya geldiğini anlamıyorum, yazabileceğin tek röportaj kendi ölümün üzerine yazacağın, onun da sana bir yararı olmaz. Zaten o röportajı da ben yazacağım," diyordu. Yakışıklı ve parlak biri olan Sheean'in yanıtı hazırdı: "Senin ölümünün öyküsü daha çok ses getirir, onu da ben yazacağım." Hantal ve miyop Jim, Sheean ve Hemingway'in peşinden gelmişti, Jim'in arkasından da ceketli ve kravatlı dolaşan küçük Yahudi Harry. Sheean ve Hemingway savaş röportajları yakalamaya gittiler, Jim ve Harry savaşmak için kaldılar. Yahudi genç fiziksel güçsüzlüğünü dövüşçü bir horoz hareketliliğiyle kapatmaya çalışıyordu. İriyarı, kambur New Yorklu ise isteyerek gözlüğünü yitirmişti, gülerek gözlüksüz savaşmanın daha iyi olacağını, böylece öldürdüğü düşmanları görmeyeceğini söylüyordu. Her ikisi de New Yorklulara özgü o duygusallıkla utanmazlık arası şakacılık, hele hele kendi kendini alaya alma yeteneğinden bol bol nasiplerini almışlardı. "Arkadaşlarımı etkilemek istiyorum," diyordu Jim. "Kendime, beni toplumsal komplekslerimden kurtaracak bir özgeçmiş yazmak istiyorum," diyordu Harry. "Korkuyu tatmak istiyorum," diyordu Jim. "Ruhumu arındırmak istiyorum," diyordu Harry. Ve ikisi birden 'Kravatlara veda' diyorlardı. Sakalları uzamış, ayaklarında çarıklar, üniformaları her gün biraz daha eskimiş, avazları çıktığı kadar bağırarak Mikado de Gilberto ve Sullivan'dan (!) ezgiler söyleyen bu Amerikalılar gerçekten de bizim bölüğün tadı tuzuydular. Yitirdikleri yalnızca gözlük ve kravatlar değildi. Çoraplarına varıncaya dek yitirdiler. Ama tüm İspanyolların ve tugaycıların sevgisini kazandılar. Jim gibi burnunun ucunu göremeyen bir miyobun bir gece zorla bir manganın önüne geçmesi savaşımızın çılgınlığını anlatmak için yeterli sanırım. Harry daha dikkatliydi, "Yarın çarpışmak için bugün hayatta olmak gerek."

Jarama'da, Almanların uçaklarına karşı koyan Rus tankları ve uluslararası tugaylar vardı ama dövüşen gene biz, İspanyollar olmuştuk. Harry bunu kabul ediyordu ama komü-

nist İspanyollar diye de altını çiziyordu. Haklıydı. 1937 yılı başında Komünist Partisi'nin üye sayısı yirmi binden iki yüz bine yükselmiş, yaz aylarında bir milyonu bulmuştu. Bu sayıya erişmeye, bu üne ulaşınaya Madrid savunması neden olmuştu. Sonradan Stalin'in politikaları yok edecekti bu gelişmeyi. Sosyalizmin Stalin'den daha beter bir düşmanı olmadı hiçbir zaman. Ama 1937'de Harry'nin gözü, işçi sınıfının ve onun öncüleri komünistlerin zaferinden başka bir şey görmüyordu. Gün boyu tartışıyordu, tüm Marksist literatürü okumuştu. Kutsal Kitap'ı yineler gibi yineliyordu okuduklarını ve sözlerini hep aynı tümceyle bitiriyordu: '*We'll see tomorrow.*' Bu onun *Dominus Vobiscum*'uydu. Onun gözünde Buharin gibi dürüst bir komünistin yargılanıp öldürülmesi şanlı yarınlara giden yolda küçük bir kazaydı. Harry, Harry Jaffe, ufak tefek, meraklı, iyi eğitim görmüş, fiziksel olarak güçsüz, ahlaksal açıdan kararsızdı, çünkü eleştirisiz bir politik inancın ne denli zayıf olacağını bilemiyordu o günlerde. Bütün bunlar hesaba alınırsa, devasa Jim'in tam karşıtıydı. Jim için kuram önemli değildi. Jim, "İnsan ne zaman haklı olduğunu bilir," diyordu. "Madem öyle, doğru bildiği için savaşmalıdır. Bu denli basit. Burada ve şimdi, cumhuriyetçiler haklı, faşistler haksız. Cumhuriyetçilerin yanında olmak gerek, o kadar." Montiel yerine Brooklyn ve Queens'ten gelen Quijote ile Sancho idiler. Hayır, daha çok Mutt ve Jeff'e benziyorlardı belki de, yalnız bu ikisi daha gençtiler. Harry ile köprülerin parmaklıklarına yaslanıp sigara içerek tartışmamız geliyor aklıma. Faşistlerin köprülere saldırmayacakları teorisine uygun bir davranış. Oysa Jim her zaman eylemi yeğlerdi, en tehlikeli görevleri üstlenmek isterdi, hep ilk sırada, ateş hattındaydı, 'kaybedilen başka gözlükleri bulmak için' diyerek dalgasını geçerdi. Güleç yüzlü bir koca bebekti, inanılmaz derecede saygılı, konuşurken son derece dikkatli ('Küfürler babamın olsun, öyle çok küfür dinledim ki ondan, artık benim için küfürler anlamını yitirdi. New York'ta iki gazetecilik dili var, biri suç ve kabalığı anlatır, öbürü duygusallığın, inceliğin, mutlu yalnızlığın gizli dilidir. Ben buradan dönüşümde bu ikinci dilde yazmak istiyorum, *George, old boy*. Ama aslında babam ve ben birbirimizi tamamlıyoruz, o benim ağzımı beğeniyor, ben ona kullandığı dil için teşekkür ediyorum, '*what the fuck!*' deyip kahkahayı basıyordu cesur ve kambur kocaoğlan). Onunla Kastilya kırlarını seyretmek için ağaçlara çıkıyorduk. Sava-

şın toprakta bıraktığı yaralar arasından sürüleri, değirmenleri, karanfil rengine bürünen günbatımını, gül rengi şafakları, güzel kızların bacaklarını, yara izleri gibi kapanmayı bekleyen siper çukurlarını seçebiliyorduk olduğumuz yerden; "Bu topraklar Cervantes'in, Goya'nın toprakları," diyordum ona, "kimse öldüremez bu toprakları." "Hayır, aynı zamanda Homeros'un yeni vatanı," diye yanıtlıyordu Jim, "pembe parmakların aydınlattığı, insanların ölümcül ve yıkık gazabından doğan bir toprak..." Bir gün Jim dönmedi. Harry ve ben bütün gece bekledik onu, önce konuşmadan birbirimize bakarak, sonra şakalaşarak: Bu *gringo*'yu viski öldürebilir ama kurşunlar asla. Hiç dönmedi. Hepimiz öldüğünü biliyorduk, çünkü Jarama gibi bir cephede iki gün geri gelmeyen birisi kesin ölmüştür. Hastaneler yaralı listelerini en çok kırk sekiz saatte bildiriyordu. Ölü listelerini çıkarmak daha uzun zaman alırdı. Cephedeki kayıplar, her gün yüzü buluyordu. Ama herkes, sanki Jim kayıpmış gibi her gün sormayı sürdürüyordu. Harry de ben de işte o zaman anladık cumhuriyetçi birlikler ve tugaylarda Jim'in ne denli çok sevildiğini. Kendini bu denli sevdirmesi için pek çok neden vardı diye düşündük sonradan. Evet her zaman olduğu gibi ölüm yaşarken düşünmediklerimizi düşündürüyordu. Çok kez içinde olduğumuz ânı değerlendirmeyi bilmeyiz, hep sonradan aklımız başımıza gelir, Laura. Zaman zaman Jim'in öldüğünü yalnızca benim bildiğimi, iriyarı, hep terbiyeli konuşan Amerikalıyı o denli seven arkadaşları ve Harry'yi ümitsizliğe boğmamak için onlara söylemediğime kendimi inandırıyordum. Ama sonra anladım ki herkes biliyordu, sanki hepsi de bu yalanı sürdürmekte aralarında sessizce anlaşmışlar, arkadaşımız yaşıyor gibi yapıyorlardı.

"Jim'i görmedin mi?"

"Gördüm, bu sabah vedalaştık."

"Bir göreve gidiyordu. Emir almıştı."

"Keşke ona kendisini beklediğimizi söyleyebilsek."

"Bana bildiğini söyledi."

"Ne dedi?"

"Biliyorum, hepiniz bekliyorsunuz beni."

"Bundan emin olması gerekiyor. Burada bekliyoruz onu. Kimse öldü demesin."

"Bak bugün postadan beklediği gözlük camları geldi."

Jorge Maura, Laura Díaz'a sarıldı: "Tarihi yazarken yanıldık, inancımızı kıracak hiçbir şeyi kabullenmek istemiyorum. Nasıl istiyorum hepimiz kahraman olalım, hepimiz inancımızı sürdürelim..."

O sabah Laura, Insurgentes Caddesi boyunca, Colonia Roma'daki evine varana dek yürüdü. Maura'nın duygu yüklü titreyişleri içsel bir yağmur gibi tüm bedenine yayılıyordu. İspanyol'un özel yaşamından söz etmemiş olması hiç önemli değildi. Kamusal yaşamı hakkında her şeyi anlatmıştı. Nasıl istiyordu hepimizin birer kahraman olmamızı... Laura nasıl istiyordu kahraman olmayı. Ama Jorge Maura'nın anlattıklarını dinledikten sonra kahramanlığın istekle oluşturulan bir proje olmadığını, düşünülmüş olsa da, önceden bilinemeyecek durumlara verilen yanıtlarla kahraman olunduğunu anlamıştı. Kendi yaşamında kahramanca bir davranış yoktu şimdiye dek, kimbilir belki de İspanyol sevgilisi sayesinde bir gün o da kahramanca meydan okuyabilirdi.

Juan Francisco... yataklarına oturmuş onu bekliyor belki. Belki de beklemekten vazgeçmiş, açıkça suçluyordur: Santiago ve Dantón, çocuklarımız, onlarla yalnız başıma ilgilenmem gerekti, sana nerede olduğunu sormuyorum. Peşine casus takmamak için verdiği şeref sözüyle eli kolu bağlanmıştı. Hiçbir açıklaması olmayan dört günlük ortadan kaybolmasına ne diyecekti? Bunun hesabını Laura Díaz ve Jorge Maura'dan başka kimse veremez. Sevgililer için zamanın bir anlamı yoktur, tutku kronometreyle ölçülemez.

"Çocuklara annenin rahatsızlandığını ve Xalapa'ya gitmek zorunda kaldığını söyledim."

"Sağ ol."

"Başka bir söyleyeceğin yok mu?"

"Ne dememi istersin?"

"Aldatılmaya katlanmak daha zor, Laura."

"İstediğimi yapmaya hakkım olduğunu düşündüğümü mü sanıyorsun?"

"Neden? Çünkü bir kadını ele verdim, sana bir tokat attım, peşine hafiye taktım diye mi?"

"Bunların hiçbiri seni aldatmamı haklı göstermez."

"Öyleyse ne?"

"Görünüşe bakılırsa bugün her şeye bir yanıtın var. Kendin yanıtla."

Juan Francisco karısına arkasını dönerek, kırgın bir sesle, istediğini yapmayı haklı çıkaracak yalnızca bir şey olduğunu, onun da istediği gibi yaşamak, kocasını istediği gibi aldatmak, küçük düşürmek olduğunu söyleyecekti, yoksa bir final maçında olduğu gibi berabere kalana dek birbirlerine goller atmak değil. Hayır, o denli basit değil, diyecekti iri yapılı, esmer, yaşlanmış adam. Sözümü tutmamak, bir hayal kırıklığı değil. Gazino balosunda kahraman devrimci olarak tanıdığın, öyle olduğuna inandığın adam değilim.

Ben kahraman değilim.

'Ama bir zamanlar öyleydin, değil mi?' diye sormak istiyordu Laura, inandığının doğruluğunu kanıtlamak istiyordu. 'Bir zamanlar öyleydin, değil mi?' Juan Francisco aklından geçenleri okumuş, soruyu gerçekten sormuş gibi yanıtlayacaktı: 'Yitirilen kahramanlıklar nasıl sürdürülebilir, hele yaş ve ortam buna izin vermiyorsa?'

"Başkalarından farkım yok. Hepimiz devrim için, haksızlıklara karşı savaşıyoruz, ama aynı zamanda yazgıya ve umutsuzluğa karşı, Laura. Yoksul kalmak, aşağılanmak, haklarımızı elde edememek istemiyoruz. Bu konuda ben de ötekilerden farklı değilim. Onlara bak. Calles zavallı bir köy öğretmeniydi, Morones telefon idaresinde memurdu, Fidel Velázquez bir sütçüydü ve bütün öteki liderler köylü, marangoz, elektrikçi, demiryolları işçisi... Nasıl isteyebilirsin onlardan ellerine geçen fırsata sıkı sıkı sarılmamalarını? Sen aç büyümenin, sekiz kişi bir barakada yaşamanın, kardeşlerinin yarısının çocukken ölmesinin, annelerin otuz yaşına gelmeden kocakarı olmasının ne demek olduğunu biliyor musun? Söyle, Pénjamo'da tavanı yatağından bir metre yüksekteki bir evde doğan birisi Polanco'da başından on metre yüksekte bir dam istemez mi? Morones, orospulardan oluşan haremiyle yaşadığı eve iki adımlık yerde de olsa, annesine Kaliforniya stili koskocaman bir ev armağan etmekte haklı mı, değil mi, söyle? Allah kahretsin, dürüst bir devrimci olmak için, şu Amerikalıların Roosevelt'i gibi, önce zengin olmak gerek... Ama berbat bir göçebe evinden geliyorsan eğer, azla yetinmezsin, kızım! Bir daha bitlerin arasına dönmek istemezsin. Hatta arkada bıraktıklarını unutursun. Bir daha cehenneme dönmemek için Araf'a yerleşmeye bile razı olursun. Yukarıdakilerin, cennettekilerin ne düşündükleri umurunda bile olmaz, isterlerse ihanet etti

desinler. Benim hakkımda ne düşünüyorsun? Al sana gerçek Laura, hiç katıksız gerçek..."

Laura'nın verecek yanıtı yoktu. Aklına yalnızca sorular geliyordu. Ne yaptın, Juan Francisco? Kahramandın da, kahramanlıktan yoruldun mu? Neden geçmişinden bana hiç söz etmedin daha önce? Benimle sıfırdan mı başlamak istiyordun? Övünmek gibi mi geliyordu bu sana? Beni üzeceğini mi sanıyordun? Sen doğrulamadan ya da yalanlamadan başkaları senin efsanelerinle kulaklarımı doldursun mu istiyordum? Hakkında başkalarının söylediklerini dinlemem senin için yeterli miydi? Böylece beni sınamak mı istiyordun, hakkında bildiklerime değil sana inanmamı, gözleri kapalı seni sevmemi mi istiyordun? Evet, başlangıçta bana böyle davrandın. Küçük, sessiz ve sadık karın, sen yemek odasında işçi liderleriyle Meksika'nın geleceğini tartışırken, yandaki salonda örgü ören, sessiz karın. Anımsıyor musun? Söyle, senin ideallerinden hangisini öğretmeliyim çocuklarımıza? Tüm gerçeği mi, yarısını mı? Yaşamının iyi olduğunu düşündüğüm yanlarını mı, yoksa kötü yanlarını mı? Dantón babasının hangi yanına sahip çıkacak, Santiago hangisine?

"Yaşamının hangi yönü çocukların için yararlı?"

"Biliyor musun Laura? Hıristiyanlık öğretilerinde bize ilk günahtan söz ederler ve bu ilk günah yüzünden böyle olduğumuzu söylerler."

"Ben yalnızca ilk gize inanıyorum. Senin ilk gizin ne?"

"Güldürme beni, budala! Eğer giz olsa, ne olduğunu zaten bilemeyiz."

O mart sabahı, Lama Parkı'ndan geçerken, Tabascolu işçi lideri Juan Francisco López Greene'in gerçeğinin üzerini örten sis perdesini ancak zaman kaldıracak diye düşünüyordu Laura. Ateşli bir aşkla sevdiği bambaşka bir erkeğin sevgisine sığınarak, 'Benim asıl kocam Jorge Maura, çocuklarımın babası o olmalıydı,' diye geçiriyordu aklından. Eve vardığında kocasına bir âşığı olduğunu söylemeye karar vermişti. 'Olağanüstü bir erkek, onun uğruna her şeyimi veririm, onun için her şeyi, seni, çocuklarımı bırakıyorum...'

Bunları çocuklar okuldan dönmeden söyleyecekti. O gün okul tatil edilmişti, petrolün ulusallaştırılmasını kutlamak için hep birlikte Zócalo'ya gideceklerdi. Yürekli devrimci Başkan Cárdenas yabancı firmalara karşı çıkarak ülke zenginliklerine el koymuştu.

yeraltı
şeytanın damarları
Tamaulipas'taki köylülerin ortak topraklarını çalan İngiliz firmaları
sendikalara karşı beyaz korumacıları kiralık katil gibi kullanan Hollanda firmaları
Meksikalı işçilerden geçinen ama onlara sırtlarını dönen yönetici *gringo*'lar
Gringo'lar, Hollandalılar, İngilizler beyaz mühendislerini peşlerine takarak ve mavi planlarını koltuklarının altına alarak gitmeden kuyulara tuzlu su doldurdular
Poza Rica'nın başına geçen ilk Meksikalı mühendis, 'Şef, artık boruya su koyayım mı?' diye soran işçiye ne diyeceğini bilmiyordu.

Ve bu yüzden, dördü de, Juan Francisco ve Laura, Dantón ve Santiago, Zócalo'da, tam katedralle belediye binası arasında, toplanan kalabalık arasına sıkışmış, gözlerini sarayın büyük balkonundan ayırmadan Lázaro Cárdenas'ı izliyorlardı. Devrimci Başkan Meksika'nın zenginliklerini ve işgücünün kanını emen yabancı sömürücülere hadlerini bildirmişti. Meydandaki halk, 'Petrolümüz bizim!' diye haykırıyor, Cárdenas'a ve Meksika'ya 'Yaşa'lar yağdırıyordu. Kamulaştırmanın bedelini ödemek için zengin kadınlar mücevherlerini, fakir kadınlar tavuklarını bağışladılar, Londra ve La Haya Meksika'yla ilişkilerini kesti. 'Anladık, petrol Meksikalıların, öyleyse kendileri afiyetle içsinler petrollerini, bakalım kime satacaklar?' Bu boykot karşısında Cárdenas, bir yandan İspanya cumhuriyetçilerine silah gönderirken bir yandan da petrolünü Hitler ve Mussolini'ye satmak zorunda kaldı. Kalabalık arasından Jorge Maura, ailesinin yanında duran Laura'ya baktı. Laura Jorge'yi gördüğünü belli etti, Jorge de şapkasını çıkararak selamladı, Juan Francisco merakla kim bu der gibi baktı. Söyleyemedim sevgilim, bağışla, gene görüşelim, ben seni ararım. Senin telefonun Mexicana, benimki Ericsson...

XIII. Café de Paris: 1939

"Sana Raquel Alemán'dan söz etmem gerek."

Ona farklı görevlerle Meksika'da bulunan cumhuriyetçi yoldaşlarından söz etti. Cinco de Mayo Caddesi'ndeki Café de Paris'de toplanıyorlardı sık sık. Büyük yaratıcı ve sivri dilli ozan Octavio Barreda başta olmak üzere birçok Meksikalı aydın da bu kafeye dadanmıştı. Octavio Barreda, Diego Rivera'nın Frida'dan önce evli olduğu Lupe Marin'in kız kardeşiyle evliydi. Carmen Barreda, Café de Paris'de oturup kocasının şakalarını ve alaylarını ses çıkarmadan dinlerdi. Hiçbir zaman alkışlamazdı kocasını, o da bu yüzden karısına teşekkür eder gibiydi, Eliot'un *The Waste Land*'ini İspanyolca'ya çeviren kocasının ağır şakaları karşısında en doğru tutum buydu sonuçta.

Herkes Barreda'nın büyük yapıtını bekliyordu, ama bu yapıt bir türlü gelmiyordu. Acımasız bir eleştirmen, yazın dergilerine renk katan, fiziği ile öne çıkan –uzun boylu ince yapılı, yüz hatları Özgürlük Savaşı kahramanlarını çağrıştıran, esmer tenli, pırıl pırıl yeşil gözlü– bir adamdı. Xavier Villaurrutia ve Jose Gorostiza da, başka iki büyük ozan, aynı masadaydılar. Yoldaşları arasında sıkça görüldüğü gibi Villaurrutia'nın da anlatımı dolaysız olduğundan yazdıkları fazla şiirsel değilmiş gibi geliyordu insana. Ama gerçekte, Mexico City gecelerini ve bu kente sevdalı olanların kendinden önce hiçbir ozanın anlatmadığı bir duyarlılıkla anlatıyordu şiirleri. Bu şiirlerini kalın bir kitapta toplamıştı:

Düşlemek, düşlemek geceyi, sokağı, merdivenleri
ve köşeyi dönünce yontunun çığlığını.
Yontuya doğru koşmak ve yalnızca çığlıkla karşılaşmak,
çığlığa dokunmak isteyince yankıyı bulmak,

çığlığı yakalamak isteyince duvarla karşılaşmak,
ve duvara doğru koşmak ve bir aynaya dokunmak.

Villaurrutia, kısa boylu, çelimsiz, bilinmeyen güçler tarafından her an kolayca bozguna uğratılabilir gibi görünen bir adamdı. Ömrü şiir yazmakla geçiyordu. Villaurrutia'nın aksine Gorostiza'nın sağlıklı bir görünüşü vardı. İçten pazarlıklı ve suskundu. *Muerte sin fin*[1] adlı bir tek uzun şiir yazmıştı o güne dek. Birçokları, bu şiirin XVII. yüzyılda Sör Juana Inés de la Cruz'dan sonra Meksika'da yazılan en güzel şiir olduğunu düşünüyordu. Şiirinde form ve ölüm konularını işliyordu. Form –bardak– ölümü erteliyordu, su ürkekçe yaşamın olmazsa olmaz koşulu, akışı olarak yaptırım gücünü kullanıyordu. Formla akışın arasında yaşamsal ölümüyle insan duruyor, 'benle dolu, tenimin altına ulaşılmaz bir Tanrı tarafından yerleştirilmiş, beni boğuyor'.

Kafenin müdavimi olan Meksikalı yazarlar arasında ciddi bir çekişme vardı. Ve görünüşe bakılırsa bu anlaşmazlığın odağı Jaime Torres Bodet'ydi. Ozan ve roman yazarı olan Bodet, yazınla bürokrasi arasında bir türlü seçimini yapamamıştı. Sonunda bürokraside karar kılmıştı ama yazına duyduğu ilgiden de bir türlü vazgeçemiyordu. Barreda zaman zaman, kendi yarattığı bir başkahraman olan Fu Chan Li, hem temizlik işçisi hem casus Doktor rolünü oynayarak Gorostiza'ya:

"*Toles*'lere[2] dikkat et," diye takılıyordu.

"Hangi *toles?*"

"Toles Bodet."

Kısacası, Jorge Maura ve arkadaşları Madrid *Tertulia*'larının[3] Mexico versiyonu olan bu toplantılarda kendilerini evlerinde hissediyorlardı –*Tertulia,* Hıristiyanlığın ikinci yüzyılında arkadaşlarını toplayarak Sokratesçi tartışma toplantıları düzenlemeyi pek seven Kilise'nin Başrahibi Tertuliano'nun adından geliyor diye anımsattı Villaurrutia–. Aslında, Tertuliano gibi bir dogmacıyla tartışmaya pek de olanak yoktu, ama her nedense bu deyim yine de onun adından geliyordu. Tertuliano'ya göre doğruyu Kilise bilirdi ve Kilise'nin doğruları tartışılmazdı. Barreda, Tertuliano'yu onurlandır-

---

[1] Sonu Olmayan Ölüm. (Çev.)

[2] *Toles*: Yuhalamalar. (Çev.)

[3] *Tertulia*: Gruplar halinde genellikle belli bir yerde, belli zamanlarda yapılan sohbet toplantıları. (Çev.)

mak için doğaçlama yaparak eğlenceli iki dize okudu. Doğaçlama ya da anımsama.

Giyinmiş gider gibi bir *Tertulia*'ya
Yola çıktı Judith Betulia'ya...

"Tartışmalarımız aslında Sokratesçi olmayı amaçlıyor, ama daha çok Tertulianocu oluyor," diye anlattı Jorge Maura, kafeye girerlerken Laura'ya. Öteki sohbet konukları ya da Sokratesçiler, esmer, gür saçlı, kara kaşlı, ışıltılı gözlü ve güleç yüzlü otuz yaşlarında bir genç olan Basilio Baltazar'la Domingo Vidal'di. Vidal'in yüzü sanki keski ile yontularak yapılmıştı, yaşı da öyle. Sanki taştan yapılmış bir takvimden koparılmış bir yaprak. Kafasını kazıtıyordu, bu da iri gözlerindeki yumuşak anlatımı kapatmak istermişçesine yüzüne hareketlilik ve sert bir anlatım veriyordu.

"Arkadaşların benim orada olmamdan rahatsız olmazlar mı, *Hidalgom*?"

"Orada olmanı istiyorum, Laura."

"Hiç değilse geleceğimi haber verseydin."

"Yanımda olacağını biliyorlar, çünkü sen demek ben demek, işte o kadar. Anlamak istemezlerse kendileri bilir."

O akşam tartışacakları konu, savaşta Komünist Parti'nin rolüydü. Jorge daha toplantıya gelmeden Laura'ya, Vidal'in komünistleri, Baltazar'ın ise anarşistleri savunacaklarını söylemişti. Böyle kararlaştırmışlardı.

"Eee, ya sen?" diye sordu Laura.

"Dinle ve kendin karar ver."

Jorge Maura'nın sohbetlere katılan iki arkadaşı hiç sorun çıkarmadan Laura'ya hoş geldin dediler. Baltazar'ın da, Vidal'in de sanki bütün o olanlar olmadan birkaç yıl önce sohbet ediyorlarmış gibi konuşmaları Laura'yı şaşırtmıştı. Cumhuriyet yenilgi tehlikesiyle karşı karşıya değildi artık. Düpedüz yenilmişti. Laura'yı kafede görünce Octavio Barreda'nın yüzünde meraklı bir ifade belirmişti, sanki içinden, 'Frida bebeğini düşürdüğünde Riveralarda Detroit'te olan bu kız, Laura Díaz, şimdi de kimlerle düşüp kalkıyor?' der gibiydi. Villaurrutia ve Gorostiza ise oralı olmamışlardı.

Sohbet öyle bir tonda başlamıştı ki, Laura hemen konuşmaların daha önceden programlandığını düşündü, sanki sahnedeydiler ve her katılımcıya önceden bir rol verilmişti. Belki

de Maura'nın söylediğinin etkisi altında kaldığı için böyle düşünüyordu. Kendi kendini suçladı. Vidal görünmeyen bir işaret verilmiş gibi başlamıştı sözlerine. Onların, yani komünistlerin, 1936-37 yıllarında cumhuriyeti kurtardıklarını ileri sürüyordu. Onlar olmasa Madrid'in 1937 kışında düşmüş olacağını savunuyordu. Partinin disiplini olmasa başkentteki karmaşaya, yiyecek kıtlığına, fabrikalar ve taşımacılıktaki düzensizliğe ne milisler ne de halk ordusu uzun süre dayanabilirdi.

"Ötekileri unutuyorsun," diye anımsattı Baltazar. "Sizinle aynı fikirde olmayan ama cumhuriyeti kurtarmak isteyenleri."

Vidal kaşlarını çattı ama hemen arkasından bir kahkaha savurdu. Anlaşmaya gerek yoktu, gene de ivedilikle cumhuriyeti kurtarmak için en doğru olanı yapmak gerekiyordu. 'Biz komünistler, ancak savaş başladıktan çok sonra senin gibi anarşist, çoğulculuk yanlılarına birlik olmayı zorla kabul ettirdik, Baltazar.'

"Birbirimizle çekişerek, bir yanda anarşistler, öbür yanda milisler ve her ikisine karşı komünistler ve o ikisi de komünistlere karşı savaşarak zaferi birlikte hareket eden düşmana sunmak daha mı iyi olurdu?" diyerek tıraşsız çenesini sıvazladı.

Basilio Baltazar bir süre sessiz kaldı. Laura, 'Bu adam rolünü anımsamaya mı çalışıyor?' diye düşündü ama Basilio gerçekten huzursuzdu. 'Belki de yanlış yorumluyorum, bu benim için bilmediğim bir acı.'

"Birleştik ama gene de kaybettik," dedi sessizliğini bozarak Baltazar, melankolik bir tını vardı sesinde.

"Komünistlerin disiplini olmasaydı daha önce kaybederdik," dedi Vidal, abartılı bir tarafsızlıkla, Basilio'nun acısına saygı duyarcasına, ama bir yandan da anarşistin olası bir sorusunun önüne geçmek ister gibiydi: "Komünist Partisi kendi çıkarlarını ve SSCB'nin çıkarlarını İspanyol halkının ortak çıkarlarından daha çok düşündüğü için kaybetmiş olacağımızı aklınıza getiriyor musunuz?" "Sovyetler bize para ve silah sağlayarak her türlü yardımı yaptılar. Hepimize."

"Komünist Partisi İspanya'ya yardım etti," diyerek bağladı sözlerini ve uzun uzun Jorge Maura'ya baktı, sanki bundan sonra konuşma sırasının ona geldiğini herkes biliyormuş gibi. Ama Basilio Baltazar aniden, beklenmeyen bir atılımla

araya girdi. Hiç kimsenin beklemediği bir tutumdu bu ve sorusunu alçak sesle sorduğu için bağırmaktan daha etkili olmuştu.

"Ama hangi İspanya? Ben İspanya'nın yalnızca komünistler olmadığını düşünüyorum. Biz, anarşistler vardık, liberaller, meclisi savunan demokratlar vardı. PK komünist olmayanları uzaklaştırdı, yok etti, gücünü öbür cumhuriyet yanlılarını zayıflatarak artırdı, onlara kendi isteklerini zorla kabul ettirdi. PK'dan yana olmayanların tüm beklentilerini hiçe saydı. Birlik olunması gerektiği öğüdünü veriyordu, ama kendisi bölücülük yapıyordu."

"Bu yüzden kaybettik," diye ekledi Baltazar, bir süre sessiz kaldıktan sonra. Bakışlarını yere indirmişti. Öyle bir hali vardı ki Laura önce ileri sürdüğü fikirlerin politik olmaktan çok kişisel olduğunu sezinler gibi oldu, ama ardından yalnızca bir sezi değil öyle olduğunu anladı.

"Hiç sesin çıkmıyor Maura," dedi Vidal, Baltazar'ın sessizliğini fırsat bilerek Maura'ya dönmüştü.

"Evet," diye gülümsedi Jorge. "Anlaşılan benim payıma *cortado* içmek düştü. Vidal hâlâ *bira* içiyor ama Basilio *tequila*'ya alıştı bile."

"Ben anlaşmazlıkları örtbas etmek istemiyorum," diye söze başladı Basilio.

"Hayır," dedi Vidal.

"Hiç kimse istemiyor," diye karşı çıktı Baltazar ivedilikle.

Maura İspanya'nın İspanya olmanın ötesinde bir işlevi olduğunu düşünüyordu. Her zaman da savunmuştu bu savını. İspanya faşistlerin tüm dünyaya karşı verdikleri savaşın bir provasıydı; eğer İspanya kaybederse Avrupa ve dünya kaybedecekti...

("Sana Raquel Alemán'dan söz etmeliyim...")

"Şeytanın avukatlığını yapacağım için bağışlayın," dedi Vidal, o kendine özgü gülümsemesini takınarak. Vidal, herkesin resmi giysilerle dolaştığı Mexico City'de, sanki fabrikadan ya da işten geliyormuş gibi tüylü yün kazakla –süveter diyordu Meksikalılar kazak yerine– gezen tek kişiydi. "Bir an için İspanya'da devrimin kazandığını düşün. Ne olurdu? Ne olacak Almanya bizi istila ederdi!" diye bağladı sözü şeytanın avukatı.

"Almanya zaten bizi istila etti," diye söze karıştı Basilio Baltazar, durgun bir umutsuzluk içinde. "Hitler İspanya'yı ele geçirdi. Neyi savunuyorsun ya da neden korkuyorsun, yoldaş?"

"Cumhuriyetçilerin düzensizlik içinde zafer kazanmasından korkuyorum. Bu yalnızca faşistlerin gerçek, sürekli zaferini geciktirmeye yarar, o kadar."

Vidal, çölün ortasında su görmüş bir deve gibi birasının üstüne atladı.

"Yani Almanlar ve İtalyanlar ve İspanyol faşistlerine karşı toplu halde savaş verip hepsini birden yenmek için önce Franco'nun kazanması daha iyi olur mu demek istiyorsun?" dedi Basilio, daha da derin bir çaresizlik içinde.

"İçimdeki şeytan öyle diyor, Basilio. Naziler tüm dünyayı kandırmış durumdalar. Bütün Avrupa'yı ele geçiriyorlar ve hiç kimse karşı koymuyor. Fransızlar ve İngilizler safça ve korkakça Hitler'le anlaşabileceklerini düşünüyorlar. Yalnız burada, Naziler hiçbirimizi kandıramıyorlar..."

"Burada mı? Meksika'da mı yani?" diye sordu Laura, gülümseyerek. Yükselen tansiyonu biraz aşağı çekmek istiyordu.

"*Pardon, pardon, mille fois,*" diye güldü Vidal. "Yani, İspanya'da demek istedim."

"Siz bağışlayın," diye yeniden gülümsedi Laura. "Sizin 'burada'nızı anlıyorum, Señor Vidal, İspanya'da olsam 'burada' derken Meksika'yı kastederdim, bağışlayın."

"Ne içersiniz?" diye sordu Basilio.

"Sıcak çikolata. Bu da bizim alışkanlığımız. Bol suda *molinillo*, yani tahtadan özel bir çırpıcı ile karıştırılarak yapılır. *Mutti*, yani annem..."

"Tamam," diyerek yeniden konuya döndü Vidal. "Çikolata koyu, sonuçlarımız açık olsun. Naziler İspanya'da başarılı olurlarsa belki Avrupa uyanır. Korkunçluğu fark eder. Biz zaten biliyoruz. Kimbilir, dünyayı uyarmak ve böylece büyük savaşı kazanmak için belki de İspanya'daki kavgayı kaybetmemiz gerek," diyerek dudak büktü ve gülümsemekten vazgeçti Vidal.

Jorge o gece rahatsız uyudu, düşünde konuştu, su içmek için birkaç kez kalktı, tuvalete gitti, sonra da gözlerini bir yerlere dikerek koltuğa oturdu. Laura onu kaygıyla izliyordu. Sevişirlerken onu doyuma eriştirmişti ama içinde Jorge sanki

onunla sevişmiyormuş, yalnızca boşalıyormuş gibi bir duygu vardı nedense.

"Anlat. Bilmek istiyorum. Bilmek hakkım, Jorge. Seni seviyorum. Ne oluyor? Ne oldu?"

Güzel ama sanki yavaş yavaş ölüyormuş da kimse ölümünü görsün istemiyormuş gibi insanı kendinden uzaklaştırmaya çalışan küçük bir köy. Ama bir yandan da, ölümcül güzelliğine birileri tanıklık etsin istiyor sanki. Yüzüne ta Iberler zamanından beri çağların izleri kazınan toprak bir çömlek değerinde, yabanıl bir altın miğfer bu kasaba. Geçmiş zamanın ve fırtınaların delik deşik ettiği Roma Kapısı bir güç göstergesi ve yasallık uyarısı. Bu Kastilya kasabasını ulu, ortaçağ surları çevreliyor. Surlar bir zamanlar kasabanın Müslümanlardan korunmasını sağlamış; ama Müslümanlar gene de başka yerlerden sızmayı başarmışlar: *Almohada*, yani yastık sözünde, *azotea* yani çatı arası sözünde, temizlenmek ve tuhaf keyifler için kullanılan kurna anlamına gelen *alberca*'da, zorlu yapraklı bir karanfile benzeyen *alcachofa*, yani enginarda onların sesleri var. Bununla da kalmamışlar, kiliselerin sivri taş kemerlerinde, boşaltılmış, yarı yıkık, terk edilmişlik ve unutulmuşluğun için için kemirdiği sinagoga yakın yerlerdeki kapı ve pencerelerin süslerinde hep onların izleri var.

XII. yüzyıl surlarıyla çevrili Santa Fé de Palencia Kasabası'nda yaşayanların tarihi kasabanın tek merkezine kazınmış, bir anlamda kasabanın kalbi ilkel bir boğa güreşi arenasını andıran bu meydanda atıyor. İspanya bayrağının öbür renginin üzerine düşmesini bekleyen sarı kumla kaplı bir daire ve güneşli ve gölge tribünler yerine kocaman panjurlu pencereleri olan evlerle çevrelenmiş dördül bir alan. Pazar günleri boğa güreşleri yapıldığında panjurlar açılır, sinirler gerilir, yürekler güm güm atar.

Üç cumhuriyetçi asker onları bekleyen komünist Belediye Başkanı Alvaro Méndez'le buluşmak için kasabanın bu özgün meydanına kadar gelmişler. Belediye başkanının üstünde üniforma yok; kısa yelek, yakasız mintan, demirsiz çizmeler giymiş iri göbekli bir adam. Tüm gösterişi yüzünde; kalın, bir caminin girişindeki kemerleri andıran kaşlar, yaşlılıktan sarkmış gözkapakları gözlerini çoktan örtmüş, bu gözlerdeki katı ve gizemli anlatım ancak bakışlarının derinliklerinde sezilebiliyor. Buna karşın üç askerin gözleri açık, bakışları dürüst ve şaşkın. Yaşlı adam onların bakışlarını okuyor, "Sade-

ce görevimi yapıyorum," diyor onlara. "Roma Kapısı'nı gördünüz mü? Bu bir parti sorunu değil, yasalara uyma sorunu. Bu kasaba adalete saygılı bir kasaba, çünkü cumhuriyetçi, faşizme karşı ayaklanmış bir kasaba değil. Seçimle başa gelmiş komünist bir belediye başkanının, yani ben Alvaro Méndez'in yasalara uygun olarak yönettiği bir kasaba. Ne denli acı verici, ne denli korkunç olsa da görevimi yapmalıyım."

"Haksızlık bu," dedi Basilio Baltazar, dişlerini sıkarak.

"Sana bir şey söyleyeceğim Basilio, bir kez daha tekrarlamam, haberin olsun," dedi Belediye Başkanı sarı kumlu, çevresindeki evlerin tüm pencereleri kapalı olan meydanın ortasında. Pencereler kapalıydı ama tül perdelerin arkasından karalar giymiş meraklı kadınlar onları izliyordu. "Buyrukları yerine getirmek için sadakat gerek, ama adil olmayan buyruklara uymak daha da büyük bir sadakat gerektirir."

"Hayır," dedi boğazını tıkayan çığlığı püskürtürcesine. "En büyük sadakat adil olmayan buyruklara uymamaktır."

"O bize ihanet etti," dedi Belediye Başkanı. "O düşmana dağlardaki cumhuriyetçilerin yerlerini gösterdi. Tepelerdeki o ışıkları görüyor musunuz? Doruktan doruğa uçan şu ateşlere bakın, hepimizin savunması için hep birlikte yanık tutuyoruz o ışıkları, bir anda parıldayan ay ışıkları, samanlardan ve odundan yapılmış meşaleler, birbirini doğuran ışıklar, uçuşan ateşten tüyler, görüyor musunuz onları: İşte bunlar cumhuriyetin ışık saçan sakalları, faşistlerden korunmak için kendimize ördüğümüz duvarlar."

"O bizi ele verdi." Belediye Başkanı'nın sesi tepelerde yanan ateşlerden de kızgın çıktı. "Onlara bu ateşleri söndürürlerse bizi kandırabileceklerini, savunmayı kaldıracağımızı söyledi. Onlara, 'Tepedeki ateşleri söndürün, meşaleleri yakan cumhuriyetçileri birer birer öldürün, o zaman savunmasız kalan bura halkını kandırıp kurtarıcımız Franco adına kasabayı ele geçirirsiniz,' dedi."

Şiş gözkapakları üç askeri teker teker sorguluyor gibiydi. Adaletli olmak istiyordu. Söylediklerini dinliyordu. Gürültüyle açılan balkon kapısı ve iç parçalayan bir çığlık konuşmalarını yarıda kesti. Balkonda, yüzü ay gibi bembeyaz, gözleri kan çanağı olmuş bir kadın belirdi. Üzerinde kara giysiler vardı, başı örtülüydü, teni üzerine yazılanlardan çok silinenlerin izi kalmış beyaz bir sayfa gibi pörsümüştü. Méndez, San-

ta Fé de Palencia'nın belediye başkanı, kadını görmemezlikten gelerek konuşmaya devam etmelerini söyledi.

"Onu şerefin için kurtar," dedi Jorge Maura.

"Pilar'ı seviyorum," diye balkondaki kadının çığlığından daha acı bir çığlık attı Basilio Baltazar. "Ona olan sevgim adına kurtar onu."

"O adalet adına ölmeli," dedi ve çizmesini kumlara vurarak komünist Vidal'den yardım umdu.

"Politik nedenlerine karşı da olsa kurtar onu," dedi bu sonuncusu.

"Rüzgâr ters yönden esiyor," diyerek gülümseyecek gibi oldu yaşlı adam, ama sonra vazgeçti.

İşte tam o sırada balkondaki kadın, "Merhamet!" diye bağırdı ve Belediye Başkanı askerlere, adalete olan borcumu karımın öfkesiyle karıştırmayın, dedi. Kadın balkondan yeni bir çığlık attı: "Belediye başkanlığı ve komünistlikten başka sorumluluğun yok mu senin?" Ama yaşlı adam gene aldırış etmedi ve Vidal, Baltazar ve Maura ile konuşmasını sürdürerek, "Duygularıma teslim olmuyorum, İspanya'ya ve partiye hizmet ediyorum," dedi.

"Acı ona!" diye bağırdı balkondan kadın.

"Suç sende Clemencia, ben istemediğim halde onu Katolik olarak sen yetiştirdin," diye yanıt verdi sonunda Belediye Başkanı karısına, arkasını dönerek.

"Kalan yaşamımı da zehir etme, Alvaro."

"Ailedeki bir anlaşmazlık yasalardan üstün tutulamaz."

"Bazen anlaşmazlık nefretten değil, fazla sevgiden doğar," diye bağırdı bu kez Clemencia, başını örten şalı atarak. Beyaz, karışık saçları, dualarla dolu kulakları meydana çıkmıştı.

"Kızımız korumasız, kentin kapılarında. Ona ne yapacaksın?"

"Artık sizin kızınız değil. Benim karım o," dedi Basilio Baltazar.

O gece birileri öküzlerin Santa Fé Meydanı'na girmesine izin verdi. Tepelerdeki ışıklar sönmeye başlamıştı.

"Gökyüzü yalan dolu," dedi Clemencia yavaş sesle balkon kapısının tüllerini örterken.

("Sana Pilar Méndez'den söz etmeliyim...")

Café de Paris'deki bir sonraki toplantının konusu şiddet ve şiddet tohumları, bu tohumların nasıl geliştiği, doğurduk-

ları iyilik ve kötülükle ilgili olacak gibi görünüyordu. Maura savunması en zor olan savı seçmişti: "Bütün kötülüklerden faşistler sorumlu tutulamaz, cumhuriyetçilerin şiddet eylemlerini, Zaragoza'da anarşistlerin öldürdüğü Kardinal Soldevilla'yı, 1934'te Casa de Campo'da jimnastik yapan falanjistleri sosyalistlerin öldürdüğünü, gözlerini oyduklarını ve üzerlerine işediklerini unutmayalım, bütün bunları bizimkiler, yoldaşlarımız yaptı."

"Bizimkilerdi."

"Onların ölülerinin üstüne işeyen kızı da sonradan faşistler öldürdü ama?"

. "Benim de demek istediğim bu, arkadaşlar," dedi Maura Meksikalı sevgilisinin elini tutarak. "İspanya'da şiddet olaylarının yükselmesi bizi de, herkesi de birbirine düşürür."

"Tevekkeli değil, hokkabaz Katalanlar el çabukluğuna getirip 34'te demiryollarını keserek İspanya'yı Katalonya'dan ayırdılar," dedi Basilio, Jorge ve Laura'nın birleşen ellerine bakarak. "Tam zamanı," dedi ama içinde imrenmeyle acı karışık bir duygu vardı.

Vidal tüylü kazağı gibi kaba bir kahkaha attı. "Demek hepimiz kapalı kapılar ardında, bölge bölge, birbirimizi öldürüyoruz! Oh ne güzel, gel keyfim gel! Dünya da bayram ediyor."

Jorge Laura'nın elini bırakarak, bu kez elini Vidal'in omzuna koydu: Badajoz'da Franco yanlılarının emriyle yapılan toplu kıyımları unutmuyorum. Ne Federico Garcia Lorca'nın öldürülmesini unuttum, ne de Guernica'yı. Şimdiye dek söylediklerim yalnızca önsöz, arkadaşlar.

"Arkadaşlar, geçmiş politik şiddeti unutun, İspanya'nın talihsiz yazgısını unutun. Bu bir savaş, doğru, ama bizim aramızda bir savaş değil, düşmanlarımız dışarda. Franco bir kukla ve eğer biz onları yenmezsek Hitler dünyayı yenecek. Biliyorsunuz ben Almanya'da okudum, onların nasıl örgütlendiğini gördüm. Biz İspanyolların şiddet eylemlerini unutun, buradaki şiddet küçük kalacak. Beklerseniz gerçek şiddet, 'Kötülük'ün doğurduğu şiddet nasıl olurmuş göreceksiniz. O şiddetin yanında bizimki bir flamenko gösterisindeki ya da boğa güreşlerindeki şiddet kadar zavallı kalacak..." dedi Jorge Maura.

("Sana Raquel Alemán'dan söz etmeliyim...")

"Ya sen Laura Díaz? Ağzını açmadın."

Laura bir an başını önüne eğdi, sonra tek tek her birine sevgiyle baktı ve konuştu:

"Erkekler arasındaki en acımasız tartışmaların bile her zaman ortak yanlarını ortaya çıkardığını görmek beni çok mutlu ediyor."

Üçü de aynı anda kıpkırmızı kesildiler. Laura ne olduğunu pek anlayamadan Basilio Baltazar konuyu değiştirerek durumu kurtardı:

"Birbirinize âşık olduğunuz belli oluyor. Bütün bu yaşananların arasında sevginizi nasıl değerlendiriyorsunuz?"

"Sorunu şöyle sorman daha doğru," diye araya girdi Vidal. "Binlerce insan mutsuzken, kişisel mutluluk olabilir mi?"

"Ben size başka bir soru soracağım, Señor Vidal," diye yeniden konuştu Laura.

"Vidal, yalnızca Vidal. Siz Meksikalılar da kurallara amma düşkünsünüz."

"Tamam, öyleyse Yalnızca Vidal, iki kişi arasındaki sevgi dünyanın tüm mutsuzluklarının yerini alabilir mi?"

Üç erkek utanarak, acıyla ve acıyarak birbirlerine baktılar.

"Evet, sanırım dünyayı içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için birçok yol var, kimimiz arkadaşım Basilio gibi tek başına savaşmayı yeğlese de ya da benim gibi örgütlenmeyi savunsa da..." diye kabul etti Vidal, alçakgönüllülük ve kibir karışımı bir tonla.

("Sana Pilar Méndez'den söz etmeliyim...")

"Sonuçta komünistler işte böyle diyorlar, Laura," dedi Jorge Laura'ya, iki sevgili Cinco de Mayo Caddesi'nde yürürken. "Doğru söylüyorlar, ama anlaşmazlığa neden oluyorlar."

Laura, Jorge'ye, konuşurken biraz çekingen davranıyormuş gibi bir duyguya kapıldığını söyledi. Evet, güzel konuşmuştu ama hep emin değilmiş gibi bir hali vardı. Konuşurken sanki başka bir Jorge Maura'ydı, öteki Jorge Maura. Bu öteki Maura'yı da sevmişti, gerçekten... ama şimdi o Maura'yı biraz daha tanımak istiyordu. Suskunluğunu anlamak, suskunluk nedenlerini onunla paylaşmak istiyordu.

"Biliyor musun, kimse gerçek kuşkularını açıklamaya cesaret edemedi," diye konuyu değiştirdi Maura, Mexico City'nin Venedik stili postane binasına doğru yürürlerken. "En güçlü olanlar komünistler çünkü en kararlı olan, en az kuşkusu olan onlar. Ama bu yüzden kolayca tarihsel yanlışlar

yapan da onlar oluyor. Beni yanlış anlama. Faşistler ve komünistler aynı demek istemiyorum. Aralarındaki ayrım Hitler'in Kötülük'e inanması. Kötülük onun yol göstericisi: istila, toplu kıyım, ırkçılık. Buna karşın, Stalin İyilik'e inandığını söylemek zorunda: çalışma özgürlüğü, devletin sonu, herkese gereksinimlerine göre... O da sivil Tanrı'nın kutsal kitabını okuyor yani."

"Bunun için mi kandırıyor onca insanı?"

"Hitler Şeytan'ın kitabını okuyor. Cinayetlerini Kötülük adına işliyor: Korkunçluğu da burada. Şimdiye dek bu denli bir korkunçluk görülmemişti. Onu izleyenlerin bu kötülük istencini paylaşmaları gerekiyor. Hepsi, Goering, Goebbels, Himmler, Ribbentrop, Papen gibi soylular, Ernst Röhm gibi lümpenler, Keitel gibi Prusyalı *Junkers*'ler, hepsi. Stalin cinayetlerini İyilik adına işliyor, bu daha da mı korkunç, bilemiyorum. Onun arkasından gidenler iyi niyetli insanlar, faşist değiller. Çoğu normal insanlar, Stalin'in ne denli korkunç olduğunun ayrımına varacak olurlarsa onları yok etme görevini Stalin kendisi üstleniyor. Troçki, Buharin, Kamenev zor günlerinde yoldaşlarıydı. Stalin'i izlemeyi kabul etmeyip gerçek komünizm için ölümü göze alıyorlar. Bu kahramanlık değil mi? Bana nasyonel sosyalizme sadık kalmak için Hitler'e karşı çıkan bir tek Nazi gösterebilir misin? Söylesene?"

"Ya sen, benim canım yavuklum sen nesin?"

"Ben, Laura, benim sevgili Veracruzlum, ben bir İspanyol aydınıyım ve tamam, bir beyzadeyim, Robespierre'in giyotine yolladığı şu soylulardan biri."

"Manevi bir ikilem içindesin benim beyzade yavuklum."

"Hayır, Nazilerin kötülüklerini ve Stalin yandaşlarının ihanetlerini biliyorum. Bunun yanı sıra İspanya Cumhuriyeti'nin ne denli soylu amaçları olduğunu da biliyorum. Bize normal, çağdaş, saygın, birlik ve beraberlik içinde yaşayabileceğimiz bir ülke vermek ve Allah kahretsin, ta muhafazakârların zamanından kalma sorunları çözmek düşüyor. Ve cumhuriyetin bu soylu amaçları uğruna ben kafamdaki sorulardan vazgeçiyorum, Laura, aşkım. Nazilerin kötülükleri ve komünistlerin ihanetlerine karşı cumhuriyet yanlısı, genç, sizin deyiminizle '*gringo*'nun, bizim için Jarama'da ölen Jim'in kahramanlığını yeğliyorum."

"Anlamıyorum sanma, budala değilim, Jorge. Sizin yüzünüzden acı çeken başka biri daha olmalı. Baltazar, Vidal ve seni birbirinize bağlayan başka bir şey."

("Sana Pilar Méndez'den söz etmeliyim.")

Santa Fé de Palencia Surları'nın karşısında, kapkara, yabanıl bir hayvan postuna bürünmüş, dağlardan döne döne gelen rüzgârın darmadağın ettiği sarı saçlarıyla Pilar Méndez tepelerdeki ışıkların birer birer sönüşünü seyrediyordu; ama babası için ihanet, kendisi için zafer demek olan bu yengiye tanık olmak yüzünü güldürmüyordu. Yalnızca yandaşlarına yardımcı olmanın Tanrı'ya hizmet olduğuna inancı daha güçleniyordu. Roma Kapısı'ndan giren cumhuriyetçi askerlerin sert adımları korkudan dizlerini titretiyordu elbet, ama Pilar Méndez öküz böğürtüleri duyulan bu tozlu topraklarda herhangi bir siyasal inanç için değil, Tanrı'ya şükretmek için yaşıyordu; milliyetçiler ve falanjistler Tanrı'ya hizmet ediyorlardı. Ötekiler, yani babası Don Alvaro ve üç asker iyilerden yana olduklarını sanıyorlardı, ama Şeytan'ın kurbanlarıydı. O üç asker kiliseleri yakan, rahipleri öldüren, rahibelerin ırzına geçen kızılların yanındaydılar: Domingo Vidal, Jorge Maura ve tek aşkı, yüreğini tutuşturan sevgi, hayatının erkeği, evlilikle kutsanmaya gerek kalmadan kocası olan Basilio Baltazar. Şimdi tozların, öküzlerin, rüzgârların, sönen ateşlerin arasında ilerliyorlardı. Kapkara ve upuzun hayvan postuna sarınmış, mavi gözlü, arenanın kumları gibi sapsarı saçlı bir Vizigot tanrıçasını andıran İspanyol kadın can çekişen kentin surları önünde duruyordu.

Üç asker ona ne diyeceklerdi?

Ne diyebilirlerdi?

Söylenecek söz yoktu. Yalnızca Basilio Baltazar'ın yaşamın birbirinden ayrılamayan zevk ve acılarının okları saplanmış görüntüsü vardı. Üç adamın yaklaştığını gören Pilar Méndez, sevgilisini, ödenmesi gereken bir bedel, yaşamın düzenini bozmanın bedeli olarak düşündü.

Basilio dizleri üzerine çöktü ve Pilar'ın dizlerine sarıldı, hiç durmamacasına aşkım, aşkım, aşkım, Allah kahretsin, canım, bırakma beni sevgilim, diye yineliyordu...

"Sen, Domingo Vidal, komünist misin, düşman mısın?" dedi Pilar, acı çeken Basilio Baltazar'ın karşısında güçlü olduğunu göstermek istercesine.

Vidal elinde milis kasketi, sanki Pilar bir azize, bir La Dolorosa'ymış da önünde saygıyla eğiliyormuş gibi başını eğdi.

"Sen, Jorge Maura, beyzade, sen de hain kızılların saflarına mı geçtin?"

Jorge ona sarılınca tiz bir çığlık attı, tiksinmeyi bilen bir hayvanın çığlığıydı. Ama Maura onu bırakmayacağını, anlaması gerektiğini, ölüm cezasına çarptırıldığını söyledi: Anlasana. Şafakta seni öldürecekler. Belediye başkanı olan baban Alvaro Méndez seni öldürtecek, yalvarmalarımızı, annenin yalvarmalarını dinlemedi...

Pilar Méndez'in deliler gibi güldüğünü duyan Baltazar korkuyla irkildi: Ah, anam, diye gülüyordu Pilar hayvansı bir vahşetle, güzeller güzeli bir sırtlan, bakmayı bilmeyen bir denizanasıydı sanki. Anam mı? Ölümümü öz annemden çok isteyen biri daha var mı? Clemencia, annem öğretti bana günahı ve cehennemi... O kadın benim yaşamamı istemiyor, şehit olmamı, ölmemi istiyor. Bakire öleceğimi sanıyor, zavallı budala. Beni hâlâ bakire sanıyor Basilio, duyuyor musun? Bekâret zarımı dişlerinle kopardığın o ikindi vakti annemin, Clemencia'nın bizi görmesini çok isterdim, o kanlı deriyi sümükmüş, pislenmiş kutsal ekmekmiş gibi nasıl tükürmüştün anımsıyor musun? Ve bir kurdun bir dişi kurda girdiği gibi nasıl girmiştin içime? Arkadan, kıçımdan, yüzümü görmeden, bunu da anımsıyor musun, seni ellerimle götürdüğüm o eski, boş evde? Aşkım, taptığım tek erkeğim, öz annem benim ölümümü isterken beni kurtarmaya hakkın olduğunu nasıl düşünürsün? Hareket şehidi, onurunu aklayan azize... Onun istediği gibi evlenmediğim, yoksul ve kuşkulu inançları olan bir gence teslim olduğum için benden nefret eden ünlü Clemencia, annem... Benim yakışıklı, tapılası Basilio Baltazarım, buraya niçin geldin? Çıldırdınız mı siz, benim düşmanım olduğunuzu bilmiyor musunuz? Size karşı olduğumu bilmiyor musunuz? Hepinizi İspanya ve Franco adına kurşuna dizdireceğimi bilmiyor musunuz? İspanyol ölümünün eski yollarında dikenler büyüsün istemiyorum, bu yolları kanımla temizleyeceğim...

Vidal, sanki bir lağımın kapağını kaparcasına Pilar'ın ağzını kapattı, Maura zorla kollarını kavuşturdu, Baltazar yine önünde diz çöktü. Her biri başka başka sözcüklerle aynı şeyi söylediler: Seni kurtarmak istiyoruz, bizimle gel, tepede hâlâ sönmeyen ateşler var oraya sığınabiliriz, baban şafakta

kurşuna dizilmen için emir vermekle görevini yapmış olur. Biz de görevimizi yapmayacağız, bizimle gel, bırak kurtaralım seni, kendi ölümümüz pahasına da olsa bırak kurtaralım...

"Neden Jorge?" diye sordu Laura Díaz.

Savaşa karşın. Cumhuriyete karşın. Babasının isteğine karşın. 'Adaletin yerine gelmesi için kızım ölmeli,' demişti Santa Fé de Palencia Belediye Başkanı. 'Sevgi adına kurtulmalı,' demişti Bazilio Baltazar. 'Politik inançlarımıza karşın kurtulmalı,' demişti Domingo Vidal. 'Namus adına kurtulmalı,' demişti Jorge Maura.

"İki arkadaşım bana baktılar ve anladılar. Açıklamam gerekmedi. Sevgiden ya da adaletten yana olmamız yeterli değildi. Bizi asıl haklı çıkaran namus sözüydü. Adalet için verilen namus sözü mü? Domingo Vidal'in yüzünde bu ikilem okunuyordu. 'İhanet mi güzellik mi?' diye soruyordu Basilio Baltazar'ın sevda dolu gözleri. Gerçeğin çıplak yüzünden başka her şeyden yoksun kalmış o üç kişiye baktım. O kahredici günün sonunda, karanlık çökerken yavaş yavaş sönen tepelerin çevrelediği ortaçağ surlarının ve Roma Kapısı'nın önünde üçü, Pilar, Basilio ve Domingo simgesel bir grubu andırıyordu, Laura. Neden simgesel? O zaman bunu benden başka kimse anlayamazdı, şimdi belki sen anlarsın, çünkü sana söyleyebilirim. Çünkü güzelliğe duyulan gereksinim adalete duyulan gereksinimden daha güçlü. Kadın, sevgili ve rakip, bu üçlüyü ne adalet çözebilir ne de aşk; çünkü bu üçlü, temeli erdem olan bir güzelliktir."

Taştan yontular değil, ölümle tehdit edilen canlılar oluşturuyordu bu yapıtı. Böyle bir yapıtın ömrü ne olur?

Yapıtın güzelliği –ihanet ve adaletin karşısında erdem ve güzelliğin zaferi– Jorge kadına bizimle kaç, dağa gel, yoksa dördümüz de burada birlikte öleceğiz deyince yok oldu. Pilar dişlerini sıkarak, 'İnsanım, hiçbir şey bilmiyorum,' diye yanıtladı. Basilio'nun yalvarmalarına, ('Merhamet olmadan hiçbir savaş kazanılamaz, gel bizimle, iş işten geçmeden kaç.') Pilar'ın yanıtı, 'Ölüm kokusu geliyor burnuma, öldürsünler beni,' oldu.

"Annen ve baban, onları düşün, onlar için kaç, kurtul."

Pilar gözleri çakmak çakmak, şaşkınlıkla baktı üçüne ve gene deliler gibi gülmeye başladı.

"Siz bir şey anlamıyorsunuz. Yalnızca harekete bağlılığımı kanıtlamak için öldüğümü mü sanıyorsunuz?"

Kahkahaları bir an konuşmasını engelledi.

"Annem ve babam sonsuza dek birbirlerinden nefret etsinler diye ölüyorum. Hiçbir zaman birbirlerini bağışlamasınlar diye."

("Sana Pilar Méndez'den söz etmeliyim.")

"Sanırım sen ancak arkadaşlarına sadık olurlarsa kendine de sadık olabilen kişilerdensin," dedi Laura başını Jorge'nin omzuna dayayarak.

"Hayır," dedi Jorge yorulmuş gibi iç çekerek. "Yalnızca sana gerçekleri nasıl anlatacağımı ve yalanlardan nasıl kurtulacağımı bilemediğim için kendime kızıyorum."

"Belki de sorguladığın için güçlüsün, sevgilim. Sanırım bu gece hiç değilse bunu iyice anladım."

Güzel Sanatlar Sarayı'nın mermer kemerinin altından geçmek için Aquiles Serdán'dan karşıya geçtiler.

"Kafede de söylemiştim, sevgilim, hepimiz suçluyuz. İtiraf ediyorum, bütün sistemlerden nefret ediyorum, benim savunduğumdan ve tüm öbürlerinden."

VIDAL: Görüyorsun! Örgütlenmeden erişilemez zafere. Şimdi yensek de yenilsek de, bugün yenen yarın yenilen olsak da, düzene, birliğe, emir-komuta zincirine ve disipline gereksinimimiz olacak. Yoksa her zaman onlar kazanırlar, çünkü onlarda düzen, birlik, baş ve disiplin var.

BALTAZAR: Öyleyse Hitler'in kusursuz disiplini ile Stalin'inki arasında ne fark var?

VIDAL: Amaç, Basilio. Hitler bir köleler dünyası istiyor. Stalin ise insanların özgür olmasını istiyor. Araçlar aynı olsa da amaçlar tümden farklı.

"Vidal haklı," diyerek güldü Laura. "Anarşistlere daha yakınsın."

Jorge birden Güzel Sanatlar Sarayı'nın duvarındaki afişlerden birinin önünde durdu.

"Bugün kafede kimse rol yapmıyordu aslında. Vidal katıksız bir komünist, Basilio ise gerçek bir anarşist. Sana doğruyu söylememiştim. Böylece ikimizin, senin ve benim, tartışmaya daha nesnel bakacağımızı düşünmüştüm."

Bir süre sessizce sarı kâğıt üzerine kara harflerle yazılmış ve sarayın mermer ve bronzlarına hiç yakışmayan ahşap bir çerçeveye çarpık yapıştırılmış afişe baktılar. Sonra Jorge, Laura'ya baktı ve:

"Bağışla. Ne kadar güzelsin."

Carlos Chávez Ulusal Senfoni Orkestrası eşliğinde kendi bestesi olan *Sinfonia India*'yı ve Prokofiev'in *Aşk ve Üç Portakal*'ını, piyanist Nikita Magalov ise Chopin'in 1. No'lu Konçertosu'nu çalacaklardı. Chopen'in konçertosu Catemaco'da Hilda Teyze'nin umutsuzca çaldığı konçertoydu.

"Bizimkilerin hiç suç işlememiş olmalarını ne kadar isterdim," dedi Jorge.

"Armonía Aznar da onlardan biri olmalıydı. Tanıdığım, daha doğrusu tanıyamadığım bir kadın. Onu hep imgelememde canlandırmaya çalıştım. Bana tüm gizlerin kapılarını açtığın için sana borçluyum. Teşekkür ederim, *Hidalgom*. Sayende kendimi daha iyi, daha temiz hissediyorum. Şimdi kafam daha az karışık."

"Bağışla. Yaptığımız neredeyse bir güldürü. Toplanıyoruz ve bildik şeyleri yineliyoruz, Muñoz Seca'nın Madrid'de oynanan oyunlarında olduğu gibi. Bugün gördün işte. Herkes ne demesi gerektiğini harfi harfine biliyordu. Kimbilir sıkıntımızı belki de böyle atıyoruz. Bilmiyorum."

Jorge Maura, Güzel Sanatlar'ın kapısı önünde, aniden çöken Mexico karanlığının kucağında, Laura'ya sarıldı.

"Bu sonu gelmeyen kavgadan yorgun düştüm. Gönlümden başka vatanım olmadan yaşamak istiyorum..."

Yüz seksen derece dönerek sarmaş dolaş Cinco de Mayo'ya doğru yürüdüler. Sesleri yavaş yavaş duyulmaz olurken şekerci, kitapçı, çantacı dükkânlarının da ışıkları sönüyordu. Buna karşın, demir parmaklıkların süslediği katedrale doğru bir ışık yolu oluşturan sokak lambaları birer birer yanmaya başlıyordu. Katedralin önündeki meydanda geçen yıl 18 Mart'ta petrolün ulusallaştırılması kutlanmıştı. Laura, Juan Francisco, Santiago ve Dantón'la gitmişti kutlamaya. Uzaktan Jorge'yle selamlaşmışlardı. Jorge şapkasını çıkararak kalabalığın arasında havaya kaldırmıştı. Özel ama aynı zamanda politik bir selamdı. Hem selamlıyor hem de veda ediyor, 'Seni seviyorum, hoşça kal, döndüm,' diyordu ve, 'seni hâlâ seviyorum...'

Café de Paris'de, üç İspanyol'u inceleyen Barreda, Gorostiza ve Villaurrutia'ya: Bilin bakalım İspanyollar neden söz ediyorlar, diye sordu. Politikadan mı? Sanattan mı? Hayır, *jabugos*'dan. İncil'de, Baltazar'ın yemeğini betimleyen bölümün üzerine, deli bozuk İspanyol'un dizelere döktüğü birkaç satırı okudu:

Borgona, Rin, Valdelmasa:
El salchichon sin tasa

Villaurrutia, Meksikalıların İspanyollar için uydurdukları şakaları komik bulmadığını söyledi. Gorostiza kendi kendine Meksikalılar onlara kültürünü, dilini, hatta melezliğini vermiş olan İspanyollarla ne demeye böyle alay ederler diye sordu...

"Cuauhtémoc'a sor bakalım akşam kahvaltısında önüne ne geldi," diye güldü Barreda. "Paça kızartması!"

"Olamaz," diye gülümsedi Gorostiza. "İşin aslına bakarsanız, yenenlerden hoşlanmıyoruz. Biz Meksikalılar çok yenildik. Bizimkiler yendi bizi. Biziz."

"Geçmişte kazananlar olmuş mu hiç?" diye sordu Villaurrutia. Kendisi de uykusuzluğa ya da yaklaşan ölüme yenik düşmüş diye geçirdi içinden güzel ve akıllı ama lafa karışmayan Carmen Barreda.

XIV. Her Yer, O Yer: 1940

-1-

Havana'ya, Washington'a, New York'a, Santo Domingo'ya gidiyordu, L'Escargot Oteli'ne telgraflar gönderiyordu, bazen de eve telefon ediyordu ve yalnızca telefona Laura yanıt verirse, 'Hayır Ericsson değil, Mexicana' derse konuşuyordu. Aralarındaki şifre buydu. 'Mağripliler sahilde değil' ne kocası ne de çocuklar evde değil demekti. Bazen de Jorge Maura yanıta aldırış etmeyip konuşuyordu. O zaman Laura sessiz kalıyor, kocası ya da çocuklar yakınında olursa 'hayır bugün su tamircisine ihtiyacımız yok' ya da 'elbise ne zaman hazır olur', 'her şey ne kadar pahalılandı, savaş mı olacak' gibi saçma sapan laflar ediyordu. O bunları söylerken karşı uçta Jorge: Bunlar yaşamımızın en güzel günleri, öyle değil mi? Niye bir şey söylemiyorsun, diyordu. Laura sinirli sinirli gülüyor, Jorge yeniden anlatmaya başlıyordu: İyi ki sabırsız davrandık sevgilim. Ya o ilk gece beklemeye kalksaydık ne olurdu? Sonra neden sabırlı olmalıyız ki? Yaşam kaçıyor, sevgili kadınım, benim güzel dişim. Laura sesini çıkarmadan *Nacional* okuyan kocasına ya da ödevlerini yapan çocuklarına bakıyordu ve Maura'ya 'seni tanıyana dek içimdeki yaşam isteğini hiçbir şey doyuramıyordu' demek istiyor, ama seslendirmiyor, içinden geçirmekle yetiniyordu. 'Fazla bir şey istemiyorum, sevgili *Hidalgom*, yalnızca sağ salim dönmeni, küçük odamızda beraber olmayı, bana senin için her şeyi bırakmamı söylemeni –ve bu dileğini hiç düşünmeden yerine getirirdim, ne kocam, ne çocuklar, ne annem, hiç kimse engel olamazdı– istiyorum. Çünkü senin yanında hâlâ genç olduğumu hissediyorum. Sana açık açık söylememi ister misin? Dün kırk iki yaşıma girdim ve yanımda olmadığın, beraber kutlayamadığımız için

hüzünlendim. Juan Francisco ve Dantón tamamen unuttular, yalnız Santiago anımsadı. Ondan babası ve kardeşine bir şey söylememesini, bunun aramızda bir sır olarak kalmasını istedim, oğlum da bana sarılarak suç ortaklığımızı kabul etti. İşte benim gerçek mutluluğum, sen ve en sevdiğim oğlum. Neden saklayayım? Neden bütün çocuklarımızı aynı derecede seviyor gibi yapmalıyız? Hayır doğru değil bu? Çocuklarından birinde sende olmayanın olduğunu seziyorsun. Öyle çocuklar var ki, aynı anda kendi ve kendinden başkası, geçmişin ve geleceğin aynası, doğum günümü unutmayan ve böylece bana benim yaşımdaki bir kadının gereksinimi olan ayrıcalığı tanıyan oğlum Santiago da böyle bir oğul. Sevgili *Hidalgom*, eğer şimdi bana sunduğun bu yaşamı kabul etmezsem gelecekte benim de zavallı kocama, çocuklarıma, anneme sunacağım bir yaşamım olmaz...

-2-

Leticia, pırıl pırıl tapılası *mutti*, öldü. Laura Díaz'ın yaşamının odağındaki kadın simgesi; tüm erkek sarmaşıkların sarıldığı ortadirek, Büyükbaba Felipe, babası Don Fernando, çok sevdiği ağabeyi Santiago, acı veren ve acı çeken Orlando Ximénez, kocası Juan Francisco, ülke çok uzun, çok kanlı bir devrim (şimdi ne kadar uzaklarda kalmıştı) sürecinden sonra sakin bir yaşama geçmeyi denerken ve Laura ile Juan Francisco boş yere birbirleriyle yeniden buluşma çabaları içindeyken, Laura ve Orlando birbirlerini görmemek ve başkaları tarafından görülmemek için kılık değiştirirken anneannelerinin baktığı oğulları, hepsi, bütün bu sarmaşıklar anne Leticia'nın balkonuna tırmanmışlardı. Leticia'ya sarılmayan bir tek Jorge Maura idi, annenin beslediği Veracruzlu hayat ağacına sarılmamış tek bağımsız erkek. Bütünlüğü, özenliliği, gündelik işlerdeki titizliği, sonsuz güven verme yeteneği, bir şey demeden ve göze batmadan insanın yanında olduğunu hissettirmesi sayesinde güçlülüğünü kanıtlayan tek erkek...

Leticia yok oldu. Onu kaybedince Laura'nın tüm çocukluk anıları geri geldi. Bugünkü ölüm dünkü yaşamı canlandırıyordu. Laura annesinin bir tek kez yakındığını duyduğunu anımsamıyordu. Sanki Leticia'nın liman kentindeki ve Xala-

pa'daki evlerde bütün yaşamı her şeyin yolunda gitmesi için harcadığı çabaların toplamı olan derin bir iç çekişti. Leticia'nın söylevi mutfağı, temizliği, kolalı çamaşırları, lavanta kokan düzenli dolapları, dört ayaklı banyo küveti, içinde sular kaynayan kazanları, soğuk su ibrikleriydi. Bakışlarıyla diyalog kurardı, gücendirmeden, yalansız, kandırmacasız anlatmak ve anlamak istediklerini bilgece sessizliğiyle gerçekleştirirdi. Terbiyeli davranışları içtendi ve böyle davranarak gösterişe gerek kalmadan karşısındakine ta yüreğinde sakladığı sevgiyi hissettirirdi. Yaşam onun için zorlu bir okul olmuştu: İlk evlilik yıllarında, Don Fernando Veracruz'da, kendisi Catemaco'da yaşarken ayrılığı tatmıştı. Bu zorunlu ayrılık değil miydi Laura'nın ilk kez ancak hâlâ çocuk denecek yaşta ama tam zamanında, ağabeyi büyük Santiago'yla tanışmasına neden olan? Böylece ikisi de biraz çocuk biraz büyük olmamışlar mıydı, Laura Díaz'ın yaşamındaki en derin ve en güzel anının saflığı bozulmadan birlikte oynayıp sonra ağlamayı becermemişlerdi miydi? Şimdi bile kurşuna dizilen, denize, Meksika Körfezi'nin dalgalarına gömülen genç ağabeyinin yüzünü düşünde görmediği bir gece yoktu.

Annesi Leticia'nın gömüldüğü günü Laura iki ayrı insanmış gibi yaşamıştı. Bir yandan kurulmuş gibi tüm gerekleri yerine getirmiş, ayinlere, cenaze törenine katılmıştı. Bütün bunları neredeyse tek başına gerçekleştirmişti. Eski tanıdık ailelerden hiçbiri artık Xalapa'da yaşamıyordu. Varlıklarını kaybetmek, yeni başa geçen istimlakçı, papaz düşmanı, sosyalist hükümetlerin korkusu, Mexico City'nin çekiciliği, yeni hayaller ya da eski hayal kırıklıkları eski dostları Xalapa'dan uzaklara savurmuştu. Laura, San Cayetano Çiftliği'ne gitti. Çiftlik de artık bir harabeydi. Artık o bir zamanların valsleri, kahkahaları, garsonların koşuşturması, kadeh tokuşturmalar yalnızca Laura'nın anılarında duyuluyor, Doña Genoveva Deschamps'ın ince uzun silueti Laura'nın anılarında yaşıyordu...

Mutti toprak olmuştu, ama kızı o gün geçmişi yeniden yaşamıştı, geçmiş şimdiki zaman olmuştu, kalıntıları olmayan bir tarih gibi. Dağ kenti bir anda deniz kıyısına inivermiş, yaşlı ağaçların kökleri toprağın üstüne çıkmış, kuşlar şimşek hızıyla uçarak geçmiş, nehirler küllü sularını denize dökmüştü; yıldızlar bile tozdandı ve orman fırtınalara karışan bir çığlık olmuştu.

Gece ve gündüz yoktu artık.

Leticiasız dünya yeni güne küçücük doğmuştu.

Bir tek Xalapa'nın durmak dinlenmek bilmeyen yağmurunun kokusu koparabilmişti Laura Díaz'ı o düş âleminden:

"Şimdi sen de benimle Mexico City'ye geliyorsun, teyzeciğim," dedi Maria de la O'ya.

Maria de la O yanıt vermedi. Bir daha hiç ağzını açıp bir şey söylemeyecekti. Kabullenmek için başını eğecekti. Yadsımak için kaldıracaktı. Leticia'nın ölümü Maria de la O'nun ağzından sözcükleri çalmıştı. Xalapa'daki evi terk etmek için Laura teyzesinin bavulunu eline alınca yaşlı *mulata*, sanki bu evde yaşamış olanların hayaletlerini oraya toplamak, bir yerlere yerleştirmek istiyormuş gibi yavaş yavaş döndü. Sanki bunu yalnızca o yapabilir, kimin bu ailenin bireyi olduğuna o karar verebilirmiş gibi... En son kalan Kelsen kardeşin Veracruz'daki eve veda edişini görmek Laura'yı çok duygulandırdı. Teyzesi bu eve her şeyi elinden alınmış, acılar yüreğine kazınmış olarak, iyiliği soluk almak kadar doğallıkla yapan, doğuştan iyi insan Fernando Díaz tarafından kurtarılarak gelmişti.

Biraz sonra Xalapa'da, Bocanegra Sokağı'ndaki evin, döküntü landoların, sonra da bol bol benzin yutan modası geçmiş Issotta-Fraschini'nin durduğu garajın işe yaramaz kapısı kapanacaktı. Dağlık bölgenin inatçı ahmak ıslatanından korunmak için yapılmış sundurmalar, porselen ve cam kakmalı saksıların süslediği avlu, yanarken elmas gibi parıldayan alçakgönüllü, dökme demirden kömür ocağı, ocağı yellemek için kullanılan palmiye yaprakları, yemek odası, köpek ve sokak çocuklu tablolar yok olacaktı... Maria de la O sadece kardeşlerinin adlarının başharfleri yazılı gümüş peçete halkalarını kurtarmıştı. Az sonra perde inecekti.

Soyunun kırsal geçmişinin hayatta kalan tek tanığı, Maria de la O sessizce izlemişti Laura'yı. Tren Interoceánico İstasyonu'na dek, Leticia'nın naaşı Xalapa Mezarlığı'na götürülmeye nasıl yumuşak başlılıkla razı olmuşsa, Maria de la O da aynı uysallıkla gitmişti Laura'nın peşinden. Soyunu yaşatmak için kaybettiği kardeşine öykünmekten başka ne yapabilirdi ki. Unutulmaz kardeşi *mutti* gibi ağırbaşlı ve saygılı olmak, hani o her zaman dingin ve sessiz, sessizliğini yalnızca çocukluğunda, doğum günlerinde Catemaco'daki çiftlik evinin avlusunda bembeyaz giysiler içinde şarkı söyleyip dans ederek bozan Leticia:

Mayıs'ın on ikisinde
Bakire pelериniyle
beyazlar içinde
göründü...

Çünkü kardeşi ölünce Maria de la O'nun anılarında kardeşi Leticia ve yeğeni Laura birbirine karışmıştı.

-3-

Bir yıl kadar önce bir gün, Jorge Maura gelmesi gerekenden önce döndü Washington'dan. Laura Díaz bu erken dönüşün –ivme, hüzün– kaçınılınazın gerçekleşmiş olmasıyla ilgili olduğunu düşündü: 26 Ağustos'ta Franco yanlıları Barcelona'yı ele geçirerek Girona'ya doğru ilerlemeye başlamışlardı. Halk Pireneler'e doğru kaçıyordu.

"Barcelona," dedi Laura. "Armonía Aznar bu kentten geliyordu."

"Evinizde oturan, hiç görmediğin kadın mı?"

"Evet, kardeşim Santiago da anarşist sendikacılarla birlikti."

"Bana ondan çok az söz ettin."

"Çünkü bu denli büyük iki sevgi ağzıma sığmıyor aynı anda," diyerek gülümsedi Laura. "Çok parlak, çok yakışıklı, çok yürekli bir gençti. Biraz Scarlet Pimpernel'imsi," dedi ve bu kez sinirli sinirli güldü. "Politik çalışmalarını gizlemek için hanım evladı numarası yapıyordu. Bence bir ermişti, ideali uğruna yaşamını verdi, yirmi yaşında kurşuna dizildi."

Jorge Maura tedirgin, sessiz kaldı. Laura, Iber ve Roma soylarından gelen omuzların üzerinde her zaman mağrur, hatta biraz da kibirle dimdik duran bu başın ilk kez eğildiğini gördü. O sırada Guadalupe Bazilikası'na giriyorlardı, bu baş eğmeyi selamlamak olarak yorumladı. Laura'yı bu bazilikaya ısrarla Jorge sokmak istemişti, tanımadığı annesi Doña Leticia'nın anısını onurlandırmak için.

"Katolik misin?" diye sordu Laura.

"İspanya'da ve İspanyol Amerikası'nda ateistler bile Katolik'tir. Üstelik Guadalupe Bakiresi'nin neden Meksika'nın ulusal birliğinin simgesi olduğunu öğrenmeden bu ülkeden

ayrılmak istemiyorum. Özgürlük savaşı sırasında kral yanlısı İspanyolların Guadalupe Bakiresi'nin heykeline ateş ettiklerini biliyor muydun?"

"Meksika'dan gidiyor musun?" diye sordu Laura, istifini bozmamaya çalışarak. "Demek Bakire bana yardım etmiyor, beni korumuyor."

Jorge Maura, 'her zamanki gibi gidip geliyorum, niye şaşırdın?' der gibi omuz silkti. Bazilikanın ilk sıralarından birinde, Bakire'nin imgesinin cam fanus içinde korunduğu sunağın tam karşısında, yan yana, birbirlerine yaslanarak oturmuşlardı. Laura, Jorge'ye halk arasındaki inanca göre Meryem Ana'nın 1531 yılı Aralık ayında, yani İspanyolların bu topraklara gelişinin hemen ertesinde, Tepeyac Tepesi üzerinde, eskiden Aztek tanrılarının bulunduğu yerde yoksul bir *tamame*, yani hamal olan yerli Juan Diego'ya göründüğünü anlattı. Damgası adamcağızın gocuğunda kalmıştı.

"Amma da açıkgözlermiş on altıncı yüzyıl İspanyolları, askeri fetih biter bitmez ruhani fethe girişmişler," diyerek gülümsedi Maura. "Bir kültürü ve dini yok ediyorlar –yani, yok ediyoruz–, sonra yenilenlere kendi kültürümüzü onların simgelerini kullanarak veriyoruz –ya da kendi kültürlerini bizim simgelerimizle onlara geri veriyoruz–."

"Evet burada ona Kara Bakire deriz. Fark bu. Beyaz ırktan değil. Öksüz yerlilerin aradıkları ana."

"İşte o kadar. Düşünebiliyor musun, ne dâhice bir şey? Hem Hıristiyan hem de Kızılderili bir bakire, ama aynı zamanda İsrailoğulları'nın da bakiresi, beklenen Mesih'in Yahudi annesi ve adı bir Arap adı, Guadalupe, kurtlar nehri. Bir damgada kaç kültür!"

Konuşmaları arkalarından, bazilikanın kapısından onlara doğru, sanki rahiplerin sesiyle değil de çok eskilerden, yüzyıllar öncesinden gelen bir yankı gibi yükselen bir ilahiyle kesildi. Jorge koroyu görebilmek için dönüp arkasına baktı ama orgun olduğu yerde kimsecikler yoktu, ne orgcu oradaydı ne de korodaki çocuklar. Ayin alayı Meksika yerli müziğinde olduğu gibi boğuk sesli ve monoton, kendi kantatlarını söyleyerek geliyordu. Bu kantat gene de yerde, zorla sürükledikleri dizlerinin çıkarttığı gürültüyü bastıramıyordu. Hepsi dizleri üzerinde ilerliyorlardı. Kimilerinin ellerinde mumlar vardı, kimileri çarmıha gerilmiş gibi kollarını açmışlardı, kimileri de yumruklarını yüzlerine bastırıyordu. Kadınlar tespih çeke-

rek dua ediyorlardı. Erkekler kanlar içindeki çıplak göğüslerine dikenli hintincirleri saplamışlardı. Bazıları da yüzlerini, yalnızca yüz hatlarının girinti çıkıntılarını belli eden tülbentlerle örtmüştü. Alçak sesle ettikleri dualar kuş cıvıltılarını andırıyordu. Jorge Maura alçalıp yükselen titreşimlerin, Kastilya dilinin monoton ünlerine benzemediğini hemen fark etti. Kastilyaca yalnızca bir öfke, bir buyruk, bir söylem ânında kurtulabilirdi monotonluktan. Duyduğu bu sesler arasında ise öfke, buyruk anımsatan bir tek tını yoktu, olsa olsa bir öğüt yakıştırılabilirdi. Ama inanıyorlar, diye sesini yükseltti Maura. Evet, diye araya girdi Laura, inanıyorlar. Ne oluyor sana kuzum, niye böyle konuşuyorsun, Jorge? Anlayamazsın. Hayır, Laura anlamıyordu. Öyleyse anlat, açıkla bana, diye topu Jorge'ye attı. Bazilikaya giren inançlı yerlilerin ayin alayı karşısında Jorge'nin takındığı alaycı tavrın uyandırdığı kuşkulara, zor bastırdığı öfkeye yenik düşmemeye kararlıydı. Yerliler dinlerine sadıktılar, sorgulamadan kolayca inanıyorlardı, inançları saftı. Doğru, çünkü din olağanüstü, çünkü inanılmaz, diye yineliyordu Jorge, kendinden geçmiş, nerede olduğunu –Guadalupe Bakiresi'nın bazilikasında–, kiminle –Laura Díaz'la– olduğunu unutmuştu sanki. Laura onu dinlemekten başka yapabileceği bir şey olmadığını anlamıştı. İnanç, inanç! Nedir inanç? Bu yerliler neden inanıyorlar? Hocam Edmond Husserl neden felsefeye inanıyordu? Sevgilim Raquel neden İsa'ya inandı? Basilio, Vidal ve ben neden İspanya'ya inandık? Pilar Méndez neden Franco'ya inandı? Babası, Santa Fé de Palencia Belediye Başkanı, neden komünizme inandı? Neden Almanlar Nazizm'e inandılar? Neden bu açlıktan nefesleri kokan, çıplak ayaklı, taptıkları Tanrı tarafından hiç ödüllendirilmemiş, nasiplerini almamış yerliler hâlâ inanıyorlar? Sınamak için bizden hiçbir zaman karşılığını alamayacağımız özveriler isteyen bir inanca neden bağlanıyoruz ve neden uğruna fedakârlıklara katlanıyoruz? İsa'yı izleyen bu zavallılar nereye gidiyorlar? Jorge Maura'nın gözlerini diktiği o çarmıha gerilmiş kimdi, neydi? Çünkü ayin alayı İsa'yı değil, günah işlemeden hamile kaldığına inandıkları Meryem Ana'sını görmeye geliyordu. Onu gebe bırakanın İsa'nın gerçek babası olan kızışmış marangoz değil, Kutsal Ruh olduğuna inanıyorlardı. Dizleri üzerinde sunağa doğru ilerleyen tövbekârlardan bir tanesi olsun Meryem'in gebe kalışının günahsız olmadığını biliyor mu? Neden, o, Jorge Maura ve sen La-

ura Díaz buna inanmıyoruz? Sen ve ben neye inanıyoruz? Yehova'nın kutsal suçsuzluğundan kurtulup kendini İsa olarak cisimleştirdiği için ikimiz birlikte Tanrı'ya inanabilir miyiz? İsa Tanrı'yı öylesine kırılganlaştırdı ki biz insanoğulları onda kendi yansımamızı görebiliyoruz, bu yüzden Tanrı'ya inanabilir miyiz? Kendimizi onda tanıyalım diye mi İsa'ya cisim verdi? Ondan üstün olmamak için mi bu denli aşağılık olduk? Biz, insanoğullarının dramı, şanssızlığı bu mu, yani İsa'ya inanmak, onun tarafından bağışlanabilmek için önce onun buyruklarına karşı gelmemiz, aşağılık insanlar olmamız mı gerek? Günahkâr, katil, ahlaksız, kibirli mi olmalıyız? İnancımızın gerçek olduğunu göstermek için Tanrı bizden izin vermediği şeyleri yapmamızı istediğinde kabul etmemiz mi gerekiyor? Bu tapınakta bir tanecik yerli var mı düşünen? Hayır, Jorge, yok, olabileceğini de düşünemiyorum. Tanrı'ya layık olabilmek için bu varlıklar kadar iyi, basit ve kötülüklerden uzak mı olmamız gerekiyor, yoksa inanmadığımıza layık olabilmek için sen, ben, Raquel Mendes-Alemán, Pilar Méndez ve babası Santa Fé de Palencia Belediye Başkanı gibi akılcı ve kendini beğenmiş mi olmalıyız? Meksikalı yerlilerin inancı mı, Alman filozofun inancı mı, Yahudi dönmenin inancı mı, faşist militanın mı, yoksa komünist militanın inancı mı, bunlardan hangisi Tanrı katında daha geçerli, daha doğru? Söyle bana Laura, anlat bana Jorge...

"Bağırma, sana ne oluyor bugün?"

"Biliyor musun," diye heyecanla yanıtladı Maura. "Bu zavallı çıplak ayaklı, pançolu yerliye bakıyorum ve onu adi suçlu olduğu için göğsünde yeşil üçgenli, çizgili bir üniformayla görüyorum ya da üçgeni kırmızı çünkü politik bir provokatör, üçgeni pembe çünkü eşcinsel, üçgeni kara çünkü anti-sosyal ve göğsünde Davud'un yıldızı var çünkü Yahudi..."

Adı Raquel Mendes-Alemán'dı. Friburg'da okul arkadaşıydılar. Şanslıydılar, Edmond Husserl'in öğrencisi olmuşlardı. Husserl çok iyi bir hoca olmakla kalmamıştı, aynı zamanda felsefe konularını tartışabilecekleri, öğrencilerini özgürce düşünmeye yönlendiren bir arkadaştı. Raquel ve Jorge arasında kısa zamanda bir yakınlık doğmuştu. Raquel 1492'de Katolik Krallar'ın İspanya'dan sürdüğü bir Yahudi ailesinden geliyordu. XV. yüzyıl İspanyolcası konuşuyordu, anne ve babası Arcipreste de Hita ve Fernando Rojas'ın İspanyolca olarak çıkardıkları Sefarad gazetelerini okurlar, İspanyol topraklarını

öven İbranice şarkılar söylerlerdi. Tüm öteki göçmen Sefaradlar gibi Kastilya'daki eski evlerinin anahtarı -dört yüz yıldan uzun bir süreden beri- Iber Yarımadası'na dönecekleri o özlenen günü beklerken Almanya'daki yeni evlerinde bir çiviye asılı dururdu.

"İspanya," diye dua ederdi geceleri Raquel'in annesi, babası ve akrabaları. "İspanya, nankör ana, seni onca seven Yahudi evlatlarını kovdun, ama sana hınç beslemiyoruz, sen bizim çok sevdiğimiz anamızsın. Bir gün senin bağrına dönmeden ölmek istemiyoruz, sevgili İspanya..."

Raquel dualara katılmıyordu, çünkü Friburg'daki kurslara yazıldığı yıl kesin bir kararla din değiştirmiş, Katolik olmuştu. Nedenini Jorge'ye şöyle açıklamıştı:

"Çok eleştirdiler beni. Kendi ailem bile eleştirdi. Yahudilik damgasından kurtulmak için din değiştirdiğimi düşünüyorlardı. Naziler gücü ele geçirmek için örgütleniyorlardı. O sıralarda Weimar'ın yoksullaşan aşağılanmış Almanya'sında kimin kazanacağı belliydi. Almanlar güçsüz ülkeleri için güçlü bir lider istiyorlardı. Katolikliğe geçmekle bir yüzkarasını örtmeyi düşünmediğimi anlatmaya çalıştım. Tam tersiydi. Bir meydan okumaktı yaptığım. Bir anlamda tüm dünyaya, aileme, Nazilere 'Bakın hepimiz Sami ırkından geliyoruz' demekti. Ailemle aramda temelde görüş farkı vardı, bu yüzden Katolik olmaya karar verdim. Ben Mesih'in gelmiş olduğunu düşünüyorum. Geldi ve adı İsa. Onlarsa hâlâ bekliyorlar. Bu bekleyiş gözlerini kör ediyor. Peşlerine düşülmesinin nedeni de bu, çünkü Kurtarıcı'yı bekleyen kişi devrimcidir, düzensizlik ve şiddet yaratır. Troçki barikatlar kurduğunda, Einstein tahta başına geçtiğinde, Eisenstein eline film makinesini aldığında, hocamız Husserl kürsüye çıktığında olduğu gibi Yahudi de düzeni bozar, altüst eder, çevreye tedirginlik verir, devrim yapar... Buna engel olunamaz. Çünkü o Kurtarıcı'yı bekliyor. Oysa Jorge, benim gibi Kurtarıcı'nın dünyaya gelmiş olduğunu kabul edersen, beklentiler -o geldiğinde her şeyin değişeceği umudu- seni engellemeden Kurtarıcı adına dünyayı değiştirebilirsin."

"Yahudi Mesihçiliğinin mirasçılarından modern ilericilermiş gibi, bunların arasına Marksistleri de katıyorum, söz ediyorsun," dedi Jorge.

"Öyleler tabii ki, hâlâ anlamadın mı?" dedi Raquel, ivedilikle. "Bu da iyi bir şey. Bin yıldan uzun bir süreden beri değişimi bekliyorlar, bu arada sabırsızlıkları bir yandan Görelilik

kuramını, sinemayı ve görüngübilimi keşfettiriyor, öte yandan da söz verileni yerine getirmek adına suç işletiyor onlara. Beklentileri nicedir özledikleri geleceğin celladı yapıyor onları."

"Ama Yahudilerin en büyük düşmanları kahverengi giysileri ve gamalı haçlarıyla ortalıklarda dolaşan şu Naziler..."

"Tabii herkes birden Tanrı'nın sevgili kulu olamaz. Ya Yahudilerdir ya da Almanlar."

"Ama Raquel, Yahudiler Almanları öldürmüyorlar."

"Aralarındaki ayrım da burada zaten. Yahudi Mesihçiliği kendini sanatta, bilimde, felsefede gösterdiği yaratıcılıkla yüceltiyor. Yaratıcı bir Mesihçiliğe dönüşüyor, yoksa korumasız kalır. Nazilerse hiçbir yaratıcı yeteneğe sahip değiller. Bir tek şey biliyorlar: öldürmek. Öldürmekte çok başarılılar. Ama bir gün İsrailoğulları'nın silahlanıp yaratıcı dehalarını askeri başarı için kullanmalarından korkuyorlar."

"Kimbilir belki de Naziler onlara, halk olarak, başka seçenek bırakmazlar. Belki de Yahudiler sonsuza dek tarihin kurbanı olmaktan bıkarlar. Koyun olmaktan yani."

"Dilerim bu kez de Yahudiler başkalarının cellatlığına soyunmazlar. Yahudiler kendilerine başka Yahudiler yaratmazlar."

"Katolik Kilisesi'nin de suç dosyası oldukça kabarık. Onlar da hiç aşağı kalmamışlar, Raquelita. Benim İspanyol olduğumu unutma, sende de biraz İspanyolluk var."

"Katolik Kilisesi'nin sinizmini Komünist Kilisesi'nin Farisiliğine yeğlerim. Biz Katolikler yargılıyoruz..."

"Bravo sevgilim, çok yerinde bir çoğul, seni öpüyorum..."

"Şaklabanlığın sırası değil, Jorge. Sana, bize verilmiş olan söze ihanet ettiği için Kilise'yi yargıladığımızı söylüyorum. Bu bir zorunluluk: İsa'nın yaptığını yapmak. Buna karşın komünistler kiliselerinin işlediği suçları yargılayamıyorlar çünkü gelecek için verilmiş bir söze ihanet ediyorlarmış gibi geliyor onlara."

"Öyleyse bir tarikata mı gireceksin? Yoksa seni tavlamak için gizlice manastıra giren bir Don Juan mı olmam gerekecek?"

"Amaan! Dalga geçme. Ellerin rahat dursun, Don Juan."

"Hayır, şaka yapmıyorum. Eğer dediklerini iyi anladımsa, böylesine tertemiz bir Hıristiyanlık inancı İsa'nın öğretilerini harfi harfine yerine getirmeyi gerektirir. Bu da ancak

manastıra kapanmakla gerçekleştirilebilir. *Get thee to a nunnery,* Rachel!"

"Hayır. Dışarda gerçekleştirilmeli. Ayrıca, seni tanıdıktan sonra nasıl rahibe olabilirim?"

Neredeyse kutsal denebilecek bir bağlılıkla birlikte izlemişlerdi Husserl'in derslerini. Ayrımında olmadan Hoca'nın yolunda birlikte ilerliyorlardı. Evet, ayrımında olmadan, çünkü Husserl öğrencilerini büyük bir incelikle, seçimi onlara bırakarak yönlendiriyor, onları heveslendiriyor ama armağan ettiği kanatlar sayesinde kendi kendilerine uçmalarını sağlıyordu.

"Haydi söyle bakalım George, Hoca 'bölgesel psikoloji'den söz ederken ne demek istiyor?"

"Sanırım somut heyecanları, davranışları ve bilgileri kastediyor. Bizden istediği elimizde özgün kanıtlar, kendi deyişiyle 'etten ve kemikten kanıtlar' olmadıkça yargıya varmamamız... Önce gözlerimizi dört açıp 'bölgemizi', yani gerçekten bulunduğumuz yeri incelemek, sonra felsefe yapmak."

Geceleri üniversite kampusundan Kara Orman yakınlarına dek uzun yürüyüşler yapıyorlar, gotik katedralin çevresinde inceleme yapıyorlar, ortaçağdan kalma dar yollara dalıyorlar, telaşla Ren'e ulaşmaya çabalayan Dreisam köprülerinden geçiyorlardı.

Friburg, ayakları suda, başında çamlardan bir taç, bir eski zaman kraliçesiydi; iki öğrenci o günkü dersi özümsemek, iyice kafalarına yerleştirmek için kenti bir uçtan öbür uca kat ediyorlardı. Herkes, önceleri kol kola, sonra el ele dolaşan Rachel ve Jorge'ye gıpta ediyordu. Sanki bu yürüyüşlerde Hoca da yanlarındaydı, heyecanlı ve mağrur, geniş alnı endişeli bakışlarını, meydan okuyan kaşlarını aydınlatıyor, düz burnu yeni yeni düşünceler üretiyordu; sık sakalı ve upuzun bıyığı ağzını örtüyordu. Dudakları öylesine uzundu ki felsefi bir hayvanı, besinini aldığı sudan bilmediği, tanımadığı karaya yeni çıkmış bir yaratığı andırıyordu, sanki bir söyleve sığamayacak düşünceleri seslendirmek çabası içindeydi. Sözcükler Husserl'in düşüncelerinin hızına yetişemiyordu.

Herkes Husserl'e 'Hoca' diye hitap ediyordu. Öğrencilerinin karşısına olduğu gibi çıkıyor, onlara dogmasız, sonuçlandırılmamış, her an sınanmaya, Hoca'nın ve öğrencilerinin eleştirilerine açık bir felsefe öneriyordu. Tüm öğrencileri Friburg'daki Husserl'in Halle'de basit bir öneriyle görüngübilimi

icat eden Husserl olmadığını biliyordu. Artık Göttingen'deki, tüm dikkatin nesnelerin gizinin yorumlanması olduğunu düşünen Husserl de değildi. Jorge ve Raquel'in hocası, Friburg'daki, insanların özgürlüğünü tek bir şeye, yaşamı onu tehdit eden her şeye karşı korumaya bağlayan, Husserl'di. O Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa kültürünün çöküşünü görmüş bir Husserl'di.

"Anlamıyorum, George. Bizden olaylara salt bilinçle yaklaşmamızı, yani bir tür altında başka hiçbir şey bulunamayacak bir bodruma indirmemizi istiyor. Bu bodrumun dibini biraz daha kazamaz mıyız, daha derine inemez miyiz?"

"Tamam, sanırım doğa, beden ve akıl senin bodrum diye adlandırdığın bu yerde. Eh, bu kadarı da az sayılmaz. *E doppo?* Bizi başka nereye götürmek istiyor bu adamcağız?"

Göğüslüklü, yeleğinin bir cebinden öbür cebine iliştirilmiş saat köstekli, modası geçmiş siyah redingotlu, pantolonunun paçaları siyah potinlerinin üzerine sarkmış bu adam, güvercin boynunu andıran boynuyla bu denli yabanıl bir tezat oluşturan kartal gözleri sayesinde öğrencilerinin kafalarının içinden geçenleri okurcasına onlara Birinci Dünya Savaşı ertesinde Avrupa'nın ruhsal bir yıkım yaşadığını ve eğer kendisi düşünceyi aklın ve doğanın temeline indirgemeyi öğütlüyorsa, bunun Avrupa'nın yaşamının, tarihinin, Avrupa toplumunun ve dilinin yenilenmesi, iyileştirilmesi için olduğunu söylüyordu.

"Avrupasız bir dünya ve Almanyasız bir Avrupa düşünemiyorum. Avrupa'nın dünyaya sunmaya söz verdiği güzelliklerin arasında yer alacak Avrupalı bir Almanya. Ben soyut bir felsefe yapmıyorum baylar ve bayanlar. Benim düşüncemin kökleri şimdiye dek yarattığımız güzelliklere dayanıyor ve bizden sonra da yaşamı sürdürecek olan kültürümüze. Sizin çocuklarınıza ve torunlarınıza esin verecek. Ben o günleri görmeyeceğim. Bu yüzden anlatıyorum bunları sizlere. Ölümümden önce davranıyorum."

Hoca'nın bu sözlerini ikisi birlikte genelde gürültülü ortamından kaçtıkları neşeli öğrenci kantinlerinden birinde kutlamaya gittiler. Kimi arkadaşları Raquel ve Jorge'nin bira kadehlerini tokuşturmalarını hayretle, kimileri de keyifle izlemişlerdi. Öznelliklerin şerefine! Toplum-dil-tarih, ki hepsi birbiriyle ilişkili, için! Birbirimizden ayrı düşünülemeyiz! Dil, topluluklar ve geçmişe bağlı bir Biz'iz.

Güldürdüler, sempati topladılar, şamata ve çığlıklar duyuldu: 'Ne zaman evleniyorsunuz?' 'İki filozof yatakta anlaşabilir mi?' 'İlk çocuğunuza Sokrates adını vereceğiniz doğru mu?' 'Ah öznellik, gel bana, bırak gireyim içine!'

Katedrale girdiler. Girmeden önce dört bir yanını dolaşmışlar, dikkatle, duygu yüklü bakışlarla hayran hayran XVI. yüzyıl başlarında tamamlanmış bu ünlü *münster*'in cephe süslemelerinde onları endişelendiren konuları aydınlatacak figürler aramışlardı. Sanki Hoca'nın öğretileri cepheleri süsleyen figürleri tamamlamak için akıllarına gelmiyor da katedralin bir cephesindeki İlk Günah'ın alınlık tablasında yeniden canlanıyordu. Bu alınlık tablasından önce yan kapının üzerindeki kemerdeki figürlerde Yaratılış betimleniyordu. Yaratılış günahtan kurtarıyor, günahı geride bırakıyordu. Günah Yaratılış'ın sonucu değildi, Günah yok dediler kendi kendilerine Friburglu sevgililer, Başlangıç var ve sonra da Yaratılış.

Binanın batı cephesinde ise Şeytan 'Dünyaya Hükmeden Prens' pozunda, yalnızca İlk Günah'a değil, Kutsal Yaratılış'a da uzak düşen bir ayin alayının başını çekiyordu. Katedralin büyük kapısı bu Şeytani ayin alayının karşısındaydı. Ve İsa'nın insanlık adına acı çekerek insanlığı kurtarışını ilan eden betimleme tam orada, dışarda değil içerde, daha doğrusu tam girişteydi.

Bu kapıdan girdiler, sanki bir ayindelermişçesine, dizleri birbirine değerek oturup yüksek sesle dua ettiler:

Kendi benliğimize döneceğiz
Dünyayı bizim kurduğumuza inanacağız
Tarihin canlı özneleri olacağız
Dünyadaki yaşamı yaşayacağız

Naziler Husserl'i Friburg'dan ve Almanya'dan sürdüler. Yaşlı Hoca sığındığı Viyana ve Prag'da, Wehrmacht peşini bırakmasa da öğretilerini yaymayı sürdürdü. Sevgili Friburg'una dönüp orada ölmesine izin verdiler ama Hoca, "Her Yahudi'nin gönlünde mutlaklık ve şehitlik sevdası yatar," dedikten sonra. Oysa aynı yıl, öğrencilerinden Edith Stein, Yahudilikten vazgeçip Hıristiyanlığı kabul ederek Karmelit Manastırı'na girerken, "Tanrı Yahudilere yapılan vahşetin intikamını alınca Almanya'nın üzerine felaketler yağacak," de-

mişti. Havraları, Yahudi ticarethanelerini ve Yahudileri ortadan kaldırmak için Goebbels'in örgütlediği *Kristalnacht*'ın olduğu yıldı. Hitler Yahudi ırkını sonsuza dek Avrupa haritasından sileceğini ilan etti.

Yine aynı yıl Jorge Maura, Mexico City'de Laura Díaz'ı tanıdı. Raquel Mendes-Alemán, yakasındaki Davud yıldızıyla sokaklarda, 'Yaşasın İsa!' diye bağırıyor ve kanlar içinde, tekme tokat dövülerek yerlerde sürüklenirken de aynı sloganı yineliyordu.

3 Mart 1939'da Lloyd Trieste'nin Prinz Eugen gemisi, iki yüz yirmi dört Yahudi yolcuyla Hamburg Limanı'ndan demir aldı. Yolcular 9 Kasım 1938'deki *Kristalnacht* vahşetinden sonra Almanya'yı terk eden son Yahudiler olduklarına inanıyorlardı. Bazıları Almanların çılgın hesaplarından yararlanmışlar (Yahudi kim? Yahudi anne ve babanın çocukları mı, yoksa ebeveynlerinden biri Musevi olanlar da mı Yahudi ya da üç kuşaktan geride ataları arasında Yahudi olanlar mı, vb. Yoksa İbrahim Peygamber'e dek gidiyor muydu?), bazı zengin Yahudiler Nazilere para, tablolar, malikâneler, eşyalar vererek (Reich'a katılan Avusturyalı Ludwig Wittgenstein ailesi gibi) özgürlüklerini satın almışlar, kimileri sevdikleri Musevi arkadaşlarıyla olan sıcak ilişkilerine sırt çevirmeyen yeni Nazilerin yardımıyla, kimileri de, annesi, babası ve kardeşlerini kurtarmak için İncil'de Judith'in yaptığı gibi, Nazi rejiminin yüksek makamlarından birini işgal eden birinden –yalnız bu Holofernes bir faniydi: 卐– okşamalarını esirgemeyerek, kimileriyse hükümetlerinin izniyle ya da izni olmadan, kendi inisiyatifleriyle bazı Yahudilere yardım eden konsolosluk çalışanları sayesinde kurtulmuşlardı.

Raquel SS'lerden dayak yediği günün hemen ertesinde Davud'un yıldızıyla İsa'nın haçını yan yana göğsüne taktı ✝ ✡ ve kapıdan adımını dışarı atmamak üzere Hamburg'daki küçük dairesine kapandı. Çünkü bu çifte kışkırtma nedeniyle evin kapısına tasmasız vahşi köpekli ve elleri coplu bekçiler dikilmişti: Çık, hele bir çıkmayı dene, orospu Yahudi, İbrahim'in kötü tohumu, vebalı Slav, Levanten biti, frengili Çingene, Endülüs fahişesi, çık bakalım da yiyecek ara çöplüklerde, domuz ye, toz ye, karafatma ye. Altın yiyen Yahudi neden sıçan yemesin.

Komşuları uyardılar, eğer bana yiyecek verecek olurlarsa önce kendi yiyeceklerinden olacaklar, bir kez daha yinelerler-

se toplama kampını boylayacaklardı: Ben, Raquel Mendes-Alemán, ırkdaşlarım Yahudiler ve dinim Katoliklik için açlıktan ölmeye karar verdim. Ben, George, devrimin gerçek tanığı olmaya karar verdim ve Nazi Partisi 'bizim en baş düşmanlarımız Katolikliğe geçmiş Yahudiler' diye ilan ettiğinde anladım ki benim için kurtuluş yok. İşte o zaman pencereyi açtım ve bağırdım: 'Aziz Paulus dedi ki: İbraniyim! İbraniyim! İbraniyim!' Komşularım beni taşa tuttular ve iki dakika sonra makineli tüfekler camlarımı tuzla buz ettiler. Meksika Konsolosu, Señor Salvador Elizondo izin kâğıdıyla gelene dek öylece oracıkta kalmam gerekti. Bana senin araya girip Prinz Eugen'le Amerika'ya, özgürlüğe yollanmamı sağladığını söyledi. Ben Almanya'da kalmaya ve İsa'ya ve Musa'ya olan inancımı göstermek için ölmeye ant içmiştim. Ama o zaman vazgeçtim, benim uzaktaki sevgilim ve neden vazgeçtiğimi biliyorum. Beni de o hepimizin adını bildiğimiz yerlere –Dachau, Oranienburg, Buchenwald– götürürler diye korktuğum için değil. Utancımdan, benim Kilisem, benim Papam, ne Yahudileri ne benim gibi dönmeleri savunmak için sesini yükseltmişti, bundan utanç duyuyordum. Roma beni öksüz bıraktı, XII. Piu, insanlığı savunmak için ağzını açmadı, George. Bana yardım elini sen uzattın, Meksika uzattı. Bizi Amerika'ya götürecek Prinz Eugen'e binmekten daha iyi bir fırsat olamazdı bizler için. Meksika Başkanı Lázaro Cárdenas, Franklin Roosevelt'le konuşup Miami'ye götürülmemizi sağlayacaktı.

Dokuz gün süren yolculukta gemideki Yahudilerle arkadaşlık kurdum. Bazıları Katolikliğe geçmiş oluşuma çok şaşırdılar, kimileri bana hak verdiler, ama hepsi bunun toplama kamplarına gönderilmekten kurtulmak için oynadığım başarısız bir oyun olduğunu düşünüyordu. Herkesin aynı olduğu bir topluluk yoktur, ama Husserl bize, 'El ele vererek yeniden benzerlerimiz arasında yaşayabileceğimiz bir dünya kuramaz mıyız?' diye sorarken haklıydı.

Gemideki Lüteran rahibe günah çıkarmak istedim, kabul etmedi. Ona gemideki görevinin yalnızca boy göstermek olmayıp her türlü inanca hizmet etmek olduğunu anımsattım. Bana, 'Yaşadığımız şu günlerde hiçbir yasa geçerli değil,' demek cüretini gösterdi.

Kabul ediyorum, George, ben bir provokatörüm. Ama beni kibirli olmakla, Friburg'da bize anlattıkları *hibris griega* olmakla suçlama. Alçakgönüllü bir provokatörüm ben. Her

gün kahvaltıya başlamadan önce, ilk iş olarak bir elimle bir dilim ekmek alıyorum, öteki elimle haç çıkarıp ekmeği ağzıma götürmeden, 'Bu benim bedenim,' diyorum. Şaşırtıyorum, rahatsız ediyorum, kızdırıyorum insanları. Kaptan bana ırkdaşlarımı tehlikeye attığımı söyledi. Yüzüne karşı güldüm: İlk kez ırkçılıkla suçlanıyoruz, farkında mısınız, *Herr Kapitän?* Şimdiye dek hep dinsel nedenlerle peşimize düşülmüştü. Yalan. Isabel ve Fernando[1] bizi 'saf kanlarını' korumak için sürdüler. Ama kaptanın da yanıtı hazırdı: Bayan Mendes, gemide Alman hükümetinin ajanları var. Hepimizi gözetliyorlar. En ufak bir nedenle bu yolculuğa engel olmaya hazırlar. Eğer demir almamıza izin verdilerse, bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin Alman Yahudilere ülkelerine giriş için koyduğu kısıtlı kotayı değiştirmemesi için Roosevelt'e verdikleri bir ödün. Her iki ülke de ötekini sınıyor. Anlayış göstermeniz gerek. Führer hep böyle davrandı. Elimize küçük bir fırsat geçti. Kendinize hâkim olun. Sizin ve yandaşlarınızın kurtulması için elinize geçen bu fırsatı kaçırmayın.

George, sevgilim, bütün emekler boşa gitti. Amerikalılar Miami'de gemiden inmemize izin vermediler. Kaptana Havana'ya gidip Amerikalılardan gelecek izni beklemesini salık verdiler. İzin gelmeyecek. Halk arasında, ülkeye daha fazla yabancının girmesine karşı çıkanların görüşleri Roosevelt'in elini kolunu bağlıyor. Kotaların dolmuş olduğu söyleniyor. Kimse bizden söz etmiyor. Duyduklarıma göre bir önceki Papa, XI. Piu, 'ırkçılar ve antısemitiklere karşı birlik' diye bir genelge düzenlemiş. Ama yayınlayamadan ölmüş. Kilisem bizi korumuyor. Demokrasi bizi korumuyor. Sana güveniyorum, George. Ne olur kurtar beni, George. Havana'ya gel, Raquel'inin neredeyse ağlayacak gücü bile kalmadı. İsa, 'Bir kentte seni taciz ediyorlarsa başka bir kente git,' dememiş miydi? Yaşasın İsa!

-4-

MAURA: Sana bir şey soracağım, Vidal: Bizimle olan ama bizim gibi düşünmeyen birisi öldürüldüğünde savunduğun idealleri savunmak olanaksızlaşmıyor mu? Çünkü bütün

[1] Yahudi ve Müslümanları Endülüs'ten süren Kral ve Kraliçe. Katolik Krallar olarak bilinirler. (Yay.)

cumhuriyetçiler, hepimiz cumhuriyeti savunuyoruz ve faşizme karşıyız, ama aramızda farklılıklar var, Araña'yla Prieto aynı değiller, ne de bir Companys'le bir Durruti, bir José Díaz'la Largo Caballero, Enrique Lister'le Juan Negrín. Ama bunlardan ne hepsi ne de herhangi biri bir Franco, bir Mola, bir Serrano Suñer ya da Avusturyalı despot Doval'le aynı.

VIDAL: Kimseyi dışlamıyoruz. Geniş Sol Cephe'de hepsinin yeri var.

MAURA: Sol iktidarı eline geçirene kadar. Ama Komünist Partisi iktidarı ele geçirince sizin gibi düşünmeyen herkesi ayıklar.

VIDAL: Örneğin?

MAURA: Buharin.

VIDAL: Hain olmayan bir örnek ver.

MAURA: Victor Serge. Ve bir soru daha: Yalnızca 'birey olduğu' ve tarihe geçecek toplumsal kahramanlık destanında yeri olmayan özel ve yalnız bir birey olduğu için kamu görevinden uzaklaştırılmış, sorgusuz sualsiz sınırdışı edilmiş, sonsuza dek sevdiklerinden ayrılmış bir arkadaşının başına gelenlerle ilgilenmemek devrimci bir tutum mu? Ben, çoğulcu, insancıl, özgürlükçü ve bütün bu nedenlerle daha güçlü bir sosyalist projeyle Rusya'yı belki de Stalinist terörden kurtarabilecek olan Buharin'in davranışlarında bir ihanet göremiyorum.

VIDAL: Bir sonuca bağlayalım ve '*revenon a nos mouton*'[1] Maura ve Baltazar, sizce, cumhuriyetçiler zafer ve ahlakı bağdaştırmak için ne yapmalılar?

MAURA: Rimbaud, yaşamı değiştirmek gerek, demişti. Dünyayı değiştirmek gerek, diyordu Marx. İkisi de yanılıyorlar. Yaşamı çeşitlendirmek gerek. Dünyayı çoğulcu yapmak gerek. İnsanlığın ancak kaybolan birliğine yeniden kavuşursa mutlu olacağını öne süren romantik yanılsamadan vazgeçmek gerek. Sözcükler bunu gösteriyor zaten, bütünlük isteğini bütüncül gerçeğe dönüştürmek için bir adım yeterli.

VIDAL: Birliği hor görmekte haklısın. Ama birlik olmadan savaşlar kazanılamaz.

MAURA: Buna karşın mutlu bir toplum kazanılabilir. Bizim de istediğimiz bu değil mi?

VIDAL: Nasıl yani, Maura?

---

[1] Yeniden konumuza dönelim. (Çev.)

MAURA: Farklılığa değer vererek.

VIDAL: Ya kimlik?

MAURA: Kimlik kültür farklılıklarını güçlendirir. Yoksa sen kurtarılmış insanlığın tam birlik içinde, tıpatıp aynı, tekdüze bir insanlık olacağını mı düşünüyorsun?

VIDAL: Söylediklerin hiç mantıklı değil.

MAURA: Çünkü mantık bir söylem şekli, anlamlı olan bu. Sen bir Marksist olarak diyalektiği göz ardı edemezsin. Diyalektik hiç değilse bir seçenek sunar, bir 'bu ya da şu'.

VIDAL: Senteze bütünlük verir.

MAURA: Ama hemen sonra savlar ve karşıt savlar olarak bölünür.

VIDAL: Öyleyse sen neye inanıyorsun?

MAURA: Her ikisine ve fazlasına. Sence bu bir çılgınlık mı?

VIDAL: Hayır. Yalnızca politik olarak uygulanamaz gibi görünüyor.

BALTAZAR: Ben de bir şey söyleyebilir miyim, benim Sokratesçi arkadaşlarım? Ben mutlu bir milenyuma inanmıyorum. Özgürlüğü mümkün kılacak fırsatları kullanmaya inanıyorum. Her saat. Her gün. Kaçırırsak bir daha yakalayamayız, dönmez böyle fırsatlar, Becquer'in martıları gibi. En az kötüyü seçmem gerekiyorsa hiçbirini seçmemeyi yeğlerim. Bence kişisel bütünlük politikadan önce gelir, çünkü kişisel bütünlüğe sahip değilsek toplumda yaşamanın değeri yoktur. Korkarım bizler, ki hepimiz cumhuriyetçiyiz, ahlak kurallarını olanaklardan üstün tuttuğumuzu yeterince göstermiyoruz. Halk bize sırt çevirip faşistlerin safına geçecek, çünkü faşistler ahlaksızlık konusunda kararsız değiller, bizimse ahlak konusunda kuşkularımız var.

MAURA: Ve sen bundan ne sonuç çıkarıyorsun, Basilio?

BALTAZAR: Gerçek devrimci devrimden söz etmemeli, çünkü bugünün dünyasında bu sözcüğü hak edecek bir şey yok. Gerçek devrimcileri hemen ayırt edebilirsiniz, çünkü onlar devrim sözünü ağızlarına almazlar. Ya sen ne diyorsun Jorge?

MAURA: İki doğru arasında kaldım diyorum. Doğrulardan biri: insanlık kurtulacak. Öteki: mahkûm olacak. Her ikisi de doğru, ama iki anlamda. Yozlaşan toplum yok olmaya mahkûm. Ama devrimci toplum da.

VIDAL: Ya sen, Laura Díaz? Sen hiç açmadın ağzını. Sen bütün bunlara ne diyorsun, arkadaşım?

Laura başını eğdi, sonra birer birer sevecenlikle hepsine baktı ve konuştu:

"Erkekler arasındaki en acımasız tartışmaların bile her zaman ortak yanlarını ortaya koyduğunu görmek beni mutlu ediyor."

"Birbirinizi çok âşık olduğunuz belli," dedi Baltazar, Jorge ve Laura'ya bakarak. "Bütün bu yaşananlar arasında aşkı nasıl değerlendiriyorsunuz?"

"Soruyu şöyle sormak daha doğru," diye araya girdi Vidal. "Binlerce insan mutsuzken, kişisel mutluluk olur mu?"

"Ben size başka bir soru yönelteceğim, Señor Vidal," dedi Laura Díaz. "İki kişinin arasındaki sevgi dünyadaki tüm mutsuzlukları unutturabilir mi?"

"Evet, sanırım dünyayı içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için birçok yol var, kimimiz arkadaşım Basilio gibi tek başına savaşmayı yeğlese de ya da benim gibi örgütlenmeyi savunsa da..." dedi Vidal alçakgönüllülükle kibir karışımı bir anlatımla.

Bu pozu Basilio'nun da, Jorge'nin de gözünden kaçmamıştı. Laura'nın da gözünden kaçmamıştı ama ne anlam vereceğini bilememişti. Yalnızca içinden bir ses ona bu gecenin bir veda gecesi olduğunu söylüyordu. Bakışlarda kaçınılmaz ayrılığın habercisi bir gerginlik, hüzün, teslimiyet, utanç ve en çok da sevgi vardı. İddialar bu yüzden ezici ve yaralayıcıydı. Bir allahaısmarladıktı: sonsuza dek kaybedilen düşlere, yeryüzünde 'siyasa' denen cennet yalanına bir veda. İki yalandan acı bir gerçek çıkıyordu ortaya, 'tarih'. Ve her şeye karşın, Basilio Baltazar'ın parlak ama hüzünlü bakışlarında aşkın izlerini saklayan bir yatak yok muydu? Domingo Vidal'in bakışlarında sonsuza dek yitirilen hayaller gezinmiyor muydu? Ya Jorge'nin, Jorge Maura'nın hüzünlü ve duygusal bakışlarında ne vardı?.. Biraz gerilere gidecek olursak, Santa Fé de Palencia Belediye Başkanı'nın bakışlarında vatanını, İspanya'yı ve bir ideolojiyi, komünizmi sevdiğini kanıtlamak için herkesin bildiği bir sır, kızını kurşuna dizmek yok muydu? Ve aynaya bakan Clemencia'nın bakışlarındaki, olası rakibini, kendi öz kızının güzelliğini ve gençliğini yok etmekten memnun bir yaşlı sofunun kendi kendinden tiksintisi değil miydi?

Basilio Jorge'ye sarıldı ve, "Öyle çok ağladık ki beklediğimiz geleceğe kavuşunca kıymetini bileceğiz," dedi.

"Yaşam sürüyor," diye sarıldı iki arkadaşına birden Vidal.

"Ve şans kapımızı zorluyor, kardeşim," dedi Maura.

"Fırsatı kuyruğundan yakalayalım," dedi Vidal gülerek ayrılırken. "Şansla dalga geçmeyelim, ansızın karşımıza çıkan hazları bir yana bırakalım. Meksika'da görüşürüz."

Ama zaten Meksika'daydılar. Oldukları yerde buluşmak üzere veda ediyorlardı. Yoksa yenilgiden mi söz ediyorlardı? Hayır diye geçirdi içinden Laura, şimdi yeni başlayandan, sürgünden söz ediyorlardı. Ve sürgünün adı yoktu, ne Meksika'ydı ne Arjantin ne İngiltere. Sürgün başka bir yurttu.

-5-

Gözlerini bantladılar ve Santa Fé Meydanı'na bakan tüm pencereleri kapattırdılar. Ama sanki hiçbir önlem ölümün çığlığını susturamazmışçasına, belki de yalnızca ölüme mahkûm edilenin duyduğu, korkunç çığlıklar Roma Kapısı'ndan boğa güreşi arenasına dek peşlerini bırakmadı. Eğer tüm komşular ağız birliği edip yalan söylemiyorsa, o tan vakti gecenin ta derinliklerinden kopup gelen çığlıklar ve türküler duymuşlardı, dahası duyduklarına yemin ediyorlardı.

Pencereler kapalıydı. Kurbanın ağzı tıkalıydı. Çığlıklar Pilar Mendéz'in gözlerinden yükseliyordu, sanki ölmeden kurşuna dizilmişti. "Ağzını tıka, n'olursun!" diye yalvardı anne Clemencia kocası adaletli başkana, "Çığlığını duymak istemiyorum, çığlık attığını bilmek istemiyorum." "Temiz bir infaz olacak, merak etme kadın."

Ölümün kokusunu duyabiliyorum, diyordu Pilar Mendéz kendi kendine, üzerinde göğüslerinin ucunu belli eden Karmelit rahibelerinin giysisi vardı. Ayakları çıplaktı, ayaklarıyla ve burnuyla ölümü duyuyordu. Ölümü duyuyorum, İspanya'nın tüm mezarları açık. İspanya'da, kurtların içeceği kandan başka bir şey kalmayacak. Bütün İspanyollar, hepimiz ölümün kokusunu alan çoban köpekleri gibiyiz, kokuyu alıyoruz ve izini sürüyoruz, öldürülene dek.

Belki de böyle düşünmüştü Pilar. Ya da bunları üç arkadaş düşünmüşlerdi. Üçü de cumhuriyeti savunan askerlerdi. Kent surlarının dışında, can kulağıyla, kurtarmak için canla-

rından fazlasını vermeyi göze aldıkları kadının öldüğünü ilan edecek tüfek sesini bekliyorlardı. Göze aldıkları yalnızca ölüm değildi, birer cumhuriyetçi asker olarak şerefleri söz konusuydu, bir de aralarından birinin sevdiği kadını savunmak için verdikleri şeref sözü.

Dediklerine göre sonunda arenanın kumları üzerinde sürüklemişler, yerden kaldırdığı toz bedenini sarmış ve bir toz dumanı içinde yok olmuştu. Gerçek olan şu ki o sabah ateş ve fırtına bir olup Santa Fé de Palencia'nın üzerine indi, ateşlenen tüfeklerin sesini bastırdı. Bu gürlemeyle Basilio, Domingo ve Jorge kurban edilene son saygı duruşunu yerine getirircesine birbirlerine baktılar, sonra hemen kendilerine geldiler ve dosdoğru dağa koşturdular. Siperlerde bekleyenlere ateşleri söndürmemelerini, cumhuriyetçilerin yenilmediğini haber vermek istiyorlardı.

Ellerinde ne kanıt vardı?

Bir avuç dolusu kül.

Sonbahar yapraklarında boğulduktan sonra kuru yazda yeniden doğacak olan nehri göremediler.

Bir sonraki kışın uçan kartalın kanatlarını donduracağını düşünemediler.

Pilar Mendéz'in kurşuna dizildiği meydanı dolduran kalabalığın haykırışları duyulduğunda onlar çok uzaklardaydı. Pilar'ın başkan babası perdenin arkasından nefretle onu izleyen karısı Clemencia'nın olduğu yana bakmaya cesaret edemeden, "Parti ve cumhuriyet için," demişti halka. Clemencia ise gizli gizli kocasına: 'Söyle, gerçeği söyle onlara. Sevdiğim halde onu ben öldürdüm de. İkisi de Franco yanlısı oldukları halde ondan nefret eden annesi kurtarmaya çalıştı, ama ben öldürdüm. İkisi de aynı partiden, ikisi de Katolik'ti, yaşları ve güzellikleri benzemese de, söyle.' Clemencia aklından bunları geçirir geçirmez aynaya koştu; yaşlanmış yüzünde ölen kızıyla benzer çizgiler bulmaya çalıştı. Pilar ölmüştü, artık hiçbir zaman yaşlı bir kadın olmayacaktı, doyumsuz, bacakları arasındaki kızışmalar ve söylentilerle gömülmüştü. Kızının yüz hatlarını kendisininkilerle karşılaştırdı.

"Ateşleri söndürmeyin. Kent teslim olmadı."

Laura ve Jorge, Cinco de Mayo'dan Alameda'ya doğru yürüdüler. Basilio aksi yöne, katedrale döndü yüzünü. Vidal Roma-Mérida yazan bir otobüsü ıslık çalarak durdurmayı denedi ve tam durmadan atladı. Ama hepsi de başlarını son bir kez

çevirip ötekilere bakarak sanki bir mesaj gönderdi: Kötü gününde yanında olan arkadaşını terk etme. Arkadaşlar birlikte kurtulur ya da birlikte ölürler.

XV. Colonia Roma: 1941

Jorge Maura gidince Laura Díaz evine döndü. Artık geceleri evden çıkmıyor, tüm gün boyunca ortadan yok olmuyordu. Aklı karışıktı. Juan Francisco'ya doğruyu söylememişti ve ilk başta bu yüzden kendini suçlamıştı. 'Doğru olanı yaptım, her şey kötü bitti. Dikkatli olmakla iyi yaptım. Korkaklık mı ettim? Açıkgözlük müydü yaptığım? Kabul etmesini umarak ya da ayrılmayı, hem Jorge'yi hem de Juan Francisco'yu kaybetmeyi göze alarak anlatmalı mıydım, Juan Francisco'ya her şeyi?' Maura onların ilişkilerinin yalnızca onları ilgilendirdiğini, mahremiyetlerini başkalarına anlatmak için hiçbir neden olmadığını söylememiş miydi?

Sonora Bulvarı'ndaki evde sık sık aynaya bakıyordu. İçinde fırtınalar kopuyor olsa da yüzü değişmemişti. Hiç değilse şimdilik. Ama o anda, bazen eski genç kız, bazen de tanımadığı bir kadın oluveriyordu –başka bir kadın–. Çocukları, kocası onu nasıl görüyorlardı? Santiago ve Dantón yüzüne bakmıyorlar, gözlerini gözlerinden kaçırıyorlar, yanından hızla geçiyorlardı. Bazen de küçük çocuklar gibi hoplayıp zıplayarak koşuyorlardı, ama zıplamaları sevinçten değildi, bu davranışları annelerinin yanından çabuk kaçmak, onun ne varlığını ne de yokluğunu kabul etmek içindi.

"Sadık olmadığımı kabul etmemek için. Annelerinin ihanetini kabul etmemek için."

Annelerine görünmüyorlardı ama Laura onları duyuyordu. Ev fazla büyük değildi, sessizlik yankıları çoğaltıyordu, ev bir salyangoz kabuğuna, bir sarmala dönüşüyordu.

"Annemle babam ne halt etmeye evlenmişler?"

Laura'nın aynalardan başka dostu yoktu. Aynada kendine baktığında yalnızca iki farklı yaş değil, iki ayrı kişilik görüyordu. Bir aklı başında Laura, bir düşünmeden davranan

heyecanlı Laura. İçi içine sığmayan Laura ve korkak, sinmiş Laura. Bilincini eşeliyor, Rus filmlerindeki çarpışmalarda arka plandaki durgun göller gibi durgun, dümdüz cam gibi yüzde kıvranan isteklerini seyrediyordu. Jorge Maura gel deseydi gider miydi onunla, onunla gider her şeyi bıra...

Bir akşamüstü Sonora Bulvarı'na bakan küçük balkona çıktı. Dört iskemle daha koydu ve kendisi ortadaki beşinci iskemleye oturdu. Biraz sonra Maria de la O Teyzesi ayaklarını sürüyerek geldi ve içini çekerek hemen yanındaki iskemleye ilişti. Sonra López Greene sendikadan döndü, balkonda oturan teyze ve yeğene baktı, geldi Laura'nın öteki yanındaki iskemleye oturdu. Daha sonra çocuklar geldiler sokaktan, bu alışık olmadıkları sahneye baktılar ve boş olan iskemlelere oturdular.

Onları ben çağırmadım, diyordu Laura kendi kendine, hepsini balkonda toplayan yer ve saatti. 1941 yılının bir akşamüstü gölgeler uzuyordu, volkanların tepeleri alev alev tutuşmuş gibi kıpkırmızı bulutların üzerinde uçuyordu, laternacı 'Las Golondrinas'ı çalıyordu. Son seçimlerin afişleri yırtılmaya başlamıştı, AVILA CAMACHO / ALMAZAN. Böyle bir günde gerçekleşen ilk aile toplantısı bundan sonraki akşamüstü toplantılarının da habercisiydi. Tozların uçuştuğu akşamüstleri, uçuşan tozları bastıran ve vadinin mis kokularını geçmişiyle geleceği arasında bir türlü karar kılamayan kentin üzerine yayan yağmurlu akşamüstleri. Laternacı yeni doğan küçücük bir aşkın şarkısını çalıyordu, hizmetçi kızlar çatıdaki teraslara çamaşır asarken 'tropik kırlarında, patikalarda yürüyorum' diye türküler söylüyorlar, gençler sokaklarda *tambora* dansı yapıyorlar ve yine *tambora* ve *Que sera, sera, libres* taksiler, buz furgonları, otobüsler geçiyor, üzerine limon sıkılmış acı biber ekilmiş *jamoncillo*[1] satıcıları geçiyor, şeker, Adams sakızları, Mimi dondurmaları satanlar köşebaşlarında yerlerini alıyordu. Müttefiklerin savaşı kaybettikleri haberini veren gazeteler, çizgi romanlar, *Leoplan, El Hogar* gibi Arjantin'den hanımlara gelen dergiler, çocuklara *Billiken* satan gazete bayii kepenklerini kapatıyor, mahalle sinemaları Sara García, Soler Kardeşler, Sofía Alvaréz, Gloría Marín, Arturo de Córdoba'nın başrolleri oynadıkları filmlerin gösteri-

[1] *Jamoncillo*: Bir tür jambon. (Çev.)

me girdiğini ilan ediyorlar, yeniyetmeler köşedeki tütüncüden gizli gizli *Alas, Faros, Delicados* sigarası alıyorlardı.

Çocuklar, Laura ve Francisco'nun ve yaşlı teyzenin yanında otururken kentin onlara sunduğu bu nimetlere, bu hareketliliğe, renklere, kokulara, şarkılara, Meksika'nın tacı, onlara sürekli olarak düşleyebileceklerinden çok daha fazla şeyler olduğunu anımsatan şatoya minnettardılar.

Jorge Maura gitti ve Laura, aslında tırnak içinde 'gerçek' demeyi çok istediği gerçek sisler arasından sıyrılıyordu. Birinci gerçek kocasıydı, yeniden ortalara dökülüp çocuklara (Santiago yirmi bir yaşındaydı, Dantón ondan bir yaş küçük):

"Annenizi seviyorum," diyordu.

Beni kabul ediyor, dedi Laura, ama acıdığı için ya da hoşgörülü olduğu için değil. Ona doğruyu söylememiş olsam da kabul ediyor, çünkü bana özgürlüğümü verenin kendi acımasızlığı ve beceriksizliği olduğunu biliyor: Keşke yaptığı ekmekler için hiç kafa yormayan bir ekmekçiyle evlenseydim. Laura daha sonraları anladı: Juan Francisco'nun onun önünde çocuklara Laura'yı sevdiğini söylemesi hem kendi başarısızlığının göstergesi hem de olası bir soyluluk göstergesiydi. Laura Díaz, yaşadığı coşkulu aşkın yeniden aileyi birleştirmeye yarayacağı fikrine sıkı sıkı sarılmak istiyordu. Bu sevgiyi öylesine yoğun yaşamıştı ki, herkese bol bol dağıtmaya yetecek kadar sevgi birikmişti yüreğinde.

Kocasının yanında uyanıyordu –yine aynı yatakta yatmaya başlamışlardı– ve Juan Francisco'nun her gün ağzından ilk çıkan sözleri duyuyordu:

"İyi gitmeyen bir şeyler var."

Bu sözlerle Juan Francisco kendini temize çıkarıyor, Laura'ya da kendi kendiyle barışma fırsatı tanıyordu. Juan Francisco Laura'nın yeni keşfettiği, ama belki de çok önceden beri içinde gizli kalmış bir soyluluk örneği vererek karısını memnun etmek için hep konuşuyor, Dantón ve Santiago'ya tanışmalarını, o zamanlar çok genç olduğunu anımsatarak annelerini anlamaya çalışmalarını öğütlüyordu... Kocasının bu tutumu Laura'da kırgınlık yaratıyordu. Aslında Juan Francisco'nun bu iyi niyet gösterisine teşekkür etmesi gerekiyordu, ama Laura'ya sanki küfür ediyormuş gibi geliyordu. Bu kırgınlığı kısa sürdü. Ailecek her şeye karşın birlikteyiz demek anlamına gelen, Meksika Vadisi'ni ve Chapultepec Şato-

su'nu karşılarına alarak gerçekleştirdikleri bu akşamüstü törenlerinden birinde Laura yüksek sesle:

"Âşık oldum. Bunun için eve gelmiyordum. Sevdiğim erkekle beraberdim. Onun için ölebilirdim. Ama o beni bıraktı. Şimdi yanınızda olmamın nedeni bu. Dönmeyip yalnız kalabilirdim, ama yalnız kalmaktan korktum. Birilerine sığınmak için geri döndüm. Kendimi korumasız hissediyordum. Sizden beni bağışlamanızı istemiyorum. Yalnızca çocuklar, daha bu yaşınızda hayatın kolay olmadığını anlamanızı istiyorum; hepimiz yanlış yapabiliyoruz, kendimizi herkesten daha çok sevdiğimiz için sevdiklerimizi yaralıyoruz. Sizler de, Dantón, Santiago, günü gelince babanızın ve benim istediğimiz yolu değil kendi istediğiniz yolu seçeceksiniz," dedi.

Kimseden çıt çıkmadı, kimse duygularını belli etmedi. Yalnızca Maria de la O'nun kataraktlı, buğulanmış gözlerinde bir randevuevinde kaybolmuş küçük bir kızın ve onu tüm önyargıları –ırk, sınıf ve işine geldiği gibi yorumlanarak can vermekten çok can alan ahlak ve ahlaksızlık kavramları– hiçe sayıp bu çukurdan kurtararak ailesinin bir bireyi yapan beyefendinin imgesi pırıldadı.

Laura ve Juan Francisco birbirlerini teslim olmaya davet ettiler. Çocuklar annelerinin yüzüne bakmamak için kaçınayı bıraktılar. Santiago odasının kapısı açık oturuyor ve uyuyordu. Annesi önceleri bunu ayrımsamamıştı, ama gördüğünde bir özgürlük ve saydamlık göstergesi olarak yorumladı. Belki de suçluluğa karşı bir başkaldırıydı: Benim saklı gizli hiçbir şeyim yok dercesine. Dantón ona gülüyor: Bundan sonra ne küstahlık icat edeceksin, abi? Sokaktakilerle yumruk yumruğa girişmeyi mi düşünüyorsun? Hayır, diye yanıtladı ağabey, yalnızca kendi kendimize yettiğimizi göstermek istiyorum. Kim kime yetiyor, senle ben mi birbirimize yetiyoruz? Böyle olsa sevinirdim, Dantón. Ben kendi kendime yetiyorum, ama kapım kapalı olduğunda, olur ya, belli olmaz! Bir gün istersen gel de *Vea* dergisi koleksiyonuma bak, fıstık gibi karılar var, iyice şaha kalkmış...

Laura nasıl döndüğünde aynaya bakıyor ve içinde değişim fırtınaları esse de yüzünün değişmediğini düşünüyorsa, Santiago da kendine bakıyordu, en çok da pencere camlarında. Camlardaki yansıması onu şaşırtıyordu sanki. Sanki yanında bir başkasını keşfediyordu durmadan. Belki de annesi böyle olduğunu düşünüyordu. Laura eski Laura olduğunu

doğrulamak için kendi de zaman zaman aynanın karşısına geçiyordu. Ama bazen birden aynada tanımadığı birini görüyordu –değişik biri–. Oğlu için de böyle miydi? Laura kırk dört yaşını dolduracaktı.

Odaya girmeye cesaret edemiyordu. Açık kapı hem bir davet hem de tuhaf bir yasaklamaydı. Bana bak ama içeri girme. Resim yapıyordu. Yan gözle yuvarlak bir aynaya bakarak kendi yüzünü, Santiago'nun yüzünü –kopya etmiyor– yaratıyordu. Annesi oğlunun yaptığı otoportreyi görür görmez tanımış ve belleğine kaydetmişti. Çizgiler Santiago'nun gerçek yüzünü açığa çıkarıyordu, Laura'ya gidip döndüğünü ama çocuklarının yüzüne bakmadığını anlatıyordu. Haklı olarak çocukları yüzüne bakmıyorlar, ondan kaçıyorlardı. Onlar Laura'ya bakmak istemiyorlardı ama Laura da onlara bakmıyordu. Annelerini evi terk etmiş olmaktan çok, onlara gerçekten bakınamakla suçluyorlardı: Laura'nın kendilerini görmesini istiyorlardı. Laura onları görmediği için Santiago önce kendisini aynada keşfetmişti. Kendi kendine çevrilen bakışlar, anne ve babası, kardeşinden beklediği bakışların, toplumun gençlere yönelttiği düşmanca bakışların yerine geçmişti. Bir portre, sonra bir otoportre.

Dantón'a gelince; o da büyük bir olasılıkla kendini kentin parlak vitrininde keşfediyordu.

Laura on'ar hiç var olmamışlar, sanki unutulduklarını hiç duyumsamamışlar, hiç kırılmamışlar gibi öylesine, dönüvermişti eve. Ve sanki Santiago hiç yaptığı resimleri annesine göstermek istememiş gibi. Laura yanlarında olmadığı günlerde de görebilirdi portresini, aslında çok istediği gibi İspanyol'uyla, '*Hidalgo*'suyla yaşamaya gitmiş olsa bile.

Bak anne. İşte bu benim. Artık geri dönme.

Laura oğlunu, bir daha Santiago'nun kendisine resimde verdiği yüzden başka bir yüzle gözünün önüne getiremeyeceğini düşündü: geniş bir alın, gerçekte oldukları gibi koyu renk değil kehribar rengi, araları açık gözler, düz bir burun ve ince, meydan okuyan dudaklar, dümdüz, karışık, parlak kestane rengi saçlar, hafifçe titreyen bir çene –otoportrede bile çenesi hafifçe titreyerek sanki yüzünden kurtulmak istercesine dışarı doğru çıkmıştı, cesurca tüm darbelere yanıt vermeye hazır–.

Her yerde açık duran kitaplar vardı. Van Gogh, Egon Schiele'nin kitapları.

Nereden buldun bu kitapları? Kim verdi sana onları?

Colonia Hipódromo'daki Alman kitapçısında.

Laura tam bu kitaplara düşkünlük aileden geliyor, sana da Almanlık geçmiş diyecekti, Santiago daha önce davranıp, korkma kitapçı Meksika'ya sığınan bir Alman Yahudisi, dedi.

Tam da zamanında gelmiş.

Evet anne, tam zamanında.

Laura, Santiago'nun otoportresindeki yüz hatlarını belleğine kazımıştı, ama çizgilerin kalınlığını fark etmemişti. Ne de ışığı. Kullandığı ışık resme bakanların trajik bir yüz görmelerini sağlıyordu. Sanki genç ressam yaşamın trajik anlarının yüze yansıdığını çoktan keşfetmişti. Ama başarısızlıkların üstesinden gelmek için gerekli olan özgürlük de yüze yansıyordu. Anlaşılan Santiago bunu da anlamıştı. Laura oğlunun oğlu tarafından yapılan portresine baktı. Portre ona Raquel Mendes-Alemán'ın trajedisini, Raquel'in Jorge Maura ile birlikte yaşadıkları dramı anımsattı. Raquel'in tüm Yahudi halkıyla paylaştığı uğursuzluklarla dolu yazgısıyla, daha önce İspanya'dan Pilar'ı kurtarmak istediği gibi bu kez de Raquel'i kurtarmak için Havana'ya giden İspanyol *hidalgo*'su Jorge Maura'nın dramatik, onurlu, bağışlanabilir yanıtı arasında bir farklılık var mıydı? Santiago otoportresiyle Laura'ya ışık tutuyor, Laura'nın içselleştirmek istediği bir yanıt veriyordu. Olgunlaşmaları için olaylara zaman tanımak gerekti. Bir anlamda, acılardan bir şeyler öğrenilmeliydi. Oğlunun otoportresi neden aklına böyle düşünceler getiriyordu?

Öyleyse Laura ve oğlu birbirlerine benziyorlardı. Santiago kapıda duran Laura'ya baktı ve onun olduğu yerden kendisini izlemesini olağan karşıladı.

Çocukları arasında ayrımcılık yapan Laura değildi. Farklıydılar. Santiago her şeyi özümsüyordu, Dantón ise reddediyor, yoluna çıkan, onu rahatsız eden ne varsa yerle bir ediyordu. Gösterişli bir öğretmenini rezil edebilirdi ya da iki ders arasında hoşlanmadığı bir sınıf arkadaşının hakkından gelebilirdi. Ama yine de yaşamın oyunlarına karşı daha dirençli olan Santiago idi. Dantón ise olayları ancak bir şiddet gösterisinin ardından kabulleniyordu. Özgürlük için başkaldırı sahnelerinin oyuncusu, erginlik çığlıkları Dantón'dan geliyordu: Artık büyüdüm, bu benim yaşamım sizin değil, istediğim saatte dönerim, zamanımı nasıl değerlendireceğim benim bileceğim iş... Eve sarhoş dönen de gene oydu, yumruk yumruğa dö-

vüşen de, utanarak yalnızlık çeken de. Daha özgür, ama daha bağımlıydı. Yenilgi karşısında daha güçsüz görünüyordu.

Santiago bir yandan okula giderken bir yandan da José Clemente Orozco'nun duvar resimlerinin restorasyonunda iş buldu. Sonra da Laura onu Frida ve Diego'nun yanına gönderdi, Diego'nun Ulusal Saray'da yapmaya başladığı duvar resmine yardım etmesi için. Dickens'in sepici atölyesinde çalışan çocuk kahramanı gibi düzenli olarak aldığı paraları annesine veriyordu. Laura da gülerek bu paraları onun için saklamaya söz veriyordu.

"Bu aramızda bir giz," dedi Laura. Santiago:

"Umarım tek gizimiz olmaz," diyerek ani bir atılımla annesi öptü.

"Onu daha çok seviyorsun, çünkü seni bağışladı," dedi Dantón küstah bir edayla. Laura kendini tutamayarak oğlunun suratına bir tokat attı.

"En iyisi keseyim sesimi," dedi Dantón.

Laura Díaz, Jorge Maura'ya olan tutkusunu, Jorge Maura ile yaşadığı tutkuyu gizlemişti. Şimdi Santiago'ya düşkünlüğünü, onunla yaşadığı duyguları saklamamaya kararlıydı, Maura'ya duyduğu aşkı sarmalayan suskunluğunun hıncını almak istiyordu sanki. Kendini Santiago'ya Dantón'dan daha yakın hissettiğini yadsımak istemiyordu. Bunun yadırganacağını biliyordu. 'Ya bütün çocuklar öz ya da bütün çocuklar üvey'. Umurunda değildi. Santiago'nun yakınında olmak, onu evde çalışırken seyretmek, evden çıkışını, vaktinde dönüşünü izlemek, verdiği paraları alıp saklamak, planlarını dinlemek ana-oğul arasında bir suç ortaklığı doğuruyordu, bu suç ortaklığının bir başka adı da daha çok sevmekti; Laura'nın yaşamında Santiago'nun özel bir yeri olması anlamına geliyordu. Sanki Jorge Maura'nın sevgisi yok oldukça -bu aşk Laura'ya kendini tanıma fırsatı vermiş, onu tek, başkalarından farklı, yerini kimsenin dolduramayacağı bir kadın, geçici ve ölümlü ama sevilen, tutkulu, sevgilisi için her şeyini feda edecek bir kadın yapmıştı- tüm tutkusunu Santiago'ya yöneltmişti. Hayır, bu bir annenin oğluna duyduğu tutku değildi, çünkü böylesi yalnızca sevgi, en fazla bir tercih olabilirdi. Laura'nın kendine mal ettiği, oğlunun yaşam ve yaratıcılık tutkusuydu, çünkü Santiago bunu veriyordu annesine, kendiliğinden, hiçbir çıkar peşinde olmadan.

Santiago, ikinci Santiago, Laura'nın oğlu, yaptığı resimlerdi, aşkın resimleriydi, verdiği resimleriydi ve hızla gelişiyordu. Meksika duvar resimlerinde, kitaplarda, dergilerde yalnızca röprodüksiyon olarak gördüklerini özümsüyordu. İçindeki 'öteki'ni keşfet. Annesi de onunla aynı anda keşfediyordu oğlunu. Genç ressam önceleri beyaz kâğıda, daha sonra Laura'nın on dokuz yaş armağanı olarak verdiği ressam sehpasına yaklaşırken yaratıcılık heyecanıyla titriyordu.

Titreyişini çevresine de yayıyordu. Üzerinde çalıştığı kâğıdı, onu çalışırken izleyenleri heyecanlandırıyordu. Yaptığıyla bütünleşen bir kişiliği vardı.

Laura kendini oğlunun heyecanına fazlasıyla kaptırdı. Onun çalışmasını ve ilerlemesini izledikçe heyecan ona da bulaşıyordu, sanki bu heyecan Santiago'nun içinde taşıdığı ateşli bir hastalıktı. Ama Santiago neşeli bir gençti. Boğazına düşkündü, Laura'yı Lucerna Mahallesi'ndeki Circulo del Sureste'de Yucatan sofralarına, turfanda *Maguey* kurtları mevsiminde Londres Mahallesi'ndeki Bellinghausen'in terasına, Uruguay Mahallesi'ndeki Danubio'da Meksika mutfağının özel yemeklerini yemeye davet ediyordu.

Hesabı ben ödüyorum anne, bu davet benden.

Dantón'un kindar bakışlarının, Juan Francisco'nun tembel tembel sürüklediği terliklerinin onları izliyor olması Laura'nın umurunda değildi. Yeniden evine sahip çıkmıştı, bazen bir suçluluk duygusuna kapılarak da olsa, Maura'ya olan aşkını Santiago'nun sevgisinde yaşatıyordu. Evet 1941 yılında yaşam Santiago'yla yaşamaktı, o kadar. Bu ikinci Santiago tutkusunun, ilk Santigo tutkusunun devamı olduğunu anlamıştı. Sanki hiçbir güç onu sevmeden yaşamaya, suçluluk ya da pişmanlık duygusuyla yalnızlığa mahkûm edemezdi. Ağabey, sevgili ve oğul tutkuları arasındaki boşluklar siliniyordu. Kararsızlık, titreşen orman ve sönmüş volkanlara bakarak balkonda geçirilen birkaç akşamüstü boyunca sürmüştü.

"Raquel Mendes-Alemán'ı kurtarmak için Havana'ya gidiyorum. Prinz Eugen'e ABD'ye girme izni verilmemiş, Kübalılar da Amerika ne derse onu yaparlar. En azından kendi akıllarınca Amerika'nın istediğini. Gemi Almanya'ya dönmek üzere demir alacak. Hitler bir kez daha demokrasilere tuzak kurdu: Buyrun, tabii, siz bakın çaresine; size bir gemi dolusu Yahudi gönderiyorum, verin bakalım onlara sığınma izni. Şimdi de, gördünüz mü, siz bile istemediniz, ben hiç istemiyo-

rum, hepsi gaz odalarına, oldu bitti, diyecek. Eğer zamanında yetişirsem Laura, Raquel'i kurtarabilirim."

Hiç barışmayacak mıyız, Juan Francisco?

Benden daha ne istiyorsun? Seni evime kabul ettim. Çocuklarımıza sana saygılı olmalarını söyledim.

Bu evde başkalarının da bizimle birlikte yaşadığını fark etmiyor musun?

Hayır. Kim bu hayalet?

İki hayalet. Eski sen ve eski ben.

Diyecek başka bir şey bulamıyorum. Sakin ol. İşlerin nasıl gidiyor?

İyi. Riveralar yazışmalarla filan uğraşamıyorlar. Mektupları yanıtlayacak, belgeleri düzene koyacak, kontratları gözden geçirecek biri gerek.

İyi iyi. Seni kutlarım. Çok zamanını almıyor mu?

Haftada üç gün gidiyorum. Eve daha çok zaman ayırmak istiyorum.

Kocasını 'iyi, iyi'si 'eh, sonunda' demekti, ama bu sözlerin üzerinde durmadı. Bazen Juan Francisco'yla evlenmenin yazgıya sırt çevirmek gibi bir şey olduğunu düşünüyordu. Belki de sonsuza dek bir bilmece olarak uzaklarda kalması gereken şey gündelik yaşamın bir parçasına dönüşmüştü. Defalarca kendi kendine sorduğu soruyu yüksek sesle kocasına sormayacak mıydı? Kocası ne yapmıştı? Başarısızlığı nereden kaynaklanıyordu? Bir zamanlar kahramandı da kahramanlıktan yorgun mu düşmüştü?

"Daha sonra anlayacaksın," diyordu kocası.

"Daha sonra anlayacağım," diye yineliyordu Laura da. Öyle sık yineliyordu ki bu tümceyi sonunda kendine mal etmişti.

Laura. Yorgunum, Meksika İşçi Konfederasyonu'ndan ve parlamentodan iyi para alıyorum. Evde hiçbir eksiğimiz yok. Frida ve Diego'nun işlerine bakmak istiyorsan, bu senin bileceğin iş. Bir de üstüne 1908, 1917'de Casa de Obrero Mundial ve Kızıl Tugay kahramanı mı olmamı istiyorsun? Sana devrim kahramanlarının listesini yapabilirim. Ölülerin dışında hepimizin hakkı ödendi.

Hayır, bilmek istiyorum. Sen hiç gerçekten bir kahraman oldun mu?

Juan Francisco içinden gelerek gülmeye başladı, yüksek sesle ve gürleyerek.

Hiçbir zaman kahramanlar olmadı, ortaya bir kahraman çıkınca da hemen öldürüp heykelini diktiler. Üstelik de çirkin heykeller, kendilerini bir şey sanmasınlar diye. Bu ülkede zafer kazanmak bile beş para etmez. Bütün heykelleri biraz kazıyacak olsan bakır oldukları çıkar meydana. Benden ne bekliyorsun? Neden bir zamanki Juan Francisco'yu olduğu gibi kabul edip bu işin peşini bırakmıyorsun, Allah kahretsin?

Seni anlamaya çalışıyorum, Juan Francisco. Nereden geldiğini söylemek istemediğine göre hiç değilse nesin, onu söyle.

Bir gözcü. Düzenin bir bekçisi. Devamlılığı sağlayan bir idareci. Devrimi kazandık. Barışı ve askeri tatsızlıklar yaşanmadan iktidarın el değiştirmesini sağlamak, toprak dağıtmak, eğitimi geliştirmek, yolları çoğaltmak bize çok pahalıya mal oldu... Az mı? Bunlara karşı çıkmamı mı istiyorsun? Sonumun bütün tatmin olmamışlar gibi olmasını mı istiyorsun; Serrano ve Arnulfo Gómez gibi, Escobar ve Saturniño Cedillo gibi, filozof Vasconcelos gibi mi olayım? Kahraman bile olamadılar. Kızdıklarıyla kaldılar. Benden ne istiyorsun, Laura?

Seni sevebilmek için girebileceğim küçücük bir delik arıyorum, hepsi bu kadar.

Karşına bir kevgir çıktı. Bir bu eksikti!

Laura, Santiago'ya bu denli hevesle resim yaptığını görmekten ne kadar mutlu olduğunu anlatmak istiyordu. Ona bunu dikkatle yakından izlediği hocasının sözleriyle açıkladı:

"Diego *élan* sözcüğünü kullanıyor. Uzun yıllar Fransa'da yaşamış."

Santiago, çekinmeden çıplak, ayakta birbirlerine uzak duran ama bakışlarıyla birbirini inceleyen bir erkekle bir kadın resmi çiziyordu. Kollarını önlerinde birleştirmişlerdi. Laura iki insanın sonsuza dek birbirini sevmesinin çok zor olduğunu, çünkü iki kişinin uzun süre aynı anda aynı şeyleri hissetmelerinin mümkün olmadığını, ancak bazen bizi umutlandıran bir anlık tam bir özdeşleşme olabileceğini, iki kişi arasında bir denge kurulabileceğini, ama ne yazık ki aslında bu ânın taraflardan birinin dengeyi bozmaya hazırlandığının habercisi olduğunu söyledi.

"Babanla benim aramda da böyle bir durum olduğunu anlamanı istiyorum," dedi Laura.

"Sen ondan önce davrandın, hepsi o kadar. Yas tutanın sen olmayacağını haber verdin, bu rolü ona bıraktın."

Santiago fırçalarını temizledi ve annesine baktı.

"O öldüğünde kim kimden önce davranmış olacak?" diye ekledi Santiago.

Böylesine güçsüz bir adamı nasıl terk edebildim, diye soruyordu Laura kendi kendine, gücünü toplayıp karşı çıkmadan önce. Hayır, oyunun kurallarını değiştirmek gerekiyordu, erkeklerin kendileri ve kadınlar için koydukları kurallar değişmeliydi. Çünkü yasaları her iki cins için erkekler yapıyordu. Çünkü erkeklerin koyduğu yasalar kadının sadık ve evde olmasını, erkeklerin ise sadakatsiz ve gezici olmasını öngörüyordu. Kadın her zaman suçluydu ya boyun eğdiği için ya isyan ettiği için. Bir kadın kendisini arzu etmeyen bir adamın mezar gibi soğuk yatağında bir ömür geçirirse suçu sadakatti; eğer kocanın başka bir kadında aradığı keyfi kadın da başka bir erkekte arayacak olursa suçu sadakatsizlikti. Kadın için günahtı, erkek için onur; birinin adı Don Juan'a, ötekinin adı Orospu'ya çıkardı. Ah, Juan Francisco, ah, neden bana göbekli patronun Morones'in kızlarından başkasıyla, gerçek bir sevgiliyle ihanet etmedin? Neden benim aşkım Jorge Maura gibi yüce, güçlü, cesaretli bir kadını sevmedin?

Laura'nın Santiago'yla olan ilişkisine paralel bir ilişki de Dantón'la Juan Francisco arasında gelişmişti: bir çift yandaş. Baba –elli yaşındaydı ama yetmişinde gösteriyordu– küçük oğlunun çevirdiği bütün dolapları hoş görüyor, ona bol bol para veriyor, karşı karşıya geçip birbirlerini seyrediyorlardı, çünkü ne biri ne de öteki ağzını açıyordu. En azından evdeki rakiplerinin, Laura ve Santiago, yanında. Anne, Juan Francisco ile Dantón'un aralarında konuştuklarını duymasa da tahmin ediyordu. Kendi isteğiyle dilsiz olan teyze, aileyi bir araya getiren balkon sefalarından birinde Laura'nın bu sezisini doğruladı. Maria de la O, zorla baba ve küçük oğul arasına oturdu, gözlerini Laura'dan ayırmadan baba-oğulu birbirinden ayırdı. Laura'nın dikkatini üzerine çekince yaşlı melez aynı anda iki yanını da görebilen bir kartal gibi bakışlarını birkaç kez Juan Francisco'dan Dantón'a, oğuldan babaya çevirdi. Sanki Laura'ya 'aralarında anlaşıyorlar' diyordu. Laura böyle olduğunu biliyordu. Ya da 'ikisi de aynı' demek istiyordu, işte Laura buna pek inanamıyordu: Çevik, eğlenceyi seven, kaygısız Dantón, eli sıkı, durgun, çatık kaşlı Juan Francisco'nun tam tersi gibi görünüyordu. Ama Maria de la O sezilerinde pek yanılmazdı.

Bir gece Santiago yeni ressam sehpasının –Diego Rivera'nın armağanı– yanında uyuyakalınca, resim yaparken onu izlemesine izin verdiği Laura üzerine bir battaniye örterek başını yerleştirebildiğince yerleştirdi ve oğlunun alnını okşadı. Çıktığında yatak odalarından gelen fısıltılar ve gülüşmeler duydu. Odanın kapısını vurmadan içeri girdi. Juan Francisco ve Dantón yerde bağdaş kurmuş, Tabasco bölgesinin haritası üzerine eğilmiş dikkatle haritayı inceliyorlardı.

"Pardon," diye rahatlarını bozdu Laura. "Geç oldu ve sen yarın sabah okula gitmelisin Dantón."

Delikanlı güldü. "Benim en iyi öğretmenim işte burada: babam."

İçmişlerdi. Rom Potrero şişesi yarılanmıştı, alkolün verdiği gevşeklikle Juan Francisco elini doğduğu bölgenin haritasından çekmekte zorlanıyordu.

"Doğru yatağa bayım!"

"Ay ne sıkıcı! Tam da keyiflenmiştik," dedi Dantón.

"Uyumazsan yarın doğrulamayacaksın."

"Velet, peder, beraber neler eder," diye uyaklı bir tekerleme mırıldanarak odadan çıktı Dantón.

Laura ilgiyle bir kocasına bir haritaya baktı.

"Haritada parmağın neyin üstünde?" diye gülümsedi Laura. "Bırak bakayım. Macuspana. Yalnızca bir rastlantı mı? Yoksa senin için bir anlamı mı var?"

"Ormanda gizli bir yer."

"Anlıyorum. Sana bir şey mi anımsatıyor?"

"Elzevir Almonte."

Laura bir an konuşamadı. Bir gün Catemaco'ya gelen ve çevreye hoşgörüsüzlük saçan, saçma sapan ahlak yasakları getiren, günah çıkarırken saflığı yok eden ve bir süre sonra da Santo Niño de Zongolica'nın armağanlarıyla ortadan yok olan kasaba rahibinin imgesi balyoz gibi indi beynine.

"Elzevir Almonte," diye yineledi Laura, kendinden geçmişçesine, günah çıkarırken sorduğu bir soruyu anımsamıştı: 'Kız, babanın cinsel organını görmek hoşuna gider mi?'

"Tabasco'ya sığındı. Tabii sivil kıyafetlerle, parayı nereden bulduğunu kimse bilmiyordu. Ayda bir kez Villahermosa'ya gidiyor, döndüğünün ertesi günü de bütün borçlarını ödüyordu. Annemin öldüğü gün Macuspana'da rahip yoktu. Ben bağıra bağıra sokaklarda koşturuyordum, 'Annem günah çıkarmak, cennete gitmek istiyor, bir rahip yok mu kadıncağı-

zı kutsayacak!' diye. Alınonte işte o zaman rahip olduğunu söyledi ve son anlarında anneme yardım etti. Anacağızımın huzur içindeki yüzünü hiçbir zaman unutmayacağım. Onu cennete gönderdiğim için bana teşekkür ediyordu. Peder Elzevir'e neden saklandığını sordum. Anlatınca ona pişman olduğunu gösterme zamanının geldiğini söyledim. Onu Rio Blanco'daki greve götürdüm. Ordu iki yüz kişi öldürmüştü, Alınonte her birini ayrı ayrı kutsadı. Her ne kadar ölüleri bir an önce üstü açık vagonlara doldurup Veracruz'da denize atmak isteseler de karşı gelemediler. Ama Rahip Elzevir uslanmıyordu. Cesur bir işçi olan Margarita Ramirez'le bir olup sınırdaki dükkânı yaktı. Böylece ikinci kez suçlu durumuna düşmüştü. Kilise hırsızlık suçundan arıyordu, hükümet Rio Blanco'daki isyan suçundan. Ben de Kilise'nin ne işe yaradığını sorgulamaya başlamıştım. Rahip Elzevir'in yaptıklarını yapabilmek için Kilise'ye hiç gerek yoktu. Annem kutsansa da kutsanmasa da ölecekti. Sayın rahip gitse de gitmese de Porfirio Díaz'ın ordusu Rio Blanco'daki işçileri öldürmüştü ve denize atacaktı. Margarita Ramirez rahibin yardımı olmadan da yakabilirdi dükkânı. Bütün iyi niyetimle kendi kendime Kilise'nin ne işe yaradığını soruyordum. Kuşkularımı doğrulamak istercesine bir süre sonra Elzevir gerçek yüzünü gösterdi. Veracruz'a gidip, Rio Blanco üzerine tüm söylenenlerin 'anarşistlerin hükümete karşı uydurdukları bir yalan' olduğunu ilan etti. Gazetelerde Amerikan Konsolosu'yla birlikte hükümetin 'kararlı tutumunu' kutlarken resimleri çıktı. Bunları hırsızlığını ve Catemaco'dan kaçışını bağışlasınlar diye yapmıştı. İhanet içine işlemişti rahibin. Kazanacak gibi göründüğümüzde beni kullandı, kaybeder etmez de ihanet etti. Uzun vadede kazanacağımızı bilememişti. Kilise'yi hor görmeye ve nefret etmeye başladım. Calles'in peşine bu yüzden düştüm ve Rahibe Soriano'yu bu nedenle ihbar ettim. Kilise'nin adamları bir musibetti, onlara karşı acımasız olmak gerekiyordu."

"Öyleyse onlara karşı borçlu değilsin?"

"Evet, Elzevir Alınonte'ye borçluyum. Bana senin ailenden söz eden oydu. Senin Veracruz'un en güzel kızı olduğunu söylemişti. Sanırım seni arzu ediyordu. Nasıl günah çıkardığını anlattı. Dinlediklerim hevesimi kabarttı. Seni tanımaya karar verdim, Laura. Xalapa'ya bunun için gittim."

Juan Francisco özenle haritayı katladı. Pijamasını giymişti, başka bir şey söylemeden yattı.

Laura o gece uyuyamadı; yalnızca geçmişteki duygular üzerine kurulmuş bir kişiliğin, sanki yaşamın tüm tatlarını tatmış da oturup ölümü beklemekten başka hiçbir işi kalmamış birisi gibi nasıl huzur içinde olabileceğini çok düşündü. İnsan olabilmek için acı çekmek mi gerekiyordu? Yoksa acıyı kabullenmek ya da aramak mı? Juan Francisco, kendi de ayrımında olmadan, *mutti* Leticia'nın Xalapa'daki pansiyonuna bir gölge gibi sığınan Peder Almonte'nin öyküsünü belki de bir günah öyküsü değil de bir acı olarak kabul etmişti. Kimbilir bu ülkede her insanın derinliklerinde, her ailede ne derin kökler salmıştı din, dine karşı çıkmak dindar olmanın bir başka yüzüydü, o kadar. Ya devrim? Yurtseverlik törenleri, sivil ermişleri, şehit savaşçılarıyla öbür kiliseye paralel laik bir kilise değil miydi? Devrim de ta Fetih'ten beri Meksikalıları eğiten, koruyan ve sömüren –çokluk üçü bir arada– Roma Katolik Kilisesi gibi kişilere doğru yolu gösterdiğine ve esenlik dağıttığına inanmıyor muydu? Ama bütün bunlar bir eve, Laura Díaz'ın evine, sığınan bir kadını neden ele verdiğini açıklayamazdı, haklı çıkaramazdı.

Juan Francisco'yu bağışlayamazdı. Karısının hayır duasını alamadan –Laura uyumak için gözlerini yumdu– ölecekti. O gece Laura kendini Juan Francisco López Greene'in karısı değil de Sör Gloria Soriano'ymuş gibi hissetti. Karıdan çok kardeş...

Laura –sabah kalktığında da bu konu üzerinde kafa yormayı sürdürdü– kocasının yaşamındaki değişimi –bir zamanlar devrimci işçilerin enerjik, yürekli sözcüsü, şimdi ikinci planda emirleri uygulayan politikacı– yalnızca çıkarlara dayandırmak istemiyordu. Belki de baba ve oğulun haritayla oynamalarında Peder Almonte'nin zavallı öyküsünden öte bir şeyler gizliydi ve isterse sırdaş olabilecek Dantón, işine geldiğinde konuşabilirdi de. Hayır, artık Laura bu evde olumlu, olumsuz duygularını gizlemeyecekti, bundan böyle doğrular ortaya konacaktı. Daha önce de hepsinin önünde sevgisini itiraf ettiğinde saygınlığını yitirmemiş, tam tersi saygınlık kazanmıştı.

O hafta sonu Dantón'a böyle dedi.

"İçtenlikle konuştum, oğlum."

"İktidarsız bir kocanın, biri ibne biri sarhoş oğullarının, genelevde doğmuş bir teyzenin önünde itiraf ettin. Aman ne büyük bir cesaret gösterisi!"

Yalnızca bir kez tokat atmıştı. Bir daha yapmamaya yemin etmişti.

"Babam hakkında sana ne anlatmamı istiyorsun? Onunla yatarsan bütün gizlerini öğrenebilirsin. Daha cesur ol, anne. Bak sana güzel güzel söylüyorum."

"Sen küçük bir sefilsin."

"Hayır diplomamı alıp büyük bir sefil olmayı umuyorum. Kiko Mendive'nin dediği gibi: Görürsün, görürsün, görürsün oğlum..."

Reverans yapar gibi bir adım attı, sarı-mavi çizgili kravatını düzeltti ve, "Merak etme anacağızım, kardeşim ve ben kendi kendimize yetiyoruz, bu dünyada herkes bir yolunu bulup dört ayak üstüne düşüyor. Sana yük olmayız," dedi.

Laura kuşkularını kendine sakladı. Yardıma çok gereksinimi olacaktı Dantón'un, kimse kimseye bedava yardım etmediğine göre, bedelini ödemesi gerekecekti. Küçük oğlundan tiksinti duydu. 'Bu çocuk nereden çıktı? Juan Francisco'nun kanında ne var? Çünkü benimki...' gibi hiç yararı olmayan sorular sıraladı peş peşe içinden.

Santiago yaşamının zayıf bir dönemine girmişti. Sarayda Rivera'nın yanındaki işini savsaklıyordu. Sonora Bulvarı'ndaki odasına genzi yakan terebentin ve yağlıboya kokusu sinmişti, insan odaya girince kendini bir köknar, çam, karaçam, sakız ağacı ormanına dalmış gibi hissediyordu. Duvarlar tuvallerin içbükey uzantısı olmuştu, ressam ikizi resim yaparken öteki Santiago üstünü bir çarşafla örtmüş yatakta uyuyordu. Sonbaharda güneyin dayanılmaz çağrısına koşan kuşlar pencerenin önünde uçuşarak odayı karartıyordu. Santiago bir yandan resim yaparken bir yandan da güneyin çekimine kapılmış, yüksek sesle şiir okuyordu:

> Bir dal doğuyor, tıpkı bir ada gibi,
> kılıç biçiminde bir yaprak,
> bir salkım anlatıyorlar
> bir kök karanlıklara uzanıyor...
> Iguananın günbatımıydı...

Sonra resim yapmayı sürdürürken alakasız şeyler mırıldanıyordu: 'Bütün sanatkârlar evcilleştirilmiş birer hayvandır, ben yabani bir hayvanım'. Ve doğruydu aslında; saçları uzun, sakalı gür ama dağınık, alnı geniş, açık, ateşli bir genç-

ti. Gözleri öylesine yoğun bir tutkuyla doluydu ki Laura'yı korkutuyordu. Oğlunda yepyeni bir varlığın doğduğunu fark ediyordu, onda 'toprağın ilk harfleri kayıtlı'ydı, çünkü oğlu Santiago, Amerika'nın en büyük ozanı Pablo Neruda'nın Meksika'da yeni basılan *Canto General*'indeki 'karanlıkların ve bakırın genç savaşçısı'ydı. Bu destanı ana-oğul birlikte okuyorlardı ve Laura, Jorge Maura'dan dinlediği Madrid'in ateş gecelerini anımsıyordu, Neruda faşist uçaklarının attığı bombalarla alevler içindeki bir çatıda, sürekli yok olup yeniden yaratılan bizim Amerikamızın koşuğuna geri dönmüş Avrupa'da, *'bin yıllık hava, aylarca, haftalarca', 'insanlık şafağının en yüce noktası: onca yaşamlardan sonra taştan yaşamın sessizliğini içinde taşıyan en yüce kap'*.

Hakça davranmak istiyordu. İki oğlu da erişemediği iki karşıt uca gitmişti, Santiago olsun Dantón olsun şafağın söktüğü bir yerlerdeydiler ve her ikisi de yeni doğan iki yaşamın çok şey vaat eden 'yüce kaplar'ıydı. O güne dek Laura kendinden büyüklerin ya da yaşıtlarının anlayabileceği insanlar olduklarına inanmıştı. Oysa iki oğlu da olağanüstü, serüven dolu birer gizdi. Kendi kendine, Laura Díaz'lı yılların herhangi bir ânında, akrabaları için kendisinin de oğullarının o anda oldukları gibi bir muamma olup olmadığını soruyordu. Onu anladıklarını düşündüklerinden umutsuzca bir açıklama bekliyordu. Maria de la O'dan örneğin. O da yaşamın ucunda, terk edilmişliğin sınırında yaşamıştı. Ya da kocası Juan Francisco, onun hakkında bildikleri önce bir efsane, sonra çarpıtılmış bir mit, sonunda da kinle yoğrulmuş ussal bir kabullenmeyle sınırlıydı.

Ebeveynlerle oğullar arasındaki bağlar, her şeye karşın, yavaş yavaş daha da güçlendi. Her ailede yıldızlar arasındaki durdurulamaz çekim gücüne benzer güçler vardır diye açıklamıştı bir gün Laura'ya Maura, çünkü birileri ötekilerin cazibesine kapılır, aralarında bir dayanışma doğar, böylece evrenin başlangıcından (bir başlangıcı varsa elbet) sonuna dek (tabii bir sonu olacaksa) durdurulamaz, korkunç bir güçle sürekli genişlemesine karşın ayakta kalırlar.

"Yerçekimi, halk arasında sanıldığı gibi, düşüş değildir, Laura. Çekimdir. Çekim yalnızca bizi birleştirmez, aynı zamanda yüceltir."

Laura ve Santiago birbirlerine yardımcı oluyorlardı: Oğulun sanatsal etkinliği annenin güçlü içtenliğinde yankı bulu-

yordu ve Laura'nın başarısız evliliğe yeniden dönüşü, oğluyla kurduğu yaratıcı birliktelik sayesinde anlam kazanıyordu. Santiago'nun annesinde gördüğü özgür olma kararlılığı, kendi atılımı, resim yapma eğilimiyle çakışıyordu. Juan Francisco ile Dantón arasındaki yakınlaşma ise öncelikle babanın erkeklik gururunun okşanmasından destek alıyordu, bu oğlu eğlenceye düşkün, serbest, kabadayılık taslayan, âşık oğuldu. İkisi beraber kent merkezinde, Jorge Negrete'nin çok revaçta olan filmlerinin gösterildiği, Iturbide Sokağı'nda yeni açılan, zamanın 'sinema katedrali', *papier-mache* heykelcikler, *--sine qua non--* gülümseyen Budalar ve yıldızlı semalarla süslü bir mozoleyi andıran Palacio Chino'ya, Alameda ve Colonial gibi Kral Naipliği günlerinin eski anılarını sinemaya taşıyan, yüksek sosyete hanımlarının 'streamline' dedikleri Lindavista ve Lido gibi Hollywoodvari sinemalara gidiyorlardı. Baba oğluna erkekliğini gösterme, şerefini koruma fırsatları yaratmaya bayılıyordu: herkese meydan okuma, at üstünde yiğitlik gösterme, barlarda kavga çıkarma... Bir başka yenilik de, masum sevgililere yapılan serenatlardı --baba-oğul, buğulu bakışlı Gloria Marín'e bayılıyorlardı--. Tabii ki masum sevgili serenatı hak etmek için önce *maço*'sunu 'ağına düşürme'liydi, bunun için de önce Meryem Ana'ya dua edip adaklar sunmalıydı. Jaliscolu yakışıklılar her ne kadar kadını kendilerinin kandırdığına inansa da, aslında Esther Fernández, Maria Luisa Zea ya da Consuelito Frank gibi adları olan bakireler lejyonunun oyunları sayesinde sonunda avlanan kendileri olurdu.

Dantón, babasının Charro Cantor'un kahramanlık hikâyelerinin varoş versiyonu bar kavgalarından, meydan okumalardan, serenat fasıllarından hoşlandığını biliyordu. Sık sık babasını bu konuda memnun ediyor, ama bu yüzden okulda cezaya çarptırılıyordu. Juan Francisco ise oğlunun bu haylazlıklarını kutluyordu. Dantón, babası gençlik serüvenlerinin özlemini duyduğu için mi seviniyordu, yoksa yaşayamadığı gençliğini oğlunun yaşadığını gördüğü için mi, bilemiyordu. Juan Francisco kendi özel geçmişinden hiç söz etmezdi. Her ne kadar Laura kocasının oğluna kökenlerinin gizini vermiş olabileceğini düşünüyor olsa da, kuşkuları doğru değildi. López Greene'in yaşamının hep gizli kalan bir yanı vardı. Her zaman, Laura on yedi yaşındayken Xalapa Gazinosu'nda tanıdığı çekici, güzel konuşan, ateşli lider miydi, yoksa geçmişin-

de şimdi küçük hesaplar yapan, ilgisiz, korkak bir adam oluşunu açıklayacak bir neden var mıydı?

Juan Francisco, sevgili küçük oğlunu Porfirio Díaz'a karşı verilen mücadele ve şanlı işçi hareketleri tarihi üzerine bilgilendiriyordu. 1867'de Maximilian imparatorluğunun düşüşünden beri –baksana, ancak yarım yüzyıl oluyor– Juárez başkentte Habsburg Arşidükü'nü destekleyen Macar, Avusturya, Çek ve Fransız birliklerine karışıp gizlice ülkeye sızan örgütlü anarşist gruplar buldu karşısında. Fransızlar gidince Meksika'da kaldılar ve Juárez, Maximilian'ı kurşuna dizdirdi. Anarşistler zanaatkârların oluşturduğu 'direniş dernekleri'nde örgütlenmişlerdi. 1870'te Büyük Meksika İşçi Derneği kuruldu. Daha sonra Bakunin yanlısı La Social adlı gizli bir dernek kuruldu ve 1876'da da Meksika Cumhuriyeti Büyük İşçi Kongresi toplandı.

"Görüyorsun oğlum, Meksika'da işçi hareketleri dün doğmadı. Uzun süre sömürgeci önyargılara karşı savaş vermek zorunda kaldı. Anarşist bir temsilci vardı, Soledad Soria. Ona karşı veto kullanmak istediler, toplantıda bir kadın temsilcinin olmasının geleneklere uymadığını söylüyorlardı. Kongre'nin üye sayısı seksen bine yükselmişti, düşünebiliyor musun. Ne kadar gurur verici bir durum. Díaz baskı yapmakta haklıydı, baskılar Cananea üyelerinin şiddetle bastırılmasına dek artarak sürdü. Don Porfirio işe Cananea'dan başlamıştı, çünkü bakır şirketinin Amerikalı sahipleri oradaki Amerikalıların mallarını ve canlarını korumak için Arizona'dan yüz kadar silahlı adam göndermişti, *the rangers. Gringo*'ların her zamanki teraneleri. Kendi mal ve canlarını korumak için başka ülkeleri istila ederler. Oysa maden işçilerinin istekleri beylik isteklerdi: sekiz saatlik işgünü, ücret artışı, ev, okul. İşçiler de yaşamak ve bir şeylere sahip olmak istiyorlardı. Hepsini öldürdüler. Ama bu olaydan sonra diktatörlük de bir daha toparlanamamak üzere bölündü. Tek bir çatlağın tüm binayı yerle bir edebileceğini düşünememişlerdi."

Juan Francisco onu dikkatle dinleyen, öz oğlu, bir dinleyici karşısında 1907'de Rio Blanco tekstil grevine dek gelişen Meksika işçi hareketinin kahramanlık öykülerini anmaktan büyük bir keyif alıyordu. Rio Blanco'da Maliye Bakanı Yves Limantour Díaz, Fransız patronları desteklemişti. Yasak olmayan kitaplar yasaklanmış, fabrikaya giriş çıkışlarda bir ül-

keden ötekine geçiliyormuş gibi pasaport uygulaması konmuştu. Bu belgelere her işçinin geçmişi kaydedilmişti.

"Sınır fabrikalarının yürüyüşünde de başı gene bir kadın çekiyordu: Margarita Romero. Fabrika ateşe verildi. Askerler içeri girdiler ve iki yüz işçiyi öldürdüler. Birlik Veracruz'da konuşlandı. İşte ben o zaman başlattım direniş hareketini."

"Daha önce ne yapıyordun baba?"

"Sanırım benim yaşam öyküm devrimle başlıyor. Ondan önce bir özgeçmişim yok, oğlum."

Dantón'u Meksika İşçi Konfederasyonu'ndaki bürosuna götürdü. Juan Francisco gelen telefonlara 'evet, efendim', 'dediğinizi iletirim', 'emredersiniz efendim'lerle yanıt veriyordu. Sonra Meclis'e giderek başkanlık ve genel sekreterliğin buyruklarını işçi milletvekillerine iletiyordu.

Juan Francisco bütün gününü bu tür işlerle geçiriyordu. Dantón Meclis ve İşçi Sendikası arasında gidip gelirken hoşlanmadığı bir dünya keşfetti. Her şey bir yalancı düzen izlenimi veriyordu. Gerçek gücü elinde tutanların yukardan verdikleri buyruklar, aşağıda, Meclis'te ve sendikalarda tartışılmadan, sorgulanmadan yerine getiriliyor, bu arada sarılıp öpüşmeler, sırt sıvazlamalar, kulaktan kulağa fısıldamalar, zaman zaman gülücükler, mühürlü zarflar gırla gidiyordu. Bir yandan da, atılan kazıklar yüzünden milletvekillerinin kırılan gururlarını okşamak için ziyafetler veriliyordu. Ziyafetler 'anlarsın ya seks ve para' göz kırpması arasında La Bandida'da son buluyordu. İşte Juan Francisco bu tür ilişkiler içindeydi.

"Emirler böyle..."

"Doğru olan bu..."

"Tabii ki kamu toprakları, ama burada açılacak bir otel topluluğa iş imkânları sağlayacak..."

"Tabii, Sayın Vekil, hastane, okul, yol bölgenizi dışa açacak, özellikle malikânenizin önünden geçen yol..."

"Anlıyorum, hanımefendinin bir kaprisi, ne yapalım, memnun edelim. Ne kaybederiz ki? Beyefendi ömrü boyu bize müteşekkir kalacaktır..."

"Bu greve son vermek çıkarlarımıza en uygun tutum. Artık bitti, anlıyor musunuz? Artık her şey yasalarla, uzlaşma yoluyla çözümlenebilir, kavgaya gerek yok. Artık şunu anlamanız gerek sayın milletvekilleri, hükümetin görevi Meksi-

ka'da barış ve istikrarı sağlamak. Bugün devrimci olmak bunu gerektiriyor."

"Arkadaşlar, Başkan Cárdenas'ın size bir kooperatif kurmayı vaat ettiğini biliyorum. Ve bunu gerçekleştireceğiz. Yalnız günün üretim koşulları ülke çapında MİK'e ve Meksika Devrim Partisi'ne bağlı güçlü bir merkezi idare gerektiriyor. Yoksa arkadaşlar, her zaman olduğu gibi gene papazların ve toprak ağalarının pençesine düşeriz."

"İnancınızı kaybetmeyin."

Hani biraz daha büyük bir oda isteyecektin?

Hayır, diye yanıtladı Juan Francisco Dantón'un sorusunu, burası benim için daha uygun, alçakgönüllü bir büro. Böylece kimseyi gücendirmem.

Ama hayatın tadını çıkarmak için de mangır gerek!

Öyleyse sen müteahhitlik yap, onların her yaptığı hoşgörülür.

Neden?

Çünkü iş olanakları yaratıyorlar. Gerekçe bu.

Ya sen?

Hepimize bir görev düşüyor. Bu bir insanlık yasası. Senin ilgini hangi iş çekiyor, oğlum? Politikacılık mı, müteahhitlik mi, gazetecilik mi, asker olmak mı...

Hiçbiri baba.

Öyleyse ne yapacaksın?

Hangisi daha çok işime gelirse onu yaparım.

XVI. Chapultepec-Polanco: 1947

1946 yılının Aralık ayında Miguel Alemán'ın başkanlığa geliş kutlamaları Sonora Bulvarı'ndaki evde şaşırtıcı bir olayla çakıştı. Maria de la O Teyze yeniden konuşmaya başladı. Birbiri ardından iktidara gelen askerlerden sonra ilk kez başa geçen genç ve yakışıklı sivil başkan için, "Bir *jarocho*, yani Veracruzlu," dedi teyze.

Herkes –Laura Díaz ve Juan Francisco, Santiago ve Dantón– hayran hayran bakakaldılar. Teyzenin sürprizleri bununla da kalmıyordu, şiş topuklarına aldırış etmeden, olur olmaz zamanlarda *La Bamba* yapmaya başladı.

"Yaşlılık başına vurdu," dedi Dantón tembel tembel.

Sonunda, yeni yılın başında Maria de la O sansasyonel haberi açıkladı:

"Hüzünlü günler bitti. Veracruz'a gidiyorum. Liman kentinde yaşayan eski bir sevgilim bana evlenme teklif etti. Benim yaşımda bir adam, gerçi ben kaç yaşında olduğumu tam bilmiyorum ama. Annem yaşımı kaydettirmemiş. Bir an önce büyüyüp benim de o çılgın yaşama girmemi istiyordu. Sersem karı, canı cehenneme! Tek bildiğim Matías Matadamas –sevgilimin adı– çok iyi *danzon*[1] yapar. Bana söz verdi, haftada iki kere beni Plaza de Armas'a götürecek, herkesle beraber dans edeceğiz."

"Olamaz! Kimsenin adı Matías Matadamas olamaz," dedi oyunbozan Dantón.

"Hadi oradan sümüklü!" diye karşı çıktı teyze. "San Matías, İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra on ikiyi tamamlamak için hain Yahuda'nın yerine geçen havari. Anladın mı?"

"Son dakikada bir havari, bir de sevgili, oh ne âlâ!" diye güldü Dantón. "Sanki İsa sokakta bilet satar gibi, düzineyle olursa ucuza aziz pazarlıyor!"

---

[1] Bir Küba dansı. (Çev.)

"Görürsün bakalım, son dakika bazen ilk dakika olmaz mıymış, insafsız seni," diye payladı Maria de la O. Aslında çekişmek değil dans etmek istiyordu. "Ona sarıldığımı görür gibi oluyorum," diye sürdürdü, düşlere dalmışçasına, "yanak yanağa, bir tek tuğla üzerinde. İşte *danzon* böyle yapılır, bedeni neredeyse hiç oynatmadan, yalnızca ayaklarla, ayakları yavaşça ritme uydurarak, tatlı tatlı, keyifle. Ey ev halkı, yaşamaya başlıyorum!"

Kimse Maria de la O Teyze'deki bu değişime bir anlam veremedi, kimse isteğine karşı gelemedi. Veracruz'a dek eşlik etmek bir yana, ona tren istasyonuna dek bile eşlik edemediler.

"O benim sevgilim, bu benim yaşamım. İstediğimi yapmak saati geldi artık. Sığıntı olmaktan usandım. Karayip neşesi, sazlı sözlü geceler, oradan da mezara. Kocakarı dövüşe dövüşe öldü! Baş belası! Yok, ben yokum o işte!"

Maria de la O, yaşlıların kaybedecek bir şeyleri kalmadığında nasıl dillerinin çözüldüğünü pek iyi gösteren bu sözlerle, Tren Interoceánico'ya bindi, sanki rahatlamış, yenilenmiş, gençleşmişti.

Teyzenin koltuğu boş da olsa Laura balkon sefalarını sürdürmeye ve General Avila'nın başkanlığının ilk günleriyle Avukat Alemán'ın başkanlığa gelmesi arasındaki zaman diliminde fiziksel görünüşünde pek bir şeylerin değişmediği kenti seyretmekte kararlıydı. Savaş yıllarında Mexico City Avrupa'daki karışıklardan kaçan birçok kadın ve erkeğin sığındıkları bir liman, bir tür Latin Amerika Lizbon'u (boşboğaz Orlando'nun dediği gibi bahçesinde hintinciri ağaçları olan bir Beyaz Saray) olmuştu. İki yüz bine yakın cumhuriyetçi İspanyol gelmişti, Laura içinden Jorge Maura'nın çabalarının boşa gitmediğini düşünüyordu. İspanyol aydınlarının en seçkinleriydi gelenler, aşağılık Franco diktatörlüğü için korkunç bir kan kaybı, Meksika'nın üniversite, yazın, sanat ve bilim çevreleri için taze kan demekti. Meksikalıların konukseverliğine karşılık olarak İspanyollar da Meksika'yı kültürlerine bulaşan ulusallık virüsünden kurtararak kültürel alanda bir yenilenme getirdiler.

Büyük ozan Emilio Prados, kör gözlüğü ve karmakarışık kırlaşmış saçlarıyla burada küçük ve alçakgönüllü bir apartman dairesinde yaşıyordu. Prados önseziyle 'kaçış' ve 'varış'ı 'ezilen bedenler'in olağanüstü güzel dizelerine konu etmişti.

Laura bu dizeleri ezberlemişti ve yüksek sesle Santiago'ya okudu. "Ozan kaçmak istiyordu," dedi, "*çalılar arasında saklanmaktan yorgun düştüm... yaralı yaşamaktan yorgun düştüm. Her şeyin bir sınırı var...*" diye yüksek sesle okumayı sürdürdü Laura. Okurken sanki Jorge Maura'nın uzaklardan gelen sesini duyuyordu; sanki şiir ölümsüz Tanrı'nın zavallı ölümlü kullarına bağışladığı tek güncellikti. Emilio Prados, Jorge Maura, Laura Díaz ve kimbilir belki de o anda ozanın dizelerini dinleyen Santiago López Díaz da, hepsi *'bedenim kaskatı... susuz bir ırmak gibi, göğsüme saplanmış beş sivri alevle, bir düş ayakta'* aynı yere varmak istiyorlardı.

Luis Cernuda, *hound's tooth* ceketleri ve Winstor Dükü kravatlarıyla şık bir İngiliz gezgini gibi, saçları başına yapışık taranmış, Fransız filmlerindeki *jeune premier*'lerin bıyıklarını andıran bıyığı ile buralarda dolanıyor ve Mexico City sokaklarına İspanyol dilinin en güzel erotik dizelerini saçıyordu. Şimdi annesine bu dizeleri okuma sırası Santiago'ya gelmişti, bir şiirden ötekine geçiyor, hiçbirini sonuna dek okumuyor, en mükemmel dizeyi, en unutulamaz sözcükleri bulup çıkarıyordu.

Birbirini seven iki beden ne denli acı veren bir gürültü çıkarırlar.

Bedenini yıkabilir, arkada yalnızca aşklarının gerçeğini bırakarak...

Bir başkasının içinde tutuklu olmaktan başka özgürlük tanımıyorum...

İzlerini öptüm...

Luis Buñuel eski arkadaşı, yeni dolar avcısı Salvador Dali'nin onun hakkında çıkardığı söylenti ve iftiralardan ötürü New York'tan sürülünce cebinde kırk dolarla gelmişti Mexico City'ye. Buñuel'i Laura'ya Jorge Maura tanıtmıştı, İspanya'da Las Hurdes bölgesinin terk edilmişliği ve dayanılmaz acılarını konu alan bir belgeselini görmüşlerdi. Filmi cumhuriyetçi hükümet bile yasaklamıştı. Eski Sevilla Üniversitesi Rektörü Don Manuel Pedroso da oradaydı, Amazonas Sokağı'nda yaşıyordu, Hobbes, Makyavel ve Rousseau'nun kitaplarının ilk baskıları arasında. Öğrencileri çevresinde dolanıyorlardı. Hukuk Fakültesi'nden bir sınıf arkadaşı bir gün Dantón'u da *Maestro* ile yaptıkları sohbet toplantısına götürmüş-

tü. Toplantıdan çıktıktan sonra La Reforma Bulvarı'nda Londres Sokağı'ndaki Bellinghausen lokantasında yemek yemeye giderlerken Dantón arkadaşına:

"Çok cana yakın bir ihtiyar. Ama fikirleri çok ütopik. Onun gösterdiği yol bana göre değil," demişti.

Bellinghausen'de yanlarındaki masada Max Aub, sürgündeki öteki yazarlarla yemek yiyordu. Ciddi görünüşlü, kısa boylu, kıvırcık saçlı bir adamdı, alnı geniş, gözleri billurdan bir havuzun dibinde kaybolmuş gibiydi. Yüzünde birbirinden ayrılamaz iki ayrı anlatım vardı, Meksika paralarının üzerindeki kartal ve güneş gibi. Ama onun kartalı kızgınlığı, güneşi ise gülümsemesiydi. Aub İspanyol İç Savaşı sırasında André Malraux'nun yanında çarpışmıştı ve Franco için 'gerçek ölümün' hiçbir takvim günüyle çakışmayacağı, çünkü bu ölümün bir sürpriz değil diktatörün bizzat kendisinin kendi ölümünü bilmemesi olacağı yolunda tahminler yürütüyordu.

"Annem tanıyor onu," dedi arkadaşına Dantón, "aydınlarla arası iyi, Diego Rivera ve Frida Kahlo'nun yanında çalışıyor."

"Ve de bir komünist İspanyol casusunun sevgilisiydi," dedi Dantón'un arkadaşı ve başka bir şey diyemedi çünkü Laura Díaz'ın oğlu bir yumrukla burnunu kırdı, sandalyeler devrildi, masa örtüleri lekelendi ve Dantón kızgın garsonların elinden kurtularak restoranı terk etti.

Yine Mexico City'de Manolete, arenaları dolduruyordu. Manolete, Franco yanlısıydı. Sanki El Greco'nun ölümünden sonra gerçekleştirdiği bir tablodan çıkmıştı; incecik, hüzünlü ve zarif Manuel Rodriguez usta bir boğa güreşçisiydi. Dingin, dimdik, mum gibiydi. Birincilik için Pepe Luis Vasquez'le çekişiyor diye anlatınıştı Dantón'a Juan Francisco yetmiş bin boğa güreşi meraklısının Manolete'yi görmek için doldurduğu Mexico City'nin yeni boğa güreşleri arenası Plaza Monumental Mexico'ya giderken. Pepe Luis, Sevillalıydı ve geleneksel kurallara uygun güreşiyordu; Manolete ise farklıydı, klasik kurallara uymuyor, değneğiyle kırmızı pelerini gerdirip uzatarak boğayı yönlendirmiyor, boğanın kavga alanına girişini şansa bırakmıyor, yerinden kıpırdamadan pelerini gererek yönlendiriyor, boğayı kızdırıyor, meydan okuyordu. Ve boğa dimdik duran boğa güreşçisine saldırınca arenadan acı bir çığlık kopuyor, soluklar tutuluyor ve olağanüstü Manolete gerilimi yükseltiyor, ağır bir ayak oyunu ve atılımla kılıcını boğa-

nın ensesine saplamasıyla, tutulan soluklar bir anda müthiş bir oleye dönüşüyordu. Arenanın uzun koridorlarından itiş kakış dışarı çıkarken: "Dikkat ettin mi? Başından beri hep yüz yüze, boğaya yukardan bakarak dövüştü. Kalbimiz duracaktı neredeyse onu izlerken," diyordu Juan Francisco oğluna. Ama Dantón'un aklında yer eden tek şey boğa ve güreşçinin hep birbirlerinin yüzüne baktıklarıydı. İkisi de ölümün iki yüzüydü. Gerçek olan boğa güreşçisinin ölümlü, boğanınsa ölümsüz olduğuydu. Boğa bir kez, bir kez daha, bir kez daha arenaya çıkıyor, çıkıyor, çıkıyordu. Gözleri bir kez, bir kez daha kamaşıyordu güneşten. Kumlar birçok ölümlü boğa güreşçisinin gelip geçişini izleyen bir tek ölümsüz boğanın kanıyla lekeleniyordu. Manolete ne zaman ölecekti? Ölümle hangi arenada karşılaşacaktı? Boğaları yalnızca görünüşte öldürüyordu. Manuel Rodriguez'i, 'Manolete', öldürecek boğanın adı ne olacaktı? Nerede bekliyordu Manolete'yi?

"Manolete boğayı büyülüyor," dedi Juan Francisco, sesinde melankolik bir titreşimle. Boğa güreşini izledikten sonra Dantón'la baş başa El Parador'da yemek yemeye gitmişlerdi.

Oğlu o gün öğleden sonra Manolete'yi seyredenken çıkardığı dersi kendine saklamak istiyordu: Utku, övünç geçici şeyler, yenilgimize dek birbiri ardından öldürmeliyiz boğaları, boğa bizi öldürene dek kulak ve kuyruk kesmeliyiz ve yaşam sürdükçe her günü bir utkuyla doldurmalıyız...

"Söylenenlere bakılırsa birçokları bilet alabilmek, Plaza'da Manolete'yı görebilmek için arabalarını ve yataklarını satıyorlarmış, doğru mu acaba?" diye sordu Dantón.

"İlk kez haftada üç gün boğa güreşleri yapılıyor," diye fikir yürüttü Juan Francisco. "Bir nedeni vardır elbet."

Yakışıklı boğa güreşçisi Fernanda Montel'le yeni kozmopolit kentin, yeni gece kulüplerinde –Casanova, Minuit, Sans Souci– dolaşıyordu. Fernanda Montel, cüsseli bir kadındı, gerçek birer kule olan mavi, yeşil, gül pembesi dekoltesini uzun saçlarıyla örtüyordu. Tahttan indirilen kaytan bıyıklı, istiridye gözlü, küçük çeneli Romanya Kralı Carol Coyoacán da sevgilisi Magda Lupescu eşliğinde *poodle*'larını dolaştırıyordu. Magda Lupescu, sürgündeki kraldan çok gümüş rengi köpekleriyle ilgili görünüyordu. Carmen Cortina, Reforma Oteli'ndeki Ciro'da bir masaya oturmuş eski müttefikleri yıldız Andrea Negrete, Nalgon de Rosal ve İngiliz ressam Felicity Smith'le savaştan kaçarak Meksika'ya gelen *fauna*'yı grupla-

rına almak için mücadele planları hazırlıyor, bir yandan da All·· h senden razı olsun, Adolf Hitler, diye iç çekiyordu. Ciro'nun patronu, saman altından su yürüten cüce A.C. Blumental'e pek de uzak olmayan bir masada oturuyorlardı Carmen Cortina ve arkadaşları. Hoollywoodlu gangster 'Bugsy' Siegel'e paravanlık eden A.C. Blumental ile gizli sevgilisi Virginia Hill, hani titrek çeneli ve saçlarının rengi uçmuş, hüzünlü bazı Los Angelesli kadınlar vardır ya işte onlardan biri, birbiri ardına martinileri deviriyordu. *İnci* adlı romanın film çekimi için Meksika'ya gelen, Gordon's Gin gözleri yenik savaşların anılarıyla dolu John Steinbeck, film yönetmeni Emilio 'El Indio' Fernández'in küstahlıklarına boş vererek biberonla eğitimli timsahını besliyordu. 'El Indio' Fernández kendi fikirleriyle uyuşmayan fikirleri şiddetle susturmak yanlısıydı, Olivia de Havilland'a âşıktı ve *Yaban Çiçeği, Sevgili Maria Candelaria* gibi filmlerden kazandığı bol paralarla yaptırdığı 'Şatosu'nun olduğu sokağı sevgilisinin adıyla vaftiz etmişti: 'Tatlı Olivia'.

Laura Díaz, Ciro's'a Diego Rivera'nın yüzünden gitmek zorunda kalmıştı, çünkü o sıralar ressam lokantanın dekorasyonu için bazı çıplak kadın resimleri yapıyordu. Bu resimleri yaparken büyük aşkı aktrist Paulette Godard'dan esinlenmişti. Paulette Godard akıllı ve hırslı bir kadındı, sırf Diego'yu dinlememiş olmak, onu kızdırmak için Laura ile konuşmuştu. Laura gözlerinde ironi dolu bir anlatımla on beş yıldır görmediği topluluğa, Carmen Cortina'nın grubuna bakıyordu. Uydular Carmen'in masasının çevresinde dolanıyorlardı, elli yaşına karşın hâlâ genç bir demiryolu işçisi gibi giyinmekte ısrar eden Guadalajaralı ressam Tizoc Ambriz, geçmiş günlerin izlerini zamanla bağışıklık kazanmış, kendi gerçekleriyle yoğrulmuş yüzüne işlemişti. 'Rengârenk' Andrea bir hayli şişmiş, bir zamanların şişkin ve yüzü cilalı köylüsü Onomastico Galan sönmüş, kullanılmış bir prezervatif gibi buruş buruş olmuştu. İngiliz ressam James Saxon, üzerindeki giysilerle her kezinde biraz daha House of Windsor'dan çıkmış gibiydi. Ve Laura'nın Xalapa'dan eski arkadaşı Elizabeth Dupont, eski Caraza, zayıflıktan bir mumyaya dönmüş, bir eli titriyor öbür eliyle sıkı sıkı esmer, palabıyıklı genç bir adamın elini sıkıyordu, adamınsa dünya umurunda değildi.

Laura Díaz'ın omzuna bir el dokundu. Artemio Cruz'un sevgilisi Laura Rivière'i, hemen tanıdı. Geçen on beş yıl La-

ura Rivière'in zarifliği ve güzelliğine yenik düşmüş, yalnızca yaşlanan melankolik bakışlarında yoğunlaşmıştı.

"Ne zaman istersen ara beni. Neden hiç aramadın?"

Ve, elinde *homburg* şapkasıyla Orlando girdi içeri, Orlando Ximénez. Laura aradan geçen zamanı düşünemedi, yalnız Orlando'ya San Cayetano Çiftliği'ndeki genç yüzü yakıştırabildi, otuz yıl olmuştu. Portakal çiçekleri ve uykuya dalmış kahve fidanları kokan terasta onu âşık eden gencin imgesi başını döndürdü, Laura izin istedi ve kendini dışarı attı.

Çekim düşüş değildir, yaklaşmaktır, birbirine yaklaşmak, dedi Laura oğlu Dantón'a. Dantón babasıyla MİK (Meksika İşçi Konfederasyonu) ve Meclis'e gittiğinden beri, bu iş bana göre değil diye düşünüyordu. Ama babam haklı, bana göre olan ne? Chapultepec Korusu'na bakan balkondan Dantón da karşıyı seyrediyordu ve biliyordu ki parkın ötesinde Chapultepec tepeleri var ve zenginler orada oturuyorlar. Eski ya da yeni zengin olmaları onu ilgilendirmiyordu, önemli olan o tepelerde havuzlu, garden partiler için geniş çim sahaları, üç arabaya yetecek garajları olan yeni konaklar inşa ediliyordu. Dekorasyon işlerini La Granja'yı yapan Pani y Paco üstlenmişti, bu evlerde yaşayanların giysileri Valdes Peza'dan, şapkaları Henri de Chatillon'dandı. Çiçekler ise Matsumoto'ya ısmarlanıyor, ziyafetleri Mayita hazırlıyordu.

Ne yeni ne de eski zenginlerden olan onun gibi basit bir zavallı, bu yerlere nasıl girecekti? İşte babasının alçakgönüllü önerileri –politikacı, işletmeci, gazeteci, subay?– arasında bir seçim yapmaktansa Dantón yazgısını kendi yaratmaya karar verdi. Yazgı derken servet demek istiyordu, bu da Meksika'da parası olmayanların kolay kolay elde edemeyecekleri bir şeydi. Bu yüzden de genç hukuk öğrencisi için sınıf atlamaktan başka çıkar yol kalmıyordu. Aradaki farkı görmek için sosyete dergilerine bir göz atmak yeterliydi. Yeni bir sosyal grup doğuyordu, devrimci ve zengin. Las Lomas'ta oturuyorlardı, güvencesiz ama atılgan, esmer ama pudralanmış, iyi ya da kötü ama yeni yeni edindikleri mallarını saygısızca sergiliyorlardı: açık renk tenli –Meksika'da doğmuş ama parasız, sıkıntı içinde olan– kadınlarla evlenen koyu tenliler –askerler, politikacılar, işletmeciler–; devrimciler kuzeyden güneye doğru inerken Hermosillo ve Culiacán'ın, Torreón ve San Luis'in, Zacatecas ve El Bajio'nun en taze filizlerini toplamışlardı. On-

lar çocuklarının anneleri, evlerinin sultanları, güçlü hünkârlarının sevgisiyle yetinen kadınlar.

Bir de yoksullaşmış, Insurgentes ve Reforma arasında, adlarını Avrupa kentlerinden alan sokaklarda yaşayan eski soylu aileler topluluğu vardı. Bunlar küçük ama zarif, 1918-1920'lerde inşa edilmiş evlerde oturuyorlardı. İki katlı, cepheleri taş kaplı, balkonu ve garajı olan bu evlerin salonları sokağa bakardı. Geçmiş günleri ansıtan tablolar ve portreler, kadife fon üzerine çerçevelenmiş madalyalar, biblolar, yaldız çerçeveli aynalar bu salonlarda dururdu. Salonun arka tarafında gizemli oturma odaları olurdu, Zapata, Villa ve Cárdenas'ın ellerinden aldığı Belçika toprakları kadar geniş çiftliklerin eski sahiplerinin günlük yaşam mekânları. Nerede yıkanırlardı? Yemeklerini nasıl pişirirlerdi? Dünyaları yıkıldıktan sonra nasıl yaşıyorlardı?

Yalnız nasıl ibadet ettikleri meydandaydı. Her pazar, öğlende, saat birden biraz önce, iyi ailelerin gençleri toplanır, kızlar ve erkekler hep beraber Génova ile Reforma Bulvarı'nın köşesindeki La Votiva Kilisesi'ndeki ayine giderlerdi. Ayinden sonra Gezi'nin ağaçlı bölümünde toplanıp sohbet eder, birbirlerine kur yapar, nerede yemek yiyeceklerini kararlaştırırlardı. Nereye? Niza'da hemen şuracıktaki José Luis'in Parador'una mı? Liverpool Sokağı'nda Luisito Muñoz'un 1-2-3'üne mi? Yoksa Hipódromo de las Americas'daki Jockey Kulüp'e mi? Kişiye özel oldukları gibi bir o kadar da renkli olan takma adlı –El Regalito, la Bebesa, La Bola, La Nena, La Rana, El Palillo, El Chapetes, El Buzo, El Gato– bu kahramanlardan birinin evine mi? Meksika'da yalnızca soylular ve eşkıyalar takma adlarıyla anılır. Dantón'un büyük büyükannesinin bir bıçak darbesiyle parmaklarını kesen soyguncunun adı neydi? Nereli Yakışıklı?

Dantón araştırdı, hesaplar yaptı ve mavi-beyaz, cami olduğuna pişman olmuş da kiliseye dönüştürülmüş gibi görünen arabesk La Votiva'nın saat birdeki pazar ayininden başlamaya karar verdi.

İlk gittiği gün kimse dönüp bakmadı yüzüne. İkinci gidişinde yadırgayarak baktılar. Üçüncüsünde ince, uzun boylu, sarışın bir genç yanına yaklaşarak kim olduğunu sordu.

"López'im?"

"López?"

"Evet, López, telefon rehberinde en çok sayfa dolduran soyadı."

Bu yanıt uzun boylu gencin hoşuna gitti, dalgalı saçlı başını arkaya attı ve uzun boynundaki âdemelmasını bir yukarı bir aşağı oynatarak güldü.

"López, López, López ne?"

"Díaz."

"Eee, sonra?"

"Ve sonra Greene. Ve sonra Kelsen."

"Hey arkadaşlar, hepimizin adından çok adı olan bir tip. Hadi sen de gel bizimle Jockey Kulüp'te yemek yiyelim."

"Hayır, sağ ol, bir randevum var. Belki bir dahaki pazar."

"Belki, belki, belki, *'Quisaz, quizas, quizas'*. Bolero gibi konuşuyorsun. Ha, ha, ha! Ayakkabı boyacısını[1] demek istemiyorum, Agustin Lara'dan söz ediyorum. Ha, ha! Ya da kimbilir, sen? Bolerolu!"

"Ya sen? Senin adın ne, sarıkafa?"

"Sarıkafa! Bana sarıkafa diyor! Yok oğlum, burda bana herkes 'El Cura', yani Papaz der."

"Neden?"

"Bilmem. Babam doktor, insanları iyi eder, yani *cura,*[2] belki de o yüzden, kimbilir? İkinci soyadım Landa, eski rejimde bu kentin son valisi olan Landa'nın soyundan geliyorum. Annemin soyadı."

"Ya babanın soyadı?"

"Ha, ha, ha! Gülmeyeceksin ama!"

"Gülen ben değilim, Gri, sen gülüyorsun."

"Gri! Bana gri diyor! Ha, ha, ha! Yok hayır, sana bana Papaz derler dedim ya! Benim de babamın soyadı López, seninki gibi. Ne komik değil mi? Tersten adaşız! Ha, ha, ha! Ne kelime oyunu ama! Anastasio López Landa. Gelecek pazar gelmemezlik etme. Sevdim seni. Bir dahaki sefere daha zevkli bir kravat seç. Bu boynundaki bayrağa benziyor."

Daha zevkli bir kravat nasıl olurdu? Kime sorabilirdi? Bir sonraki pazar günü kiliseye jokey giysileriyle gitti, dar paçalı pantolon ve çizme, kahverengi bir kazak ve açık renk gömlek giydi. Eline de bir kırbaç almıştı.

---

[1] Meksika ağzında *bolero* hem ayakkabı boyacısı hem de üç ölçülü İspanyol halk müziği anlamına geliyor. (Çev.)

[2] Cura: hem papaz anlamına hem de *curar* iyileştirmek, eyleminin geniş zaman, üçüncü tekil kişisi. (Çev.)

"Nerede biniyorsun, şey... adın neydi senin?"
"Senin gibi López. Dantón."
"Giyotin, ha, ha, ha! Baban annen çok değişik kişiler olmalılar!"
"Evet, ikisi de sırf espri. Atayde Sirki'nde işler kötü gidince bizimkileri yardıma çağırıyorlar."
"Ha, ha, ha, Dantón! *You are a real scream, you know.*"
"*Yeah, I'm the cat's pijamas*," diye tamamladı, bir Amerikan filminden alıntı yaparak.
"Duydunuz mu çocuklar, ne çok şey biliyor. *He's the bee's knees*! Tarzan'ın annesi!"
"Tabii ne demezsin, ben de Kolomb, Kristof Kolomb!"
"Ve benim çocuklarım da Crystal Balls, ha, ha, ha! Hemen şurada oturuyorum, Amberes'ten dönünce. Bize uğra da sana ödünç bir kravat vereyim, *old sport*."
Yeni tanışlarının gözüne girmek için pazar günleri Votiva ve Jokey'e gitmeyi bir göreve dönüştürdü, günah çıkarmaya gerek kalmadan topluma girmek.
Başlangıçta soğuk karşılandı. Gruptaki gençlerin giyimlerini dikkatle inceliyordu. Dantón aslında bitip tükenmeyen yas giysilerine ve taşralıların çiçekli ipek elbiselerine alışıktı. Bu kadar tayyörlü ya da ince hırka ve ekose etekli, boynunda bir sıra inci olan genç kızı bir arada görmüş değildi o güne dek. Gene de kızların kendisinden uzak durmalarına aldırmadı. Maria Luisa Elío adlı İspanyol bir kız güzelliğiyle ve şıklığıyla dikkat çekiyordu; sarı saçlı, incecikti, Trans Lux Prado'da hep beraber seyrettikleri Fransız filmlerindeki Michele Morgan'ınki gibi siyah bereler, kareli ceketler, pilili etekler giyiyordu ve hep bir şemsiyeyle dolaşıyordu.
Dantón gücüne, erkekliğine, hatta farklılığına güveniyordu. Bir Çingene kadar esmerdi, hiçbir zaman yitirmediği çocuksu kirpikleri yeşil gözlerini gölgelendiriyordu, zeytin rengi şakakları, kısa burnu, kadınsı ince dudakları onu öbürlerinden farklı kılıyordu. Boyu bir yetmişti. Tıknazlığa meyilli, sportif görünüşlüydü ama elleri –ona öyle demişlerdi– piyanist elleriydi, Catemaco'da Chopin çalan Virginia Teyze gibi. Dantón kaba bir deyimle kendi kendine, 'Bu nazik kısraklar biri mahmuzlarını sağrılarına saplasın diye bekliyorlar,' diyor ve Juan Francisco'dan para istiyordu; her pazar asalaklık edemezdi, onun da atağa geçmesi gerekiyordu. 'Yeni arkadaşlarım var, iyi aile çocukları, onların yanında seni ve tüm aile-

yi küçük düşürmemi istemezsin herhalde? Görüyorsun, bütün hafta boyunca görevlerimi yerine getiriyorum, sekizdeki dersleri hiç kaçırmıyorum, bütün notlarım dokuz-on, aklım hukuka çok yatkın, yemin ederim baba, bana vereceğin borçları bileşik faiziyle öderim, söz... Sana ne zaman verdiğim sözü tutmadım?'

Hipodromda, ilk sıradaki locaları artık eski at üstündeki günlerinin nostaljisiyle yaşayan generaller dolduruyordu, onları yeni makamlarına askerlerden daha sonra, her ne kadar bir çelişki gibi görünse de, Lázaro Cárdenas'ın radikal reformlarıyla gelen işadamları izliyordu. Evet köşeye sıkıştırılmış tarım işçileri bu reformlar sayesinde çiftliklerden çıkıp Monterrey, Guadalajara ve Mexico City'ye göç edip yeni kurulan fabrikalarda düşük ücretlerle çalışmaya başlamışlardı. Gene daha az çelişkili görünse de, büyük servetler, savaşın yarattığı talepler sayesinde, spekülasyon, ihracat, yiyecek fiyatlarının yükselmesi vb. sayesinde kazanılmıştı.

Hipodromun yöneticisi ve en dişli generalin ya da Meksikalı milyonerin yüzünü kızartacak bir *furberie*'nin sahibi, ufak tefek, güler yüzlü İtalyan Bruno Pagliai, hipodromu dolduran farklı sınıflar arasında gezinirdi. Ama sınıflar arasında bir ayrımcılık olduğu da açıktı. Kapalı tribünleri, koltukları, kulüpteki pisti La Votiva'dan gelenler, 'El Cura' López Landa ve arkadaşlarının grupları doldurur, hipodromun açık tribünleri yeni zenginlere kalırdı. Generallerin ve işadamlarının çocukları da dışlanırdı, onlara da pek iyi gözlerle bakılmazdı, –Chatis Larrazábal'in dediği gibi– onlar 'tüylüler'di. Bir gün Dantón, o güne dek gördüğü en güzel kızlardan birini işte bu 'tüylüler'in arasında, keşfetti.

'Düş' ya Levanten ya da Doğulu, Malet ve İshak'ın dünya tarihi kitaplarında 'Yakın Doğu' diye adlandırılan başka diyarlardan gelme bir güzeldi. Magdalena Ayub Longoria'nın 'Yakın Doğu'dan gelen kusurlarını –birleşik kaşlar, belirgin bir burun, köşeli bir çene– bir cinsel organı gizler gibi parlak ve iç gıcıklayıcı gözkapaklarının altındaki, bir Arap prensesinin gözlerini andıran hülyalı, kadifemsi, anlamlı gözler örtüyordu. Gülümsemesi öylesine sıcak, tatlı ve masumdu ki sultandan başka kimsenin göremeyeceği bir hareme kapatılmasını neredeyse haklı kılacaktı. Uzun boylu, inceydi, ama bir yandan da orasında burasında beliren, dolgun bir geleceğin müjdecileri olan ufak tefek yuvarlaklıklar gözden kaçmıyor-

du. Dantón işte bu sözcüklerle betimlemişti kızı kendi kendine.

İmgelemi onu aldatmamıştı.

Onu ilk kez hayran hayran bir 'Shirley Temple' filmi izlerken görmüştü, hemen o anda 'Düşüm' adını verdi kıza. Bu 'düş'ün bir adı vardı: Magdalena Ayub, Suriye-Lübnan kökenli bir tacirin kızıydı. Evet, babası Meksikalıların dedikleri gibi bir '*turco*' idi, Simon Ayub, ülkeye yirmi yıl önce gelmişti ve Colonia Polanco'nun en rüküş yeni barok evinin sahibiydi. Nasıl kazanmıştı bunca banknotu? Ta Obregón ve Calles'in zamanında istifçiliğe başlayıp savaş günlerinde yapay olarak yükselen fiyatlardan yararlanarak, Yucatan *ejidos*'larından ucuza kapattığı, müttefiklere çok gerekli *henequen*'i yankee firmalarına pahalıya satarak, kış aylarında yankee taburlarına sebze ihraç ederek, *gringo*'lar ilaç göndermediği günlerde ilaç fabrikaları açıp, Meksika'da daha ucuza sülfamitli ilaçlar ve penisilin üreterek. Meksika'da siyah ipliğin, hatta aspirinin yaratıcısı o olmuştu. Bu yüzden, ve belki de savaş sırasında askerlerinin baş ağrılarını şakaklarına birer kurşun sıkarak iyileştiren devrimci generalden de esinlenerek, adı Aspirino Ayub'a çıkmıştı. Kendisi Allah'ın cezası bir çirkin olsa da sınır bölgesindeki kasabalardan gelen güzeller güzeli Kuzeyli bir kadınla evlenmişti, hani şu Papa'yı baştan çıkaracak, Aziz Yusuf'u iki karılılığa özendirecek dişilerden biri. Doña Magdalena Longoria de Ayub. Dantón anneyi bir güzel incelemeye aldı. Çünkü hani derler ya kız anaya, tüm kızlar tüm analara. Büyük Magdalena sınavı geçti. Dantón 'Papaz' López Landa'ya 'notu iyi' dedi. Keyiften dört köşeydi.

"Gerçekten de Dan, şu locaya bak, bir anasına bir de kızına ve söyle bakalım hangisi uygun," dedi 'El Cura'.

"Şans yardımcı olursa, ikisi de," diye yanıtladı Dantón, sağ elinde bir Manhattan kokteyli, sol elinde bir Pall Mall.

Kızı seçti, başarılıydı. Dansa kaldırdı. Onu yalnızlıktan kurtardı, yenilerin yanından aldı ve eskilerin toplumuna götürdü. Bunu becerenin kendisi olduğuna o bile inanamıyordu. Şanslı küçük prensesi elinden tutarak züğürt kralların arasına o, Dantón López Díaz (ve Greene ve Kelsen) götürmüştü.

"Bu Magdalena Ayub. Evleneceğiz."

Magdalena, on dokuz yaşın acemiliğiyle, şaşkınlıktan ağzı açık bakakaldı. Bu çocuk şaka yapıyor olmalıydı. Daha yeni tanışmışlardı.

"Beni iyi dinle güzelim. Locana dönüp annen babanla kısrakların koşturmasını mı izlemek istersin, yoksa, hanım hanımcık kızlara dedikleri gibi sen de zarif bir kısrak olmayı mı? Benden başkası locanıza gelip, patronu selamlayıp seni dansa kaldırmaya cesaret etti mi? Bunun arkasından ne geliyor? İşte seni sosyetiklerin arasına ben sokuyorum, bu sosyeteden olmayan ben. Gör yani ne biçim bir gençle evleneceksin Düşüm. Ben ne istersem elde ederim, gördün değil mi? Bu dünyada yumurtalıklarının –kabalığımı bağışla, ama ben böyleyim, şimdiden alışman iyi olur– bensiz, yapayalnız nasıl yaşayacaklarını gözümün önüne bile getirmiyorum. Ne oldu? Beni özlüyor musun, yoksa beni mi özlüyorsun, tenim benim?"

Partilere gittiler, yanak yanağa dans ettiler, kız Dantón'a 'özgürlükler' tanıdı, sırtını, boynunu, tertemiz tıraş edilmiş koltuk altlarını okşamasına, kulak memesini ısırmasına izin verdi, arkasından ilk öpücük, onun ardından da binlercesi geldi. Sonra yalvarmalar, 'Dışardan', 'Hayır Dan, regliyim', 'Bacak arasından, Düşüm. Mendilimi kullanırım, korkma. Evet sevgilim, ay Düşüm, seni çok çok beğeniyorum', 'Bu şeyleri hiç bilmezdim, daha önce. Senin gibi bir erkek tanımadım hiç. Ne kadar güçlüsün, ne çok güveniyorsun kendine, ne kadar hırslısın.'

"Benim zayıf bir yanım var, Magdalena."

"Ne, sevgilim?"

"Beğenilmek için ne olursa yaparım. Bu ne demek anlıyor musun?"

"Her zaman sana seni beğendiğimi göstereceğim. Yemin ederim. Hiçbir şeyin eksik olmayacak."

Blue moon, I saw you shining along

Magdalena'nın annesi babası Dantón'u baştan ayağa bir güzel süzdüler. Dantón da küstah bir edayla onları süzdü.

"Bu evin yeni baştan bir güzel döşenmesi gerek," dedi Dantón Polanco'nun konağının XIII. yüzyıl İspanyol mimarisini taklit eden Churrigueres stili kurşun kaplamalarına, yalancı sunaklarına, süslü püslü demir parmaklıklarına küçümseyen bir bakış fırlatarak. "Allahtan, benim sayemde zevkle döşenmiş bir evde yaşayacaksın, Düşüm."

"Ya öyle mi?" diye gürledi Ayub. "Peki bu lükslerin için parayı nereden bulacaksın?"

"Sizden tabii ki, benim gönlü zengin kayınpederim."

"Benim kızımın gönül zenginliğine ihtiyacı yok, ona rahatlık gerek," diye söze karıştı Kuzeyli anne kurumlanarak.

"Kızınızın onu sayacak, koruyacak bir erkeğe ihtiyacı var, sizin gibi kötü ebeveynlerin marifeti sayesinde başkalarının yanında kendini aşağılanmış ve yalnız hissetmekten kurtaracak bir erkeğe," diye lafı yapıştırdı Dantón, sonra da kapıyı öyle bir çarparak çıktı ki az kalsın kenti, yer küreyi ve Ayub Longoria ailesini kutsayan Papa XII. Piu'nun resimleriyle süslenmiş vitraylar kırılacaktı.

Ne olur dönsün. Zavallı Malenita odasından çıkmıyor. Ağzına bir lokma bir şey koymuyor. Gün boyu iki gözü iki çeşme ağlıyor.

"Ben sizden sadaka istemiyorum, Don Simon. Bırakın da anlatayım, öyle bakmayın yüzüme, yoksa benim de sabrım taşacak. Kendinize hâkim olun. Siz bana iyilik filan yapmıyorsunuz, asıl ben size iyilik yapıyorum. Neden size iyilik yaptığımı da açıklayacağım. Kusura bakmayın ama şimdiye dek istediği ama elde edemediği yeni bir yaşamı kızınıza ben sunuyorum. Evet kızınız varlıklı. Onda eksik olan kabul görmek."

"Bu kadarı da fazla ama! Sen nesin ki, zavallı sersem."

"Birbirimize sen diye mi hitap edeceğiz? OK Don Aspirino, bende senin artık hiçbir zaman olamayacağın bir şey var. Aramızdaki fark bu. Yirmi yıl boyunca sen fesat karıştırdın. Ama bu ülkeye, Caruso El Toreo'da şarkı söylediği günlerde geldiğini unuttun mu, sevgili kayınpederim. Senin o parlak günlerin geçti. Artık savaş bitti. Şimdi yeni bir dünya düzeni var. Artık istifçilik, vurgunculuk günleri geçti. Artık Amerika'da her şey var bol bol. Artık onlar için vazgeçilmez müttefikler değiliz. Yeniden vazgeçilebilir dilenciler olacağız. Sana bir şey söyleyeyim mi, Aspirinom benim?"

"Siz deyin, Señor Dantón, siz deyin... lütfen."

"Size bir şey diyeyim öyleyse. Artık geçimimizi iç piyasada sağlayacağız ya da sağlayamayacağız. Artık malı burada, yurt içinde üretmeliyiz, halk da bizim ürettiğimizi satın almalı."

"Biz mi? Çoğulu biraz abartmıyor musunuz, Dantón?"

"Evet biz, birbirimizi çok seven biz, benim sevgili Señor Don Simonum. Sizinle ben, eğer sömürecekseniz, *henequen* is-

tifleyip zavallı Mayaları sömürmek yerine lokanta, toptancı süpermarket zincirleri işlerine yönelseniz ya da çokça tüketilen tüketim mallarına, örneğin susayanların bol olduğu tropikal bir ülkede ucuz gazoz, ev kadınlarının işini kolaylaştırmak için elektrikli süpürge, yemekleri saklamak için şu kullanışsız buzluklar yerine buzdolapları, can sıkıntısını atmak isteyenleri eğlendirmek için radyolar üretseniz... Bir ortadirek ülkesi olma yolundayız, farkında değil misiniz? Sıvayın kolları şef, gösterin kendinizi."

"Ağzınız çok iyi laf yapıyor Dantón. Devam edin."

"Devam mı edeyim? Mobilyalar, konserveler, pançolar, hırtı pırtılar yerine ucuz ama zevkli giysiler, hanlar, Çin kahveleri yerine yankee tipi barlı marlı iyi restoranlar, herkesin kesesine uygun ucuz otomobiller, şimdi artık yoksullara köhne otobüsler ve zenginlere Cadillaclar zamanı değil. Büyükbabamın Alman olduğunu biliyor muydunuz? Şu adı kafanıza iyice yazın: Volkswagen, halk otomobili. Bırakın Alman fabrikaları çalışsın, siz VW'nin Meksika için iznini alın, hisse senetlerinin yarısını bana verin, sonrası can sağlığı, Señor Don Aspirinom. Bir daha hiç başınız ağrımaz. Neyin üstüne isterseniz yemin ederim!"

Laura'ya, Juan Francisco'ya, Santiago'ya, "Hepsi birbirlerini tanıyorlar," diye anlattı. "Ama tüm bildikleri bu kadar. Ben Porfirio'nun bu zavallı mumyalarına bu günün dünyasını göstereceğim. Onlara öykünmeyi, onlar gibi sesimi dalgalandırmayı öğrendiğimi biliyor musunuz? Onlar gibi giyinmeyi, *'chau'*, 'Tanrım sen koru', *'voiturette'* gibi yapmacık sözcüklerini kullanmayı ben de beceriyorum. Sosyeteyi laboratuvarda bir kobay inceler gibi inceledim, dikkatle. 'Biliyor musunuz? López Landa'ya bakarak bir gencin bir başka gençte beğendiğinin kendinde olmayan olduğunu keşfettim. Bunu anlayınca da Jokeyli gençlere kendimi ilginç kılmak için onlarda olmayanı sundum. Aynı şeyi Magdalena için de yaptım, ona olamadığı ama olmak istediğini sundum. Varlıklıydı ama gösterişli değildi. Ona olabileceği kadar gözalıcı olamadığını, ama benim onu gösterişli yapacağımı imledim. Ayublar bana bir lütuf yaptıklarını, bana istedikleri gibi zorluklar çıkarabileceklerini sanıyorlardı. Hava alırlar. Bu dünyada zorlukları bir armağan verir gibi başkalarının sırtına yüklemeyi bilmek gerek, işin püf noktası burada."

"Babanlar beni sevmiyorlar, Düşüm."

"Ben seni onlara sevdiririm, Dantón."

"Seni zor durumda bırakmak istemem."

"Zor olur mu? Bu benim sana bir armağanım, sevgili Danım benim..."

Dantón, Ayub ailesini, gülerek korkunç zenginler diye tanıtmıştı kendi ailesine: Yaşamları boyunca hiçbir zaman gelmeyecek bir gün için biriktirmişler. Bu arada neden zengin olma istediklerini unutmuşlar. Onlara yeni kan vereceğim. Şimdi geçerli olan benim nedenlerim. Anne, baba, düğün gelecek ay, avukatlık diplomamı alır almaz. Çok başarılıyım değil mi? Neden beni kutlamıyorsunuz?

"Kardeşim beni endişelendiriyor," dedi Santiago bir gün Laura'ya. "Onun yanında kendimi bir zavallı, aptal gibi hissediyorum. Her şeye önceden bir yanıtı var. Oysa ben olayları olup geçtikten sonra kavrayabiliyorum. Neden böyle?"

Laura büyük oğluna ikisinin çok farklı kişilikleri olduğunu söyledi. Dantón dış dünya için yaratılmıştı. Santiago ise, yanıtların hemen hazır olmadığı, soruların daha önemli olduğu bir iç dünya için.

"Doğru, bazen yanıt yok bile," diye gülümsedi Santiago yatakta. "Yalnızca sorular var. Haklısın."

"Evet öyle oğlum. Ama ben sana güveniyorum."

Yataktan zorlukla kalkıp ressam sehpasına kadar zorla yürüyordu. Titremenin ateşten mi, yoksa yaratma heyecanından mı geldiğini ayrımsamak olanaksızdı. Tuvalin karşısına geçince bu ateşi, bu kuşkuları yayıyordu çevresine. Laura Santiago'yu izlerken onu kendi teninde duyumsuyordu. Doğaldı böyle olması. Resim yapma yeteneğini ilk keşfettiği günden beri, her gün kendi kendini şaşırtıyor, kendindeki değişimi duyuyor, içindeki ötekini tanıyordu.

"Ben de onu tanıyorum, keşfediyorum Juan Francisco. Ona biraz yaklaş."

Juan Francisco başıyla yadsıyordu. Kabul etmek istemiyordu. Santiago onun anlamadığı bir dünyada yaşıyordu. Kendi oğluna söyleyecek söz bulamıyordu. Hiçbir zaman birbirlerine yakın olamamışlardı. Şimdi hasta olunca yaklaşması kendi kendilerini kandırmak gibi olmaz mıydı?

"Bu kadarla kalmıyor, Juan Francisco. Santiago sadece hasta değil."

Juan Francisco sanatçı olmakla hasta olmak arasındaki eşanlamlılığı anlamıyordu. Bu, tek bir aynada iki yüz imgele-

mek gibi bir şeydi, yüzlerden her biri bir başka gerçeği yansıtıyordu, hastalık ve sanat, her zaman birbirinin ikizi değil ama kardeşi olan iki gerçek. Hangisi önce geliyordu? Hangisi Santiago'nun kederli günlerini dolduruyordu, sanat mı, hastalık mı?

Laura uyuyan oğluna bakıyordu. Santiago uyandığında yatağının yanında olmak ona keyif veriyordu. Şunu fark etmişti: Santiago uyanınca şaşkın oluyordu, ama bu şaşkınlığın nedeni yaşıyor olduğunu bilmek miydi, yoksa resim yapmak için bir günü daha olması mıydı, bunu anlamak olanaksızdı.

Laura kendini Santiago'nun bu günlük seçimlerinden dışlanmış hissediyordu. Onun seçtiklerinden biri olmayı istiyordu doğrusu. Laura, annem, Laura Díaz benim yaşamımın bir parçası. Günlerini oğluyla, onun yanında geçiyordu. Tüm öteki işleri bırakmıştı, ama Santiago bu beraberlikten duyduğu memnuniyeti dışa vurmuyordu, sadece yanındaydı, yanında olmasına izin veriyordu, Laura'a karşı gönül borcu duymadan.

"Belki de bana teşekkür etmesi gerekmiyor. Bunu anlamalıyım ve saygı duymalıyım."

Bir gün, öğleden sonra Santiago kendini güçlü hissetmişti. Annesinden onu akşamüzeri toplantılarını yaptıkları salonun önündeki balkona çıkarmasını istedi. Öyle çok kilo kaybetmişti ki Laura onu kucağına alıp taşıyabilirdi. Küçüklüğünde Xalapa'da *mutti* ve teyzelerin yanında yaşadığı zamanlarda hiç kucağında taşımamıştı Laura oğlunu. Şimdi anne o zamanlar geçersiz nedenlerle çocuklarını terk etmiş olmakla suçlayabilirdi kendini. Juan Francisco politik kariyerine yeni başlıyordu, çocuklara ayıracak zaman yoktu. Daha da kötüsü Laura Díaz hayatını yaşayacaktı, çocuklar, hatta kocası bile onun için bir yüktü. Yirmi iki yaşında kendinden on sekiz yaş büyük bir adamla evlenen taşralı bir kızdı. Yaşama sırası ona gelmişti, tehlikeleri göze alması, hayatı öğrenmesi gerekti. Rahibe Gloria Soriano evi terk etmesi için bir bahane mi olmuştu yoksa? O günlerde yaşamında Orlando Ximénez'le Carmen Cortina vardı, Detroit'te Diego ve Frida ile beraberdi. Kucağında çocuk taşıyacak günler değildi o günler. Gelecek vaat eden, geniş alnında yaratıcılık, güzellikler okunan Santiago'yu bile taşıyamazdı. Kendi kendine söz verdi, bundan böyle asla, hiçbir zaman umut, güzellikler, sevgi ve yaratıcılık dolu bir çocuğu yalnız bırakmayacaktı.

Yitirilen o geçmiş zaman şimdi suçluluk kılığına bürünerek çıkıyordu karşısına. Santiago bu yüzden mi annesinin geç gelen ilgisi karşısında gönül borcu duymuyordu? Anne olmak gönül borcu ya da minnet beklentilerini dışlamak demekti. Nedenini soruşturmadan bir anlık şefkat gösterisi yeterli olmalıydı.

Laura oğluyla hızla büyüyen bir mantar tarlasını andıran kent manzarasının karşına oturuyordu. Dört bir yanda gökdelenler yükseliyordu. Eski *libres*'lerin yerini ilk başlarda yolculara karmaşık ve kuşku uyandırıcı gelen taksimetreli taksiler almıştı. Her yanı dökülen eski otobüsler gitmiş, yerine bir yarasan'ın soluğu gibi kapkara bir duman üfleyen koskocaman otobüsler gelmişti. Artık cilalı ahşap koltuklu sarı tramvaylar da yoktu. Onların yerini de tarih öncesi canavarları gibi ürkütücü görüntüleriyle troleybüsler almıştı. Çalışanlar artık öğle yemeği için saat ikide evlerine gidip beşte işlerine dönmüyordu, bir *gringa* yeniliği olan 'sürekli açık' uygulamasına geçilmişti. Yavaş yavaş bileyciler, eskiciler, kalaycılar ortadan kayboluyordu. Her köşede görmeye alıştıkları her türlü yiyecek satan bakkallar, tuhafiyeciler can çekişiyordu. Sonunda iki rakip telefon firması da birleşmişti. Laura Jorge'yi anımsadı (son zamanlarda hiç aklına gelmez olmuştu), bu arada Santiago'nun ropdöşambrı ve çıplak ayaklarıyla balkonda otururken anlattıklarına dikkat etmemişti: Benim kentim, seni seviyorum, çünkü ruhunu bedenime yansıtmaktan çekinmiyorsun. Seni seviyorum çünkü teninle düşünüyorsun, çünkü önce seni fethetmeye gelenler gibi düşlemezsem bana kendini göstermiyorsun; çünkü artık kupkuru kalmış olsan da, ey gölet kent, merhametlisin ve hıçkırıklarımı tutmam gerektiğinde yüzüme su serpiyorsun; çünkü seni görür görmez adını anmama, adını anar anmaz seni görmeme izin veriyorsun. Beni yarattığın, benim seni yeniden yaratmama olanak verdiğin için sana binlerce teşekkür! Ey Mexico City, seninle gitarsız, renksiz, kurşun atmadan konuşabildiğim, senin şarkılarını tozlar, rüzgârlar vaat ederek söylememe izin verdiğin, seni unutmayacağıma, ben yaşamasam da seni yeniden canlandıracağıma, her zaman adını anacağıma, karanlıkta seni göreceğime söz verebildiğim için sana binlerce teşekkür! Bütün bunlara karşı senden tek bir armağan istiyorum: Artık bu balkonda annemle oturmadığım zamanlarda da beni görmeni sürdür...

"Kiminle konuşuyorsun, oğlum?"

"Senin güzel ellerinle, anne..."

...Benim ikinci annem olan çocukluğumla, yalnızca bir kez yaşanan gençlikle, bir daha göremeyeceğim gecelerle, burada kentin korumasına bırakacağım düşlerle, beni hep bekleyecek olan Mexico City'yle...

"Seni seviyorum, ey kent, sana tutkunum."

Laura oğlunu yatağına götürürken, Santiago dünyaya sessizce haykırdıklarını aynı zamanda Laura'ya da söylüyordu. Açıklamaya kalkarsa, sözcüklerin ihanetine uğrayabilirdi. Günlük beraberliklerin nemli derinliklerinde sözcüklere dökülmeden var olan bir sevgi açığa çıkarılırsa kuruyabilirdi. İkisi arasındaki suskunluk çok daha anlamlıydı.

"Kavgacı olmak, rahatsızlık vermek istemiyorum."

Sessizlik. Dinginlik. Yalnızlık. Bizi yaklaştıran bunlar, diye düşünüyordu Laura, elleriyle Santiago'nun ateş gibi yanan ellerini tutarken. Beraberce susmaktan daha büyük saygı ve sevgi olamaz, beraber yaşamak, birbirleri için yaşadıklarını sözlere dökmeden yaşamak. Sözlere dökmeye gerek duymadan. Açıklamak yalnızca suç ortaklığı, kehanet, şükran gösterisiyle kıyaslanabilecek bu denli derin sevgiye ihanet etmek olabilirdi.

İşte oğlu ölümle pençeleşirken, Laura ile Santiago bunları yaşıyorlardı. Paylaşıyorlardı, ileriyi görüyorlardı, birbirlerine karşılıklı gönül borçlarını ödüyorlardı, çünkü seslendirmeden aralarında karar vermişlerdi, acıma duygusunu üzerlerinden atacaklardı. Genç erkeğin her gün biraz daha içine çöken göz çukurlarında pırıl pırıl parlayan iki gözü dünyaya ve Laura'ya, oğlunun ruhunda ikisinin özdeşleştiğini anlatıyor, 'bana acımaya kimsenin hakkı yok', 'acıyarak bana ihanet etmeyin... ben, sonuna dek erkekliği elden bırakmayacağım' diyordu.

Laura oğluna acımamak için çok çaba gösterdi. Sadece belli etmemek değil, gerçekten acıma duygusunu üstünden ve bakışlarından atabilmek için. Sadece gizlemek değil, acıyı duymamak için. Çünkü gizlemeye çalışsa Santiago'nun uyanık, elektriklenmiş duyuları hemen ayırt ederdi annesinin duygularını. Acımak ihanettir, diye defalarca yineliyordu kendi kendine Laura, ateşler içinde yanan oğlunun yanındaki portatif yatakta uykuya dalmadan önce. Nice umutlar vaat eden, taptığı oğlunun yanında.

"Oğlum, canın ne istiyor, senin için ne yapabilirim?"

"Hiçbir şey anne. Sen olmasan ne yapardım?"

"Biliyor musun! Dünyadaki tüm şanları, erdemleri çalmak isterdim, sana armağan etmek için."

"Sağ ol. Yaptın bunu zaten. Ayrımında değil misin yoksa?"

"Başka ne yapabilirim? Başka bir şey?"

Başka ne? Nasıl? Laura Díaz, Santiago'nun yatağının kenarına oturmuş beklerken bir gece, iki kardeş arasında istemeyerek tanık olduğu o konuşmayı anımsadı. Santiago annesi istediği zaman girebilsin diye odasının kapısını açık tutuyordu. O gece Dantón girmişti.

Annemle babam bizim hakkımızda çok karışık şeyler düşünüyorlar, ikimiz için de çok farklı bir gelecek düşlüyorlar, diye fikir yürüttü Dantón... Tutkularımızın kesişmemesi ne kadar iyi, diye yanıtlamıştı Santiago. Kısa devreye neden olmuyoruz... Ama sen yine de kendi tutkularının iyi benimkilerin kötü olduğunu düşünüyorsun, diye dayatmıştı Dantón... Hayır, seninki kötü benimki iyi ya da tersi değil, ikimizin de tutkularımızı gerçekleştirmeye mahkûm olmamız önemli, en azından bunu yapmaya çalışmaya... Mahkûm olmak mı? Dantón gülmüştü. Mahkûm olmak, ha?

Dantón, Magdalena Ayub Longoria ile evlenmiş, çoktan beri istediği gibi, Chapultepec tepelerindeki Virreyes Bulvarı'nda oturuyordu. Polanco'nun korkunç yeni barok stilinden kurtulmuştu, yalnızca yeni ailesinin zevksizliğinden kurtulmak için değil, daha çok düz çizgili, kişinin dikkatini dağıtmayacak bir evde oturmak istediği için. Laura ikinci oğlunu giderek daha seyrek görmeye başlamıştı. Dantón'un kendisini aramadığını bahane ediyordu ama aslında biliyordu ki kendisi Santiago'yu arıyordu. Aramasına gerek de kalmıyordu, hastalığın etkisiyle zayıf düşen Santiago zaten hep evde oluyordu. Hayır, Santiago annesinin tutsağı değildi. Kimse değiştiremezdi yazgısını bu genç sanatçının. Çünkü Santiago'nun yazgısı yaratmaktı, yapıtları yaratıcısından sonra da yaşayacaktı.

Laura Santiago'nun sıcak alnına dokunurken içinden, bu genç sanatçı başlangıcı ve sonu birbirine fazlaca yaklaştırmıyor mu, diye sormaktan kendini alamıyordu. Resimlerindeki acı çeken erotik figürler bir şeyler vaat etmekten çok, sanki varılan bir noktayı simgeliyordu. Bir başlangıç değil, bir son

gibiydi. Tablolar bitmişti. Bunu anlamak Laura'yı endişelendiriyordu, çünkü o, Laura Díaz oğlunun sevincini yaratıcılıktan alan kişiliğinin tam olarak gerçekleşmesini görmek istiyordu. Bedeninin Santiago'ya ihanet etmesi, istencin –Santiago'nun istenci, annesinin istenci– bedene söz geçirememesi haksızlık olurdu.

Laura yazgıya boyun eğmeye razı değildi. Dalgın, büyülenmişçesine, başka kimse için değil, yalnız ve yalnız kendisi için resim yapan oğluna bakıyordu. Böyle olması gerekti, sonuçta ortaya çıkacak tablolar ne olursa olsun oğlumun yeteneklerini açığa vuracak, ama fetihler için zamanı olmayacak. İmgelemini çalıştıracak ama üretmeye zamanı yetmeyecek. Resim yapması kaçınılmaz, yaptığı resimlerle ödüllendirilmiş olacak. Oğlum yaptığından başka bir şey yapamaz, bu yaptıklarını da onun yerine başka kimse yapamaz. Ne kadar zaman bu uğraşı sürdürebileceği önemli değil. Yaşamı yarıda kalsa da resimlerinde yoksunluk yok. Gelişmesi hayret verici, kendini böylesine sanata adaması kişide hayranlık uyandırıyor.

"Güzel olan çalışmak," diyordu genç Santiago resim yaparken. "Sanatçı çalışmanın dışında var olmuyor."

"Sen bir sanatçısın," dedi Laura cesaretini toplayarak. "Kardeşinse yalnızca para kazanmayı düşünüyor. Aranızdaki fark bu."

Santiago annesini besbelli olanı yinelemekle suçlarcasına güldü.

"Hayır anne, farklı olmamız daha iyi. Bölünmüş olmaktan böylesi iyi."

Laura böylesine bayağı bir karşılaştırma yapmış olmaktan pişmanlık duydu. Nefretlik, aşağılayıcı karşılaştırmalar yapmak istemiyordu aslında. Oğluna, büyüdüğünü, değiştiğini, içinde yeni bir yaşamın filizlendiğini görmek olağanüstü demek istiyordu. Kendime oğlum büyük adam olacak mı diye sormak istemiyorum, çünkü işte, artık büyük bir adam. Resim yaparken sana baktığımda sanki yüz yıl yaşayacakmışsın gibi geliyor bana. Benim sevgili oğlum, ağzından bir tek sözcük çıkmadan bana, bize, annene babana, kardeşine 'içimdekileri dışa vurmak, kendimi göstermek için bana yardımcı olun' dediğin o ilk andan beri seni duydum, dinledim...

Bir türlü bu yalvarışları anlayamıyordu Laura. Hele iki kardeş arasındaki o konuşmayı duyduktan sonra. Dantón Santiago'ya bedenin iyiliği ne zaman olsa bizi tatmin eder, de-

mişti. Santiago'nun yanıtı bize ihanet de edebilir, olmuştu. Onun için hazzı uçarken havada yakalamalıyız, demişti Dantón. Santiago'nun buna da yanıtı vardı:

"Başka mutlulukların bir bedeli vardı. Onları elde etmek için çalışmak gerek." Sonra ikisi bir ağızdan:

"Yoksa kaçırırız," demişlerdi, gülerek.

Dantón'un hasta olmak ve ölmekten başka hiçbir şeyden korkusu yoktu. Bu, birçok erkek için böyledir. Cephede göz kırpmadan göğüs göğüse dövüşebilirler ama doğum sancısına dayanamazlar. Dantón Sonora Bulvarı'ndaki baba evine hep daha az uğramak için bahane arıyordu, buluyordu da. Her ne kadar Santiago'nun telefonla konuşmaktan nefret ettiğini bilse de telefonla hatırını sormayı yeğliyordu. Santiago için telefon, sanatçının dikkatini dağıtmak için icat edilmiş bir aygıttı. Çocukluğunda ne iyiydi. İki farklı telefon idaresi vardı, üstelik telefonla konuşmak çok pahalıydı.

Laura'ya baktı.

O günlerde hastalık krizleri henüz o kadar sık gelmiyordu. Doktorlar gencin hızla güç kaybetmesinin, enfeksiyonlar karşısındaki dayanıksızlığının, bağışıklık sistemindeki anlaşılmaz bozuklukların nedenini açıklayamıyorlardı. Doktorların söylemediği, yalnızca Laura'nın içinden geçirdiği bir şey vardı: Oğlum yaşamını sürdürecek, bundan ben sorumluyum. Hiçbir şey umurumda değil, ne hastalık ne işe yaramaz ilaçlar ne doktorların öğütleri. Benim oğluma vernem gereken, yüz yıl yaşayacak da olsa, hiç değerini yitirmeyecek bir şey. Ben oğluma sevgi vereceğim, sevinç, doyum vereceğim, inanç vereceğim, yaşamı boyunca hiçbir şeyden mahrum kalmayacağına inanacak, hiçbir şey...

Gece uyurken başında bekliyordu. Sanatçı oğlunun ölümünden sonra varlığını sürdürmek için ne kurtarabilirim diye soruyordu kendi kendine Laura. Oğlunun hak ettiği her şeye sahip olmasını istiyordu, ama Laura Díaz'ın da oğlundan beklediği, oğlunun ona verebileceği her şeye sahip olmak istediğini kendi kendine itiraf edince yüreği hop etti. Almak oğlu için bir ihtiyaçtı. Ama Laura için de. Laura vermek istiyordu. Oğlu da ona vermek istiyor muydu?

Tüm ressamlar gibi Küçük Santiago da rahatça hareket edebildiği günlerde, resim yaparken tuvalden uzaklaşıp tablolarına uzaktan bakmaktan hoşlanırdı.

"Onları yaparken bir sevgili arıyorum, ama yalnızca hayaletler yaratıyorum," diyerek gülümsemeye çalıştı Santiago.

Daha sonraları Laura, Santiago artık yataktan kalkamadığı zamanlarda oğlunu teselli etmek, ona destek olmak için yatakta, yanına uzanıyordu. Bir keresinde oğlunun daha önce söylediklerine içinden sessizce yanıt verdi: 'Senden yoksun kalmak istemiyorum.'

Demek istediği o parçasından yoksun kalmak istemediğiydi.

"Bana planlarını, düşüncelerini anlat," dedi Laura.

"Yüz yıl yaşayacakmışım gibi konuşuyorsun."

"Yüz yıl bir tek günün başarısına sığabilir," diye fısıldadı Laura, basmakalıp bir tümce söylemiş olmaktan çekinmeden.

Santiago gülümsemekle yetindi: "Ün, kazanmaya değer bir şey mi?"

"Hayır," dedi Laura aklından geçirdiklerini tahmin etmişti. "Bazen gizli kalmak, sessizlik daha iyi..."

Laura yirmi yedi yaşında ölüm döşeğinde yatan yetenekli bir gencin yapamayacağı, tanıyamayacağı, tadına varamayacağı şeylerin listesini çıkarmak istemiyordu... Genç ressam, Laura'nın kendi deneyimleri paylaşılan bir gelecekle doldurmak istediği boş bir çerçeve gibiydi. Oğlunu Detroit'e götürmek, ona Diego'nun Sanat Enstitüsü'ndeki fresklerini göstermek isterdi. Oğluyla beraber efsanevi müzeleri gezmek isterdi, Uffizi'yi, Louvre'u, Mauritshuis'i, Prado'yu...

İsterdi ki...

Yanında uyumak, yatağına girmek, bu yakınlıktan ve onun düşlerinden şekiller, görüntüler, başkaldırılar bulup çıkarmak istiyorum. Sana dokunarak kendi gücümü sana vermek istiyorum. Kulağına fısıldarken, son günlerinin halsizliği senden çok beni tehdit ediyor. Sana güçlü olduğunu, ikimizin birbirimizden güç aldığımızı göstermek istiyorum. Benim okşayışlarım Santiago, senin hiçbir zaman okşayamadığın, okşayamayacağın okşayışlar. Yakınlığını böylece kabul et. Annenin bedenini kabul et. Senin hiçbir şey yapmana gerek yok, sevgili oğlum. Seni ben doğurdum, içimde taşıdım. Ben senim, sen bensin. Benim bedenim senin bedenin. Senin sıcaklığın benim sıcaklığım. Hiçbir şey yapma. Her şeyi ben senin yerine yapacağım. Bir şey söyleme, senin yerine ben konuşacağım. Sen bu geceyi unut, ben bu geceyi senin yerine her zaman anımsayacağım...

"Ne istersin oğlum, senin için ne yapabilirim?"

"Yok anne, asıl ben senin için ne yapabilirim?"

"Biliyor musun, yeryüzündeki tüm utkuları, tüm erdemleri çalıp sana armağan etmek isterdim."

"Sağ ol anne, bunu zaten yaptın. Bilmiyor muydun yoksa?"

Bu sözleri hiçbir zaman seslendirmeyeceklerdi. Santiago düş görürcesine sevmişti. Laura sevdiğini düşlemişti. Bedenler başlangıçtaki durumlarına dönmüşlerdi, her birinin tohumu öbürünün içinde. Laura Santiago'da yeniden doğmuştu. Santiago onu bir gecede öldürmüştü. Laura hiçbir şey düşünmek istemiyordu. Kendini bıraktı, aklından bir anda, sanki bir fırtınada yok olmuş gibi binlerce görüntü geçti. Xalapa'daki yağmur kokusu, Catemaco'daki dumanlı ağaç, takılarla süslenmiş Zapotal tanrıçası, derede yıkanan kanlı eller, çöldeki yeşil ağaç, Veracruz'daki *araucaria*, çığlıklarla Körfez'e dökülen ırmak, balkonda Chapultepec'e karşı beş koltuk, altı tabak ve gümüş halkalar içinde altı peçete, Çin bebeği Li Po, sulara gömülen ağabeyi Santiago, büyükannesi Cósima'nın kesilen parmakları, Hilda Teyze'nin piyanonun tuşları üzerinde uçuşan romatizmalı parmakları, şiirler yazan Virginia Teyze'nin mürekkep lekeli parmakları, *mutti* Leticia'nın Catemaco, Veracruz, Xalapa'daki mutfaklarda yemekler hazırlayan aceleci, becerikli parmakları, esmer teyzeciğinin Plaza de Armas'ta danzon yapan şiş ayakları, Orlando'nun çiftlikte onu vals yapmaya çağıran kolları, Jorge'nin aşkı, aşk, aşk...

"Sağ ol. Bilmiyor muydun?"

"Başka ne istersin. Bir şeyler daha iste."

"Kafesleri açık bırakma."

"Geri gelirler, onlar sevimli ve sevecen kuşlar."

"Ama kediler öyle değil."

Laura'ya sıkı sıkı sarılıp öptü. Oğlunu öperken gözlerini kapamadı Laura. Çevresine baktı, boş tuvaller, ayakta uyuyan piyadeler gibi birbirine yaslanmış duran tamamlanmış resimler, bir renkler ordusu, anlık yaşamı tuvale yansıtabilen ya da yansıtamayan bakışların geçit resmi, tuvale işleyen ikili bir varoluş, görülebilen ve görülemeyen...

"Düşümde akşamları müzeler kapanıp, tablolar yalnız başlarına kalınca neler yapıyorlar, onu gördüm."

Küçük Santiago'nun resimlerinde işlediği konulardı bunlar. Birbirlerine bakan ama sanki izlenmelerinden kuşkulanıyormuşçasına birbirlerine dokunmayan çıplak çiftler. Resimlerindeki bedenler güzel değildi, klasik ölçütlere uymuyorlardı. Oldukça zayıf, şeytansı bir görüntüleri vardı. Birbirlerine dokunmuyorlardı, ama tam birleşecekleri anda yakalanmışçasına çekici bir halleri vardı. Resimlerin güzelliği de buradaydı. Soluk gri ya da uçuk pembe renkler kullanmıştı. Ten sanki Tanrı istemeden, beklenmedik bir anda ortaya çıkmıştı. Santiago'nun sanatında insanoğlu Tanrı'nın rakibi, sanki hiçbir zaman yaratmayı istemediği, düşünmediği bir fazlalıktı...

"Artık yaşamayacak olmayı kabul edemediğimi sanma. Kabul edemediğim çalışamamamak. Neden bilmem kaç gündür eskiden olduğu gibi başıma güneş vurmuyor. Perdeleri açmayacak mısın, anne?"

Laura perdeleri açar açmaz döndü, Santiago'nun yatağına baktı. Oğlu artık orada değildi. Havada sessiz bir ağıt uçuşuyordu.

XVII. Lanzarote: 1949

-1-

Buraya gelmemeliydi. Yeryüzünde böyle bir ada yok. Bu bir serap, Afrika çöllerinin yansıması. İspanya'dan kopmuş, yüzen taştan bir platform. Püskürmeyi unutmuş Meksika yanardağlarından biri. Görünce inanacaksın. Buradan gittikten sonra geride hiçbir şeyin olmadığını anlayacaksın. Vapurla kapkara surlara, Avrupa'dan kopup Atlas Okyanusu'nda yükselen bir hayalete yaklaşacaksın. Lanzarote kayalardan oluşmuş, Afrika kumsallarının karşısına demir atmış bir gemi. Ama adanın taşları çöllerin kumundan daha da kızgın.

Tüm gördüklerin gerçek değil. Bizim günlük felaketimiz. Dün gece gerçekleşti. Henüz tarihe geçecek zaman bulamadı. Üstelik ansızın geldiği gibi her an, bugünden yarına yok olabilir. Manzaraya egemen olan ateş dağlarına bak, çok değil, daha iki yüz yıl önce henüz yoktu bu dağlar. Adanın en güçlü, en yüksek dorukları yaratılalı ne kadar oluyor ki, üstelik onlar yaratılırken daha yeni yeni filiz veren bağlar da yok oldu, kızgın lavlarla örtüldü. İlk püskürme durulur durulmaz, yüz yıl önce, yanardağ yeniden esnedi ve soluğuyla ne kadar bitki varsa kavurdu, tüm çatıları örttü.

Buraya gelmemeliydin. Seni yeniden bana sürükleyen nedir? Söylediklerinin hiçbiri doğru değil. Denizin dibindeki bir kratere sıra dağlar, denizden ve gökten daha mavi bir göl nasıl sığar? Bizi hep birbirimizden ayıran okyanusun dibinde iki hayalet gibi, birbirimize randevu vermek ne hoş olurdu. Şimdi yaşamın ateşlere gömüldüğü bir adada mı buluşacağız?

Bak, işte! Ağacı bir metreden az bir derinliğe dik. Görürsün nasıl yanar kökleri. Su dolu bir testiyi önüne ilk çıkan çukura koy yeter, su hemen kaynamaya başlar. Eğer ben lavlar-

dan oluşan dolangaca sığınabilseydim hiç düşünmeden hemen sığınırdım, Lanzarote'de yerin altı işte böyle, bir arı kovanı. O zaman beni hiç bulamazdın. Neden aradın beni? Nasıl buldun? Sözde kimse benim burada olduğumu bilmiyor. Buraya dek geldin, ama sana bakacak yürekliliği bulamıyorum kendimde. Doğru olamaz bu. Buradasın ama bana bakınanı istemiyorum. Beni on yıl önce ilk kez Meksika'da gördüğün erkekle kıyaslamanı istemiyorum. O buluşmayla bunun arasında sanki on yüzyıl geçti. Eğer cehennemin bir geçmişi varsa, eğer şeytan zamanın hesabını tutuyorsa. o zaman şeytan da sonsuzluğun bir parçası. Sana bu sözleri söylediğim günden bugüne dek on yıl geçmedi.

"*Biraz daha kal*. Artık Basilio Baltazar'la, Gregorio Vidal'le yaptığımız tartışmaları anımsayamazsın, o tartışmalara gülemezsin artık, Laura. O zamanki nedenlerimizin tümü nedensizliğe dönüştü. Hepsi yok oldu, öldü. Hepsi yaşama kasteden anlamsız birer acımasızlık. Bizden artakalan ne var, Laura? Yalnızca on yıl önceki bakışlarım, hani gözlerimiz birbirine takılıp kalmıştı, seninkiler benim gözlerime, benimkiler senin gözlerine. Sonra sen benim neden ötekilerinden farklı olduğumu sormuştun, ben de sana 'çünkü yalnız sana bakıyorum' diye yanıt vermiştim."

Şu an gördüğün gerçek mi kaldı o günlerden geriye? Afrika sahillerinin karşısında bir adaya sığınan eski sevgilin mi kaldı? Onu son kez Meksika'da, çamlar ve okaliptüslerle dolu bir parka gizlenmiş bir otel odasında, kollarının arasında mı görmüştün? Şimdi karşındaki aynı adam mı? O adam ne arıyordu, bu karşındaki adam ne arıyor, biliyor musun? Aynı şeyi mi, yoksa iki ayrı şeyi mi arıyorlar? Çünkü Laura, bu adam, bunu ancak sana söyleyebilirim, bir zamanlar bu adam bir şeyler arıyordu. Yüzüme bakıp bana doğruyu söyleyecek cesareti buluyor musun kendinde? Ne görüyorsun?

On yıl ayrı kaldık. Bu sürede yaşadıklarımızı çarpıtabilir, yaşamlarımızdan yüzümüze yansıyan değişiklikleri haklı çıkarabiliriz. Yıllarca kendime söylediğim gibi sana da yalan söyleyebilirim: Ayrıldığımız o gün zamanında yetişemedim, Küba'ya vardığımda Prinz Eugen demir almış, Almanya'ya doğru yola çıkmıştı diyebilirim. Yapacağım bir şey kalmamıştı. Amerika, geminin Almanya'dan kaçan, hepsi Yahudi yolcularına sığınma izni vermemişti. Küba hükümeti Amerika'dan emir almamıştı belki ama, en azından, onları örnek al-

mıştı. Belki de Amerikan kamuoyunda Hitler Almanya'sında Yahudilerin durumu henüz tam olarak bilinmiyordu. En sağcı politikacılar tarafsızlığı öğütlüyorlardı, onlara göre Hitler'e karşı koymak tehlikeli bir yanılsama, solcuların bir tuzağıydı. Hitler Almanya'ya dirlik ve düzen getirmişti. Hitler tehlikesi, yankeeleri uğursuz bir Avrupa savaşına sürüklemek için hain Albino'nun icat ettiği bir tehlikeydi. Roosevelt, kendini vazgeçilmez kılmak, ikinci kez seçilmek için umudu uluslararası bir krize bağlayan utanmazın biriydi. Avrupa kendi kendine intihar etsindi. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sorumlu tutulan İbranilerin golf kulüplerine, pahalı otellere, halka açık havuzlara girmeleri yasaklanan bir ülkede Yahudileri kurtarma önerisi hiç de geçerli olamazdı. Roosevelt pragmatik bir başkandı. Mecliste göçmenlerin sayılarını artırmak için yeterli oya sahip değildi. Geri adım attı. *Fuck you.*

Sana yalan söyleyebilirdim. Senden ayrıldığım o günlerde geldim Küba'ya. Gemiye girmek için izin aldım. Üzerimde diplomatik pasaport vardı, bir İspanyol pasaportu. Geminin kaptanı doğru dürüst biriydi, Gestapo'nun gemisinde olmasından rahatsızlık duyan eski kuşak bir denizci. Gestapo'nun adamları İspanya'nın adını duyar duymaz kollarını kaldırarak faşist selamı verdiler. Savaşı faşistlerin kazanacağına inanmışlardı. Ben de aynı şekilde selamladım kendilerini. Simgeler umurumda değildi. Ben oraya Raquel'i kurtarmak için gitmiştim.

Aralarından bir gencin yakışıklılığı dikkatimi çekti, yirmi yaşlarında sarışın, masum yüzlü bir Siegfried –sinekkaydı tıraşlı çenesiyle hafif sarı tüylü yanakları arasında bir ayrım yoktu–. Buna karşın altmış yaşlarında, kısa boylu arkadaşının üzerinden siyah üniforması, çizmeleri ve Nazi kolluğu çıkarılacak olsa pekâlâ bir bankada muhasebeci ya da tramvay vatmanı veya konserve satıcısı olduğunu düşünebilirdi insan. Adamın burnunun üzerine yerleştirilmiş kelebek gözlükleri, İsrail Tanrısı'nın doğmadan önce ana rahminde tüm öğrendiklerini unutması için kılıcıyla yeni doğan bebelerin dudaklarına çizdiği yarığın iki yanında, sineğin kanatları gibi uçuşan küçücük bir bıyığı vardı. Gözleri sıfır numara tıraşlı başında sahanın dibinde kaybolmuş iki ringa gibiydi. Her şey olabilirdi de bir polis, bir cellat olamazdı bu adam o suratla.

Beni kolları havaya kalkmış olarak selamladılar, küçük adam Viva Franco diye haykırdı. Ben de onları selamladım.

Onu geminin güvertesinde kırmızı fon üzerinde siyah gamalı haç olan flamanın dalgalandığı bayrak direğinin dibinde çömelmiş olarak buldum. Yüzünü Morro Kalesi'yle kente doğru değil de öbür yana çevirmişti. Sanki Friburg'a, üniversitemize, gençliğimize geri dönmek istercesine denize doğru bakıyordu.

Hafifçe omzuna dokundum. Beni görmesine gerek kalmadan gözlerini yumarak bacaklarıma sarıldı, yüzünü dizlerime bastırdı. Genzinden, pişmanlık belirtisini andıran bir hıçkırık koptu. Sanki hıçkırık ondan gelmiyordu, sanki Raquel'in değil de Avrupa'dan gelerek Havana göğünü yırtan bir çığlıktı. Avrupa'dan gelen bu haykırış sanki kurtarmak için bu gemiye geldiğim Raquel'in gırtlağına yerleşmişti.

Senin sevginin karşılığı, senin için/

"Bizim sevgimiz biz/

"Neden kimse bize yardım etmiyor?" dedi Raquel hıçkırıklar arasında. "Neden Amerikalılar ülkelerine girmemize izin vermediler? Neden Kübalılar sığınma izni vermediler? Papa neden halkının ve benim yalvarışlarımızı yanıtlamıyor? *Eli, Eli lamma Sabachtani!* Neden bizi terk ettin, Kutsal Peder'in yalnızca beni kurtarmak için, Yahudilikten Katolikliğe geçen beni kurtarmak için seferber edebileceği dört yüz müritten biri değil miyim ben?"

Saçlarını okşayarak onu kurtarmaya geldiğimi söyledim. Küba'nın soğuk ve fırtınalı şubat sabahında saçları darmadağınıktı. Raquel'in saçları rüzgârdan dağılmıştı, oysa, güvertede direğe çekilmiş Reich bayrağı dalgalanmadan hareketsiz duruyordu, sanki üzerine kurşun dökülmüştü.

"Sen?"

Raquel karanlık bakışlarını kaldırdı, kapkara birleşik kaşlar, esmer Sefarad ten, dua ederken aralanmış dudaklar, hıçkırık, uzun titrek burun... gözlerini yeniden görebildim.

Onu gemiden almak için geldiğimi, onunla evleneceğimi söyledim. Amerika'da kalabilmesi için tek çıkar yol buydu. Benimle evlenirse İspanyol vatandaşı olacaktı, o zaman dokunamazlardı ona. Küba hükümeti razı olmuştu. Nikâhı kıymak için Kübalı bir yargıç tekneye gelecekti...

"Ya kaptan? Kaptan kıyamaz mı nikâhımızı?"

"Küba karasularındayız, yetkisi..."

"Yalan söylüyorsun bana. Tabii ki yetkisi var. Ama korkuyor. Hepimiz korkuyoruz. Bu hayvanlar tüm insanlığa korku saldılar."

Kolundan tuttum, birkaç saat içinde gemi demir alacaktı. Gemideki Yahudiler Reich'a döndükten sonra kimse bir daha onları göremeyecekti, hiç kimse. Raquel, sen ve bu gemideki tüm Yahudiler Almanya'dan ayrılmak, sığınacak bir yer bulamamakla suçlanacaksınız. Führer'in kahkahalarını duymuyor musun? Onları kimse istemezse ben neden isteyeyim?

"Balıkçılıkla uğraşan bir Yahudi olan Aziz Petrus'un soyundan gelen Yahudilere eziyet edenlere neden karşı çıkmıyor kimse?"

Aklını bunlara takmamalıydı. Benim karım olacaktı, böylece birlikte kötülüklere karşı savaşacaktık. Artık kötülüğün yüzünü görmüştük. Şu acılı günlerden hiç değilse bu kazancımız olmuştu. Şeytan'ın yüzünü tanımıştık. Hitler Şeytan'a ihanet etmişti, Tanrı'nın Şeytan'ı uçuruma atarken elinden aldığı yüzü ona geri vermişti: Cennet'le Cehennem arasında, şimdilerde Küba'ya yaklaşan tufana benzer bir tufan Luzbel'in yüzünü silmiş, yok etmiş, bembeyaz bir çarşafa çevirmiş. Sonra da çarşaf Cehennem'in dibine düşmüş, Şeytan'ın üstünü örtmüştü, Aziz Yohanna'nın haber verdiği gibi, yeniden görüneceği güne dek: On boynuzlu, yedi başlı canavarın denizden çıkışını gördüm, halk canavara taptı. Kim savaşabilirdi ki onunla? Ağzından küfürler dökülüyordu; azizlerle savaşmasına, onları yenmesine kimse ses çıkarmadı... Aziz Yohanna'nın betimlediği bu canavarın kim olduğunu artık biliyoruz. Canavara karşı mücadele edeceğiz. Bu, Tanrı'nın bayrağına bulaşan pisliğin bıraktığı bir leke.

"Sevgilim."

"Bir Katolik olarak Mesih gelene dek Takdiri İlahi'nin sözcülüğünü yapan Yahudi halkı için dua edeceğim."

"Mesih'in de yüzü vardı."

"İsa Mesih'in de bir yüzü olduğunu söylemek istiyorsun. Suretini bırakmak için Magdalena'yı seçti."

"Öyleyse sen de iyiliğin ve kötülüğün yüzünü tanıyorsun, İsa'nın yüzü ve Hitler'in yüzü..."

"İyiliğin yüzünü tanımak istemiyorum. Tanrı'yı görecek olsam oracıkta gözlerim görmez olur. Tanrı hiçbir zaman görülmemeli. Görülecek olursa inanç yok olur. Tanrı ona olan inancımızı kaybetmememiz için kendini göstermez."

-2-

Laura ile manastırın dışında buluşması gerekti, çünkü rahipler kadınların manastıra girmesine izin vermiyorlardı. Ama ona boş bir oda vermişlerdi, ayrıca San Bartolome Köyü'ne yakın bir de kulübe donatmışlardı. Köyün bulunduğu bölgeye ta Afrika çöllerinden kum taşıyan sıcak bir rüzgâr eserdi. Bu yüzden köylüler ekinlerini hasır örtülerle örterek korumak zorundaydılar.

"Ekinleri korumak için tüm ada taş duvarlarla çevrilmiş ve toprağın üstü de, gecenin nemi korunarak asma kütüklerinin daha sağlıklı gelişmesini sağlayabilmek için, volkanik çakıl tabakasıyla örtülmüş."

Laura kulübenin çevresine göz gezdirdi. İçerde yalnızca portatif bir yatak, bir masa, tek bir iskemle ve bir de üzerinde birkaç tabak, bir kişilik çatal bıçak, yarım düzine kitap olan basit bir sergen vardı.

Rahipler bu kulübeyi Jorge Maura'ya kendini manastırın bir parçası olarak görmemesi için vermişlerdi, ama aynı zamanda yetkililere, eğer soracak olurlarsa, manastırda yaşamadığını, sadece orada çalıştığını, bahçıvan olduğunu söyleyebilmek için... Jorge Maura'yı manastıra kabul ederlerse kendi kurallarını bozmuş olurlardı. Dışarı çıkmasına izin vermişlerdi ama giriş çıkışlarda karşılaşacağı tehlikelerden kendisi sorumluydu. Bir de kendini tüm tehlikelerden uzak hissetmeyecekti böylece.

Jorge Maura rahiplerin ona sundukları kolaylıkların ne anlama geldiğini anlamıştı. Bir sorun çıkacak olursa rahipler Maura'nın manastırda yaşamadığını, kilisede dua ettiğini, ortalık işlerine baktığını, bahçıvanlık yaptığını söyleyebileceklerdi. Evet, gözle görünmeyen bir bahçeyi düzenlemek, taştan yontular yapmak, toprağa yanardağ külleri ekmek... Ama tarikata bağlı olmadan, manastırın koruması altında girmeden. Kanıt mı? Manastırın dışında, San Bartolome Köyü'nde yaşıyordu, zamanı ölçmek için kum saatinin cam fanusunu arıyormuşçasına savrulan gezgin kumlar gibi, sığınacak bir yeri olmadan, o da kumlar gibi savrulup kaybolurdu: çölde diyaspora...

Ona tam olarak böyle dememişlerdi, bunu demeye getirmişlerdi, çekingence ama ısrarla. Rahipler kendilerini Ma-

ura'nın ailesine borçlu hissediyorlardı. Lanzarote'deki manastır bu ailenin bağışlarıyla inşa edilmişti. Onu korumayı kabul etmişlerdi, çünkü savaş sırasında muhtaçlara, felaketzedelere, savaş tutsaklarına, toplama kamplarındakilere –ki aralarında Nazilere karşı olan birçok Katolik de vardı– battaniye, ilaç, yiyecek dağıtan kurumlarda çalışmıştı. Franco yanlılarının Katolikliğe olan bağlılıkları Hitler'in umurunda değildi. Katoliklere de en az komünistlere ve Yahudilere düşman olduğu kadar düşmandı. Hepsi pislikti Hitler'e göre, üstelik XII. Piu ne Katolikleri ne de Yahudileri savunmak için ağzını açıyordu... Kutsal Peder aşağılık korkağın biriydi.

Jorge Maura yurdundan sürülmüş biri olarak Stockholm'e yerleşmişti. Orada İsveç hükümetinin ve Kızılhaç'ın örgütlediği yardım kampanyalarına katılmıştı. Savaştan sonra Londra'ya yerleşmiş, Britanya uyruğuna geçmişti. İngiltere, İspanya Cumhuriyeti'ni kendi kaderine bırakmanın bedelini bu tür ufak tefek özverilerle ödemek zorunda kalmıştı. Oysa o günlerde İspanya'ya yardım etmiş olsaydı Hitler'i durdurabilirdi. Bunu yapmadıkları için, cumhuriyetçilerin 'Blitz' sırasında kimseden yardım alamadan Luftwaffe'nin bombardımanlarına karşı koymaları gerekmişti. Savaştan sonra artık İngiliz turistler yeniden İspanya'ya gidebiliyordu. Ama Jorge Maura güneş ve egzotik tatlar aramıyordu. Cumhuriyetçilerin saflarında savaşmıştı, Franco yanlılarının cumhuriyetçilerden öç alma hırsı henüz dinmemişti. Majesteleri VI. George'un tebasına saygılı davranırlar mıydı? Yoksa ellerinden kaçırdıkları eski bir kızıldan hesap mı sorarlardı?

Rahipler bütün bunları anlamıyor değillerdi. İstedikleri onu tehlikeyle yüz yüze bırakmak mıydı? Manastırdan çıkmak, *Guardia Civil*'le burun buruna gelmek, birilerince tanınmak ve ihbar edilmek?.. Yoksa kendisi mi, Maura mı istiyordu tehlikeyle burun buruna yaşamayı? Neden? Rahipleri sorumluluktan kurtarmak için mi? Ya da riski göze almak, kendi kendini denemek, özellikle de layık olmadığını düşündüğü güvence altında olmayı kendi kendine yadsımak için mi? Bunları söylemişti Laura'ya onu görmek için Lanzarote'ye ilk geldiği gün. Ne onun ne de kimsenin hakkı olmayan güvence.

"Sana doğruyu söyleyeceğim sevgilim. Buraya senin için geldim. Benimle Meksika'ya dönmeni istiyorum. Güvence altında olmanı istiyorum."

Laura, Jorge Maura'nın içinden geçenleri anlamak istiyordu. Açık yüreklilikle, aynı zamanda bilgelikle de mi bilinmez, ona hâlâ seni seviyorum, sana her zamankinden çok ihtiyacım var demişti. Bu denli açık konuşmamı bağışla, ama seni çok özlüyorum. Seni sevdiğim gibi kimseyi sevmedim.

Laura, Jorge Maura onu dinlerken bakışlarında hüzün var, diye düşünmüştü ama sonra, yavaş yavaş sevdiğinin bakışlarında hüzün değil bir uzaklaşma olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı.

Jorge, her an tehlikelerle karşı karşıya olduğu bir yerde kalmak istediğini, aynı zamanda kendini güçlü hissetmemek için korunmaya gereksinimi olduğunu söyleyince Laura'nın içinde bir şeyler kıpırdanır gibi olmuştu. Bu kıpırtı bir tepkiydi belki de... Tehlike Jorge Maura'yı güçsüzleştirmiyordu, tehlikeye karşı koymak için güç veriyordu. Bir yandan da hiçbir zaman kendini güvende hissetmeme ayrıcalığı, güvencede olmayı hak etmediğini düşünüyordu ya....

Laura istemdışı bir tepki gösterdi. Odadaki tek sandalyede oturuyordu. Jorge Maura ise bir ayağını duvara dayamış, öylece duruyordu. Laura, neden şaşırmıştı ki, Maura eskiden de, kısa rahatlama anları dışında, katı kurallı bir keşiş hayatı sürdürmemiş miydi? Evet sevdiği adamın tensel yaşamıyla tinsel yaşamı her zaman iç içeydi, hava ile toprak gibi birbirinden ayrılmaz, duygusallık dolu. Laura onu cinsellikten uzak tanımıyordu. Jorge Laura'ya baktı, aklından geçenleri sezmişti.

"Bir aziz olduğumu sanma. Yalnızca iflas etmiş bir Narsisist. İkisi ayrı şeyler. Bu ada benim için hem hapisane hem de sığınak."

"Anlaşılmadığı için dünyaya küsmüş bir krala benziyorsun," dedi Laura, kibrit kutusuyla oynayarak. Elektrik olmayan bu yerde kibrit bulundurmak zorunluydu.

"Yaralı bir kral, her halükârda," diye yanıtladı Jorge Maura.

İnandığı için mi buradaydı, yoksa değişmek için mi? Raquel Katolik olmuştu ya, belki şimdi o da yeniden Kilise'ye bağlanmanın, Tanrı'ya inanmanın yollarını arıyordu? Raquel ve Jorge, bir başka çift.

Jorge güldü; gülmeyi unutmamıştı. Zurbarán'ın tablolarındaki kurban azizlerden biri değildi, her ne kadar bu yarı karanlık yerde görüntüsü tıpatıp o azizleri, pitoresk bir dün-

yanın nedameti göstermek için gururundan vazgeçmiş olan figürlerini andırıyor olsa da. Ama bir yandan da onda nedamet, gururun göstergesi gibiydi. Tanrı burnu buyrukluğu hoş görür müydü? Eğer Tanrı göze görünmezse, kendini bir aziz kılığında gösterir miydi?

Laura bakışlarını kaldırdı ve Maura ile göz göze geldi. Maura'nın yüzü aradan geçen on yılda çok değişmişti. Saçları o zaman da kırlaşmıştı. Yirmi yaşında kırlaşmaya başlamıştı. Gözleri bu denli çukurda, beynine bu denli yakın değildi ama. Yüzü de bu denli zayıf değildi. İyice kırlaşmış sakalı zamanın geçmiş olduğunu anımsatıyordu, oysa gençlik yıllarında geleceğin müjdecisiydi. Yüzü değişmişti, ama Laura hemen tanıdığına göre aynı kişinin yüzüydü, başka birinin yüzü değil, farklı bir yüz olsa da.

"Kendimden uzaklaşabilirim, ama bedenimden hayır," dedi Jorge Maura, Laura'nın aklından geçenleri okumuşçasına.

"Anımsıyor musun, bedenlerimiz birbirinden çok hoşlanırdı. Yeniden seninle olmayı çok isterim."

Maura Laura'nın hâlâ yaşamın içinde olduğunu söyledi. Bu kez Laura da ona onun neden olamadığını sordu.

Jorge Maura'nın sessizliği pek açıklayıcı olmamıştı. Laura tahminlerini sürdürdü. Jorge ona tahmin yürütmekten başka seçenek tanımıyordu: Yalnızlığı mı arıyordu? İnancı mı? Ya da ikisini de mi? Yaşamdan kaçıyor muydu? Neden?

"Hem manastırdasın hem değilsin."

"Evet, aynen öyle."

"Tanrı'ya inanıyor musun, inanmıyor musun?"

Laura hiç değilse bu konuya biraz olsun açıklık getirebileceğini sanıyordu, bunca zaman sonra.

"Sen ve ben, her zaman birbirimizi anladık," oldu Jorge Maura'nın yanıtı.

Laura'nın sorusuna dolaylı bir yanıttı bu, sonra da hafifçe gülümsemekle yetindi. Laura'ya zaten bildiklerini bir kez daha anımsatmış oluyordu o kadar. İspanya –güldü– Amerika Birleşik Devletleri'yle giriştiği savaşta yenik düşüp, Amerika'daki son sömürgeleri Küba ile Porto Riko'yu yitirdiği, yaralarını sarmaya çalışarak Escorial'den kurtulup Avrupa'ya katıldığı sıralarda İspanyol ve Avrupa üniversitelerinin ayrıcalıklı öğrencilerinden biriydi. İspanya Ortega'nın dehası sayesinde Avrupa'ya katılmıştı, Maura Ortega'nın öğrencisiydi,

bu yakınlık onu yaşamı boyunca etkileyecekti. Sonra Friburg'da, Raquel'le birlikte, Husserl'in öğrencisi olmuştu... Şansı her zaman yaver gitmişti, hep ayrıcalıklı bir öğrenci olmuştu. Ekin düşmanlarına karşı savaşmak istiyordu, izin vermeleri için ısrar etti. Franco ve falanj yanlıları pis çizmeleriyle ta üniversitenin içine sızmışlar, 'Aydınlara ölüm!' diye haykırıyorlardı. Savaşa katılmak istiyordu. Bırakmadılar, Jarama'ya gönderdiler, sonra da diplomatik görevlerde daha yararlı olacağını söylediler. İnandırıcı bir kişiliği vardı, güvenilirdi, uyanıktı... soylu bir aileden gelen bir cumhuriyetçi. İyilerin yanındaydı. Gelecek onundu. Kaybetse de her zaman onun olacaktı. Kendini zalim burjuvalara, faşizmin uşaklarına değil, halka yakın hissediyordu, Madrid'de, Ebro'da, Jarama'da çarpışan halka. Franco'dan, Millan Astray'dan ve ünlü 'aydınlara ölüm' sloganından, Quiepo de Llano ve Sevilla radyo istasyonundaki programlardan, İspanyol kadınlarına, bir kez olsun Endülüs'te gerçek erkeklere teslim olmaları için yapılan çağrıdan tiksiniyordu.

"Artık bunların hiçbiri kalmadı," dedi Laura, Jorge'nin politik geçmişinin öyküsünü dinlemekten sıkılmışçasına.

Ona dünyasının yıkıldığını söylemek istemişti, ama Jorge Maura'nın Lanzarote'ye kendini feda etmek, Tanrı'ya yaranmak için geldiğine inanmak, bunu kabul etmek istemiyordu.

"Çünkü bu yaptığın büyük bir özveri. Ben böyle düşüyorum, yanılıyor muyum?"

"Savaş bittiğinde yeniden aydın kimliğime dönmem gerektiğini mi söylemek istiyorsun? Ustalarım Ortega ve Husserl gibi ben de kendimi yazmaya mı adasaydım?"

"Neden olmasın?"

Jorge güldü. "Bir Mozart, bir Keats olmadığını bile bile yaratıcılığa soyunmak amma da heyecan verici olurdu. Allah kahretsin, geçmişimi kurcalamaktan usandım. Bende yaratıcılığı heveslendirecek hiçbir yetenek yok. Bunun ne Raquel'le ne de seninle bir ilgisi var. Her şeyden önce bendeki bir eksiklikten kaynaklanıyor. Eksiklerimin, kısıtlamalarımın, hatta buna kısırlık da diyebilirim, bilincinde olmamdan geliyor. Söylediklerim hoşuna gitmedi mi? Şimdi karşıma geçip inanmadığım düşlerimi mi yamamak istiyorsun bana? Israr edersen, budala olduğuna ya da beni küçümsediğine inanacağım. Neden beni kendi halime bırakmıyorsun? Bırak da içimdeki boşluğu kendim doldurayım. Bırak geleceğe kendi gözlerimle

bakayım. Bakalım içimde bir düşünce, bir inanç filizlenebilecek mi? Yemin ederim Laura, ruhum dışarda gördüğün şu kayalık manzaradan daha hüzün dolu. Neden?"

Laura, Jorge Maura'ya sarıldı, diz çöküp bacaklarını öptü, başını dizlerine dayadı. Jorge'nin nemli pantolonuna dokunmaktan utanç duydu. Sanki durmadan yıkanmaktan kurumaya zaman bulamamıştı bu pantolon. O kadar yıkanmış ama gene de sidik kokusunu atamamıştı üstünden. Gömleği de öyleydi, alelacele yıkanmış, hemen giyilmişti, çünkü bir başkası yoktu. Kötü kokular gitmemişti, bedene sinmiş toprak kokusu, dışkı, meni salgılamaktan yorgun düşmüş hayvanın kokusu... Jorge, sevgilim, seni nasıl öpeceğimi bile bilemiyorum...

"Kökenlerimi araştıracak gücüm kalmadı artık. Bir İspanyol, bir İspanyol Amerikası hastalığı bu. Kimiz biz?"

Laura'yı kışkırttığı için özür diledi.

"Boş ver. Hadi kalk. Bırak da iyice bakayım sana. Ne kadar, ne kadar temiz görünüyorsun, ne kadar temiz..." dedi Maura.

"Ne demek istiyorsun?"

Laura artık sevgilisinin nemli ama yeni yıkanmış ve eski, hiçbir sabunun çıkartamayacağı yenilgi kokusu sinmiş giysileriyle, nasıl göründüğünü anımsamıyordu. Ayakta mı duruyordu yoksa yatağa mı oturmuştu, başını eğmiş miydi? Dışarı mı bakıyordu, yoksa tavana mı? Hiçbir şey anımsamıyordu. Belki de gözlerini Laura'ya dikmişti, kimbilir.

"Ne mi demek istiyorum? Sen ne biliyorsun?"

"Senin özgeçmişini biliyorum. Soyluluktan cumhuriyetçiliğe, cumhuriyetçilikten yenilgiye, yenilgiden sürgüne gittiğini biliyorum. Ve sürgünde başını dik tutma çabası verdiğini biliyorum. Lanzarote'de başını dik tutmak."

"İblis'in günahı," diyerek güldü Jorge. "Birçok şeyleri atladığının farkında mısın?"

"Biliyorum. Lanzarote'de başını dik tutmak. Bunu atlamıyorum ama. Burada. Şimdi."

"Rahiplerin keneflerini temizliyorum, duvarlardaki inanılmaz resimleri görüyorum. Sanki nadim bir ressam başladığını bitiremememiş, bunu bildiği için de en alçakgönüllü, en aşılayıcı yeri seçmiş bilmecesini başlatmak için. Çünkü benim gördüğüm ya da imgelemimde yarattığım bir bilmece. Gizlerin saklı olduğu yer, isteseler de istemeseler de iyi yürekli ra-

hiplerin sıçtıkları ve işedikleri yer. Bedenleri onlara olmak istediklerini hiçbir zaman olamayacaklarını anımsatıyor. Tümüyle ruh olamayacaklar."

"Bunu bildiklerine inanıyor musun? Bu denli akıllı olduklarına?"

"İnançlı onlar."

Maura sözlerini aşka gelmişçesine Tanrı cisimleşti, diyerek sürdürdü. Tanrı kutsal görünmezliğinden vazgeçip kendine İsa Mesih'in bedeninde cisim verdi. İnsanlar onda kendilerini gördüler, bu da Tanrı'nın inanırlığını zayıflattı.

"Bu nedenle mi öldürdük Tanrı'yı?"

"Kendimizi onda tanıyalım diye yarattı Mesih'i."

"Ama Mesih'e layık olmak için, kendimizi daha da alçalttık, yoksa ondan üstün olurduk."

"Bir rahip sıçarken kesin böyle düşünür. İsa da aynı şeyi yapıyordu, ama ben yaptığımdan daha çok utanç duyuyorum. İşte inanç bu. Azize Teresa 'Tanrı karavanalar arasında dolaşıyor' demişti."

Jorge Maura inanmak mı istiyordu? Bunu sordu Jorge'ye Laura. Ya inanç?

"Mesih bedenleşirken gözle görülemeyen kutsallığı feda etmek zorunda kaldı. Öyleyse İsa'nın kutsallığını bedenleştirmem için neden benden bir aziz olmamı istiyorlar?"

"Oğlum Santiago ölünce ne düşündüm biliyor musun? Benim yaşamımdaki en büyük acı bu mu?"

"Öyle olduğunu mu düşündün? Yoksa kendi kendine sordun mu? Üzgünüm Laura."

"Hayır. Tanrı elimizden bir şey alıyorsa, o, yani kendisi her şeyden vazgeçmiş diye düşündüm."

"Kendi oğlunu, İsa'yı öldürttüğü için mi?"

"Evet. Santiago'yu kaybettiğimden beri bunu aklımdan çıkaramıyorum. Bu ilk kaybım değil, biliyorsun. Ağabeyim ve oğlum. İkisini de kaybettim. Büyük Santiago ve küçük Santiago. İkisini de. Sen üzüldüğünü söylüyorsun. Bir de beni düşün!"

"Daha farklı bak olaya. Tanrı her şeyden vazgeçti. Bizi özgür kılmak için kendi yarattığından, dünyadan vazgeçti. Bize özgürlüğümüzü vermek adına Tanrı kendini gözle görünmez kıldı," dedi Jorge. "Biz özgürlüğü yalnızca iyilik için değil aynı zamanda kötülük için de kullanınca Tanrı bir insanın

da kötülüğü önleyebileceğini göstermek için İsa'da bedenleşmek zorunda kaldı."

"Bizim çelişkimiz de bu," diye sürdürdü Maura. "Kötülük ya da iyilik yapmakta özgürüz. Biliyorum ki kötülük yaparsam Tanrı'nın bana tanıdığı özgürlüğü kötüye kullanmış oluyorum, ama iyilik yapınca da Tanrı'ya karşı gelmiş oluyorum çünkü bu kez de ona öykünmüş oluyorum, onun gibi olmak istiyorum, İblis'in günahını işliyorum; biraz önce sen de söyledin."

Bu sözleri duymak korkunçtu, Laura, Jorge'nin elini tuttu.

"Ben ne dedim ki?"

"Tanrı bizden yapmamıza izin vermediğini istiyor. Bundan daha zalimce bir tutum duymadım."

"Duymadın mı? Bense gördüm."

-3-

Neden Tanrı'ya inanmamakta direniyorum, biliyor musun? Çünkü bir gün onu görmekten korkuyorum. Korkuyorum, çünkü Tanrı'yı görecek olursam o anda kör olurum. Tanrı'ya ancak o benden uzaklaştığı oranda yaklaşabilirim. Gerçek bir inançla bağlanmam için Tanrı'nın gözle görünmez olması gerek. Ama aynı zamanda Tanrı'nın görünmezliği ürkütüyor beni, çünkü bu kez de içimdeki inanç değil gerçek olacak. Al, San Juan de la Cruz'un *Karmel Dağı'na Yükseliş*'ini oku, benimle tüm zamanların en karanlık gecesini yaşa, Laura. Değişimimiz için kılık değiştirerek sevgiliyi aramaya gittiğim gece, sevilen değişmiş sevene dönüşmüş, duygularım ertelenmiş, boynumu yaralayan vakur bir el bana: Bak ve unutma diyor... Beni sevgiliden kim ayırdı, Tanrı mı yoksa Şeytan mı?

Sevgiliyi, İsveç Kızıl Haçı'nın kamyonu Buchenwald'in dikenli tellerinin önünden geçerken bir an, on saniyeden bile kısa bir zaman diliminde, görür gibi oldum. O anda Raquel'i tutsakların kalabalığı içinde kaybettim.

Onca cılız, aç, göğüslerine Davud'un yıldızı yapıştırılmış çizgili üniformalar içinde, şubat ayının soğuğunda battaniye-

lere sarınmış ve birbirine sarılmış insan selinde kişileri ayırt etmek çok zordu. Biri hariç, Raquel.

Bunu görmemize izin veriyorlarsa göstermedikleri nelerdi, ne saklıyorlardı bizden? Bize bu en iyi yanlarını gösterince, bizi saklı kalan yüzlerini düşlemeye zorladıklarını düşünemiyorlar mıydı? Yoksa bu korkunç yüzlerini en iyi yüzleri diye göstermekle bundan daha kötü yüzümüz yok –artık yok–, bundan kötüsü ölüm mü demek istiyorlardı?

Raquel'i gördüm.

Üniformalı birisi ona destek oluyordu. Bir Nazi eri. Bir zavallıya yardımcı olması için emir mi almıştı, Raquel bir çuval gibi yere yıkılmasın diye mi destek oluyordu bilmiyorum. Yoksa aralarında ufak bir yardımlaşma mı vardı? Bu Raquel için önemli olabilirdi –fazladan bir tayın, düşmanın yatağında bir gece, insancıl bir acıma duygusu ya da ziyaretçileri etkilemek için bir numara–. Belki de kurbanla celladı arasında filizlenen yeni bir sevgi, her biri en az öbürü kadar kötü, ama ikisi de kötülüklere ancak öbürünün beklenmedik eşliğiyle dayanabiliyor. Cellat itaatliliğinin verdiği acıyla kurbanın acısıyla özdeşleşiyor. İkisi de itaatli, kendilerinden güçlü olana itaat eden iki varlık. Hitler söylemişti, Raquel bana tekrarladı: Yüz yüze iki halk var, Almanlar ve Yahudiler.

Belki de bana: 'Şimdi anlıyor musun neden Havana'da seninle gemiden inmediğimi? Bu başıma gelenlerin gelmesini istiyordum. Yazgımdan kaçmak istemiyordum,' diyordu.

Raquel Nazi erinin kolundan sıyrıldı, elleriyle dikenli tellere sarıldı. Bir yanda celladı ya da sevgilisi ya da koruyucusu ya da salt rol yapan bir oyuncu, bir yanda ben, Jorge Maura, üniversiteli genç sevgilisi. Bir gün beraberce Friburg Katedrali'ne girmiş, gülünç olmaktan korkmadan diz çökerek birlikte dua etmiştik,

Kendi benliğimize döneceğiz
dünyayı bizim kurduğumuzu düşüneceğiz
tarihin canlı özneleri olacağız
dünyadaki yaşamı yaşayacağız

o zaman derin bir aydın heyecanıyla söylediğimiz bu sözler, şimdi ezici bir gerçek, dayanılmaz bir olgu olarak çıkıyor karşımıza. Hayır gerçekleştikleri için değil, tam tersine mümkün olmadıkları için. Yaşananların korkunçluğu sözlerimizi dışla-

dı, ama gizemli ve olağanüstü bir biçimde olası kıldı onları. Sevdiğim ve beni seven genç kadınla o korkunç, bir anlık karşılaşmamın son gerçeği...

Raquel ellerini dikenli tellere geçirdi, sonra da dikenlerden çekip çıkararak bana kanlar içindeki ellerini gösterdi, nasıl... ne hale geldiklerini bilmiyorum, bilmek istemiyorum, Raquel Mendes-Alemán'ın bedenime, bir kitabın sayfalarına, Schubert'in bir *impromptu*'sunu seslendirmek için piyanonun tuşlarına basan, soğuk kış günlerinde üniversitenin yollarında yürürken ısıtmak için kollarıma dokunan o güzel ellerini hiçbir şeyle kıyaslamak istemiyorum. O eller o anda karşımda İsa'nın yaraları gibi kanıyordu, Raquel'in bana göstermek istediği buydu: Yüzüme bakma, ellerime bak, bedenime acıma, ellerime acı, George, merhamet, dostum... Bana bu yazgıyı bağışladığın için sana teşekkür borçluyum, Havana için teşekkürler.

Bize kılavuzluk eden Nazi subayı Raquel'in hareketinden duyduğu rahatsızlığı ve telaşı belli etmemek için gülümsedi, soğukkanlı bir sesle:

"Gördünüz işte, Buchenwald'in tel örgülerinden elektrik akımı verildiği doğru değil," dedi.

"Yaralarını sardırın, baksanıza nasıl kanıyor elleri, *Herr Kommandant.*"

"Tellere kendi isteğiyle sarıldı."

"Yani özgürce mi?"

"Evet öyle, aynen dediğiniz gibi."

-4-

"Gücümü yitirdim. Bir sen varsın. Bu yüzden geldim Lanzarote'ye."

"Gücüm kalmadı."

Akşam olurken manastıra doğru yürüdüler. Jorge, özellikle o gece rahiplerin yanına dönüp günah çıkarmak, bedensel günahını itiraf etmek istiyordu. Bedenleri birleştiğinde Laura, Jorge'deki yeniliği fark etmişti. Sanki daha önce bedenleri hiç birleşmemişti, bu kez sanki Laura yalnız kendini bulmak istemişti, Jorge ise kendini Laura'ya tüm çıplaklığıyla göstermek istemişti.

"Ne düşünüyorsun?"

"Tanrı izin vermediğini yapmamızı öğütlüyor: İsa'ya öykünmek!"

"İzin vermemek değil, zorlaştırıyor."

"Sanki Tanrı bana hep 'Sende nefret ettiğim, senin başkalarında görüp nefret ettiğin' diyormuş gibi geliyor."

"Nedir o?"

Yarım yamalak korunduğu bu yerde yaşıyordu, kararsızdı, tensel ve tinsel kurtuluşu ya da ona güç verecek bir tehlikeyi isteyip istemediğini bile bilmiyordu. Bu yüzden her gün manastırdan barakaya yürüyor, her akşamüstü yağmur olsun fırtına olsun, aldırış etmeden jandarmaların gözlerinin içine bakarak sığınağına dönüyordu. Jandarmalar onu görmeye alışmışlardı, selamlıyorlardı. Rahiplerin yanında çalışıyordu, bir hizmetkâr, önemsemeye değmez bir zavallıydı.

Patikadan geçerek bir taş yapıyla başka bir taş yapı arasında gidip geliyordu. Lanzarote imgeleminde taştan bir gökyüzü, taştan bir denizdi.

"Gün boyunca bana Tanrı'ya inanıp inanmadığımı, eski Katolik kültürüme, çocukluğumun inançlarına dönüp dönmediğimi sorup durdun..."

"Sen de sorularımı yanıtlamadın."

"Neden cumhuriyetçi oldum, neden Kilise'ye karşıyım? Katolik Kilisesi'nin ikiyüzlülüğü ve suçları yüzünden, zenginlerle güçlülere destek olduğu için, İsa'ya karşı erdemli geçinenlerle anlaştığı için. Tam tersi bir deyişle soylu olmayanları ve korumasızları hor gördüğü için. Barakadaki kitapları gördün mü?"

"San Juan de la Cruz, bir de Sör Juana Ines de la Cruz'un Meksika'dayken Tacuba Sokağı'ndaki eski kitapçıdan aldığımız cildi... Sanki iki kardeşler ama biri aziz diğeri ise azize değil. Sör Juana Ines'i aşağıladılar, konuşturmadılar, kitaplarını ve şiirlerini toplattılar. Ondan kâğıt, kalem, mürekkebi bile esirgediler."

"Bak Fransa'da basılmış bir kitap, rahiplerden biri verdi. Simon Weil'ın *La Gravité et le pardon*'u. Weil. Hıristiyan olan bir Yahudi. Oku. Olağanüstü bir öğreti, bize sevdiğimiz ama ayrı olduğumuz bir insanı düşünürken onun belki de ölmüş olabileceğini unutmamamızı söylüyor... Homeros'a inanılmaz bir yorum getiriyor. *İlyada*'dan üç ders çıkarabileceğimizi söylüyor. Asla güce tapma! Asla acı çekenleri aşağılama! Bir de,

düşmanlarından asla nefret etme! Yazgıdan kurtuluş yok. Savaş sırasında ölmüş. Veremden ve açlıktan, ama daha çok açlıktan. Nazi toplama kamplarındaki Yahudi kardeşlerine verilenden fazlasını yemeyi kabul etmemiş. Bunu bir Hıristiyan olarak, İsa'nın adına yapmış."

Jorge bir an petekgözü ekili tarlalara, kapkara toprağa Timanfaya'ya bakakaldı. Dağ kor rengindeydi, bir ateş habercisi sanki.

-5-

Geçmişte işlenmiş tüm suçları bağışladım, çünkü bu suçun yanında hepsi hafif kalırdı: gerçekleşmesi olanaksız görünen kötülüğü gerçekleştirmek. İşte Naziler bunu yaptılar. İmgelemin ötesinde kötülüğün yalnızca imgelenebilir değil, olası olduğunu gösterdiler. Onların kötülükleri karşısında yüzyıllar boyunca politikacıların, Kilise'nin, orduların, prenslerin işlediği suçlar belleğimden silindi. Nazilerden önce işlenen tüm suçlar insanın aklına gelebilen türdendi. Nazilerin yaptıklarıysa, hayır. O zamana dek kötülüğün var olduğuna, ama kendini göstermediğine, saklı kalmaya çalıştığına inanıyordum. Ya da ortaya çıktığında iyi bir amaca ulaşmak için gerekli bir araçtı. Anımsıyor musun? Gregorio Vidal, Stalin'in işlediği suçları böyle tanımlıyordu. İyiye ulaşmak için birer araç. Ayrıca bu yorumunu toplumcu bir kuramla destekliyordu, Marksizm'le. Diğer yandan de Basilio Baltazar bireyin özgürlüğünü savunuyordu, tüm olanakları kullanarak gücü, şefleri, sıradüzeni ortadan kaldırmayı amaçlıyordu.

Oysa Nazizm gururla avaz avaz ilan edilen kötülüktü: 'Ben Kötülük'üm. Kusursuz, eksiksiz Kötülük'üm. Göze görünmez Kötülük'üm. Kötü olmaktan gurur duyuyorum. Kötülük adına kıyımdan daha değerli bir şey yok. Kötülük'ün yine Kötülük'ün elleriyle boğulması. Şiddet kullanarak öldürmek, yalnızca şiddet ve hep şiddet, asla pişmanlık duymadan, yaptığını haklı gösterme zaafına düşmeden.'

O kadını görmek istiyorum dedim, Buchenwald'in kumandanına.

Hayır, yanılıyorsunuz, dediğiniz kadın burada değil, hiç burada olmadı.

Raquel Mendes-Alemán. Onun adı. Biraz önce gördüm onu tel örgülerin ardında.

Öyle bir kadın yok.

Öldürdünüz mü onu?

Dikkatli olun. Korkmayın.

Kendini bana gösterdi, onun için mi öldürdünüz? Beni gördü ve tanıdığı için mi?

Hayır. Yok öyle bir kadın. Kaydı yok. İşleri zorlaştırmayın. Sonuçta Reich sizin buraya gelmenize izin vermekle size bir lütuf yapıyor. Tutsaklara ne denli iyi davranıldığını göresiniz diye. Tamam, burası Adlon Oteli değil, ama pazar günü gelmiş olsaydınız, orkestralarını dinleyebilirsiniz. Parsifal Uvertürü'nü çaldılar. Bir Hıristiyan operası, biliyor muydunuz?

Kayıtlar mı?

Anlamaz numarası yapmayın. Siz ince eleyip sık dokursunuz. Kayıtları görmek istiyorum.

M harfinin olduğu bir sayfa aceleyle kopartılmıştı, Laura. Öylesine dikkatli, öylesine iyi örgütlenmiş Naziler defterin sol tarafında yok olan sayfanın koparılan kenarlarının eğri büğrü görünmesine izin vermişlerdi.

Raquel Mendes-Alemán'dan bir daha haber alamadım.

Savaş bitince Buchenwald'e döndüm, ama toplu mezarlara gömülen cesetler artık tanınmaz haldeydiler, yakılanlarsa toza dönüşmüşler, Weimar'a elini uzatan Goethe'yle Schiller'in perukalarının üzerine konmuşlardı. Weimar, Kuzey'in Atina'sı, kimler gelip geçmemişti ki oradan: Cranach, Bach, Franz Liszt. Nazilerin toplama kampının kapısına yazdıkları slogan hiçbirinin aklının köşesinden geçmiş olamazdı. Ünlü *Arbeit Macht Frei*, 'Çalışmak özgürlüktür' değildi. Hayır, çok daha beteri, *Jedem das Seine*, 'Hak ettiğinizi bulun'. Raquel! Onu Havana önlerine demir atmış Prinz Eugen'in güvertesinde, toplu kıyımdan kurtarmak için evlenme teklif ettiğim günkü haliyle hatırlamak istiyorum. Raquel'i unutmamak istiyorum.

Hayır, bana çukura kaçmış gözlerle bir önseziyi anlatmak ister gibi baktı. Neden bana farklı davranılsın, neden bana ayrıcalık tanınsın?

Raquel'in sözleri son elli yıllık deneyimlerimin tümünü kapsıyordu. Gelişmişliğin cennetini yaratması beklenen son elli yıl yıkımın cehennemini yaratmıştı. Bu yüzyıl yalnız fa-

şist ve Stalinci korkunçlukları yaşamakla kalmadı, kötülüklere karşı savaş verenler de kurtulamadılar felaketlerden. Kimse kurtulamadı, Laura. Ne savaş sırasında kendilerinde başkaldıracak gücü bulup Japonlara katılmasınlar diye Bengallilerin pirincini saklayan İngiltere ne de onlara yardım eden Müslüman tacirler kurtulabildi. Ne Hindistan'da vatanlarının bağımsızlığı için başkaldıranların bacaklarını kıran, sonra da sağaltılmalarına karşı çıkan İngilizler kurtuldu ne Nazilerle işbirliği yaparak toplu kıyıma katılan Fransızlar ne de vatanlarının Almanlarca işgaline karşı çıkan ama Cezayir'i, Endoçin'i, Senegal'i işgal etmeyi kazanılmış hak sayan öteki Fransızlar. Ne de Amerika Birleşik Devletleri'ne destek verdikleri sürece Karayipler ve Orta Amerika ülkelerindeki hapisaneleri dolduran, dilencileri sokaklara salan diktatörlerin yaptıklarını görmezden gelen, onlara arka çıkan Amerikalılar kurtuldu. Kim canını kurtarabilir: Siyahları linç edenler mi? Öldürülen, hapse atılan Missisippi'de, Faulkner'in ülkesinde bir beyazın yanında su içirtilip çişini yapması yasaklanan siyahlar mı?

"Yaşadığımız zamanlarda kötülük bir olasılık olmaktan çıkıp bir görev haline geldi."

"Kimse bana acısın istemiyorum, Jorge. İnançları yüzünden kovuşturulan birisi olmayı yeğlerim."

Bu sözler Raquel'in ağzından duyduğum son sözlerdi. Onu kurtaramadığım için mi acı çekiyorum, yoksa o acı çektiği için mi, bilemiyorum. Ama bana nasıl baktığını değil celladına nasıl baktığını gördüğümde Raquel'in son ânına dek insanlığını yitirmediğini anladım. Bana ondan yaşadıkça aklımdan çıkmayacak bir soru kaldı: Senin erdeminin erdemi ne sevgilim, aşkımın aşkı, adaletimin adaleti, merhametimin merhameti?

"Sen nasıl halkının acılarını paylaştınsa ben de senin acılarını paylaşmak istiyorum. Benim sevgimin özü bu işte."

-6-

Laura, Jorge'yi adada bıraktı. Bir daha dönmeyeceğini biliyordu. Vapura bindi. Jorge Maura bundan böyle bir daha hiçbir zaman hatları tam belirgin bir yüz olmayacaktı, o artık

geçmişte kalan ama hep var olacak silik bir siluetti. Bu siluetin kimliği, var olduğunun ama o olmadığının göstergesiydi.

Hadi bakalım, dedi Laura, ermiş ol, keşiş ol, çöldeki tapınağına otur, cefa çekmeden gazi ol.

Jorge Maura, Laura'nın ona karşı çok acımasız davrandığını söylemişti.

Laura'nın yanıtı, "Çünkü seni seviyorum," olmuştu. "Neden bu adada saklanıyorsun? Meksika'da kalsan daha iyiydi. Mexico City'den daha güvenli bir sığınak mı olur?"

"Artık gücüm kalmadı, bağışla beni."

"Evet, serde İspanyolluk var. Ölümün sana gecikmeli geleceğine güvenebilirsin."

Buluşmaları ona bu denli mi acı veriyordu?

"Hayır. Benden nefret edenlerden çok sevenlerin beni yanlış anlamasından korkmam gerektiğini öğrendim. Sen Küba'ya gidince binlerce kez kendi kendime senden destek almadan yaşabilir miyim diye sordum. Sevdiklerimin hiçbirini feda etmeden kendime bir dünya yaratabilmek için senin desteğine gereksinimim vardı. Sen bana bu desteği verdin, biliyor musun? Eve dönmem, ne olursa olsun aileme doğruyu söylemem için sen destek oldun bana. İçimde senin sevgin olmasaydı kesin cesaret edemezdim buna. Senin anıların olmasa yaptığım basit bir zinadan öteye gitmezdi. Sen benden yana oldukça kimse bana ilk taşı atmaya cesaret edemez. Kendimi özgür hissediyorum çünkü sen bana eşlik ediyorsun."

"En kötü aşamayı atlattık. Sakin ol. Burada kendi isteğimle yalnız kalıyorum. Böyle düşün."

"Yalnız mı? Gerçekten seni anlayamıyorum. Çevrende kimse olmadan nasıl dindar olacaksın, kendinden kurtulmazsan Tanrı'ya nasıl ulaşacaksın? Baksana nasıl yarım yamalak bir yaşam sürüyorsun manastırla dış dünya arasında? Manastıra kadınların girmesini yasaklayan rahiplerin Tanrı'ya kavuştuklarını mı sanıyorsun, dünyaya açılmadan Tanrı'yı bulacaklarını mı sanıyorsun? Kendini beğenmişin birisin sen, inatçı ve kendini beğenmiş! Bu taşla örtülü adada saklanarak tüm yirminci yüzyılın günahlarından arınacağını mı sanıyorsun? Tiksindiğin kibrin ta kendisisin sen. Kendi kendinin şeytanısın sen. Kibrinle nasıl bağışlatacaksın kendini, dikkafalı Jorge?"

"Tanrı'nın bana: Sen başkalarında ne kusur buluyorsan ben de sende aynı kusurları görüyorum dediğini hayal ederek."

"Yalnızca bunu düşleyerek mi?"

"Duyarak, Laura."

"Biliyor musun, kayıtsızlığına, soğukkanlı bilgeliğine hayranım. Buradan bu duygularla ayrılıyorum. Ben senin gibi olamam."

"Raquel üzerinde adı yazılı olmayan bir gömütte yüzlerce çıplak cesetle beraber yatıyor. Biz ondan daha mı üstünüz? Ben değilim. Farklıyım, o kadar. Sen de öyle."

"Neden artık serbest olduğunu düşünüyorsun," diye sordu Laura, sanki gerçekten Jorge'nin kendini serbest hissettiğine inanmıyormuşçasına.

"Çünkü sen karşıma geçip inanmıyormuşum gibi konuşuyorsun. Asıl inançsız sensin. Ben de eskiden öyleydim. Benden daha az inançlı birini görünce hastalığımdan kurtuluyorum. Bizler birer hiçiz, Laura."

Laura'nın adaya geldiğinden beri sormaktan usanmadığı sorusuna yanıt vermek istedi ('Buraya gelmemeliydin, böyle bir ada yok, gördüklerine inanacaksın, ama ayrılıp gidince arkada hiçbir şeyin kalmadığını göreceksin'): İnanıyor musun inanmıyor musun?

"Bu öyle bir soru ki, Hıristiyanlık doğru mu yalan mi sorusuna benziyor. Ben de sorunu şöyle yanıtlayacağım: Önemli olan bu değil. Burada, Lanzarote'de, senin deyiminle, dış dünyayla manastır arasında (aynı zamanda güvencede ve tehlikede), öğrenmek istediğim inancın yeryüzünde olma çılgınlığına bir anlam verip vermediği."

Peki, ne öğrenmişti?

"Bir Hıristiyan isterse İsa gibi yaşayabilir, ama kimse ona öykünmeye cesaret edemiyor."

"Cesaret edemiyor mu, yoksa yapamıyor mu?"

"İsa gibi olmaktan anladıkları İsa'nın yaptıklarını yapmak: ölüleri yeniden diriltmek, ekmekleri çoğaltmak... İsa'yı edimli bir ideolojiye dönüştürüyorlar. İsa ona inanmazsak bizi bulmaya çalışır, Laura. Onu aramıyorsak, bizi o bulur. Pascal'ın doğrusu gibi: Beni buldun çünkü aramıyordun. Bugün benim doğrum işte bu. Hadi git Laura. Sevinecek bir şeyim olmadığını düşün. Bu adada akşamüstleri her zaman hüzünlü."

'Geldim çünkü yerin boştu,' dedi kendi kendine Laura Lanzarote'nin karanlık kıyılarından uzaklaşarak Tenerif'e doğru ilerlerken. Karanlık bastırdıkça ada daha koyu kızıl bir renk alıyordu. 'Boşluğuna dayanamıyordum. Boşlukta, oğlumun yaşayamadığı hayatı, senin benden kaçırdığın sevgiyi özleyerek yaşamak çok tehlikeli bir şey. Ben oğlumu kaybettim, sen Raquel'i. İkimiz de değerli yanımızı feda ettik. Belki Tanrı, gerçekten varsa, kaybımızı görür, acımızı anlar. Seni düşünmek beni fazlasıyla avutuyor, hayal gücümü geliştiriyor. Senden tümden vazgeçmek istiyorum. Seni hiç tanımadım.'

Manastırın kapısı önünde birbirlerinden ayrılırken, Laura bir an karışık duygularla duraklamıştı. Neden manastıra kadın girmesine izin vermiyorlardı? Kimsenin girmesine engel olmadığını gördü. Son bir kez Jorge'yi aramak, son bir kez sıcak dudaklarını dudaklarında duyumsamak; ona, o günden sonra sonsuza dek suskun kalacak sözcükleri söylemek...

"Seni çok seviyorum."

Jorge yemekhanede dizleri üzerine çökmüş, tek başına, diliyle yerleri siliyordu, inatla, düzenle her bir karoyu tek tek.

XVIII. Sonora Bulvarı: 1950

İnsanın yaşamında öyle bir zaman gelir ki ölüleri sevmekten başka hiçbir şeyin anlamı kalmaz. Her şey ölüler içindir. Sen de, ben de ölüler artık yanımızda olmadıkları için acı çekebiliriz. Ölünün bir zamanlar var olduğu değil yokluğudur kesin olan. Ondan beklediğimiz varoluş ya da yokluk değildir. Artık evimde kimse yok, Jorge. Sana dönmemin nedeninin yalnızlığım olduğunu düşünüyorsan, yanılmıyorsun.

Kocam, Juan Francisco öldü.

Sevgili teyzeciğim Maria de la O öldü.

Ama bütün bu ölümler arasında benim için en gerçek olanı çok sevdiğim oğlum Santiago'nun ölümü. Onun ölümü tüm öbür ölüleri kapsıyor, onların ölümlerine anlam veriyor.

Teyzemin ölümü neredeyse beni sevindirdi diyebilirim. Tam istediği gibi bir ölüm oldu, çok sevdiği Veracruz'da, küçücük Matías Matadamas'la *danzon* yaparken öldü. Tepeden tırnağa kirli mavi giysiler giyen Matías Matadamas, teyzemi haftada iki gün kent meydanında tek bir tuğla üzerinde *danzon* yapmaya götürüyordu.

Juan Francisco aslında yıllar önce ölmüştü. Dingin bedeni bu ölümü doğruluyor o kadar. Ölüme ayaklarını sürüyerek gitti. Bana, 'Artık hiçbir şey düşünemiyorum,' diyordu ve soruyordu: Biz evlenmeli miydik? Öldüğü gün ondan artık birbirimizi suçlamamamızı istedim.

"Senden nefret ederek çok zaman kaybettim."

"Ya ben, ben de seni unutmak için."

Bu sözleri kim söylemişti? O mu, ben mi? Bilemiyorum. "Senin nefretini hak ettiğimi söyleme bana, ben de sana unutulmayı hak ettiğini söylemem."

Öldüğünde onu sevmediğime inanmak istiyordum. Sen Küba'ya gittikten sonra eve döndüğümde hep sordum kendi-

me: 'Neden eve geri dönmemi kabul etti?' Meksikalı maçolar bu tür hareketleri hoş görmezler, hemen boşarlar. Yoksa Juan Francisco sandığımdan üstün biri miydi, onu tanımıyor muydum?

Oğullarının benim sandığımdan daha olgun, daha güçlü olduklarını söyleyebilirim. Ama Juan Francisco'yu düşündüğümde, yalnızca sorular çıkıyordu karşıma: Zayıf mı, yoksa sapkın mı? Yenilgisini başkalarının merhametine sığınmak için mi kullanıyor? Sonuçta onun için tek sevgi arama yolu merhamet dilenmek mi? Böylesine zayıf bir kişiyi nasıl terk ederim?

Oğlum Santiago her aklıma geldiğinde, yani her an, tüm sevdiklerimin ölmüş olduklarını anımsıyorum.

Hepimizin yaptığı gibi ben de kendimi avutuyorum. Zamanla geçer. Yokluklara dayanabilirim.

Böyle düşündüğüm zaman hırçınlaşıyorum. Acım hiç dinmesin istiyorum, oğlumun yokluğu benim için sonsuza dek dayanılmaz olsun.

Ama o zaman da gururuma yenik düşüyorum. Kendi kendime soruyorum: Eğer bir sevginin anılardan başka dayanağı yoksa bir süre sonra katlanılabilir olmaz mı? Eğer sevgi yalnızca acı çekmekse, belleğin okşamaları yenik düşürüp ardında bir boşluk bırakmaz mı? Anılara, şefkate yer bırakmayan, yoklukla dolu, avuntuya izin vermeyen derin bir boşluk...

Laura bu soruları sorarak hiç beklenmedik bir yere geldi: acıma.

Buna Juan Francisco'nun Santiago'nun cesedi başında döktüğü gözyaşları neden oldu. Baba oğlunun ölümüne, onu dünyada kendinden başka hiç kimse daha çok sevmemiş, daha içten, daha gizliden gizliye, gösterişe kaçmadan sevmemişçesine ağladı. Santiago'yu kaybettiğinde daha az acı çekmek için mi gizlemişti sevgisini? Bu yüzden mi büyük oğlundan uzak duruyor, Dantón'a yaklaşıyordu? Santiago'ya hiçbir zaman yakın olmadığı için mi ağlıyordu? Yoksa onu herkesten daha çok sevmiş ama ancak ölüm mü sevgisini açığa vurmasına fırsat vermişti?

Laura oğlunun cesedi üzerine kapanarak ağlayan babayı görünce yüzüne birbiri ardına şamarlar inmiş gibi oldu, sözlerden oluşan şamarlar. Sanki yıllar boyu birbirlerini yaralamak için söyledikleri bütün sözler şimdi daha bir öfkeyle, daha bir hınçla iniyordu yüzüne. Seninle evlenmek şansa sırt çe-

virmek gibi bir şeydi, şeytan görmüşçesine bakışlarını kaçırma benden, yüzüme bak. Neden beni seni aldattığım için değil de sevmek istediğim için yargıladın, Juan Francisco? Seni neden cesur, heyecan verici bir erkek olarak düşledim, bilmiyorum? Öyle olduğunu söylüyorlardı. Her zaman 'onun için diyorlar ki'ye uygun bir kişiliğin oldu. Hep bir fısıltıydın, hiçbir zaman gerçek kişiliğini göstermedin. Seninle aramızda hiçbir zaman aşk olmadı. Düşler, hayaller vardı, ama karşılıklı saygı ve hayranlıktan beslenen bir sevgi olmadı hiçbir zaman. Düşler, hayaller uzun ömürlü olmaz. Seninle birlikte yaşamak beni yenik düşürdü, aklımı karıştırdı, hasta etti beni. Senden nefret etmiyorum, yalnızca beni yoruyorsun. Beni çok fazla seviyorsun, gerçek sevgililer çok sevmemeli, bıktırmamalı sevdiğini, Juan Francisco. Evliliğimiz öldü, birçok şey öldürdü onu ya da hiçbir şey. Gömelim artık bu ölüyü, dostum, kokuştu çünkü, pis kokuyor...

Şimdi artık sana bana olan aşırı düşkünlüğün için ne çok şey borçlu olduğumu söyleyebilirim. Evet senin bu düşkünlüğün yüzünden daha iyiyi, tutkuyu besleyen umudu aradım, Jorge Maura'ya bu yolla ulaştım. Aranızdaki fark, onu anlamamı ve seni hiçbir zaman sevemediğim gibi sevmemi sağladı.

"Olduğumdan daha güçlü sanıyordum kendimi Laura. Bağışla beni."

"Yaşamımdaki en üstün şeyi anılara gömmek istemiyorum. Asıl sen beni bağışla."

Oğlunun yitik bedeninin üstüne kapanarak ağladığını görünce kocasından, Juan Francisco'dan, özür dilemeyi Laura istemişti. Otuz yıl boyunca yüzeysellikten öte gidemediği için, söylencelerde kaldığı için, geçmişini, geçmişinde gizli olan miti öğrenemediği için, bugününe ihanet ettiği için...

Ancak oğullarının ölümüyle iletişim kurabilmeleri ne kadar korkunçtu.

İkisinin de, Laura'nın da Juan Francisco'nun da, küçük Santiago'ya aynı gizli sevgiyle, aynı şeyleri düşünerek baktıklarını ancak ölümünden sonra açığa vurarak özdeşleşmeleri ne büyük şanssızlıktı. Evet, ikisi de aynı şeyleri düşünmüşlerdi, Santiago yakışıklıydı, yetenekliydi, cömertti, birçok niteliklere sahipti. Sağlıktan başka. Yaşam ve yaşamak için zamandan başka. Anne ve baba ancak şimdi anlamışlardı ikisinin de Santiago'ya acıma duygusuyla yaklaşmamak için di-

rendiklerini. Bu evde kimsenin kimseye acımasına izin verilemezdi. Kişi sevdiği kimseye acırsa ona ihanet edebilirdi.

"Neden o denli gösterişli bir şekilde Dantón'a yaklaşmak gereğini duydun Juan Francisco?"

Laura oğluyla sözcüklere gerek kalmadan anlaşabilmekle övünmüştü hep. Yalnızlık ve dinginlik onları birleştirmişti. Juan Francisco ile Santiago arasında da bu tür bir ilişki mi olmuştu? Durumu sözlerle açıklamaya kalkmak hakaretten de beter olmaz mıydı? Ya da ihanetten? Ana-oğul birçok duyguyu paylaşmışlardı, suç ortaklıkları, bağışlamalar, daha birçok duyguyu, ama merhameti asla. Merhamet, lanet olsun, yasak!.. Baba da, uzaktan, öbür oğlunu şımartırken, ikisinin de babası, aynı duyguları yaşamış mıydı?

Her anne hangi çocuğunun yalnız başına kendini koruyabileceğini, hangisinin koruyamayacağını bilir. Onları korumaya kalkmak haddini bilmezliktir, densizliktir. İşte Dantón de böyle bir oğuldu. Babasının yakınlığını kendine saygısızlık olarak algılıyordu. Ama Juan Francisco bunu anlamıyordu. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan oğluna çok şey vermek istiyordu. Dantón küçüklüğünden beri pek bir şey umursamayan, kardeşinin günlerini geçirdiği sessiz evde neler olup bittiğinden habersiz, bütün gün gülüp söyleyen, koşup oynayan bir çocuktu. Ama Laura biliyordu, her ne kadar Dantón'un Santiago gibi bakıma ihtiyacı olmasa da sorun o değildi. Bir oğlu, Dantón, çevresindeki her şeyden yararlanmayı biliyordu. Öbür oğlu, Santiago, resimleri, müziği, şiiri, Van Gogh'u ve Egon Schiele'si, Baudelaire'i ve Rimbaud'su, Schubert'i ile ilgili olmayan her şeyi saf dışı ediyordu...

Şimdi baba ile oğulun, Juan Francisco ile Dantón'un genç Santiago'nun dingin ve yakışıklı bedeni üzerine kapanarak ağladıklarını görünce, Laura iki kardeşin birbirlerini sevdiklerini ama birbirlerine bulaşmama inceliğini gösterdiklerini anlıyordu. Kardeş sevgisi erkekçedir. Bazen de sevgiyi açığa vurmak, duyulan şefkati göstermek için ölüm ânını beklemek gerekiyor... Laura bu kez kendini suçladı. Laura Díaz dünyanın tüm güzelliklerini çalıp hepsini yalnızca Santiago'ya mı vermişti yoksa? Tüm erdemler zayıf oğlunun muydu, güçlü olan hiçbir şeyi hak etmemiş miydi? Yoksa her iki oğlunu da yitirmiş miydi?

"Biliyor musun?" dedi Juan Francisco, Laura'ya cenaze kaldırıldıktan sonra. "Bir gece iki kardeşi erkek erkeğe konu-

şurken yakaladım. İkisi de 'kendi kendimize yetiyoruz' diyorlardı. Bağımsızlıklarını ilan ediyorlardı. Sana ve bana artık gereksinimleri yoktu Laura. Ne tuhaf insanın çocuklarının bağımsızlıklarını ilan edişlerini duyması. Yalnızca Santiago ciddiydi. O kendi kendine yetiyordu. Dantón ise hayır. Dantón başarıya ulaşmak, para kazanmak, yükselmek istiyordu. Kendi kendine yetmiyordu, kandırıyordu kendini. Bu yüzden her zamankinden çok ihtiyacı var bize."

Otuz yıllık birliktelikleri süresince yapılan yanlışları düzeltecek zamanları olacak mıydı? Çocuklar büyümüşlerdi, bir tanesi ölmüştü. Laura, Santiago'nun ölmeden önce yazdığı bir şiiri Juan Francisco'ya gösterdi, özellikle bir dizesini. Şöyle diyordu:

Çevirisi yapılmış yaşamlarız.

Ne demek istiyordu? Bu çocuğun her gün tekrarladığı buna benzer tümceler ne anlama geliyordu: Kafesi açık bırakma, kuşlar yuvalarına bağlı hayvanlardır gitmezler, ama kediler öyle değil, giderler ve döndüklerinde zarar verirler... Her zaman başıma güneş vurmuyor... Bu sözler Santiago'nun kendinden uzaklaşabildiği, değiştiği, içindeki ötekini keşfettiği anlamına mı geliyordu?.. Laura da Santiago'nun içindeki ötekini keşfetmişti ama bir şey söylememişti. Ya sen, Juan Francisco, sendeki öteki?

"Benim özgeçmişim oğullarım, başka özgeçmişim yok."

"Ya ben?"

"Sen de karıcığım."

Juan Francisco'nun gizi bu muydu, yani yaşamında giz yoktu çünkü geçmişi yoktu. Yaşamı yalnızca dıştan göründüğü gibiydi, belagatli Juan Francisco, lider Juan Francisco, devrimci Juan Francisco... Bu kadar mıydı? Ya gerisinde, gerisinde ne vardı? Hiçbir şey yok muydu?

"Villahermosa'da mongol bir kız vardı. Sokakta herkese saldırır, döver, gelene geçene tükürürdü. Sonunda sağını solunu görmesin, sakin dursun diye hani atlara atgözlüğü takarlar ya, işte öyle gözlükler taktılar."

"Tabasco'da sizin komşunuz muydu?"

Hayır, Juan Francisco'nun komşusu olmamıştı. Bir baş işaretiyle yadsımıştı.

"Kimsin? Nereden geliyorsun? Hiçbir zaman anlatmayacak mısın bana?"

Bir kez daha yadsıdı.

"Bu gizin bizi uzaklaştırdığını biliyorsun, Juan Francisco, tam da birbirimizi anlayacak gibi olduğumuz bir anda, yaşam hikâyeni gene mi anlatmayacaksın bana?"

Bu kez evet anlamında başını salladı.

"Ne yaptın Juan Francisco. Kahramanlık seni sıktı mı? Yoksa kahramanlığın bir yalan mıydı? Biliyor musun, bir zamanlar inanmıştım. Çocuklarına hangi miti bırakacaksın, yaşayan oğluna, ama yaşamayana da, düşündün mü hiç? Bize bırakacağın miras ne? Gerçeğinin tümü mü, yoksa yarısı mı? Güzel olan yanını mı? Kötü yanını mı? Hayatta olan Dantón'a ne bırakacaksın, artık yaşamayan Santiago'ya ne?"

Laura'nın kocası Juan Francisco López Greene'in gizini ancak zaman açığa çıkaracaktı, yavaş yavaş, kapkara bir duman perdesini dağıtarak. Kaç kez birbirlerini teslim olmaya çağırmışlardı? Hiçbir zaman yapamayacaklar mıydı, bugün sana içimi döküyorum diyemeyecekler miydi?

"Sonra anlar..." diyordu sözünü tamamlamadan erkek, her gün biraz daha yenilgin.

Beni ne yapmaya zorladığını biliyor musun? Durmadan sormaya zorluyorsun: Sana ne vermemi istiyorsun? Benden ne istiyorsun, Juan Francisco? Sana yeniden 'canım, aşkım' dememi mi? Bu sözcükleri başka bir erkek için ve çocuklarım için sakladığımı bile bile. O sözler senin için değil. Sen benim kocamsın, Juan Francisco, şefkatim, sevgim aşkım değil (tapılası *hidalgom, gachipincitom*[1] benim).

Juan Francisco'nun, bir gün uyuşukluğunu üzerinden atarak ona başka, hem yeni hem eski bir sesle, son bir kez yaklaşmasından korkuyordu –belki de bundan korktuğuna kendini inandırmak istiyordu–. Yaklaşan sonu sabırla bekliyordu. Sonun yaklaştığı ayan beyandı, o kocaman elli, uzun bedenli, ırkının kimi bireyleri gibi kısa bacaklı, iriyarı, dimdik adam günbegün eriyordu. Ait olduğu bir 'ırk', evet Laura Juan Francisco'ya bir geçmiş yakıştırmak istiyordu, ırk, kast, aile, anne, baba, sevgili, bir ilk karı, piç ya da meşru çocuklar ve başka neler neler... Bir gün trene binip Veracruz'a, oradan da önce sandalla sonra da karadan Tabasco'ya gidip nüfus kayıtlarını araştırmayı bile geçirdi aklından. Ama sonra kendi-

[1] *Gachipin*: Amerika'ya yerleşmiş İspanyol. *Gachipincito*: Küçük gachipin. (Çev.)

ni aşağılık bir dedikoducu gibi hissetti, vazgeçti ve günlük yaşamını sürdürmeye karar verdi. Her zaman olduğu gibi Frida Kahlo'ya yardım ediyordu. O günlerde ressam kadının acıları daha da artmıştı. Bir bacağını kesmişlerdi, yatağa ve tekerlekli iskemleye mahkûm olmuştu. Yine Rivera ile yeni gelen sürgünler şerefine yapılan toplantılara katılıyordu. Bu kez Meksika'ya sığınanlar Amerika'ya Karşı Etkinlikleri Araştırma Komitesi'nin kovuşturduğu Kuzey Amerikalılardı.

Yeni bir savaş başlamıştı, soğuk savaş. Churchill ünlü söyleviyle kutsamıştı soğuk savaşı: Stettin'den Baltık Denizi'ne dek uzanan bir demir perde Avrupa'yı ikiye böldü. Stalin demokratları haklı çıkarıyordu. Yaşlı diktatörün çılgınlığı inanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Yalnız olmayan düşmanlarını hapse atıp öldürmekle kalmıyor, bir gün düşman saflarına geçerler korkusuyla arkadaşlarını da aynı cezaya çarptırıyordu. Gereksiz yere korkunç cinayetler işlemeyi ve hapse atmayı önleyici uygulamaya dönüştürmüştü... Ama Picasso Stalin'in 'realist' portresini, yanına bir güvercin yerleştirerek çiziyordu. Çünkü İspanyol İç Savaşı sırasında Domingo Vidal, Basilio Baltazar, Jorge Maura'nın Café de Paris'deki sohbetlerinde sık sık adı tuhaf canavar diye geçen bu yaratık şimdilerde emperyalist Amerikalılara karşı barış şampiyonu olmuştu. Öbür yanda Stalin'den geri kalmayan Amerikalılar da kendi komünist karşıtı paranoyalarını üretiyorlar, her taşın altından bir Stalinci ajan çıkartıyorlar, New York'taki her sahnede, her Hollywood filminde bir komünist buluyorlardı. Kuzey Amerika'dan gelen yeni sığınmacılar önceleri Rivera'nın evinde toplanmaya başlamışlardı. Aralarından birçokları kısa sürede Diego'nun Markist palavralarından sıkılmış ya da Frida'nın Stalin'e olan hayranlığına bozularak toplantılara katılmaktan vazgeçmişlerdi. Frida, Stalin sevgilisi Leon Troçki'yi öldürtmesine karşın (belki de öldürttüğü için) babanın portresini yapmaktan, ona övgüler düzmekten geri kalmıyordu.

Laura Díaz, Jorge Maura'nın sözlerini anımsıyordu: Sorun dünyayı, yaşamı değiştirmek değil, yaşama renklilik, çeşitlilik getirmek. Yeni cennetin anahtarı olarak görülen yepyeni bir birlik düşünden vazgeçilmeli. Özdeşlik farklılıklarla güçlenir, bu yüzden farklılıkları iyi değerlendirmek gerek. Jorge Maura iki karşıt gerçek arasında kaldığını söylemişti. Birinci gerçek, insanlık kurtulacak, buna inanıyordu. İkincisi, insanlık mahkûm. Her ikisi de doğruydu. Yozlaşmış kapi-

talist toplumdan umut kalmamıştı, ama idealist devrimci toplum da iflas etmişti.

"Özgürlük için olanaklar var, inançlı ol," diye fısıldadı Laura'nın kulağına, sıcacık bir ses, Riveraların evindeki hararetli tartışmalara, tatsız sohbetlere karşı koyarcasına. "Unutma ki politika kişisel bütünlüğün bir parçasıdır, toplumda politikanın dışında yaşamanın bir anlamı yok..."

"Jorge!" diye benzersiz bir heyecanla haykırdı Laura, başını hâlâ genç sayılabilecek, saçları hâlâ dökülmemiş, ama kırlaşmış adama çevirerek.

"Seni hayal kırıklığına uğrattığım için üzgünüm. Jorge değil, Basilio. Basilio Baltazar. Beni hatırladın mı?"

Yeni doğan bir çocuğun dünyaya gelişini kutlarcasına heyecanla sarıldılar birbirlerine. Her ikisi de sanki yeniden dünyaya geliyorlarmış gibi duygulanmıştı bu buluşmadan. O heyecanla birbirlerine âşık olabilir, on beş yıl önceki gençliklerine dönebilirlerdi. Ama artık ikisi de yalnız değildi. O anda ve sonsuza dek. Laura Díaz'a Jorge Maura eşlik ediyordu. Basilio Baltazar'a ise Pilar Méndez. Ve inzivaya çekildiği adasında, öbür Mendes, Raquel de Jorge'ye eşlik ediyordu.

Birkaç saniye ikisi de dilleri tutulmuşçasına sevecenlikle birbirlerine bakakaldılar.

"Görüyorsun işte," diye yaşlı gözlerlerle gülümsedi Basilio. "Bir türlü sorunlardan kurtulamıyoruz. Suçlamaktan ya da suçlanmaktan kurtulamıyoruz bir türlü."

"Görüyorum," diye yanıtladı Laura, boğazına hıçkırık tıkanmış gibi bir sesle.

"Bu '*gringo*'ların arasında birçok başıbozuk var. Hemen hepsi sinema ya da tiyatro yönetmeni, birkaçı bizim savaşa katılmış, Lincoln Tugayı'ndan. Lincoln Tugayı'nı anımsıyor musun?"

"Unutur muyum hiç, Basilio!"

"Hemen hemen hepsi Cuernavaca'da oturuyorlar. Bir hafta sonu oraya gidip biraz sohbet edelim, ister misin?"

Laura bir şey diyemeden eski arkadaşı, anarşist İspanyol'un yanağına bir öpücük kondurabildi, sanki Jorge Maura'yı öpüyordu, sanki saklı yaşayan Armonía Aznar'ın yüzünü ilk kez görüyordu, sanki denizin derinliklerinden ağabeyi birinci Santiago'nun bedeni su yüzüne çıkıyordu... Basilio Baltazar, Laura Díaz'ın özlediği ama sonsuza dek yitirdiğini sandığı geçmişini yeniden canlandırıyordu.

"Elbette. Sen geçmişi geri getiriyorsun Basilio. Sağ ol."

Cuernavaca'ya gidip politika tartışmak, ama bu kez ne İspanyollarla, ne de devrimin, Calles ve Morones'in ihanetine uğrayan Meksikalı işçi sınıfı yöneticileriyle. Bu kez Kuzey Amerikalılarla tartışmak... O akşam eve dönerken böyle bir toplantının düşüncesi bile canını sıktı, kaşları çatıldı. Sonora Bulvarı'ndaki, bir zamanların aile yuvası artık yalnızlık ve hüzün doluydu. Maria de la O, Santiago ölmüşlerdi, Dantón evlenmiş, Las Lomas'ta rüküş bir düğün pastasını andıran evine taşınmıştı. Laura başka bir nedenle değil, yalnızca estetik anlayışına ters düştüğünden bu eve adım atmamaya söz vermişti kendi kendine.

"Kayınpederlerinin zevkini değiştireceğini söylemiştin hani Dantón?"

"Azıcık sabret, anne. Ayarlama, alıştırma yapıyorum. Kayınpederim Don Aspirino'yu önce memnun edeyim ki sonra kontrolüme sokabileyim. Ahı gitmiş vahı kalmış zaten ..."

"Ya karın?"

"Şef, inan bana zavallı Magda'nın dünyadan haberi yok."

"Edepsiz seni," dedi Laura gülerek.

"Boş versene, çocukların Paris'ten geldiğine inandırdım onu!"

"Ne? Çocuk mu?" diye bir çığlık atarak kucakladı oğlunu Laura.

Elli iki yaşında babaanne olacağım diye geçiriyordu içinden Laura eski arkadaşı Basilio Baltazar'la buluştuğu Coyoacán'daki toplantıdan dönerken. Jorge Maura'yı tanıdığında kırk yaşındaydı. Şimdi yalnızım, Juan Francisco'yla yaşıyorum, ama babaanne olacağım.

Juan Francisco'nun ropdöşambr ve terliklerle kapıyı açtığını görmek, istese de istemese de hâlâ onun karısı olduğunu anımsattı Laura'ya. Bir an için aklından geçen bu düşünceyi hemen tiksinerek uzaklaştırdı. Yalnızca yuvada mutlu olunur. Yalnızca yuvada kalanlar uzun ömürlü olur. Gerçek yaşamda, ateşböcekleri ışığı ararken yanar ve yok olurlar. Atlantik Okyanusu'nu aşarak Catemaco'daki kahve plantasyonuna bir daha çıkmamak üzere kendini adayan büyükbabası yaşlı Alman Don Felipe Kelsen kesin böyle düşünmüştü. Kızları ve torunundan daha mı mutlu olmuştu? Çocuklar babalarının değerleriyle yargılanmamalı, hele torunlar, asla. Kuşaklar arasındaki farklılıklar hiçbir zaman şimdiki kadar büyük

olmamıştır diye düşünmek doğru değil. Dünya tarihi kuşaklar arası uçurumlarla doluydu. Büyükbabası ve güzeller güzeli sakat karısı Doña Cósima gibi her an kendini duyuran bir sessizliğin ayırdığı çiftler. Korku saçan yiğit Papantlalı Yakışıklı'nın sureti Büyükanne Cósima'nın buğulu bakışlarına –Laura bunu ta çocukluğundan beri biliyordu– takılıp kalmıştı. Juan Francisco ropdöşambr ve terliklerle –terlikler başparmağı hava alsın diye burnu delik sandallar, ropdöşambr ise tüylü, rengârenk panço kumaşından esinlenilerek havlu olarak dokunmuş bir kumaştan– kapıyı açtığını görünce Laura kocasının pekâlâ Juárez'in başkan olduğu yıllarda yollarda yolcuları haraca kesen Papantlalı Yakışıklı'nın gayri meşru oğlu olabileceğini düşündü ve bir gülme krizine yakalandı.

"Niye gülüyorsun, hanım?"

"Büyükbaba, büyükanne olacağız, ona gülüyorum, efendi," dedi isterik kahkahalar atarak.

Juan Francisco, gelini, Ayub Longoria'nın küçük kızının hamile olduğu haberi alır almaz, bilinçdışı bir biçimde sanki kendini gömüverdi. Sanki yakın bir doğum haberi bir fedakârlık gerektiriyormuş, sanki birinin acele ölmesi, altmış beşini geçmiş yaşlının boş yere işgal ettiği yeri yeni doğana bırakması gerekiyormuş. "Eh, günü yaklaşmış," dedi Laura gülümseyerek. Juan Francisco'nun doğumunu gören kimse yoktu. Ama o gece kapıyı açtığı andan itibaren Laura ölüşünü görmüştü, kalan zamanı da elinden alarak.

Artık hüzünlü okşamalar için zamanı olmayacaktı.

Kapıyı kapattığını gördü. Sanki bu hüzün dolu zavallı evde çalmaya değer bir şeyler varmışçasına anahtarı iki kez çevirdi, bir de zincir astı.

Artık her şeye karşın mutlu olduğunu söyleyecek zamanı olmayacaktı.

Kendine bir kahve yapmak için ayaklarını sürükleyerek mutfağa gitti. Bir yandan uyukluyor, bir yandan da Laura'nın yardımına gerek kalmadan kendisi için yararlı bir şeyler yaptığını düşünüyordu.

Artık o soğuk ve hüzünlü gülümsemeyi değiştirmek için zamanı olmayacaktı.

Kara ekmeğini fincanda ıslatarak kahvesini yudumladı.

Artık yaşlanmış ruhunu canlandıracak zamanı olmayacaktı. Ruhun ölümsüzlüğüne inanıyor olsa da Juan Francis-

co'nun ruhunun kendinden sonra da yaşayacağını düşünmek olanaksızdı.

Bir kürdanla dişlerini karıştırdı.

Artık geri dönüp gençlik ideallerine sahip çıkacak, bağımsız sendika kuracak zamanı olmayacaktı.

Hizmetçi kızın yıkaması için bulaşıkları masada bırakarak ayağa kalktı.

Artık yepyeni, sevgi dolu bir bakış, önceden düşlenmemiş, istenmemiş bir aşk için zamanı olmayacaktı.

Mutfaktan çıkarken termosifonu tutuşturmak için kenarda duran eski gazetelere bir göz attı.

Artık sevgi ve saygı olsa da en azından yaşlılığından ötürü hak ettiği merhameti isteyecek zamanı olmayacaktı.

Yıllar önce kocası yemek odasında politik tartışmalar yaparken Laura'nın uzun uzun beklediği kadife koltuklu salonu geçti.

Artık ondan laf değil eylem istediklerinde kızacak zamanı olmayacaktı.

Sanki bir şey unutmuş, verilmiş bir söz, bir anı arıyormuş gibi geri döndü ve yeniden yemek odasına yöneldi.

Artık kendini haklı çıkarmak için yöneticileri yanlış yaptıklarına ikna etmeye, iktidar partisine üye olduğunu söylemeye zamanı olmayacaktı.

Sendeleyerek merdivenlerin tırabzanına tutundu.

Artık değişimi hükümetin ve partinin içinden yapmak için zamanı olmayacaktı.

Her basamağı çıkışı bir asır sürdü.

Artık Laura'nın kendisini yargıladığını düşünecek zamanı olmayacaktı.

Her basamak yüksek bir kayaydı sanki.

Artık kendini başkaları değil de yalnız Laura yargıladığı için mahkûm olmuş ya da mutlu hissetmek için zamanı olmayacaktı.

Üst kata çıkmayı başardı.

Artık kendi vicdanının onu mahkûm etmesi için zamanı olmayacaktı.

Ne yana gitmesi gerektiğini bilemedi. Yatak odası ne taraftaydı? Hangi kapı banyonun kapısıydı?

Artık yılların birikimiyle elde edilen, sonra da sanki hiçbir şeyin değeri yokmuşçasına bir anda herkesin sırt çevirme-

siyle yitirilen saygınlığı yeniden kazanacak zamanı olmayacaktı.

Ha, evet, banyo burasıydı.

Artık Laura'nın bugün ne yaptın sorusuna, biliyorsun her günkü işler, diye yanıt verecek zamanı olmayacaktı.

Usulca kapıyı tıklattı.

Artık her saniye Laura'yı göz hapsine alacak, peşine hafiyeler takacak, çok sevdiği için aşağılayacak zamanı olmayacaktı.

Banyoya girdi.

Artık Laura'nın usanç ve hor görmekten vazgeçip sevgi ve şefkat göstermesi için zaman kalmamıştı. Artık hayır.

Aynada kendine baktı.

Artık işçilerin onu sevmeleri, sevildiğini hissetmesi için zamanı olmayacaktı.

Usturayı, sabunu ve fırçayı aldı.

Artık Rio Blanco grevinin şanlı günlerini yeniden yaşamak için zamanı olmayacaktı.

Yavaş yavaş ıslak fırçayla sabunu köpürttü.

Artık yeniden devrimin kızıl taburlarını örgütleyecek zamanı olmayacaktı.

Köpüğü yanaklarına, dudağının üstüne, boynuna yaydırdı.

Artık Casa del Obrero Mundial'e yeniden canlılık getirecek zamanı olmayacaktı.

Yavaş yavaş tıraş oldu.

Artık devrimci yeteneklerinin değerinin bilinmesi için zamanı olmayacaktı, artık kimse onu anımsamıyordu.

Akşamları tıraş olmayı alışkanlık haline getirmişti, böylece sabah işe gitmek için zaman kazanmış oluyordu.

Artık değerini bilmeleri için zamanı olmayacaktı, Allah kahretsin, önemli bir kişiydi, başarıları vardı, değer verilmeyi hak etmişti.

Tıraş olmayı tamamladı.

Artık ancak yenilgiyi kabul etmek için zamanı vardı.

Bir havluyla yüzünü kuruladı.

Artık nerede yanlış yaptığını sormak için zamanı kalmamıştı.

Aynaya bakarak uzun uzun gülümsedi.

Artık sevgiye kapıyı aralayacak zamanı olmayacaktı.

Yüzündeki kırışıklıklara, yenik duran çenesine, fazlasıyla uzun kulaklarına, gözlerinin altında oluşan torbalara, her yanından ot gibi fışkıran kır saçlara baktı. Hey gidi yaşlı selvi.

Tuvalete oturup uzun uzun sıçmak geldi içinden, acılarla kıvranarak, ama aynı zamanda sonsuz keyif alarak.

Artık hayranlık uyandıracak, kendinden sonraki nesillere miras bırakacağı utku dolu bir gelecek vaat edecek zamanı olmayacaktı.

Oğlunun doğum günü armağanı olan çizgili pijamasının pantolonunu indirdi ve tuvalete oturdu.

Artık zamanı olmayacaktı...

Kendini zorlayarak ıkındı. Öne doğru düştü, Bağırsakları boşaldı ve kalbi durdu.

Zavallı ihtiyar selvi.

Juan Francisco'nun cenaze töreni süresince Laura kendini kocasını unutmaya hazırladı. Bu, zamanından çok önce atılmış bir mezar taşı gibi evliliğinin üzerine örten tüm anıları silmek demekti. Juan Francisco'yu düşünmek yerine, tabutu başında gözlerini kapadı ve çektiği doğum sancılarını, çocuklarının doğumunu düşündü. Şiddetli sancılar, bir kasılmayla ikincisi arasında geçen bitip tükenmek bilmeyen zaman, büyük oğlunun doğumu. Tereyağından kıl çeker gibi sakin, yumuşacık ve ıslak, sıvı, ikinci oğlunun doğumu. Bir eli kocasının tabutu üzerinde, Laura ölüm acısını düşünmek yerine doğum sancılarını düşünmeye karar verdi. Evet iyi düşününce ötekinin acısı, ötekinin ölümü kişinin usuna uzak kalıyordu. Ne Dantón ne Santiago annelerinin onları doğururken çektiği acıları duymuşlardı. Onlar için dünyaya geliş bir çığlıktı, ne acı çığlığı ne de mutluluk çığlığı, onların çığlığı yeni doğanın zafer çığlığıydı. İşte geldim, buradayım! Oysa anneleri acı çekiyordu, belki de kendi annesinin o doğarken yaşadığı travmayı Laura da Santiago'nun doğumunda yaşamıştı. Doktorların, hemşirelerin duymasına aldırmadan çığlık çığlığa bağırmıştı: Allah kahretsin, ne demeye çocuk doğurmaya kalktım? Bu ne korkunç şey! Neden söylemediler bana böylesine korkunç olduğunu doğumun? Dayanamıyorum, dayanamıyorum, ölmek istiyorum, o velet de gebersin!

Şimdi artık Juan Francisco ölmüştü, hiçbir şeyin farkında değildi. Hiçbir acı duymuyordu.

Laura da acı duymuyordu. Bu yüzden doğum sancılarını düşünmüştü, cenazeye gelenler –Juan Francisco'nun eski yoldaşları, sendikacılar, küçük memurlar, birkaç milletvekili, öbür yandan bu kişilerle taban tabana zıt Dantón'un yeni ailesi ve zengin ahbapları– yüzünde acı izleri görsünler diye. Ama bu acı sahteydi, çünkü acıyı, gerçek acıyı yalnızca çeken duyardı. Doğuran kadın duyardı, ne doğurtan doktor ne de doğan çocuk. Kurşuna dizilen duyardı, kurşunlar bedenine saplandığında, ne tetiği çekenler ne de vur emri veren. Hasta duyardı hastabakıcı değil...

Nereden aklına geldiyse Laura'nın, gözlerinin önünde İspanyol Pilar Méndez'in gece yarısı Santa Fé de Palencia'nın girişinde çığlıklar atan silueti canlandı. Babasının onu bağışlamasını istemiyordu, politik inançları ne gerektiriyorsa onu yapsındı. Şafak vakti cumhuriyete ihanetten, harekete yardımcı olmaktan kurşuna dizsinlerdi. Laura da onun gibi haykırmak istiyordu, ama ne kocası için ne de çocukları için, kendisi için; anlatılamaz, dayanılamaz, korkunç ve sıradan doğum sancilarını anımsayarak. Acının anlatımı yok ettiği söylenir. Acı yalnızca bir çığlık, bir inilti, kontrolden çıkmış bir ses olabilir. Acıdan söz edenler acıyı duymayanlardır. Gerçek acı sözlere dökülemez. Ama Laura Díaz kocasının cenazesinde haykırmak istemiyordu.

Gözleri kapalı başka cesetleri anımsadı, iki Santiago'nun, yirmi bir yaşında Veracruz'da kurşuna dizilen Santiago Díaz Obregón ve yirmi yedi yaşında Mexico City'de kendi kendine ölen oğlu Santiago López Díaz'ın cesetlerini. İki güzel ölü. Yasını onlara adadı. O gece Laura'nın iki Santiago'su, büyük ve küçük Santiagoları, yıllar boyunca darmadağın olmuş yaşama bedenleriyle, iki genç ve güzel bedenle şekil vermek için buluşmuşlardı. Beden önemliydi, ama güzel olmak bambaşka bir şeydi.

İşçi arkadaşları Juan Francisco'nun tabutunu kırmızı orak çekiçli bayrakla örtmek istediler. Laura izin vermedi. Simgeler fazlalıktı. Kocasını daha çok boğa güreşi arenalarına yakışan kırmızı bir bezle özdeşleştirmenin hiç gereği yoktu.

Arkadaşları kırılmışlardı, ama ses çıkarmadılar.

Rahip tabutun başında dua etmeyi önerdi.

"Kocam Katolik değildi."

"Tanrı hepimizi huzuruna kabul eder."

Laura Díaz tabutu süsleyen haçı kaldırarak rahibe verdi.

"Kocam Kilise'ye karşıydı."

"Señora, bizi horlamayın. Haç kutsaldır."

"Alın öyleyse. Haç bir işkence aletidir. Minyatür bir darağacı ya da bir giyotin de koyabilirsiniz. Fransa'da olsa Mesih İsa'yı giyotinle öldürürlerdi, biliyor musunuz?"

Oğlu Dantón'un yeni ailesi ve arkadaşlarının bulunduğu sıralardan gelen homurtular Laura'yı sevindirdi. Yaptığının gereksiz olduğunu, bir provokasyon olduğunu biliyordu. Ama içinden öyle gelmişti. Engel olamamıştı. Yaptığından memnundu. Sanki özgürlüğünü ilan etmişti sanki, yeni bir şeyler başlayacakmış gibi bir duygu vardı içinde. Ne de olsa bundan böyle yalnız, dul bir kadındı. Aileden tek orada kalan, Laura'nın tiksindiği bir dünyaya yamanmış, uzak bir oğuldu.

İnsanlar yavaş yavaş, kırgın ya da kendilerini aşağılanmış hissederek gitmeye başlamışlardı. Laura'nın bakışları kendine sevecenlikle bakan birinin bakışlarıyla karşılaştı. Basilio Baltazar'dı. Daha konuşmaya fırsat bulamadan yanlarına titrek bir ihtiyar yanaştı. Çitişmiş gibi bir hali vardı, pelerini üzerinden dökülüyordu. Sivri yüz hatları sanki yıllara yenik düşmüş, kirlenmişti. Bembeyaz saçları soğukta donan otları andırıyordu. Laura'ya bir mektup uzattı ve zamanın derinliklerinden gelen bir sesle, "Oku bunu Laura, kocanı anlatıyor!" dedi.

Mektuba tarih atılmamıştı, ama eski, kilisede vaftiz ve ölümlerin kayıt edildiği defterlerdeki yazılara benziyordu. Benzerleriyle iletişim kurmak için kullanılan yazılardan çok yaşamın *alfa* ve *omega*'larını kaydeden bir yazıydı. Laura mektubu o gece okudu.

"Sevgili Laura,

Size böyle hitap edebilir miyim? Ne de olsa sizi çocukluğunuzdan beri tanıyorum. Her ne kadar uzun yıllar birbirimizi görmemiş olsak da, sizin anınız benim için her zaman taptaze. Kocanız Juan Francisco'nun sanki utanılacak bir şey varmış gibi kökenlerinin gizini kendine saklayarak öldüğünü biliyorum. Farkında mısınız, ölümü de yaşamının başlangıcı gibi sessiz sedasız oldu. Şimdi size kocanızın son yirmi yılını nasıl geçirdiğini sorsam, anlatabilir misiniz? Siz de onun hissettiklerini hissedersiniz. Anlatılacak hiçbir şey yok. Bu dünyaya gelenlerin büyük çoğunluğunun yaşamları üzerine anlatabilecekleri olağanüstü bir şeyleri olduğuna inanıyor musu-

nuz? Böyle serüvenleri yok diye daha mı az önemli, daha mı az saygın kişiler? Sevilmeye layık değiller mi? Size bu mektubu, gençliğini bildiğim sevgili dostum, kocanız Juan Francisco López Greene'in sizi tanımadan, sizinle evlenmeden önce kim olduğuna kafa yorarak kendinizi harap etmemeniz için yazıyorum. Veracruz grevinde, devrim günlerinde kızıl tugayların örgütlenmesi ve Veracruz'daki grevlerde bir adalet savaşçısı olarak tanınmadan önceki yaşamı: Kocanızın yaşamı buydu. Yirmi yıllık görkemli, belagatli, atılgan yaşam. Bu şanlı günlerinden ne önce –bu süreyi böyle adlandırmama izin verirseniz– ne de sonra yaşadı. Yorgun kahraman sizin yanınızda dinginlik aradı. Sizden sessizce talep ettiği sükûneti verdiniz mi ona? Yoksa artık vermesi olanaksız olanları mı istediniz ondan? Şanlı şöhretli bir dönem yaşamış yorgun bir kahraman. Böyle şeyler bir kez yaşanır, bir ikinci kez yaşanamaz. Geldiği yere uzun bir yoldan gelmişti, ta aşağılardan yükselmişti, Laura. Macuspana'da onu ilkgençlik yıllarında tanıdığımda sahipsiz, kimsesiz bir hayvancık gibi dolanıyor, oradan buradan yiyecek aşırıyordu. Tabasco'nun yoksulların en yoksullarına, en aç kesimine cömertçe armağan ettiği muzlar karnını doyurmaya yetmiyordu. Elinden tuttum. Giydirdim onu. Ona abecenin ilk harfleri öğrettim. Bu tür durumlara Meksika'da sık rastlandığını siz de bilirsiniz. Genç rahip yoksul çocuğa okuma yazma öğretir, çocuk büyüyünce öğrendiklerini Kutsal Kilise'ye karşı gelmek için kullanır. Juárez de böyle yaptı, Lopéz Greene de. Ne babası ne annesi vardı, ne de hani atasözünün dediği gibi peşinden havlayacak bir köpeği, öyleyse bu soyadı nereden geliyordu? 'Kulaktan dolma, Peder...' Lopéz İspanyol ailelerinden gelenler arasında sık rastlanan bir soyadı, Greene'se sömürge yıllarında, hani Sir Henry Morgan Campeche Körfezi'ndeki Meksika altınlarını ve gümüşünü İspanya'ya taşıyan teknelerin demir attıkları limana saldırmıştı ya, ondan sonra İngiliz korsanlarının soyundan gelen ailelerin çok kullandıkları bir addı. Ya Juan? O da İspanyol soylularının arasında yaygın bir ad. Ama Francisco, ona Hıristiyanlığın en hayranlık uyandıran Assisili efendisinin erdemlerini öğrettiğim için... Ah, ah sevgili kızım Laura, Aziz Francisco yaşamın keyiflerini ve lükslerini elinin tersiyle itip Tanrı'nın hizmetkârı olmayı seçmişti. Ben, siz de biliyorsunuz, tam tersini yaptım. Bazen inançlar zayıflar. Kuşku olmayınca inanç da olmaz. Catemaco'ya, çok sevilen Peder Je-

sús Morales'in, kendisini hatırlarsınız, yerini doldurmaya geldiğimde hâlâ genç sayılırdım. İtiraf etmek istediğim birkaç şey var. Morales'ten kutsalmışçasına söz edilmesi sinirime dokunmuştu. Gençtim, hayalperesttim, hatta biraz da edepsiz. Evet, Aziz Francisco günahkârlıktan azizliğe yükselmişti, ben de aynı yolu kat edecektim ama tersine. Günahkâr, ahlaksız bir rahip olacaktım. Efendimiz İsa Mesih'in çocukları utandırmayın diye verdiği emirlere karşı gelerek sizin kulağınıza korkunçluklar fısıldadım, Laura. Zongolicalı Aziz Çocuk'a verilen armağanları çalmaktan daha büyük bir günah olabilir mi? İnan bana Laura, azizliğe erişmek için günah işledim. Planım buydu, istersen buna yolunu şaşırmış bir Fransiskenlik diyebiliriz. Görevim elimden gitti ve beni Xalapa'da annenizin evinde, Tanrı toprağını bol etsin, konuk olarak kaldığımda çaldıklarımın parasıyla yaşarken buldunuz. Kocanıza söz etmiş olmalısınız. Beni hatırladı. Arayıp buldu. Ona öğrettiklerim için bana teşekkür etti. Günahımdan haberi vardı. Kendi günahını itiraf etti. Alvaro Obregón suikastına karışan ama kendini Carmela olarak tanıtan Gloria Soriano adlı rahibeyi ihbar ettiğini anlattı. Bana, bunu devrime inandığı için yaptığını söyledi. O zamanlar resmi politika Meksika'da yoksulları sömüren, zenginleri destekleyen Kilise'nin kökünü kazımaktı. Ele verirken ikirciklenmedi, görevinin bu olduğuna inanıyordu. İnançlı bile olmayan sizin bu denli etkileneceğiniz aklının ucundan bile geçmemişti Laura. Ne tuhaf ve ne yazık. Edimlerimizin duygusal sonuçlarını hiç düşünmüyoruz. İdeolojilerimizi, devrimci, dinsel, liberal, muhafazakâr, hangisi olursa olsun, yerine getirdiğimize inanıyoruz ama bu arada, daha uygun bir sözcük bulamadığımız için 'ruh' diye adlandırdığımız sıvı avucumuzdan akıp gidiyor. Rahibe Soriano'yu ele vermesi karşısında gösterdiğiniz çok sert tepki Juan Francisco'yu önce çökertti, sonra da umutsuzluğa sürükledi. Sanki kariyeri sona ermişti. Bitmişti. Peşinize dedektif takmak gibi saçma sapan şeyler yaptı. Sizi temin ederim bu saçmalığından çok pişman oldu. Ama insan bir kez keşiş olmasın, bir daha hep keşiş kalır biliyorsunuz, tırnaklarımı sökseler itiraf dinlemekten ve Tanrı adına bağışlamaktan vazgeçemem. Laura, Juan Francisco bana Gloria Soriano'yu ihbar ettiği için pişman olduğunu söyleyerek af diledi. Bu hareketi bir tür, çocuk yaşta aç, çıplak ayaklı ve hiçbir şeyden habersiz dolanırken

ona sahip çıktığım, onu yetiştirdiğim için duyduğu gönül borcunu ödemekti. Altmış sekiz yıl oluyor, düşünsenize. Yalnızca bununla kalmadı üstelik. Zongolicalı Aziz Çocuk'un değerli eşyalarını toplayıp yerine teslim etti. Bir öğle sonrası köylüler mücevherleri, verdikleri tüm öbür armağanları, her şeyi yerli yerinde buldular. Bundan sizin haberiniz olmadı çünkü Catemaco'nun haberleri Catemaco'da kalır. Halk bu mucizeyi Aziz Çocuk'a mal etti; o, tüm değerli şeyleri yeniden var edip yerine koymaya kadirdi onlarca. Bunu o zamana dek yapmadıysa bununla onlara 'sizi beklettimse, armağanlarıının eksikliğini duyasınız, sonra da bulunca sevinesiniz diye yaptım' demek istiyordu. Bunları hangi parayla geri aldın diye sordum Juan Francisco'ya. İşçilerin aylık katkılarından diye itiraf etti. Biliyorlar mıydı? 'Hayır, onlara Usumacinta Nehri'nin taşması sonucunda ortaya çıkan salgın hastalıkta zarar gören felaketzedeler için kullanıldığını söyledim.' Kim hesap soracak ki? İnşallah bir gün kasabana dönersin de Juan Francisco'nun sayesinde sunağın eskisi gibi güzel olduğunu görürsün. Bir gün içlerinde olandan fazlasını veremeyen kişileri bağışlamalısın Laura. Ya da benim köyümde dedikleri gibi bu deriden bundan başka kemer olmaz ne de bu rahipten... Bir daha görüşeceğimizi sanmıyorum. Daha doğrusu istemiyorum. Bugün cenazede zor çıktım karşına. Beni tanımaman ne iyi oldu. Allah kahretsin! Ben bile kendimi tanıyamıyorum, her neyse!

Biraz olsun sevgiyle anabilir misin?

ELZEVİR ALMONTE"

Hafta sonu için Basilio Baltazar birinden ödünç bir otomobil buldu. Laura ve eski arkadaşı anarşist İspanyol birlikte Cuernavaca'ya gittiler.

XIX. Cuernavaca: 1952

Laura çevresi begonyalarla bezenmiş havuza daldı, alttan öbür kenarına dek yüzerek başını sudan ta o uçta çıkardı. Havuzun kenarında yabancı kadınlar ve erkeklerden oluşan kalabalık bir grup, aralarında sohbete dalmışlardı. Gruptakilerin çoğu Kuzey Amerikalıydı. Aralarında pek az mayolu vardı, çoğunluk giyinikti. Kadınların üzerinde bol, kloş etekler, kısa kollu, açıkça yakalarının kenarları işlemeli 'Meksika' bluzları vardı. Erkekler kısa kollu gömlekler ve yazlık pantolonlar giymişlerdi. Hepsi de ayaklarını yemeni-sandal arası pabuçlarına alıştırmaya çalışıyorlardı ve hepsi de elinde bir içki kadehi tutuyordu. Hepsi görkemli İngiliz komünisti Frederic Bell'in konuklarıydı. Bell'in Cuernavaca'daki evi ABD'deki McCarthyci kıyımın kurbanlarının sığınağı haline gelmişti.

Bell'in karısı Ruth, Kuzey Amerikalıydı. İngiliz kocasının neredeyse komikliğe varan ince uzun siluetine nispet yaparcasına yerden bitme ve toparlaktı. Yürürken sanki köklerini doğduğu Chicago mahallelerinden buralara sürüklüyormuş gibi bir hali vardı. Aslında büyük göllerin ve ucu bucağı olmayan çayırların kadınıydı ama bir rastlantı eseri, ozan Carl Sandburg'un 'iriyarı adamların kenti' dediği Chicago'nun asfaltlarla kaplı orta yerinde dünyaya gelmek nasip olmuştu. Kocası Frederic ve arkadaşlarının yükünü rahatça taşıyordu omuzlarında. Ruth, uzun boylu, ince yapılı, mavi gözlü, açık alınlı, açılmış tepesini çevreleyen bembeyaz saçlı, Britanya uyruklu Frederic'in Sanço Panço'suydu.

"Davasında yenik düşmüş bir Don Kişot," dedi Basilio Laura'ya.

Ruth çelik bir küp kadar dayanıklıydı, çimenler üzerinde dolaşan çıplak ayaklarının parmak uçlarından kendinden kıvırcık ve kırlaşmış saçlarının uçlarına dek.

"Hemen hepsi ya yönetmen ya da senaryo yazarı," diye sürdürdü bilgilendirmeyi Basilio, yeni açılan otoyolda ilerlerlerken. Bu yeni yol sayesinde artık Mexico City-Cuernavaca arası yolculuk kırk beş dakikaya inmişti. "Belki bir-iki profesör de vardır aralarında, ama çoğunluk sanat ve eğlence çevrelerinden..."

"Paçayı kurtardın öyleyse, azınlıkta kalıyorsun," diyerek gülümsedi Laura. Üstü açık MG içinde uçarken saçları rüzgârdan dağılmasın diye başına bir eşarp bağlamıştı. MG'yi Meksika'ya sığınan cumhuriyetçi ozan Garcia Ascot ödünç vermişti arkadaşı Basilio'ya.

"Beni profesör olarak Vassar College'de Kuzey Amerika sosyetesinin genç kızlarına İspanyol edebiyatı öğretirken düşünebiliyor musun?" diye sordu Basilio, muzip bir anlatımla, virajlarda rahatça kıvrılarak.

"Bu kızıllar çemberini orada mı tanıdın?"

"Hayır. 'Moonlighter' dediklerinden biri de benim, yani hafta sonları gönüllü olarak, parasız New School for Social Research of New York'ta çalışıyorum. Oraya işçiler, öğrenim görmeye zamanı olmamış kişiler geliyor. Bugün tanıyacağın birçok kişiyi orada tanıdım ben de."

Basilio'dan ona acımamasını rica etmek istiyordu. İkisinin de bildiği geçmişi, tatlı ve acı yanlarıyla yaşamlarını etkilemiş sakin ve sessiz bir anı olarak kabullenmeliydiler.

"Hâlâ güzel bir kadınsın."

"Elliyi geçtim. Birazcık."

"Burada senden yirmi yaş genç kadınlar var ama tek parçalı bir mayoyla bile insan arasına çıkamazlar."

"Yüzmeyi severim. Göl kenarında dünyaya geldim ve deniz kıyısında büyüdüm."

Görgülülüklerinden Laura balıklama havuza atlarken dikkat etmez görünmüşlerdi ama begonyalar arasından su yüzüne çıktığında, o pazar günü kızıl Frederic Bell'in Cuernavaca'daki evinde toplanan *gringo*'ların meraklı bakışları gözünden kaçmamıştı. Bir de Diego Rivera'nın bir duvar resminden ya da King Vidor'un bir filminden çıkmış bir 'the crowd' gördü. Hem ortaklık içinde hem de bireysel bir topluluk. Bu olgu Laura'nın hoşuna gitti. Grubu bir arada tutan şeyin baskı olduğunu biliyordu, ama aynı zamanda her üye bireyselliğini koruyordu, bir 'kitle' oluşturmuyorlardı, her ne kadar kitleselliğe inansalar da. Gözlerinde gurur okunuyordu. Ayakta

duruşları, kadeh tutuşları, burunlarını dikmelerinde kendilerine özgü bir şey vardı. Laura bundan etkilenmişti. Ayaklar altına alınmak istenen saygınlığın bilinçli başkaldırısı ve yeniden kazanılması için zaman tanımaktı bu bir anlamda. Bir politik dinlence süresi.

Laura başlarından geçenleri biraz biliyordu. Yolda Basilio anlatmıştı. Kişiliklerine güvenmeleri gerekiyordu, baskı onları renksizleştirmek, bir kızıllar sürüsüne çevirmek, komünizmin koyunları yapmak, kişiliklerini yok ederek birbirlerine düşman etmek istiyordu.

"Dimitri Şostakoviç onuruna Waldorf Astoria'da yapılan toplantıya katıldınız mı?"

"Evet."

"Sovyet propagandasının önde gelen bir adı olduğunu biliyor muydunuz?

"Yalnızca büyük bir müzisyen olduğunu biliyorum."

"Burada müzikten söz etmiyoruz. İsyandan söz ediyoruz."

"Sayın Senatör, Şostakoviç'in müziği dinleyenleri baştan çıkartıp komünist mi yapıyor demek istiyorsunuz?"

"Evet, tam öyle demek istiyorum. Yurtsever bir Amerikalı olmak bunu gerektiriyor. Bu komitedekiler sizin bu görüşü paylaşmadığınızı biliyoruz."

"Sizin kadar ben de Amerikalıyım."

"Ama gönlünüzde Moskova yatıyor."

(Üzgünüz. Artık bizimle çalışamazsınız. Firmamız tartışmalara bulaşmak istemiyor.)

"Televizyon kanalınızda bir Charlie Chaplin film festivali hazırladığınız doğru mu?"

"Doğru. Charlie Chaplin büyük bir komedi ustasıdır."

"Ya! Zavallı bir trajik oyuncu demek istiyorsunuz. O bir komünisttir."

"Olabilir. Ama bunun filmleriyle bir ilgisi yok."

"Bilmemezlikten gelmeyin. Kimseye çaktırmadan kızıl mesajlar sızdırıyor filmlerinde."

"Nasıl olur, Sayın Senatör, bu filmler Chaplin'in 1917'den önce yaptığı sessiz filmler."

"Ne olmuş 1917'de?"

"Sovyet devrimi."

"Ya, demek Charlie Chaplin komünist olmakla kalmamış Rus Devrimi'ni de hazırlamış. Siz de bu filmleri göstermek istiyorsunuz. Komedi maskesi altında başkaldırı taktikleri..."

(Üzgünüz. Programınızı gösterime sokamayacağız. Devrimi kışkırtan filmler göstermeyi sürdürecek olursanız reklam veren firmalar desteklerini çekmekle tehdit ediyorlar.)

"Komünist Partisi'ne üye misiniz ya da daha önce üye olmuş muydunuz?"

"Evet. Burada, Komiteniz karşısında bana eşlik eden on dört arkadaş da ve hepsi de savaş gazisi."

"Kızıl tugaylar, ha ha ha!"

"Pasifik Okyanusu'nda Amerikalılar için dövüştük."

"Ruslar için dövüştünüz."

"Ruslar müttefiklerimizdi, Senatör. Ama yalnızca Japonları öldürdük."

"Savaş bitti. Moskova'ya gidip orada mutlu yaşayabilirsiniz."

"Vatanına sadık Amerikalılarız, Senatör."

"Gösterin öyleyse sadakatinizi. Komite'ye başka komünistlerin adlarını verin."

(...orduda, hükümette, ama en çok da sinema, radyo, yeni yeni gelişen televizyonda: Meclis soruşturmacıları araştırmalarını en çok sinema, tiyatro gibi eğlence dünyasına yakın ünlüler üzerinde yoğunlaştırıyor, onlarla omuz omuza resim çektirmeye bayılıyorlardı. Bir yanda Robert Taylor, Gary Cooper, Adolph Menjou, Ronald Reagan gibi muhbirlerle, öbür yanda Lauren Bacall, Humphrey Bogart, Frederic March, Lilian Hellman, Arthur Miller gibi cesaretle sözde yargıçları kınayanlar...)

"Seçimleri bu oldu: özgünlüğümüzü zorbalıkla elimizden alıp bizi ya düşman ya da işbirlikçi muhbir yapmak. McCarthyciliğin suçu buydu."

Laura sudan başını çıkardı ve çevresindeki topluluğu gördü. Aklından neler neler geçmedi ki. Öyle çok şey düşünüyordu ki bu arada ufak tefek, dar omuzlu, melankolik bakışlı bir kişinin nasıl dikkatini çektiğine şaşırmaktan kendini alamadı. Saçları seyrekleşmişti, sinekkaydı tıraşı öylesine mükemmeldi ki sanki tıraş olurken yüzünün hatları silinmişti, sanki her sabah tıraş olurken silinen bu hatlar günün geri kalan saatlerini yeniden eski halini almaya çalışarak geçiriyordu. Üzerinde kolsuz haki renkte, bol bir gömlek, yine haki renkte, beli yılan derisi –hani tropikal ülkelerde pazarlarda satılan türden– bir kemerle sıkılmış bir pantolon vardı. Ayakkabı giymemişti. Çıplak ayaklarıyla çimleri okşuyordu.

Laura gözlerini bu adamdan ayırmadan havuzdan çıktı. Oysa adam Laura bakmıyordu, kimseye bakmıyordu... Ellilik ama hâlâ gösterişli bu hatun çıplaklığıyla kimsenin dikkatini çekmemişti. Laura uzun boylu ve iri kemikliydi. Küçücük hokka gibi bir burnu olmamıştı hiç, daha küçük bir kızken bile düz ve asi bir burnu vardı. Yine küçüklüğünden beri altın rengini andıran gözlerinin altında halkalar vardı. Genelde bu halkalar yaşlandıkça oluşur. Ama demek ki bazen doğuştan olabiliyordu. Dudakları incecik, dümdüzdü, Memling'in madonnalarının dudaklarını andırıyordu, sanki doğarken bir melek gelip kılıcıyla üst dudağını ikiye ayırmamıştı...

"Bu inanış eski bir Yahudi efsanesinden geliyor," dedi Ruth yeni bir martini kokteylini karıştırırken. "Doğarken, gökten elinde kılıcıyla bir melek inip burnumuzla üst dudağımızın arasına küçük bir darbe indirir ve başka türlü açıklanamayan bu çukurcuğu o yapar." Parmağının ucuyla *ünlü-komünist* Chaplin'in bıyığının yerini kaşıdı. "Böylece, söylenceye göre, doğmadan önce, rahimde tüm öğrendiklerimizi unutmamız sağlanıyor. Ebeveynlerimizin gizleri, atalarımızın utkuları da unuttuklarımız arasında." Cuernavaca kabilesinin anası İspanyolca 'salud' diyerek vaftiz etti Laura'yı ve Basilio'ya bakarak güldü.

Cadı Kazanı'nı kaynatanlara destek olanlar *Red Channels* adlı bir fısıltı gazetesi yayınlıyorlardı. Kendilerini haklı göstermek için vatanseverliklerini ve komünist düşmanlıklarını dile getiriyorlardı durmadan. Ama kimseyi ihbar etmiyorlardı. Ne kendileri ne de yayınları uzun ömürlü olamadı. Ateşli bir suçlu arayışı başlattılar, bazen suçlar oldukça tuhaftı, Şostakoviç dinlemek, Chaplin filmi görmek gibi örneğin. *Red Channels*'cılara göre ihbar edilmiş olmak bir gözdağı mekanizmasının başlangıcı oluyordu. Ardından şüpheliyi çalıştıranlara tehdit edici mektuplar, telefonlar gelmeye başlıyor ve olaylar en sonunda Meclis'te Amerika'ya Karşı Etkinlikleri Araştırma Komitesi'ne çağrılmaya dek varıyordu.

"Bana bir anneden söz edecektin hani, Basilio..."

"Hangisine istersen sorabilirsin Mady Christians'ı."

"Mady Christians Avusturyalı bir oyuncuydu. *I Remember Mamma* diye ünlü bir yapıtta başrolü oynuyordu," dedi uzun boylu, kalın bakalit çerçeveli gözlük takan birisi. "New York Üniversitesi'nde tiyatro bölümünde profesördü, ama

onun asıl tutkusu politik mültecileri ve savaştan kaçanları korumaktı."

"İspanya'dan sürülen bizleri de koruması altına aldı," diye anımsattı Basilio. "Onu bu yolla tanıdım. Kırk yaşlarında, çok sarışın, Kuzeyli bir tanrıçayı andıran güzel bir kadındı. Bakışları sanki 'Yenilgiyi kendime yediremem' der gibiydi."

"Nazi Almanya'sından sürülen bizim gibi yazarları da koruması altına almıştı," diye ekledi gözlerinin feri kaçmış, geniş çeneli bir adam. "Sanırım Yabancı Ülkelerde Doğanları Koruma Komitesi diye bir komite oluşturmuştu. Bu *Red Channels*'ın onu Sovyet ajanı olarak suçlaması için yetti de arttı bile."

"Mady Christians," diyerek gülümsedi Basilio Baltazar. "Ölmeden hemen önce görmüştüm onu. Kimliklerini özenle saklamaya çalışan dedektifler sık sık ziyaret ediyorlardı Christians'ı. Anonim telefonlar alıyordu. Oyunlarda rol vermez olmuşlardı. Birisi bir oyunda Mady'ye rol verme cüretini gösterince soruşturmacılar hemen görevlerini yaptılar, TV firması Mady'ye parasını ödedi ama hemen teklifi geri aldı. Böyle korku dolu, böyle güvensiz bir ortamda nasıl yaşanır? Politik sığınmacıların koruyucusu da kendi evinde sürgün hayatı yaşamaya başladı. 'İnanılır gibi değil,' dediğini duydum elli yaşında beyin kanamasından ölmeden önce. Dramaturg Elmer Rice cenaze töreninde Mady'nin Amerika'nın cömertliğini özümlediğini, buna karşılık Amerika'nın onu iftirayla ödüllendirdiğini, köşeye sıkıştırdığını, işsiz bıraktığını ve hasta ettiğini söylemişti. McCarthycilerin vicdanlarına seslenmenin hiçbir faydası yok, çünkü onlarda vicdan diye bir şey yok."

Frederic Bell'in evindeki toplantılara katılanların geçmişleri çok çeşitliydi. Bu toplantılara gide gide, önceleri Basilio ile, anarşist profesör Vasser Koleji'ndeki işine döndükten sonra kendi başına, orada dinlediği öyküleri sınıflandırmaya başlamıştı Laura. Gerçekten yaşananları gereksiz zorlama ve kırgınlıklardan doğan aklama çabalarından sıyırarak sınıflandırmaya çalışıyordu. Onca geçmiş...

Birçok geçmiş var demek, her birinin farklı bir kökeni var demekle eşanlamlıydı. Hafta sonları Cuernavaca'daki eve gelen konukların çoğunu Orta Avrupa kökenli Yahudiler oluşturuyordu; bunlar konuklar arasında en yaşlılarıydı; karıları bir araya geldiklerinde uzak geçmiş gibi görünen ama aslında yarım yüzyıldan fazla gerilere gitmeyen öykülerini an-

latıyorlardı (Amerika'nın tarihi işte böylesine kısa, demişti Basilio) karşılıklı. Polonya'ya komşu kasabalar ya da Macaristan'la *Besarrabia* arasındaki sınıra yakın yerlerde doğduklarını anımsamak bu çiftlere şimdi eğlenceli geliyordu.

Elleri titreyen ama bakışları neşe dolu bir ihtiyarcık anlatmıştı Laura'ya: Orada kimimiz terzilik, kimimiz seyyar satıcılık, kimimiz bakkallık yapıyorduk. Yahudi olduğumuz için hepimiz ayrıımcılığın kurbanıydık. Amerika'ya göç ettik, ama bu kez de New York'ta yabancı olduk, ayrıımcılığa uğradık, dışlandık. Bu yüzden Kaliforniya'ya gittik. Orada güneş, deniz ve çöl vardı. Anakara orada son buluyordu, Miss Laura. Hepimiz adına meleklerin karıştığı o kente gittik. Bir sürü melek, kanatlı bir sendika kucağını açmış, biz Avrupalı Yahudiler yazgımızı çizelim diye bekler gibiydi. Ev sahibemiz Ruth'un anlattığı gibi Los Angeles'ta, gökten kanatlı bir yaratık inecek ve bir kılıç darbesiyle belleğimizden o güne dek olduğumuz, ama olmak istemediğimizi silecekti. Doğru, biz Yahudiler yalnızca Hollywood'u yaratmadık, Birleşik Devletler'i de yarattık. Olmasını hayal ettiğimiz, istediğimiz türden bir Amerika. Amerikan Rüyası'nı herkesten çok biz yaşadık, Miss Laura. Kaliforniya'yı iyiler ve kötülerle doldurduk. Ama hep iyilerin kazanmasına özen gösterdik. İyiyi masumiyetle özdeşleştirdik. Kahramanın sevgilisi her zaman masum bir kadın oldu. Gerçekte olmayan bir Amerika yarattık; kırsal, kasabalı, özgür, haklının her zaman kazandığı bir Amerika. Amerikalıların görmek istedikleri buydu, daha doğrusu kendilerini böyle görmek istiyorlardı, masumiyetin ve iyiliğin aynasından seyretmek istiyorlardı kendilerini. Aşk ve adalet hep kazansın istiyorlardı. Biz de, Orta Avrupa Yahudileri halka bunu sunduk. Öyleyse neden şimdi suçluyorlar bizi? Biz mi komünistiz? İdealist değil miyiz?

"Düzen dışı," diye haykırdı karşılık olarak McCarthy.

"Siz Senatör, kızıl olan sizsiniz," dedi kısa boylu, kel kafalı adam.

"Tanık Meclis'e saygısızlık ediyor, suç işliyor."

"Moskova'nın maaşlı adamı sizsiniz, Senatör."

"Çıkarın bu tanığı."

"Siz Kremlin'in icat ettiği en iyi propagandasınız, Senatör McCarthy."

"Atın şunu dışarı! Zorla atın!"

"Stalin gibi davranmakla Amerikan demokrasisini kurtaracağınızı mı sanıyorsunuz? Demokrasi düşmana öykünmekle kurtulur mu sanıyorsunuz?" diye haykırdı Harry Jaffe, Basilio Baltazar adıyla çağırıyordu, Jarama cephesinden tanıyorlardı birbirlerini, Vidal, Maura, Harry, Basilio ve Jim hepsi o zamandan arkadaştılar.

"Susun, susun! Tanığı hakaretle suçluyorum," diye bağırdı McCarthy, vızıltıcı çocuk sesiyle. Dudaklarında hiç eksik olmayan aşağılayıcı gülümseme, tıraştan bir saat sonra uzayan sakallar, kendi kendini tehdit eden hayvansı bakışlar: Joe McCarthy bir hayvanı andırıyordu, insan olduğunun bilincinde ama yabanıl ormanlardaki özgürlüğünü özleyen bir hayvan.

Bir başka ihtiyar, suçun Warner Brothers'da olduğunu söyledi. Sinema dünyasına politikayı sokan onlardı. Toplumsal konuları, işsizlik, suça itilen, terk edilmiş çocuklar, cezaevlerindeki şiddet, Amerikalılara artık masum olmadıklarını söyleyen bir sinema. Artık kırsal değilsin, sefalete boğulmuş kentlerde yaşıyorsun diyen bir sinema. Sömürüyü, organize suçları, gangsterlerden bankacılara uzanan suçlular kervanını gösteren bir sinema.

"Brecht'in dediği gibi, hangisi daha kötü, banka soymak mı banka açmak mı?"

"Söylüyorum," dedi Laura'nın sırdaşı olan yaşlı adam. "Bir film ortaklaşa gerçekleştirilen bir yapıttır. Bir yazar ne denli cin fikirli olursa olsun L.B. Mayer ya da Jack Warner'ı uyutamaz. Bak soylu Rus köylülerini anlatan bu film aslında komünizme övgüdür deyip Mayer'i kandıracak kişi daha anasından doğmadı. Mayer böyle kandırmacaları yutmaz. Çünkü her türlü kandırmaca kendi icadıdır; bu yüzden de ilk ihbar eden kendisi olmuştur. Kuzuların kandırdığı kurt. Kellesini kurtarmak için kuzuları mezbahaya teslim ederek bağışlanacağını sanan kandırılmış kurt. Mayer'le kontratı olan tüm oyuncuların son damla kanına kadar içip ona damla bile bırakmadığı için kimbilir ne denli kızmıştır eski kurt Mayer McCarthy'ye!.."

"İntikam tatlı Theodore..."

"Tam tersi. Eğer ele verdiğin çarmıha gerildiğinde kanını sen içemezsen çok acı bir ilaç olur. Susmak zorunluluğu, kutlayamamak, utançla yaşamak ele verenin yenilgisi..."

Harry Jaffe kalktı, bir sigara yakarak bahçenin öbür ucuna doğru uzaklaştı. Laura Díaz karanlık bahçede yakılan Camel sigarasının havada ateşböceği gibi uçan ışığını izledi.

"Hepimiz bir filmden sorumluyuz," diye sürdürdü adı Theodore olan yaşlı yapımcı. "Paul Muni, Al Capone'yi oynadığı için onun yaptıklarından sorumlu değil, ne de Edward Arnol *Meet John Doe*'de oynadığı için zengin, güç yanlısı faşizmden sorumlu. Yaptığımız filmlerde hepimizin sorumluluğu var, yapımcıdan dağıtımcıya dek."

"Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için," dedi gülümseyerek Basilio Baltazar, bu deyimden hiçbir *gringo*'nun bir şey anlamadığından emin.

"Evet," dedi yaşlı yapımcının karısı Elsa, masumane bir edayla. "Kimbilir, belki de New Deal sırasında toplumsal konuları işlemekle savaş sırasında Rusya'yı yüceltmek aynı şey değil derken haksız değiller..."

"Ruslar müttefikimizdi!" diye karşı çıktı Beli. "Onlara sempatiyle yaklaşmamız gerekiyordu!"

"Sovyet yanlılığını heveslendirmemiz istenmişti," diye araya girdi Ruth. "Bunu bizden Roosevelt ve Churchill istediler."

"Ve günlerden bir gün kapın çalınıyor, Stalin'i ağzında piposu ve köylü bilgeliğiyle bizi Hitler'e karşı savunan tonton Joe Amca olarak göstermekle suçlanarak Amerika'ya Karşı Eylemleri Araştırma Komitesi'ne çağrılıyorsun," dedi kalın bakalit gözlüğüyle baykuşa benzeyen uzun boylu adam.

"Doğru değil miydi yani?" diye yanıtladı uzun kıvırcık saçları tepesinde bir ibik oluşturan ufak tefek adam. "Bizi Nazilerden Ruslar kurtarmadı mı? Stalingrad'ı anımsamıyor musun? Nasıl unutursun?"

"Albert," diye karşı çıktı uzun boylu miyop. "Ben seninle tartışamam. McCarthy Komitesi'ne arkadaşlarımızın adını vermediğimiz için kelepçelenip yan yana yürüdüğüm adamla her zaman aynı fikirde olurum. Sen ve ben."

Başka bir şey daha olduğunu söyledi Harry Laura'ya, bir gece Belllerin bahçesinde, palmiye dallarının hışırtıları arasında. Başka zamanlardı. Sefil zamanlardı, ama bir yandan da utku dolu zamanlar.

"İspanya'ya gitmeden önce 1935'te, Harlem'de isyanlara neden olan Roosevelt'in WPA'sıyla Kara Tiyatro Projesi'nde çalıştım. Sonra Orson Welles'in sahneye koyduğu kara Mac-

beth tüm okları üzerine çekti ve *New York Times*'ın tiyatro eleştirmeninin vahşice saldırısına uğradı. Bu Machbeth bir *vudu*'ydu Laura," dedi Harry, gülerek. Arkasından Laura'ya adıyla hitap etmek için izin istedi.

"Evet, Laura," diye yanıtladı Laura.

"Harry, Harry Jaffe."

"Biliyorum, Basilio sizden... senden söz etmişti bana."

"Jim'den, Jorge'den de."

"Jorge Maura bana hikâyeyi kendisi anlatmıştı."

"Hikâyenin tamamını hiçbir zaman öğrenemedik, biliyor musun," dedi Harry. Laura Harry'nin yüzünde meydan okuma, melankoli, utanç karışımı bir anlatım görür gibi oldu.

"Sen hikâyenin tamamını biliyor musun, Harry?"

"Ben de bilmiyorum elbette," dedi doğal bir görünüm sağlamaya çalışarak. "Bir yazar hikâyenin sonunu hiçbir zaman bilmemeli. Bir bölümünü hayal eder, devamını okurun getirmesini ister. Bir kitap hiçbir zaman bitmemeli. Okur kitabı sürdürmeli."

"Yani bitirmeyecek, devam ettirecek, öyle mi?"

Harry seyrek saçlı başını onaylarcasına salladı, elleri hareketsiz ama anlamlıydı. Basilio onun 1937'de Jarama cephesinde nasıl olduğunu anlatmıştı. Fiziksel zayıflığını kavgacı horozlar gibi celallenerek kapatmaya çalışırdı. Kendime toplumsal komplekslerimi örtecek bir özgeçmiş yaratmalıyım, demişti o zaman Harry. Komünizme olan inancı onu tüm aşağılık duygularından arındırıyordu. Hararetle tartıştığını anımsıyordu Jorge Maura onunla, tüm Marksist literatürü okumuştu ve İncil'i yineler gibi yineliyordu. Tüm söylevlerine aynı tümceyle son veriyordu, yarın göreceğiz, *we'll see tomorrow*. Stalin'in yanlışları yolda ilerlerken başa gelebilecek olası kazalardı. Gelecek utku doluydu. Ama İspanya'da, Jorge Maura'nın tanıdığı Harry Jaffe ufak tefek, meraklı, entelektüel açıdan güçlü, fiziksel açıdan zayıf, ahlaki açıdan kararsızdı, çünkü eleştirisiz bir politik inancın ne denli zayıf olacağını bilmiyordu. Jorge onu böyle betimlemişti.

"Ruhumu kurtarmak istiyorum," diyordu Harry İspanya Savaşı'nda, cephedelerken.

"Korkuyu tanımak istiyorum," diyordu, yanından ayrılmayan dostu Jim. Uzun boylu kambur, Harry ile –Jorge Maura gülüyordu bunları söylerken– klasik bir Kişot-Sanço çifti oluşturan Jim. Ya da Mutt ile Jeff, diye ekledi Basilio, şimdi

yanında olmayan arkadaşının gülüşüne o da bir gülümseme ekleyerek.

"Kravatlara veda," demişlerdi Jim ve Harry birlikte, Vincent Sheean'la Ernest Hemingway savaş raportörlüğü için yola düştüklerinde. Giderken aralarında öbürünün ölümü üzerine bir yazı yazmanın kime nasip olacağını tartışıyorlardı...

Ceket ve kravatlı ufak tefek Yahudi.

Maura'nın Harry Jaffe'nin on beş yıl öncesi için anlattıkları eğer doğru idiyse, hüznünü saklayamayan bu adama o üç-beş yıllık zaman dilimi üç yüzyıl gibi gelmiş olmalıydı. Hüznünü saklamak istiyorduysa da başaramıyordu, uzaklarda kaybolan bakışlarından, titrek kederli dudakları arasından, endişeli çenesinden ve doğal olmayacak kadar dingin ellerinden akıyordu hüzün. Ellerini heyecan ya da gerçek ilgisini gizlemek için kontrol altında tutuyor gibiydi. Ellerinin üzerine oturuyordu. Yumruklarını sıkıyordu. Umutsuzluk içinde çenesinin altında birleştiriyordu. Harry'nin elleri McCarthyciliğin öfkesine hedef olmanın, aşağılanmanın, hor görülmenin tanıklığını üstlenmişlerdi sanki. Joe McCarthy sanki Harry Jaffe'nin ellerini uyuşturmuştu.

"Biz hiçbir zaman kazanmadık, bir zamanlar zaferi bizim kazandığımız doğru değil," dedi Harry, en tarafsız sesiyle. "Heyecan vardı, *excitemente*, bu doğru. Fazlasıyla heyecanlıydık. Biz Amerikalılar yaptığımıza inanmaktan, yaparken heyecanlanmaktan hoşlanırız. Clifford Odets'in *The Cradle Will Rock* adlı yapıtının açılış gecesinde zevk, inanç, heyecan nasıl buluşmayacaktı ki? Bu oyun cesurca ve doğrudan göndermelerle doluydu, otomobil sektörü grevi, ayaklanmalar, polisin vahşeti, sırtından kurşunlanarak ölen işçiler... Sahnemizde gösterilenlerin işçi tiyatrosuna yapılan yardımın kesilmesine neden olması bizi nasıl heyecanlandırmaz, nasıl öfkelendirmezdi ki? Sahne makinistlerinin işlerine son verildi. Ne oldu? Tiyatromuz elden gitti. O zaman dâhice bir fikir geldi aklımıza. Tiyatroyu olayların geçtiği yere, metalurji fabrikasına taşımak. İşçi tiyatrosunu işçilerin fabrikasında yapacaktık."

Ne zor geliyor bana gözlerine bakmak, sanki açınca yenilgi okunuyor, kapayınca sanki suçluyorlar. Laura bahçede, sığınak kente bakan bir tümsek üzerinde, deri koltukta oturan bu ufak tefek, yalnız adamı her zaman olduğu gibi dikkatle dinlerken bunları düşünüyordu. Cuernavaca, Hernan Cortés kendisine, burçlar ve toplarla fethedilen Aztek kentinden ko-

runmak için taştan bir saray inşa ettirmişti. Aztek kentini de yerle bir edip yerine Rönesans stili, dama tahtası bir kent yaptırmıştı.

"Cortés geri gelip kendi yaptırdığı sarayın duvarlarında kendini Rivera'nın çizdiği gibi yılan bakışlı acımasız bir fatih olarak görse ne hissederdi acaba?" dedi Harry Laura'ya.

"Diego, bir anlamda bu sataşmaları kahraman, bir zırh gibi pırıl pırıl, beyaz atlar resimleyerek ödünlemeye çalışıyor. Aslında destana hayranlık duymaktan alıkoyamıyor kendini. Biz Meksikalılar, hepimiz biraz aynı duyguları paylaşıyoruz," dedi Laura, parmaklarını Harry'nin parmaklarına değdirerek.

"Savaştan sonra küçük bir burs aldım. İtalya'ya gittim. Ucello da Ortaçağ çarpışmalarını böyle resimlemiş. Yarın beni Cuernavaca'yı tanıtmak için nereye götüreceksin?"

Birlikte Borda bahçelerine gittiler. Avusturyalı Maximilian Chapultepec saray erkânından ve karısı Carlota'nın sınır tanımaz harisliğinden kaçarak gönlünce yaşamak için bu gizemli, kösnül, rutubetli bahçelere sığınmıştı.

"Ona frengi geçirmemek için dokunmuyordu," dediler bir ağızdan, dudaklarının çevresine bulaşan bira köpüklerini silerek. Cuernavaca'nın Cuauhnáhuac Meydanı'nda ağaçlar altında Laura, Harry Jaffe'nin zaman zaman ironiler serpiştirerek hoşlaştırdığı öyküsünü dinliyor, öykünün arkasında saklı olabilecek gizi keşfetmeye çalışıyordu.

"Benim gençliğimin ekin kaynağı radyoydu, görüntüsüz gösteri. Bu yüzden Orson Welles herkesi bir başka Wells, H.G. Wells'den, bir adaptasyon olduğuna inandırarak korkuttu, oysa olaylar gerçekten New Jersey'de gelişiyordu."

Laura çok eğleniyordu, Harry'ye yakındaki bir bardan yükselen, o günlerde Meksika'da çok moda olan bir ça ça çaya kulak vermesini söyledi.

Marslılar geldiler bile
Hem de ça ça ça yaparak

"You Know?"

Yasaklanan oyunu olay yerine taşımışlardı, demir-çelik fabrikasına. Fabrika yöneticileri hemen o gün bir piknik düzenlemeye karar verdiler. İşçiler kırlarda temiz hava solumayı politik bir oyun izlemeye yeğlediler.

"Biliyor musun? Oyun yeniden sahnelendiğinde yönetmen oyuncuları izleyiciler arasına oturttu. Spotlar üzerimize çevrildiğinde kim olduğumuzu birden anlıyorlardı. Onlar beni görüyorlardı. Üzerime çevrilen ışık gözlerimi kamaştırıyordu, ben hiçbir şey göremiyordum ama konuşuyordum: 'Adalet. Adalet istiyoruz!' Benim seyirciler arasından söylediğim tek tümce buydu. Sonra ışıklar sönüyordu. Sonra eve dönüp görünmeyen gerçekleri dinliyorduk radyoda. Hitler radyoyu kullanıyordu, Roosevelt'le Churchill de. Nasıl hayır diyebilirdim, Birleşik Devletler hükümeti, Amerikan ordusu istemişti konuşmamı? Burası Amerika'nın Sesi, faşizmi bozguna uğratmalıyız, Rusya bizim müttefikimiz, SSCB'yi yüceltmek gerek. Ben ne yapabilirdim? Rusya karşıtı propaganda mı? Düşün Laura, tam da savaş sırasında komünist karşıtı propaganda yaparken düşünebilir misin? Hain diye kurşuna dizerlerdi beni. Ama bugün dediklerini yaptığım için Amerikan karşıtı, asi olarak suçluyorlar beni. *Damned it if you do and damned it if you don't.*"

Bunu söylerken gülmüyordu. Daha sonra, yemek sırasında konuklar dikkatle yaşlı yapımcı Theodore'u dinlediler. Yaşlı yapımcı bir kez daha Yahudilerin Hollywood'a nasıl göçtüklerini, Hollywood'u nasıl yarattıklarını anlattı. Ama papyon kravatlı yapımcıdan daha genç bir senaryo yazarı saygısızca çenesini kapatmasını, her kuşağın kendine göre dertleri olduğunu ve sıkıntıların üstesinden gelmek için farklı çabalar gösterdiklerini söyledi. O ekonomik bunalım, işsizlik, bir tas sıcak çorba alabilmek için soğukta dona dona sıra bekleyenleri anımsayarak hüzünlenmeyecekti, hiçbir güvence yoktu, umut yoktu, yalnızca komünizm ve Komünist Partisi vardı. Nasıl girmemezlik ederdi bu partiye, ona güvence veren bu partiydi, gençliğinin tek umudu?

"Komünist olduğumu inkâr etmek gençliğimi inkâr etmek demekti."

"Kendi kendimizi inkâr ettik. Ne yazık!" dedi bir başka konuk. Efendi görünüşlü bir adamdı ('Arrow gömleklerinin reklamını yapar gibi,' diyerek güldü Harry).

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu Theodore.

"Başarıya ulaşmak için yaratılmamıştık."

"Biz evet," diye homurdandılar yaşlı yapımcı ve karısı bir ağızdan. "Elsa ve ben başarı için yaratıldık. Biz evet."

"Bizim için durum öyle değil," diye sözlerini sürdürdü yakışıklı adam. Kır saçlar kendine yakışmıştı ve onlarla övünür gibi bir hali vardı. "Biz komünistler için başarılı olmak bir tür günah işlemekti. Günahların da bedeli ödenmeli."

"Senin şansın yaver gitti," dedi yaşlı adam.

"Sorun da bu ya. Ama sonra bedelini ödemek gerekti. Önce istemeye istemeye ticari işler yapmak. Fahişeler ve terbiye edilmiş köpekler için senaryolar yazmak. Sonra bu işleri unutturacak savurganlık geldi. Yatakta fahişeler, Rin Tin Tin'den daha az yıllanmış viski. Ve sonunda panik, Theodore. Komünizm için hazır olmadığımızın bilincine varmak. Zevk ve sefahat için yaratılmıştık. Doğal olarak bundan sonra da ceza geldi. Komünist diye ihbar edildik, işsiz kaldık Theodore. McCarthy bizim ölüm meleğimizdi, durduramazdık. Bunu hak ettik, *fuck the dirty weasel.*"

"Ya komünist olmayanlar, haksız yere suçlananlar, iftiraya uğrayanlar?"

Herkes dönüp bu soruyu kimin sorduğuna baktı. Ama bu soruların nereden geldikleri belli değildi. Sanki bir hayalet soruyordu hep bu tür soruları. Yokluğun sesiydi. Böyle olduğunu yalnızca Harry'nin karşısında oturan Laura ayrımsamıştı, eski İspanya İç Savaşı'na katılanı düşünmüştü, belki de kimse fark etmeden söyleyivermişti. Ev sahibesi Ruth, konuyu hemen değiştirmiş, bir şarkı mırıldanarak böreğin' dağıtmaya başlamıştı:

You're gonna get me in trouble
If you keep looking at me like that.

Harry radyonun görüntüsüz bir gösteri olduğunu, imgelemi harekete geçirdiğini söylemişti... ya tiyatro? Tiyatro neydi?

"Alkışlarla yok olan bir şey."

"Peki, sinema?"

"Hepimizden çok yaşayacak bir hayalet. Bizden sonra da yaşayan sesli ve hareketli bir portre..."

"Bunun için mi Hollywood'a gidip senaryo yazmaya kalktın?"

Yanıtı evet oldu, ama Laura'ya bakmadan vermişti bu yanıtı. Yüz yüze gelmekte güçlük çekiyordu, ötekiler de ona bakmamaya çalışıyorlardı. Laura bu olgunun ayrımına yavaş

yavaş varmıştı. Tuhaf bir durumdu, apaçık bir gizdi sanki, bir radyo programı gibi gözle görülmeyen bir durum.

Laura Harry'nin bakışlarını üzerine çekebileceğini düşündü, çünkü aralarına yeni girmişti, çünkü farklıydı, masumdu, ötekilerin bildiklerini bilmiyordu. Ancak bir yandan da, tüm sığınınacıların Harry'ye olan saygıları sonsuzdu. Harry her hafta sonu Belllerin evindeydi. Her pazar tüm öbür sığınrnacılarla masaya oturuyor, yemek yiyordu. Ama kimse yüzüne bakmıyordu. Ve Harry konuştuğunda ses etmeden konuşuyordu. Bunun ayrımına varmak Laura'yı endişelendirmişti. Kimse Harry'nin söylediklerini duymuyordu. Bu yüzden konuşuyormuş izlenimi vermiyordu. Çünkü kimse duymuyor onu, yalnızca ben duyuyorum, söyledikleri yalnızca benim, Laura Díaz'ın dikkatini çekiyor. Bunun için de yalnız adamın ağzını açmadan söylediklerini o duyuyordu.

Laura gelmeden önce kiminle konuşuyordu? Cuernavaca'da da doğa Laura Díaz'ın çocukluğunun geçtiği Veracruz'dan çok farklıydı ama bir o kadar cömertti. Bozguna uğramış ama mine çiçeği ve begonya kokan bir doğaydı, yeni kesilmiş ananas, kıpkırmızı karpuz kokuyordu. Bir yandan safran kokusu yükseliyordu havaya, bir yandan her meyve bahçesini, her mahalleyi, her evi çevreleyen derin çukurlarda birikmiş dışkı ve çöp kokusu... Manhattan'dan İspanya'ya, İspanya'dan Hollywood'a, Hollywood'dan Meksika'ya göçen New Yorklu ufak tefek Yahudi Harry Jaffe yoksa bu doğayla mı konuşuyordu?

Bu kez Laura'ydı kendi ülkesinde yabancı olan. Tuhaf bir dinginlik ve yalnızlık içindeki bu adamın fısıldayarak bir şeyler anlattığı bir başkası. Evet, yüksek sesle anlatmıyordu Harry, Laura onu daha iyi tanıdıkça dudaklarından okumayı öğrendiği fısıltıyla konuşuyordu. Arkadaşlıkları ilerledikçe yavaş yavaş Bell'in kızıl grubundan uzaklaşıp Borda bahçesinin sessizliğini, kent meydanının hareketliliğindense Marik Oteli'nin esriklik veren açık hava kahvesini ve katedralin huzurlu yalnızlığını yeğlediler.

Orada Harry, Laura'ya, geçen yüzyılın Piu ve Aziz Sulpice stili duvar resimlerinin daha önce yapılmış duvar resimlerini örttüğünü gösterdi. Kilisenin zevksizliği ve ikiyüzlülüğü önceki resimleri ilkel, gaddar ve dindarlıktan uzak bulmuştu.

"O resimlerin ne olduğunu sen biliyor musun?" diye sordu Laura, merakını ve şaşkınlığını gizlemeye gerek görmeden.

"Evet, küskün –çok kızgın– bir papaz anlattı bana da. Sen ne görüyorsun bu resimlerde?"

"Kutsal Yürek, Meryem Ana, Üç Kral," dedi Laura ama Peder Elzevir Almonte ve Zongolicalı Aziz Çocuk'u düşündü. Sonra sordu:

"Peki, altında ne var, biliyor musun?"

"Hayır."

"Tek Meksikalı Aziz San Felipe de Jesús'un Hıristiyanlığı yaymak için yaptığı sefer. Büyükannesi diyormuş ki: 'İncir ağacı yeşerdiğinde Felipillo aziz olacak.' Bu öyküyü bana çocukluğumda çok sevdiğim bir hizmetkârımız, Zampayita anlatmıştı."

"Felipe XVII. yüzyılda Hıristiyanlığı yaymak için Japonya'ya gitti. Burada resimleri var ama üstleri kapatılmış. Tehlike ve korku sahneleri. Fırtınalı denizler. Korku veren tekneler. Kahraman ve yalnız bir azizin öğütleri. Son olarak da inançsızlarca çarmıha gerilmesi. Can çekişerek ölümü. Muhteşem bir film."

Bütün bunların üstü örtülmüştü. Merhamet adına. Doğruları gizlemek adına.

"Bir düzeltme mi, Harry?"

"Hayır, resim üzerinde yapılan bir düzeltme değil, resmen gerçeğin üstünü örtmek, yalancılığın zaferi."

İlk kez Laura'yı meydana çok uzak olmayan, sakızağaçlarının arasında kiraladığı eve çağırdı. Cuernavaca'da çivit mavisi yüksek duvarların arkasına gizlenmiş sığınakları andıran evler görmek için ana caddelerin birkaç metre ötesine gitmek yeterliydi. Bu evler kırmızı damları, aşıboyalı cepheleri, sundurmalarına ulaşan sarmaşıklarla yemyeşil çimenliklerin ortasında yükselen gerçek birer vahaydı... Rutubet ve çürümüş yeşillik kokardı buralar. Harry'nin evi bir bahçe, güneşte cayır cayır yanan, geceleri buz gibi soğuk tuğlalarla kaplı bir teras, kiremitleri kırık bir dam, yaşlı bir kadının gün boyu elinde palmiye yaprağından bir yelpazeyle hiç ses etmeden oturduğu bir mutfak, ortadan bir perdeyle ayrılmış, aynı zamanda salon ve yatak odası görevini üslenmiş bir mekândan ibaretti. Salondaki perde sanki dağınık bırakacak olursa biri-

nin Harry'yi cezalandıracağını düşündüren bir özenle gerilmiş çarşafların örttüğü yatağı gizliyordu.

Yatağın düzenine nispet yapar gibi giysiler, kâğıtlar ve kitaplarla dolu üç bavul kapakları açık ortalarda duruyordu.

"Neden eşyalarını bavullardan çıkarmadın?"

Yanıtlamakta gecikti.

"Niçin?"

"Her an gidebilirim."

"Nereye gideceksin?"

"Eve."

"Evine mi? Ama artık evin yok. Senin evin burası Harry. Hâlâ anlamadın mı? Ötekileri yitirdin."

"Hayır Laura, hayır, hayır. Ne zaman, bilemezsin..."

"Neden oturup çalışmıyorsun?"

"Ne yapabilirim bilmiyorum Laura."

"Çalışırsın," dedi, 'kal' demek istiyordu.

"Bekliyorum. Herhangi bir anda. *Any moment now.*"

Laura'nın Harry'ye teslim olması için birçok neden vardı. Yaşı nedeniyle, çünkü Basilio'nun gittiği geceden beri sevişmemişti kimseyle. Basilio Vassar'a dönmeden önce veda etmeye gelmişti. Laura'nın istemesi gerekmedi, ne de Baltazar'ın sorması. Bir alçakgönüllülük, Jorge Maura ve Pilar Mendéz'in anısına bir saygı gösterisiydi. Yalnız orada hazır bulunan Laura ve Basilio, şefkat ve saygıyla, yok olan sevgilileri özümleyebilirlerdi. Ama aralarında, başkalarına olan sevginin göstergesi olan bu sevgi edimi Laura'da giderek artan bir istek uyandırdı. Büsbütün yitirmiş olmasa da yaşlanmanın, edebin kontrol altına aldığı ölenlerin anıları, karanlık bir ülkeden iki Santiago, Jorge Maura, Juan Francisco tarafından izlendiği –ölenler ya da artık yok olanların oldukları yerde artık dünyada kalan Laura Díaz'ı gözetlemekten başka bir işleri olmadığı– inancının köreltttiği erotik istek yeniden canlanmıştı.

"Kendime olan saygımı yitirmeme neden olacak hiçbir şey yapmak istemiyorum."

"Self respect, öyle mi Laura?"

"*Self respect*, Harry."

Şimdi Cuernavaca'da Harry'ye yakın olmak, içinde, başlangıçta ne olduğunu anlayamadığı, yeni bir şefkat yeşertmişti. Belki hafta sonu toplantılarında oynadıkları bakışma oyunlarından doğmuştu. Laura gelene dek kimse Harry'ye

bakmıyordu, Harry de kimseye bakmıyordu. İkisi birbirlerine baktılar. Jorge Maura ile ilişkisi böyle başlamamış mıydı? Diego Rivera-Frida Kahlo çiftinin evindeki partide. İspanyol sevgilinin bakışlarındaki güç, Kuzey Amerikalı sevgilinin yalnızca bakışlarındaki güçsüzlük değil tüm bedeninin güçsüzlüğünden ne kadar başkaydı. Harry'nin bakışları hüzünlü, şaşkın, yaralı, aşağılanmış, şefkat arayan birinin bakışlarıydı.

Laura önce ikisi de yatakta otururken sarıldı Harry'ye. Küçük bir çocuğa sarılır gibi kolunu omzuna atarak, elini tutarak, ninni söylermiş gibi sarıldı. Başını kaldırmasını, ona bakmasını söyledi. Harry Jaffe'nin gerçek bakışlarını görmek istiyordu, mülteci maskesi olmadan, yenilgisiz, kendi kendine acımayan bakışlarını.

"Bırak da eşyalarını dolaba yerleştireyim."

"*Don't mother me, fuck you.*"

Haklıydı. Ona güçsüz bir çocuk gibi davranıyordu. Sana bir erkek olduğunu hissettirmem, içinde kalmış ateşi alevlendirmem gerekiyor, Harry, başarıya, işine, politikaya ilgi duymadığın, başkalarını düşünmek seni artık heyecanlandırmadığı bir anda belki bir yere sıkışmış, alaycı, küçük bir cin gibi hayır diyemeyen cinsiyet, kimbilir belki de salt hayvansı bir dürtüyle, yaşama evet diyen tek şeyi uyandırmak istiyorum. Kimbilir belki de içinde, benim içimde, cinsellikten başka canlılık kalmamış da ayrımında değiliz.

"Bazen cinselliği bacaklarımızın arasından burunlarını göstererek bizimle dalga geçen iki cüce gibi imgeliyorum. Trajikomik mekânlarından koparıp çöpe atmamız için bize meydan okuyan, bize ne denli işkence ederlerse etsinler her zaman birlikte yaşayacağımız iki cüce."

Hiçbir şeyle kıyaslamak istemiyordu. Tüm kıyaslamalara karşı direniyordu. İşte oradaydı. İmgeleminde gördüğü gibi. Harry'nin unuttuğu. Tutkulu, yavaş yavaş, gürültülü bir teslim olma; birlikte ve aynı anda gelen beklenmedik mutluluk ve çığlık. Sanki ikisi de uzun zaman tutuklu kaldıkları bir tutukevinden çıkmışlar, orada, dışarda, demir parmakların ötesinde Harry, Laura'yı bekliyormuş...

"My baby, my baby."

"We'll see tomorrow."

"Yaşlı bir Yahudi yapımcıyım. Burada olmak zorunda değilim iyi ki. Ama McCarthyci kovuşturmalara hedef olan genç Yahudi yurttaşların yanında olmak istiyorum."

"Her sabah güne 'Bugün barış içinde yaşadığım son gün' diyerek başlamanın ne demek olduğunu biliyor musun?"

"Kapının her çalışında gelenlerin kim olduğunu düşünmek ne demek biliyor musun? Hırsız mı, dilenci mi, polis mi, kurtlar mı, yoksa yalnızca bir tahtakurusu mu?.."

"Seni görmeye gelen birinin ya da ta eskiden beri arkadaşın olduğunu söyleyen birinin seni ihbar edip etmediğini nasıl bilebilirsin?"

"Cuernavaca'ya geldim, çünkü ikinci bir sorgulama fikrine bile dayanamıyordum."

"Suçlanmayı kendinde yaşamak ve başkalarının ihanetlerini görmekten daha acı ne olabilir?"

"Acılarımızı ve utançlarımızı nasıl barıştıracağız, Laura?"

"My baby, my baby."

XX. Tepoztlán: 1954

-1-

"Sonsuza dek sessiz kalmalıyım."

Laura onu Mexico City'deki bir hastaneye götürmek istiyordu. O ise Cuernavaca'da kalmak istiyordu. Bir süre Tepoztlán'da kalmaya karar verdiler. Laura bu güzel, sakin beldede belki Harry yeniden yazmaya karar verir diye düşünmüştü. Tepoztlán dört bir yanı piramitleri andıran görkemli dağlar, tepeleri bıçakla kesilmiş, yamaçları olmayan, dimdik kütlelerle çevrili subtropikal bir vadiydi. Sanki vadiyi çevreleyen dağlar şekerkamışı ve pirinç tarlalarını, portakal bahçelerini koruyan taştan yüksek birer duvar oluşturuyordu. İkisine de sığınak olabilirdi, Harry yeniden yazmaya başlardı, Laura da ona bakar, hizmet ederdi. Üzerinde hiç kafa yormadan bu rolü benimsemişti. Son iki yılda aralarında sağlam bir bağ örmüşlerdi, birbirlerine gereksinimleri vardı...

Cuernavaca'daki acıklı günleri anımsatan toplantılardan uzakta, Tepoztlán duygusal, sevilesi Harry'sinin yeniden sağlığına kavuşmasını sağlayacaktı. Kiraladıkları evi bir yandan bir dağ, öteki yandan, Meksika'nın birçok yerinde olduğu gibi, doğayla yarış edercesine Dominiken tarikatından gelen rahiplerin barınağı olan ve bir kaleyi andıran kilise ve manastır külliyesi koruyor, gölgesi altına alıyordu. Harry Meksika mimarisinin bu özelliğine Laura'nın dikkatini çekmişti: dağlara, uçurumlara öykünen yapılar, çöllere öykünen meydanlar... Tepoztlán'daki ev hiç kimseyle yarışmıyordu. Laura onu bu yüzden seçmişti. Asfaltlanmamış, insanlardan çok sokak köpeklerinin gezindiği bir yola bakan, sade, tuğladan bir cephe. İçeriye girilince, yoksul ve bakımsız bir mekândan o Meksikalılara özgü bol yeşillikli, rengârenk bitkilerle dolu, fıskiyeler-

den akan pırıl pırıl suların serinlettiği avlular ve bitip tükenmek bilmeyen koridorların uzandığı bir vahaya geçiliyordu.

Evde antika bir karyolanın yerleştirildiği bir yatak odası, çatlak eski fayanslarla kaplı küçük bir banyo, Laura'nın çocukluğunda tanıdığı türden, elektrikli alet olmayan, canlandırmak için ikide bir üflemek gereken kömür ocaklı bir mutfak vardı. Mutfakta bir de buzdolabı görevi gören, en çok da Harry'nin çok sevdiği Dos Equis şişelerini soğutmaya yarayan bir buzluk vardı. Buzluğun soğutma görevini yerine getirebilmesi için buz dağıtıcısının her gün eve uğraması gerekiyordu. Evde yaşam daha çok deri koltuklarla deri kaplı masanın durduğu avluda geçiyordu. Dipleri ıslak bira şişelerinin daireler çizdiği yumuşak masada yazı yazmak hiç de kolay değildi. Defterler, kalemler yatak odasında bir çekmecede duruyordu. Harry yeniden yazmaya başladıktan sonra Laura, Harry'nin Esterbrook marka dolmakalemiyle yazılmış, mürekkebi dağıtan kötü cins kâğıtlı okul defterlerine yazdıklarını gizli gizli okumayı âdet edinmişti. Harry, Laura'nın yazdıklarını okuduğunu biliyordu, Laura da Harry'nin bildiğini, ama ikisi de bundan hiç söz etmiyorlardı.

"Asıl adı Jacob Julius Garfinkle'dı. New York'ta beraber büyüdük. Manhattan'da Lower East Side'da oturan Yahudi bir gençsen eğer, herkes gibi sen de iki göz, bir burun, bir ağız, iki ayak ve iki elle doğarsın, yani tam bir bedenle ama bedeninde yalnızca bize özgü bir şey daha vardır: küçük bir taş, *a chip on the shoulder*. Omzumuzdaki bu taş parçacığı, oraya sonradan konulmadığını, onunla doğduğumuzu bile bile sert bir el hareketiyle ya da usulca ama aşağılayıcı bir dokunmayla onu ordan koparmaya kalkan yabancılara (bizimki gibi bir mahallede doğanlar için kim yabancı değildir ki) meydan okur. O bizim aşağılanmış, zavallı, göçmen, İtalyan, İrlandalı, Yahudi (Polonya, Rus, Macar ama her zaman Yahudi) bedenimizin dışarıya uzanan bir parçasıdır. Duş yapmak veya sevişmek için soyunduğumuzda ya da tetikte uyurken daha çok göze batar. Omzumuzdaki bu kıymık giyindiğimizde gömleğimizin ince kumaşını ya da kalın abamızı yırtarak herkese kendini göstererek hele beni bir rahatsız etmeye, hakaret etmeye, dövmeye, aşağılamaya kalkışın da görelim dercesine dışarı fırlar. Jacob Julius Garfinkle'ı çocukken tanıdım. Omzundaki taş herkesinkinden daha büyüktü. Garfinkle kısa boylu, esmer bir Yahudi'ydi. Burnu büyük ve kemerliydi, dudakların-

da hep bir gülümseme vardı ama bakışları acımasız ve alaycıydılar, kavgacı bir horoz gibi dikilmiş, korkutucuydu. Bombardıman eder gibi konuşurdu, her an tetikte, sanki köşeyi döner dönmez, kapı açılır açılmaz karşısına bir tehlike çıkacakmış gibi. Sanki kötü talih onu bir sundurmanın altından geçerken, bir bardan çıkarken, rıhtımın kenarında yakalayacakmış gibi hazırlıklıydı her an. Julie Garfinkle New York'un lanetlenmiş sokaklarını, karanlık kanallarını sahneye taşıdı. Kendini tüm çıplaklığı, kırılganlığıyla gözler önüne serdi, ama bir yandan da haksızlıklara karşı geleceğini, onun gibi uçsuz bucaksız gettolarda, 'Batı uygarlığının' Yahudi mahallelerinde doğanları savunmak için cesaretle dövüşmekten geri kalmayacağını gösterdi. O Clifford Odets'in 'altın çocuğu'ydu, *Golden Boy*. Odets'in oyunu müzik yeteneğini ringdeki başarı uğruna harcayan ne Joe Lewis'e (o da Yahudi'ydi) ne de Felix Mendelssohn'a (bu da bir zenci) karşı dövüşmek için parmağını oynatmayan, eli, yumruğu kalkmayan genç bir kemancının yaşamını anlatıyordu. Garfinkle, önüne sürülen her bildiriye imzasını atıyordu. Bak Julie Yahudilere, komünistlere, proletaryanın vatanı Rusya'ya, yoksul çocuklara, Yeni Gine'deki... hastalara haksızlık yapılıyor mı dediler, Julie imzayı basardı. Her önüne gelen bildiriyi imzalardı. İmzasının harfleri kalın kalın, eğri büğrü, yuvarlaktı, sanki yumruk vurur gibi bir okşamaydı imzası, gözyaşı damlaları gibi, alınteri gibi. İşte böyle bir kişiydi arkadaşım Julie Garfinkle. Group Theater'daki başarısından sonra onu Hollywood'a götürdüklerinde her zamanki sokak Don Kişotluğunu bırakmadı, perdede kendini yorumladı ve seyircilerin hayranlığını kazandı. Ne yakışıklıydı, ne zarifti, ne kibardı, ne de alaycı. O bir Cary Grant ya da bir Gary Cooper değildi. O John Garfield'dı, o gül bahçeleriyle çevrilmiş villalara çamurlu ayakkabılarıyla, billur gibi havuzlara kirli ayaklarıyla girmek için Beverly Hills'te yeniden doğan New York'un karanlık sokaklarının kavgacı çocuğuydu. Bu yüzden onun en başarılı rolü Joan Crawford'un yanında *Humoresque*'te oynadığı roldü. Yeniden oyunculuğa ilk başladığı günlerdeki yoksul ama yetenekli kemancı olmuştu. Onun eşiti olan Crawford ise zengin bir soylu gibi görünüyordu, görünmeyen kentten gelen dâhi gencin koruyucusu; ama aslında o da bir başka aşağılanmıştı, kenar mahallelerden kaçmış, gibi sokak kızı olarak görünmemek için varlıklı, kültürlü ve zarif numarası yapan, tırnakları sert, poposu yumu-

şak bir tutucuydu. Bu yüzden bomba gibi, çok etkileyici bir çift oluşturdular, aynı niteliklere sahip ama farklı iki kişi. Joan Crawford ve John Garfield. Crawford rol yapıyordu, Garfield ise kendini oynuyordu. McCarthycilik seli lağımlardan taşıp Amerika'yı bastığında Julie Garfinkle Komite'nin kovuşturmaları için ideal kişi oluşturuyordu. Amerikan karşıtı betimlemesine cuk oturuyordu: kuşku uyandıran, esmer, yabancı, Sami ırkından. Ve suçsuz. McCarthy için en önemli olan da buydu: suçsuzu korkutmak. Suçu yoktu. Ama çeşit çeşit suçlar yüklediler Garfinkle'a: Moskova temizliğinde Stalin'i desteklemek, savaş sırasında İkinci Cephe istemek, gizli komünistlik, Hollywood'un kendisine ödediği Amerikalı vatanseverlerin parasıyla Parti'yi finanse etmek, yoksullar ve her şeyini yitirenlere arka çıkmak (bu sonuncusu suçlanmak için yeterliydi, zenginler ve güçlülerin haklarını savunmak gerekirken). Onu son gördüğümde Manhattan'daki evi bir savaş yerine dönmüştü, kutular açılmış, kâğıtlar dört bir yana savrulmuş, karısı çaresiz gözlerle deli deli çevresine bakıyor, Julie Garfinkle çek defterleri, dosyalar, eski kitaplar, yırtık pırtık çantalar arasında suç unsuru dedikleri çekleri arıyor, 'Neden rahat bırakmıyorlar beni?' diye bağırıp çağırıyordu. Mert davrandı ama Amerika'ya Karşı Etkinlikleri Araştırma Komitesi'nin haksız yere suçlandıklarını düşünenlere yaptığı daveti kabul etmekle yanlış yaptı. Komite'nin karşısına çıkmak onlar için suçluluğun kanıtıydı. Hemen ardından Hollywood'un kaşarlanmış gericileri, Ronald Reagan, Adolph Menjou ya da anaç Ginger Rogers suçları doğruluyorlardı, Kongre üyeleri de hiç zaman kaybetmeden bilgileri Hollywood'un dedikodu yazarlarına sızdırıyorlardı. Hedda Hopper, Walter Winchell, George Sokolsky kâğıt ve mürekkeple beslenen birer Drakula gibi kurbanların kanlarıyla besleniyorlardı. Amerikan Lejyonu da hiç zaman kaybetmeden eski savaş gazilerini harekete geçiriyor, şüphelinin, örneğin John Garfield'ın, oynadığı filmlerin gösterildiği sinemaların önünde kamp kurduruyor, halkın sinemaya girmesine engel oluyordu. Bunun üzerine film yapımcıları Garfield'a: Stüdyoyu tehlikeye atıyorsun, diyebiliyorlardı. Ve işine son veriliyordu. 'Özür dile, itiraf et, rahat yaşa.' 'İsim ver Julie, yoksa işsiz kalacaksın.' İşte o zaman New York'un yoksul mahallelerinin çocuğu yeniden doğuyordu: çırılçıplak, basık burunlu, yumrukları sıkılmış ve sesi kısılmış. 'McCarthy gibi budalalar karşısında

ancak budalalar kendini savunur. Ronald Reagan gibi bir zavallının sözlerine pabuç bırakacağımı mı sanıyorsun? Bırak da insan olduğuma inanmayı sürdüreyim Harry, bırak da ruhsuz olmadığıma inanmayayım...' Hollywood önce 'Seni koruyamayız,' dedi, sonra 'Artık sana iş veremeyiz,' dedi, sonunda da 'Sana karşı tanıklık edeceğiz, deliller vereceğiz,' dediler. Firmanın, stüdyonun çıkarları her şeyden önce gelirdi. 'Sen halden anlarsın Julie, sen tek bir kişisin. Bizim yanımızda çalışan binlerce kişi var. Onların açlıktan ölmesini istemezsin, elbet?' Julie Garfinkle otuz dokuz yaşında kalp krizinden öldü. Kimbilir, belki de doğrudur. Yüreği patlayacak kadar gerilmişti. Olay şu ki onu sayısız sevgililerinden birinin yatağında ölü olarak buldular. Ben John Garfield'ın düzüşürken can verdiğine inanıyorum, inanmak istiyorum; çünkü imrenilecek bir ölüm biçimi. Cenaze töreninde haham onun bu dünyadan bir akaryıldız gibi gelip geçtiğini söyledi. En son ve belki de en başarılı filmi olan *Force of Evil*'ı yöneten Abraham Polonsky 'Sokak çocukluğu şerefini savundu, onu bu nedenle öldürdüler,' demişti. Öldürdüler onu. Öldü. Onu uğurlamak için tabutunun önünden on bin kişi geçti. Komünistler mi? Stalin'in gönderdiği ajanlar mı? *Golden Boy*'un yazarı Clifford Odets de oradaydı, sonradan Komite'ye ihbarcılık eden sol yazının şanlı yazarı. Önceleri artık onlara zarar veremeyeceklerine inandığı için ölüleri ele verdi, sonraları kendini temize çıkarmak için yaşayanları da ele verdi, en sonunda da birçokları gibi, 'Daha önce ihbar edilmemiş olan kimsenin adını vermedim,' diyerek kendini ele verdi. Odets ağlayarak John Garfield'ın cenazesinden ayrılırken yumruk yumruğa bir kavga çıktı. Jacob Julius Garfinkle, New York sokaklarında sonuna dek yumruklar arasında yaşadı."

Yaz yağmurları bahçeyi sular altında bırakıp evin duvarlarından sızarak tuğlalar üzerinde koyu lekeler oluşturmaya başlayınca Harry boğulduğunu hissetti ve Laura'dan John Garfield üzerine yazdıklarını okumasını istedi.

"Ama kimseyi ele vermeyenler de oldu. Onların ne moralleri bozuldu ne de endişeye kapıldılar, öyle değil mi Harry?"

"Cuernavaca'da tanıdın onları. Kimisi Hollywoodlu On'lardan. Doğru, konuşmama cesaretini gösterdiler, korkup sinmediler. Ama en önemlisi, endişeye kapılmadılar, canlarına kıymadılar, ölmeme cesaretini gösterdiler. Bu yüzden mi

öbürlerinden üstündüler? Group Theater'dan bir başka arkadaşım, oyuncu Edward Bromberg, geçirdiği kalp krizlerinden dolayı Komite'nin davetine katılamayacağı için özür diledi. Komite'nin en zorba üyelerinden biri olan Parlamento üyesi Francis E. Walker onu komünistlerin kesin bir kızıl ya da en azından bir sempatizan olan doktorlarınca imzalanmış mazeretler göstermekte çok usta oldukları yanıtını vermişti. Eddie Bromberg bu yıl Londra'da öldü, Laura. Adı Hollywood'un Kara Liste'sinde çıktıktan sonra zaman zaman beni telefonla arar, 'Harry, evimin önünde birileri var, gece gündüz, vardiyalı nöbet tutuyorlar. Lambanın altında hep iki kişi oluyor. Ben pencereden onların beni gözetlemelerini gözlerken telefonun yanından ayrılamıyorum. Her an yeniden Komite'ye çağrılabilirim, her an tiyatrodan arayıp bana söz verdikleri rolü başkasına verdiklerini haber verebilirler ya da yardımcı olmak koşuluyla, yani ad verirsem bana bilmem hangi filmde rol vereceklerini söyleyebilirler. Bütün gün telefonun yanından ayrılamıyorum, içim içimi yiyor, konuşmalı mıyım yoksa konuşmamalı mıyım, mesleğimi düşünmeli miyim yoksa düşünmemeli miyim, karımı ve çocuklarımı korumalı mıyım?.. Kimseye zarar vermek istemiyordum, Harry. Ama kendime de zarar vermek istemiyordum. Kendime sadık olmak arkadaşlarıma sadık olmak demekti. Ama ne onları kurtarabildim ne de kendimi,' derdi."

"Ya sen Harry. Kendi öykünü yazacak mısın?"

"Kendimi çok kötü hissediyorum Laura. Bana bir bira getir, ne olursun."

Bir başka sabah, güneşin altında tüylerini ve kanatlarını çırparak çığlıklar atan papağanları seyrederek kahvaltı ederlerken yanıtladı Harry, Laura'nın sorusunu:

"Bana yalnız konuşmadıkları için yok olanlardan söz ettin. Ama kimileri de çenelerini tuttukları için kurtuldular, hatta güçlendiler," diye yakındı Laura.

"Suçlu olmadan nasıl masum olunur?" dedi Harry. "Cadı Kazanı kaynamaya başladığında böyle demişti Dalton Trumbo. Soruşturmacılarla dalga geçti, takma adlarla senaryolar yazdı, takma adla Oscar kazandı. Trumbo o senaryoyu yazanın kendisi olduğunu söyleyince Akademi üyeleri neredeyse altlarına yapıyorlardı. Her şey bittiğinde ne kahramanlar ne de alçaklar, ne azizler ne de iblisler, yalnızca kurbanlar olduğunu söylemek yine Trumbo'ya düşecektir. Bir gün gelecek suçlananlar aklanacak, ekin kahramanları olarak kutlana-

caklar, o zaman suçlayanlar suçlanacak, layık oldukları aşağılamaya çarptırılacaklardır. Ama Trumbo haklı. Hepimiz kurban konumundayız."

"Engizisyoncular da mı, Harry?"

"Evet. Çocukları adlarını değiştiriyor, yüzlerce masum insanı sefalete, hastalığa, intihara sürükleyen aşağılık adamların çocukları olduklarını kabul etmek istemiyorlar."

"İhbarcılar da mı kurban, Harry?"

"Onlar baş kurbanlar. Alınlarına Kabil'in işareti kazınmış."

Harry meyve tabağından bir bıçak alıp alnını kesti.

Laura ona dehşet dolu gözlerle baktı ama engel olmaya kalkışmadı.

"Ellerini ve dillerini kesmeliler."

Harry bunu söyledikten sonra bıçağı ağzına götürünce Laura bir çığlık atarak bıçağı Harry'nin elinden aldı, hıçkırıklar içinde boynuna sarıldı.

"Sürgüne ve ölüme mahkûmlar," dedi Harry usulcacık Laura'nın kulağına.

Daha ilk beraberlik günlerinde Laura Harry'nin aklından geçenleri okumayı öğrenmişti, Harry de Laura'nın kafasının içini. Tropikal ortamın kendine özgü, belli aralıklı sessizliği onlara bu konuda yardımcı oluyordu. Laura çocukluğunda, Veracruz'da tanımıştı sessizliğin seslerini, ama başkentin beklenmeyen, izinsiz araya giren, kulakları tırmalayan gürültüleri arasında yaşarken unutmuştu. Oysa tropikal bölgelerde sesler kişiye zamanı belirler, kuş üçlüleri sabahı müjdeler, simetrik uçuşları günbatımı demektir, doğa sabah ve akşam çanlarıyla uyum içindedir, vanilya çiçeği tarlaları kokularını biz dikkatimizi çevreye verdiğimizde yayarlar, koparılan salkımlar saklandıkları dolapların havasını tazeler, hoşlaştırır. Harry sahanda yumurtasına karabiber ekerken Laura bahçedeki çiçek açmış biber ağaçlarına bakıyordu, biber taneleri zarif bir taca kakılmış gurup rengi taşlardı sanki. Tropikte insanın hiç canı sıkılmıyordu, bir sürü iş vardı yapacak. Bahçeden eve girerken önce içerdeki akrepler öldürülmeliydi, sonra önlem almak için bahçedeki her taşın altında akrep aramak gerekti. Beyaz böceklerdi akrepler, Harry üzerlerine basarken güldü.

"Karım bana ara sıra güneşlenmelisin diyordu. Göbeğim balığın kızartılmadan önceki karnı gibi bembeyazmış. Bu akrepler de öyle."

"*Huachinango* göbeği," diyerek güldü Laura.

Bulaşma bu işlere, diyordu bana karım, bu işler sana göre değil, kimseye inanma, arkadaşların sandığın kadar değer verilecek kişiler değil. Sonra da aynı nakaratı yineliyordu: Senin sorunun komünist olmak değil, yeteneğini yitirmiş olmak Harry.

Her şeye karşın yine de yazmayı sürdürüyordu. Her şey olup bittikten, söylenecek her şey söylendikten sonra yazmaktan başka çıkar yol kalmamıştı. Tepoztlán'da daha düzenli olarak çalışmaya başladı. Arkadaşları Garfield ve Bromberg'in kısa özgeçmişlerinden başladı işe. Neden düşmanları soruşturmacılarla ilgili bildiklerini yazmıyordu? İyi düşününce, neden hep yara almış, yok olmuş, Garfield ve Bromberg gibi kurbanlar hakkında yazıyordu da bu dramın üstesinden gelmeyi bilmiş, ağlamamış, mücadele vermiş, direnmiş, dahası bu davaların korkunç anlamsızlığıyla alay etmiş, yürekli kişilerden söz etmiyordu? Dalton Trumbo, Albert Maltz, Herbert Biberman... Meksika'ya gelenler, Cuernavaca'ya uğrayan ya da oraya yerleşenler. Harry Jaffe neden onlardan hiç söz etmiyordu? Tepoztlán'da yazdığı özgeçmiş öykülerinde neden onlara yer vermiyordu? İyi de, neden en kötülerinden, dilleri çözülenlerden, konuşup ad verenlerden, Edward Dmytrik, Elia Kazan, Lee J. Cobb, Clifford Odets, Larry Parks'tan söz etmiyordu?

Harry bir basışta öldürdü akrebi.

"En zararlı böcekler en olmadık yerlere yerleşirler, yaşam olmadığını düşündüğünüz yerlerde yaşarlar. Tom Paine önyargıyı betimlemek için böyle demişti."

Laura, Harry'nin düşündüklerini, söze dökmedikleri, ama fersiz gözlerinin önünden geçenleri kestirmeyi görev edinmişti. Harry'nin de aynı şeyi yaptığından habersizdi. O da Laura'nın kafasının içinden geçenleri okuduğunu sanıyordu. Her sabah aynanın karşısında saçlarını tararken Laura'yı inceliyor, elli altı yaşındaki kadını iki yıl önce hâlâ gençken begonyalarla bezenmiş havuzdan çıkarken tanıdığı kadınla karşılaştırıyordu. Her gün biraz daha kırlaşan ensesine toplanmış saçları, alnını daha da geniş gösteriyor, köşeli yüz hatlarını, ince ama iri burnunu, bir gotik yontunun dudaklarını andıran ince dudaklarını daha da belirginleştiriyordu.

Evde iş yaparken de izliyordu Laura'yı. Yatak düzeltirken, mutfakta yemek yaparken, bulaşıkları yıkarken. Sonra

uzun uzun duş yaparken, tuvalette otururken. Artık pet kullanmasına gerek kalmamıştı ve ani ateş basma krizleri geçiriyordu. Harry ayaklarını uzatıp dinlenirken Laura cenin pozisyonunda kıvrılarak uyurdu. Sonra bir gün pozisyonlar değişiverdi, Harry cenin pozisyonu aldı, Laura ise ayaklarını uzattı, sanki küçük bir çocukla dadısı gibiydiler...

Laura aynaya bakarken, akşam sevişmesi bittiğinde benim aklımdan neler geçiyorsa Harry de aynı şeyi düşünüyor: beden başka, güzellik başka... Birbirine sarılmak, birbirini sevmek ne sıcak, ne güzel bir duygu ve çok sağlıklı... Sevginin kurtarıcılığı işte buydu: kendi bedenini unutup ötekinin bedeninde erimek, güzelliği düşünmemek için öteki bedende kaybolmaktı. Birbirine bakmamak, gözlerini kapayıp yalnızca donanmanın verdiği hazla birleşmek, çirkinliği güzelliğin kısıtlayıcı etkileri olmadan karanlıkta göze görünmeyen güzelliklerde birleşmek. Güzellik-çirkinlik, gençlik-yaşlılık kavramlarını unutmak. Harry, Laura'nın kendine aynı şeyleri söylediğini düşündü. Yalnız içinin güzelliğini görüyorum...

Her gün biraz daha zayıflayan Harry'nin çirkinliğini tanımlamak kolaydı. "*Huachinango*'nun karnı gibi apak bir karın," dedi Laura. Saygıdeğer kelli felli bir kel bile değil, dökülmeye kafa tutan perçemlerin süslediği dazlak bir kafa. Tepesinden, kulakların üstünden, kalın ensesinden kuru ot kümeleri gibi fışkırıyordu saçları. Laura için durum farklıydı, onun güzelliği daha belirgin demeye çalıştı Harry. Laura'nın güzelliği eski Yunan'dan beri geçerli kılınmaya çalışılan güzellik ölçülerinden öte bir güzellikti. Başka güzellik ölçülerine uygun olabilirdi, bir Aztek tanrıçasının, Milo Venüs'ünün değil de Coatlicue'nın güzelliği örneğin.

"Sokrates çirkin bir erkekti Laura. Her gece içindeki güzelliği görebilmek için dua ederdi. Tanrıların bir armağanıydı o. Düşünceleri, imgelemi. Sokrates'in güzelliği bunlardı."

"Başkaları görsün istemez miymiş?"

"Sanırım söylevi gururlu bir kişinin söylevi. Öylesine gururlu ki yanıldığını itiraf etmektense baldıran içmeyi yeğlemiş. Ve yanılmamış. Sözünü tutmuş."

Hep aynı konuları tartışıyorlardı, ama 'aynı konu'nun ayrıntılarına girmiyorlardı. Sokrates sözünü geri almaktansa ölümü yeğlemişti. Tıpkı McCarthyciliğin kurbanları gibi. McCarthyci jurnalcilerin tam tersine. Ve şimdi Laura aynaya bakarak tuvaletini yaparken Harry ona bakıyor, o da benim gör-

düğümü mü görüyor, diye soruyordu kendi kendine. Bedenin gittikçe yaşlanan dış yüzünü mü, yoksa her gün biraz daha güzelleşen iç yüzünü mü görüyor? Soru sevgi, cinsel birleşme ânında anlamsızlaşıyor, beden yerini hazza bırakıyordu, haz akla gelebilecek tüm güzelliklerin önüne geçiyordu.

Oysa Laura onu yargılıyormuş gibi görünmüyordu, olduğu gibi kabul ediyordu. Laura'nın bu tutumu Harry'de saldırgan olma isteği uyandırıyordu. Durmadan neden saçlarını boyamıyorsun, neden yeni bir saç modeli denemiyorsun, neden süslenmekten vazgeçtin, gibi sorularla sıkıştırıyordu Laura'yı. Harry bana hastabakıcısıymışım ya da dadısıymışım gibi bakıyor. Benim bir denizkızı olmamı istiyor ama zavallı Odysseus'um dingin, dengesini yitirmiş, bir kül denizinde kendi kendini yiyip bitiriyor, dumanlar içinde boğuluyor, Frederic Bell bir karton Camel armağan ettiğinde günde içtiği dört paketin ürettiği siste, Camel bulamadığı zaman, beş paket filtresiz Raleigh dumanları arasında kayboluyor. Köşedeki bakkalda satılan sigaraların en iyisiymiş, biraz sabun tadı olsa da, öyle diyor.

"Bazen en iyi olan tek olandır, ama burada her zaman tek olan en kötü olan."

Bir keresinde cumartesileri kurulan pazara gittiler. Harry bir hayatağacı almak istedi. Laura'nın aslında aldırtmamak için hiçbir geçerli nedeni yoktu, ama almasına engel olmaya kalkıştı. Neden karşı geldim bilmiyorum, diye düşündü daha sonra. Koca bir hafta birbirleriyle konuşmadılar. Aslında bu rengârenk boyalı mumluklar çirkin de değildi, kimseye zararları yoktu. Ama doğrusunu söylemek gerekirse Harry'nin dediği gibi folklorik duygusallık ve beceri örneği de değildiler. Neden ona yalnızca yabancıların satın aldığı, uyduruk, rüküş şeyler olduğunu söyledim, bilmiyorum. Bari pembe çoraplı kuklalar veya rengârenk bir top alsaydın ya da kendine renkli bir panço, bana da bir şal! Hiç değilse, Meksika folkloruna sarınır, günbatımında birden dağlardan inen soğuktan korunmuş olurduk böylece. Neden beni hep aşağılamak istiyorsun? Ayna önünde tuvaletimi yaparken ısrarla bakarak bana da düşündüklerini düşündürmeye çalıştığı yetmiyor mu? Yaşlanıyor mu? Bakımsız, elli yedi yaşını dolduracak, artık pet kullanması gerekmiyor diye mi düşünüyor? Üstelik evi, bir de turistik döküntülerle doldurmak istiyor, yok hayatağacıymış, yok pazarda satılan rengârenk toplar ya da kuklalar-

mış... Neden bir pala almıyorsun Harry? Hani şu üzerlerinde komik şeyler yazılı olanlardan: 'Acı yeşil biber gibiyim ama çok lezzetliyim'. Böylece bir daha parmaklarını ya da dilini kesmek istersen kolayca becerirsin. Kendine acıyabilirsin, eskiden neydin ne değildin, ne oldun ne olabilirdin, bunları düşünüp derdine yanabilirsin.

Harry'nin Laura'yı tokatlayacak gücü kalmamıştı. Vurmak için elini kaldırınca, bu kez de Laura'da acıma duygusu uyandırdı. Hayatağacını yere fırlattı, seramik ağaç bin bir parçaya bölündü. Kırıkları ertesi gün süpürdü ve çöpe attı. Ama ertesi hafta pazara yalnız gitti, dönüşte yeni bir hayatağacı aldı ve her zaman yemek yedikleri masanın karşısındaki konsolun üzerine koydu.

Sonra da rengârenk melekler, meyveler, yapraklar, kütüklerle bezenmiş figürlere duyduğu nefreti unutmak için bahçeye çıktı, yoğun yaprak kokusunu içine çekti. Kahve ağaçlarına gölge yapsın diye dikilen muz ağaçlarının yapraklarında parlayan yağmur taneleri, yan yana sıraya girer gibi dizilmiş limon, portakal ağaçları, hintincirleri, kırmızı susam çiçekleri, mango ağacının yuvarlak tepesi ve kuraklığa da yağınura da aynı coşkuyla karşı koyan küçük sarı çiçekleri, kısacası Catemaco'nun tüm florası... Sık ormanın sonunda tüm heybetiyle *ceiba* ağacı. Gövdesi yaldızlı çivilerle süslenmiş. *Ceiba* kendini korumak için üretiyor bu sivri uçlu dikenleri. Kendini savunmak için, yanına kimse yaklaşmasın diye... Yolun sonundaki *ceiba*. Veracruz yolunda soyguncunun bir kılıç darbesiyle kestiği parmaklarla bezenmiş *ceiba*'nın gövdesi.

Akşamüstü bahçede hep yan yana oturuyorlardı. Günün olaylarından, beylik konulardan söz ediyorlardı, pazardaki yiyecek fiyatları, ertesi günün yemek listesi, Tepoztlán'a gelen (eğer gelirlerse tabii) Amerikan dergilerinin gecikmeleri, gazetelerden kupürler kesip gönderen Cuernavaca grubundakilerin düşünceli davranışları –hep kupür gönderiyorlardı, hiçbir zaman tüm gazete veya kitap göndermiyorlardı–, kısa dalga radyo istasyonlarının keyfi, kovboy ya da Laura'yı güldüren Harry'yi ağlatan Meksika melodramlarını görmek için Cuernavaca'ya gidip gitmeyecekleri –ama hiçbir zaman Harry'nin Aristoteles Akademisi adını taktığı Bell'in evine gitme lafı geçmiyordu aralarında, aynı konularda bitip tüken-

mek bilmeyen, üç perdelik traji-komik tartışmalar Harry'yi sıkıyordu–.

"İlk perdede sağduyu konusu işleniyor. Bizi komünizme, sola yakınlık duymaya, işçilerin davasına katılmaya, Marx'ın öğretilerine ve ilk devrimci işçi devleti olarak Sovyetler Birliği'ne inanmaya götüren nedenler. Krize, Amerikan kapitalizminin çöküşüne bu inançla karşı geliyor, grevlere bu inançla katılıyorduk."

Bahçede ateşböcekleri uçuşuyordu, ama Harry'nin birbiri ardından yaktığı sigaraların ışığı ateşböceklerini bastırıyordu.

"İkinci perde kahramanlık. Amerika'da ekonomik krize karşı ilk mücadele, sonra İkinci Dünya Savaşı sonrasında faşizme karşı mücadele."

Şiddetli öksürük krizleri sözünü kesiyordu. Öyle derinden gelen, öyle güçlü bir öksürüktü ki, böylesine güçlü bir fırtınayı o zayıf ve solgun beden nasıl barındırıyordu göğsünde, anlaşılmazdı.

"Üçüncü perde masum, komünist ya da yalnızca insancıl erkek ve kadınların kurban edilişleri. McCarthy, Stalin'in polisi Beria ya da Hitler'in polisi Himmler'le aynı soydan gelen birisiydi. Hareketlerini politik ihtiras yönlendiriyordu. Sıcak savaş bitip soğuk savaş başlayınca komünist karşıtlarına katılarak avantaj sağlamaya çalıştı. Şöhretli kişilerin saygınlıklarını ayaklar altına almak için planlar kurdu. Suçlamalar, korku, kaygı, ölüm... Ve perde kapanmadan sondeyiş..." Harry ellerini açıyor, avuçlarını, sararmış parmaklarını gösteriyor, omuzlarını silkiyor, hafif hafif öksürüyordu.

Sondeyişi iyi düşünmek gerek, kişinin olayların nedenini, niçinini anlamak için aklını kullanması gerek diye kendi kendine yineliyordu Laura, bunu Harry'ye nasıl anlatacağını, neyi önce neyi sonra söylemesi gerektiğini bilmeden.

"Neden biz de Amerika'dakiler, Rusya'dakiler gibi davranıyoruz? Neden karşı çıktığımızı söylediğimiz şeyleri biz de yapıyoruz? Beria gibi, McCarthy gibi Torquemadalar neden hâlâ doğuyorlar?"

Laura Harry'yi dinliyordu, ama politik dramların, üç perde artı sondeyiş, durup dururken Harry'nin Cuernavaca 'Akademisi'yle dalga geçerek dediği gibi Aristotelesçilik yaparak gelişmediğini söylemek istiyordu. Bu olaylar karmaşık olaylardı, bunu ikisi de çok iyi biliyorlardı. Nedenlerle nedensiz-

likler, umutla umutsuzluk, haklılıkla eleştiri, kıyaslamayla horgörü birbirine karışmıştı.

"Keşke İspanya'daki günlere dönebilsem ve orada kalsam," diyordu zaman zaman Harry. Sonra birden Laura'ya dönerek yavaş yavaş, kısık, sönük bir sesle, "Neden beni bırakıp gitmiyorsun? Neden hâlâ yanımdasın?" diye soruyordu.

Böyle anlar kararsızlık anlarıydı. Kendini bıraksa eşyalarını toplayıp gidebilirdi. Yapabilirdi bunu. Ya da yanında kalıp kahrını da çekebilirdi. İki seçenek de olasıydı, ama ne bir şey söylemeden gidebiliyordu ne de suskun kalabiliyordu. Harry'yi dinliyordu ve hep aynı kararı alıyordu, kalacağım ama bir şeyler yapmalıyım. Yalnız ona bakmakla, moral vermekle kalmayacağım, onu anlamaya çalışacağım, başından geçenleri öğreneceğim. Neden o rezillikler döneminde olup biten her şeyden haberi var da başına gelenlerden habersiz. Neden onu bunca seven bana kendi öyküsünü anlatmıyor, neden...

Sanki Harry kafasından geçenleri okuyordu. Çiftler böyledir, alışkanlıktan değil, birbirine tutkuyla bağlanan tüm çiftler aynıdır, Harry. Cinsel ilişkide olduğu gibi ötekinin düşüncelerinin ta içine girebilmek, ne düşündüğünü bilmek için bir bakış, bir el hareketi, yapmacık bir dalgınlık ânı yeterlidir. İspanya'yı düşünüyorsun, Jim'i düşünüyorsun, genç öldüğü için kurtulduğunu düşünüyorsun. Tarihin kurbanı olmaya zamanı olmadı Jim'in, savaşa kurban gitti. Bu soylu, kahramanca bir ölüm. Ama tarihin kurbanı olmak, önceden gelecek bilinmediği için darbeden kaçamamak ya da başı yukarda karşı çıkmamak, hüzün verici olan bu, Harry.

"Hepsi yalan, yanlış..."

"Ben seni seviyorum, Harry. Bu ne bir yalan ne de yanlış..."

"Sana neden inanmalıymışım?"

"Ben seni kandırmıyorum."

"Herkes kandırdı beni."

"Ne demek istediğini anlamıyorum."

"Herkes."

"Neden anlatmıyorsun?"

"Neden kendin sorup öğrenmiyorsun?"

"Hayır, senden gizli hiçbir şey yapmam ben."

"Aptallık etme. İzin veriyorum sana. Git, Cuernavaca'da sor onlara, sana izin verdiğimi söyle, sana gerçeği anlatsınlar."

"Gerçeği mi, Harry?"

(Gerçek benim seni sevdiğim, Harry. Seni zamanında kocamı, Orlando Ximénez'i ya da Jorge Maura'yı sevdiğimden farklı seviyorum. Onları sevdiğim gibi de seviyorum, bir erkekle birlikte yaşayan, onunla yatan bir kadın gibi, ama bir de başka türlü. Seni yaşamımdaki öteki erkekler gibi seviyorum, ama bir de ağabeyim büyük Santiago'yu ve oğlum küçük Santiago'yu sevdiğim gibi, sanki öldüğünü görmüşüm gibi seviyorum, Harry. Ölen, Veracruz'da sulara gömülen ağabeyim gibi seviyorum. Seni umut vaat eden pırıl pırıl geleceğini yaşamadan öldüğünü gördüğüm güzel oğlum gibi seviyorum. Bir oğul gibi, bir kardeş gibi, bir sevgili gibi, aşkım benim. Ama onları, hepsini bir kadın olarak sevdim, oysa seni bir köpeğin sahibini sevdiği gibi seviyorum. Biliyorum, ne sen ne de başkaları anlar ne demek istediğimi. Seni bir köpek bağlılığıyla seviyorum. Seni doğurmak, sonra da kanaya kanaya ölmek istiyorum. İşte seni kocamdan, sevgilimden, oğullarımdan farklı kılan bu. Sana olan aşkım hayvansı bir aşk. Senin yerine geçmek, bir hayvan olmak, senin yerine ölmek, istediğim bu. Daha önce böyle bir duyguya hiç kapılmamıştım, kendim de nedenini anlamak istiyorum, ama bilemiyorum. Böyle o kadar, Harry. Şimdi senin yanında daha önce hiç sormadığım soruları soruyorum kendime. Sevgiyi hak ediyor muyuz diye soruyorum, sen ve ben yokuz da yalnızca sevgi mi var diye soruyorum. Bu yüzden hayvan olmak istiyorum, senin kanlar içinde ölümcül köpeğin olmak istiyorum, sana nasıl 'bir erkek bir dişi köpek varsa' aşk da vardır demek için. Aramızdaki aşkı tüm örnek aşklardan soyutlamak istiyorum, Harry. Köklerimizi toprağın derinliklerine salarak bedenlerimize son bir şans vermek istiyorum, çünkü en somut ve en güvenli yer toprak. En aşağılık toprak olabilir, köpeklerin koklaştıkları, çiftleştikleri, yemek yedikleri, sonra ayrılıp unuttukları toprak. Çünkü sen ölünce senin anınla yaşamam gerekecek, Harry. Ama senin bende kalan anıların hiçbir zaman tam olmayacak, çünkü o şiddet günlerinde ne yaptığını bilmiyorum. Bana anlatmıyorsun. Belki bir kahramandın, alçakgönüllülüğün John Garfield gibi, kavgacı bir gurur maskesi arkasına gizleniyor. Zaferlerini duygusallığa kapılmamak için anlatmıyor-

sun bana, Libertad Lamarque'nin filmlerinde bile gözyaşlarını tutamayan sen, yoksa bir hain miydin, Harry, bir jurnalci mi? Bu mu sana utanç veriyor, bunun için mi İspanya günlerine geri dönmek istiyorsun? Genç olmak, genç arkadaşın Jim'in yanında, savaşta ölmek. Geçmişle, şerefsizlikle yüzleşmektense ölmek. Bunlardan hangisi gerçek? Birincisi sanıyorum, yoksa seni Cuernavaca'daki gruba almazlardı, ama ikincisi de olabilir, çünkü hiçbiri sana bakmıyor, seninle doğrudan konuşmuyor. Davet ediyorlar, onlarla oturuyorsun, ama ne konuşuyorlar seninle ne de sana saldırıyorlar, oturduğun sandalye suçlu sandalyesine dönüşene dek. Sonra benimle tanışıyorsun, artık yalnız değilsin. Cuernavaca'dan ayrılmak zorundayız, arkadaşlarını geride bırakıyoruz. Artık bıkkınlık veren tartışmaları dinlemek zorunda değilsin.)

"Stalin'in suçlarını savaştan önce açığa vurmalıydık."

"Kendi kendini aldatmaya kalkma. Seni partiden atarlardı. Ayrıca düşmana karşı bazı unutkanlıklar gerekli."

"Bu hiç değilse aramızda SSCB'nin yanlışlarını tartışmamıza engel değil. Böyle yapmış olsaydık McCarthycilerin saldırılarına daha hazırlıklı olurduk."

Bir akşamüstü, günbatımında, yeni açan çiçeklerin ve can çekişen ağacın kokularını içlerine çekerek, sırtlarını dağlara vermiş, bahçede bira içerlerken, "Olacakları nasıl bilebilirdik ki?" dedi Harry Laura'ya. "Amerikalı komünistler önce İspanya'da savaştık, sonra da İtilaf Devletleri'ne karşı. Fransalı komünistler gerçek bir direniş örgütlemişlerdi, Stalingrad'da bizi Ruslar kurtardı. Savaş bittikten sonra komünist olmanın bir günah olacağı, tüm komünistlerin ateşe verileceği kimin aklına gelirdi ki?"

Bir sigara daha. Yeni bir Dos Equis.

"Olmayacak duaya amin demek. İşte bizim suçumuz bu."

Laura ona evli olup olmadığını sormuştu. Harry'nin yanıtı evet oldu ama bu konuyu açmak işine gelmiyordu.

"Her şey bitti," diye bağladı.

"Biliyorsun bitmediğini. Bana her şeyi anlatmalısın. Birlikte yaşamalıyız olanları, Harry. Tabii eğer birlikte yaşamayı sürdüreceksek."

"Kırgınlıklar, kavgalar, nasihatler, gizli toplantılara duyulan kızgınlık, suçlayanların haklı oldukları kuşkusu, bunları mı bilmek istiyorsun? 'Ben bir komünistle evliyim'. McCarthyciliği vatanseverlik gibi göstermek için yapılan o kötü

filmlerden birinin adını çağrıştırıyor. Stüdyo ağaları solculuk suçlarını böyle filmler yaparak örtbas ediyorlardı. *Fuck them. We shall see tomorrow.*"

"Karına dürüst mü davrandın?"

"Zaaf gösterdim. Ona içimi döktüm. Maskemi indirdim. Kuşkularımı anlattım. Yazdığım senaryolar iyi miydi yoksa beni davaya hizmet eden şeyler yazdığım için mi pohpohluyorlardı? Dava, tek doğru olan bu dava mıydı? Değmeyecek bir şey için yüksek bir bedel mi ödüyorduk? Bana yanıtı: 'Harry, yazdıkların bombok. Ama komünist olduğun için değil, sevgilim. Esin kaynağın tükendi. Olayları olduğu gibi kabul et. Yetenekliydin. Hollywood yeteneğini çaldı. Küçük bir yetenekti ama gene de yetenekti işte. Onu da yitirdin!' Böyle dedi bana, Laura."

"Benim yanımda başka olacak."

"Yazamıyorum, yazamıyorum. Artık yazamıyorum."

"Seninle yaşamak istiyorum." (Ağabeyim Santiago, oğlum Santiago adına. Onlara bakamadım, bakmayı bilemedim, şimdi sana bakmak istiyorum. Bana kızıyorsun, sana çocuk muamelesi yapmamı istemiyorsun. Ben de sana göstermek istiyorum, annen değilim, Harry, köpeğinim senin. Bir anneye köpeğe davranıldığı gibi davranılmaz, bir sevgiliye de. Hollywood duygusallığı izin vermez buna. Bunu ben istiyorum senden. Sana ara sıra havlasam da bırak köpeğin olayım, ben senin ne annenim ne karın ne de kız kardeşin...)

"*Be my bitch.*"

Harry sigara ve içkiyi çok kaçırıyordu. Dumanı her içine çekişte, içkinin her yudumunda ciğerlerini, kanını zehirliyordu. Laura da içiyormuş gibi yapıyordu, elma şarabını viski diye içerken kendini hani barlardaki boyalı su içip müşteriyi Fransız konyağı diye kandıran fahişeler vardır ya, işte onlara benzetiyordu. Harry'yi aldatmaktan utanç duyuyordu ama kendisi de hastalansın istemiyordu. Hastalanırsa Harry'ye kim bakacaktı. 1952 yılında, Cuernavaca'da bir sabah uyandığında yanında uyuyan zayıf ve hasta adama bakarak hemen o anda karar vermişti. Bundan böyle yaşamına bu adam anlam verecekti, onunla ilgilenecek, ona bakacaktı. Evet, çünkü Laura Díaz elli yaşını geçince şuna inanmaya başladı: Yaşamım ancak kendimi bana gereksinimi olan birine adarsam, ona sevgimi sunar, ona bakarsam anlam kazanır. Hiçbir karşılık beklemeden, Orlando'nun dediği gibi *sans arriere pensée.* Ar-

tık yaşamımın anlamı bu olmalı, aramızda anlaşmazlıklar, çekişmeler, kırgınlıklar olsa da, günlerce birbirimizle konuşmasak da. Böylesi daha iyi, yoksa ilişkimiz mayışır. Ona kızınca kendimi kontrol etmeyeceğim, aşka son bir şans tanıyacağım, Harry'yi seveceğim, bundan sonraki tüm beklentilerim adına. Yaşamımın bu ânını kendime mal edeceğim, artık zamanı geldi. Onun da aynı şeyleri düşündüğünü biliyorum, Laura, *this is the last chance*, aramızdaki bu şeyin bekleyecek zamanı yok. Olacaktı, olmuştu, hâlâ oluyor... Gözlerimizin önünden şimdiden olmuş gibi ölüm geçiyor, gelecek sanki yaşanmış.

"Bunu yalnızca ölüler bilir."

"Size bir soru soracağım," dedi Frederic Bell, her hafta sonu Cuernavaca'daki evinde ağırladığı konuklarına dönerek. "Hepimiz endüstri sektörünün savaş nedeniyle büyük kazançlar elde ettiğini biliyoruz. Size soruyorum: Emeği sömürenlere karşı grev yapmalı mıydık? Yapmadık. Hepimiz birer 'vatansever', 'milliyetçi' gibi davrandık, 'devrimci' olmadık."

"Ya o zaman Amerikalı işçiler Amerikalı kapitalistlere karşı oldukları için Naziler savaşı kazansalardı?" diye bir soru attı ortaya, sıcağa rağmen papyon kravatından vazgeçemeyen Epikürcü.

"Bana bu gece canıma kıymakla yarın sabah kurşuna dizilmek arasında seçim yapmamı mı söylüyorsun?" diye söze karıştı gözlerinin feri kaçmış, dört köşe çeneli adam.

"Sana savaşta olduğumuzu söylüyorum. Savaş daha bitmedi, bitmeyecek de. İttifaklar değişecek, bir gün onlar kazanacak, bir başka gün biz. Önemli olan amaçtan sapmamak. Tuhaftır ama amaç başlangıç noktası, anlıyor musunuz? Amaç kişi özgürlüğü," diyerek noktaladı tartışmayı Arrow marka gömlekli.

Hayır dedi Laura'ya Harry, başlangıç noktası özgürlük değildi, terördü. Canavarlarla savaşmaktı, kardeşler arasında güvensizlikti, kadın, analık hakları için, ataerkil düzen karşıtı mücadeleydi. Ateşe sahip çıkmak, söndürmemek. Ölümü, salgını, fırtınayı püskürtmek için çocuğu feda etmekti başlangıç noktası. Altın çağ yaşanmadı hiçbir zaman. Hiçbir zaman da yaşanmayacak. Eğer bütün bunlara inanmazsan iyi bir devrimci olamazsın, işte o kadar.

"Ya McCarthy, ya Beria?" diye sordu Laura.

"İkisi de birer sinikti. İkisi de hiçbir şeye inanmadılar hayatta."

"Yaşamının dramına saygı duyuyorum, Harry. Gerçekten sana çok saygım var."

"Zamanını boşuna harcama, Laura. Gel bana bir öpücük ver."

Harry ölünce Laura Cuernavaca'ya gidip mülteci grubuna haber verdi. Her cumartesi olduğu gibi toplanmışlardı, Ruth makarna servisi yapıyordu. Laura gruba yeni oyuncuların katılmış olduğunu gördü ama roller değişmemişti, yalnızca yok olanların yerini yeni gelenler almıştı. McCarthy kurban bulmakta güçlük çekmiyordu. Kovuşturmalar denizde yayılan yağ lekesi gibi, şırıngayla penise verilmiş iltihap gibi yayılıyordu. Yaşlı yapımcı Theodore ölmüştü, karısı da onsuz yaşama uzun süre dayanamamıştı. Uzun boylu gözlüklü adama Fransa'da film çekme fırsatı doğmuştu. Kıvırcık saçlı, kısa boylu adam yeniden Hollywood'a senaryolar yazmaya başlamıştı ama takma adla, paravan bir yazar kullanarak.

Ötekiler yaşamlarını Meksika'da, Frederic Bell'in çevresinde, Riveralar, fotoğrafçı Gabriel Figueroa gibi Meksikalı solcuların korunması altında sürdürüyorlardı. Hâlâ kendilerine yaşama gücü veren, geçmişi unutturmayan, tartışmaya açık fikirlerine sadıktılar. Bu da her gün daha uzayan suçlular, dışlananlar, hapse atılanlar, kayıplar listesinin verdiği acıyı azaltmaya, aynaya baktıklarında yaşlılığın izlerini görmemelerine yarıyordu. Şimdi Laura Díaz Cuernavaca'daki siyasi sığınmacılar için bir ayna görevi görüyordu. Onlara Harry'nin öldüğünü söyledi, sanki hepsi o anda yaşlandılar. Ama bir yandan da gizleyemediği bir heyecanla hepsinin tek tek aynı alazın kıvılcımları gibi parladıklarını ayrımsadı. Onlara Harry'nin öldüğü haberini verince, bir an için en yüreklisine varıncaya dek hiçbirinin peşini bırakmayan korku dağılmış, sanki rahatlamışlardı. Korku 'kızıl'ların izini sürmek için McCarthy'nin yetiştirdiği en iyi av köpeğiydi. Hepsi sanki ağızlarını açmadan 'Laura artık Harry kendi kendine işkence etmeyecek' diyorlardı. Artık onları da endişelendirmiyordu.

McCarthycilerin suçlamalarından kaçarak Cuernavaca'ya sığınan Amerikalıların bakışları Harry Jaffe'nin dayanılmaz anısını Laura'nın yüreğinde canlandırmak için yeterli oldu. Sonsuz şefkati ve öfkesi, cesareti ve korkaklığı, bedensel bir acıya dönüşen politik acısını duyumsadı ta içinde. Acıları-

nı, sevgilisi Harry'yi acı çeken birisi olarak anımsadı, o kadar.

Bell, Kongre'nin Amerika'ya Karşı Etkinlikleri Araştırma Komitesi'nce bir kişinin dört seçenekten birinde karar kılması gerektiğini söyledi.

Anayasanın kişilere fikirlerini söyleme ve dernek kurma özgürlüğü tanıyan ilk maddesini anımsatabilirdi. Bu tutum riskli bir tutumdu, kişi bu yüzden Parlamento'ya saygısızlıkla suçlanabilir ve tutuklanabilirdi. Hollywoodluların bazılarının başına gelen bu oldu.

İkinci seçenek yurttaşlara kendi kendilerini suçlamama hakkı tanıyan Anayasa'nın beşinci maddesine başvurmaktı. 'Beşinciyi seçmek', işini kaybetmek ve kara listeye geçmek demekti. Cuernavaca'da sürgünde olanların çoğu bu nedenle buradaydı.

Üçüncü seçenek ad vermek, ihbar etmek ve böylece stüdyolardaki işlerine devam etmekti.

Sonra? Sonra tuhaf bir şey oldu. Hepsi, Bell, karısı, Laura ve öbür on altı konuk Harry Jaffe'nin gömülü olduğu Tepoztlán'daki küçük mezarlığa gitmek üzere yola koyuldular. Dolunayda gösterişsiz ama çiçeklerle bezenmiş mezarlar heybetli Tepoztlán'ın eteklerine yayılmıştı. Mavi ve gül rengi, beyaz ve yeşil, haçlara dek uzanıyordu, sanki haç değil de Meksika tropiklerinde açmış rengârenk çiçeklerdi. Her günbatımında olduğu gibi erken bastırmıştı soğuk Tepoztlán'ın üstüne. *Gringo*'lar pançolarını, şallarını, montlarını almışlardı üzerlerine.

Haklıydılar. Dolunaya rağmen dağların gölgesi vadiyi örtüyordu. Onlar da, –arananlar, sığınmacılar, sürgündekiler– bir yansıma gibi hareket ediyorlardı. Sanki uzaklardaki bir kartalın karanlık kanatlarıydılar, sanki bir gün aynaya bakıp kendini tanımayan bir kuştular. Kendilerini tanıyamıyorlardı, çünkü kendilerini başka türlü hayal etmişlerdi, oysa aynadaki yansımaları başkaydı.

Böylece, Tepoztlán'da bir gece, Group Theater'ın son oyununda olduğu gibi (bomboş salonda perde inmeden hemen önceki sahne) ay ışığında, topluluklarına girmesine izin verdikleri, ama kimsenin yüzüne bakmadığı, konuşmadığı Harry Jaffe'nin mezarı başında bütün sığınrnacılar birer tümce söyledi.

"Yalnızca adları daha önceden verilenlerin adlarını söyledin."

"Adını verdiklerinin hepsi zaten kara listedeydi."

"Parti'de olmaya devam edersen esin kaynaklarının kuruyacağını söyledin."

"Parti sana nasıl yazacağını, nasıl düşüneceğini dikte ediyordu, başkaldırdın."

"Stalinizm'in ABD'yi de SSCB'yi yönettiği gibi yönetmesi olasılığı seni dehşete düşüyordu."

"Konuşmak için Komite'nin karşısına çıktın ve dehşetle titredin. Korktuğun çok önceden ulaşmıştı Amerika'ya. Stalinciler seni sorguya çekiyordu, ama burada adları McCarthycilikti."

"Bir tek ad vermedin."

"McCarthy'ye karşı çıktın."

"Onların bildiğini biliyordun da neden yaptın bunu. İhbarcıları ihbar etmek için mi, Harry? Rezilleri rezil etmek için mi?"

"Yeniden çalışabilmek için, Harry. Ad vermekle vermemenin aynı olduğunu anlamamıştın henüz. Stüdyolar zaten kızıllara iş vermiyorlardı. Ama hem kızıl olduğunu itiraf edip hem de arkadaşlarını ele verenlere de iş vermiyorlardı."

"Kurtuluş yoktu."

"Komünist düşmanlığının aşağılık Amerikalıların sığınağı haline geldiğini biliyordun."

"Yaşayanların adlarını vermedin, ama ölülerin de adlarını vermedin."

"Hiç adı geçmeyenlerin adlarını anmadın. Ama yalnızca bilinen adları da vermedin."

"Senin adını verenlerden bile söz etmedin, Harry."

"Parti sana emirlere uymanı söyledi. Sen Parti'den nefret etsen bile, Komite'ye teslim olmayacağını söyledin. Parti en kötü ânında bile Komite'den daha iyiydi."

"Yaşamımın en kötü günü karıma olanlardan söz edemediğim günlerdi. Kuşkuları evliliğimize mal oldu."

"Benim yaşamıının en kötü günü, yabancı bir evde ışığı bile yakmadan Komite üyelerinden gizlendiğim günlerdi."

"Benim en kötü günüm oğullarımı okullarında dışladıkları günlerdi."

"Benim en kötü günüm olanlardan haberleri olduğunu bildiğim halde çocuklarıma bir şey söyleyemediğim zamanlardı."

"Benim en kötü günüm sosyalist ideallerimle Sovyetler Birliği'ndeki gerçeklik arasında seçim yapmam gereken günlerdi."

"Benim en kötü günüm çalışmalarımda yazınsal nitelikle Parti'nin dogmacı istekleri arasında seçim yapmam gerektiği günlerdi."

"Benim en kötü günüm iyi yazı yazmakla stüdyoların istedikleri ticari senaryoları yazmak arasında seçim yapmam gerektiği günlerdi."

"Benim en kötü günüm McCarthy'nin yüzüne bakıp Amerikan demokrasisini yitirdiğimizin bilincine vardığım andı."

"Benim en kötü anım Parlamento üyesi John Rankin'in bana, 'Sizin adınız Melvin Ross değil, asıl adınız Emmanuel Rosenberg; bu da sizin sahtekâr, hain, korkak bir Yahudi olduğunuzun kanıtı...' dediği andı."

"Benim en kötü günüm beni ele verenle karşılaştığımda, utancından elleriyle yüzünü kapadığını gördüğüm gündü."

"Benim en kötü günüm ihbarcımın ağlayarak özür dilemeye geldiği gündü."

"Benim en kötü günüm sosyetenin rezil köşe yazarları, Sokolsky, Winchell'in adımı andıkları gündü. Adımı ağızlarına alarak beni McCarthy'den beter lekelemiş oldular. Mürekkepleri pislik kusuyordu."

"Benim en kötü günlerim ailem ve dostlarıma telefon ettiğimde onları tehlikeye atmamak için sesimi değiştirmem gerektiği günlerdi."

"Kızıma 'baban bir hain onunla ilişkini kes' demişlerdi."

"Oğlumun arkadaşları ona 'babanın kim olduğunu biliyor musun?' demişlerdi."

"Komşularımıza 'bu kızıllarla konuşmayın' demişlerdi."

"Sen, Harry Jaffe, ne dedin onlara?"

"Harry Jaffe, toprağın bol olsun."

Hep beraber Cuernavaca'ya döndüler. Laura Díaz şaşkındı, duygulanmıştı, aklı karışmıştı. Bu halde Tepoztlán'daki evden eşyalarını almaya gitti. Orada yalnız eşyaları değil Harry'nin acılarını, kendi acılarını da buldu. Eşyaları topladı, acıları da, kendininkileri ve Harry'ninkileri. Harry'nin ruhuyla yalnız kalmıştı. Kendi kendine duyduğu acının paylaşı-

lır olup olmadığını sordu. Aklı ona paylaşılmaz diyordu. Öyle kişisel acılar vardır ki kimseye aktarılamaz, iletilemez. Senin acı çektiğini görüyordum ama o acıyı senin duyduğun gibi duyamazdım, Harry. Senin acın ancak kendi acılarının süzgecinden geçince anlam kazanıyordu. Benim acılarım, Laura Díaz'ın acıları, gerçekten duyduğum tek acılar bunlar. Ama senin acılarından söz edebilirim. Harry Jaffe adında, ciğerleri su toplayarak kendi suyunda, havasız kalarak boğulan, kanatları düşen bir adamın imgelememimde tasarladığım acıları...

"McCarthy Komitesi'ne üç seçeneğin dışında verilebilecek," dedi Frederic Bell, Laura Díaz'ın Mexico City'ye dönüşünün arifesinde; "bir dördüncü yanıt daha var. Yürütme Tanıklığı denilen, *Executive Testimony*. Tanıklar, kamu önünde değil, özel bir toplantıda konuşuyorlardı. Halka açık oturum bu durumda yalnızca protokol icabı yapılıyordu. Komite'nin amacı yeni adlar öğrenmekti. Adlara doyumsuz bir iştah duyuyordu, dinmeyen bir susuzluk. Genellikle tanıkla bir otel odasında buluşuluyor, itiraf orada gizli olarak elde ediyordu. Komite, adları daha önceden biliyordu, ama bu onlar için yeterli değildi. Tanığın adları herkesin önünde de söylemesi gerekiyordu, Komite'nin selameti için, ama aynı zamanda ihbarcıyı da lekelemek için. Belirsizlikler oluyordu. İhbarcı gizli itirafın yeterli olacağına inandırılıyordu. Ortama öylesine korku yaymışlardı ki ihbarcı önüne atılan bu can simidine sarılıyordu. Oysa bu kendi kendini aldatmaktan başka bir şey değildi. 'Bana bir ayrıcalık tanıyacaklar, adım kirlenmeyecek' diye düşünüyordu tanıklar. Bazen de haklı çıkıyorlardı, Laura. Gizli toplantılarda dili çözülenlerden neden bazılarını açık oturuma çağırdılar, bazılarınıysa çağırmadılar? Bunun anlaşılır bir nedeni yok."

"Ama Harry Komite karşısında yürekli davrandı. McCarthy'ye 'Komünist olan sizsiniz, Senatör' dedi."

"Evet, cesurca Komite'ye karşı geldi."

"Yürütme Tanıklığı'nda aynı cesareti göstermedi mi? Önce ad verip sonra inkâr mı etti? Önce arkadaşlarını ele verdi, sonra Komite'ye mi saldırdı?"

"Laura, biz kurbanları ihbar etmeyiz. Yalnızca kimi iyi niyetli kişiler 'Hiç kuşkulanılmayan birinin adını verirsem suçluğunu kanıtlayamazlar. Böylece kimseye zarar vermeden Komite'nin istediğini yapmış olurum, canımı kurtarırım' diye düşündüler."

Bell ayağa kalktı ve Laura Díaz'ın elini sıktı.

"Dostum, eğer Mady Christians'la John Garfield'ın mezarlarına çiçek götürebilirsen sevinirim."

Laura Díaz'ın Harry Jaffe'ye söylediği son söz: 'Canlı herhangi bir erkeğin elini tutmaktansa senin ölü elini tutmayı yeğlerim,' oldu.

Harry onu duydu mu, bilmedi. O anda Harry ölmüş müydü yoksa yaşıyor muydu, bunu da bilmedi.

-2-

Ona hep kurbanların kimdi, bilmiyorum, ama bırak da ben kurbanın olayım demek istemişti. Onun yanıtının cankurtarana gereksinimim yok olacağını biliyordu... Ama ben senin köpeğinim.

Harry bir suç varsa, suçu bütünüyle üstleneceğini söylemişti.

"Suçsuzluğumu kanıtlamak, kendimi kurtarmak mı istiyorum?" diyordu dalgın dalgın. "Senin gözünde temize çıkmak mı istiyorum? Bunların açıklamasını birlikte bulmaya çalışmalıyız."

Harry başından geçenleri açık açık anlatmazsa, Laura hep neler olduğunu kestirmeye çalışacaktı. Bu koşullarda birlikte yaşamalarının çok zor olacağını itiraf ediyordu. Ama hemen ardından bu denli açık sözlü olmaktan pişman oluyordu. Daha yıllar önce anlamıştı Harry Jaffe'nin gerçeğinin tarihsiz ve numarasız ama imzalı bir çek olduğunu. İki görüş arasına, Cuernavaca grubundakilerin Harry'ye yaklaşımları ve Harry' nin onlara bakışı arasına sıkışmış, dürüst davranmayan bir adamı seviyordu.

Laura Díaz kendi kendine öbür sığınmacıların neden Harry'ye uzak durduklarını soruyordu. Ve neden aynı zamanda onu topluluklarına kabul etmişlerdi? Gerçeği Harry'den duymak istiyordu. Üçüncü kişilerin anlatacaklarını dinlemek istemiyordu. Harry ona büyük bir ciddiyetle: 'Eğer yenilgi öksüzse ve utkunun yüz babası varsa, yalanın da birçok çocuğu vardır. Buna karşın doğrunun soyunu sürdürecek kimsesi yoktur. Doğru yalnızdır, bekârdır. Kişiler bu yüzden yalanı yeğlerler. Yalan başkalarıyla iletişim kurmamıza, keyiflen-

memize yarar, bizi suça ve sevince ortak eder. Öteki yanda, doğrular bizi insanlardan uzaklaştırır, bizi kuşku ve kıskançlıkla çevrili adacıklara dönüştürür. Bu yüzden yalanlarla dolu oyunlar oynarız. Doğruların neden olduğu yalnızlıklardan kurtulmak için.'

"Öyleyse Harry, sen ve ben, birbirimiz hakkında ne biliyoruz?"

"Sana saygım var. Sen de beni sayıyorsun. Birbirimize yetiyoruz."

"Ama başkalarına yetmiyor bu."

"Doğru, yetmiyor."

Kesin olan Harry'nin de önce Komite sonra da Senatör McCarthy'nin suçladığı Hollywood Onlar'ı ve ötekiler gibi Meksika'ya sığınmış bir mülteci olduğuydu. Komünist olup olmamaları önemli değildi. Bazı özel durumlar vardı, yaşlı Yahudi yapımcı Theodore'la karısı Elsa gibi, örneğin. Bu kişiler suçlanmamışlar, ötekilerle dayanışma içinde, kendi kendilerini sürgün etmişlerdi. Çünkü –diyorlardı– filmleri birlikte, bilerek yaptık. Eğer birinin bir suçu varsa ya da birilerinin kurbanıysa, o zaman hepimiz suçlu olmalıyız ve hepimiz kurban edilmeliyiz, ayrım yapmadan.

"Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için..." diyerek gülümsedi Laura, Basilio Baltazar'ı anımsayarak.

Stalin'e ve SSCB'ye körü körüne sadık kalmayı sürdürenler vardı. Kimileriyse hayal kırıklığına uğramışlardı ama kendi ülkelerinde Stalinci yöntemler kullanmak istemiyorlardı.

"Eğer biz komünistler ABD'de iktidarı ele geçirsek, biz de ayrılıkçı yazarlara kara çalar, sürgüne gönderir, idam ederiz," diyordu kıvırcık saçlı adam.

"O zaman gerçek komünistler gibi davranmamış oluruz. Dinci, otoriter bir kültürün ürettiği Stalinci Rusların yaptıklarını yapmış oluruz ki onların Marx'ın insancılığıyla uzaktan yakından bir ilişkileri yok. Ne de Jefferson'un demokrasi kavramıyla," diye yanıtlıyordu uzun boylu, yarı kör arkadaşı.

"Stalin komünistlik kavramını yozlaştırdı bir kere. Boşuna kendini kandırma."

"Ben hâlâ demokratik sosyalizm umudumu yitirmedim."

Laura bu sesler hangi yüzlere, hangi adlara ait bilemiyordu, bu yüzden de kendini suçluyordu. Ama bu türden kanıtların, bir gidip bir gelen, bir süre orada olup sonra bir daha dön-

memek üzere yok olan farklı kadın ve erkeklerin seslendirdiğini düşünerek kendini haklı çıkarıyordu. Giderlerken Bell'in Cuernavaca'daki bahçesinde, begonyalar arasında seslerini bırakıyorlar, yüzlerini beraberlerinde götürüyorlardı.

Sonlarının Ethel ve Julius Rosenberg gibi olmasından korkan eski komünistler vardı. Sanal suçlardan ya da başkalarının işlediği suçlardan elektrikli sandalyeye gönderilmekten korkuyorlardı. Yükselen basit bir kuşku dalgasının kurbanı olabilirlerdi. Aşağılık oportünist ordusunun başlattığı kovuşturma, ihbar havasından rahatsız olan, içtenlikle sosyalizme inanmış solcular ya da yalnızca 'liberaller' vardı. McCarthycilik kurbanlarıyla dayanışma içinde ülkeyi terk eden kurbanların dostları ve akrabaları vardı.

Cuernavaca'da tek rastlanmayanlar ihbarcılardı...

Laura öteki erkekleri, Orlando'yu, Juan Francisco'yu, özellikle de Jorge Maura'yı sevdiğinden farklı bir aşkla sevmeyi öğrendiği kısa boylu, saçları dökülmüş, zayıf, kötü giyimli, amfizemli, çelişkiler içinde boğulan bu adam hangi grupta sınıflandırılabilir diye soruyordu kendi kendine.

Çelişkiler: Harry anfizemden ölüyordu ama günde dört paket sigara içmekten vazgeçmiyordu. Yazmak için sigara içmesi gerektiğini söylüyordu. Vazgeçemediği bir alışkanlıktı sigara. Birbiri ardından sigara yakıyor, ama yazmıyordu. Yazgısına boyun eğmişçesine, tükenmiş soluğunu canlandıran Orta Amerika defnesinin mis kokusunu içine çekerek Morelos Vadisi'nin muhteşem günbatımlarını tutkuyla seyrediyordu.

Güçlükle soluk alıyordu. Vadinin havası ciğerlerine doluyor, soluk almasını yeniden zorlaştırıyordu. Damarlarındaki kan daha fazla oksijeni kaldıramıyordu. Ve bir gün içindeki hava, Harry Jaffe adlı adamın soluğu, çatlak bir borudan sızan su gibi ciğerlerinden sızacak, boğazını tıkayacak, o denli eksikliğini çektiği şey ölümüne neden olacaktı: hava.

"Dikkatle dinlersen," dedi hasta adam yüzünü buruşturarak, "ciğerlerimin sesini duyabilirsin. Buğday, yulaf, mısır gevreği gibi ses çıkarıyor, *snap-craclepop* bir kâse Rice Krispies gibiyim. Şampiyonların sabah kahvaltısıyım..." dedi zorlukla gülümseyerek.

Çelişkiler: O ötekilerin bilmediğini mi sanıyordu? Ötekiler biliyorlar da söylemiyorlar mıydı? O ötekilerin bildiğini biliyor, onlarsa o bilmiyor mu sanıyorlardı?

"Kendi öykünü nasıl yazacaksın, Harry?"

"Öyküyü anlatmak için nefret ettiğim sözcükler kullanmalıyım."

"Öyküyü mü, senin öykünü mü?"

"Gerçek tarihi yazmak için kişisel öyküleri unutmak gerek."

"Gerçek tarih kişisel tarihlerden oluşmuyor mu?"

"Şu anda sana ne yanıt vereceğimi, bilemiyorum. Başka bir gün yeniden sor bu soruyu."

Laura tensel aşklarını, Orlando'ya, Juan Francisco'ya, Jorge'ye, Harry'ye, ailesel aşklarını, babası Fernando ve *mutti* Leticia'ya, teyzeleri Maria de la O'ya, Virginia'ya, Hilda'ya olan aşklarını, tinsel aşklarını, Santiagolara olan aşklarını bir bütün olarak düşünürken aklı karışıyor duraklıyordu. Öteki oğlu, Dantón bu öznel mihrapların hiçbirine oturmuyordu.

Başka bir gün Laura Harry'ye, "Kurbanların kimler bilmiyorum, tabii eğer kurbanın varsa. Belki de hiç kurbanın olmamıştır. Ama eğer olduysa, bırak şimdi de ben olayım kurbanın, bir kurban daha," diyordu.

Harry Laura'ya inanamıyormuş gibi bakıyordu, Laura'yı da inanmamaya zorluyordu. Laura Díaz hiçbir zaman özveride bulunmamıştı tüm yaşamı boyunca, kimse için. Şimdi Harry için yapabilirdi bunu, en iyi niyetiyle, karşılık beklemeden.

"Neden yazmıyorsun?"

"En iyisi, benim için yazmak ne anlama geliyor, onu sor bana."

"Pekâlâ, ne anlama geliyor?"

"İnsanın içine, derinliklerine inmesi demek. Bir maden ocağına iner gibi ta derinliklere inmek ve sonra yeniden yüzeye çıkmak gibi bir şey, Laura. Elleri kendiyle dolu, temiz havaya çıkmak..."

"Maden ocağından ne çıkarıyorsun, altın mı, gümüş mü, yoksa kurşun mu?"

"Anılar mı? Anıların tortusu mu?"

"Bizim her günkü anılarımız."

"Bize her günkü anılarımızı bağışla. Saçmalık."

İspanya'da ölmüş olmayı isterdi.

"Neden."

"Salt simetriyi korumak için. Böylece yaşamım ve tarih örtüşmüş olurdu."

"Senin gibi düşünen çok insan tanıdım. Tarih İspanya'da durmalıydı, hepiniz henüz gençken, hepiniz kahramanken."

"İspanya kurtuluştu. Ben cankurtaran simidi aramıyorum, sana daha önce de söyledim."

"Öyleyse İspanya'dan sonra olanların da sorumluluğunu üstlenmelisin. Suç devam mı ediyor?"

"Orada da burada da birçok suçsuz, masum insan öldü. Bütün gazileri kurtaramam. Arkadaşım Jim, Jarama'da öldü. Onun yerine ben ölebilirdim. Masumdu. Ondan sonra bir daha kimse masum olmadı."

"Neden Harry?"

"Çünkü ben masum değildim, kimsenin de olmasına izin vermedim."

"Kendini kurtarmak istemiyor musun?"

"Evet, istiyorum."

"Benim yanımda?"

"Evet."

Ama Harry artık yıkılmıştı, kendini kurtaramamıştı. Artık Jarama'da ölemezdi. Amfizemden ölecekti, Franco yanlılarının ya da bir Nazi kurşunuyla değil. Artık politik anlamı olan bir kurşunla ölmeyecekti. İçinde taşıdığı, tensel ya da tinsel, daha doğrusu hem tensel hem tinsel kurşunun patlamasıyla ölecekti. Kendine zarar vermek için bile olsa, sigara ve pişmanlık dışında ve Laura'dan başka kimsesi olmayan, bir şekilde bağlandığı bu adamın yıkılışına bir ad vermek istiyordu.

Cuernavaca'dan olaylar sürdüğü için uzaklaşmışlardı. Harry süreklilikten nefret ediyordu. Cuernavaca'dakiler orada olmasını kabul ediyorlardı ama ne yüzüne bakıyorlar ne de konuşuyorlardı Harry'yle. Laura, Harry'nin ağzından soruyordu: 'Öteki sürgünler, sanki onlardan biri değilmişim gibi neden bana böyle soğuk davranıyorlar, neden uzak duruyorlar benden? Dahası, neden beni hem kabul ediyorlar hem de dışlıyorlar? Kendilerinin de uğradıkları ayrımcı tutumu bu kez de onlar bana uygulamış olmuyorlar mı? Gizli gizli ad verdim diye –dedi Laura yine Harry'nin sesiyle konuşarak– neden beni açıkça suçlamıyorlar? Gizli yaptıklarım için beni açıkça düşman ilan edemedikleri için mi? Ama ben de gerçeği açıklayamam...'

"Huzur içinde yaşamak mı?"

"Kurbanların kim bilmiyorum, Harry. Ama bırak da ben kendimi senin uğruna kurban edeyim."

Eğer Meksika'ya sığınmışsa, hâlâ Amerika'da peşinde oldukları içindir. Neden Cadı Kazanı'nı kaynatanlar onu hâlâ suçluyorlar, eğer gerçekten suçluyorlarsa elbet? Birilerini ele vermediği için mi? Yoksa birilerini ele verdiği için mi? Eğer öyleyse, ne tür bir suçlamaydı? Kurbanlarım arasında yaşamayı sürdürebileceğim bir suçlama. Suçlananların önünde kendi kendini ihbarcılıkla suçlamış olabilir mi? Bundan bir kazancı olur mu? Ne kazanır? Ceza ve saygınlık? Cezasını çekmiş olur ve yeniden saygınlık mı kazanır, ondan sonra yüzüne bakarlar mı, onunla konuşurlar mı? Hepsi mi yanılmıştı, öteki suçlananlar ve Harry?

Cuernavaca'da sürgünde bir araya geldiklerinde ihbarcı olmadığında, aralarından biri olduğunda karar mı kılmışlardı?

"Öyleyse neden artık onu suçlamıyorlar da bizi suçlamayı hâlâ sürdürüyorlar?"

(Laura ihbarcı zorlanamaz, ihbarcının inanılırlığına saldırmak ele verme sistemini kökünden yıkar.)

(Sen kimseyi ele verdin mi?)

(Tut ki verdim. Ama ne söylediğimin bilinmediğini varsay. Bir kahraman olduğuma inandıklarını düşün. Bu dava için daha önemli değil mi?)

"Sizi temin ederim, dönebilir ve kimse dokunmaz ona."

"Hayır. Soruşturmacılar her zaman suçlamak için yeni bir neden bulurlar."

"Yahudi, dönme, Müslüman, ibne, kırma, inançsız, günahkâr," diye anımsatmıştı, Cuernavaca'ya bir gelişinde Basilio. "Soruşturmacılar suçlamak için neden sıkıntısı çekmezler. Eğer yeni bir suç bulamazlarsa ya da ellerindekiler eskimişse, şapkadan beklenmedik bir yenisini çıkarır. Hiç bitmeyecek bir hesaplaşma bu."

Gece, Harry öksürüğünü tutmaya çalışarak, Laura artık beğenmediği bedenini saklamak için geceliğini çıkartmadan birbirlerine sarılmış sevişirlerken, çok şeyler söyleyebilirlerdi, okşamaların diliyle. O Laura'ya aşk için bu son şans, *the last chance for love*, diyebilirdi. Laura ona, olacakları önceden biliyorduk, derdi. O, olacaklar oldu, aramızda olacaklar oldu da geçti bile. Laura Díaz, Harry Jaffe. Laura bilmeliydi, hayal etmeliydi önceden. Kahvaltıda, günbatımında çöken karanlıktan bir martini ile korunurlarken ya da gece sevişme saati

geldiğinde Laura sorularına yanıtlar düşünebilirdi. Neden konuşmadı? Ya da, konuştuysa, neden gizliden gizliye konuştu?

"Ama sen konuşmadın, değil mi?"

"Hayır, ama konuşmuşum gibi davranıyorlar bana karşı."

"Doğru. Aşağılıyorlar seni. Sanki orada yokmuşsun gibi davranıyorlar. Gidelim buradan, ikimiz yalnız başımıza."

"Neden böyle diyorsun?"

"Çünkü eğer bir gizin varsa ve sormadan kabul ediyorlarsa onlar için önemli değil demek ki bu giz."

"Orospu! *Bitch*, bu oyunlarla beni konuşturacağını mı sanıyorsun?.."

"Erkekler orospulara belden aşağı dertlerini anlatırlar. Bırak senin orospun olayım, Harry, konuş..."

"Kart orospu," diye güldü Harry, alaycı bir anlatımla. "Kaşarlanmış orospu."

Laura'nın uğradığı aşağılamalara karşı koyacak gücü yoktu. Kendisi istemişti zaten: Bırak köpeğin olayım.

"Tamam, köpek, gizlice konuştuğumu varsay. Ama yalnızca masumların adlarını verdiğimi düşün, Mady'nin, Julie'nin adlarını. Demek istediğimi anlıyor musun? Suçsuz oldukları için onlara dokunmayacaklarını düşündüm. Dokundular. Öldürdüler. Ben yalnız komünistlere dokunurlar sanıyordum. Bunun için komünist adı vermedim. Yalnız komünistlerin peşinde olduklarına yemin ettiler. Bunun için masum olanları düşündüm. Onlara dokunmayacaklardı. Verdikleri sözü tutmadılar. Onlar benim gibi düşünmüyordu. Bu yüzden gizli tanıklıktan vazgeçtim, açık toplantıya gittim ve McCarthy'ye saldırdım."

(Komünist partisine üye misiniz ya da hiç üye oldunuz mu?)

(Komünist olan sizsiniz, Senatör. Siz bir kızıl ajanısınız. Moskova'dan para alıyorsunuz, Senatör McCarthy. En iyi komünist propagandasını siz yapıyorsunuz, Senatör.)

(Sus! Tanık saygısızlık ediyor, Amerika Birleşik Devletleri Parlamentosu'na hakaret ediyor, kayda geçin.)

"Bu yüzden mi bir yıl hapis yattım? Cezamı çektiğim için mi bana saygı duymaktan, beni aralarına almaktan başka çareleri kalmadı? Bu yüzden bir kahramanım. Ama aynı zamanda bir ihbarcıyım. Kimse Madie Christians'ın ya da John Garfield'ın komünist olduklarını kanıtlayamaz, bunun olanaksızlığına inandığım için adlarını verdiğimi mi düşünüyorlar?

Suçluları kurtarmak için suçsuzların adlarını verdiğimi mi sanıyorlar? Suçlamaların mantığını, suçsuzu suçlu durumuna düşürme oyununu anlamadığımı mı düşünüyorlar? Bir başka arkadaşımı da, J. Edward Bromberg'i ya da Maltz'ı, Trumbo'yu, Dmytrik'i de ele vermiş olabileceğimi mi düşünüyorlar? Onlar komünistti. Komünist oldukları için mi gizli toplantıda onların adlarını vermediğimi düşünüyorlar? Kendim de suçsuz olduğum için mi yalnız suçsuzları ele verdiğimi düşünüyorlar? Masumların suçlarını kanıtlayamayacaklarını düşündüğüm için onların adlarını verdiğimi sanıyorlar? Bu yüzden mi Komite şiddet kullanarak bütün yapmadıklarını kabul ettirdi onlara? Suçsuzu korkutmak suçluyu korkutmaktan daha mı kolaydı? Suçlu komünisttim ya da komünistim der ve şerefiyle sonuçlara katlanır mı? Oysa suçsuz ancak yadsır, bunun sonucu da daha beter mi olur? Terörün mantığı bu mu? Evet, Laura, terör gözle görülemeyen bir neşter, o da amfizem gibi boğuyor beni. Terör suçsuzu korkudan öldürmeye yarıyor. Suçlayanın en güçlü silahı. Bana aptalsın de, bunu nasıl daha önce göremedim. Düşünsene, Komite'ye saldırmaya karar verdiğimde, olan olmuştu. Dönüş yoktu, Laura."

"Peki, soruşturmacılar neden seni ele vermediler? Neden gizli toplantıda aksini söylediğini açıklamadılar?"

"Çünkü onlar için kahramanın suskunluğu, ihbarcının sözlerinden daha beterdi. Eğer benim ikili oynadığımı açıklayacak olsalardı kendi foyaları da meydana çıkacaktı. Ellerindeki ası kaybederlerdi. Ad verdiğimi söylemediler, nasıl olsa adını verdiklerime işkence etmişlerdi. Onlar için sorun yoktu. Zaten listeleri önceden hazırdı. İhbarcı sadece kamu önünde doğrulamış oluyordu. Daha birçokları Mady Christians'la John Garfield'ın adlarını vermişti. Bu yüzden seslerini çıkarmadılar, başkaldırdığım için hüküm giydim. Beni hapse attılar. Hapisten çıkınca ülkeyi terk etmem gerekti... Ne olursa olsun onlar kazandı, ben kaybettim, kendime dayanamaz hale getirdiler beni..."

"Cuernavaca'daki arkadaşların bütün bunları biliyorlar mı?"

"Bilmiyorum, Laura. Ama bildiklerini sanıyorum. Bölünmüş durumdalar. Beni kurban olarak aralarına almak, ihbarcı diye dışlamaktan daha çok işlerine geliyor. Ama benimle ne konuşuyorlar ne de yüzüme bakıyorlar."

Laura Cuernavaca'dan gitmeleri için yalvardı Harry'ye. Başka bir yerde, ikisi yalnız. Yalnızlık çeken, yenik iki kişi yeniden kendileri olabilirlerdi. Büyük boşluk bizi yutmadan gidelim sevgilim. Tüm gizlerimizle yalnız ölelim. Haydi, gel sevgilim.

"Yemin ederim sonsuza dek sessiz kalacağım."

XXI. Colonia Roma: 1957

-1-

1957 Temmuz'unda deprem Mexico City'yi sarstığında Laura Díaz, Sonora Bulvarı'ndaki eski evinin çatı katındaki terastan geceyi seyrediyordu. Arada bir, bir sigara yakıyordu, Harry'nin şerefine. Üç yıl önce ölen zavallı sevgilisi ardında Laura'yı kafasında ve yüreğinde yanıtını bulamadığı birçok soruyla baş başa bırakmıştı. Sevdiği erkeği kaybetmişti. O günlerde yaşamında bir başka erkek yoktu ve elli dokuz yaşına gelmişti.

Günlerini, bazen de bu gece olduğu gibi, gecelerini anılarla dolduruyordu. Eskisine, Harry'nin ölümünden, Mexico City'ye dönmeden öncesine göre daha az uyuyordu. Amerikalı sevgilisinin yazgısı Laura'da bir saplantıya dönüşmüştü. Harry Jaffe'yi 'yenik' bir kişi olarak tanımlamak, başarısızlığının nedenini McCarthyci kovuşturmalara ya da kendi yenilgisine bağlamak istemiyordu. Harry'nin yaşadıklarını yaşamış olsa da olmasa da yazacak bir şeyi olmadığı için yazmadığını kabul etmek istemiyordu. Cadı Kazanı'na bir kurtarıcıya sığınırcasına sığınmıştı ve sürgündeki yaşamını masumların, daha da beteri farklı düşünenlerin sistematik olarak yok edilişi doldurmuştu.

Laura'nın kuşkuları sürüyordu. McCarthyci kovuşturmalar tam da Harry'nin yetilerinin tükendiği zamana mı rast gelmişti? Yoksa zaten yeteneğini yitirmişti de McCarthyci kovuşturmalar verimsizliği kahramanlığa mı dönüştürmüştü? Ama bunda Harry'nin suçu yoktu. O İspanya'da, Jarama'da, arkadaşı Jim'in yanında ölmek istemişti, aynı düşünceleri, aynı yaşamı paylaştıkları, içtikleri su ayrı gitmediği günler-

de. Şu Allahın cezası uzaklaşmayı henüz yaşamadığı günlerde...

Laura Díaz terasta bir yandan zavallı Harry'sini düşünürken bir yandan da uykudaki karanlık ormanın gelgitini seyrediyordu. Başında taç yerine taştan bir kale ile ağaçlardan oluşan tahtında uyuyan bir hükümdarın soluk alışverişini andırıyordu ağaçların dalgalanan tepeleri. Bu görüntü Laura'nın sol yanına düşüyordu.

Sağ yanında ise, uzaklarda Angel de la Independencia[1] parıldıyordu. Reflektörlerin ışığı Porfirio'nun bu altın kızının siluetini daha da belirginleştiriyordu, Yunan tanrıçası kılığında göksel bir travesti, kadınsı duruşlu erkek melek: Bağımsızlık... Melek (dişi mi, erkek mi?) havaya kaldırdığı sağ elinde bir defne dalı tutuyordu. Uçmaya hazırlanır gibi kanatlarını açmıştı. Ama hazırlandığı uçuş bu ani, felaket uçuşu değildi elbet. Yüksek sütunun tepesinden koparak bir an havada kalmış sonra da sütunun kaidesine düşerek paramparça olmuştu. Düşüşü Şeytan'ın düşüşüne benziyordu. Titreyen toprağın yıkıp yok ettiği (dişi ya da erkek) Melek...

Laura Díaz Melek'in düşüşünü görmüş, ama nedenini anlayamadan düşenin Melek değil de, sanki bir gün suretinin anıtsal sütunun dibinde paramparça olacağını aklına bile getirmeden yontucu Enrique Alciati'ye modellik eden Señorita Antonieta Rivas Mercado olduğunu düşünmüştü. Laura dalgalanan ormana, düşen Melek'e bakıyordu ama asıl kendi evinin çatırdadığını, Melek'in kanatları gibi kırıldığını daha da yakından duydu. Ev sanki bir canavarın dişleri arasına sıkışmış bir gevrek gibi çatırdıyordu. Mexico City canavar kent... Hani bir gece kentte yaşanan sefaletin gerçek yüzünü görmek için Orlando Ximénez'le dolaşmışlardı ya, işte o canavar kent. Gözle görülemeyen sefalet, sefaletlerin en kötüsü, kendini göstermekten çekinen sefalet... Çünkü bu sefaletin ne bir talebi olabilirdi ne de zaten kimsenin onun için yapmak istediği bir şey.

Depremin sarsmaktan yorulup durmasını bekledi.

Yapabileceği en akıllıca iş hareket etmemekti. Yerkürenin içinden gelen bu güce boyun eğmekten başka çare yoktu, ancak tam karşıtı olan dinginlikle üstesinden gelinebilirdi.

---

[1] Bağımsızlık Meleği. (Çev.)

Laura yalnızca bir kere, 1942 yılında, bir başka büyük sarsıntıya tanık olmuştu. Kent alışılmamış biçimde sarsılmıştı. Michoacalı bir köylü tarlasını sürerken bir çukurdan dumanlar çıkmaya başlamıştı. Sonra çukurdan, sanki toprak doğuruyormuş gibi taşlar, lavlar, kıvılcımlar kusan bir küçük yanardağ çıkıvermişti: Paricutin. Geceleri parıltısı ta uzaklardan görülebiliyordu. Paricutin'in doğuşu eğlenceli, şaşırtıcı, olağandışı denebilecek bir olaydı. Yanardağın doğduğu yerin asıl adı upuzun, söylenmesi çok zor olduğu için: Paranguaricutiro, kısaltılarak yanardağa 'Paricutin' adı verilmişti. Durup dururken, bir gecede yerden bir yanardağın doğduğu bir ülkede her an her şey olabilirdi...

57 depremi daha acımasız, daha beklenmedik, sonuçları açısından daha yıkıcı olmuştu. Sanki uyuyan kentin bedenine indirilmiş keskin bir bıçak darbesiydi. Ortalık sakinleşince Laura bütün dikkatini toplayarak döner demir merdivenlerden yatak odalarının olduğu kata indi. Tüm eşyalar sağa sola savrulmuş, dolaplar ve çekmeceler, diş fırçaları, bardaklar ve sabunlar, süngertaşı ve süngerler yerlerdeydi. Alt katta ise salonun duvarlarındaki tablolar çarpılmış, lambalar sönmüş, tabaklar kırılmış, maydanozlar etrafa savrulmuş, şişeler paramparça olmuştu.

Dışarısı daha da beterdi. Sokağa çıkınca evin büyük hasar gördüğünü fark etti Laura. Cephesi sanki çatlamamış, bıçak darbeleriyle parçalanmış, portakal gibi dilimlere ayrılmıştı. İçinde yaşanacak durumda değildi...

Deprem eski korkuları hortlatmıştı. Telefonlar çalmaya başlamıştı. Laura bir bardak üzüm suyu eşliğinde sardalye ve kuru fasulyeli omletini yerken Dantón ve Orlando telefon ettiler.

Küçük oğlunu Juan Francisco'nun cenazesinden beri görmüyordu. Cenazede Laura skandal çıkarmış, Dantón'un karısının ailesini, özellikle de gelini Ayub Longoria'yı şaşırtmıştı.

"Bu geri kafalılar umurumda değil," demişti Laura oğluna.

"Tamam, tamam," diye yanıtlamıştı Dantón. "Suyla ateş, biliyorsun... merak etme. Her ihtiyacın karşılanacak, hiçbir eksiğin olmayacak"

"Teşekkür ederim. Görüşürüz inşallah."

"İnşallah."

Laura Cuernavaca'ya gidip bir komünistle yaşamaya baş-layınca aile içindeki skandal daha da dallanıp budaklandı, ama Dantón hiç şaşmadan Laura'ya bol para göndermeyi sürdürdü. Anlaşmaları böyleydi, bu konuda başka söyleyecek bir şey yoktu. Deprem gününe dek.

"İyi misin anne?"

"Ben iyiyim de ev harap."

"Eve bakmaları için mimarları gönderirim. Bir otele çık ve bana haber ver, gerisini düşünme."

"Teşekkür ederim. Diego Rivera'nın evine giderim."

Bir anlık bir suskunluk oldu, sonra Dantón neşeli bir sesle:

"Şu işe bak. Doña Carmen Cortina'nın çatısı çökmüş. Uyurken. Tanıyor muydun? Bir *hot-cake* gibi yassılarak kendi yatağında gömülmek... Sevgili, güzel Mexico City! Dediklerine bakılırsa bu kadın otuzlu yıllarda *life of the party*'ymiş."

Az sonra telefon yine çaldı. Laura elinde olmadan sıçradı. İki ayrı telefon firmasının, Ericsson ve Mexicana, hatları ve numaraları aralarında bölüşerek herkesin yaşamını zorlaştırdıkları günleri anımsadı. Laura'nın evindeki telefon Mexicana'ydı, Jorge Maura'nın telefonu ise Ericsson'du. Şimdilerde artık bir tek telefon firması vardı. Sevgililer o eski oyunların heyecanını özlüyor olmalıydılar, telefonu maske olarak kullanmak diye geçirdi aklından Laura, özlemle.

Israrla çalan telefona yanıt vermeyi geciktirmek istercesine büyükbabası Philip Kelsen'in Almanya'dan çıktığı 1867 yılından bu yana dünyada yaşanan yenilikleri düşündü, sinema, radyo, otomobil, uçak, telefon, telgraf, televizyon, penisilin, teksir, plastik, Cola Cola, LP plaklar, naylon çoraplar...

Laura'ya Jorge Maura'yı belki de bu felaket ortamı anımsatmıştı. Telefonun çın çın ötüşü ona kalp atışlarını çağrıştırdı, bir an kararsızlıkla duraksadı. Alımacı eline almaya çekindi. Bir yandan selamlarken bir yandan da sorular yağdıran, aksanını İngilizce'ye benzetmek için özellikle yumuşatılmış bariton sesi tanımaya çalıştı.

"Laura? Ben Orlando Ximénez. Carmen Cortina'nın başına gelenlerden haberin var mı? Ezilerek öldü. Uyurken. Çatı üstüne düştü. Cenazesi Gayosso de Sullivan'da. Şey düşündüm ki, *for old times sake...*"

Akşamüstü yedide taksiden inen adam Laura'yı kaldırımın kenarında selamladı. Sonra emin olmayan adımlarla ona doğru yürüdü, dudaklarında kıpır kıpır bir gülümseme vardı.

"Laura, benim, Orlando Ximénez. Tanımadın mı? Bak," diye yumruğunu ve OX başharflerinin olduğu altın yüzüğü göstererek güldü. Kim olduğunu gösterecek başka bir işaret kalmamıştı. Saçları çok dökülmüştü. Kendisi de zaten kelliğini saklamak için hiçbir gayret göstermiyordu. 'İşin kötü yanı,' dedi Laura içinden, 'bir bebeğin poposu gibi pırıl pırıl, tepesi tamamen açılmış yuvarlak başı, her yönde ince çizgilerle dolu köşeli yüz hatlarıyla tam bir karşıtlık oluşturuyor.' Yönünü şaşırmış bir rüzgâr gülü gibi bir surat, simetrisi olmayan bir örümcek ağı.

Orlando Ximénez'in beyaz, sarışın teni yılların akışına dayanamamıştı. Yüzündeki kırışıklıklar yüzyıllarca sürüle sürüle artık her seferinde ürünü daha da kıtlaşan bir tarlayı anımsatıyordu. Buna karşın vücudu inceliğini korumuştu. Her zaman olduğu gibi şıktı, kruvaze Prince de Galles bir takım, ortama uygun siyah bir kravat, ceketin cebinden isteksizmişçesine koketçe başını çıkaran Liberty marka bir mendil. 'Yalnız rüküş Tolulular aynı renk kravat ve mendil kullanırlar,' demişti Orlando Laura'ya yıllar önce, San Cayetano'da, Hotel Regis'te...

"Sevgili Laura," oldu ilk sözü, Laura'nın kendisini tanımadığını görünce. İki yanağına iki küçük, uçarı öpücük kondurarak hemen geri çekildi, Laura'yı şöyle bir süzmek için. Ellerini bırakmamıştı.

"Bakayım sana."

Her zamanki Orlando'ydu, atik davranmış, bakışlarıyla 'ne kadar değişmişsin, Laura' dercesine, Laura'ya aynı sözleri söylemeyeç fırsat vermemişti. Laura'nın eski sevgilisi Sullivan Sokağı'na (Kimdir acaba bu Sullivan? Bir İngiliz operet yazarı mı? Ama her nedense adı hep partneri Gilbert'le birlikte anılıyor, tıpkı Ortega y Gasset gibi, diye şaka yapmadan duramıyordu Orlando) giderlerken yolda, Carmen Cortina'nın korkunç ölümü ve yaşamını sarmalayan, hiçbir zaman gün ışığına çıkarılamayacak gizlerden söz etti. Enerjisiyle Meksika sosyetesini uyuşuk kargaşadan –'Tabir caizse,' diye gülümsedi Orlando, 'biliyorum, bu iki sözcük tam bir çelişki.'– kurtaran otuzlu yılların ünlü ev sahibesi yıllardır yataktan kalkamıyordu, bir ayağındaki filibit hareket etmesine engel olu-

yordu... Kafasında oluşan soru şuydu: Carınen Cortina ayağa kalkabilmiş, molozlardan sıyrılabilmiş miydi? Yoksa üzerine gelen tavana baka baka ezilerek mi ölmüştü? Ya, işte! Kırıtkanlığın sırası değil? Efsanevi karafatma gibi,[1] poz yapmanın ne âlemi var.

"*But I am a chatterbox*, ben de amma çenesi düşüğüm! Bağışla," dedi Orlando, eldivenli parmaklarıyla Laura'nın çıplak ellerini okşayarak.

Sullivan'da taksiden inerken Laura'nın koluna girdi ve kulağına fısıldadı: "Yirmi sekiz yıl önceki arkadaşlarımızı görünce korkma, hiçbirini tanıyamayacaksın. Şaşırırsan kolumu sık, kolumdan çıkma, *je t'en prie*, kulağına hemen kim olduğunu söylerim."

"Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sini okudun mu? Okumadın mı? Bizimki de orada anlatılan duruma benziyor. Anlatıcı Paris'te otuz yıl sonra eskiden müdavimi olduğu bir salona gider, artık gençliğinde yakın arkadaşları olanların hiçbirini tanıyamaz. 'Eski kuklalar karşısında,' der anlatıcı Proust, 'yalnızca gözleri değil, belleği de harekete geçirmek gerek. Yaşlılık,' diye ekler, 'ölüm gibidir. Kimileri umursamaz, ötekilerden daha cesur oldukları için değil, hayal güçleri zayıf olduğu için.'"

Orlando burnunu dikerek gösterişli bir hareketle cenazenin durduğu odayı bulmak için adların yazılı olduğu tabelada CARMEN CORTINA adını aradı.

"Tabii, Proust'la aramızda fark var. Proust zamanın akıp gidişi ve yaşlılıkla Fransız sosyetesinin şık bir salonunda karşılaşıyor. Sen ve ben, Meksikalı olmaktan gururlu, bir cenaze evinde yüzleşiyoruz yaşlılıkla."

Cenaze evlerindeki o insanın midesini bulandıran münasebetsiz çiçek kokusu duyulmuyordu. Bu yüzden salonlardaki kadınların parfümleri daha saldırganca hissettiriyordu kendini. Sonsuza dek ışığını yitiren bir gökyüzündeki son bulutlar gibiydiler. Birer birer Carmen Cortina'nın kapağı açık duran tabutunun önünden geçiyorlardı. Makyajcı Carmen Cortina'yı dikkatle yeniden yaratmıştı, ama ne kendine benziyordu ne de herhangi bir başka canlıya. Tıpkı vitrindeki bir manken gibiydi. Sanki ev sahibeliği yaptığı hareketli günler onu bu son gün için hazırlamıştı, yaşamı boyunca rol olarak yaptığını

[1] Ünlü Meksika şarkısı *La Cucaracha*'ya atıf yapılıyor. Şarkıda karafatmanın bir bacağını kaybettiği için yürüyemediğinden söz ediliyor. (Çev.)

–mankenlik–, şimdi gerçekten yapıyordu. Plastik kapağın altında, ipek çarşaflar arasında yatan bir manken. Saçları özenle akaju renge boyanmıştı. Dümdüz yanakları allıkla renklendirilmişti. Ağzı müstehcen denecek kadar şişti. Dudakları sanki ölümü yaralamak istercesine aralanmıştı, sanki bir elma şekeri yalamaya hazırlanıyordu. Eğer hâlâ kaldıysa, Carmen Cortina'nın içindeki yaşam sıvısının son damlaları buradan kaçmasın diye burnuna pamuk tıkanmıştı. Gözleri kapalıydı, ama ev sahibesinin zarif körlerin ustalığıyla zaman zaman bir şey işaret etmek için bir ok gibi, bazen parmaklarının uzantısı gibi, bazen de toplumsal operayı başarıyla yönetmek için değnek gibi kullandığı gözlüğü gözünde değildi.

Laura gözlüğü elinden alınmış Carmen Cortina'yı tanıyamamıştı. Bir an Orlando'ya birisinin Allah rızası için Carmen'in naaşına gözlüğünü takmasını önermeyi geçirdi aklından. İlk sevgilisinin bir türlü vazgeçemediği şakacılığı sanki Laura'ya da bulaşmıştı. Gözlüğü takılsa ölü gözlerini açabilirdi. Yeniden canlanabilirdi. Yalnız Carmen'i değil, fazla kilolarına karşın teni hâlâ sedef parlaklığını koruyan, ressam Tizoc Ambriz'in sürdüğü tekerlekli iskemledeki kadını da tanıyamamıştı. Ressamı sık sık gazetelerin sosyal ve kültürel sayfalarında gördüğü için tanıması zor olmamıştı. Tizoc Ambriz hem teninin rengi ve dokusu, hem de vücut yapısıyla kararmış gümüş rengi, pullu bir sardalyeyi andırıyordu. Hâlâ zayıf, ufak tefekti ve her zamanki gibi giysileri lacivert-mavi karışımıydı –pantolon, gömlek ve kalın kumaştan bir ceket–, sanki aynı anda yeni bir moda ve özgün bir stil yaratmak istiyordu.

Mahmur bakışlı kadının tekerlekli iskemlesini büyük bir özveriyle itiriyordu. Kadının kaşları yok gibiydi, ama 'Ay!' diye ünledi Orlando, sonsuz gençliği çağrıştıran otuz yıl önceki o simetri de yoktu artık. Şimdilerde aşırı zenginliğin kıyılarında dolanıyordu. Laura'nın arkadaşı kadını dalından yeni koparılmış olgun bir meyveye benzetti.

"Andrea Negrete. Tizoc'un tablosunu tanıtmak için Carmen'in evinde yaptığı açılış kokteylini anımsıyor musun? Çıplaktı –tabloda tabii ki–, şakaklarında iki tutam saç beyaza boyanmıştı. Sonra, pubisindeki tüyler de beyazdı, sanki bir yerinin tüylerinin kırlaşması övünülen bir şeymiş, düşünebiliyor musun! Artık böyle numaralar yapmasına gerek kalmamıştır."

"Ye beni," diye fısıldadı Andrea, bir rahibin Carmen Cortina'nın naaşı başında, merhumenin birkaç arkadaşıyla dua ettiği salonun önünden geçen Orlando'ya.

"Ye beni."

"Soy beni," diye karşılık verdi Orlando.

"Edepsiz," diyerek güldü eski yıldız. *Lux perpetua luceat eis* fısıltıları yavaş yavaş yükselerek bu tür buluşmaların alışılmış sohbetlerini ve dedikodularını bastırmaya başlamıştı.

Tizoc Ambriz'e gelince, ressam yüzünün tüm anlamını yitirmişti. Sanki Kızılderili bir totem, minik bir Tezcatlipoca'ydı, hani şu şeytansı Mexico-Tenochtitlan gecelerinde bir hayalet gibi dolaşan Puck Aztek.

Tizoc gözlerini, teninin her santimetre karesi yeniden yapılmış, şişirilmiş bir lastiği andıran kadını koluna takmış uzun boylu, esmer, kıvırcık saçlı adamın içeri girdiği kapıya çevirdi. Kadın küstah bir edayla genç adamın kolunda, fazla kilolarına aldırış etmeden kibirli adımlarla ilerliyordu. Sanki Kahraman Donanma'nın yaşamın fırtınalı denizlerinde yelken açmış bir kalyonu. Küçücük ayakları etten iri bir küreyi taşıyordu, kürenin tepesine sarı buklelerin süslediği küçük bir baş oturtulmuştu. Bukleler yontulmuş, düzeltilmiş, restore edilmiş, eski haline getirmek için patlamasına ramak kalana dek şişirilmiş bir balon gibi gerilmiş, herhangi bir anlatımdan yoksun bir yüzün çerçevesi gibiydi. Sanki gözle görülemeyen topluiğnelerle kulakların arkasından tutturulmuş bir maske takılmıştı bu yüze, çenenin altından da her an yeniden çıkmaya hazır bir gerdanı yok etmek için bir dikiş atılmıştı.

"Laura, sevgili Laura!" diye bir haykırış duyuldu taşlarla bezenmiş siyah tüller içinde girişini yapan çirkinlik örneğinden. Laura kendi kendine, 'Bu da kim? Aman Tanrım! Anımsamıyorum!' diye sorarken yara izleri taşıyan kürenin onu selamlamadığını fark etti. Laura Díaz bu canlı *lifting* örneğinin arkasından geçerek nereye yöneldiğini görmek için döndü. Kendinin tam karşıtı bir kadını öptüğünü gördü. Ufak tefek, zayıf, siyah tayyörlü, inci kolyeli bir hanım, başında neredeyse yüzüne yapışan siyah tüllü bir *pillbox* şapka vardı.

"Laura Rivière, ne mutlu seni gören gözlere," dedi yara izli şişman.

"Merhaba, Elizabeth," diye yanıtladı Laura Rivière. Belli etmeden rüküş şişmandan uzaklaşıyor diye geçirdi içinden Laura Díaz. Elizabeth García-Dupont, evlilik soyadıyla 'De

Caraza', Laura Díaz'ın Xalapa'daki gençlik arkadaşı. Elizabeth'in annesi Lucia Dupont 'kızlar göğüslerinizi çok göstermeyin, derken aslında bol volanlı ve fırfırlı, eski moda pembe elbisesi içindeki kızını eleştiriyordu.

(Laura için sorun yok, anne, onun önü dümdüz, ama ben...)

(Elizabeth, yavrum, yanlış anlama...)

(Çaresi yok. Tanrı, senin de yardımınla, beni böyle yaratmış...)

Laura nasıl onu tanımadıysa o da Laura'yı tanımamıştı. Laura da arkadaşı kadar değişmişti de –yan gözle ölü odasının duvarındaki aynaya baktı– onun için mi tanıyamamıştı kendisini Elizabeth, yoksa hâlâ unutulmamış eski kinler yüzünden mi tanımak istememişti? Belki de kıyaslamalardan, yalanlardan kaçınmıştı –hiç değişmemişsin, nasıl başarıyorsun bunu? Şeytan'la anlaşma mı yaptın? Son kez Reforma Oteli'nde Ciro'nun Yeri'nde, Elizabeth anoreksili bir mumya gibiydi–.

Laura Díaz, Laura Rivière'i selamlamak için Elizabeth García'nın yanından uzaklaşmasını bekledi. Laura Díaz elini uzattı, ona uzanan el ince ama soğuktu. Gençliğinde tanıdığı ince kısa kesilmiş sarı saçların yerini basık, yuvarlak şapkanın siyah tülünün altından ucu görünen beyaz, iyi taranmış saçlar almıştı.

"Ben, Laura Díaz."

"Seni çok bekledim. Ararım diye söz vermiştin."

"Üzgünüm. Bana kendini kurtar demiştin."

"Sana yardım edemeyeceğimi mi düşündün?"

"Bana kendin söyledin, unuttun mu? Ben artık günlük yaşamın tutsağıyım..."

"Ama bedenimden kurtulabilirim..."

Laura Rivière gülümsedi. "Sana başka ne demiştim? 'Ondan nefret ediyorum.' Anımsamıyor musun?"

"Aramadığım için pişmanım."

"Ben de."

"Biliyor musun, iki iyi dost olabilirdik."

"Heyhat!" diyerek içini çekti Laura Rivière ve dudaklarında melankolik bir gülümsemeyle Laura Díaz'a arkasını döndü.

"Artemio Cruz'u gerçekten sevmişti," diye açıkladı Orlando Ximénez yıkıntılar arasından Sonora Bulvarı'na dönerler-

ken. "Işığa, lambalara tutkun bir kadındı. Evet, iç mekânların aydınlatılmasına, lambaların iyi yerleştirilmesine, yüzlerin aydınlatılışına... bu ayrıntılara çok dikkat ederdi. Işıkla oynayarak yüzünün resmini yapan bir ressamdı –hâlâ da öyle–. Kendi otoportresi."

(Daha fazla dayanamıyorum sevgilim. Artık bir seçim yapmalısın.)

(Sabırlı ol Laura. İyi düşün. Beni zorlamamalısın...)

(Neye zorlamamalıyım? Benden korkuyor musun?)

(Böyle iyi değil miyiz? Bir eksiğimiz var mı?)

(Kimbilir, Artemio. Eksiğimiz olmayabilir.)

(Seni kandırmadım. Zorlamadım.)

(Değiştirmedim de, ki bunun anlamı başka. İstemiyorsun. Bense artık yoruldum.)

(Seni seviyorum. İlk günkü gibi.)

(Artık ilk gün geçti. İlk günde değiliz artık. Müziğin sesini yükselt.)

Taksiden inince Orlando Laura'yı öpmek istedi. Laura şaşkınlık ve tiksintiyle karşı geldi. Orlando'nun buruşuk dudaklarının dudaklarına değer gibi olduğunu, köşeli pembe yüzünün yakınlığını duyumsayınca içinden ittirmek geldi.

"Seni ilk günkü gibi seviyorum Laura."

"Artık ilk gün geçti. Şimdi birbirimizi tanıyoruz. Hem de çok fazla. Elveda Orlando."

Ya Orlando'nun gizi. Birinci Santiago'nun Veracruz'da yakın arkadaşı olan, bu yüzden de Laura'yı ilk tavlayan olmayı beceren, göze görünmeyen anarşist Armonía Aznar ile dış dünya arasında iletişimi sağlayan gizemli elçi, Laura Díaz'ın sevgilisi ve onu Mexico City cehenneminin dairelerinde gezdiren Virgilus'u ona sırrını açıklamadan mı öleceklerdi? Carmen Cortina'nın cenazesinde, Carmen'le birlikte Mexico City'nin de bir dönemi gömülüyordu, bu modası geçmiş, mumyalaşmış, bayağı 'yağcı'ya herhangi bir gizem yakıştırmak olası değildi.

En iyisi gizin gizli kalmasıydı.

Buna karşın 'eski günler'i anımsamak Laura'nın ağzında buruk bir tat bırakmıştı. Eve döndüğünde elektrikler gelmişti. Ortalığı toplamaya başladı. Mutfakta sağa sola savrulan çanak çömleği yerine koydu. Yemek odasını, salonu, Jorge Maura ile yaşadığı tutkulu aşktan sonra yeniden eve döndüğünde akşam üzerleri Chapultepec Korusu'nu seyretmek için

ailece, Juan Francisco, oğulları Santiago ve Dantón, Veracruzlu yaşlı teyzesi Maria de la O'nun toplandıkları balkonu yerleştirdi.

Depremin şiddetiyle yerlere savrulan kitapları kaldırırken Bertram D. Wolfe'un kaleme aldığı, Diego Rivera'nın biyografisinin sayfaları arasından Laura Díaz'ın Frida Kahlo'nun ölüm gününde çektiği resim yere düştü. Laura 13 Haziran 1954'te Frida'nın ölüm haberini alır almaz Tepoztlán'dan Riveraların Coyoácan'daki evlerine gitmek üzere hazırlanırken Harry Jaffe:

"Al bunu," diyerek eline bir Leica tutuşturmuştu. "Hollywood'da fotoğraf çekmek için kullanırdım. Bana Frida Kahlo'nun ölüsünün bir fotoğrafını getirmeden dönme."

Zaman zaman Harry'nin onda yarattığı acımasız davranma isteğini yenmeye çalışmıştı. Frida bir bacağı kesik, hasta, ölüm döşeğinde can çekişirken bile son âna dek resim yapmayı bırakmamıştı. Harry bu tropikal vadide eline kalem-kâğıt alma cesaretini gösteremeden ölüyordu. Laura, Frida'nın cesedinin resmini çekti, bunu en çok da Harry'ye örnek olsun diye, ona 'Öldüğü gün bile yaratıcılığı elden bırakmadı' demek için yaptı.

Ama Harry de ölmüştü. Carmen Cortina da ölmüştü. Harry'ye karşı duyduğu acımasızlık, Carmen'in mumyalanmış bedeni karşısında kapıldığı anlamsızlık duygusu Frida'nın ölü fotoğrafı karşısında sevgi ve hayranlıktan başka bir duyguya dönüştü.

Frida tabutun içinde saçları renkli kurdelelerle örülmüş, yatıyordu. Yüzükler, bilezikler dolu ellerini son yolculuğu için ince altın zincirler, Moralia gümüşünden kolyelerle bezeyerek göğsünün üzerine koymuş uyuyor gibiydi. Sallantılı yeşil firuze küpeleri şimdi kulaklarında sallanmıyordu. Onlar da ölü kadının son sıcaklığını korumak istercesine uzanmış yatıyorlardı.

Ölüm Frida Kahlo'nun yüzünü değiştirmemişti. Kalın bitişik, kişiliğinin simgesi olan bu merak ve hayranlık uyandıran kaşlar sayesinde Frida'nın kapalı gözleri tetikteliğini sürdürüyordu. Kalın kaşlar sanki üst dudağını çevreleyen belirgin bıyığını gizlemek ister gibiydi, ama beceremiyordu. Dudağın üstündeki tüyler, Frida'nın bacakları arasında Diego'nun kamışının bir ikizinin bulunmasının, erdişiliğinin bir olasılık değil de bir olgu olabileceğini düşündürüyordu insana. Daha-

sı, kendi spermasıyla kendi kendini dölleyerek, kendi bedeninin erkek yanı sayesinde bedeninin dişi yanıyla yeni bir yaşam doğurabilirdi.

Laura Díaz, Laura Díaz için işte böyle çekti Frida Kahlo'nun fotoğrafını, bedeninin hareketsiz olduğunu sanıyordu. Frida Kahlo'nun çoktan Mictlan'a, yalnızca şimdi öksüz kalmış, ölü evinin terasında, mutfağında çaresizlik içinde uluyan Frida Kahlo'nun tüysüz köpekleriyle aynı cinsten üç yüz *incluincle* köpeğinin rehberliğinde gidilebilen Kızılderili cehennemine doğru yola çıktığından habersizdi.

Tabutta yatan Frida Kahlo bir yanılsamaydı. Asıl Frida Kahlo, bir Frida Kahlo tablosunu andıran Kızılderili cehennemine doğru ilerliyordu. Kansız, dikensiz, acısız, ameliyathanesiz, neştersiz, demir korsesiz, bacakları sağlam, ceninsiz, yalnızca çiçekler, sıcak yağmurlar, tüysüz köpekler olan bir cehenneme gidiyordu. Alçakgönüllü ama başı dik, her organı tastamam, iyileşmiş olarak, yaşamına henüz hastanelerin girmediği, kazalardan bakire olduğu zamanlardaki haliyle ayakta, yürüyerek girecekti bu ananaslar, çilekler, portakallar, papayalar, *mango*'lar, *guanaba*'lar, *mamey*'ler, *zapote*'ler dolu cehenneme. Evrensel Mictlan Cumhuriyeti Büyükelçisi, Ölüm Ülkesi'nin, yani BU YERİN, tam yetkili Dışişleri Bakanı Señor Xolotl'u selamlayarak '*How do you do, Mr Xolotl*?' diyecektir Frida Cehennem'e girerken herhalde.

Cehennem'e girdi. Ölüsünü Coyoácan'daki evinden Güzel Sanatlar Sarayı'na götürdüler, üstüne enstitü müdürünü işinden ettiren kırmızı bayrak örttüler. Sonra cansız bedenini krematoryuma götürdüler. Üstündekilerle, elbiseleri ve takılarıyla ve daha iyi yansın diye saçları kesilmeden fırına sürdüler. Alevler yükselince Frida Kahlo'nun bedeni toparlandı, sanki eski dostlarıyla sohbet edecekmiş gibi kalkıp oturdu. Sanki bin dokuz yüz yirmilerde hazırlık okulunda, şakalarıyla skandallar yaratan *Los Cachuchas*, Kasketliler Grubu'yla gene şakalar yapmaya, sanki gene Diego'yla konuşmaya hazırlanıyordu. Böyle toparlanmıştı Frida'nın krematoryumda, alevler arasındaki cansız bedeni. Saçları yanarken başında bir hale oluşmuştu. Arkadaşlarına son bir kez gülümsedi ve sonra yok oldu.

Laura Díaz'a Frida Kahlo'nun ölüsünden yalnızca Laura Díaz'ın çektiği fotoğraf kalmıştı. Fotoğrafta Kahlo için ölüm bu dünyadaki çirkinliklerden arınmak değildi, bir anlamda

uzaklaşmaktı, kadın Frida ile sanatkâr Frida'nın ortak yanlarını keşfetmekti, güzelliği değil gerçeği görmekti.

Bazılarına göre ölmüştü ama tablolarındaki tüm acılar, daha doğrusu dehşet, kapalı gözlerinin önünden geçiyordu. Hayır, Laura Díaz'ın fotoğrafında Frida Kahlo yalnızca acıları ve hastanelerin, düşüklerin, kangrenlerin, organ kesilmelerinin, ilaçların, sürekli kâbusların çirkinliklerini gözler önüne seren bir aracıydı, o kadar. Ama yaralı bedeniyle, varlığımızı görünüşümüzle değil niteliklerimizle özdeşleştirerek gerçeği güzelleştiriyordu.

Frida bedene şekil veriyordu: Laura işte bunun fotoğrafını çekti.

Frida dağınık olanı bir araya getiriyordu: Laura bu bütünlüğün fotoğrafını çekti.

Frida çok az rastlanan bir Phoenix gibi ateşe değince yüceliyordu.

Tüysüz köpekleriyle bir başka mahalleye, Madame Baldy'nin, La Pelona'nın, La Dientona-Bayan Dişlek'in, La Tostana-Bayan Kızarmış'ın, La Catrina-Bayan Afilli'nin, hanımkızların teyzesinin ülkesine gitmek için yeniden doğmuştu.

Cennet'teki şenliğe gitmek için süslenmişti.

-2-

Laura bir elinde Frida'nın öldüğü gün çektiği fotoğrafı öteki elinde Harry'nin armağan ettiği fotoğraf makinesi Rio de Janeiro Meydanı'ndaki yeni evinde aynaya baktı. Depremde Sonora Bulvarı'ndaki eski evi onarılamayacak derecede hasara uğrayıp evin sahibi Dantón evi yıkıp yerine kat mülkiyetiyle on iki katlı bir apartman yapmaya karar verince, Laura da bu yeni daireye taşınmıştı.

"Evimizin sahiplerinin babanla ben olduğumuzu sanıyordum," dedi Laura şaşkın ama hayal kırıklığını belli etmeden. Dantón yeni planlarını anlatmak için annesini ziyarete gelmişti.

"Bu ev çoktandır benim," dedi Laura'nın küçük oğlu.

Laura'nın şaşkınlığı numaraydı, onu asıl şaşırtan Juan Francisco'nun ölümünden sonra bir daha görmediği otuz altı yaşındaki erkekte gördüğü fiziksel değişimdi.

Dantón'daki değişim şakaklarındaki birkaç beyaz saç ya da kabarık göbek değildi. Asıl değişiklik annesinin karşısında bile saklayamadığı, belki de özellikle abarttığı bir küstahlık, bir güç gösterisiydi. Her haliyle, Marlon Brando'nun *Julius Cesar*'daki saçı gibi kesilmiş saçları, *charcoal-grey* takım elbisesi, İngiliz subaylarınınkine benzeyen ince kravatından tutun da Gucci mokasenlerine dek üstündeki her şey gücünün, kendine güveninin, buyurganlığının bir göstergesiydi.

Dantón kendine güvenli bir edayla kol düğmelerini göstermek için kollarını uzatıyordu.

"Senin için Polanco'da lüks bir daire hazırlattım anne."

Hayır, Laura dayattı, Colonia Roma'da kalmak istiyordu.

"Buranın havası çok çabuk kirleniyor. Kısa sürede trafik sıkışıklığı çekilmez hale gelecek. Ayrıca artık buralar pek moda değil. Depremlerden de en çok etkilenen bölge burası."

"Bütün bu nedenlerden," diye yineledi Laura, "tam da bunun için."

"Kat mülkiyeti nedir biliyor musun? Bunu Meksika'da ilk yapan benim. Yakında moda olacak. Kat mülkiyeti bu kentin geleceği, inan bana. Zamanında katıl bu yeniliğe. Üstelik senin beğendiğin daireler satılık değil. Kiralık."

Tamam işte, bundan böyle kirasını kendi ödeyecekti, Dantón'dan yardım istemeden.

"Nasıl geçineceksin?"

"Çok yaşlı olduğumu mu düşünüyorsun?"

"Dikkafalılık etme, anne."

"Evim benim sanıyordum. Mutlu olman için her şeyi satın alman mı gerekiyor? Bırak ben de istediğim gibi yaşayayım."

"Açlıktan ölerek mi?"

"Özgürce."

"Oldu, bir şey lazım olursa ara beni."

"Sen de."

Depremin olduğu yıl, Laura Díaz elinde Leica'sı, Frida Kahlo ve Carmen Cortina'nın birbirlerinden farklı ölümlerine aynı arzuyla tepki gösterdi. Orlando'yu yeniden görmek ona, otuz küsur yıl önce Paseo de la Reforma'daki bir partiden sonra beraberce gittikleri kentin insanın soluğunu kesen, yitik sefalet bölgelerini anımsattı. Laura, elinde fotoğraf makinesi kent merkezinin bir zamanlar kalabalık ama kaderine terk edilmiş sokaklarında dolaştı ve kentin bu parçasını tanımaya

çalıştı. Orlando'nun onu yapacak bir şey olmadığını kanıtlamak için götürdüğü kayıp kenti bulamadı, buna karşın otuzların görünen kenti şimdi gerçekten görünmez olmuştu. Yeni gelişen kesimler kent merkezinin gerilemesine, terk edilmesine neden olmuştu. İlk kare, Aztekler zamanından beri kentlilerin özel günleri kutladıkları alan, Zócalo oldu. Tamamen boşalmamıştı, ama merkez niteliğini yitirmiş, kentin herhangi bir mahallesine dönüşmüştü. Oysa uzun yıllar kentin en eski, bir anlamda tarihi ve mimarisinden ötürü en saygın merkezi olmuştu. Şimdilerde depremde düşen Angel de la Independencia yontusunun çevresinde, Reforma Bulvarı'nın iki yakasında adlarını nehirlerden ve yabancı kentlerden alan yeni yeni yerleşim bölgeleri inşa ediliyordu. Colonia Juárez, Colonia Cuauhtémoc....

Mexico City'ye her gün iki bin kişi göç ediyordu. Ayda altmış bin kişi kuraklıktan, adaletsizlikten, faili meçhul cinayetlerden, köy ağalarının zulmünden kaçarak, güzellikler ve iyi bir yaşam vaat eden kente koşuyordu. Bira reklamları güzel sarışınlar vaat etmiyor muydu? Her gün daha popülerleşen televizyon dizilerinin baş kişileri hep zengin ve iyi giyimli değil miydi?

Bu açıklamalar Laura'nın merakını doyurmuyordu. Nereden geliyorlardı? Nerelere yerleşiyorlardı? Nasıl yaşıyorlardı? Kimdi bu kişiler?

Laura Díaz'ın ilk önemli grafik röportajı kendi deneyimlerinden esinleniyordu. Taşra kökeni, genç evlilik yılları, iki kez anne oluşu, sevgilileri ve sevgilerinin beraberlerinde getirdikleri yaşam –İspanyol Maura'nın dünyası, Buchenwald'de Raquel'in öldürülüşünün korkunç anısı, Santa Fé de Palencia'nın surları önünde Pilar'ın acımasızca kurşuna dizilişi, Harry'nin uğradığı McCarthy kovuşturması, Frida Kahlo'nun çifte ölümü, önce ölümü, sonra alevlerle yeniden dirilişi–. Laura bütün bunları Mexico City'yi bir saçak gibi saran adsız kentlerin birinde çektiği tek bir fotoğrafa sığdırdı.

Yitik kentler. Kurak boş vadilerde, kayalıklar ve çalılar arasında yükselen adsız kentler. Rasgele kartondan, tenekeden yapılmış, yerleri toprak evler, bol mikroplu sular, halkın parlak dehası elektrik direklerinden, trafolardan nasıl elektik çalındığını keşfedene dek soluk mumların aydınlattığı mekânlar.

Frida Kahlo'nun ölü bedeninin fotoğrafından sonra çektiği ilk fotoğraf düşük Angel'in fotoğrafı oldu. Yüksek sütunun yanında paramparça olmuş yontu, bedenden kopmuş kanatlar, yontunun modeli Señorita Antonieta Rivas Mercado'nun parçalanmış, gözleri oyuk yüzü. Señorita Antonieta Rivas Mercado yontunun yapılışından yıllar sonra Paris'te Notre Dame Kilisesi'nde filozof ve devrimin ilk Eğitim Bakanı José Vasconcelos'a olan aşkı yüzünden canına kıyacaktı. 1935 yılında Vasconcelos'un açık yüreklilikle kaleme aldığı anıları, *Yerli Ulysees,* piyasaya çıktığında büyük sansasyon yaratmıştı. Orlando en anlamlı tümcelerinden birini bu kitap üzerine söylemişti: 'Bu ayakta okunacak bir kitap.'

Laura filozofun sevgilisinden esinlenerek yaratılan parçalanmış Melek'in fotoğrafını çekerken, zamanı ölçecek bir dayanağı olmayan 'ebedi bahar' kentinde kendini zamanları ölçmeye zorladı. Yılların nasıl geçtiğinin hiç ayrımına varmamış olduğunu anladı. Bu kentte mevsim yoktur. Ocak ayı soğuk olur. Şubatta toz bulutları uçuşur. Mart ayında her yan cehennem gibi yanar. Yazın yağmur yağar. Ekimde San Francisco şeridi görünüşün aldatıcı olduğunu anımsatır. Aralık pırıl pırıldır. Ocak soğuk olur.

Mexico City'de geçirdiği yılları düşündü. Bütün bu yıllar boyunca Vasconcelos'un farklı yüzleri birbirini izlemişti: genç ve romantik öğrenciyi devrimin aydın ve gözü pek gerillası, onu kente Diego Rivera'nın duvar resimlerini kazandıran saygın, yorulmak bilmez eğitimcisi. Daha sonra, önemli bir atılım yaparak heyecanlı Bergsoncu filozoftan Amerikancılığa geçiş, sonra da başkan adayı Maximo Calles ile Luis Francisco'yu yoldan çıkaran saray soytarısı Luis Napoleón Morones'in karşısına rakip aday olarak çıkan Vasconcelos. Sonunda Franco ve faşizme övgüler yağdıran, kendi kitaplarını yaktıran sürgündeki küskün ve hırçın ihtiyar. İşte Vasconcelos...

Vasconcelos devrim Meksika'sının hareketli ve dramatik bir imgesiydi. Eski sevgilisi bağımsızlık meleği Antonieta Rivas Mercado ise vatanı uğruna dövüşen ama aynı zamanda canına okuyan kahramanların doğaüstü, durgun simgesiydi. Laura'nın resmetmek için yollarına düştüğü tanınamaz hale gelen bu kentte her ikisi de –filozof ve melek– artık birer harabeydiler.

Laura Díaz'ın ilk resimli röportajı bir anlamda kendi yaşam öyküsünün özetliydi. Taşra kökeni, genç bir evli kadın

olarak yaşamı, iki kez anne oluşu, aşkları ve aşklarının yaşamına getirdikleri.

Laura Díaz, Harry Jaffe'nin Cuernavaca'da ölümüyle Carmen Cortina'nın Mexico City'de ölümü arasında geçen günlerde kendi kendine 'gelecek yıl ne yapacağım' diye sorup durduğunu anımsadı. Daha önceleri, gençken olaylar doğal olarak, bir şeyler beklemeden kendi kendine gelişiyordu. Acı ve tatlı yanlarıyla yaşam keyif vericiydi. Özellikle Frida'nın ölümü Laura'ya soluk bir fotoğraf gibi geçmişini anımsatmıştı. Deprem, Orlando'yla yeniden karşılaşmak, Carmen'in ölümü onu, 'Geçmişe, yiten odak noktasını, yok olan berraklığını yeniden verebilir miyim?' diye düşünmeye zorladı.

Başka türlü uyuyordu artık. İlk başlarda, düşünmeden ama endişeli uyuyordu. Sonraları ne düşünüyordu ne de endişeliydi. Ama son günlerde artık her şey olmuş bitmiş gibi uyumaya başlamıştı. Bir yaşlı gibi uyuyordu.

Tepki gösterdi. Yeniden daha hiçbir şey olmamış, sanki yaşamaya uyanır uyanmaz yeni başlayacakmış, sanki hiç aşk acısı tanımamış gibi uyumak istiyordu. Her sabah yeni bir şeyler görmek isteğiyle uyanmak ve gördüklerini duygularının en doğru köşesine, aklın ve yüreğin birleştiklere yere yerleştirmek istiyordu. Daha önce görmeden görmüştü. Kafasında oluşan günlük imgelerle ne yapacağını bilmeden yaşamıştı, boş ellerine bırakılan madeni paralardı sanki o imgeler.

Kent ve ölümler Laura Díaz'ın gözlerini açtı. Mexico City çevresini ölü bir yılan gibi sarıyordu. Laura çevresini saran, boğmayan ama sımsıkı sarıp sarmalayan yılanın soluğuyla uyandı. Uyandı ve yılanın fotoğraflarını çekmeye başladı.

Önce Frida'nın ölü bedeninin fotoğrafını çekmişti. Sonra oğlunun yıkım emri yerine getirilmeden önce Sonora Bulvarı'ndaki evlerinin fotoğrafını çekti. Çatlaklarla dolu cephesinin resmini. Bununla kalmadı, iç mekânları da resimledi. CROM'un Juan Francisco'ya armağan ettiği otomobilin durduğu garajı, kocasının işçi liderleriyle toplantılar yaptığı yemek odasını, yerli bir Penelope gibi sabırla eşref saatini, eve dönen kocasıyla yalnız kalabileceği ânı beklediği salonu, aranan rahibe Gloria Soriano'nun sığındığı eşiğin, teyzesi Maria de la O'nun Veracruz âdetlerini sürdürerek yöresel yemekler hazırladığı –duvarlarına kırmızı biber, semizotu, kimyon kokusu sinmiş– mutfağın, güç, suç, eğlenceyi simgeleyen resimlerle dolu sararmış gazetelerin ısıttığı su kazanının fotoğrafla-

rını çekti. O kazanı ısıtan yalımlar neler neler yutmamıştı ki, Calles'le Morones'i, Lombardo'yla Avila Camacho'yu, Troçki'yle Ramon Mercader'i, öldürülen Chinta Aznar'ı, ırz düşmanı, deli, katil Sobera de la Flor'u, koca göbek Roberto Soto'yla Cantinflas'ı, eğlence düşkünü Meche Barba'yı, yakışıklı şarkıcı Jorge Negrete'yi, Puerto Liverpool'ün ucuzluk ilanlarını, *Mejor Mejora Mejoral*[1] ilanlarıyla Yirmi Milyon Meksikalı Yanılmış Olamaz sloganlarını, Manolete ve Arruza'nın boğa güreşlerini, Başkan Ernesto Uruchurtu'nun kent planlamasına yiğitçe katkılarını, Juaquín Capilla'nın olimpiyat madalyasını... Evet tüm bunları teker teker yutmuştu yalımlar yıllar boyunca. Ölümün boşalttığı, imgeler üreten oğlu Santiago'nun kutsal bir mekâna dönüştürdüğü, gölgelerin gerçek olduğu, tabloların ve desenlerin yığıldığı bir mahzeni andıran o odayı da resimledi. Sonra Dantón'un kimsenin girmesine izin vermediği gizli odasını, kendi kadınını bulana dek *Vea* dergisinden kopardığı çıplak kadın resimlerini duvarlarında sergilediği imgesel odayı. Sevdiği erkeklerin imgelerinin, onları neden sevdiğini, nasıl sevdiğini sorar gibi üzerine üzerine geldikleri kendi yatak odalarını...

Sonsuz kentsel sefaletin fotoğrafını çekmek için sokaklara döküldü ve kendini kendi yaşamına çok yabancı olan şeylerin fotoğrafını çekerken buldu. Sefaletin içinde yaşayan ve varlığını suç işleyerek kanıtlayan bir dünyaya elinde bir Leica'yla yalnız başına girmekten korksa da vazgeçmedi. Korka korka önce tozlu sokakta bıçak darbeleriyle ölmüş bir cesedin, ardından cinayetin işlendiği yerde kulakları delen acı sirenleriyle cankurtaranların; sarhoş kocaların tekmeleyerek öldürdüğü kadınların, çöplüğe atılmış yeni doğmuş bebelerin; ölümlerinden bir hafta sonra gömülecek bir çukur bekleyen, yaşamlarında onlara yatak görevi gören hasırlar üzerinde yalnız, terk edilmiş yaşlı insan ölülerinin arasına... Tüm bunları fotoğraflarla görüntüledi Laura Díaz. Ve her şeye karşın kendisini böyle bir yazgıdan, onu çevresindeki bu sefalet ve şiddetten kurtardığı için Juan Francisco'ya teşekkür etti.

Kayıp kentin bir yerlerindeki bir barda nedeni bilinmeden birbirini kurşunlayan adsız kahramanlar şimdi Laura Díaz'ın objektifi sayesinde unutulmaktan kurtuluyordu. Ve Laura, onu kendisini ideolojilerin şiddetinden kurtardığı, düşün

[1] *Mejoral*: Bir ağrı kesici markası, *Mejor Mejora Mejoral*: Mejoral daha iyi iyi eder! Birçok Latin Amerika ülkesinde uzun süredir ünlü bir reklam. (Çev.)

dünyasına korkusuzca yaklaşmayı öğrettiği için Jorge Maura'ya teşekkür ediyordu. Kafasının içinde çekmesi olanaksız bir fotoğraf vardı: Lanzarote'de ideolojilerin izlerini hem kendi tininden hem de kanlı yirminci yüzyılın belleğinden silmek için manastırın yerlerini yalayan Jorge'nin resmi.

Jorge Maura, Laura'nın resimlerini çektiği kentin lağımlarında ve köprü altlarında yaşayan sokak çocuklarının içinde yaşadıkları şiddetin panzehiriydi. Sanki Laura'nın fotoğraf makinesi terk edilmiş çocukları arıtarak zorla ellerinden alınan güzelliklerini gözler önüne seriyordu, tıpkı Jorge Maura'nın manastırın yerlerini yalayarak temizlediği gibi. Sümüklerinden, çapaklarından arınmış, saçları yapış yapış, sıska kollu, uyuzdan kurtulmak için başları kazınmış, elleri hastalıklı, çıplak ayaklarında ayakkabı yerine bir parmak kurumuş çamur olan sokak çocuklarının resimlerini çekerken Harry'ye de teşekkür ediyordu, sadakatinin zayıflığı, tek ve yinelenemez kahramanlık ânına duyduğu özlem için. İspanya İç Savaşı'nda Robert Capa'nın çektiği şehit milisin unutulmaz fotoğrafını düşündü.

Polis karakollarını, hastaneleri dolaştı. Yaşlı, kır saçlı, uzun bol etekli bir kadına (bu kendisiydi) karışmıyorlar, rahat bırakıyorlardı. Kalçasına boş bir Cola Cola şişesi saplanmış başka bir kadının, hücresinde kıvranarak burnuna duvardan kazıdığı sıva tozlarını çeken bir uyuşturucu bağımlısının resmini çekmesine izin veriyorlardı. Evlerinde ya da dar sokaklarda dayak yemiş, kanlar içinde, gözleri yedikleri yumruklardan şiştiği için değil de daha çok şaşkınlıktan görmeyen erkekler ve kadınlar, '*julia*'lar, karakola getirilen fahişeler, ibneler, travestiler, kaçakçılar, pezevenklerin bir gecelik hasılatı...

Bar kapılarından, evlerin pencerelerinden, arabaların tekerlekleri altına atılan yaşamlar. Laura Díaz'ın objektifinden başka kimsenin bakmadığı bağırsakları deşilmiş yaşamlar. Anılarla, aşklarla, bağlılıklarla yüklü, tek başına ama artık hiçbir zaman yalnız kalmayacak olan Laura fotoğraflarını, röportajlarını gazetelere, dergilere satıyor, Dantón'dan gelen çekleri geri çeviriyor, Rio de Janeiro Meydanı'ndaki katın kirasını geciktirmeden tam zamanında ödüyordu. Cenova Sokağı'ndaki Galeri Juan Martin'deki ilk sergisinden sonra özel kişilere de fotoğraf satmaya başlamıştı. Sonunda yeni yıldız

fotoğrafçı olarak Magnum, Cartier-Bresson, Inge Morath, Robert Capa ajanslarıyla kontratlar imzalamıştı.

Kentin acılarını ve mutluluklarını da görüntüleyen sanatkâr, Laura ve yeni doğmuş, sanki annesinin bakışlarıyla kuşanmış Tanrı, sanki yeniden doğan İsa; Laura ve şiddet karşısında yenik düşmüş, inançla Guadalupe Bakiresi'ni öpen çatlak yüzlü erkek; Laura ve küçük sevinçler yanı sıra baloların, düğünlerin, vaftiz partilerinin muştuladığı trajik olaylar: Laura'nın objektifi bu enstantaneleri görüntülediğinde sanki o anların geleceğini de görüyordu. Sanatının gücü işte bundaydı. Doğurgan enstantane fotoğraflar, plastik bir göz rüküşlüğe saygınlık kazandırıyor, en acımasız şiddeti zayıflatıyordu. Böyle olduğunu yalnızca eleştirmenler söylemiyordu, hayranlarında da aynı duyguları uyandırıyordu. Laura altmış yaşında Meksika'da fotoğraf sanatının en büyüğü, Alvaro Bravo'dan sonra en iyi fotoğrafçı olmuştu. Çıplak gözle görünmeyeni görüntüleyen azize (ona bu adı takmışlardı), ışıkla şiir yazan kadın ozan, Posada'nın gravürlerinde yaptığını fotoğraflarıyla başaran kadın.

Özgürlüğünü kazanıp şöhrete kavuşmuştu. Frida'nın ölü bedeninin fotoğrafını kendine sakladı. Bu fotoğrafı hiçbir zaman teşhir etmeyecekti. Bu Laura'nın zengin anılarının bir parçası, duygusal bir arşivdi. Olgunluk çağında, geç ama birden çiçek açmıştı, hiç solmayacak bir çiçeklenme. Frida Kahlo'nun fotoğrafı yaşamı boyunca çekmediği fotoğraflara tanıklık ediyordu, bir uğur simgesiydi. Diego ve Frida'nın yanında, bilincinde olmadan, bir düşte yaşarcasına, filizlenmek için yıllar alan sanatsal bir duyarlılık kazanmıştı.

Geçmişte kalan o günlerden şikâyetçi değildi. Özel takviminin bir erkeğin dünyasına bağımlı bölümü olarak da lanetlemiyordu o günleri. Nasıl öyle düşünebilirdi ki, iki Santiago, sevgilileri Jorge Maura, Orlando Ximénez, Harry Jaffe, babası, annesi, teyzeleri, neşeli hizmetkâr Zampayita, zavallı ama (ona karşı) iyi yürekli kocası Juan Francisco, hepsi o takvimin sayfalarında kayıtlıydı. Onları nasıl unuturdu, nasıl fotoğraflarını çekmemiş olmaktan pişmanlık duyardı. Gözlerinin altmış yıllık yaşamı boyunca her gördüğü, her hissettiğini kaydeden bir fotoğraf makinesi olduğunu düşündü ve ürperdi. Sanat seçici olmayı gerektiriyordu. Yaratmak için çok şey, neredeyse her şeyi feda etmek gerekiyordu.

Aynı anda hem yaşamak hem de yaşadığını sanata dökmek olanaksızdı. Laura Díaz kendisi için yaşamın sanattan önce gelmiş olmasından mutlu oldu, çünkü erken başlayan sanatsal yaşam başarılı bile olsa öteki, gerçek yaşamı öldürebilirdi.

Ancak bunu düşündükten sonra çoktan dikkatini çekmiş olması gereken bir şeyin ayrımına varabildi. Oğlu, küçük Santiago'nun yağlıboyalarını ve desenlerini Sonora Bulvarı'ndaki evlerinin yıkıntıları arasından çıkarıp Rio de Janeiro Meydanı'ndaki yeni konutuna taşımıştı. Desenler, kalemler, pastel boyalar, eskizler ve bir düzine yağlıboya arasında birbirine dokunmadan bakan, yalnızca birbirini arzu eden ve arzu etmekle yetinen erkek ve kadının resmini gördü.

Laura yarı yıkık eski evlerini terk edip Rio de Janeiro Meydanı'ndaki yeni evine yerleşme, bir an önce yeni bağımsız yaşamına başlayarak sokaklara dökülüp kentin, insanlarının fotoğrafını çekme telaşı içinde durup oğlunun resimlerine yakından, dikkatle bakamamıştı. Kimbilir belki de oğlunu çok sevdiği için ondan kalan nesnel kanıtlardan uzak duruyor, oğlunu yalnızca ruhunda yaşatmaya çalışıyordu. Ya da belki yeniden oğlunun yeteneğini görebilmek için kendi yeteneğinin su yüzüne çıkması gerekiyordu. Laura Díaz'ın fotoğraflarını düzene koyarken Santiago Lopez Díaz'ın yağlıboyalarını ve desenlerini de düzenlemeye kalktı. Bir düzine yağlıboya arasında elinde tutuğu bu resim dikkatini çekti: birbirine dokunmadan bakan çift.

İlkin eleştirel bir gözle baktı resme. Köşeli ve belirgin çizgiler Santiago'nun Egon Schiele'ye duyduğu hayranlıktan ve bir şans eseri bu ressamların Colonia Hipódromo'daki Alman Kitabevi'de bulduğu kitaplarını uzun uzadıya incelemekten geliyordu. Ama Santiago'nun resimlerini Schiele'nin resimleriyle karşılaştırınca aralarındaki farkı gördü. Schiele'nin tek ve yalnız figürleri ya da pek sık olmamakla beraber, –yalnız ya da grup halinde– şeytansı ve masumane bir ilişki içinde soğuk, havasız bir ortama yerleştirilmişlerdi. İçinde bulundukları mekânla ilişki kurmamış figürlerdi. En modern sanatçının ironik bir şekilde en eski sanata dönüşü. Dışavurumcu Schiele'nin resimlerinde yeniden Bizans resim sanatında da olduğu gibi, her şeyi yaratan Tanrı'nın yarattıklarından önceki görkemli yalnızlığının resmedilişine dönüş vardı.

Genç Santiago'nun bu tablosu hiç kuşkusuz Egon'un acı çeken figürlerinden esinleniyordu. Ama onlara, Rönesans'ın doğuşunda Giotto ve Masaccio'nun Bizans ikonografisine kattıkları gibi, hava, görüntü ve mekân ekliyordu. Santiago'nun tablosundaki çıplak erkek zayıftı –sanki bedenine gözle görülmeyen oklar saplanmış–, gençti, tüysüzdü; sanki yüzünde amansız bir hastalığın izleri vardı, sanki bir hastalık, iz bırakmadan, daha yaratılmadan önce yenik düşmüş bedeni baştan aşağı sarmış, için için kemiriyordu. Ateşli gözlerini çıplak sarışın kadının kabarık karnına dikmişti. –Laura hemen benzerliği doğrulamak için Santiago'nun sanat kitaplarını karıştırdı; sarışın kadın tıpkı Holbein ve Cranach'ın Havvalarına benziyordu, edilgenlik içinde ama bir kaburgası eksik erkeği yenmeye istekli ve kararlı Havvalar. Daha öncekiler çevresine duyarsız, kaderci Havvalardı, bu yenisi, küçük Santiago'nun Havvası ise gençti ve tedirgin Âdem'in sıkıntısını paylaşıyordu. Erkek ısrarla karnına bakarken Havva da gözlerini erkeğin gözlerine dikmişti. Her ikisinin de –Laura belirgin olan bu ayrıntıyı ancak şimdi ayrımsayabilmişti– ayakları yerden kesilmişti.

Havada değillerdi. Yükseliyorlardı. Oğlu Santiago'nun bu tabloda ne demek istediğini anlayınca çok duygulandı. Bu Âdem ve Havva düşüşte değillerdi. Yükseliyorlardı. Ayaklarının dibinde elmanın kabuğu ve yılan birbirlerine dolanmıştı. Âdem ve Havva Cennet bahçesinden uzaklaşıyorlardı ama Acılar Cehennemi'ne inmiyorlardı. Günahları farklıydı. Yükseliyorlardı. İlahi yargıya karşı çıkıyorlardı –yasak meyveyi yemeyeceksin–, düşmüyor yükseliyorlardı. Cinsellik, başkaldırı ve aşk sayesinde Âdem ve Havva İnsanlığın Alçalması'nın değil Yükselişi'nin öncüsü oluyorlardı. Dünyanın şanssızlığı ilk kadın ve erkeğin alçaldıklarına inanıp bu günahı kabullenmekti. Oysa küçük Santiago'ya göre Âdem ve Havva'nın günahları insanlığa mal edilemezdi, zaten onlarınki günah da değildi. Yeryüzü Cenneti'nin dramı Tanrı'nın despotluğuna karşı özgür insanlığın utkusuydu. Dram da değildi. Tarih'ti.

Laura oğlunun tablosundaki görüntünün arka planında, Brueghel'in *Ikarus'un Düşüşü*'nde olduğu gibi, içinde tek bir yolcuyla Cennet'in kıyılarından uzaklaşan kara yelkenli küçük bir teknenin resmedilmiş olduğunu gördü. Küçücük yolcu figürünün yüzü tuhaf bir şekilde ikiye bölünmüştü. Yarısı bir

meleği andırıyordu, öteki yarısı şeytanı, yarısı sarı öteki yarısı kırmızıydı, ama yelkeni andıran uzun bir pelerine sarınmış beden tekti, bölünmemişti. Melek ve Şeytan aynı bedende, her ikisi de Tanrı'yı simgeliyor, diye düşündü Laura. Bir elinde bir haç tutuyordu, öteki elinde bir dirgen: iki işkence ve ölüm aracı. Sevgililer yükseliyordu. Düşen Tanrı'ydı, Santiago Tanrı'nın düşüşünü resimlemişti: Cennet'ti terk eden. Yaradan'ın yüzünde bir uzaklaşma, bir yabancılaşma, bir şaşkınlık vardı. Aklı karışmıştı çünkü yarattıkları ona başkaldırmışlar, düşecekleri yerde yükseliyorlardı, çünkü Tanrı'nın yarattığını sapkın bir planla yalnızca günaha mahkûm etmek için yaratmasıyla alay ediyorlardı. Oysa yüzyıllar ve yüzyıllar boyunca kadınlar ve erkekler kendilerini Tanrı'dan aşağı görsünler, Tanrı'nın buyruğu altına girsinler, ancak onun tarafından cezalandırmak ve –yeniden düşmeden önce– yalnız onun keyfi isterse bağışlansınlar diye yaratılmışlardı.

Tablonun arka yüzüne Santiago 'Sanat modern değildir, sanat ebedidir. Egon Schiele' yazmıştı.

Çizgileri renklerinden daha güçlüydü. Bu yüzden de renkler o denli katıydı. Kara yelken. Yaradan'ın kırmızı yarısı. Aynı zamanda yılan olan yeşil-kırmızı karışımı elma kabuğu. Ama Havva'nın teni bir Memling bakiresininki kadar saydamdı, Âdem'in teni ise lekeli, sarı-yeşil, hastalıklıydı, Schiele'nin delikanlısı gibi.

Erkek kadına, kadın gökyüzüne bakıyordu, ama ikisi de düşmüyorlardı, çünkü her ikisi de istekliydi. Farklılıkları arasında böyle bir denge vardı. Genç yaşta ölen oğlunun duygularını Laura kendine mal etti...

Küçük Santiago'nun tablosunu salona astı. Ve bir daha hiç unutmamak üzere, oğulun annenin babası olduğunu öğrendi. Fotoğrafçı Laura Díaz, ayrımında olmadan, sanatını başka bir sanatçıya değil kendi oğluna borçluydu. Başlangıçta bilmiyordu, aralarındaki özdeşleşme gizli ve bilinçsizdi, bu yüzden de o denli güçlüydü.

Şimdi artık duyguların aynılığından başka hiçbir şeyin önemi yoktu.

-3-

Önceleri gazetelere ve dergilere satılan, sonra da kitaplaştırılan fotoğraflarla yapılan sergiler birbirini izledi.

Hayvanların ve kuşların kutsanması.

Devrim *corrido*'ları söylemek için toplanmış koca bıyıklı yaşlılar.

Çiçek satıcıları.

Día de San Juan-Aziz Yohanna Günü, dolu havuzlar.

Bir maden işçisinin yaşamı.

Bir hastabakıcının yaşamı.

Ünlü fotoğrafı: çizgileri silinmiş avuçlarını açmış ölü bir Çingene kadın, yazgısı silinmiş bir Çingene.

Son olarak da Jorge Maura'ya olan borcu: Meksika'ya sığınan cumhuriyetçi İspanyollar üzerine görsel bir röportaj.

Laura İspanya İç Savaşı'nın uzun yıllar boyunca yaşamının odak noktası olduğunu ayrımsadı. Bu savaşın Laura'nın yaşamında, Veracruz'dan pek kendini hissettirmeden geçen Meksika Devrimi'nden çok daha önemli bir yeri olmuştu. Laura için 1910 ayaklanmasının tek ve yalnız başkişisi ağabeyi Santiago Díaz olmuştu, sanki Körfez'de ölmek yalnızca ona tanınan bir ayrıcalıktı.

Buna karşın, Jorge Maura, Basilio Baltazar, Domingo Vidal İspanya'da savaşmışlardı; genç *gringo* Jim İspanya'da ölmüştü, hüzünlü *gringo* Harry kurtulmuştu; genç ve güzel Pilar Mendéz babası komünist belediye başkanı Alvaro Mendéz'in emriyle İspanya'da, Santa Fé de Palencia Surları'nın Roma Kapısı'nda kurşuna dizilmişti.

Laura yüreğinde taşıdığı tüm bu duygularla Meksika'ya sığınmış İspanyolların fotoğraflarını çekmeye başladı. Başkan Cárdenas yaklaşık iki yüz elli cumhuriyetçiye sığınma izni vermişti. Laura onlardan birinin fotoğrafını çekerken her keresinde heyecanla Jorge Maura'nın Raquel'i Morro önlerinde demir atan Prinz Eugen'den kurtarmak için Havana'ya gidişini anımsıyordu.

Modellerinden her biri aynı yazgıyı paylaşabilirdi: cezaevi, işkence ve ölüm. Laura anlamıştı.

Bir mucizenin, hâlâ yaşıyor olmanın fotoğraflarıydı çektikleri.

Jorge Maura ve Raquel Mendes-Alemán gibi Husserl'in öğrencisi olan José Gaos, Mascarones Okulu'nun bahçesinde demir parmaklıklara yaslanmış. Bir Roma soylusu büstünü anımsatan kel ve güçlü filozof, çenesi kadar güçlü, incecik dudakları kadar kararlı, küçük yuvarlak gözlüğünün arkasından bakan gözleri kadar kuşkucu, felsefenin Franz Schubert'i gibi. Gaos parmaklıklara dayanmıştı, Felsefe Bölümü'nün güzelim kolonyal bahçesini dolduran genç öğrenci kızlar ve erkekler başlarını kaldırmış hayranlık ve gönül borcuyla gülümseyerek hocalarına bakıyorlardı.

Luis Buñuel, Laura'ya Parador'un barında randevu vermişti. Sevgili barmeni Córdoba'ya martinisini ısmarlıyor, o arada Madrid'deki Öğrenci Yurdu'nun film çekimlerinden *Endülüs Köpeği*'ne dek çektiği filmleri geçiriyordu aklından. *Endülüs Köpeği*'nde Dali ile kadın kahramanın usturayla gözünü kesme sahnesini çekmek için kenarlarına kirpikler yapıştırarak cansız bir balığın gözünü, *Altın Çağ*'ı çekerken de Kilise büyüklerinin taş kestirmek gerektiğinde Mayorka'daki kayalıkları kullandıklarını düşünüyordu. Paris'e sığınmış sürrealistleri temsil etmek için New York'a giden Dali'nin onu suçlamasını ('Buñuel bır komünist. Onun Modern Sanat Müzesi'nde çalışmasına nasıl izin veriyorsunuz'), cebinde kırk dolarla Meksika'ya gelişini anımsıyordu.

Buñuel'in aynı anda güldürü, öfke, düş olan yeşil bakışları geçmişte kalan bir anda duraksıyor ve Laura, bir Aragon köyü olan Calanda'da yatakta otuz bir çekip sonra da Bakire Pilar'ın duyusal cazibesinden kurtulmak için Kutsal Cuma günü elleri kanayana dek trampet çalan çocuğun resmini çekiyordu.

Lerma Sokağı'nda, alçakgönüllü bir apartman katında yaşayan Malagalı eşsiz ozan Emilio Prados'un fotoğrafını çekebilmek için Carlos Blanco Aguinaga'yı devreye sokması gerekmişti. Laura, ozanla, Jorge Maura'yla birlikte olduğu günlerde tanışmıştı. Kitaplar ve kâğıtlar arasında yaşıyordu. Yüzünde sürgünde yaşamanın ve hastalığın izleri seçiliyordu. Ama acıyı iki ayrı güzelliğe dönüştürmeyi başarmıştı. İşte Laura bu iki güzelliği resimledi. Birincisi beyaz perçemlerin ve akvaryum camı gibi kalın camlı gözlüğün süslediği, sıkılganlıktan kızaran ama asla pişmanlık duymayan bir Endülüs azizi çehresi.

Öteki, acıların, yoksulluğun, kandırılmışlığın, yaşlığın ve sürgünün ötesindeki lirik güç:

Şafağın tüm ışığını
sana verebilsem...
Güneş gibi, usul usul
göğsünde gezinirdim,
kanım çekilmiş acı duymadan
ulaşırdım geceye...

Sevilla Üniversitesi'nin eski rektörü Manuel Pedroso, Endülüslü yaşlı bir bilge kişiydi. Hocaya hayran olan bir grup öğrenci her gün kendisine Zócalo yakınlarındaki Hukuk Fakültesi'nden evinin bulunduğu Amazonas Sokağı'na dek eşlik ediyordu. Laura her gün yinelenen bu gezintiyi fotoğraflarla belgeledi. Hocanın tropik tütünü kokan eski baskı kitaplarla dolu çalışma odasındaki sohbetlerinin de fotoğraflarını çekti. Franco yanlıları Sevilla'daki kitaplığında buldukları tüm kitaplarını yakmışlardı, ama Pedroso, birer birer La Lagunilla'daki eski kitapçılardan, Mexico City'nin hırsızlar çarşısından aldığı eski kitaplarla yeniden düzmüştü kitaplığını.

Onunkileri çalmışlardı, başkaları da başkalarından çalmıştı, ama özlenen, vazgeçilemeyen sevgililer gibi kitaplar hep Pedroso'nun ince uzun ellerine geri dönmüşlerdi. El Greco'nun resmini yaptığı elleri her an gergin, işaret eden, düşünmeye çağıran soylu. Laura, Pedroso Hoca'nın resmini çekerken tam da uzun güzel ellerini uzatarak yeryüzü için biraz ışık, hoşgörüsüzlük ateşinin söndürülmesi, Meksikalı öğrencilere güvenilmesini istediği ânı yakalamayı başarmıştı.

Laura fıkır fıkır, neşeli, durmadan tartışan bir grup genç sürgünün de fotoğrafını çekmişti. Meksika'da yaşamaya alışmışlardı ama hiçbir zaman İspanya'yı unutmamışlardı. C'leri peltek peltek söylemekten vazgeçmemişlerdi. Yüksek sesle karşı oldukları her şeyin: Papaz efendiyle içilen kakaolar, Pérez Galdós'un romanları, kahve sohbetleri, yaşlı kadınların kara giysileri, yanık sesle söylenen türküler ve boğa güreşleri, hiç şaşmayan çan sesleri ve cenaze törenleri, Şeytan'a uymamak, dünyevi ve tensel günah işlememek için hiç yataklarından kalkmayan ailelerin adlarını anarken duydukları özlem gözden kaçmıyordu. Laura onları objektifiyle her zaman olduğu gibi tartışırken yakaladı, durmadan tartışıyorlardı.

Hepsi İspanya'nın bir başka yöresinden geliyordu ve birbirlerini tanımıyorlardı, Madrid'den, Navarra'dan, Galicia'dan geliyorlardı çünkü adları Oteyza, Serra Puig, Muñoz Baena, García Ascot, Xirau, Durán, Segovia, Blanco Aguinaga'ydı.

Ama Laura'nın en beğendiği sığınınacı Dantón'un kırklı yıllarda Jockey Kulüp'te tanıdığı ve ilginç bir dişi diye tanıştırdığı genç bir kadındı. Ozan ve sinema yönetmeni olan kocası García Ascot'la Villalongín Sokağı'nın köşesinde tuhaf bir apartmanda yaşıyordu. Öylesine kusursuz bir güzelliği vardı ki Laura güzel olmayan bir yanını bulamadığı, ne bir fotoğraf ne bin fotoğrafla tüm güzelliğini yakalamadığı için çaresizliğe düşüyordu. Uzun boylu ve zarifti. Evde hep çıplak ayakla kedi gibi dolaşıyordu, sevgili sahibesine öykünen sahici bir kedi de peşinden geliyordu. Saldırgan profili, küçük ince çenesi, hüzünlü bakışları, coşkulu gülüşüyle zaten kedigillerden gelen tüm hayvanları kendine çekiyordu.

Maria Luisa Elío'nun bir gizi vardı. Babası 1939'dan beri Navarra'nın bir köyünde bir kulübede yaşıyordu. Falanj onu ölüme mahkûm etmişti. Maria Luisa bu konuyu hiç açmıyordu, ama aklı hep babasındaydı. Babasının hayali acıyla daha da saydamlaşan gözlerinin önünden gitmiyor, bu hayaletin İspanya'dan kaçıp etten kemikten karşısına çıkacağı günü bekliyordu.

Bir başka hayalet, bu kez gerçekten et ve kemikten, Luis Cernuda'ydı. Eşcinsel olduğu kulaktan kulağa fısıldanan zarif bir ozan. Zaman zaman Mexico City'de ortaya çıkıyordu. Meslektaşı Octavio Paz'ın konuğu oluyordu. Sık sık çekişiyorlardı, çünkü Cernuda fazla küstah ve kibirliydi, Paz ise yanıltıcı. Ama ortak paydaları olan şiir sevgisi sayesinde sonunda hep anlaşırlardı. Yavaş yavaş herkes Luis Cernuda'nın, kuşağının en iyi ozanı olduğunda fikir birliğine varıyordu. Laura, Cernuda'ya uzaktan bakmak, Madrid züppesi maskesinden sıyırmak istiyordu. Ondan bir şiirini okumasını istedi:

Aşk öldüğünde de yaşamak istiyorum...
Yaşam bende yaşamak isteği yaratıyor
Ölüm ölüm isteği yaratsa da.

Bir Basilio Baltazar kalmıştı fotoğrafını çekemediği, ama bir türlü yolları kesişmiyordu. Laura'nın sergileri hep Basilio'nun çalıştığı üniversitenin tatil olduğu günlere rastlıyor-

du. Laura yine de galerinin orta yerine bir boş çerçeve asmadan edemedi, yanına da eski arkadaşının adını yazdı.

Bu boşluk bir anlamda Jorge Maura'nın eksikliğine de saygı göstergesiydi. Laura, Jorge Maura'nın uzak kalma, adsız yaşama isteğine saygılı olmaya karar vermişti. İspanyol sürgünlerinin fotoğraf sergisinde arkadaşı Jorge'nin resmi olmadan Basilio'nunki nasıl olurdu.

Ya Vidal? Tek ortadan yok olan o değildi.

Malú Block, galerinin müdiresi, ortada tuhaf bir şeylerin döndüğünü söyledi. Her gün öğleden sonra saat altıya doğru salona siyah elbiseli bir kadın giriyordu ve saat tutmamış olsa da en azından bir saat boyunca Basilio Baltazar'ın boş çerçevesinin önüne dikiliyordu.

Hiç kıpırdamadan duruyordu. Yalnızca bedeninin ağırlığını verdiği ayağını değiştiriyordu bazen ya da bir santimetre geriye çekiliyor ya da çerçevenin içinde olmayanı daha iyi görmek istercesine biraz başını eğiyordu.

Laura merakına yenilmekle ses çıkarmama arasında çabaladı bir süre. Bir akşamüstü galeriye girdiğinde boş beyaz çerçevenin önünde duran siyah elbiseli kadını gördü. Yanına yaklaşmaya cesaret edemedi, ama gizemli konuk kendisi sanki Laura'nın bakışları onu bir mıknatıs gibi çekmişçesine döndü. Kırk yaşlarında mavi gözlü, uzun kum rengi saçlı bir kadındı.

Laura baktı ama gülümsemedi. Laura kadının ciddiyetini bozmamasından memnun olmuştu. Gizemli konuk ağzını açacak olursa görebileceklerinden korkuyordu. Heyecanını belli etmemeye, soğukkanlı olmaya çalışıyordu, ama sinirli olduğu için pek beceremiyordu. Beceremediğini de biliyordu, bu yüzden göstermemek için –neyi, dişlerini mi?– zorla kapatabildiği ağzına çekiyordu dikkatleri. Laura, 'Bu kadın bana dişlerini göstermek istemiyor mu?' diye sordu kendi kendine. O zaman kendini tanıtmak için yalnız gözleri mi kalıyordu? Laura bakışlarda bir şeyler okumaya alışıktı. Kadının gözlerinde de bir an için parlayan aylar, samandan ve odundan meşaleler, sıra dağlarda parıldayan ışıklar gördü. Durakladı. Anımsadıklarının ağzından kaçmasını istemiyormuş gibi üst dudağını ısırdı. Anımsadığı sözleri ona Maura, Jorge Maura, Café de Paris'de söylemişti, yirmi yıl önce. Gregorio Vidal ve Basilio Baltazar'la beraberdiler. Üçü de Cinco de Mayo Bulvarı'ndaki kafenin bohem havasına sığınmışlardı, ama konuştukları za-

man dağlarda en amansız fırtınaya tutulmuş hayvanlar kadar korumasızdılar.

"Ben Laura Díaz, sergideki resimleri çeken fotoğrafçı. Yardımcı olabilir miyim, size?"

Siyah giysili kadın yanında Basilio Baltazar yazan boş çerçeveye döndü ve Laura'ya, "Bu adamı tanıyorsan ona döndüğümü söyle," dedi.

Sonra, gülümsedi ve korkunç dişleri göründü.

XXII. Rio de Janeiro Meydanı: 1965

1965 yılının Noel zamanı Santiago Lopéz-Ayub, kız arkadaşı Lourdes Alfaro ile babaannesinin evine taşındı. Laura'nın oturduğu apartman geçen yüzyıldan kalma eski bir yapıydı. Laura 1922'de genç evli bir kadın olarak geldiğinde, çoğunu iki katlı evlerin oluşturduğu pastel renkli kentin bitip tükenmek bilmeyen değişimine direnen bir bina. Şimdi Mexico DF[1] büyürken kör bir dev gibi yolunun üstündeki her şeyi kırıp geçiriyor, XIX. yüzyıl Fransız, XVIII. yüzyıl neoklasik, XVII. yüzyıl barok mimarisini yerle bir ederek büyüyordu. Eski bir yarayı deşmek istercesine, dayanılmaz bir sefalet ve acıyla Aztek kentinin kalıntılarıyla buluşana dek uzun bir geri sayımla geçmiş yağmalanıyordu.

Laura kendisine karşı eli açık davranan ama bir o kadar da çıkarına düşkün oğlunun densizliklerini önemsemeyerek yardımını geri çevirmekle kalmadı, Rio de Janeiro Meydanı'ndaki eski apartmanın bir dairesine yerleşti. Daireyi kendi gereksinimlerine uygun olarak –yaşam mekânı, karanlık oda, arşiv odası, fotoğrafları yerleştirmek için raflar– onardı. Tüm yaşamında ilk kez kendine ait bir odası oluyordu, Virginia Woolf'un kadınlar için istediği özgür olabilecekleri kendilerine ait bir mekân, bir oda, ünlü '*room of one's own*': her kadına egemen olduğu küçük bir ada.

Laura, Sonora Bulvarı'ndaki aile evinden ayrılıp yeni evine taşındıktan sonra, yani elli sekiz yaşından altmış yedi yaşına dek yalnız ve özgür yaşamaya alışmıştı. Artık bir işi vardı, gelirini kendi sağlıyordu, başarılı, ünlü, pohpohlanan bir kadındı. Yeniden gençlik rüzgârı estiren torunu ve torununun sevgilisiyle yaşamanın hayatına kısıtlamalar getirebileceğini düşünmemişti bile. Torunu ve sevgilisi gençliklerinin verdiği

[1] DF: Distrito Federal, Federal Bölge. (Çev.)

doğallıkla ilk günden ev işlerinde yardımcı oldular, görevler hiç sorun çıkarmadan aralarında paylaşabildiklerini görmek Laura'yı mutlu etti. Akşam yemeğinden sonra bol bol sohbet ediyorlardı. Üçüncü Santiago'nun kapısını çalıp, "Babaanne artık annem ve babamla yaşayamam, yalnız yaşamak istiyorum, ama kendimi ve sevgilimi geçindirecek param yok," dediği andan itibaren birbirlerinin deneyimlerini, isteklerini paylaşarak dayanışma içinde zengin bir yaşam başlamıştı.

"Merhaba. Kendimi tanıtayım. Ben torunun Santiago'yum. Bu da sevgilim Lourdes. Evinde kalabilir miyiz diye sormak için geldik," demişti gülümseyerek üçüncü Santiago, Laura'nın evinin kapısını ilk çaldığı gün. Dişlerini Dantón'dan almıştı, beyaz ve düzgün. Ama sevecen ve melankolik bakışlı gözleri, Veracruzlu devrimci amcası birinci Santiago'nun, büyük Santiago'nun gözleriydi,.

Lourdes Alfaro güzeldi, alçakgönüllüydü. Zamanın gençleri gibi giyiniyordu, bir gün üzerinde Che Guevara'nın resmi olan bir penye, bir başka gün Mick Jagger'ın resmi olan bir başka penye. Saçları uzun ve siyahtı, hiç makyaj yapmıyordu. Ufak tefek ama orantılı bir vücudu vardı, Jorge Maura'nın iri Alman yapısıyla tatlı tatlı dalga geçmek için ortaçağda yaşamış Başrahip Hita'nın *Book of Good Love* adlı kitabından alıntı yaparak dediği gibi 'çok erdemli ufak tefek hanımkız' türünde bir genç kız.

Genç sevgililerin evine taşınıp onunla yaşamaları Laura Díaz'ın yüreğini kıvançla doldurmuştu. Kendisi ve Jorge gibi yirmi yıllık şiddet ve mutsuzluktan sonra buluşmak değil, hemen, şimdi beraber olmaya, mutlu olmaya hakları olan genç sevgililere Laura hemen kol kanat gerdi. Onlar Basilio Baltazar ve Pilar Méndez gibi birlikte olmak için uzun yıllar beklememeliydiler, çünkü trajedilerin mutlu sonla bitmesi sık rastlanan bir olgu değildi.

Evet, Laura Díaz'ın gözünde üçüncü Santiago ile Lourdes mutlu olmayı hak ediyorlardı. Dantón'un densizliği ve karısının kendini beğenmişliği yüzünden Laura'nın daha önce tanıyamadığı delikanlı Laura'yı tanıyordu. Hem tanıyordu hem de çok beğeniyordu. Hukuk Fakültesi'nin birinci sınıfındaydı, çünkü kendinin deyimiyle ne yazık ki babaannesinin ya da genç yaşta ölen amcasının sanatsal yeteneklerinden yoksundu.

"Bu birbirlerine bakan çift tablosu onun mu?"

"Evet."
"Ne büyük bir yetenek, babaanne."
"Evet."
Kendi erdemlerinden hiç söz etmedi. Yalnızca yirmi yaşındaydı. Ama bir akşam yemek hazırlarken, safranlı pirinç pilavı ve tavuk butu, Lourdes, Laura'ya, 'Santiago mükemmel bir erkek, yaşından çok daha olgun, Doña Laura, ölümden korkusu yok...' demişti. 'Bir an ona yük olabileceğimi düşünmüştüm, okula devam etmesi, hele hele anne ve babasıyla ilişkileri konusunda. Ama görmeliydiniz, Doña Laura, ne kararlılıkla karşı çıktı onlara. Bana onun için önemli olduğumu gösterdi, ona yük değil destek olacaktım, bana saygısı vardı.'

Santiago'nun babası ve babasının arkadaşlarının verdiği partilerinden çok daha fazla hoşlandığı okul arkadaşlarının verdiği partilerden birinde tanışmışlardı. Babası ve arkadaşlarının toplantıları özel toplantılardı, yalnızca 'tanıdık ailelerin' çocukları davet edilirdi. Ötekilerde ise toplumsal sınırlar yıkılmıştı, aynı bölümlerde okuyan herkes, sevgilileri zaman zaman bekâr bir teyze ya da hala eşliğinde –'refakatçi' alışkanlığı her şeye karşın direniyordu– katılıyordu bu toplantılara, sınıf, aile bağları, zenginlik dikkate alınmadan.

Dantón oğlunun bu toplantılara gitmesini onaylıyordu. Okul arkadaşları uzun süreli arkadaşlardır, her ne kadar annen yalnızca kendi çevremizden kişilerin toplantılarına katılmanı istese de, gördüğün gibi oğlum, bizi yönetenler asla üst sınıflardan gelen kişiler değil. Alttakiler arasında yetişiyorlar. Senin de onları senin onlara daha çok şey verebileceğin zamanlarda tanıman iyi olur. Çünkü emin ol, bir gün onlar sana senin onlara verdiğinden çok şey vereceklerdir. Dantón'un gözünde, yoksul arkadaşlar iyi bir yatırımdı.

"Meksika yetenekli kişilere kapıları açan bir ülke, Santiago. Bunu unutma."

Santiago, Lourdes'i Hukuk Fakültesi'ne girdiği ilk yıl tanımıştı. Lourdes hemşirelik okulunda okuyordu. Puerto Escondido'dan geliyordu. Annesi-babası Oaxaca kıyılarında bir plajda orta halli bir otel işletiyorlardı, ama yörenin en iyi *temazcal*'i orada bulunur demişti Lourdes.

"Nedir o?"

"Tüm toksinlerden arındıran bir buhar ve ot banyosu."

"Sanırım böyle bir banyoya ihtiyacım var. Davet eder misin beni?"

"Ne zaman istersen."

"Aman ne güzel."

Birlikte Puerto Escondido'ya gittiler. Pasifik kıyılarına karşı birbirlerine âşık oldular. Burada okyanus dik bir kıyıya sığ gibi görünen durgun sularla yaklaşıyordu, ama aslında denize girer girmez insanın ayakları birden yerden kesiliyordu. Haşin akıntı tutunacak bir zemin bulamayan Santiago'yu sürükledi. Tehlikeden çok korku veren bir durumdu. Lourdes hemen denize atladı, bir kolunu delikanlının boynuna sardı, öteki koluyla yüzmesine yardımcı oldu ve onu kıyıya dek çekti. İki genç yorgun ama heyecanlı ilk kez öpüştüler.

"Bana bunları anlatırken sesin titriyor," dedi Laura, Lourdes'e.

"Korkuyorum, Doña Laura."

"Bırak şu Doña lafını. Beni yaşlı yapıyor."

"Tamam, Laura."

"Neden korkuyorsun?"

"Santiago'nun babası sert bir adam, Laura. Sözünden çıkılmasından hoşlanmıyor, hemen aslan kesiliyor. Korkunç oluyor."

"O aslan göründüğü kadar yırtıcı değildir. Kükrer, korkutur, o kadar. Karşısındaki de kükreyip haddini bildirince siner."

"Bilmem ki, nasıl olur."

"Ben biliyorum yavrum. Merak etme."

Ta Puerto Escondido'ya dek gitti utanmaz adam, babaanne. Genelde korkutmak için fedailerini gönderir, ama bu kez özel uşağıyla kendi gitti Lourdes'in annesi babasıyla konuşmaya. Hiç heveslenmemelerini, bunun asi, şımarık oğlunun geçici bir serüveni olduğunu söyledi onlara. Kızları Santiago'ya kanmamalıymış, dikkat etmeliymişler, hamile bırakabilirmiş. Ama hamile kalsa da kalmasa da nasıl olsa sonunda terk edermiş...

"Oğlunuz bize öyle demedi."

"Ben söylüyorum. Geçerli olan benim sözüm."

"Oğlunuzun ağzından duymak isterim."

"O bilmez. Şaşkın bir çocuk o."

"Olsun gene de ondan duymak istiyorum."

"İnatçılık etmeyin, Señor Alfaro. İnat etmeyin. Bu oyun değil. Ben oynamıyorum. Ne kadar istiyorsunuz?"

Ama Dantón, Santiago'yla konuşurken ona 'şımarık çocuk' gibi davranmadı. Yalnızca 'gerçekler'den söz etti. Tek çocuktu. Annesinin şanssızlığı yüzünden yeniden çocukları olmamıştı. Yeni bir doğum annesinin hayatına mal olabilirdi. Tüm ümitleri Santiago'ydu. Annesi oğlunu çok seviyordu, ama o, Dantón, katı ve nesnel davranmak zorundaydı, duygusallığa kapılma gibi bir lüksü olamazdı.

"Tek mirasçım sensin. Hukuk eğitimi alman çok iyi. Sana ABD'de ya iktisat ya da işletme üst lisansı yapmanı öneririm. Bir babanın işlerini oğluna devretmek istemesi çok doğal. Eminim beni utandırmazsın. Beni ve sana tapan anneni."

Annesi güzelliği, kendi deyimiyle 'çiğ taneleri gibi', buharlaşmış bir kadındı. Magdalena Ayub de Lopéz Díaz orta yaşlarına dek, Jockey Kulüp'teki pazar günü eğlencelerinde Dantón'u baştan çıkaran çekiciliğini korumuştu. Arap prenseslerinin gözlerini andıran mahmur, kadifemsi, anlamlı, dolgun gözkapaklarının altında gizli bir cinsel organ kadar kışkırtıcı zeytin yeşili gözleri hemen göze çarpan kusurlarını –bitişik kaşlar, iri burun, köşeli çene– örtüyordu. Magdalena Ayub'un yüzü, o günlerde rahibe okullarını bitiren, evliliğe aday güzel ama fazlasıyla 'görgülü', büyük çoğunluğu sanki bedenlerinin bir yerine *nihil obstat* yapıştırılıp 'yüz'lerinin 'yüz' olduğu ancak böyle ilan edilmiş kızlarla tam bir çelişki oluşturuyordu. Bir diz, bir dirsek, bir topuk bu beyaz tenli, kimileri için pek makbul ama yavan, 'zarif kısrak' diye sınıflandırılan, Kutsal Yürek Fransız Rahibeler Okulu mezunu kızlara pekâlâ yüz yerine geçebilirdi. Yüz hatları işe yarayabilirdi ama yazık ki silinmiş, diye dalga geçiyordu Dantón.

Dantón'un tavlamaya çalıştığı günlerde 'düşüm' dediği Magdalena Ayub ise bambaşkaydı. Üstelik üçüncü Santiago'nun annesiydi. Ama Santiago'nun doğumu bir çırpıda Don Dantón'un karısı olan sayın hanımefendinin tüm çekiciliklerini silip süpürmüştü. Üstüne üstlük doktor kararı ilan etmişti: İkinci bir çocuk hanımefendinin ölümüne neden olur. Evet, kalın kaşları hâlâ yerli yerindeydi, bir de geniş kalçalarına bir şey olmamıştı, bu doğruydu.

Santiago bu suçluluk duygusuyla büyüdü: Doğarken annemi öldürebilirdim, benim doğmam başka kardeşlerimin dünyaya gelme olasılığına engel oldu. Dantón, Santiago'nun bu sözde suçunu yükümlülüğe dönüştürmüştü. Santiago tek çocuk olduğu ve ona yaşam vermek için annesi ölümün kıyı-

sından döndüğü için, yirmi yaşına gelince doğal olarak belli birtakım görevleri yerine getirmek zorundaydı. Dantón oğlundan olağandışı bir şey beklemiyordu: Üniversiteye gidecekti, mezun olacaktı, kendi sınıfından bir kızla evlenecekti, servetine servet katacaktı ve soyunu sürdürecekti.

"Ve yaşlılığımda beni rahat ettireceksin. Bunca yıl çalıştıktan sonra buna hakkım olduğuna inanıyorum, oğlum."

Bunları bir eli çizgili lacivert, kruvaze elbisenin pantolon cebinde, bir eliyle de oğlunun omzunu okşayarak söylüyordu Dantón. Yüzü de elbisesi gibiydi: düğmelenmiş, kruvaze, çizgili, kara saçların daha da koyulaştırdığı bıyık ve kaşlar. Baştan aşağı lacivert bir adamdı. Ayakkabılarına hiç bakmazdı. Tabii ki her zaman pırıl pırıl boyalı olmalıydılar. Hele de olmasınlardı. Bir bu eksikti.

Üçüncü Santiago, Lourdes'e âşık olana dek babasının kendisi için çizdiği çizgiyi tartışmamıştı. Ama Lourdes'i tanıdıktan sonra babasının tutumunu, kendini haklı çıkaran 'ne yapalım hayat böyle' türünden sözlerini yargılamadan, eleştirmeye başladı. Babasının tepkisi sert ve kaba oldu. Santiago babasını seviyordu, sağladığı kolaylıklar için –harçlığı, altındaki dört kapılı Renault araba, bir yenilik olan American Expess kartı (kullanılabilir limiti sınırlı olsa da), Macazaga'dan istediği gibi giyinebilmek olanağı (aslında Santiago'nun tercihi deri ceket, kot pantolondu) için gönül borcu duyuyordu. Babası ekonomik durumuna güvenerek ve kendi değer ölçülerine dayanarak oğluna 'benim yolumu izleyeceksin', oğlunun sevgilisine de 'yolumda engelden başka bir şey değilsin, çekil git yoksa bir tekmeyle bitiririm işini' diyordu.

Don Dantón'un bu davranışı genç Santiago'yu iyice çileden çıkarıyordu. Önceleri ikileme düşmüştü, ama babasının aymazlığı daha önce aklının ucundan bile geçirmeyeceği şeyler yapmaya zorladı onu. Delikanlı kendi kendini tarttı ve düşüncelerini Lourdes'in de paylaştığını anladı. Duruma açıklık getirene dek yatakta beraber olmayacaklardı. Ne bir bebekle, ne salt cinsel ilişkiyle kimseye 'şantaj' yapmayacaklardı. Santiago daha iyisini yaptı, 'babam kim, ne yapıyor da herkesin üzerinde dikta kurabiliyor, kendine bu denli güveniyor' diye düşünmeye başladı.

Santiago, Lourdes'e babasından daha akıllı davranmaları gerektiğini söyledi; her gün görüşmeyecekler, yalnızca cuma akşamları gizli buluşacaklardı ki babası işkillenmesin.

Santiago Dantón'a hukuk öğrenimi görmeyi kabul ettiğini ama öğrendiklerini uygulamaya koyabilmek için onun bürosunda çalışmak istediğini söyledi. Dantón'un memnuniyetten gözleri kamaşmıştı. Kendi oğlunun Bufete Unido de Factores Asociados'ta (BUFA) çalışmasında hiçbir sakınca görmedi. BUFA Reforma Bulvarı'nda, Kristof Kolomb heykeli ile Devrim Anıtı'na birkaç metre uzaklıkta cam ve metal karışımı pırıl pırıl bir binadaydı. Bir zamanlar binanın olduğu yerde Carmen Cortina'nın akşam partilerinde (jelatinden) monoklunu yutarak herkesi eğlendiren, Porfirio yanlısı yaşlı aristokrat Nalgon Rosal'in Mexico City'ye kar yağmasını bekleyen çatısıyla Paris stili evi vardı. Planları İmparatoriçe Carlota tarafından, malikânesiyle Chapultepec Şatosu'nu birbirine bağlamak için yapılan, sonra da Maximilian'ın desteğiyle, doğduğu kent Brüksel'in Louise Bulvarı'na benzetilerek inşa edilen Reforma Bulvarı, yeni dikilen gökdelenleri, otoparkları, fast-food restoranlarıyla her gün biraz daha Houston ya da Dallas'ın bir bulvarına benzemeye başlamıştı.

Santiago okulda öğrendiklerinin uygulamasını işte bu büroda yapacaktı, patronun oğluydu, tüm katları gezip bütün işlerden haberdar olmalıydı...

Bir boğa güreşleri tiryakisi olan arşiv memuruna o yıl Joselito Huerta ile Manuel Capetillo'nun katıldıkları gösteriler için bilet armağan ederek adamla arkadaşlık kurdu. Telefoncu kızlarla Libertad Lamarque'nin Cuernavaca'daki sinemalarda, Arjantin tangolarıyla Harry Jaffe'yi ağlatan yıldızın ta kendisi, film çekimleri yapılan Churubusco Stüdyoları'na serbest giriş kartı bularak yakınlaştı.

Her gün Don Dantón'a telefon eden bu Señorita Artemisa kimdi? Santiago yanlarında olmadığı zaman neden ona o denli saygılı davranıyorlar, patronun oğlu yaklaştığında neden bir şeyler gizliyorlardı? Babasının yalnızca buyruklar savurduklarının 'hemen şimdi istiyorum Gutierrez, uyuma bakalım, salakların burda işi yok. Ya sen Fonseca, feneri nerede söndürdün, on beş saniye sonra burda olmazsan kendine başka iş ara'ların aksine 'emirlerinize amadeyim efendim' gibi laflarla aşağıdan alarak konuştukları kimlerdi? Emirler yağdırdıkları arasında daha beter gözdağı verdikleri de vardı: "Eğer karını ve çocuklarını düşünüyorsan dediklerimi yapmanı öneriyorum, yoksa sana emir vermem, dediğimi yapanlara veririm, seni de gönderirim, Reynoso. Kâğıtların benim elim-

de olduğunu unutma, *Excelsior*'a verirsem işin biter, işte o kadar."

"Nasıl isterseniz, efendim."

"Hadi bakalım çabuk getir dosyaları."

"Üstüne vazife olmayana burnunu sokma, sersem, yoksa bir gün kendini burunsuz, taşakların ağzında bulursun."

Santiago babasının egemenliği altındaki bu çelik ve camdan dolangacın içine girdikçe Lourdes'in –bu iki ad, Santiago ve Lourdes, birlikte söylendiğinde karşılıklı gereksinim, aşkın adı oluyordu– sevgisine sığınmak gereğini duyuyordu. Sinemada el ele tutuşuyorlar, kafelerde göz göze bakışarak oturuyorlar, Santiago'nun arabasında öpüşüyorlar, karanlıkta birbirlerine dokunuyorlar, ama gerçekten birleşmek için beraber yaşayabilecekleri günü bekliyorlardı. Birlikte aldıkları karar her ne kadar bazen birine bazen de ötekine tuhaf, hatta saçma gelse de bu konuda anlaşmışlardı bir kere. Birleştikleri bir nokta daha vardı. Olayı erteleme heyecan veriyordu ikisine de. Hayal etmek.

Peki kim di bu Señorita Artemisa?

Sesi kalın ama tatlımsıydı, telefonu kapatmadan Dantón'a, 'Seninim Tonsito, seninim şekerim,' diyordu. Santiago dinlememesi gereken bu sırnaşık konuşmayı babasının paralel hattından ilk duyduğunda çok gülmüştü. Hele haşin Dantón şekerine, 'Benim memeciklim ne diyor, benim küçük budalam ne hissediyor, benim Cicibicim ne yiyor ki hortumcuğu kötü kokuyor?' dediğinde ve profesyonel tatlı ses, 'N'apalım, her perşembe muz emersem...' diye yanıtladığında gülmekten katılmıştı. Santiago sevgilisine "Lourdes," dedi, "bu iş gittikçe daha ilginçleşiyor, dur bakalım kimmiş bu Micha ya da Artemisa, bir iyice araştıralım, neye benziyor görelim."

Hayır, Doña Magdalena'nın aldatılmış olması düşündürmüyordu Santiago'yu. Püriten değildi, ama 'meraklıyım Lourdes'. 'Ben de' diye yanıtladı Oaxacalı genç gelin adayı, bir perşembe gecesi kiraladıkları arabada Dantón'un bürodan çıkmasını beklerken. Dikkat çekmemek için bir Ford araba kiralamışlardı. Dantón ise kendi kullandığı eski bir Chevrolet'ye binerek Nueva Anzures Mahallesi'ndeki Darwin Sokağı'na doğru yola koyuldu.

Dantón arabasını girişinde Apollon ve Venüs yontuları olan bir evin önünde park etti. Kapı kapandı ve ev gizeme bü-

ründü. Biraz sonra müzik sesi ve kahkahalar duyuldu. Işıklar bir yanıyor bir sönüyordu.

Santiago ile Lourdes başka bir sabah yeniden eve döndüler. Bahçıvan çimleri kesiyor, hizmetçi kız da erotik yontuların tozunu alıyordu. Evin giriş kapısı aralıktı. Santiago ve Lourdes aralık kapıdan parlak, çiçek desenli kumaşlarla döşenmiş koltukların durduğu, burjuva özentisi bir salon gördüler. Yerler mermerdi, Meksika filmlerinde görülen süslü merdivenlere benzeyen merdivenlerle üst kata çıkılıyordu.

Kısa bir süre sonra merdivenlerin başında genç ve kibirli biri belirdi. Saçları çok kısa kesilmişti, üzerinde ipek bir kimono vardı. Abartılı el hareketleri yaparak beyaz eldivenlerini giymeye çalışıyordu.

"Ne istiyorsunuz?" dedi kalın, kısık sesiyle tam bir tezat oluşturan inceltilmiş kaşlarından birini kaldırarak. "Kim bunlar?"

"Bağışlayın yanlış eve gelmişiz," dedi Lourdes.

"Terbiyesizler," diye fısıldadı beyaz eldivenli kişi.

"Herhalde böylesi doğru," dedi BUFA'nın arşiv memuru ve araştırmalarını sürdürmesi için Santiago'yu rahat bıraktı, ne de olsa patronun oğluydu.

Her gün öğleden sonra babası Focolare, Rivoli, Ambassadeurs'de katıldığı uzun öğle yemekleri süresince Santiago da dikkatle dosyalara dalıyordu. Aynı anda yüreği tiksinti ve sevgiyle çarpıyordu. Her şeye karşın içi burkuluyordu, genç hukuk öğrencisi durmadan kendi kendine bu benim babam, bu parayla okudum, karıştırdığı işler evimin temeli, damı, babamın işleri sayesinde altımda son model bir Renault var diye düşünmekten kendini alamıyordu...

"Kaçak sevgililer gibi davranacağız," dedi Santiago Lourdes'e. "Kimsenin bizi görmesini istemediğimizi düşün."

"Yani şimdiye dek gizlendiğimizden daha çok mu gizleneceğiz?"

"Bu iş buraya kadar. Hayır ciddi söylüyorum. Kimse bizi görmesin istersek nereye gideriz?"

"Santiago, bırak şakayı. Babanın arabasını izle daha iyi edersin," diyerek güldü Lourdes.

Chez Soi, Insurgentes Bulvarı'nda geniş ama loş bir bardı. Masalar birbirinden oldukça uzak yerleştirilmişti. Aydınlatma tavandan değildi, yalnızca masalarda küçük, az ışık veren lambalar vardı, kısacası karanlıktı. Fransız restoranı ha-

vası vermek için tüm masalara kırmızı beyaz kareli örtüler konmuştu.

Lourdes ve Santiago Dantón'u üç hafta süresince izlemişlerdi, her salı hiç şaşmadan saat tam dokuzda yalnız giriyordu bara, çıkarken de yalnız oluyordu.

Bir akşam Santiago ve Lourdes saat sekiz buçukta bara girdiler. Bir masa seçip oturdular ve birer *cubas* ısmarladılar. Fransız garson yukardan bakan bir edayla isteklerini yerini getirdi. Bir masa dışında tüm masalarda çiftler oturuyordu. Göğüslerinin yarısını gösteren dekolte giysili bir kadın kızıl saçlarını düzeltmek için kolunu kaldırınca tüyleri özenle alınmış koltuk altını cömertçe gözler önüne serdi. Bakışları kibirliydi. Bir pudriyer çıkardı, alınmış kaşlarının, Joan Crawford bozması abartılı dolgun dudaklarının çevresini bol bol pudraladı. İşin ilginç yanı, bütün bu işleri beyaz eldivenlerini çıkarmadan yapıyor olmasıydı.

Dantón bara girdi ve doğru kadının yanına geldi, dudaklarından öptü. Lourdes ile Santiago hesabı ödemişler bir kenarda duruyorlardı. O gece genç çift Renault'ya atlayıp Oaxaca kıyılarına gittiler. Santiago bütün gece ağzını açmadan, tüm dikkatini toplayarak Mexico City ile Oaxaca-Puerto Escondido arasındaki bitmek tükenmek bilmeyen virajları döndü durdu. Lourdes, başı sevgilisinin omzunda, uyuyakalmıştı. Santiago karanlıkta yolunu çevreleyen şekilleri kaçırmamak için gözlerini dört açmıştı: heybetli sıradağların tepeleri, bir yanda kıraç topraklar öteki yanda yeşil ülke, çam ormanları ve hırçın çöller, bazalt duvarları ve tepesi karlı dağlar. Koskocaman kaktüsler ve birden çiçek açan jakarandalar. Köyler, insanlar olmayan ıssız bir coğrafya. Yaratmak için önce kendi kendini yok etmesi gereken bir ülke.

Deniz sabah sekizde göründü. Sahilde kimsecikler yoktu. Lourdes neşe çığlıkları atarak uyandı. "Bu plaj bu kıyıların en güzel plajı!" dedi ve kendini denize atmak için soyundu. Santiago da giysilerini attı üstünden. Çırılçıplak birlikte girdiler denize. Pasifik bir çarşaf gibi örttü gençleri. Durgun, yeşil suların kucağında uzun uzun, derin derin öpüştüler, tuzlu sular yukarı attı bedenlerini. Lourdes, Santiago'nun penisinin klitorisine sürtündüğünü duyumsayınca bacaklarını kaldırarak genç sevgilisinin beline sardırdı. Santiago, Lourdes'i öptü, kamışını, kızların daha çok hoşlandıkları gibi dışarda duyumsaması için güçle Lourdes'in cinsel organına dokundurdu, son-

ra da derinliklere daldırarak erkeklerin hoşlandığı gibi içeri indirdi. Akıttılar, yıkandılar, martıları ürküttüler.

"Oyunun kurallarını ne denli erken öğrenirsen o denli iyi olur," demişti Dantón Santiago'ya, çalışmak için BUFA'ya ilk geldiğinde. "Yükselmek isteyenler PRI'ye[1] girerler, elde edebildikleriyle yetinirler. Doğru da yaparlar. Sıradan kişilerdir. Kendilerine sunulanı kabul ederler. Bir gün yüksek bir makama gelebilirler, ertesi gün bakan, daha ertesi gün de daha düşük dereceli bir memur. Önemli değil. Sineye çekmeye alışkındır onlar. Disiplinli olmak bazen yarar sağlayabilir, bazen de sağlamaz. Ama başka seçenekleri yoktur. İşte hepimiz için geçerli olan kural burada başlar, yükselenler ve biz yüksekte olanlar. Gücü elinde tutan ya da bir gün ele geçirebilecek kimselerle düşmanca ilişkilere girme. Bir çatışma olacaksa ciddi bir neden olmalı, yoksa öyle sudan bahanelerle kimseyle hırlaşma. Dalgaları azdırmamalısın, oğlum. Bu ülke yalnızca sakin, yosunu bol denizlerde ilerliyor. Ne zaman kandırıcı bir sükûnet hüküm sürse ileri gittiğimizi sanıyoruz. Bu hem bir giz hem de bir paradoks, anlıyorsun değil mi? Tartışmaya yol açabilecek hiçbir şey söyleme başkalarının yanında. Ülkede hiçbir sorun yok, Meksika barış içinde ilerliyor. Ulusal birlik tamam, bu dinginliği bozanın, patırtı çıkaranın ödeyeceği bedel yüksek olur. Meksika mucizesini yaşıyoruz. *Gringo*'ların dediği gibi her tencerede bir piliçten fazlasını istiyoruz. Her evde içi dolu bir buzdolabı istiyoruz, tabii bu dolapları büyükbaban Don Aspirino'nun süpermarketlerinden doldururlarsa daha da iyi. Toprağı bol olsun. Ticaretin büyük yapılması gerektiğine onu ben inandırmıştım. Zavallı Don Aspirino küçük esnaf ruhu taşırdı."

Dantón kalın kristal bir bardağa iki parmak doldurduğu Chivas Regal'den bir yudum aldı ve devam etti:

"Senin iyi ilişkiler kurmanı sağlayacağım Santiago, merak etme. Bu işe erken başlamak gerek, ama asıl zor olan uzun zaman aynı yeri korumak. Politikacılara bak, onlar da erken başlıyorlar ama uzun zaman gündemde kalanı çok az. Ticaretle uğraşan bizler de işe genç başlıyoruz ve ömür boyu dayanıyoruz. Bizi kimse seçmiyor, ama kamuoyu karşısında boşboğazlık etmedikçe ne bizi gören olur ne de eleştiren. Senin de kendini göstermene gerek yok. Reklam, kendini övmek

[1] PRI: Partido Revolucionaro Institucional: Kurumsal Devrim Partisi. (Çev.)

bu sistemde başkaldırı demektir. Unut bunları. Sonradan pişman olacağın hiçbir söz çıkmamalı ağzından. Düşüncelerini kendine sakla. Çevrende tanık olmasına izin verme."

Santiago babasının verdiği kadehi kabul etti ve bir dikişte içti.

"Hah, işte şöyle!" diye güldü Dantón memnun memnun. "Hiçbir eksiğin yok. Ölçülü davran. Kendini göstermeye kalkışma. Her şeye oyna ama en büyüğüne, başkana yanaş. Sadakat beş para etmez, uysallıksa çok şey getirir. Altı yıllık başkanlık süresinin ilk üç yılını işini büyütmekte kullan. Sonra düşüşe geçilir, çılgınlıklar, yeniden seçimleri ya da Nobel Ödülü'nü kazanmak hayalleri başlar. Oltayı hep başkana atacaksın. Bu kez de yeni gelene yanaşmak gerek. Yeni başkanı eski başkan seçse de, yenisi sandalyesine oturur oturmaz kendisini seçen eski başkanı, ailesini, arkadaşlarını un ufak eder. Sessizce yelken açacaksın, Santiago. Bizler sessiz süreklililiğiz. Onlar gürültücü kesim. Çokluk da göçücü tabii."

Falancayı partiye davet etmeliymiş, filancayı yemeğe. Bilmem kimin babası da Don Dantón'un ortağıymış ve elli milyon dolar gibi alçakgönüllü bir servete sahipmiş. Ama Loli Paranda'nın babası iki yüz milyonlarda seyrediyormuş. Ortağı kadar kolay parmağında oynatılacak biri değilmiş ama kızına çok düşkünmüş, kızı için her şeyi feda...

"Her şey mi?" diye sordu Santiago babasına. "Her şey derken neyi kastediyorsun, baba? Allah kahretsin, öğütlerini kendin yerine getirmiyorsun ama, sevgili babacığım. Ortalıkta çok belge bırakıyorsun. Çok iyi saklasan da arşivinde seni suçlamak için kullanılabilecek bir sürü kanıt var, sana yardım edenlere şantaj yapmak, yardım ettiklerine sana borçlu olduklarını anımsatmak için sakladığın belgeler. Hangi türden olursa olsun sahtekârlığın çıkıyor meydana, ahlaksız herif! Bakma öyle yüzüme, ölçülü davranmaya hiç niyetim yok, anasını satayım. En ufağına varana dek her attığın adımın fotokopisini aldım; resmi bir işi özel işmiş gibi yürüttüğün için bakanlardan kırptıklarını ezbere biliyorum; Acapulco'da yasadışı toprak satışlarında aracılık ettiğini ya da görünmeyen adam olarak verdiğin hizmetler için aldığın komisyonları, yabancılara yasak olan işlerde yatırımcı *gringo*'lara paravan şirketlik yaptığın için verdikleri çekleri, başkanla ortakları turizmi geliştirsinler diye köylüleri öldürmek pahasına kamusal topraklardan kovma işini üzerine aldığın için sana ödenen her

peso'yu, bağımsız sendikacıların ve tarım sektöründeki liderlerin nasıl öldürüldüklerini, bütün marifetlerini, her şeyi biliyorum. Bu işler için sana ödenen paraları ve senin ödediklerinin hesabı var. Babamsın, orospu çocuğu. Tüm yaşamın boyunca bir tek yasal iş yapmadın. Sen sistemin sırtından geçiniyorsun, sistem de seni kullanıyor. Seni suçlamak için bir sürü kanıt var ellerinde, senin elinde de sana hizmet edenleri ya da senden hizmet alanları suçlamak için gerektiğinde kullanabileceğin başka kanıtlar var. Ama artık gizin kalmadı, aşağılık adam. Bütün bu belgelerin kopyasını aldım. Merak etme gazetelere vermeyeceğim. Bununla ne mi kazanıyorum? Ağzımı açmayacağım, ama sen iyice kafayı yer ve beni öldürtmeye kalkacak olursan, dikkat, işte o zaman her şey ortaya dökülecek. Hem de burada değil, gazetecilere bol para ödediğin ABD'de, canının en çok yanacağı yerde, Allahın cezası yolsuzluklar kralı, sevgili kalleş babacığım. Çünkü sen yankee ve Meksikalı alçaklara para aklıyorsun, çünkü kutsal Amerikan demokrasisinin kutsal yasalarını çiğniyorsun, bankacılarına rüşvet veriyorsun, milletvekillerine armağanlar yağdırıyorsun. Allah kahretsin, Washington'da kendi küçük lobini oluşturmuşsun. Yalan değil, seni takdir ediyorum, Willy Mays'i bile geride bırakırsın. Tüm temellere el atmışsın, evet, aslında yaratılmasında senin de emeğin geçen sistemi senden de aşağılık buluyorum. Hepiniz baştan aşağı pisliğe batmışsınız, Başkandan tut da en küçük rütbeli jandarmasına dek hepiniz en beter pislikten daha pissiniz. Kırk yıldır pisliği hepimizle paylaşıyorsun, bize de yediriyorsun, Allahın cezası Don Dantón Lopéz Díaz, canın cehenneme. Pislik yemek istemiyorum, senin bir kuruşuna dokunmak istemiyorum, yüzünü bir daha hiç görmek istemiyorum, yaşamım boyunca. Bir tek ortağının, bir tek CTM liderinin ne de CNC liderinin, hükümetin kurtardığı bir tek bankerin suratını görmek istemiyorum, bir tekinin bile... Çekip gidiyorum, hepinize karşı savaşacağım. Ve eğer başıma bir şey gelecek olursa senin başına daha beteri gelecek, güzel babacığım."

Santiago elindeki belgelerin kopyalarını dili tutulmuş, tir tir titreyen babasının suratına fırlattı. Dantón'un parmağı ayırdında olmaksızın yardım istemek için zile gitmişti ama hiçbir şey yapamadı, oğlunun karşısında donup kalmıştı.

"Unutma, bu kâğıtlardan her birinin bir kopyası Meksika'da, bir kopyası da Amerika'da, güvenli bir yerde. Koru be-

ni baba, çünkü söz dinlemez oğlundan başka kimse koruyamaz seni artık. Canın cehenneme!"

Sonra, Santiago babasına sarıldı, babasını da kendine sarılmaya zorladı, kulağına, "Her şeye karşın seni seviyorum, ahlaksız herif!" diye fısıldadı.

1965 yılı Noel gecesi Laura Díaz masada başköşede oturuyordu. İki yanında iki çift vardı. Bir yanında sevgili torunları, öteki yanında sevgili arkadaşları, kendini güvende hissediyordu. Artık yalnız değildi. Sağ yanında oturan torunu ile sevgilisi Lourdes yılın son günü evleneceklerini müjdelediler. Lourdes temmuzda doğacak bir bebek bekliyordu. Santiago iş arayacaktı ve o zamana dek...

"Hayır," diye araya girdi Laura. "Burası senin evin Santiago. Sen ve karın burada kalıp bu ihtiyarın yaşamına neşe katacaksınız..."

Çünkü üçüncü Santiago yanında olunca sanki öteki Santiagoları da, büyük ve küçük, ağabey ve oğul, yanında duyumsuyordu. Bebekleri olsundu, Santiago okulu bitirsindi. Laura için evi sevgiyle, gürültüyle doldurmak bir şenlik olacaktı...

"Amcan Santiago odasının kapısını hiç kapatmazdı."

Evi sevgi ve mutlulukla doldurmak. Laura daha onları ilk gördüğü günden beri genç, güzel çifti korumak istemişti. Kimbilir belki de Noel yemeğinde sol yanında oturan çiftin birbirine kavuşup mutlu olmak için otuz yıl beklemeleri gerektiğini bildiği için.

Basilio Baltazar'ın saçları kırlaşmıştı ama gençliğindeki esmer, keskin hatlı Çingene profili değişmemişti. Pilar Méndez'in yüzünde ise yokluklar ve güçlüklerle geçen bir yaşamın izleri vardı. Maddi sıkıntı çekmemişti, hiç aç kalmamıştı örneğin. Uğradığı yıkım tinseldi. Kuşkuları yüzüne kazınmıştı: paramparça olmuş bağlılıklar, sürekli seçim yapma zorunluluğu. Ailenin, isyanın, ve neden olmasın, düşselliğin acımasızca açtığı yaraları sevgiyle onarmak istiyordu. Dişleri berbat olmuş sarışın kadın, birçok kültürlerin karışımı –Müslüman ve Katolik, Yahudi ve Romalı– Iber Yarımadası halkına özgü profiliyle hâlâ güzeldi. Sanki yurdunun haritasını yüzünde taşıyordu, klasik trajedileri andıran bir sahnede, Santa Fé de Palencia'da Roma Kapısı karşısında söylenen acı sözleri de beraberinde taşıyordu.

"En büyük bağlılık göstergesi adaletsiz emirlere uymamaktır."

"Merhamet."

"Gökyüzü yalanlarla dolu."

"Annem ve babam birbirlerinden sonsuza dek nefret etsinler diye ölüyorum."

"Adalet adına ölmeli."

"Hangi acı Tanrı'dan gelmiyor ki?"

Laura, Pilar'a torunları Santiago ve Lourdes'in 1937'de Santa Fé'de yaşanan dramı öğrenmeye hakları olduğunu söyledi.

"Çok eski bir öykü," dedi Pilar.

"Zamanımızda birçok eski öykü yineleniyor," diyerek İspanyol kadının elini okşadı Laura. "Bunu ben söylüyorum."

Pilar, o zaman da ölüm karşısında yakınmamıştı, şimdi hiç yakınmayacaktı. Böyle dedi. Yakınma yalnızca acıyı çoğaltır.

"Kentin surları önünde kurşuna dizildiğini sandık," dedi Basilio. "Otuz yıl buna inandık."

"Neden inandın?" diye sordu Pilar.

"Çünkü baban anlattı bize. Bizimkilerdendi, Santa Fé'nin komünist belediye başkanıydı. Elbet inanacaktık."

"Tanınmayan biri olarak ölmekten daha iyi bir yazgı olamaz," dedi Pilar, Santiago'ya bakarak.

"Neden Señora?"

"Çünkü tanınıyorsan, Santiago, birilerini haklı çıkarır ötekileri suçlu durumunda bırakırsın. Böylece herkese ihanet etmiş olursun."

Basilio daha önce Laura'ya anlattıklarını, kadınını, Pilar'ını görmek için nasıl hemen izin alıp uçarcasına Meksiko'ya gelişini gençlere de anlatmak istiyordu. Don Alvaro Méndez, Pilar'ın babası, o sabah kızını kurşuna dizdirme numarası yapıp Sierra de Gredos'ta yıkık bir eve saklamıştı. Orada savaş süresince hiçbir eksiği olmayacaktı. Komşu çiftlikte yaşayanlar tarafsız kişilerdi ve hem Don Alvaro'nun hem de Doña Clemencia'nın dostlarıydı. Kimseye ihanet etmeyecek insanlardı. Gene de Pilar'ın babası karısı Clemencia'ya hiçbir şey söylememeyi daha uygun gördü. Anne hep kızının hareket için şehit olduğunu düşündü. Franco kazandığında herkese böyle ilan etti olayı. Savaş bitince Don Alvaro kızını sözde öldürttüğü yerde kurşuna dizildi. Anne şehit kızı için dua etmeyi sürdürdü, öldüğü yeri kutsadı. Ona göre cese-

di bulunamamıştı, çünkü kızıllar oralarda bir çukura atmışlardı...

Böylece Pilar Méndez kahraman, şehit olarak falanjın azizlerinin arasında yerini almıştı. Dağlarda saklanan gerçek Pilar ise ortaya çıkamadı, saklanarak yaşamayı sürdürdü. Bir aralar ortaya çıkıp gerçeği anlatmakla saklanarak miti yaşatmak arasında bir ikilem yaşasa da babasının ölümünü duyunca İspanya'da yazılan tarihin her zaman acıklı olduğuna ve öykülerin sonunun hep acıklı bittiğine karar verdi. Görünmemek daha iyiydi, böylece babasının anısına sadık kalacaktı, aynı zamanda iki yüzlü azize annesininkine de tabii. Yavaş yavaş yeni yaşamına alıştı. Önceleri babasının dostlarının yardımlarıyla geçindi, sonraları öç alma peşinde koşan Franco tehlikesi artınca da Azize Teresa'nın kurduğu Çıplak Ayaklı Carmelitas Manastırı'na sığındı. O günden sonra Pilar Méndez hep Hıristiyan hayırseverliğinin himayesinde, rahibelerin sert ama yardımsever disiplini altında yaşadı: yoksulluk içinde, kahverengi yün giysi, katı sandal ayakkabılar, et yeme yasağı, ortalık temizleme, iplik eğirme, dua ederek ve bol bol okuyarak. Çünkü Azize Teresa, "Aptal bir rahibeden daha nefretlik biri olamaz!" demişti.

Rahibeler kısa sürede Pilar'ın yeteneklerini fark ettiler. Okuma yazma biliyordu. Önüne Azize'nin kitaplarını koydular. Yıllar geçtikçe Pilar manastırın alışkanlık ve göreneklerivle öylesine özdeşleşmişti ki (hatta tarikatın kurucusunun, Kral II. Felipe'nin deyimiyle 'gezgin kadın'ın, bazı tersliklerini bile benimsemişti) başrahibe Fransa'da yaşayan akrabalarını görmek için manastırda çalışan yoksul ve akıllı Ursula Sanchez için bir izin kâğıdı istediğinde yöneticiler araştırma yapma gereğini bile görmediler. Onlara kızın kimliğini komünistlerin yaktığı söylenmişti.

"Manastırdan çıktığımda şaşkındım, ama geçmişin anılarıyla doluydum. Paris'e gelince yavaş yavaş bu anıları hatırlamak zor olmadı. Yitirdiğim yaşamı yeniden bulmayı aklıma koydum. Yoksa geri kalan günlerim de kötü suların kıraçlaştırdığı köylerde geçecekti. Rahibeler beni Paris'te Azize Teresa'nın yandaşlarının yanına göndermişlerdi. Paris bulvarlarında gezinmeye başladım. Kadınlığımı yeniden buldum. Zarif giysilere özenmeye başladım. Otuz dört yaşındaydım, kendimi güzel, iyi giyimli görmek istiyordum. Diplomatik çevrelerde arkadaşlar edindim. Cité Universitaire'deki Meksika

Pavyonu'nda bir iş buldum. Oğlu Paris'te okuyan zengin bir Meksikalı tanıdım. İlişki kurduk. Beni Meksika'ya getirdi. Kıskanç bir adamdı. Bu kez de, Acapulco'da papağanlarla dolu bir tropikal kafese tıkılmıştım. Bana mücevherler armağan etti. Tüm yaşamım boyunca kafeslerde yaşamış olduğumu duyumsadım, kasabada, manastırlarda hep kafeslerde yaşamıştım. Şimdi de altın bir kafesteydim. Ama gene tutsaktım, gene hapistim. Daha da kötüsü kendi kendimi tutsak etmiştim. İlkin babamı ele vermemek için, sonra annemin intikamından duyduğu mutluluğu boşa çıkarmamak, öldüğümü sanarak beni azize ilan edip kendisinin de azizeliğe yükselişini hayal kırıklığına uğratmamak için. Sonra da başka başka kimliklerle saklı yaşamaya, başkası olmaya alışmıştım. Ebeveynlerimin, savaşın, İspanya'nın, beni saklayan kasabalıların, rahibelerin, beni Amerika'ya getiren Meksikalının mahkûm ettiği suskunluğu bozmamak için kendimi feda etmiştim."

Bir an sustu, çevresindekilerden çıt çıkmıyordu. Tüm dünya onun kurban edildiğini sanıyordu. Acının ne kadarı başkalarından gelir, ne kadarını biz yaratırız?

Basilio'ya baktı. Elini tuttu.

"Seni her zaman sevdim. Ölümümün aşkımızı devam ettireceğini düşünüyordum. Tanınmadan ölmüş olmaktan gurur duyuyordum. Hayatta benim için en değerli olan şeyi nasıl hor görebilirdim? Senin sevgini, gerekirse benim için ölmeye hazır olan Jorge Maura ve Gregorio Vidal'in dostluklarını nasıl hor görebilirdim."

"Anımsıyor musun?" diye sözünü kesti Basilio. "Biz İspanyollar ölümün bekçisiyiz. Kokusunu alırız ve birisi bizi de öldürene dek ölümün peşinden gideriz."

"Geri adım atmak için her şeyimi verebilirim," dedi Pilar hüzünlü bir anlatımla. "Bağlılığımı üç olağanüstü erkeğin sevgisine nasıl değiştim. Keşke beni bağışlayabilseniz."

"Şiddet şiddeti doğurur," diye gülümsedi Laura. "Neyse ki sevgi de sevgiyi doğuruyor. Böylece çokluk ödeşmiş oluyoruz."

Sağ eliyle Lourdes'in elini tuttu, sol eliyle de Pilar'ın.

"Bunun için İspanyol sığınmacıları üzerine bir fotoğraf sergisi açıldığını duyunca koşa koşa geldim ve Basilio'nun boş çerçevesini gördüm."

Laura'ya baktı.

"Sen olmasan hiçbir zaman buluşamazdık," dedi Pilar.

"Meksikalı sevgilinize dönmeyeceğinizi ne zaman haber verdiniz."

"Çerçeveyi görür görmez."

"Cesurca hareket etmişsiniz. Basilio ölmüş olabilirdi."

"Hayır," dedi Pilar kızararak. "Bütün resimlerin altında doğum tarihleri, ölmüşlerse öldükleri tarih yazılmıştı. Basilio'nunkinde bu ikinci tarih yoktu. Biliyordum. Bağışlayın."

Gençler fazla konuşmadılar. Tüm dikkatlerini toplamış, Pilar'la Basilio'nun öyküsünü dinliyorlardı. Bir ara Santiago babaannesiyle göz göze geldi. Babaannesinin gözlerinde olağanüstü bir şey görmüştü, daha sonra gördüğünü Lourdes'e anlatmak istemişti. Unutmamalıydı. Bunu o söylemiyordu, 1965 yılı Noel gecesi Laura Díaz'ın bakışları, tutumu söylüyordu. Laura'nın bakışları oradakileri kapsıyordu ama aynı zamanda onlara açılıyordu, onlara ses veriyordu. Onları kendilerini ve karşısındakileri görmeye, sevecenlikle birbirlerinin içini okumaya çağırıyordu.

Ama denge odağı kendisiydi.

Laura Díaz açıklama istemeden sevmeyi öğrenmişti, çünkü çevresindekileri fotoğraf makinesiyle ve gözleriyle, belki de onların kendilerini asla göremedikleri gibi, görmeyi öğrenmişti.

Yemeğin sonunda Laura, Jorge Maura'nın gönderdiği kısa bir kutlama notunu okudu. Jorge Lanzarote'den yazıyordu. Dayanamamış, Pilar Méndez'le Basilio Baltazar'ın buluştukları haberini, bu beklenmedik ama olağanüstü sevindirici haberi Jorge Maura'ya iletmişti.

Jorge notunun sonunda soruyordu: Hangi mutluluk Tanrı'dan gelmez ki?..

Lourdes Alfaro'yla Santiago Díaz Ayub yılbaşı gecesi evlendiler. Tanıklar Laura Díaz, Pilar Méndez ve Basilio Baltazar'dı.

Laura dördüncü tanığı düşündü. Bir daha hiç görmeyeceklerdi birbirlerini.

XXIII. Tlatelolco: 1968

"Kimsenin cesetleri tanımasına izin yok. Kimse ölüleri alamaz. Bu kentte yarın beş yüz cenaze alayı olmayacak. Atın bütün cesetleri toplu mezarlara. Kimse görmesin."

"Kaybedin."

Laura Díaz 2 Ekim 1968 akşamı torunu Santiago'nun fotoğrafını çekti. Yürüyüşün Tres Culturas Meydanı'na girişini görmek için Calzada de la Estrella'dan yürüyerek gelmişti oraya dek. Öğrenci hareketinin tüm olaylarını, daha ilk mitinglerden başlayarak polis güçlerinin yavaş yavaş artırılışını, üniversite kampusunu işgal ederken askerlerin bazuka darbeleriyle hazırlık okulunun kapısını kırışlarını, berelilerin laboratuvarları ve kütüphaneyi yerle bir edişlerini fotoğraflarla belgelemişti. Rektör Javier Barros Sierra'nın başı çektiği ve tüm üniversitelilerin katıldığı gösterinin de fotoğraflarını çekmişti. Zócalo'da toplanarak Başkan Gustavo Díaz Ordaz'a 'Balkona çık, utanmaz!' diye bağıran, ağızlarını kapayarak sessiz yürüyüşe katılan binlerce kişinin de.

Laura, olaylardan etkilenen Santiago, Lourdes ve on-on beş gencin yaptıkları tartışmaları kaydetmişti. Gençler, Rio de Janeiro'daki evde, Büyükanne Laura'nın arşivlerini, ıvır zıvır gibi görünse de aslında geçmişin tanıklığını yapan bir sürü fotoğrafları, negatifleri boşaltarak küçük torunu için hazırladığı odada toplanıyorlardı. İki yaşındaki çocuk, dördüncü Santiago da bu odada uyuyordu. Odayı hazırlarken Laura, Lourdes'e eğer yetmiş yıllık yaşamında anımsamaya değer olayları belleğine kaydetmeyi becerememişse, ayıklanıp arıtılmamış geçmişinin ağırlığı altında ezileceğini söylemişti. Geçmiş birçok şekilde saklanabilirdi. Laura'nın geçmişi bir kâğıt denizinde saklıydı.

Sonuçta, bir fotoğraf bir ânın sonsuzlaştırılması değil de neydi? Ama zamanın akışı durdurulamazdı, zamanın tümünü saklamaksa çılgınlık olurdu. Güneş ve yıldızlar altında zaman, bizimle ya da biz olmadan devam edecekti. Bir tek kişinin yaşamı bir anlık bir zaman dilimiydi, o âna öncelik vermek, o ânı sonsuzlaştırmak için bütünü feda etmekti. Oğlu Santiago'nun salonda duran tablosu her şeye açıklık getiriyordu: Düşmüyorduk, yükseliyorduk.

Laura kâğıtları özlemle karıştırıyor, işe yaramaz gördüklerini çöpe atıyor, odayı küçük torunu için hazırlıyordu. 'Badanasını pembe mi yapalım mavi mi?' diyerek güldü Lourdes, Laura da ona katıldı. Bebek kız da olsa erkek de olsa, yatağında film kokuları içinde uyuyacaktı. Islak fotoğrafların, banyo etmek için kullanılan sıvıların, yeni yıkanmış çamaşırlar gibi iplere asılan kopyaların tanıdık kokusu duvarlara sinmişti bir kere.

Torununun her an artan heyecanını görüyordu. Onu uyarmak istiyordu. Fazla heyecana kapılma. Meksika'da hayal kırıklıkları, inançlıları cezalandırır ve sokağa döker. Santiago bu sözleri durmadan arkadaşlarına yineliyordu Arkadaşları on yediyle yirmi beş yaş arasında gençlerdi. Kimileri esmer kimileri sarışın gençler. Meksika, gökkuşağı gibi, renkli bir ülke, dedi saçları beline dek inen, çok esmer tenli, yeşil gözlü güzel bir genç kız. Dizleri üzerinden kalkıp ayakları üzerinde durmayı öğrenmesi gereken bir ülke, dedi uzun boylu, küçücük gözlü esmer bir genç. Demokratik bir ülke, dedi beyaz tenli kısa boylu, gergin kaslı, soğukkanlı görünen bir başka genç, gözlükleri sürekli kayıyordu burnunun üstünden. Berkeley, Tokyo, Paris'teki başkaldırılara katılan bir ülke, yasakların yasaklanması, hayalin gücü ele geçirmesi için başkaldıran bir ülke, dedi çok açık renk saçlı, İspanyollarınki gibi sık sakallı, derin derin bakan bir genç. Kendinden başkalarını da düşünen insanların ülkesi, dedi yerli görünümlü, ciddi, gözleri kalın camlar ardında saklı bir genç. Herkesin herkesi sevdiği bir ülke, dedi Lourdes. Sömürenleri olmayan bir ülke, dedi Santiago. Bize okulda öğretilenleri sokağa taşıyoruz, o kadar. Bize demokrasi, adalet, özgürlük, devrim gibi kavramlar öğrettiler, bu kavramlara inanmamızı istediler, Doña Laura, söyle babaanne, diktatörlüğü, baskı rejimini, adaletsizliği, tutuculuğu savunan bir öğrenci, bir hoca düşünebiliyor musun; bize gerçek yüzlerini gösterdiler, dedi buğ-

day tenli genç; haklarımızı aramalıymışız, bunu istediler, dedi kalın gözlüklü, yerli görünümlü genç. Dinleyin, diye sesini yükselterek ekledi yeşil gözlü esmer kız: Kimi kandırdıklarını sanıyorlar? Bakın, dedi sık sakallı, derin bakışlı genç, gözlerinizi açın, milyonlarcayız, yirmi yaşından küçük otuz milyon Meksikalı genciz, bizi hâlâ kandırabileceğinizi mi sanıyorsunuz? Hangi demokrasiden söz ediyorsunuz? PRI'nin çift dipli seçim sandıklarıyla örgütlediği seçimler mi demokrasi, dedi uzun boylu, küçük gözlü genç; altmış kişinin altmış milyon yurttaşın kazandığı paradan daha çok parası olan bir ülkede, adalet nerede kaldı, diye sürdürdü Santiago; hangi özgürlük, dedi saçları beline inen kız, başlarında yozlaşmış liderler olan, elleri bağlı sendikalar mı özgürlük, yoksa hükümetin satın aldığı gazeteler mi, diye ekledi Lourdes; yoksa gerçekleri gizleyen televizyon mu? Devrim nerede kaldı, diye özetledi soğukkanlı, gergin kaslı genç; Villa ve Zapata'nın yaldızlı harflerle parlamento binasında yazılı adlarında mı, geceleri kuşlarının pislettiği heykellerde, erkenden kalkan papağanların yineledikleri PRI'nin söylevlerinde mi, diye sözü bağladı Santiago.

Onu uyarmak bir işe yaramaz. Annesini babasını reddetmiş, babaannesiyle özdeşleşmişti. İkisi, Laura ve Santiago gece yarısı Zócalo'da birbirlerine destek olarak kulaklarını yere yapıştırmışlar, birlikte duymuşlardı kentte patlamak üzere olan patırtıyı...

"Meksika cehennemi," demişti o zaman Santiago, "suç, şiddet, yolsuzluk, yoksulluk ölümü çağırır mı?"

"Sus, konuşma oğlum. Dinle. Ben fotoğraf çekmeden önce hep dinlerim..." Laura ardından gelenlere, çocuklarına pırıl pırıl bir özgürlük bırakmak isterdi. Birlikte yüzlerini buz gibi taşlardan kaldırdılar, sevecen bir anlatımla birbirlerine sorgular gibi baktılar. İşte o zaman Laura, Santiago'nun nasıl davranacağını anladı. Ona karın var, çocuğun var, karışma demeyecekti. Laura, Dantón değildi, Juan Francisco değildi, Laura Jorge Maura'ydı, Jarama'da cephedeki *Gringo* Jim'di, Veracruz'da kurşuna dizilen büyük Santiago'ydu. Laura kuşkuları olan ama kuşkuları olsa da eyleme geçmekten vazgeçmeyenlerdendi.

Torunu Santiago her yürüyüşte, her toplantıda değişimin canlı bir simgesiydi, babaannesi de onu izliyor, fotoğrafını çekiyordu. Santiago fotoğrafının çekildiğinin ayrımında değildi.

Laura ona bir yoldaşın sevecen gözleriyle bakıyordu. Fotoğraf makinesiyle değişim sürecini dakikası dakikasına kaydetti. Değişim bazen belirsizlikti bazen kesinlik, ama sonuçta hep kesinlikti –eylemlerde ve sözlerde–, kararlılık kuşkuya baskın çıkıyordu. En az kararlılıkta kuşku duyuluyordu.

Laura öğrencilerin başkaldırdığı o günlerde, gün ışığında ya da meşalelerin aydınlığında değişimin henüz kesinlik kazanmadığı için kesin gerçekleşeceğini hissetmişti. Aklından yaşamı boyunca duyduğu dogmalar geçti birer birer. Müttefiklerle, Fransız ve İngiliz, 1914 Savaşı'nın merkez güçleri arasındaki, neredeyse tarih öncesine uzanan düşmanlıktan tut da Vidal'in komünizme, Basilio'nun anarşizme, Maura'nın cumhuriyetçiliğe olan inançları, Pilar'ın Franco yandaşlığı, Raquel'in Musevilik ve Hıristiyanlığa bağlılığı, Harry'nin ruhsal-ideolojik kargaşası, Juan Francisco'nun oportünist tutumu, Dantón'un kinizmi, öteki oğlu ikinci Santiago'nun tinsel bütünlüğüne dek tanık olduğu birçok durum.

Bu yeni Santiago, babaannesi Laura Díaz yoluyla, bilerek ya da bilmeyerek, öncekilerin mirasçısı olmuştu. Laura Díaz'lı yıllar Yeni Santiago'nun günlerinin yaratıcısı olmuştu. Laura bu son Santiago'nun adına 'yeni' önadını vermişti, İsa'nın beden değiştirdiği gece Getsemané'ye tanıklık eden Zebedin'in oğlunun soyundan gelen, uzun adaşlar listesine eklenen bir yeni haberci. Santiagolar, yani Yakuplar, bir başka deyişle 'yıldırım oğulları', hepsi şiddete kurban gitmişlerdi, büyük Santiago'yu Herodes'in kılıcı delip geçmişti, küçük Santiago Sanhedrin'in darbeleriyle ölmüştü.

Tarihe aziz olarak geçen yalnızca iki Santiago vardı. Oysa Laura'nın yaşamında bu adı taşıyan dört kişi vardı. Ve büyükanne adların içsel doğamızın göstergesi olduğuna inanıyordu. Laura, Lourdes, Santiago.

Şimdi Laura Díaz'ın yıllarına eşlik eden tüm dostları ve sevgililerinin inancı Laura Díaz'ın yüzlerce Meksikalı erkek ve kadının arasında Azteklerin Tlatelolco'su, Tres Culturas Meydanı'na giren torununun da inancıyla örtüşüyordu. Eski Anahuac Vadisi'ndeki bu meydanı yalnızca günün son ışıkları aydınlatıyordu. Laura orada her şeyin eski olduğunu düşündü, büyük Aztek piramidi, Santiago Kilisesi, Fransisken Manastırı ve okulu, hepsi eski yapılardı; ama Dışişleri Bakanlığı gibi, bazı apartmanlar gibi modern yapılar da eskiydi. Belki de en son yapılanlar daha da eskiydi. Çünkü daha az dayanık-

lıydılar, birçok yerlerinde çatlaklar oluşmuştu, boyaları aşınmıştı, camları kırıktı, pencerelerden çamaşırlar sarkıyordu. Sık ve ani yağmurların duvarlara düşen gözyaşları eskitmişti onları. Meydanın lambaları, önemli binaların reflektörleri yavaş yavaş yanmaya başlamıştı; mutfakların, balkonların, salonların, odaların pencereleri de birer ikişer aydınlanıyordu. Meydanın bir yanından yüzlerce genç giriyordu, öteki yandan da bölük bölük asker onlara doğru yürüyordu. Çatılarda kıpırdayan gölgeler belirdi. Beyaz eldivenli yumruklar havaya kalktı. Laura torunu Santiago'nun beyaz siluetinin fotoğrafını çekti. Beyaz gömleği, o aptal beyaz gömleği sanki kurşunların hedefi olmayı istiyordu, sanki Laura 'babaanne gelecekte bize yer yok, babamın yarattığı geleceğe sığamam ben' diyen sesini duyuyordu. Laura 'evet, evet' diyordu, torunuyla beraber o da anlamıştı Meksikalıların ömürleri boyunca farklı, daha iyi bir ülke hayal ettiklerini. Almanya'dan Catemaco'ya göç eden Büyük Büyükbaba Felipe ve Tenerif'ten Veracruz'a giden Büyükbaba Díaz, çalışkan ve doğru insanların yaşadığı bir ülke hayal etmişti; birinci Santiago adaletli bir ülke, ikinci Santiago yaratıcılığın yeşerdiği huzurlu bir ülke düşlemişti. Kalabalık öğrenci grubuyla 2 Ekim 1968 gecesi Tlatelolco Meydanı'na girmekte olan üçüncü Santiago da kendisiyle aynı adı taşıyanların, adaşlarının düşlerini sürdürüyordu. Onun meydana gelişini izleyen, fotoğrafını çeken Laura, "Bugün sevdiğim erkek torunum," dedi.

Fotoğraf makinesinin deklanşörüne basıyordu, onun silahı fotoğraf makinesiydi. Torununa doğru çevirmişti objektifini. Davranışındaki bencilliği ayrımsadı, yeni bir toplum, daha iyi bir ülke, inançlarına bağlı bir ülke isteyen yüzlerce genç erkek ve kadın akıyordu meydana. O, Laura Díaz ise yalnızca kendi kanını taşıyana, kendi soyundan gelene bakıyordu. Yirmi üç yaşında, dağınık saçlı, beyaz gömlekli, esmer tenli, ela gözlü, pırıl pırıl dişli, güçlü gence bakıyordu. Laura uzaktan Santiago'ya senin yolundayım diyordu. Artık eskiden olduğum kadın değilim, şimdi seninleyim, bu gece seni anlıyorum, aşkım Jorge Maura'yı anlıyorum; taptığı, uğruna Lanzarote'deki manastırın yerlerini yaladığı Tanrı'yı anlıyorum. Ve ona diyorum ki: Tanrım, şimdiye dek benim olan her şeyi al bana hastalık ver, ölüm ver, ateşli humma, kanser, verem ver, körlük, sağırlık ver, dilimi kopar, kulaklarımı kes, Tanrım eğer torunumun ve ülkemin kurtulması için gereken buy-

sa, beni hasta et, öldür, öldür ki tek vatanım ve çocuklarım sağlıklı yaşasınlar. Bana olimpiyat yılı 1968'de uyuyan, kandırıcı ve kandırılmış Meksika'da hâlâ uğrunda mücadele etmeye değer şeyler olduğunu öğrettiğin için sağ ol Santiago; bana yaşamla ölüm arasındaki farkı öğrettiğin için sağ ol sevgili oğlum! Tam o anda meydanda Angel de la Reforma'yı deviren depremi andıran bir kargaşa, bir sarsıntı oldu. Laura'nın kamerası yıldızlara doğru çevrildi ve hiçbir şey göremez oldu. Titreyerek kamerayı indirdi, bir askerin ona yara gibi görünen gözlerini buldu karşısında. Kameranın deklanşörüne bastı, tüfekler ateş etti, gençlerin türküleri, sloganları, sesleri sustu. Sonra korkunç bir sessizlik oldu, yalnızca yaralı, can çekişen gençlerin inlemeleri duyuluyordu. Laura, Santiago'nun siluetini aradı ama yalnızca 'görev tamamlandı' dercesine sıkılmış beyaz eldivenli eller gördü. Bir de olanları anlatmakta çaresiz kalan yıldızları.

Laura'yı ite kaka meydandan çıkardılar; Laura olduğu için değil, fotoğrafçı, Santiago'nun babaannesi olduğu için de değil. Tanık istemiyorlardı. Laura uzun eteğinin altında donunun içine, cinsel organına yakın bir yerde sakladı çektiği filmi, ama başka fotoğraf çekemedi. Meydandan yükselen, gençlerin kanıyla ıslanmış ölüm kokusunun fotoğrafını çekemedi. Tlatelolco gecesinin karanlık gökyüzünü kamerasıyla yakalayamayacaktı artık, uçsuz bucaksız kent mezarlığının çevreye saçtığı korkuyu, inlemeleri, çığlıkları, ölümün yankılarını kâğıda basamazdı... Kent karanlıklara gömülüyordu.

Dantón López-Díaz bile, o güçlü Don Dantón bile, oğlunun cesedini alamaz mı? Hayır, o bile alamaz.

Genç asi liderin genç dul karısı ve babaannesi ne yapabilir, hakları nelerdir? İsterlerse morga girer cesedi tanıyabilirler. Bu Sayın Başkan Gustavo Díaz Ordaz'ın yakın arkadaşı sayın avukat Don Dantón'a bir lütfu. Görebilirler ama ne alabilirler ne de defnedebilirler. Bu konuda kimseye bir ayrıcalık tanınamaz. 'Ekim 1968 günü Mexico City'de beş yüz cenaze töreni olmayacak. Trafik tıkanıklığı olur. Bu da kuralları çiğnemek demektir'.

Laura ile Lourdes destekler üzerine yerleştirilmiş uzun tahtalardan ivedilikle oluşturulan tezgâhlara konmuş çıplak cesetlerin tuhaf, parlak bir ışıkla aydınlatıldığı buz gibi koridora girdiler.

Laura kibir, güç, korku ve gaddarlıktan gözü dönmüş bir başkanın buyruğuyla çıplak kurbanların kişiliklerinden de soyutlanmasından korkuyordu. Bu, başkanın son utkusu olurdu.

"Ben kimseyi öldürmedim. Hani nerede ölüler? Söyleyin bakalım. Konuşun. Hani nerde ölüler?"

Onlar başkan için ölü değildi. Kargaşa çıkaranlardı, asiler, komünistler, yıkımın ideologları, Başkanlık Kurdelesi'nin simgelediği vatanın düşmanlarıydı. Ancak Tlatelolco gecesi Başkanlık Kurdelesi'ndeki kartal uçmuştu, uçup uzaklara gitmişti, yılan da utancından deri değiştirmişti, gölün suları yeniden alev almıştı. Tlatelolco Gölü, sunakların en büyüğü, Aztek egemenliğini ilan etmek için 1473'te Tlatilca kralı piramidin tepesinden aşağıya atılmıştı, daha sonra İspanyol egemenliğini kanıtlamak için putlar alaşağı edilmişti; Tlatelolco'nun dört bir yanı ölümle çevriliydi. Ölüm Tanrısı Tzompantli, yan yana üst üste kafataslarının sıralandığı duvar, ölü kafalarından yapılmış kolye, Meksika'nın gücünü simgeleyen ve koruyan binlerce kafatası, ölüm karşısında ayaklanıyordu.

Ama her ölü tekti, bir yüz öteki yüze benzemiyordu, ne de bir beden bir ötekinin aynıydı. Duruşları da farklıydı. Her kurşun öldürülen gencin göğsünde, başında, kalçasında farklı bir çiçek açtırmıştı; her erkeğin cinsel organı farklı bir yanda dinleniyordu, her kadının cinselliği bir başka yaraydı. Bu farklılıklar, kurban edilen gençlerin kimliği gizlenen şiddet karşısında kazandıkları utkuydu. Şiddet kullananların kimliklerinin önceden yok edildiği biliniyordu. Bunun en açık kanıtı Başkan Gustavo Díaz Ordaz'ın iki hafta sonra barış güvercinleri uçurarak, ağzı kulaklarında memnuniyetten dört köşe olmuş, Olimpiyat Oyunları'nı başlatmasıydı. Santiago'nun annesi ve babası, Doña Magdalena ve Dantón, vatani görevlerini yerine getirircesine gururla gülümseyerek şeref locasında yerlerini almışlardı. Kimseye ayrıcalık tanımayan Sayın Başkan sayesinde ülke normale dönmüştü.

İvedilikle hazırlanan morgda Santiago'nun cesedini bulunca Lourdes ağlayarak kocasının çıplak bedeninin üzerine kapandı; Laura torununun ayaklarını okşamakla yetindi ve Santiago'nun sağ ayağına küçük bir levha astı:

ÜÇÜNCÜ SANTIAGO
1944-1968
YARATILACAK

Yaşlı kadınla genç kız, birbirlerine sarılarak son bir kez Santiago'ya baktılar, çıkarlarken tanımlayamadıkları, karışık bir korku vardı içlerinde. Santiago, yüzünde acı bir gülümsemeyle ölmüştü. Laura o günden sonra ölünün yüzünde asılı kalan gülümsemenin cesede ve kendisine yeniden sevinç vermesini isteyerek yaşayacaktı.

"Unutmak günah, unutmak ihanet," diye yineliyordu durmadan, Lourdes'e korkmamasını söylüyordu. Ama genç dulun içinde hep bir korku vardı. Her kapı çalınışında, "Acaba o mu, bir hayalet olabilir mi, bir katil, bir fare, bir hamamböceği olabilir mi?" diye soruyordu.

"Laura, birini bir akrep gibi bir kafese kapatıp orada aç susuz bırakma fırsatı geçse eline..."

"Düşünme bunları, yavrum, değmez."

"Başka, ondan başka kim geçiyor aklından, Laura?"

"Bazı kişilerin acı çektiklerini, ama acılarını kimseyle paylaşamadıklarını düşünüyorum."

"İyi ama başkalarının acısını kim üstlenebilir, kim bu sorumluluğu alabilir?"

"Kimse yavrum, hiç kimse."

Kenti ölüme teslim etmişlerdi.

Kent barbarların konaklama yerine dönüşmüştü.

Kapı çalındı.

XXIV. Zona Rosa: 1970

-1-

Fotoğraf makinesiyle birçok şey gören Laura, 1970 yılının Ağustos'unda bir gün aynanın karşısına geçip başkalarının onu nasıl gördüklerini sordu kendi kendine.

Acaba bugünkü yüzünde hâlâ geçmişteki yüzünden izler var mıydı? Hayır yılların yüzde, tende bıraktığı izleri değildi görmek istediği, birbiri üzerine yığılan yüzler de değil. Bir tür saydamlık: Böyleyim, şu anda kendimi gördüğüm gibi, her zaman da böyle oldum. İçinde bulunulan zaman değişebilir, ama zaman hep aynıdır, geçmişe ait her şey kafanın içinde olsa da. Eskiden seziyordum, şimdiyse biliyorum: Belleğe yerleşen hiçbir şey bir daha gitmez, 'elveda' demez; her şey yok olabilir, ama belleğimdekiler sonsuza dek yaşacak.

Catemaco'daki küçük kız çocuğuyum, San Cayetano'daki genç kızım, Xalapa'daki sevgiliyim, Mexico City'deki genç evli kadınım, çocuklarını seven anneyim, sadakatsiz eşim, Harry Jaffe'nin sadakatli yol arkadaşıyım, torunum Santiago'nun sığınağıyım, ama hepsinden çok Jorge Maura'nın sevgilisiyim. Yaşamımın tüm yüzleri arasında imgelemimde yer eden yüz bu yüzdü, tüm öbürlerini kapsayan çehre, mutlu tutkumun özgeçmişi, yaşamımının tüm maskelerinin ardındaki destek, ölümden sonra da var olmayı sürdürecek, yüz hatlarımın altındaki iskelet...

Ama ayna Laura Díaz'ın geçici olduğunu bile bile sonsuz olacağını düşündüğü bin dokuz yüz otuzlardaki yüzünü yansıtmıyordu. Laura fotoğraflarla belgelediği bu günü daha iyi anlayabilmek için bol bol antropoloji kitapları ve eski Meksika tarihi okuyordu. Eski Meksikalılar ölümlerinden önce, öldüklerinde yüzlerine takılmak üzere bir maske seçebiliyorlar-

dı; Mitclan'a, yerlilerin gömüldükten sonra gittikleri cennet ve cehennem, yapacakları yolculuk için ideal bir yüz takınma hakları vardı. Eğer Laura bir Meksika yerlisi olsaydı, Jorge'yle yaşadığı aşk günlerinin maskesini seçerdi; bu maske tüm diğer yüzlerinden önce geliyordu, çocukluğunun, genç kızlığının, olgunluk ve yaşlılık günlerinin yüzlerinin hepsinden daha değerliydi onun için. Yalnız oğlu Santiago'nun ölümle savaşırken takındığı maske yarışabilirdi Maura'yla tutkulu olduğu günlerin, mutlu olmak isteğinin maskesiyle. Laura'nın kendisi için seçtiği zihinsel fotoğraf buydu işte. 1970 yılının o Ağustos sabahı aynada görmek istediği yüz bu yüzdü. Ama o sabah ayna Laura'ya onun kendine olduğundan daha sadıktı.

Görünüşüne çok dikkat etmişti hep. Elizabeth García Dupont'un sık sık değişen rüküş saç modellerine bakarak, kendine uygun bir saç modeli seçip bir daha değiştirmemesi gerektiğinin çok erken ayrımına varmıştı. Orlando'nun çevresini tanıyınca bu inancı pekişmişti. İlkin saç modelini değiştirirsin, ardından kendini yenilenmiş hisseder ve mutlu olursun, ama çevrendekilerin ilk fark ettikleri, yüzünün değişmiş olduğudur: 'Aaa, bak gözlerinin etrafı nasıl kırış kırış olmuş, ya alnındaki çizgiler, amma yaşlanmış, kaknemleşmiş!' Laura önceleri geniş alnını saklamak, fazla uzun yüzünü biraz kısaltmak için, çocukluğundan beri bıraktığı kâkülle dolaşıyordu. Ama Jorge Maura'yı tanıdıktan sonra ne Meksikalı Clara Bowların alagarson kesimini ne Jean Harlow'un moda ettiği ipeğimsi sandra sarı saç modelini ne de yerli Irene Dunne'un dalgalı saçlarını istedi. Alnını açarak Orlando'nun 'İtalyan' dediği büyük ama soylu, ince ve sanki hep sorgular gibi endişeli burnunu öne çıkaran bir saç modeli seçti. Ne Von Stroheim'in şen dulu Mea Murray'in arı sokmuş gibi dudaklarına heveslendi, ne de Joan Crawford'un korkunç bir cinsellik cehenneminin kapısını andıran yayvan dudaklarına özendi, başının gotik yapısını daha da belirginleştiren boyasız ince dudaklarını olduğu gibi bıraktı. Laura Díaz yalnızca, Ren yöresi, Kanarya Adaları, Murcia'nın dağlık bölgesinden gelen atalarından miras kalan güzel gözlerine güvendi, altın sarısına çalan, gurupta yeşile dönen, orgazm ânında gümüş gibi parlayan gözlerine. Jorge Maura sevişirken gözlerini açık tutmasını istiyordu: 'Laura, sevgilim, bakışlarını üzerimde duyumsamazsam gelemiyorum, gözlerin açık olunca heyecanlanıyo-

rum.' Doğruydu, cinsel organlar güzel değildir, hatta biçimsizdirler, dedi Laura Díaz 1970 yılının o Ağustos sabahı aynasına, bize heyecan veren bakışlardır, tendir, cinselliğin ateşli bakışlara yansımasıdır, bizi cinsellik kargaşasına, keyfin sığınağına, ölüme yaklaştıran tenin yumuşaklığıdır...

Artık yıkanırken bedenine bakmıyordu. Artık bedeni onu endişelendirmiyordu. Ve tabii hemen Frida Kahlo'yu anımsıyordu. Frida dostu Laura'ya yaşlanmış olsa da eksiksiz bir bedeni olduğu için sevinmesi gerektiğini anımsatıyordu. Jorge Maura'dan önce değişmeyen, yansılanamaz, tek ve eşsiz bir üslubun en güzel örneği Frida Kahlo idi. Dostu ve zaman zaman yardımcısı olan Laura Díaz'ın modaya göre değişen giysileri –şimdi dolabında asılı duran dünün giysilerine dokunuyordu, yirmili yılların kısa ömürlü modası flapper, otuzlu yılların uzun beyaz saten giysileri, kırklı yılların tayyörleri, savaş yıllarının tekstil üretimindeki durgunluktan sonra yeniden moda olan Christian Dior'un bol etekleri– Frida'nın giysilerinden farklıydı. Ama Lanzarote'den döndükten sonra Laura da rahat giysileri yeğlemişti. Düğmesiz, fermuarsız, beli oturmayan, rahatsızlık vermeyen, tuniği andıran dümdüz, giyip çıkarması kolay giysiler. Sade pamuklu kumaştan bu tür giysiler önce Morelos'ta, tropikal vadide yaşarken, sonraki yıllarda Amerika'nın Roma'sı dört, beş, yedi kat, üst üste kurulmuş Mexico City'de, uyuyan bir volkanın kadar yüksek, volkanın dumanlar tüten krateri kadar derin bu kentte oradan oraya koşuşturmak, daha doğrusu uçmak için idealdi.

Ama o yağmurlu ağustos günü, yağmur damlaları banyonun buzlu camlarına çarparken ayna ona bir tek yüz yansıtıyordu. En beğendiği, otuz yaşlarındaki yüzü değildi aynanın yansıttığı yüz, acımasız, doğrucu, zalim, hiçbir şeyi gizlemeyen yetmiş iki yaşının yüzüydü. Açık alın kırışıklarla dolu, koyu bal rengi gözler çevrelerindeki halkalar arasında kaybolmuş, gözkapakları eski perdeler gibi sarkmış, burun düşünebileceğinden çok daha fazla büyümüş, boyasız dudaklarında çatlaklar belirmiş, ağzının iki kenarı ve yanakları saçma bir armağanı gösterişli bir paket yapmak isterken kullanılan o ince kâğıtlar gibi bumburuşuk olmuş ve bir de hiçbir şeyin gizleyemeyeceği, yaşı en çok ele veren boyun.

"Salak sen de!" diye güldü Laura ve aynanın karşısında kendini sevmeyi sürdürdü. Yaşlı bedenini, kırlaşmış saçlarını seviyordu.

Sonra kollarını göğsünde birleştirdi. Buz gibiydiler. Yaşlılık çilleriyle kaplı elleri yansıdı aynada. Gençlikteki bedenini anımsadı, gününe göre kendini beğenmişliğin derecesine ve incelik, çekici olma istediğinin buyruğuna uyarak sergilediği ya da sakladığı bedeni.

Hâlâ kendini seviyordu.

"Rembrandt her yaşında kendi portresini yaptı, ilkgençlik yıllarından yaşlılığına dek," demişti Orlando Ximénez, bir gün Zona Rosa'daki President Oteli'nin İskoç barında. Orlando Laura'yı durmadan davet ediyordu. Laura da, Orlando'nun dediği gibi *for old times sake*, sonunda bir akşamüzeri altı sularında, barın tenha olduğu bir sırada bir kereye mahsus olmak üzere daveti kabul etti. "Yaşamı boyunca kendini hiç idealize etmeden görebilen bu büyük sanatkârın otoportreleri kadar etkileyici başka bir resim olamaz. Yaşlılığında yaptığı son portresinde hiç eksiksiz daha önceki tüm yaşlarını da görüntülüyordu. Tıpkı yaşlılık yalnız tüm yaşamımızı değil de yıllarca yaşadığımız birçok yaşamı içeriyormuşçasına."

"Hâlâ müthiş bir estetik ustasısın," diyerek güldü Laura.

"Hayır, dinle. Rembrandt'ın gözleri neredeyse tümden kapanmış, yaşlı göz kapakları iyice sarkmış. Gözlerinden yaşlar geliyor, duygulandığı için değil, yaşlılık bakışlarımızı sulandırdığı için. Benim gözlerime baksana Laura, durmadan silmem gerekiyor! Sanki hiç geçmeyen bir nezleye tutulmuşum!" diyerek bu kez de Orlando güldü, titrek elleriyle viski bardağını tutmaya çalışıyordu.

"Çok iyi görünüyorsun, hareketli, canlı," diye atıldı Laura, eski sevgilisinin ince uzun, dik bedenini, modası geçmiş şık giyimini gerçekten beğendiğini göstermek istercesine. Orlando'nun üzerinde Windsor Dükü stilinde gri kareli kruvaze bir ceket, kalın düğümlü bir kravat, geniş paçalı bir pantolon, kalın tabanlı Church ayakkabılar vardı.

Orlando, tepesine kır saçları iyice yapıştırılarak ensede toplanmış bir kafatası konulmuş, iyi giyimli bir süpürge sopasını andırıyordu. Hafif eğik bedeni kibar görünmeyi amaçlıyor olsa da yaşını ortaya koyuyordu.

"Hayır, bırak da sözümü tamamlıyayım. Yaşlı Rembrandt'ın bu son portresindeki olağanüstülük sanatçının, yılların yıpratıcılığına karşın gözünü kırpmadan, bize tüm yaşlarını sergiliyor olması. En kötüsü, yalnız kendi yaşlarını sergilemekle kalmayıp bizimkileri de anımsatması. Böylece bize ha-

lini kabullenmiş ama akıllı gözlerinin sakladığı imgeyi sunuyor."

"Hangi imge?"

"Sonsuz gençlik imgesi, Laura. Tüm yapıtlarını, gençlik, olgunluk, yaşlılık yapıtlarını yaratan sanatsal gücün imgesi. Rembrandt'ın bu son portresinin bize armağan ettiği gerçek imge işte bu: sonsuza dek genç kalacağım çünkü yaratıcılığım sonsuz."

"Senin için ne kolay," dedi Laura yeniden gülerek, ama bu kez sanki savunmaya geçmişti. "İstediğin zaman uçarı ya da acımasız, istediğin zaman çok çekici, istersen masum, istersen kötü olabiliyorsun, hatta akıllı bile..."

"Ben bir ateşböceğiyim, Laura, elimde olmadan yanıp sönüyorum," diye yanıtladı Orlando da, gülerek. "Bu benim doğamda var. Onaylıyor musun?"

"Biliyorum, o kadar," dedi Laura.

"Sana ilk kez 'Bedenin beni onaylıyor mu? On üstünden on verir misin?' diye sorduğumu anımsıyor musun?"

"Sorun beni şaşırtıyor."

"Neden?"

"Geçmişten bir kez daha yaşanabilirmiş gibi söz ediyorsun. Bana bugün, şimdi, burada bir teklifte bulunmak için geçmişten söz ediyorsun." Laura elini uzatarak Orlando'nun elini okşadı. Adının baş harflerini taşıyan eski yüzüğünün incelen parmağına bol geldiğini ayrımsadı.

"Benim için," dedi iç çekmekten usanmayan adam, "sen ve ben hep 1915'te San Cayetano Çiftliği'nin terasındayız."

Laura çok sevdiği sek martinisini gereğinden daha hızlı içti. "Hayır, 1970 yılında Zona Rosa'da bir bardayız. Ve ilk karşılaşmamızın romantik şiirselliğini anımsatman biraz abes kaçıyor, benim zavallı Orlandom."

"Anlamıyor musun?" diye kaşlarını çattı yaşlı adam. "Alışkanlıklar yüzünden ilişkimizin soğumasını istememiştim."

"Zavallı Orlandocuğum, ama yaşlanmak soğuttu ilişkimizi."

Orlando viski bardağının dibine baktı.

"Şiirin düzyazıya dönüşmesini istememiştim."

Laura bir an suskun kaldı. Eski arkadaşını yaralamadan gerçeği söylemek istiyordu. Yaşlılığın –Laura Díaz yetmiş iki yaşındaydı– tanıdığı üstünlükten yararlanarak başkalarına

yüksekten bakmak, haksızlık etmek istemiyordu. Yaşlılarda yerli yersiz başkalarını yargılamak eğilimi sık görülüyordu. Orlando acele etti ve Laura'dan önce davrandı.

"Laura, karım olmak ister misin?"

Laura yanıt vermek yerine kendi kendine üç gerçeği birkaç kez yineledi. Ortadan yok olmak işleri kolaylaştırır, uzatmak ilişkiyi yozlaştırır, derinleştirmek öldürür. Orlando konusunda istediği, işleri kolaylaştırmaktı, yani birlikte olmamak. Laura, gene de o anda saçmalığa çok benzeyen bu durumdan ve bu erkekten koşarak uzaklaşmanın bir tür ihanet olacağını düşündü, hissetti. Böyle bir ihanetten elinden geldiğince kaçınmak istiyordu. 'Ne kendime, ne geçmişime ihanet etmeyeceğim, felakete yol açacak olsa da uzatıyorum, ölüme götürse de derinleştiriyorum...'

"Orlando," diye başladı Laura. "Birbirimizi San Cayetano'da tanıdık. Mexico City'de seviştik. Bana bir not bıraktın ve beni terk ettin. Notunda ne dediğin ne de göründüğün gibi olduğunu söylüyordun. Sonra gizine çok yaklaştığımı söylüyordun, bunu başıma kakıyordun..."

"Hayır, uyarıyordum."

"Yüzüme vurdun, Orlando. Bu gizi saklı tutmayı yeğliyorum, diye yazmıştın o zaman. Ve bu giz olmadan sevgimizin anlamı kalmaz, diye eklemiştin..."

"Seni sonsuza dek seveceğim de demiştim..."

"Orlando, zavallı Orlandocuğum benim. Şimdi birleşme ânımız geldi diyorsun. Giz bitti mi?"

Şişkin damarlı buz gibi elini içten bir sevecenlikle okşadı.

"Orlando kendine sonuna dek sadık kal. Kesin kararlardan kaçmayı sürdür. Kesin sonuçlardan uzak dur. Orlando Ximénez ol. Her şeyi havada bırak, yarım bırak, kapıyı aralık bırak. Senin doğan bunu gerektiriyor. Anlamadın mı? Hatta bu senin en beğendiğim yanın. Zavallı Orlandocuğum benim."

Zaman zaman Orlando'nun kadehi sanki kristal bir küreye dönüşüyordu. Yaşlı adam geleceği okumak istiyordu.

"Sana çok daha önce evlenme teklif etmeliydim, Laura."

"Ne zaman?" Laura gücünü azaldığını duyumsadı.

"Kendi ahlaksızlığının kurbanı olduğumu mu söylemek istiyorsun? Seni sonsuza dek yitirdim mi?"

Orlando bu sözleri söylerken bu 'sonsuza dek'in yarım yüzyıl önce, tropiklerdeki çiftlik evinde başladığını bilmiyordu. Hemen oracıkta, o ilk tanıştıkları gün Laura Díaz'a 'son-

suza dek' demek isterken yanlışlık yaptığını, 'hiçbir zaman' dediğinin farkında olmamıştı. Aslında şimdi söylediğini demek istemişti: 'Hiçbir zaman alışkanlıklarla ilişkimizin bozulmasını istemedim, gizime fazla yaklaşmanı istemiyorum.'

Laura buz kesti. Orlando ölüme hazırlanmak için evlenme teklif ediyordu ona. Bir tür, artık yeni oyunlar oynamak, alaysılamalar sergilemek, paradokslar araştırmak için zaman kalmadığını kabullenmekti bu. Orlando bu sözleriyle kendi yaşamını, varoluşundaki gizemi, tamamlanmamış eğilimi yadsıdığını ayrımsamıyor muydu?

"Biliyor musun," diye gülümsedi Laura. "İlişkimizi hep bir kurmaca olarak anımsıyorum. Yoksa ona mutlu bir son mu yazmak istiyorsun?"

"Hayır," diye ağzında geveledi Orlando. "Bitmesini istemiyorum. Yeniden başlamak istiyorum."

Kadehini ağzına götürdü, iyice kaldırdı, neredeyse gözlerini örtene dek.

"Yalnız ölmek istemiyorum." Ve ekledi:

"Dikkat! Korktuğum yalnız ölmek değil, birlikteliğin nasıl olduğunu öğrenmeden ölmek istemiyorum."

"*That's right. What could have been.*"

Laura sesini zor kontrol edebildi. Üstüne mi basıyordu, söylüyor muydu, özetliyor muydu? Her neyse, ama tüm sevecenliğiyle konuştu:

"Olabilecek olan geçmişte kaldı, Orlando. Olanlar, olması gerektiği gibi gerçekleşti."

"Böylece kabullenelim mi?"

"Hayır, illa kabullenmemiz gerekmez. Ama bazı gizlerimizi bizimle mezara götürebiliriz."

"Tabii. Ama içindeki şeytanları nereye gömeceksin?" Orlando elinde olmaksızın büyük altın yüzüğün olduğu incelmiş parmağını ısırdı. "Hepimiz içimizde ölürken bile bizi bırakmayan bir şeytancık taşıyoruz. Hiçbir zaman memnun olamıyoruz."

Laura bardan çıktıktan sonra Zona Rosa'da uzun bir süre yürüdü. Bu semt son zamanların gözde yerlerinden biriydi. Tlatelolco'da katliamdan kurtulup da tutukevlerini boylamayan gençler kitle halinde bu *café*'lere geliyorlardı, sonuçta ikisi de kapalı yerlerdi, ikisi de hapisane. Chapultepec Bulvarı, Reforma Bulvarı ve Insurgente arasında bir *café*'ler, restoranlar, pasajlar cenneti yaratılmıştı. Bol aynalı bu yerlerde genç-

ler boy gösteriyor, aynalarda endamlarını süzüyor, yeni moda mini eteklerini, kalın kemerlerini, siyah rugan çizmelerini, bol paçalı pantolonlarını, Beatles stili saçlarını sergiliyorlardı. On milyonluk göçmenler kentinin kent nüfusunun yarısını yirmi yaşın altındaki gençler oluşturuyordu. Bu gençler Zona Rosa'da doyasıya kendilerini sergileyebilir, ilişkiler kurabilir, görür ve kendilerini gösterebilir, dünyanın yaşanabilir, kan dökmeden fethedilebilir olduğuna yeniden inanabilirlerdi, uyku kaçıran bir geçmişleri olmadan.

Bir zamanlar burada, şimdilerde tüm saygınlıklarını yitirmiş Porfirio döneminin kaymak tabakası, adlarını Avrupa kentlerinden alan Cenova, Londra, Hamburg, Ambers sokaklarında yaşamışlardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında başkentin kozmopolitleşme sürecinde Casanova, Minuit, Sans Souci gibi ilk şık gece kulüpleri gene burada açılmıştı. Dantón da bir atak yaparak yükseliş serüvenine burada La Votiva Kilisesi'nde başlamıştı. Gençler ölümlerine buradan yürümüşlerdi, Reforma Bulvarı'ndan Tlatelolco'ya dek. Genç edebiyatçıların ve edebiyat düşkünlerinin müdavimi oldukları Kineret, Tirol, Endülüs Köpeği gibi *café*'ler, zenginlerin uğrak yeri olan restoranlar, Focolare, Rivoli, Bellinghausen bu bölgeye yerleşmişlerdi. Bu restoranlarda ne yoktu ki: Bellinghausen'in *maguey* kurtları, şehriye çorbaları, *escamole*'leri ve *chemita* filetoları, en leziz sütlü tatlıları, başka yerlerde bulunmayan en soğuk biraları... Metro'nun hizmete açılmasıyla trenler buraya, sanatçı José Luis Cuevas'ın Zona Rosa diye vaftiz ettiği bu yere, develerin su içip kervanların dinlendiği, kent çöllerindeki yitik mahallelerden taşıdıkları *gandallas, onderos* ve *chavitos*'ları kusmaya başlamıştı.

Pek çok şeyi fotoğraflarıyla belgeleyen Laura kendinde bu yeni oluşumu belgeleyecek gücü bulamadı: Kent artık gözlerine sığmıyordu. Kent merkezi Laura'nın yaşamı boyunca pek çok kez yer değiştirmişti, Zócalo'dan, Madero'dan ve Juárez Bulvarı'ndan Las Lomas ve Polanco'ya, iki yakası Paris'teki yapılara benzeyen konutlarla süslü La Reforma Bulvarı'na dek Dallas'taki ticaret merkezlerini andıran bulvarlara dönüşmüştü ve şimdi de Zona Rosa olmuştu. Zona Rosa'nın da şu haliyle günleri sayılıydı. Laura Díaz bu değişim havasını soluyor, gözleriyle görüyor, teniyle duyuyordu. Zamanlar suç, güvensizlik, açlık günleriydi. Boğucu bir hava sarmıştı çevreyi, dağlar görünmüyordu, yıldızlar bir var bir yoktu, gü-

neş donuklaşmıştı. Kent, çevreye öldürücü grizu saçan dipsiz, boş bir maden ocağına, ölümün kol gezdiği karanlık çukura dönüşmüştü...

Tutkuyla şiddet birbirinden nasıl ayrılabilir?

Ülkenin, başkentin sorduğu bu soruya Laura sonunda yanıt bulmuştu. Son kez Orlando Ximénez'le buluştuğu yerden uzaklaşırken Laura:

"Evet, sanırım şiddetle tutkuyu birbirinden ayırmayı başardım," dedi.

Nice Sokağı'ndan Rio de Janeiro Meydanı'na doğru yavaş yavaş ilerleyerek, Orizaba Sokağı'ndan, çok iyi tanıdığı, neredeyse günlük yaşamının birer parçası olan yerlerden –Kutsal Aile tapınağı, Chiandoni mağazası, tuhafiyeci, kırtasiyeci, eczane, Puebla Sokağı'nın köşesindeki gazete bayii– geçerken Laura kendi kendine, şiddet ve tutkuyu ayırdım ama henüz birçok giz var çözemediğim, Orlando'nun gizi hariç, diyordu. Orlando'nun gizini sonunda bu akşam aydınlattım: Bir türlü gelmeyen bir şeyi beklemekle geçti yaşamı; onun yazgısı beklememesi gerekeni beklemekmiş. Bu kısırdöngüyü bugün bana evlenme teklif ederek bozmak istedi, ama yazgı –alınyazısına dönüşen deneyimler– yine ağır bastı. Laura içinden, günbatımının olağanüstü güzelliğine sığınarak, can çekişir gibi uzayıp giden güzelliğine hayran olduğu Meksika vadisinin Narsisist günbatımı ne acıklı, dedi ve gene içinden Jorge Maura'nın en çok sevdiği dizelerden birini yineledi:

Ne mutlu duyarsız ağaca
katı taş daha da mutlu, o hiç mi hiç duygulanmıyor,
yaşıyor olmaktan büyük bir acı yok,
ne de bilinçli yaşamdan beter bir karabasan...

Nikaraguali büyük ozan Rubén Darío'nun 'yaşam ve umuda türkü'sü, o akşamüstü yağmuruyla temizlenmiş, saydamlaşmış Mexico City'nin yitirdiği saf güzelliğine kısacık bir süre için bile olsa kavuştuğu ağustos akşamında, dizeleriyle Laura'yı kucaklıyordu...

Sağanak yağmur anlık görevini yerine getirmiş, Mexico City'de dedikleri gibi 'durmuş'tu. Laura evine doğru ilerlerken yanıtı olmayan gizleri bir bir geçirdi aklından. Armonía Aznar gerçekten yaşamış mıydı? Bu göze görünmeyen kadın Xalapa'daki evin çatı katında oturmuş muydu gerçekten?

Yoksa Katalan ve Veracruzlu anarşist sendikacıların, hareket planlarını kamufle etmek için uydurdukları bir yalan mıydı? Ya da Armonía Aznar genç ve muzip Orlando Ximénez'in dizginlenemez imgeleminin ürünü müydü? İyice düşününce, Armonía Aznar'ın cesedini hiç görmediğini anımsayarak hayrete düştü. Yalnızca anlatılanları biliyorum. 'Kokuşmadı' demişlerdi. Büyükannesi Cósima parmaklarını kesen, ömrünün sonuna dek içine kapanarak yaşamasına neden olan Papantlalı Yakışıklı'ya gerçekten âşık mıydı? Büyükbabası Felipe Kelsen Almanya'da yitirdiği asi gençlik yıllarına hiç özlem duymamış mıydı? Catemaco'da zengin kahve üreticisi olmaktan mutlu olmuş muydu? Teyzeleri Hilda ile Virginia olduklarından farklı biri olabilirler miydi? Almanya'da eğitim görseler, Meksika'da karanlık ormanların bir köşesinde yalnızlığa mahkûm edilmeseler, birisi Düsseldorf'ta tanınmış bir piyanist, öteki anlı şanlı bir yazar olabilir miydi? Büyükanne Cósima gücünü kullanarak zenci fahişe annesinin yanından alıp Kelsen ailesine katmasaydı, Maria de la O Teyze'nin nasıl bir yazgısı olurdu? Öz babası Don Fernando Díaz'ın iyi yürekliliği ve doğruluğu, gelecek vaat eden birinci Santiago'nun Porfirio Díaz'ın askerlerince kurşuna dizilerek öldürülmesinin yüreğinde açtığı yara başlı başına bir giz değil miydi? Santiago'nun kendisi de bir gizdi, zorlu politik yaşamı, istekli özel yaşamı. Belki bu da Laura Díaz'ı heyecanlandırıp imgelemini harekete geçirerek tavlamak için Orlando Ximénez'in uydurduğu bir mitti. Kocası Juan Francisco'nun kökeninde ne vardı da yirmi yıl süresince meydanlarda parlamış, sonra da sönmüş, dışkı saçarak ölmüştü? Şanlı günlerinden önce ve sonra hiçbir şey olmamış mıydı yaşamında? Pislik içinde doğmuş, pislik içinde mi ölmüştü? Bu iki pislik arasındaki süre kısa bir ara değil de, bütün yapıtı olabilir miydi? Hiçbir şey mi? Ya sonsuz acı veren öteki gizler: Ya oğlu Santiago yaşasaydı, vaat ettiği başarılar gerçekleşseydi; ya Dantón'un onu zenginliğe ulaştıran ama aynı zamanda yolsuzluğa sürükleyen hırsı olmasaydı? Ve üçüncü Santiago babasının kendisi için çizdiği çizgiden gitseydi, şimdi yaşıyor olur muydu? Ve annesi Magdalena Ayub Longoria, ne düşünüyordu bütün bu yaşamlar hakkında, bu hem kendinin hem de Laura Díaz'ın yaşamlarıyla kesişen yaşamlar hakkında?

Harry solcu arkadaşlarının adlarını vermiş miydi Amerika'ya Karşı Eylemleri Araştırma Komitesi'ne?

Ve son olarak, ama en önemlisi Jorge Maura yaşıyor muydu, ölüyor muydu ya da ölmüş müydü? Tanrı'ya ulaşmış mıydı? Tanrı onu bulmuş muydu? Jorge Maura tinsel iyiliğe ulaştığı için mi o denli çok aramıştı?

Laura Díaz bu son gizin, Jorge Maura'nın yazgısının üstünde önemle duruyordu. Sevgilisine bir ayrıcalık tanıyordu, sonra aynı ayrıcalığı Laura Díaz'lı yılların tüm öteki kahramanlarına da tanıdı: gizlerini mezara dek götürme hakkı.

-2-

Üçüncü Santiago'nun Tres Culturas Meydanı'nda öldürülmesinden sonra Laura bebek bekleyen genç dul Lourdes Alfaro'nun yanında yaşamayı sürdüreceğini düşünmüştü. Böyle olması çok doğaldı. Lourdes acısını Santiago'nun anısını onurlandırarak dindirmeye karar verdi. Santiago, Santiagoların, 'fırtınaların oğulları'nın soyundan gelen, kurbanların eziyet çekerek ölmelerine ve biçim değiştirmelerine tanık olan, Herodes'in kılıcıyla öldürülen İsa'nın ilk öğrencilerinden Baş Havari'nin dördüncü adaşı Santiago, Laura Díaz'ın sevgisi, anılarıyla dolu yuvasında dünyaya geldi.

Lourdes Alfaro bir yandan annelik görevlerini yerine getirirken, bir yandan da 1968'in siyasi tutuklularının serbest bırakılmaları için yapılan mitinglere katılıyor, kendisi gibi Tlatelolco'dan sonra küçük çocuklarıyla dul başka kalan gençlere yardım ediyordu. Küçük öksüzlerin yuva, ilaç, ilgiden tutun da daha birçok şeye gereksinimleri vardı. Ve bir kezinde 'babalarının anısını yaşatarak büyümeleri gerek' demişti Lourdes Laura'ya. Dul kalanlardan bazıları da genç öğrenci eşlerini Tlatelolco'da yitiren erkeklerdi.

Ekim'den sağ kurtulanlar böylece aralarında bir dernek oluşturmuşlardı. Lourdes yirmi altı yaşında bir gençle, Jesús Aníbal Pliego, bu çalışmalar sırasında tanışmış, aynı idealleri paylaşan bu iki genç insan birbirlerine âşık olmuşlardı. Jesús Aníbal sinema yönetmenliğinde ilk adımlarını atıyordu. O gece Tlatelolco'da kesik kesik kareler çekmeyi başarmıştı, ışık ve gölgeler, kan izleri, mitralyöz yankıları... Jesús Aníbal'in genç karısı o gece öldürülmüştü. Genç adam –uzun boylu, esmer, kıvırcık saçlı, bakışları ve gülüşü aydınlık bir genç– bir-

kaç aylık kızı Enedina'yla kalmıştı. Jesús Aníbal'in kızı da Lourdes'in oğlu, Laura Díaz'ın soyundan gelen dördüncü Santiago'nun gittiği yuvaya gidiyordu.

"Sana bir şey söylemek istiyorum Laura," dedi bir gün Lourdes. Haftalardır ölen erkeğinin büyükannesinin çevresinde tedirgin tedirgin dolanıp duruyordu. Oysa Laura neler olduğunu çoktan tahmin etmişti.

"Bana bir şey söylemene gerek yok, sevgilim. Sen benim kızım gibisin, halinden anlıyorum. Sen ve Jesús Aníbal çok iyi bir çift oluşturuyorsunuz. Birçok şey paylaşıyordunuz. İnanan biri olsam sizin için dua ederdim."

Doğruydu, Lourdes ve Aníbal'i birbirine bağlayan sevgiden başka bir şey daha vardı: uğraşları. Lourdes, Laura'nın yanında çok şey öğrenmişti. Jesús Aníbal'e fotoğraf çekimlerinde giderek daha çok yardımcı olabiliyordu. Lourdes'in Büyükanne Laura'ya söylemek istediği bir şey daha vardı; yeni kocası ve çocuklarla –Enedina ve dördüncü Santiago– hep beraber Los Angeles'a gideceklerdi. Jesús Aníbal Amerikalı sinemacılardan çok iyi bir çağrı almıştı. Meksika'da çok az olanak vardı, üstelik Díaz Ordaz hükümeti Tlatelolco'da çektiği fotoğraflara da el koymuştu...

"Bana hesap vermene gerek yok, canım. Benim bu işlere aklım ermiyormuş gibi yap."

Rio de Janeiro Meydanı'ndaki daire yalnızlığa gömüldü.

Büyük büyükannenin belleğinde dördüncü Santiago'dan belli belirsiz bir iz kalmıştı. Küçük torunumun adını anmaktan gurur duyuyorum ve mutlu oluyorum, teselli buluyorum ve çaresizliğe düşüyorum, korkuyorum ve hüzünleniyorum. Ama bir yandan da keyifle görüyorum ki sonunda gururu yendim –Yaşasın, büyük büyükanneyim!– ve her ölümden sonra yaşamayı başardım. Ben ölürken artık Veracruz'da kurşuna dizilen, Mexico City'de ölen, Tlatelolco'da öldürülen Santiagolar yanımda olacaklar. Benim Los Angeles göçmenim, günlerime neşe katan uğraşım, –gülesim geldi– artık bir daha evlendiğim zaman annemin armağan ettiği havlularla sırtını kurulayamayacağım. Hayret bazı şeyler ne uzun ömürlü oluyor!

Yalnız yaşamak Laura için sorun olmuyordu. Hâlâ hareketliydi, hep yapacak bir şeyler buluyordu. Yatak düzeltmek, çamaşır yıkamak ve asmak, Orlando'nun dediği gibi 'şımşık' olmak, genç bir ev hanımı olduğu günlerde Alvaro Obregón

Bulvarı'ndaki bakkal Parían'a gittiği gibi şimdi de süpermarkette, Aurrerá'ya gitmek... Bu ufak tefek işlerden keyif alıyordu. Annesi Leticia'nın iyi yemek yapma yetisi geç de olsa Laura'ya da bulaşmıştı. Çeşit çeşit yöresel Meksika yemekleri yapıyordu. Kahveyi La Parroquia'da yaptıkları gibi sıcağı yenmek için iyice koyu ve sıcak olarak servis yapıyordu. Annesi Doña Leticia Kelsen de Díaz sıcağı yenmek için kahveyi sıcak sıcak içmeyi öğütlerdi...

Fotoğraflarının araplarını düzenliyor, beğenilen fotoğraflarından almak isteyenlerle ilgileniyor, bir kitap hazırlıyor, artık Salvador Elizondo, Sergio Pitol, Elena Poniatovska, Margo Glantz gibi yeni yazarlardan, La Onda gençlerinden, Jose Agustin ve Gustavo Saínz'den teklifler alıyor, isteklerini yerine getirmek için fazladan süre bile isteyebiliyordu. Diego Rivera 1957'de ölmüştü. Bir zamanlar tanıdığı ve onu sanatsal yönden etkileyen Rodriguez Lozano, Maria Izquierdo, Alfonso Michel (birincinin katıksız kara, beyaz ve grileri, ikincinin yapmacık saflığı, üçüncünün her kullandığı rengin bilgece şaşkınlığı) ölmüşlerdi. Büyük ve hızlı bir hareket içindeki dünyaya karşı sıktıkları zıt yumruklarını havada tutan Siqueiros, 'el coronelazo' ile yakışıklı, kurnaz ve sessiz, başı Popocatépel volkanını andıran Tamaya yaşıyorlardı hâlâ. Tutunacak pek bir şey kalmamıştı. Anılar ve arzudan gayri. Paylaşılan anıların bekçileri birer birer yok oluyordu...

Meksika'nın yağışsız, güzelim sonbahar günlerinden bir gün, öğleden sonra birisi Laura'nın kapısını çaldı. Kapıyı açtı ama siyah giysiler içindeki kadını tanımakta bir hayli zorlandı. Laura'nın dikkatini çeken ilk görüntü bu giysiler olmuştu, hiçbir çekiciliği olmayan bir figüre dikkat çekmek istercesine seçilmiş pahalı ve zarif bir tayyör, bir çizgi olmayan, yitirilmiş bir güzelliği bile anımsatacak bir iz olmayan bir yüz. Tüm genç kadınlarda doğuştan gelen bir güzellik vardır. En çirkinlerinde bile. Bu kadının yüzünde belirgin hiçbir hat yoktu, yalnızca bir gurur seziliyordu, yoğun, acıklı, teslim olmuş bir gurur. Evet, gözlerinde teslim olma sözcüğü okunuyordu, kalın kaşların altında gözleri tedirgin ve kararsız bakıyordu. Yabancı konuk kişiliği gibi teslimiyet çağrıştıran bir 'ay'la ünledi ve telaşla yere baktı.

"Lensim yere düştü," dedi yabancı.

"Hemen arayalım öyleyse," diyerek güldü Laura.

İkisi birlikte dizleri üstüne çökerek elleriyle evin girişinin yerini taramaya koyuldular, Laura işaretparmağıyla kaybolan ıslak plastik parçasını bulana dek. Öteki eliyle uzak ama tanıdık bir tene dokunduğunu duyumsadı, Laura, Magdalena Ayub Longoria'nın bulunan lensini geri verirken. "Dantón'un karısıyım, Laura Díaz'ın gelini," diye açıklama yaptı kendini toparlamaya çalışarak. Ama Laura onu içeri davet ettikten sonra bile lensini gözüne takmaya cesaret edemez gibi bir hali vardı.

"Ay, bu hava pisliğiyle lensler de ânında kirleniyor," dedi yeni gelen, plastik parçasını Chanel çantasına koyarken.

"Dantón'a bir şey mi oldu?" dedi Laura.

Magdalena önce gülümsedi, arkasından da hemen elinde olmadan bir kahkaha attı. "Oğlunuza... tamam, kocama hiçbir şey olmaz, hiçbir zaman, Señora. Yani kötü bir şey. Ama sanki neden anlatıyorum bunları, siz de biliyorsunuz. O kazanmak için yaratılmış."

Laura sesini çıkarmadı ama gözleriyle sorguladı: 'Ne istiyorsun, hadi söyle çabuk.'

"Korkuyorum Señora."

"Bana Laura de. Saçmalamayı bırak."

Konuğunun her şeyi yapmacıktı, kuşkuydu, saç modelinden ayakkabılarına dek. Görünüşü gizlemek için düşünülmüş gereksiz bir çaba. Laura ondan önce davranıp neden korkuyorsun demeliydi. Kocasından mı, Laura'dan mı, anılardan mı, asi oğlunun anısından mı, ölen oğlundan mı, artık şiddetin akla, daha da kötüsü tutkuya baskın geldiği bu ülkeden başka diyarlara göçen torunundan mı...

"Ne korkusu?" dedi Laura.

Birlikte Laura'nın Sonora Bulvarı'ndan beri peşinde sürüklediği mavi kadife kanepeye oturdular. Magdalena gözlerini dağınık salondan ayıramıyordu, dergiler, kitaplar, kâğıtlar, gazetelerden kesilmiş yazılar, mantar panolara raptiyelenmiş resimler... Kadın oğlunun ilk kez gördüğü bu yerden çıkarak ölüme gittiğini düşünüyordu. Laura anladı. Küçük Santiago'nun Âdem ve Havva tablosuna uzun uzun baktı.

"Sizin de bilmeniz gerek, Doña Laura."

"Hay Allah, Laura de, bırak şu sizi, sen de," dedi Laura sabırsızlanarak.

"Tamam, Göründüğüm gibi biri olmadığımı sen de bilmelisin. Sandığın kişi değilim. Sana hayranlık duyuyorum."

"Oğlunu biraz daha çok sevip hayranlık duysan daha iyi ederdin," dedi Laura sakin sakin.

"Bilmeni istediğim de bu."

"Bilmek mi?" diye sordu Laura kuşkuyla.

"Bana karşı kuşkulu davranmakta haklısın. Önemli değil. Gerçeği senden başka paylaşabileceğim kimse yok."

Laura konuşmadı ama gelinine dikkat ve saygıyla baktı.

"Oğlumu öldürdüklerinde neler duyduğumu düşünebiliyor musun?"

Laura yüzünde şimşekler çaktığını duyumsar gibi oldu. "Daha oğlunun kanı kurumadan sizi, seni ve Dantón'u, olimpiyatların açılışında şeref locasında gördüm."

Magdalena yalvarır gibi bakıyordu.

"Acırnı gözünün önüne getirmeye çalış Laura; utancımı, öfkemi düşün. Nasıl hepsini içime gömmem gerektiğini, kocama uyma alışkanlığımın nasıl acını artırdığını, cesaretimi kırdığını, nasıl her zaman olduğu gibi sonunda kocama uydu..."

Laura'nın gözlerinin içine bakarak ekledi:

"Bilmen gerek."

"Santiago öldüğünde kocanla aranızda neler geçti, hep gözümün önüne getirmeye çalıştım," dedi Laura, Magdalena'nın içinden geçenleri okurcasına.

"En kötüsü de bu ya. Hiçbir şey olmadı. O hiçbir şey olmamış gibi yaşamını sürdürdü."

"Oğlun ölmüştü. Sen yaşıyordun."

"Ben daha oğlum ölmeden ölmüştüm. Dantón için hiçbir şey değişmedi. Santiago başkaldırdığında hiç değilse Dantón'u hayal kırıklığına uğratmıştı. Öldüğünde bir 'kendi arandı' demesi kusur kaldı."

Dantón'un karısı elleriyle sanki bir peçeyi yırtıyor gibi bir hareket yaptı.

"Laura, sana içimi dökmeye geldim. Başka kimsem yok. Artık dayanamıyorum. Yalnız sen anlayabilirsin duyduğum sıkıntıyı, tüm hayal kırıklıklarımı, yıllardır beni için için çürüten acıyı."

"Dayanmışsın."

"Gururumu çiğneyerek dayandım sanma, boyun eğmiş olsam da gururumu yitirmedim. Kadınım, uzun yıllardan beri Dantón yatağıma gelmiyor ama hâlâ zevceyim, anneyim, böyle olmaktan gurur duyuyorum, Laura. Bu yüzden de öfkemin,

boyun eğmişliğimin ve yalnızlığımın yanı sıra gururumu çiğnetmediğimi kabul et."

Bir an durakladı.

"Göründüğüm gibi değilim," diye devam etti. "Beni yalnız senin anlayacağını düşündüm."

"Neden ben, yavrum?" Laura, Magda'nın elini okşadı.

"Çünkü sen özgürce sürdürdün yaşamını. Bunun için anlarsın. Bu kadar basit."

Laura 'Senin için ne yapabilirim, perde neredeyse inecek, Orlando'yla olduğu gibi, neden herkes son sahneyi benim yazmamı bekliyor?' diyecek oldu.

Bunun yerine Magdalena'nın çenesini tutarak, "Bir an, tek bir an olsun yaşamının sorumluluğunu, tümüyle kendin, tek başına üstlendin mi?" diye sordu.

"Ben, hayır," dedi Magdalena, Laura'nın sözünü keserek. "Ama sen bunu başardın. Bunu hepimiz biliyoruz."

Laura Díaz gülümsedi. "Senin için söylemiyorum Magda. Kendim için söylüyorum. Ne olur bana sor. Sor Magdalena. Sen her zaman kendinden beklediklerini verebildin mi?"

"Hayır, ben hayır," diye kekeledi Magdalena. "Tabii ki hayır."

"Yok, dediğimi anlamadın," diye yineledi Laura. "Bu soruyu sen bana sor diyorum. Lütfen."

Magdalena anlaşılmaz birkaç söz etti, sen, Laura Díaz her zaman kendinden beklediğin...

"Ve başkalarının senden bekledikleri," diye sorunun kapsamını genişletti Laura.

"Ve başkalarının bekledikleri," diye yinelerken Magda'nın gözleri parladı, artık kendisi konuşuyordu.

"Hiç içinden geçmedi mi? Hiç hanım hanımcık biri olmayı istemedin mi? Hiç ikisini birden olabileceğini aklından geçmedi mi, hem doğru dürüst bir hanımefendi hem de yoldan çıkmış bir kadın?" diye sürdürdü Laura.

Sonra durakladı.

"Kocan, benim oğlum, sahtekârlığın zaferini simgeliyor."

Laura acımasız olmak istemişti. Magda tiksinmiş gibi bir yüz hareketi yaptı. "Her zaman başkalarının yaşamlarının ona bağımlı olduğuna inandı. Yemin ederim ondan nefret ediyorum ve onu aşağılık buluyorum. Bağışla beni."

Laura, Magdalena'nın başını göğsüne bastırdı. "Oğlunu kurban vermek Dantón'a da tüm suçlarının bedelini ödetmiş olmuyor mu? Böyle olabileceğini hiç aklına getirdin mi?"

Magdalena Laura'nın kolundan kurtularak afallamış gibi yüzüne baktı.

"Bunu anlaman gerek, kızım. Anlamazsan oğlun boşuna ölmüş demektir."

Oğul Santiago baba Dantón'u bağışlıyor. Magda gözlerini kaldırarak bitkinlik, dehşet, kınama karışık bir anlatımla baktı Laura'ya. Ama yetmiş iki yaşındaki kadın; dul, anne, büyükanne değil, yalnızca Laura Díaz adlı kadın, pencereden gelini Magdalena Ayub'un sokakta uzaklaştığını, bir taksi durdurduğunu, başını kaldırarak pencereye baktığını gördü. Laura gelininin arkasından sonsuz bir sevgiyle baktı, sanki 'ne olur anla ne demek istediğimi, senden beklediğim boyun eğmek değil, cesur olmak, kendisine baş eğmiş karısından her şeyi bekleyebilecek, ama onu bağışlamasını asla bekleyemeyecek olan bir kocanın karşısında kazanacağın beklenmedik zaferi düşün' dercesine.

Magdalena da taksiye binmeden önce Laura'ya gülümsedi. Kimbilir belki bir daha geldiğinde kendi otomobilinde, şoförüyle gelirdi, Laura'yı görmeye gittiğini de kocasından saklamak gereğini duymazdı.

XXV. Catemaco: 1972

Onu birçok kez Veracruz'a götürmüş olan Tren Interoceánico'ya bindi. Geçmişte kalan birçok başka şeyler gibi Meksika'nın başkentinden Liman'a ve Xalapa'ya giden bir zamanların lüks treni küçülmüştü, eskimişti. Döşemeler eskimiş, koltuklar içine çökmüş, yayları dışarı fırlamış, pencerelerin camları matlaşmış, koltukların arkalıkları lekelenmiş, lavabolar tıkanmıştı. Laura özel pulman vagonun bir kompartımanına yerleşmeye karar verdi, gündüzleri kuşetleri kaldırıp normal vagona dönüşen kuşetli vagondan ayrı bir kompartıman. Bu kuşetli vagonlarda tavana asılı, beyaz çarşaflarla hazır durumda olan yataklar geceleri indiriliyordu. Koltuklar da yatağa dönüştürülüyor, kalın metal kopçalarla tutturulan keten perdelerle birbirinden ayrılıyordu.

Laura'nın seçtiği kompartıman Orlando Ximénez'in deyişiyle, *fané* bir zariflik sergiliyordu: parlatılmış aynalar, altın kaplama musluklu bir lavabo, bir tür *tromp d'oeil* (Orlando), Juan Francisco'yla ilk evlilik yıllarında işçi liderleriyle toplantılar yaptığı evlerindekilere benzer gümüş tükürük hokkaları. Sabunlar Palmolive markaydı. Havlularda yeni oldukları günlerin yalnızca gölgesi kalmıştı. Her şeye karşın bu özel kompartımanda geçmişin görkemli günlerinin özlemi duyuluyordu. Tren başkentle ülkenin başlıca limanını birbirine bağlıyordu. O gece ise Laura'ya eve dönüşün mümkün olduğunu kanıtlıyor, ona bu heyecanı yaşatıyordu. Asıl sorun bu dönüşün neye mal olduğuydu. İşte, Ulusal Meksika Demiryolları biletinin üzerinde yazılı olmayan buydu.

Bütün gece uyudu. Xalapa'dan geçtiklerini duymadı bile. San Cayetano'ya giden yolu otlar örtmüştü. Buna karşın, sabahın erken saatlerinde, liman kentinde, onları göz kamaştırıcı sıcak bir güne gebe bir serinlik –bu yörenin güzelliği de

buradaydı zaten– karşıladı. Ama Laura ona erginlik çağının anılarını anımsatan –rıhtımda birinci Santiago ile el ele tutuşarak yaptığı gezintiler, ağabeyinin ölümü ve dalgalara gömülüşü– bu yerin nostaljisine teslim olmak istemiyordu.

Kaldığı Imperial Otel'in üstündeki güvercinlikten körfezi seyretmenin keyfini çıkardı. Körfez, gökyüzünün iyice açık olduğu günlerde bile ufukta bir sürpriz gizlerdi, bir fırtına, bir 'kuzey', bir yağmur, bir rüzgâr... Akşam olunca meydanda, kapının önündeki masalardan birine oturdu tek başına, ama meydanın hareketliliği, kalabalık, tepsiler dolusu biralar, *cubas*, rom kokteyleriyle gidip gelen garsonların arasında –Veracruz Meydanı akşamları işte böyle keyifli olurdu– hiç mi hiç yalnızlık duymadı.

Ülkenin her yanından gelen müzik grupları –kuzeyden gelen davulcular, batıdan gelen *mariachis,* başkentten gelen bolero üçlüleri, Yucatanlı *jaranas*, Chiapaslı *marimbacı*'lar, Veracruzlu *son* ustaları– ortalığı birbirine katan kakafoniyle yarışıyorlardı. Bu heyecan ancak Belediye Sarayı önünden gelen bir *danzon*'un notaları saygın çiftleri piste davet edince yatışıyordu. *Danzon* yaparken yalnızca ayaklar hareket ediyor, bedenin diğer bölümleri erotik bir dinginliğe bürünüyordu. Sanki dizden aşağı yapılan her hareket dizden yukarısını duyusal bir çekime bırakıyordu.

Maria de la O Teyze yaşamının son günlerini burada dans ederek geçirmek için koşa koşa Veracruz'a gelmişti. Adını dilinden düşmediği Matías Matadamas'la evlenmeye. Büyük bir olasılıkla Matías Matadamas'a benzeyen cılız, buz gibi, her yanı gece mavisi –saçı ve teni, ceketi ve kravatı, ayakkabıları ve çorapları– bir adam Laura'yı yalnız görünce dansa kaldırmak için karşısına dikilmişti. *Danzon*'ların şahı *Nereidas* çalıyordu. Davet ederken tek bir söz söylememişti. Dans ederken de hiç konuşmadı. Laura dans ederken kendi kendine 'Laura'nın gizi hangisi?' diye soruyordu. Ne kaybettim? Ne kazandım? Yitirecek bir şeyim kalmadı mı? Yaşam süremi nasıl ölçebilirim? Yalnızca geçmişten gelen ve benimle buradalarmış gibi konuşan seslerle mi? Arkamdan ağlayacak kimse kalmadığı için memnun mu olmalıyım? Kaybedecek kimsem kalmadığı için üzüntü mü duymalıyım? Bunları düşünmek bile yeterli: Laura Díaz sen ihtiyar bir kadınsın. Ne kaybettim? Ne kazandım?

Gece mavimsi, yaşlı adam saygıyla Laura'ya masasına dek eşlik etti. Bir gözü durmadan yaşarıyordu, hiç gülmüyordu ama dans ederken bakışlarıyla, bir elinin eline dokunuşu, öteki elinin belini sarışıyla damını okşuyordu. Erkek ve kadın. *Danzon* tüm danslar arasında en duyusal dans olmayı sürdürüyordu, çünkü aradaki mesafeyi yitirmeden uzaklıkları yakınlaştırıyordu.

Laura, Catemaco'ya karayolundan yapacağı yolculuğun arifesi olan bu geceden sonra *Nereidas*'ı bir kez daha dinleyebilecek, bir kez daha bu nağmeyle dans edebilecek miydi? Imperial Otel'den bir taksiye bindi. Gölün kıyısına gelince taksiden indi ve şoföre Veracruz'a dönmesini söyledi.

"Sizi beklememi istemez misiniz?"

"Sağ olun. Gerekmiyor."

"Peki, ya bavullarınız, hanımefendi? Oteldekilere ne söyleyeyim?"

"Saklasınlar. Hadi güle güle."

Uzaktan Catemaco'daki ev gözüne değişik göründü. Sanki yalnızlık evi küçültmüş, ama daha uzun ve daha dar yapmıştı. Geçmişe dönmek bitmek bilmeyen dar ve uzun bir koridora girmek gibiydi. Bu koridorda artık ne alışılmış eşyalar ne de yeniden görmek isteyeceğimiz kişiler vardı. Sanki belleğimizle, imgelemimizle oynanıyordu. Geçmişte kalan kişiler, eşyalar sanki onları –bir geçmişleri olacağını, bir de geleceklerİ unutmadan– yeniden bugüne getirmemiz için bize baskı yapıyorlardı. Oysa gerçekten geri gelmeyeceklerdi, yalnızca belleğimizde canlanacaklardı.

Peki ama bir ölüye eşlik etmek söz konusu olduğunda yaşam için geçerli olan zaman hangisiydi? 'Ah!' diye iç çekti Laura, yaşamın tüm yıllarını birer birer gözden geçirmek gerekti, tek tek. Anımsamak, imgeleminde canlandırmak, eksikleri tamamlamak, imgeleme sığmayanları düşünmek... Her şeyi, olanları ve olmayanları, olabilecek oldukları halde hiçbir zaman gerçekleşemeyenleri bir kişinin varlığında simgelemek.

Bugün o kişi Laura Díaz'dı.

Laura Díaz, Doktor Teodoro Césarman kanserin en iyi koşullarda ancak bir yıl yaşam hakkı tanıyacağını söylediği günden beri bir an önce doğduğu yere gitmeye karar vermişti. Bunun için 1972 yılının bu pırıl pırıl mayıs gününde küçük tepeden inerek bir zamanlar Kelsen ailesinin yaşadığı eve gidiyordu. Büyükbaba Kelsen ölünce, yani kırk yıl önce, evi

terk etmişlerdi. Üç kız kardeş evden ve topraklardan gelen kirayla yaşamışlardı. Fernando Díaz hastalanıncaya dek Xalapa'da yaşayan ailesi Doña Leticia Kelsen'in becerikliliği sayesinde kazandığı ek gelirlerle geçinmişler, ama 'La Peregrina'nın kamulaştırılmasından sonra *mutti* utangaçlığı bir yana bırakarak evin fazla odalarını kiralamaya başlamıştı. Tabii ki 'kiracıların hep tanıdık kişiler' olması koşuluyla.

Laura ebeveynlerinin terbiye ve dürüstlüklerini anımsayarak gülümsedi. Bu gülümsemeyle aslında eski kahve plantasyonundaki harap evini görmeye hazırlıyordu kendini. Çocukluğundan beri oynadığı avlunun dört bir yanı kireç badanalı odalarla çevrili tek katlı evi. Avludan yaşam mekânlarına kapılar açılırdı, odalara, salona, yemek odasına. Eve yaklaşırken karşıdan gördüğü gibi evin dış duvarları kör duvarlardı. Kökenlerini gizleyen yere yaklaşırken Laura anlaşılmaz bir çekingenlik duygusuna kapıldı. Sanki harap eve girmeden önce ruhu doğayla ilişkisini yenilemek istiyordu. Evi çevreleyen çiçekler, hintincirleri, hintlaleleri, rengârenk irisler, kırmızı ağaç, mango ağacının yuvarlak tepesi...

Evin dış kapısını çekinerek açtı. Gözlerini yumdu ve sanal bir koridorda ilerlemeye başladı. Koridorda rüzgârın fısıltısını, kapıların gıcırtısını, kırık menteşelerin çatırtısını, unutulmuş tozun bir yerlere konmasını duymak istiyordu... Aile evinin yıkıntılarını görecek de ne olacaktı, bu biraz kendi çocukluğunun terk edilmişliğiyle yüz yüze gelmek değil miydi? Gözleri kapalı olsa da kara Zampayita'nın avluyu süpürürken söylediği şarkıyı duyuyordu 'Zampayita'nın dansı hıçkırığı geçirir, geçirir, geçirir...' Sonra, doğum gününde, sabah erkenden gecelikle avluda sıçrayarak 'Mayıs'ın on ikisinde bakire peleriniyle beyazlar içinde göründü' diye şarkılar söylemesini anımsadı. Virginia Teyze'nin sesini duydu, şiirleri Mexico City'de basılmış ünlü bir ozan olduğunu hayal ederken bir yandan da Rubén Dario'nun şiirlerini okuyordu. Salondan kulağına Hilda Teyze'nin Almanya'ya gidip ünlü bir piyanist olmayı hayal ederken çaldığı Chopin'in *Nocturne*'ünün nostaljik notaları, mutfaktan burnuna annesi Leticia'nın hazırladığı nefis yemek kokuları geldi. Gençliğinde Almanya'da heyecanlı bir sosyalist olduğunu bir daha anımsamamak üzere unutan, çalışkan ve disiplinli büyükbabası Felipe'nin tarlada işçilerin yanından dönüşünü nasıl beklediğini, sonra içine kapanık Büyükanne Cosíma'nın kimbilir belki de Papantlalı

Yakışıklı'yı düşünerek balkondaki koltukta sallanmasını anımsadı.

Laura bu düşünceler içinde eski evinde gözleri kapalı ilerliyordu. Gözleri kapalı da olsa hiç şaşırmadan çocukluk odasına gelebileceğinden emindi. Avluya bakan kapıyı açacak, yatağa yaklaşacak, kenarına ilişecek, elini uzatıp yastıkların arasındaki bebeğine dokunacaktı. Doğulu prenses Li Po, sevgili bebeği, başı, elleri ve ayakları porselenden, bedeni bezden bebek. Laura kırmızı ipekten, Çin mandarinlerinin giysileri içindeki bebeği gözlerini açınca gerçekten karşısında, yastıkların arasında yatar buldu, kollarına alsın, ninniler söylesin, eskiden olduğu gibi, her zaman yaptığı gibi porselen başını oynatınca gözlerini açsın kapasın diye bekliyordu. Li Po yaşlanıyordu.

Laura Li Po'yu kollarına alırken bir heyecan çığlığı koparttı. Çocukluk odasına baktı, her şey yerli yerinde ve tertemizdi, her zaman odada duran ibrik, çocukluğunun elbise dolabı, bakır çubuklara asılmış tül perdeler. Ama Li Po Frida Kahlo'nun evinde kalmıştı. Kim getirdi onu Catemaco'ya? Kapıyı açıp avluya çıktı, avlu da tertemizdi, sardunyalar açmıştı. Koşarak salona gitti, büyükbabasının hasır koltuk takımı, üstü mermer maun masalar, New Orleans'tan getirilmiş lambalar, porselen çoban biblolarının durduğu vitrin, yaramaz çocukla köpek resimleri...

Hızlı hızlı yemek odasına yürüdü. Orada kendini bekleyen eşyaları biliyordu, beyaz örtülü masa hazırlanmış, iskemleler üçü Büyükbaba Don Felipe'nin her zamanki koltuğunun bir yanına üçü öbür yanına dizilmiş, her birinin önünde Dresden porseleni tabaklar, bıçaklar, çatallar, kaşıklar düzenle yerleştirilmiş, kolalı peçeteler bükülerek üzerinde masadakilerin adlarının başharfleri olan, Felipe, Cosíma, Hilda, Virginia, Leticia, Maria de la O, Laura, halkaların içine konmuş...

Büyükanne Cosíma'nın tabağında dört mücevher, bir altın alyans, bir safir yüzük, bir incili halka...

"Hayal görüyorum," dedi kendi kendine Laura. "Bu bir hayal. Belki öldüm de farkında değilim."

Yemek odasının hızla açılan kapısı düşüncelerini yarıda kesti. Kapıda esmer, koca bıyıklı, ayağında çizmeler olan, keten pantolonlu, ter içinde kaba saba bir adam duruyordu. Elinde bir tüfek vardı, teri emmesi için boynuna kırmızı bir fular bağlamıştı.

"Bağışlayın, Señora," dedi tatlı bir ses, s'leri telaffuz etmeden, Veracruz şivesiyle. "Bu evin sahibi var, gezmek için izin almanız gerek."

"Siz beni bağışlayın," diye yanıtladı Laura Díaz. "Bu evde büyüdüm, şeyden önce görmek iste..."

"İyi de patron izinsiz kimsenin eve girmesini istemiyor."

"Patron mu?"

"Evet, patron. Görseniz, Señora ne özenle yeniledi evi. Bir harabeydi. Söylenenlere bakılırsa bir zamanlar Catemaco'nun en görkemli çiftliğiymiş. Patron geldi evi yeni gibi yaptı. Her şeyi bir araya toplaması beş yılını aldı. Evi yüz yıl mı ne, öyle bir şey işte, önceki gibi görmek istediğini söylüyordu."

Laura bir an Li Po'yu götürmekle yatakta, yastıkların arasında bırakınakla bırakmamak arasında ikileme düştü. Her zamanki yatağında öyle mutlu, öyle rahat görünüyordu ki... Anıları, salonu, yemek odasını, gümüş peçete halkalarını, bir kez daha aklından geçirdi...

"Dinlen Li Po, uyu, mutlu ol. Ben sonsuza dek sana bakacağım."

Avluda uzun uzun genç bekçiye baktı, sanki eskiden beri tanıyordu bu adamı. Sonra dışarı çıktı. Kendi kendine yeryüzü ne denli uçsuz bucaksız olursa olsun sonunda dünyadan geçen herkesin payına bir karış toprak düşüyor dedi. Ama bu mayıs günü her zamankinden çok sevdi *araucaria*'nın kusursuz simetrisini, her dalın hemen karşısında bir ikinci dalın doğuşuna teşekkür etti. Ben de böyle mi yenileyeceğim kendimi? Ben de bir başka Laura Díaz mı olacağım, ikinci bir Laura Díaz? Soyundan geldiğim atalarımdan ve benden arkaya kalacaklarla yenilenecek bir Laura Díaz. Tüm dünya bir *araucaria* gibi mi olacak, her çiçek bir ikinci çiçeği üretecek ki fırtına soyunu yok etmesin, sarı çiçeğin gürlemesi onu gök gürlemesinden korusun, güzeller güzeli ağaç hem kasırgaya hem de kuraklığa karşı dursun...

Sık ormanın içine daldı. Ormanda ilerledikçe düşünceler üşüşüyordu kafasına. Kendi yaşamını, iyi ya da kötü günlerde yaşamı onunla birlikte yaşayanları beraberinde taşıyordu. Bu yüzden yaşamı, Laura Díaz'ın yaşamı son bulmuyordu, çünkü bu yaşam yalnız benim değil, birçok dallara ayrılıyor, birçok kuşakların yaşamı. Gerçek tarih yaşanan, ama daha da önemlisi imgelemde yaratılan tarihtir. Yalnızca acı çeken, gözü yaşlı, yaslı bir kadın mıyım? Hayır böyle olmayı kabul etmi-

yorum. Her zaman dimdik yürüdüm. Hiç kimseye yalvarmadım. Yürüyorum ve yaşamımda aldığım mesafeyi ölçmeye çalışıyorum. Geçmişten gelen ve benimle sanki burada yanımdaymışlar gibi konuşan sesleri dinleyerek ölçüyorum, yedi peçete halkasındaki adlarla, dört Santiagoların adlarıyla, yaşamımdaki dört erkeğin adlarıyla, Orlando ve Juan Francisco, Jorge ve Harry, ölçüyorum. Hayır, ben acı çeken olmayacağım, ağlayan olmayacağım. Dimdik yürüyeceğim, doğaya sahip olamayacağımı bilsem de. Doğa bizden sonra da yaşayacak, bizden ancak bir parçasına sahip çıkmamızı ister, hepsine değil. Sonra doğaya geri döneceğiz, tüm tarihi, zamanı ve zamanın acısını arkamızda bırakarak. Bizden hiçbir şeyin sahibi olmamamamızı ister doğa, çocuklarımızın bile, sevdiklerimizin bile. Laura Díaz yalnızca sanatında yarattıklarının sahibi, kendi bedenimizden başkalarına verebildiklerimizin, Laura Díaz'ın geçici ve sınırlı bedeninden...

Ağabeyi ilk Santiago'nun ormanda kaybolmak istediğini anımsadı, sonunda denizde kaybolmuştu.

Büyük Santiago'nun isteğini Laura yerine getirecekti. Santiago nasıl deniz olduysa Laura da orman olacaktı.

Laura bir daha hiç ses gelmeyecek bir boşluğa nasıl girilirse öyle girecekti sık ormana.

Ona bir ağabeyin, bir oğulun, bir torunun yarı kalmış yaşamları eşlik ediyordu.

Ona Büyükbaba Felipe Kelsen'in bakışları ve sözleri eşlik ediyordu. Bir tanecik olsun gerçekten tamamlanmış, yarı kalmamış, tüm beklentilerini gerçekleştirmiş yaşam var mıydı?..

Büyükbabasının öldüğü günü anımsadı. Laura kalın damarlı, yaşlılık çilleriyle kaplı eli tutmuş, saydamlaşana dek yıpranmış derisini okşamıştı. Laura her birimizin başkaları için yaşadığımız duygusuna kapıldı: Bizim varlığımızın yarı kalmış yazgıları tamamlamaktan öte bir anlamı yok...

"Sana söylememiş miydim kızım, bir gün bütün hastalıklar başıma üşüşecek diye. İşte o gün geldi... Ama ayrılıp gitmeden önce sana haklı olduğunu söylemek istiyorum. Evet, ormanın ortasında takılarla dolu bir kadın yontusu olduğu doğru. Sana özellikle yalan söyledim. Batıl inançlara, büyüye kanmanı istemiyordum. Sana *ceiba*'yı gösterdim, aklını kullanman, fantezilere kapılmaman için. Gençliğimde bana çok zarar veren heyecanları yaşamayasın istiyordum. Çok dikkat

et. *Ceiba* diken doludur, bıçak gibi sipsivri dikenler. Unutmazsın, değil mi?"

"Tabii ki unutmam, büyükbaba..."

Ormanı soluğu gibi, yürek atışları gibi duyumsuyordu.

Ormandaki yol bir yerde ikiye ayrılıyordu.

Birisi belinde deniz kabukları ve yılanlardan kemerler, başında cömert doğanın giydirdiği yeşil bir taç, boynu kolyeler, kolları bilezikler, parmakları yüzüklerle bezenmiş taştan kadına götürüyordu...

Öteki yoldan *ceiba*'ya varılıyordu. Bakire ormanların kraliçesi, koyu renk, geniş ve iri bedeninden kama gibi sipsivri dikenler sarkan *ceiba* kollarını uzatır gibi dallarını uzatmış bekliyordu.

Laura Díaz son gücüyle ana *ceiba*'ya sarıldı, hiçbir mesajın geri gelmeyeceği boşlukların koruyucusu ve kraliçesi...

XXVI. Los Angeles: 2000

Detroit'te saldırıya uğramamdan bir yıl sonra görsel bir röportaj yapmak üzere Los Angeles'a gönderildim. Bu kez sevdiğim konular ve mesleğim olağanüstü bir rastlantıyla örtüşüyordu: Bana verilen görev David Alfaro Siqueiros'un Olvera Sokağı'nda 1930'da yaptığı ve bir süre önce restore edilen fresklerin açılışını fotoğraflarla belgelemekti.

Bu 'tipik' sokak La Puebla de Nuestra Señora de Los Angeles'ın anısına bir saygı gösterisi olarak İngiliz kökenli Amerikalılarca inşa edilmişti. La Puebla de Nuestra Señora de Los Angeles 1769'da Hıristiyan misyonerleri yerleştirecek bir yer aralayan İspanyollarca kurulmuştu. Kentlerine böyle bir sokak armağan eden, bahçelerinde Meksikalıları çalıştıran Amerikalılar bir taşla iki kuş vuruyorlar, hem kendilerine –diye anlatmıştı Enedina Pliego, Pomona otoyolunda saate on iki kilometre hız yaparken– romantik bir geçmiş yaratıyorlar, hem de pitoresk Olvera Sokağı'nda yaşamayan, yeşil kartlı ya da kartsız, sayıları bir milyonu geçen ve Doğu L.A. mahallelerinde oturan, otobüsler ya da *chevie*'lerle Batı L.A.'de çalışmaya giden Meksikalılara karşı görevlerini yerine getirmiş oluyorlar.

"Büyükbabam Morelos'ta Zapata ile at koşturmuş," demişti Pomona'dan arabamıza aldığımız yaşlı bahçıvan. "Şimdi ben de Whittier'le Wilshire arasında otobüsle koşturuyorum."

Yaşlı adam içinden gelerek güldü. Şimdilerde Los Angeles, Kaliforniya'da çalıştığını, tatillerini de Morelos Ocotepec'te geçirdiğini anlatmıştı. Kazandığı dolarları da oraya gönderiyordu, sonra da gidip dostlarıyla beraber oluyor, biraz dinleniyordu.

Biz de, Enedina ve ben, aramızda bakıştık ve yaşlı adamın gülüşüne katıldık. Üçümüz de Los Angeleslıydık ama

sanki kente yabancıymışız gibi konuşuyorduk. Sanki o anda sınır bekçilerine görünmeden iki Kaliforniya, San Diego ile Tijuana arasına çekilen duvarı aşmaya çalışan kaçaklardan biriydik. Kentten bir yıl uzak kalmam herkesin, sevgilim Enedina da bunların arasında, bir daha dönmeyeceğimi düşünmesi için yeterli olmuştu. Çünkü burada kural buydu. Daha gelir gelmez gitmeye hazırlanıyordu kişi. Her zaman Los Angeles geçici bir duraktı. Ama Enedina'yla bunun doğru olmadığına inanıyorduk. Yerliler, İspanyollar ve Meksikalılar herkesten önce gelmiştik bu topraklara, üstelik sayımız eksilmiyor, artıyor. Sanki geri dönüyorlarmışçasına dalga dalga Meksikalı geliyordu Los Angeles'a... Yalnızca yeni son bulan yüzyılı ele alacak olursak, önce Porfirio Díaz'ın baskısından, sonra devrimden, daha sonraları da Cristeros'tan kaçanlar gelmişlerdi. Bu kadarla da kalmıyordu, Büyük Şef Calles'in düşmanları, sonra Cardenas tarafından sürülen Calles'in ta kendisi, savaş endüstrisinde istihdam edilen gündelikçi işçiler, sonra *here we are* diye bağıra bağıra gelen dilenciler... Ama gelenler hep yoksullardı, kentin varlığını ve sanatını yaratan yoksullar. Buraya çalışmak için gelen yoksul Meksikalılar daha sonra kendi küçük işyerlerini açıyorlar, sonra zengin oluyorlar, okuma yazma bilmeyenler okula burada gidiyorlar ve içlerinde getirdiklerini dışa vurabiliyorlardı: şiir, dans, müzik, roman. Hepimiz koskocaman bir freske konu olduk, Guadalupe Bakiresi, Emiliano Zapata, Calavera Catrina, bugün geçmişteki maskeli Zorro'nun yerini alan Marcos, haydut Joaquín Murrieta ve misyoner Fray Junípero Serra...

"Siqueiros'u silip atmayı başaramadılar," diye güldüm, arabayı yavaş yavaş sürerken. Los Angeles'ta yavaş araba kullanmak kenti kopyasından değil özgün versiyonundan okumakla eşanlamlıdır, buna inanıyorum.

"Freski yaptıran birazdan göreceğimizi görse ne yapardı, düşünebiliyor musun?" dedi Enedina. Enedina Los Angeles'a babası kameraman Jesús Aníbal Pliego, yeni karısı Lourdes Alfaro de López'le gelmişti. İkisi de Tlatelolco'da eşlerini kaybetmişler, ikisi de bir çocukla yalnız kalmışlardı. Önce oyun arkadaşı, sonra dost, şimdi de sevgili olan bu çocuklar Enedina ve benim.

Los Angeles'ta, iki sevgili ve yaşlı bahçıvanın oluşturduğu üçlünün karşısında Puente tepelerinden rengârenk bir set üzerine yapılmış dev gibi bir Meksika freski uzanıyordu, tüm

Kaliforniya son bir sarsıntıyla dağlardan denize dökülmesin diye... Gitmek. Geri dönmek. Ya da ilk kez gelmek. Tepelerden hava kirliliğinin oluşturduğu sis arasından Pasifik Okyanusu görünüyordu. Ve dağların eteklerinde merkezi olmayan, kırma, çok dilli, Göçlerin Babil'i, Pasifik'in Constantinople'u, anakaranın hiçliğe doğru kaydığı kent, smogda dağılıyordu.

Ondan sonra hiçbir şey yoktu. Anakara burada son buluyordu. İlk kent New York'ta başlıyor, ikinci, belki de son kent Los Angeles'ta bitiyordu. Fethedecek başka yer kalmamıştı. Artık şimdi Ay'a ya da Nikaragua'ya, Mars'a ya da Vietnam'a uzanmak gerekti. Öncülerin fethettikleri topraklar bitmişti, genişlemenin epik öyküsü tükenmişti. Açgözlülük, alınyazısı, insanseverlik, dünyayı kurtarma hevesi, başkalarına kendi alınyazılarını yaşama izni vermemek ve değişimi zorla kabul ettirmek ve bunu sözde onların kendi iyilikleri için diyerek, Amerika'nın geleceği için gerçekleştirmek...

Modern dünyanın yabani tavşanlar için tasarladığı otoyollarda bir kaplumbağa gibi ilerlerken işte bunları düşünüyordum. Asfalt ve beton görüyordum, bunların yanında gelişim, yapılar, satılık arsalar, benzin istasyonları, fast food lokantaları, sinemalar, Los Angeles'ın barok-rock karışımı çeşitlemelerini de görüyordum. Laura Díaz'ın fotoğrafçı küçük torununun, ki bu benim, kafasının içinde bu kente yabancı olan simgeler birbiri üstüne doluşuyordu. Gürleyerek denize ulaşan tropikal bir nehir, Meksika ormanlarını kat eden rengârenk kuşlar, bir an gibi gelip geçen yüzyıllar boyunca parçalanan yıldızlar, bakımsız, yoksul bir dünya ve babam üçüncü Santiago ve hâlâ hayatta olan annem Lourdes Alfaro'nun bana yaşam verdikleri Puerto Escondido'nun derin sularında ellerindeki kanı yıkayan ölüm...

Tüm bu imgeleri kafamdan silip aklımı projeme vermek için silkinmem gerekti. Los Angeles'e gelişim bu projeyle ilgiliydi. Meksikalı ressamların ABD'deki duvar resimleri üzerine bir fotoğraf kitabı hazırlıyordum. Orozco'nun Dartmouth ve Pomona'daki fresklerinin fotoğraflarını çekmiştim. Diego Rivera'nın New York'ta, Rockefeller Center ve New School'daki yasaklı fresklerini bulmuştum. Şimdi, 1970'te bir kanayan bir yarayı arkalarında bırakarak gelen annem, yeni kocası Jesús Aníbal ve kızı Enedina ile birlikte çocukluğumu geçirdiğim Los Angeles'a dönüyordum, yapıldığından yetmiş

yıl sonra Siqueiros'un Olvera Sokağı'ndaki duvar resminin fotoğrafını çekmek için.

"Olvera Street!" diye bir çığlık attı Enedina yapmacık bir ciddiyetle. "Tipik bir tropikal *Totocana* Disneyland'i."

Benim asıl ilgimi çeken, Meksikalı ressamların fresklerinin sürekli sansüre uğraması, tartışmaya neden olması ve sonunda hiçbir sonuca bağlanmasıydı. Bu ressamlar provokatör müydüler, yoksa resimleri yaptıranlar çok mu korkaktı? Resimleri ısmarlayanlar Rivera, Orozco, Siqueiros gibi ressamların zevklerine uygun, dekoratif, klasik resimler yapmayacaklarını bilmeyecek kadar saf olabilirler miydi? Kör, cömert, ama aynı zamanda adi New York, Detroit ve Los Angeleslı, Medicilerin *gringo* versiyonlarıydı bu kişiler, belki de –bu Enedina'nın düşüncesi– parayı bastırınca insanların eleştirel görüşlerini yok edeceklerini, onların elini kolunu bağlayarak vergiden muaf bir çeşit püritene dönüştüreceklerini düşünmüşlerdi.

Yaşlı bahçıvan serüven için teşekkür etti ve Brentwood'a dek gidecek bir başka *hitchhike* aramak için Wilshire'de indi arabadan. Enedina ve ben kendisine iyi şanslar diledik.

"Artık biliyorsunuz," dedi yaşlı Ocotepec Mahallesi'nden gelen gülerek. "Bahçesini düzenlettirmek isteyen biri olursa yardımcı olurum. Sizin bahçeniz yok mu?"

Olvera Street'e doğru yolumuza devam ettik.

Bir süre Siqueiros'un üç katlı bir binanın yüksek duvarına yaptığı fresklere baktık. Yapıt yetmiş yıllık suskunluk, gizlilikten sonra restore edilmişti. Bu freski 1930 yılında 'Mexican Renaissance'ının adını duyan Kaliforniyalı zengin bir hanım ısmarlamıştı. O sıralar Rivera'nın Detroit'te, Orozco'nun de Dartmouth'ta işleri vardı. Siqueiros'la anlaşmış ve yapıtta işleyeceği konuyu sormuş.

"Tropikal Amerika," diye yapıştırmış kara, kıvırcık, dağınık saçlı, pırıl pırıl yeşil gözlü fresk ustası. Siqueiros kesik kesik konuşur, konuşurken 'şey' 'yani' gibi sözcüklerden destek alırdı.

Siqueiros'u dinlerken resmi ısmarlayan hanımın gözünün önünden neler neler geçmişti kimbilir: palmiyelerin arkasında batan güneş, yakışıklı delikanlılarla dans eden genç kızlar, rengârenk damlar ve görkemli kaktüsler. Hemen çeki imzalamıştı.

Açılış günü eski meydan kentin ileri gelenleri ve yüksek sosyeteden önemli kişilerle doluydu. *Tropikal Amerika*'yı örten perde çekildi ve karşılarına, odak noktasında Latin Amerika'yı temsil eden köleleştirilmiş ve çarmıha gerilmiş koyu renkli bir İsa olan bir fresk çıktı. Çarmıha gerilmiş, çıplak, Kuzey Amerika'nın simgesi kartalın tırmandığı bir haç...

Freskin sponsorluğunu üstlenen hanım baygınlık geçirmiş, yetkililer yaygarayı basmışlardı. Siqueiros Los Angeles'ı cehenneme yerleştirmişti. Ertesi gün tüm fresk kireçle sıvanmış, kör bir duvar olmuştu. Hiçbir zaman var olmamış, göze görünmeyen bir freske dönüşmüştü. Hiçbir şey.

Yeni milenyumun ilk yılında o akşamüstü Siqueiros'un duvar resmini yerli yerinde, restore edilmiş olarak görmek Enedina'yı benden de çok duygulandırdı. Yeşil gözlü esmer tenli güzel sevgilim heyecanını yatıştırmak için kolunu kaldırarak uzun saçlarını ensesinde topladı, büktü, bıraktı. Enedina da çalışmıştı resmin restorasyonunda. Bunu bana daha sonra söyleyecekti. Bu onun hem *chicana* hem de Kuzey Amerikalı olduğunu belgeleyen kimlik kartıydı. Saklayacak, gizleyecek bir şey yoktu, bu topraklar hepimizindi, tüm ırklardan, dillerden gelenlerindi, tüm tarihlere aitti. Geleceği buydu, çünkü kökeni buydu.

Duvar resmini fotoğrafını çekmekle meşguldüm, bir kezcik olsun aldığım işin kendi projemle, Amerika'daki binaları süsleyen Meksika freskleri üzerine yapmak istediğim kitapla, çakışmasından çok mutluydum. Amerika'da Meksika fresklerini fotoğraflamak serüvenim Detroit'te Rivera'nın freskinin fotoğrafını çektikten sonra Sanat Enstitüsü'nden çıkarken saldırıya uğrayıp dövülmemle son bulmuştu. Bu freskte damarlarında benim kanımı taşıyan, Tlatelolco'da öldürülen babamın büyükannesi, yazgısı yarı kalan bir başka Santiago'nun annesi, Veracruz'da kurşuna dizilip Meksika Körfezi'nde dalgalara bırakılan birinci Santiago'nun kız kardeşi Laura Díaz'ın yüzünü görmüştüm. Laura Díaz'ın oğlu Santiago'nun sanatsal yaşamı yarıda kalmıştı ama belki de bu işi yürütmeyi küçük yeğenine bırakmıştı.

Şimdi, yeni yüzyılın ütopyası burada, Amerika'nın Babil'inde, Pasifik'in Bizans'ında başlıyordu; kimbilir belki de ailemin, soyumun sanatsal kitabının son bölümünü ben yazıyordum. Enedina ve ben bu kroniğe 'Laura Díaz'lı Yıllar' adını vermeyi uygun gördük.

"Başka söyleyecek bir şey kaldı mı?" diye sordu Enedina o gece, Santa Monica'da, dalgaların sesini dinleyerek birbirimize sarıldığımızda.

Evet, kuşkusuz her zaman eklenecek bir şeyler olur. Ama Enedina ve ben çocukluğumuzdan beri kardeş gibi yaşamıştık. Birbirimize olan sevgimiz sorgusuz, eksiksizdi. Çocukluğumuzda Kaliforniya'ya birlikte gelmiş, beraber büyümüş, beraber okula gitmiştik. Sonra UCLA'da okumuştuk. Felsefe ve tarih ikimizin ortak tutkusuydu: Meksika Devrimi, sosyalizm ve anarşist sendikalar tarihi, Latin Amerika'da toplumsal hareketler, İspanya İç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Yahudi soykırımı, ABD'de McCarthycilik, Ortega y Gasset'in, Edmond Husserl'in, Karl Marx'ın, Ferdinand Lasalle'in yapıtları, Eisenstein'ın Meksika, Leni Rienfenstahl'in Hitler'in başarıları, Alain Resnais'nin Auschwitz üzerine yaptığı filmler, 'sis ve gece', Roberto Capa, Cartier-Bresson, Wegee, André Kertesz, Rothcenko ve Alvaro Bravo'nun fotoğraflarının incelenmesi... Paylaştığımız bu öğrenme süreci, ortak meraklar ve çalışmalar sevgimizin temellerini oluşturmuştu. Enedina saldırıya uğradığımı duyar duymaz Detroit'e gelmiş, hastaneden yanımdan ayrılmamıştı.

Durmadan benimle konuşmuştu.

Beyin kanaması geçirmiştim. Günlerce kendime gelemeden düş gördüm. Kırılan ayağım yüzünden günlerce yatakta kaldım. Ayağımın düzelmesi zaman aldı, ama düşlerimi unutmadım.

Konuştuk.

Enedina'yla uzun uzun konuştuk. Olanları anımsayarak, olmayacakları yaratarak, bellekle imgelemi özgürce birbirine karıştırarak durmadan konuştuk. Yaşadıklarımı, bildiklerimi, bize anlatılanları, Laura Díaz'ın kuşağının deneyimlerini ve düşlerini bir araya getirdik. Kendi yaşamımızdaki, Felipe Kelsen ve Cósima Reiter'in soy kütüğü, Hilda, Virginia, Maria de la O kardeşler, *mutti* Leticia ve kocası Fernando Díaz, Fernando'nun oğlu birinci Santiago, Laura Díaz'ın San Cayetano Çifliği'nde katıldığı ilk balo, Juan Francisco'yla evlenmesi, ikinci Santiago ve Dantón'un doğumları, Orlando Ximénez ve Jorge Maura ile aşkları, Harry Jaffe'ye bağlılığı, üçüncü Santiago'nun Tlatelolco'da öldürülmesi, tüm olmuş, olabilir ve olasıları bir arada düşündük. Kız, eş, sevgili, anne, sanatçı, yaşlı genç Laura Díaz'ın özgürlüğünü ilan edişini, acıla-

rını, başarılarını, bütün bunları Enedina'yla birlikte anımsamaya çalıştık, anımsayamadıklarımızı hayal ettik, hayal edemediklerimizi saf dışı bıraktık. Var olmak ya da olmamak için savaş veren bir yaşama yakışmazdı hayal edemediklerimiz. Bu yaşam, varlığının bir parçasını öteki parçasını değerlendirmek için feda eden birinin yaşamıydı, bütüne tümüyle sahip olunamayacağını hiçbir zaman unutmayan birinin. Gerçekler, yanlışlar, bilgiler, anılar her zaman tam değildir. Çünkü yoğun ama eksikli aşklardan, anılardan doğarız. Atalarımızın, bir önceki toplumların ve geleceğin beklentilerinden fazla bir şeye sahip olamayız. Şimdiki zamanda anılar, istekler, bilgelikle bir araya gelen, buluşan bugünün sevgileri dün başlayan sevgilerin devamıdır. Bugünün belleği, bir miktar bozulmuş da olsa dünün belleğidir. Dünün ve yarının gerçeği, bugünün imgelemi.

"Bunun için mi ölen babanın ayağına astığın karta kendi adını yazdın: Üçüncü Santiago, 1944-1968?"

"Evet. Sanırım onlar bende yaşasın diye ben de onlarla öldüm."

Enedina ve Santiago yattıkları yerden, cennete inmek yerine cennetten yükselen Âdem ile Havva resmine uzun uzun baktılar. Küçük Santiago'nun, II. Santiago ölmeden önce yaptığı ilk çıplak ve duygusal sevgililer tablosu. Laura Díaz vasiyetnamesinde bu tabloyu son çifte, Santiago ve Enedina'ya bırakmıştı.

"Seni seviyorum, Santiago."

"Ben de seni, Enedina."

"Laura Díaz'ı çok seviyorum."

"Ne mutlu bize, ikimiz onun yaşamını yeniden yarattık."

"Yıllarını. Laura Díaz'lı yıllar."

Gönül borcu

Dünyanın en iyi roman yazarları büyükannelerimizdir. Bu romanın temelini oluşturan anıları onlara borçluyum. Büyükannem Emilia Rivas Gil de Macías, Manuel Macías Rivas'ın dul karısı, Alamos, Sonora'da doğmuş. Manuel Macías Rivas ise Guadalajara, Jalisco'da. Anneannem bir yandan İspanya'da, Santander Eyaleti'nin dağlık bölgelerinden Meksika'ya göç eden bir ailenin, bir yandan da, eğer bana anlatılanlar doğruysa, Sonora bölgesinde yaşayan *Yaqui* yerlilerinin soyundan geliyordu. Büyükbabam Manuel Macías 1919 yılında trajik bir şekilde ölmüş, büyükannem dört kızıyla, Maria Emilia, Sélika, Carmen ve annem Berta Macías de Fuentes, dul kalmış.

Babaannem, Emilia Boettiger de Fuentes, Catemaco, Veracruz'da doğmuş. Babası, Philip Boettiger Keller, Ren bölgesinden gelen, Darmstadt kökenli bir Alman göçmeniydi. İspanyol kökenli annesi Ana Maria Murcia de Boettiger'le evlenmiş ve üç kızları olmuş: Luisa (Boettiger de Salgado), Maria (Boettiger de Alvarez) ve Emilia (Boettiger de Fuentes). Emilia Banco Nacional de Mexico, Veracruz şubesi müdürü Rafael Fuentes'le evlenmiş. Rafael Fuentes'in babası Carlos Fuentes Benítez, annesi Clotilde Vélez'di. Mexico City ile Veracruz arasında saldırıya uğrayan ve parmakları kesilen işte bu Clotilde Vélez. Boettigerlerin bir dördüncü kız kardeşleri, Anita melezdi. Büyük büyükbabamın hiçbir zaman itiraf etmediği bir aşk ilişkisinin ürünü. Anita Boettiger her zaman ailesinin sevilen ve sayılan bir bireyi olmuştu.

Büyükbabam ve babaannemin üç çocukları olmuş. Amcam Carlos Fuentes Boettiger ozan, Salvador Díaz Mirón'un öğrencisi ve Xalapa'da çıkarılan *Musa Bohemia* adlı derginin genel yayın yönetmeniydi. Yirmi bir yaşında eğitimini ta-

mamlamak için gittiği Mexico City'de tifodan ölmüş. Halam Emilia Fuentes Boettiger hiç evlenmemiş ve uzun yıllar felçli Büyükbabam Don Rafael'in bakımını üstlenmiş. Babam Rafael Fuentes Boettiger ve annem Berta Macías Lopéz 1928 yılının Ocak ayında evlenmişler. Ben aynı yıl kasım ayında doğdum ve hısımlarımın bir kuşaktan ötekine taşıdıkları öykülerin mirasçısı oldum.

Ama 'Laura Díaz'lı Yıllar'da yaşayan ve hâlâ aramızda olanlardan, Doña Julieta Oliver de Fernandéz Landero ve Guido de Icaza, daha birçok öykü dinledim. Doña Julieta Orizabalı sanayici Manuel Fernandéz Landero'nun, Doña Ana ise bu romanın kişilerinden olan avukat ve yazar Xavier Icaza López-Negrete'nin dul eşleri.

Ve son olarak, *Laura Díaz'lı Yıllar*'ı yazmaya dostum Federico Reyes Heroles ile her ikimizin de atalarının geldiği kentlere ve kasabalara yaptığımız bir gezi sırasında başladım. Arkadaşımla Veracruz, Xalapa, Coatepec, Catemaco, Tlacotalpan ve Tuxtlas, Santiago ve San Andrés gibi birçok kasaba ve kente yaptığımız bu gezi çok aydınlatıcı oldu, ama en çok da duygusal yanı ağır basıyordu. Burada arkadaşım Federico'ya ve Veracruz bölgesinin kırsal yaşamını ve bu bölgeye Alman göçlerini çok iyi bilen karısına gönül borcumu belirtmek isterim.

Londra, Ağustos 1998